3 1761 08116671 2

Presented to the
LIBRARY *of the*
UNIVERSITY OF TORONTO
by

19
1660
T229 6
I
10246

ČESKÁ REVUE

VYCHÁZÍ PÉČÍ

KLUBU NÁRODNÍ STRANY SVOBODOMYSLNÉ

POSLEDNÍHO DNE KAŽDÉHO MĚSÍCE

MIMO SRPEN A ZÁŘÍ.

REDAKTOŘI:

Prof. Dr. E. FRÍDA
(JAR. VRCHLICKÝ)

Prof. Dr. B. RAÝMAN

VYDAVATEL:

EDVARD BEAUFORT

ROČNÍKU V. DRUHÉ PŮLLETÍ

Bibliothek des Ot. Březina-Realgymnasiums in Teltsch
Učitelská knihovna real. gymnasia Ot. Březiny v Telči

AP
52
C38
roč. 5
pt 2

OBSAH

ročníku V. čísla 6. až 10. (březen až červenec).

Články a studie.

Dr. Jiří Guth: Upsala 481, 585
Dr. Jar. Pluhař: České území na Těšínsku dle sčítání lidu r. 1900 . . . 488
Frant. Sekanina: Victor Hugo. Jubilejní črta (Pokračování) 498, 593
Dr. R. Maršan: Z národnostních bojů na Poznaňsku (Pokrač.) . . . 506, 602
F. Nušl: O mléčné dráze , skupinách hvězdových a mlhovinách 577
Št. Radič: Příčiny nejnovějšího konfliktu mezi Bulhary a Srby v Macedonii 673
Dr. Dobroslav Krejčí: O přelidnění 685, 775
MUDr. Jan Dvořák: Reforma nemocenských pokladen a úprava ošetřovací sazby nemocniční 691, 782
Dr. Karel Polák: Organisace maloživnostenského úvěru v království českém 669
Fr. Sekanina: Calderonovo národní drama španělské 865

Rozhledy.

Přehled národohospodářský a sociální.

Finanční obzor.

St. Netuka: Sociální politika a bohatství 511
Hospodářské a finanční vzdělání a jeho výchova tiskem . 606
Světový trh a světový trh peněžní 695
Kapitály, které nikomu nepatří a které ztrácíme 788
Výhledy ven a rozhledy doma 875

Zemědělství.

Dr. Dobroslav Krejčí: Obchod výrobky zeměd. mezi Rak.-Uherskem a Spojenými Státy sev. amer. 792

Obchod a průmysl.

S.: Zatímní výsledky obchodní bilance za r. 1901. — Sčítání průmyslových a zemědělských závodů. — Premiové jednoty úvěrní. — Oprava §§ 59. a 60. řádu živnostenského. — Kursy pro starosty a funkcionáře

živnostenských společenstev. — Úkoly nově zvolených obchodních komor 613
Zemská akce k povznesení malých živností v r. 1901 — Nové dráhy podpůrné akce živnostenské. — Činnost technologického průmyslového musea pražského v uplynulém roce. — Zpráva české společnosti narodohospodářské 880
Št. Radič: Nejnovější chorvatské nuntium 883

Sociální politika.

Dr. L.: Subvence mezinárodnímu pracovnímu úřadu v Basileji. — Osnova zákona o budovách s byty dělnickými. — Hnutí dělnické v Rakousku 1901. — Centralisace nemocenského pojišťování, nucené pojištování úrazové podniků hospodářských ve Francii. — Francouzský code du travail. — Komunální daň chudinská 515
Mezinárodní Jednota pro ochranu dělnictva. — Zaměstnání dětí prací živnostenskou. — Zapsané pokladny pomocné. — Pražská poptavárna po práci. — Česko-slovanské spolky dělnické. — Stávky v r. 1901. — Sčítání živností. — Pojišťování podnikatelů proti škodám ze stávek. — Doba pracovní ve státních podnicích — Zabavitelnost mzdy 794
L.: Nesesaditelnost srbských soudců 519

Statistika.

Dr. Dobroslav Krejčí: O úmrtnosti dětí v Rakousku 700

Směs.

Nehody na tramwayích elektr. 575

Přehled politický.

—*y*— Vnitřní 570, 666, 764, 858, 943
Zahraniční 670, 767, 863, 946

Přehled přírodovědecký.

J. V. Daneš: Olivier, La Bosnie et l'Herzégovine (Pokrač.) . . . 253, 816, 896
B. B.: Dr. Emil Holub 525
St. Nikolau: Tripoli 626, 906
—*p*— Rozjímání z průmyslu 709
Přírodnické povídání 621
Zahraniční politika v rubrice přírodnické 807
Vulkanická katastrofa na Martinique 810
Otázka o turinském Sto Sudario 815
Vojtěch Šafařík 887
—*p*— Universitní extense 888
Rozhledy po světě 890
N.: Astronomická zpráva na duben 443, květen 631, červen 713, červenec 822, srpen 894
Povrch měsíce 823

Přehled historický.

J. Pekař: Dr. Lenz 145
H. L.: Český časopis historický 243
L. H.: Louis Léger. La bataille de Crécy 341
Dr. Jos. Karásek: Bitva u Kresčaku 343
M. Jeřábek: Dr. A. Schubert. Urkunden-Regesten 344
Kamil Krofta: Josef Kalousek, Obrana knížete Václava Svatého 431
Nové německé práce o době husitské 435

Přehled literární.

Ze slovanského světa.

Dr. J. Karásek: Život slovanských věrozvěstů dle Jagićova nového díla . 51
Osudy slovanské liturgie v Čechách 156
Dr. B. Prusík: Alexěj Antipovič Potěchin 59
Ruské hroby 62
Dr. J. Karásek: Litěraturnyj Věstnik 174
Dr. B. Prusík: N. J. Storoženko 257
Nová všeslovanská bibliografie 258
Hippolit Vasiljevič Spažinskij 259
Dr. J. Karásek: Slovinská »Družba sv. Mohorja« 445
Ruská literatura roku 1901 447
Dr. B. Prusík: Hrsť myšlének N. V. Gogola 453
Nový román A. Lugového 455
Nikolaj Ivanovič Naumov 457
P. J. Weinberg 458
Towarzystwo oswiaty ludowej ve Lwowie 60
Dr. J. Karásek: Bronislav Grabowski 168
Dr. B. Prusík: Ignacy Maciejowski (Sewer) 172
Polské hroby 261
Antoni Malecki 367
Nové dějiny literatury polské 459
Wladyslaw Nehring 460
Dr. J. Karásek: Maruličovy slavnosti v Záhřebě 163
Dar »Matice Hrvatské« Josefu Jiřímu Strossmayeru . . . 263
Matice chorvatská 359
Letopis matice srpské 360
Nová studie o Srbsku 364
Přešerniana 66

Literatura česká.

Fr. Sekanina: Shelley, Odpoutaný Prometheus. Výbor lyriky. Hamerling: Ahasver v Římě. Leconte de Lisle: Nová řada básní. Přel. J. Vrchlický 69
H. Louis Křikava: Pyrhovo vítězství 74
F. A. Slavík: Pruské usilování o země české 75
Fr. Sekanina: Jar. Vrchlický: »Trilogie o Simsovi«. Dramat báseň o 3. částech. — »Exulanti«. Drama o 5. jed. — Giuseppe

Česká literatura.

Fr. Sekanina: Pelléas a Melisanda 557
H. S.: Jana Am. Komenského, Moudrost starých Čechů 561
Věda a práce 562
Fr. Sekanina: Z nejnovější české poesie 654
Vrchlický, Já nechal svět jít kolem 741
Dr. J. Karásek: Věstnik slovanské filologie a starožitností 736
—bp—: Kraus, Stará historie česká v něm. literatuře 740
Albert Pražák: Bláha, Po cestách vítězů 743
Hamza, Zálesí 744
R.: Nekrolog Gustava Dörfla 838
Dr. B. Prusík: Julské Alpy 839
Fr. Sekanina: Z nejnovější české prosy 840
R.: Nekrolog prof. dra Josefa Durdíka 935

Z cizích literatur.

Španiel Jaroslav: Pařížská domovina 749
R. B.: André Chéradame 853
— Eliáš Lönnrot 852
Ant. Ondráček: K dnešní německé literatuře 746
A. Pražák: Z mladé něm. literatury v Čechách 849

Přehled divad. a hudební.

Národní divadlo.

Činohra. K. M. Čapek: Co bylo (V. Kunětická) 536
Hernani (V. Hugo) 563
Miss Hobbs (Jerome) 658
Macbeth (Shakespeare) 660
Revisor 936
Emigrant 937
Opera. K Hoffmeister: Veselé ženy windsorské (Nicolai) 564
Mistři pěvci (Wagner) 662
Pověst o Ysu (Laló) 857
Koncerty. K. Hoffmeister 565, 663, 756

Přehled umělecký.

K. M. Čapek: 63. výroč. výstava krasoumné jednoty 758
Rodinova výstava 939

Z cizích revuí.

Dr. B. Prusík: Z cizích a slovan. revuí a listů 568, 665, 768, 941

Knihopis 576, 672, 768

UPSALA.

Črta z cest. Píše dr. JIŘÍ GUTH.

Kolébka staré kultury švédské . . .

Malý výlet ze Stockholmu, osvěžení po několikadenním lítání po sbírkách a musejích, trochu odpočinutí po hojných obědech a hostinách, jimiž zahrnuje příchozího přátelská hostinnost švédská, trochu také osvědčení staré lásky k studnici, z níž čerpali jsme kdysi svoji nepatrnou vědu a umění. Universita má pro nás, omšené hlavy, vezdy zvláštní svůj půvab, vybavujíc bezděky ty po vědě žíznivé chvíle prvního mládí, zasmušilé klenby Karolina a Klementina, blikavá světla plynová a jimi těžký vzduch, lavice pořezané srdci špejlem nějakým propíchnutými, sladkými jmény panen a dívek, pak dlouhé hodiny klausur, rigoros a státních zkoušek, zlaté řetězy rektorů, děkanů a promotorů . . . a skoro začínáš litovati, že to všecko je už tak daleko a nikdy se nenavrátí. Musí působiti svým kouzlem i na každého jiného ty staré budovy Sorbonny pařížské, universit italských nebo vysokého učení v Salamance a Coimbře, neboť z těchto zákoutí tmavých vycházelo a vychází světlo všemu světu, — a kéž by jen vycházelo ještě víc a pronikalo hloub, protože jenom v tomto světle je naše spása, nikoli v mlácení prázdné slámy, jakým bývají zhusta řeči sebe plamenější a úvodní články plné zvučných hesel a divných, neuskutečnitelných politických chimér. Německý učitel prý to byl, který vyhrál bitvu u Sedanu, — tím spíše dovede zvítězit ve vojně jakékoli universitní professor, byť sebe starší pán, třeba také trochu roztržitý a knihomol. Už Archimedes Syrakuský byl jedním z nich . . .

U nás nemáme měst výhradně universitních, těch, která žijí a tyjí ze staré té instituce, a o prázdninách jsou tak jako nádraží, z něhož bouřlivý vlak právě byl odejel, tichá a klidná, ba mrtvá tak, že jenom tušiti můžeš, co všechno je tady jindy. Nic platno, my turisté, kterým zbývají právě jenom prázdniny, už se musíme spokojiti s touto tišinou, s prostou scénou a prázdným jevištěm, do

něhož musí sobě přibájiti příslušné drama stará naše hlava. A tak jenom několik hrubých kontur, pouhé trámoví, se kterým musí se spokojiti dobrý čtenář, kterého snad přilákalo titulní slovo.

Ale není to jenom kouzlo universitní, které nás táhne do Upsaly. Vzpomínáme na dávné doby českých pohrom, před čtvrt tisíciletím, kdy unášely se drahé skvosty z Prahy až sem, a kdy soldateska švédská okrádala nás o věci nejvzácnější. Odnášeli toho plné náruče a dnes ještě, ptáte-li se po neznámém původu nějakých památek uměleckých, odpovídají, že to je z Prahy. Však uvidíme nejvzácnější ze skvostů těch co nevidět . . . . Nezazlíváme proto svým přátelům švédským, roztomilým hostitelům a rytířům ve všem všudy, kteří už dávno za nic nemohou, ač zpět nám těch pokladů nevydají. »Kdybyste byli bývali tehda v podobných poměrech, byli byste kradli také« — slovy aspoň smyslem podobnými omlouvají svůj nynější majetek a jeho nejcennější kus, Codex argenteus. Nová ta velká »výprava Vikingská«, jak nazval Schück ve své Illustrerad Svensk Literaturhistoria to vojenské tažení ve věku XVII., přinesla tomu severanskému národu, pořád po velké výši tíhnoucímu, nejen ty poklady, umělecká díla a bohaté knihovny, ale také nové ideje, které Švédsko sotva dovedlo hned spracovati. Rozkvetl obchod a průmysl, velkým dílem také přivandrovalými cizinci, kteří honem chtěli se přiživiti na tehdejší velmoci švédské. Odtud z té doby tolik francouzských a německých jmen, jichž do dnes ve Švédsku je tolik. Také švédská buržoasie účastnila se toho hospodářského rozkvětu až příliš, tak že souvěcí mravokárci jako Klas Flemming jí vyčítají, že nepřidržuje svoje synky ku práci a obchodu, nechávajíc je libovolně vyhazovati kopýtkem. I na poli duševním projadřuje se ten rozmach obrovitými fantasiemi botanika Olofa Rudbecka právě tak, jako ještě v pozdějších alexandrovských taženích Karla XII. . . .

. . . . A pak, tolik je v Upsale těch známých jmen, s nimiž jsme seznamovali se už jako děti v prvních třídách studií středoškolských . . .

Malý výlet ze Stockholmu, jak jsem pravil; za půldruhé hodiny rychlovlakem tak, že snídati i večeřeti nebo po švédsku obědvati můžeme ve Stockholmu. Třeba že také parníkem lze se tam dostati, po dlouhém a úzkém rameni jezera Maclarského, sahajícího až skoro do samé Upsaly, prý mnohem krásněji tím krajem jezerním a ostrovním, stále půvabným, přece raději volíme cestu skoro o celé čtyři hodiny kratší, pro úsporu časovou, a projíždíme »Sörm-

landem«, krajem kopečnatým, stále olesněným víc anebo méně, a prorývaným jezery, jezírky a řekami.

Teprv asi 40 km. za Stockholmem u stanice Märsta začíná veliká rovina Upplandská, široká ta kolébka, zmíněná svrchu, s prastarými místy, jako Sigtuna, kdysi největší město švédské říše, Svea-Rike, jež založil z Asie přišedší Odin druhý nebo Sigtur, a kde sídlil první křesťanský král švédský Olof Skötkonung . . .

Širší rozhled po vlastní rovině upsalské, Upsala — Slätten, se starými kostely v Gamla-Upsala, Vaksala Danmarku a Upsale samé, rozvírá se teprv u Bergsbrunna a vidíme tu zas po dlouhém čase širé lány polí, celé zlaté pruhy obilí už zralého, ve vzduchu podivuhodně jasném a čistém, z něhož z dálky vynikají gotické věže upsalského dómu.

Odporučení nemáme žádného: jsou ty nešťastné prázdniny a tak jako my jsou i mnozí jiní na cestách nebo letních sídlech a tedy podle všech turistických pravidel chodíme od jedné znamenitosti ke druhé, obdivujeme a občerstvujeme se . . .

Poloha Upsaly jest ve svém způsobu skoro stejně krásná jako poloha Stockholmu: starý zámek na vrcholíčku, dóm a všecko co k universitě přísluší, na úpatí vrcholku město široce rozložené, protkané řekou Fyrisá, tolik opěvovanou od básníka Geijera, teď pěkně regulovanou a vroubenou nábřežími — to všecko tvoří líbezný celek, rozmanitý také několika barkami, čluny, ba i parníčky, kolébajícími se o něco níže po řece.

S rozkoší tedy vystupujeme z čistého Bangårdu do sadu a do nové, velmi pravidelné části města, po levém břehu té říčky, s budovami čistými, nevysokými, jež potvrzují dojem města malého, jen o 23 tisících obyvatel. Z těch asi 1700—1800 připadá na studenty i studentky, jež poznati lze dle bílé čepice, s černou — při universitě Lundské modrou — sametovou obrubou a kokardou v zemských barvách, modré a žluté. Studentstvo tak četné, v městě poměrně tak malém, ovšem hraje úlohu vynikající, ba prý i dosti hlučnou vzhledem k tomu, že po příkladě německých buršů hledá mladické nadšení, sílu a oheň na dně vysmolených džbánků, rozkoš a veselí v tingl-tanglech podobného nehezkého druhu jako jest »Rullan« hned nedaleko nádraží. Je to variété, které »pracuje«, jen pokud jsou v Upsale studenti a podivné jeho jméno Rullan (kolečko, váleček) vzniklo prý z pouliční písničky vztahující se na malý dům, který při jakýchsi vojenských cvičeních byl posunován na válcích:

Rullan går, rullan går, här sk' ni få se huru rullan går — válec jede, válec jede, uvidíte, kterak válec jede . . .

Také professoři zde prý žijí jako velcí páni a ze srdce jim toho přejeme. Služné řádných professorů obnáší 6000 švédských korun, mimořádných 4000—4500; po 65. roce jest řádný professor oprávněn bráti pensi 4500 korun ročně. Patrně tedy na velkopanský život upsalského sboru professorského přispívají nakladatelé tučnými honoráři za napsané knihy a učebnice. Aby pak z toho blahobytu také docenti něco měli, jsou pro ně určena stipendia (v Upsale 18, v Lundě 13) po 1200—1500 korunách, však nejvýše na šest let, aby tuze nezbujněli.

Od těch dob, co kord z módy vyšel, studenti nenosí stejnokroje, až na zmíněnou bílou čepici a i kuléry jsou jim věcí neznámou. Souboj pak od r. 1682 přísně jest zakázán a tresce se jako prasprostý zločin káznicí, ba i trestem smrti. Po zásluze.

Za to mají tady studenti svoji specificky švédskou instituci, dělíce se dle svého původu v Nationer, národnosti, jakési to krajinské spolky, jichž v Upsale je 13 (v Lundě 12) a každý z nich má svůj spolkový, či národní dům s čítárnami, knihovnami, výborovnami atd. Jsou to Norrlands-, Göteborgs-, Värmlands-, Gästrike-, Helsinge-, Kalmar-, Östgöta-, Västgöta-, Smälands-, Upplands-, Gotlands-, Västmanna-Dala a Södermanland-Närikes-National- huset a každý student musí některému z těch spolků náležeti. V čele každé »národnosti« stojí od ní zvolený některý řádný professor jakožto dozorce, předsedou její jest některý její člen jakožto první kurátor, jemuž po boku stojí druhý kurátor čili pokladník, bibliotekář a seniorové. Většinu členů tvoří juniores, kdežto nejmladšími členy jsou recentiores, kteří však teprve po roce mají právo hlasovací. Členové platí pololetně 10—20 korun. Každá národnost volí si sama svoje hodnostáře, také inspektora, jehož volbu však musí schváliti akademický senát, consistorium academicum, jemuž i stanovy krajinského spolku dlužno předložiti. Dojista tito staří pánové, kteří sami bývali členy takových sdružení, dovedou lépe posouditi, co mladým pánům vyhoví a co ne, než policie, — ač nejsou-li sami papežštějšími než papež a horšími policajty než státní úřadové.

Že se studenti již před polovicí 17. století spolčovali ve spolky krajinské, vyplývá ze zákazu, čelícího proti tak řečeným Conventicula nacionalia, v konstitucích z r. 1655. R. 1663 byly »národnosti« z ohledů disciplinárních pevně stanoveny a seřízeny a roku 1695 od vlády potvrzeny. V létech čtyřicátých 19. století semkly se

národnosti v jediný sbor, jehož záležitosti spravuje ředitelství skládající se z kuratorů a volených delegátů jednotlivých národností, v čele s presidentem voleným od sboru. Sbor má knihovnu, herbarium a dosti značné prostředky peněžní. — Z osmi sjezdů studentských, jež byly pořádány v létech 1843—75 za účelem sblížení skandinavských národů, byly tři v Upsale, r. 1843, 1856 a 1875.

Vedle zábav druhu bujnějšího studenti švédští rádi bavívají se zpěvem a studentská kvartetta těší se veliké oblibě a také znamenité, zasloužené pověsti. Slyšel jsem jedno z nich až v Paříži a nevím, co by mu byl odborný kritik mohl vytýkati.

Učení upsalské je o mnoho mladší než naše universitas Carolina, neboť ačkoli již r. 1419 dostal král Erik XIII. od papeže Martina dovolení ku zřízení university, přece teprv bullou ze dne 27. února 1477 papeže Sixta IV. k tomu došlo a arcibiskup Jacob Ulfsson a říšský správce Sten Sture zřídili v Upsale »studium generale«, kterému v Strengnäsu podepsali veliké výsady. Přednášky počaly hned na podzim téhož roku, a universita kvetla i upadala střídavě. Jako všude, tak i tady měly vládnoucí hlavy s učenými pány nezřídka potíže, jako když koncem století XVI. professoři se zdráhali schváliti katolicisující královu liturgii. Ve vězení místo za kathedrou proto se ocítili a na místě university zřízeno ve Stockholmě jezovitské Collegium regium. Netrvalo však dlouho, když tě r. 1593 na usnesení všeobecného koncilu upsalského reformace ve Švédsku upevněna a universita v Upsale zas obnovena a měla se skládati ze dvou fakult, theologické a filosofické, se 7 professory. V dubnu r. 1595 bylo tu zapsáno 64 studentů, r. 1620 bylo professorů 13, a to 3 na theologické, 2 na právnické, 2 na lékařské a 6 na filosofické fakultě. Rostl tedy i počet fakult. Gustav Adolf II. daroval universitě asi 300 selských dvorců a 4 mlýny a dal tím základ ku hmotné existenci a jisté nezávislosti university. Z dob téhož krále datuje se nejstarší budova universitní, Gustavianum, teď zoologický ústav. Universita Upsalská jest asi z nejbohatších a ne-li, nemusí se aspoň tísniti po domech privátních, v nájmu a podnájmu . . .

Nová konstituce university z r. 1626 byla většinou dílem Axela Oxenstierna, konstituce následující z r. 1655 platily z větší části až do r. 1852, ač teprv r. 1890 tiskem vyšly. Už tenkrát svým vlastním soudnictvím stala se universita státem ve státě, neboť jen když běželo o politické zločiny a záležitosti majetkové, mohl člen university býti vydán soudům. Za Karla XI. vznikl pro filosofii Kartesianskou spor mezi fakultou theologickou a filosofickou a teprv

král sám musil rovnati rozohněné učence. Upsala několikrát svítila svým světlem celému světu a ve století 17. byl Rudbeck starší, ve století 18. Linné tou zářící pochodní; ve století teprv nedávno minulém byl to historik, filosof, básník a hudebník Geijer.

Však hned za Gustavianem prostírají se sady, uprostřed kterých vyjímá se bronzová socha tohoto polyhistora, modellovaná od Börjesona — na místě sic příhodném, kdyžtě na druhé straně stojí zas nová budova universitní, ale po stránce esthetické tuze nešťastně. Pomníky, pokud nejsou čistě architektonické, jako brány, pyramidy, obelisky atp., vyžadují samy blízkost nějaké architektury, leč by svou obrovitostí ji nahrazovaly. Figury, byť i třikrát větší velikosti přirozené, ztrácí na svém účinku, obráží-li se od holého okolí nebo modrého nebe, tak jako socha Geijerova, kterou dlužno pozorovati z dáli, protože socha dívá se dolů. Ztrácí tedy i vzdálenější pozadí nové university tím spíše, protože stojí na podstavci příliš vysokém, na němž krásná postava, jíž harfa z rukou padá, znázorňuje upadající pohanství Upsaly.

Nová budova universitní, o níž pracovalo se deset let, do r. 1887 a která stála 1,252.000 korun, stojí na výšině a na pozemku středověkého hradu biskupského, je stejně nádherná jako antická stavba university Lundské. Není tu nádherným jenom průčelí, než také vnitřek s předsíní a četnými sádrovými odlitky Akademiska Konsistoriets Sal a předem aula, se šťastným napodobením foiem řeckého divadla, pak Kanslersrummen, velkolepá to místnost pro kancléře university. Jedním z nejzajímavějších nábytkových kousků je tu překrásná skříň z ebenového dřeva, s mosaikou a miniaturami, kterou město Augsburg darovalo kdysi Gustavu Adolfovi, zvaná Konstkabinett.

Pouť po ostatních budovách a ústavech universitních nemůže býti valně vděčnou teď o prázdninách a nevím, zda návštěvníku všude vlézti možno, leč by se štětkou bílícího zedníka přijíti chtěl v úzký styk. Celkem je těch budov a ústavů dvanáct a to mimo zmíněné Gustavianum ještě: Skytteanum, darované roku 1626 od J. Skytteho, mineralogicko-geologický ústav, dřívější místnosti úřadů správních a zkušební síně z roku 1755; botanická zahrada zřízená roku 1781 na místě staré zahrady Linnéovy, ze 17. století pocházející; bibliotéka Carolina rediviva z roku 1841; Anatomicum z r. 1850; astronomická observatoř z r. 1853; Physicum pro ústavy chemické a fysikalní z r. 1859; nemocnice z r. 1867 a polykliniky; Requelleanum, nyní ústav pathologický z roku téhož:

Meteorologicum, meteorologická observatoř z r. 1883 a nový, sotva desítiletý ústav fysiologický. Pak Victoria Museum a Nordiska Museum se skandinavskými starožitnostmi. Všecky tyto ústavy mají ještě svoje odborné knihovny. — Z toho zároveň také viděti, že rozkvět university spadá do druhé polovice minulého století a jde parallelně s vývojem věd přírodních.

Počet posluchačů obnášel na universitě upsalské r. 1633 asi 1000, r. 1696 jen 700, r. 1761 opět 1360, r. 1827: 919, r. 1862: 1075, r. 1897 (na podzim) 1499, r. 1899 (rovněž na podzim) 1458. Z těchto bylo 41 dam a na fak. theol. bylo zapsáno 253, na právnické 398, na medicinské 214, na filosofické 593 posluchačů. [1])

Když tedy ústavy tyto dílem jsou zavřeny, dílem neposkytují turistovi ani zbla zajímavosti, pokud není odborníkem, přece do bibliotéky musí pospíchati každý dobrý Čech, ostatně také Němec, neboť Carolina rediviva, stavení nedávno obnovené, obsahuje vedle 300.000 knih, z nichž pilností učenců a spisovatelů upsalských stále nové a nové vznikají opisováním více nebo méně dovedným, ještě také 12.000 rukopisů, mezi nimiž onen Codex argenteus, drahý nám Čechům, jakožto kdysi náš vzácný majetek, a Němcům zas proto, že to je nejstarší památka jazyků germanských, obsahující většinu toho, co známe neb neznáme ze ctihodné řeči starých Gotů. Můžeme tedy pohlížeti naň se stejnou závistí, ve kterémžto pocitě tuto oba rozvadění kmenové mohou býti a jsou svorni i beze všech snah vládnoucích politiků.

»Visningssalen« upsalské knihovny — asi tolik co výkladní její síň — za malé zpropitné i teď o prázdninách je přístupna a starý sluha nejdříve ukazuje vzácný ten skvost, rozumí se, že ve zvláštní skříni a pode sklem, prastarou tu knihu, psanou na 187 pergamenových listech písmem zlatým a stříbrným na podkladě červeném, gotský to překlad čtyř evangelií, pořízený a napsaný tak lepě od biskupa Ulfily ve druhé polovině IV. věku, r. 381, tedy knížku ctihodného stáří 1520 let. Budou-li takhle dnešní nějaké biskupské scriptum za po lobnou řadu let ukazovati, ať již pastýřský list nebo novinářský článek? Snad ano, neboť v sousedních skříních uschovávají

[1]) S universitou ve spojení jsou učené společnosti a jednoty: Kongl. Vetenskaps-Societeten, Societas Regia Scientiarum Upsaliensis (z r. 1710), která má 50 domácích a 100 pohraničních členů a publikuje Nova acta; Upsala Läkareförening, spolek lékařský; Kongl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet, čítá řád. členů nejvýše 50 a publikuje Skriften od r. 1890 a Svenska literatur sällskapet z r. 1880, publikuje Skrifter a časopis Samlaren.

vají s pečlivostí stejnou denníky králů Erika XIV. a Karla XI., rukopisy Linnéa, Svedenborga a j., dopisy Gustava Adolfa, psaníčko královny Marie Antoinetty Gustavu III. a jiné a jiné věci psané, které bohdá také v těch skřínkách dočekají se dlouhého života a při dobrém, od molů nepodkopávaném zdraví. (Pokračování.)

❀ ❀ ❀

ČESKÉ ÚZEMÍ NA TĚŠÍNSKU DLE SČÍTÁNÍ LIDU R. 1900.

Črty statistické dra JAR. PLUHAŘE.

Před krátkým časem vyšlo „Orts-Repertorium von Schlesien[1]) vydané na způsob známých „Podrobných seznamů míst", které vydává c. k. statistická ústřední komise, i jest za daných poměrů, kdy se tolik mluví a píše o tom, zda na Těšínsku jsou Češi či nikoliv, zda se zde bohemisuje, polonisuje či germanisuje — tato trojí možnost jest význačným příznakem místních poměru — zajisté záhodno zjistiti dle těchto úředních dat, p o k u d j s o u s p o l e h l i v á a s k u t e č n o s t i n e o d p o r u j í[2]), jak veliké jest české území na Těšínsku a jakých změn doznalo od předcházejícího sčítání r. 1890.

Č e s k é ú z e m í n a T ě š í n s k u — Těšínskem v širším slova smyslu vyrozumíváme celý obvod patřící pod c. k. krajský[3]) soud v Těšíně, kdežto v užším slova smyslu se ku Těšínsku počítá jen obvod c. k. okresního hejtmanství Těšínského, který d n e s[4]) obsa-

[1]) Plný nadpis zní: »Orts-Repertorium von Schlesien nach dem Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1900« tiskem u Drechslera v Opavě.

Jest zajímavo, že officiosní seznam míst pouze v německé řeči vydaný si místy sám sobě odporuje; tak ku př. činí u soudního okresu Fryštátského počet Čechů 6467, kdežto dle rekapitulace celého hejtmanství obnáší 6469, podobně počet Němců 3345 resp. 3336 a počet Poláků 52438 resp. 52445; ježto čísla rekapitulace souhlasí s čísly celkové rekapitulace země, používám těchto číslic.

[2]) Při sčítání lidu děly se prokázaně zejména v hejmanství Fryštátském veliké nesprávnosti a to zvláště na úkor nás Čechů; tomuto pamětihodnému zjevu věnuji zvláštní dodatek.

[3]) Ku obvodu tohoto krajského soudu patří obvod hejtmanství Fryštátského, Těšínského, Frýdeckého a Bílského.

[4]) Z obvodu hejtmanství Těšínského je již vyloučen soudní okres frýdecký, pro nějž zřízeno zvláštní hejtmanství ve Frýdku; tato změna v repertoriu provedena není, ač změna teprve nastávající, k níž dojde asi za 2 leta, totiž rozdělení soudního okresu Bohumínského, v repertoriu již provedena je.

huje obvod soudního okresu Těšínského a Jablunkovského — zaujímá území okresního soudu *a*) Frýdeckého, *b*) Bohumínského, *c*) částečně Frýštátského a *d*) Těšínského; v ostatních okresích nalézají se pouze nepatrné české menšiny, takže nelze osady dotyčné za české (scil. souvislé) území prohlašovati.

Poměry jazykové jeví se v území tom dle uvedeného repertoria následovně:

a) Okres Frýdecký.

Soudní okres Frýdecký skládá se 1. z města Frýdku, jež má vlastní statut[5]) a 2. z venkovských obcí.

Ad 1. Město Frýdek zachovalo si i dle loňského sčítání absolutní většinu českou vykazujíc mezi 9037 obyvateli vůbec 4981 Čechů, 3362 Němců a 543 Poláků; absolutně proti výsledkům sčítání roku 1890[6]) přibylo Čechů o 640, ale relativně jich ubylo: roku 1890 tvořili Čechové 59.7 proc. přítomného[7]) cislajtanského obyvatelsva, kdežto roku 1900 jich bylo již jen 56.0 proc.; nápadný jest velmi značný přírůstek u Němců i Poláků, z nichž tito stoupli o 251 čili o 85.9 proc. svého počtu a první o 723 čili o plných 27.4 proc. původního počtu.

Ad 2. Venkovské obce soudního okresu Frýdeckého jeví i dle loňského sčítání lidu týž ráz jako dle sčítání r. 1890: celý okres pozůstává pouze z obcí českých, obcí vykazujících z pravidla veliké české většiny i jsou úchylky od výsledků sčítání lidu r. 1890 a r. 1880 nepatrné a lehce vysvětlitelné.

Užívám-li pořadu v repertoiru uvedeného, čítá obec:

Staré Hamry	2369	obyv.	a z nich	2301	Čechů,	41	Němců a	15	Poláků
Staré Město	1726	»	»	1504	»	167	»	»	38	»
Bártovice	1924	»	»	1837	»	36	»	»	44	»
Baška	1333	»	»	1217	»	69	»	»	37	»
Bludovice Prostřední	807	»	»	588	»	7	»	»	212	»
Bludovice Horní	532	»	»	493	»	2	»	»	37	»
Brusovice	1063	»	»	1041	»	3	»	»	15	»
Datyně Horní	846	»	»	828	»	4	»	»	14	»

[5]) Vlastní statut ve Slezku má pouze ještě Opava a Bílsko.

[6]) Kde cituji sčítání z r. 1890 neb 1880, cituji vždy »Podrobný seznam míst ve Slezsku« vydaný c. k. statistickou ústřední komisí.

[7]) Netřeba as uváděti, že pověstna obcovací řeč byla zjišťována pouze u přítomného do Cislajtanie patřícího obyvatelstva.

Dobrá	1892	obyv.	a z nich	1854	Čechů,	22	Němců a	10	Poláků
Lhota Horní	1203	»	»	1189	»	—	»	9	»
Lhota Dolní	420	»	»	416	»	—	»	3	»
Janovice	1907	»	»	1901	»	4	»	2	»
Kaňovice	218	»	»	214	»	—	»	3	»
Krásná	1622	»	»	1611	»	5	»	4	»
Kunčice Velké	2462	»	»	2187	»	17	»	210	»
Leskovec	1755	»	»	956	»	409	»	367	»
Lubno	813	»	»	809	»	4	»	—	»
Malenovice	654	»	»	653	»	—	»	—	»
Morávka	3839	»	»	3809	»	8	»	8	»
Nová Ves	632	»	»	626	»	1	»	1	»
Nošovice	793	»	»	776	»	6	»	9	»
Pazděrna	594	»	»	583	»	—	»	11	»
Pražma	530	»	»	512	»	16	»	1	»
Pržno	439	»	»	436	»	1	»	—	»
Raškovice	1184	»	»	1166	»	13	»	4	»
Ratimov	2105	»	»	1828	»	65	»	152	»
Řepiště	1067	»	»	1053	»	8	»	—	»
Šenov	2970	»	»	2606	»	49	»	294	»
Sedliště	1096	»	»	10.3[7])	»	—	»	48	»
Skalice	1253	»	»	1245	»	2	»	3	»
Venclovice	1223	»	»	1195	»	—	»	28	»
Vojkovice	398	»	»	349	»	11	»	35	»
Žermanice	312	»	»	286	»	1	»	25	»

Mezi venkovskými obcemi tohoto okresu není obce, která by čítala méně českého obyvatelstva než 50 proc. přítomného cislajtanského obyvatelstva i jest to jediný Leskovec, jenž se procentu uvedenému blíží čítaje pouze 55 proc. českého obyvatelstva; veškeré ostatní obce mají pak více než 70 proc. českého obyvatelstva.

Celý soudní okres čítal r. 1890 41.240 Čechů čili 90.0 proc. přítomného cislajtanského obyvatelstva, r. 1900 však 44.093 čili pouze 87.1 proc, podobně 914 Poláků čili 1.9 proc., resp. 2182 čili již 4.3 proc. a 3.664 Němců čili 7.9 proc. resp. 4333 čili 8.5 proc.

Možno tudíž tvrditi, že celý soudní okres Frýdecký i dle výsledků sčítání r. 1900 jeví tentýž ráz, jako při sčítáních r. 1890 a r. 1880, že jest totiž ryze český, že nečítá ani jediné obce, která by měla německou či polskou většinu a že tudíž poměry národnostní v okresu tom se dle výsledku posledního sčítání nezměnily.

Že soudní okres Frýdecký je český, doznávají i rozvážní spisovatelé němečtí — uvádím zejména Biermanna[8]) — to doznávají ale

[8]) Geschichte des Herzogthums Teschen p. 113.

také rozvážní spisovatelé polští — uvádím zejména z posledních let P. Ant. Maczoszka[9]), jenž tvrdí, že sám lid nazval nářečí užívané v tomto okresu „moravským“[10]).

Nářečí užívané ve Frýdeckém okresu a sousední (slezské) části Ostravsko-Karvínské uhelné pánve není dosud bohužel s dostatek prostudováno i naději skládáme ve střední školy Ostravské a Místecké, že otázkou nářečí toho se pilně budou zabývati.

b) Okres Bohumínský.

Soudní okres Bohumínský má se rozděliti na dvě části a sice na soudní okres Polsko-Ostravský a soudní okres Bohumínský. Poněvadž ku rozdělení tomu stěží dojde přede dvěma roky, nerozlišuji v následujícím tyto dvě části, nýbrž ponechávám okres ten nedělený.

Okres Bohumínský (celý) jeví oproti výsledkům sčítání lidu r. 1890 a 1880 dle posledního sčítání r. 1900 částečně jiný obraz.

Dle sčítání r. 1890 měl totiž tento okres ještě většinu (relativní!) českou, ježto bylo napočteno 19.258 Čechů, 17.477 Poláků a 3159 Němců mezi 42.219, čili v procentech 48.2 proc. Čechů, 43.7 proc. Poláků a 7.9 proc. Němců přítomného cislajtanského obyvatelstva: dle sčítání r. 1900 jsme však většinu tu ztratili čítajíce pouze 29.180 Čechů, kdežto Poláků bylo napočteno 31.293 a Němců 7898 čili v procentech 42.8 proc. Čechů, 45.8 proc. Poláků a 11.5 proc. Němců přítomného cislajtanského obyvatelstva.

Co se týče obcí, měli jsme dle sčítání lidu r. 1890 většinu v následujících obcích a sice: v Heřmanicích (1166 Čechů, 143 Poláků a 7 Němců z 1423 obyvatel), Hrušově (1006 Čechů, 313 Poláků a 837 Němců z 2543 obyvatel), Malých Kunčicích (944 Čechů, 134 Poláků a 39 Němců z 1131 obyvatel), Michálkovicích (1660 Čechů, 1079 Poláků a 82 Němců z 2889 obyvatel), Muglinově (573 Čechů, 149 Poláků a 58 Němců z 836 obyvatel), Polské Ostravě (10667 Čechů, 1840 Poláků a 431 Němců z 13.176 obyvatel), Radvanicích (1860 Čechů, 362 Poláků a 70 Němců z 2337 obyvatel) a v Záblatí (589 Čechů,

---

[9]) Przewodnik po Śląsku cieszyńskim Lwów 1901.

[10]) Tento zjev, že lid náš jak na Těšínsku tak na Opavsku nářečí své co »moravské« označuje, jest zajisté charakteristický, poněvadž tím dává na jevo příslušnost svou ku českým a nikoliv polským zemím; tento lid nechce býti polským, ba naopak spatřuje v označení »Polák« (Polok) urážku, jak tomu nasvědčuje trestní agenda Mor. Ostravského a Bohumínského soudu.

4 Poláci a 9 Němců z 660 obyvatel); mimo to byla napočtena česká většina ve Vrbici, jež v roce 1892 z místní obce Pudlova byla vyloučena a nyní tvoří samostatnou obec; Vrbice čítala 278 Čechů, 87 Poláků a 35 Němců z 471 obyvatel.

Pozoruhodné je, že ve všech těchto obcích — jediný Hrušov vyjímaje — byla i v roce 1880 česká většina napočtena, takže dle těchto dvou sčítání se jeví zajímavá stálost.

Jak jinak jest však tomu dle sčítání r. 1900!

Dle sčítání toho bychom byli uhájili většinu pouze v Heřmanicích (1743 Čechů, 691 Poláků a 16 Němců z 2514 obyvatel), Polské Ostravě (15.714 Čechů, 2118 Poláku a 690 Němců z 18.805 obyvatel), Radvanicích (3722 Čechů, 994 Poláků a 112 Němců z 4885 obyvatel), Záblatí (616 Čechů, 383 Poláků a 35 Němců z 1090 obyvatel) a ve Vrbici (363 Čechů, 206 Poláků a 179 Němcu z 811 obyvatel); byli bychom ztratili, kdyby výsledky sčítání lidu byly správné,

a) na Němce: Hrušov (1050 Čechů, 1538 Poláků a 1611 Němců),

b) na Poláky: Malé Kunčice[11]) (918 Čechů, 2155 Poláků a 269 Němců z 3380 obyvatel), Michálkovice (2226 Čechů, 3689 Poláků a 200 Němců z 6181 obyvatel) a Muglinov (465 Čechů, 929 Poláků a 57 Němců z 1901 obyvatel).

Uvážiti však dlužno, že Hrušov se nalézal dosud a nalézati bude v německých rukou dotud, dokud v obci bude rozhodovati úřednictvo sodové továrny Vídeňského továrníka Millera z Aichholzů, i nelze tudíž mluviti o ztrátě Hrušova; ztráta Malých Kunčic, Michálkovic a Muglinova je de facto pouze na papíře, poněvadž při úředním sčítání se děly v náš neprospěch — a to nejenom v těchto obcích — přímo divy; tomuto velmi zajímavému a pro objektivnost c. k. úřadů prapodivnému zjevu věnuji zvláštní dodatek, aby širší veřejnost seznala, jakým způsobem c. k. úřady na Slezsku pracují proti nám.

Poněvadž obce tyto mají česká zastupitelstva a tatáž pravděpodobně udrží, nelze o ztrátě obcí těch mluviti.

Potěšitelným zjevem jest, že v některých důležitých obcích naše menšiny velice stouply a to zejména v Petřvaldě (dříve pouze 269

[11]) To jsou ty od posledních voleb pověstné Kunčičky.

Čechů a nyní 1226), v Šunichlu (Bohumínu nádraží), kde dříve bylo pouze 78 Čechů, kdežto nyní je 684.

Shrnu-li výsledky sčítání lidu v celém (nynějším) Bohumínském okresu, odečtu-li ztrátu tak jako tak ztraceného Hrušova a opravím-li dle skutečnosti, jak níže prokážu, nesprávné úřední výsledky sčítání v Muglinově, Malých Kunčicích i v Michálkovicích, pak možno tvrditi, že okres Bohumínský i dle stavu roku 1900 má aspoň polovici českého obyvatelstva.

c) Okres Fryštátský.

Z okresu toho možno ku českému území čítati a to dle sčítání r. 1890 pouze tyto obce: Dětmarovice (1353 Čechů, 730 Poláků a 30 Němců z 2151 obyvatel), Doubravu (1987 Čechů, 893 Poláků a 120 Němců z 3086 obyvatel), Orlovou (2199 Čechů, 984 Poláků a 157 Němců z 3435 obyvatel) a Suchou Dolní (617 Čechů, 486 Poláků z 1117 obyvatel), s kterýmižto obcemi sousedí následující značnější české menšiny vykazující obce a sice Karviná (394 Čechů, 6235 Poláků a 718 Němců z 7746 obyvatel), Lazy (622 Čechů, 1507 Poláků a 15 Němců z 2171 obyvatel), Poruba (43 Čechů, 945 Poláků a 3 Němci z 1000 obyvatel) a Suchá Střední (377 Čechů, 623 Poláků a 1 Němec z 1001 obyvatel).

Uváží-li se, že veškeré tyto obce, totiž Dětmarovice, Doubrava, — Orlová nikoliv — a Suchá Dolní i dle sčítání r. 1880 vykazovaly českou značnou většinu — v roce 1880 čítaly Dětmarovice[12]) 1471 Čechů, 242 Poláků a 20 Němců mezi 1769 obyvateli, Doubrava 2004 Čechů, 286 Poláků a 48 Němců mezi 2382 obyvateli, Orlová 424 Čechů, 2287 Poláků a 153 Němců mezi 2955 obyvateli a Suchá Dolní 883 Čechů, 27 Poláků mezi 944 obyvateli — uváží-li se dále, že v obcích těch kostel i školy jsou české a že obecní zastupitelstva — s jedinou výminkou Doubravy, kde se vede zuřivý boj — jsou do dnes česká, pak lze jmenované obce okresu Fryštátského za české území považovati a možno k němu připočísti i Lazy, jež čítaly r. 1880 893 Čechů, 577 Poláků a 21 Němců mezi 1516 obyvateli — a Suchou Střední — tato čítala r. 1880 272 Čechů, 574 Poláků a 1 Němce mezi 860 obyvateli a r. 1890 377 Čechů, 623 Poláků a 1 Němce mezi 1001 obyvateli.

[12]) Tehdá patřily Dětmarovice k soudnímu okresu Bohumínskému.

V tomto českém území a ostatních obcích okresu Fryštátského napočteno bylo r. 1890 7747 Čechů čili 17.8 pct., 33.221 Poláků čili 76.6 pct. a 2313 Němců čili 5.4 pct. obyvatelstva, kdežto r. 1900 napočteno bylo pouze 6469 Čechů čili 10.3 pct., 52.445 Poláků čili 84.0 pct. a 3336 Němců čili 5.3 pct.

Kdyby tudíž výsledky sčítání r. 1900 byly správnými, pak by bylo českého obyvatelstva značně ubylo, ač je notorické, že zejména v průmyslové části okresu Fryštátského českého obyvatelstva značně přibylo.

O správnosti posléz uvedeného tvrzení svědčí do očí bijící nesprávné výsledky sčítání r. 1900. Neboť v Dětmarovicích — prý — zjištěno pouze 343 Čechů, 2368 Poláků a 23 Němců mezi 2515 obyvateli, v Doubravě 823 Čechů, 3258 Poláků a 112 Němců mezi 4327 obyvateli, v Orlové 2233 Čechů, 3916 Poláků a 343 Němců mezi 6679 obyvateli a v Suché Dolní 610 Čechů, 811 Poláků a 10 Němců mezi 1451 obyvateli čili jinými slovy: dle úředních dat byly by se naše české *tisícové většiny* v těchto obcích zjištěné při sčítání r. 1890 proměnily při sčítání r. 1900 ve *stové menšiny*, ačkoliv — notoricky — českého obyvatelstva v těchto obcích značně přibylo.

Nesprávnost sčítání prokážu níže na typickém příkladu Dětmarovickém a proto přecházím ku ostatním obcím okresu Fryštátského, na nichž jsme my interessováni.

Ve všech těchto obcích české menšiny značně stouply a to v Karviné (509 Čechů, 12.052 Poláků a 1113 Němců mezi 14.326 obyvateli), v Lazech (921 Čechů, 4660 Poláků a 123 Němců mezi 5782 obyvateli), v Porubě (67 Čechů, 1502 Poláků a 28 Němců mezi 1626 obyvateli) a v Suché Střední (609 Čechů, 840 Poláků a 9 Němců mezi 1467 obyvateli).

Shrnu-li výsledky sčítání lidu r. 1900 ve Fryštátském okresu a opravím-li úřední výsledky dle poměrů skutečných, možno tvrditi, že jsme až na malé výjimky uhájili své území, že však Poláci — díky zejména přílivu z Haliče — vykazují mnohem větší přírůstek, a největší přírůstek relativní že vykazují Němci.

d) okres Těšínský.

K českému území v Těšínském okresu patří dle sčítání r. 1880 a 1890 následující obce vykazující české většiny

a sice Dobratice (r. 1880: 813 Čechů, 85 Poláků a 10 Němců mezi 908 obyvateli a r. 1890: 774 Čechů, 41 Poláků mezi 815 obyvateli), Domaslovice Dolní (r. 1880: 870 Čechů, 31 Poláků a 41 Němců mezi 955 obyvateli a r. 1890: 769 Čechů, 92 Poláků a 10 Němců mezi 875 obyvateli), Domaslovice Horní (r. 1880: 749 Čechů, 6 Poláků a 40 Němců mezi 798 obyvateli a r. 1890: 791 Čechů, 12 Poláků a 6 Němců mezi 810 obyvateli), Šebišovice (r. 1880: 926 Čechů, 15 Poláků a 7 Němců mezi 949 obyvateli a r. 1890: 915 Čechů a 21 Poláků mezi 936 obyvateli) a Tošonovice Dolní (r. 1880: 708 Čechů, 118 Poláků a 21 Němců mezi 856 obyvateli a r. 1890: 469 Čechů, 270 Poláků a 13 Němců mezi 754 obyvateli).

Mimo to měly dle sčítání r. 1890 následující obce větší české menšiny a sice Datyně Dolní (23 Čechů, 488 Poláků a 1 Němec mezi 514 obyvateli, ač v roce 1880 zde napočtena silná česká většina a to 373 Čechů a pouze 89 Poláků mezi 462 obyvateli), Konská (72 Čechů, 1670 Poláků a 42 Němců mezi 1817 obyvateli), Těšín (599 Čechů, 6170 Poláků a 7664 Němců, mezi 15.220 obyvateli), Tošonovice Horní (23 Čechů, 352 Poláků a 3 Němci mezi 378 obyvateli, ač v r. 1880 zde napočtena skorem polovice Čechů totiž 209 a 237 Poláků mezi 460 obyvateli) a Třinec (359 Čechů, 1234 Poláků a 474 Němců mezi 2291 obyvateli).

Srovnáme-li výsledky těchto dvou sčítání s výsledky sčítání lidu r. 1900, shledáváme, že jsme své české území v Těšínském soudním okresu uhájili *celé*.

Neboť napočteno: v Dobraticích 691 Čechů, 74 Poláků a 9 Němců mezi 774 obyvateli, v Domaslovicích Dolních 798 Čechů, 61 Poláků a 5 Němců mezi 864 obyvateli, v Domaslovicích Horních 743 Čechů, 29 Poláků a 6 Němců mezi 778 ob., v Šebišovicích 901 Čechů, 17 Poláků mezi 918 obyvateli a Tošonovicích Dolních 466 Čechů, 252 Poláků a 11 Němců mezi 731 obyvateli.

Menšiny naše nedoznaly v celku podstatnějších změn i čítá Datyně Dolní 34 Čechů, 508 Poláků a 2 Němce mezi 544 obyvateli, Konská 49 Čechů, 1868 Poláků a 140 Němců mezi 2107 obyvateli, Těšín 1050 Čechů[13]), 5950 Poláků a 10.510 Němců mezi 18.581 obyvateli a Tošonovice Horní 30 Čechů, 278 Poláků a 8 Němců mezi 316 obyvateli.

[13]) U Těšína zahrnut v počtu 1050 l. počet českých vojáků činící 528 duší.

Čechů napočteno dle sčítání r. 1900 5320 čili 8.8 proc obyvatelstva, Poláků 42.380 čili 70.2 proc. a Němců 12.583 čili 20.8 proc., kdežto dle sčítání r. 1890 bylo Čechů 4912 čili 9.2 proc., Poláků 39.258 čili 73.6 proc. a 9150 Němců čili 17.1 proc.

Konečně za účelem úplnosti uvádím, že v městě Bílsku napočtěno 94 Čechů a v hejtmanství Bílském úhrnem 406 Čechů.

Dodatek I.: Přehledy.

Na Těšínsku v nejširším slova smyslu čili v obvodu krajského soudu Těšínského napočteno r. 1890 73.897 Čechů a roku 1900 85.648 čili více o 11.750 duší; kdežto však české obyvatelstvo v r. 1890 tvořilo ještě 26.1 proc. veškerého obyvatelstva, čili více než čtvrtinu, tvoří nyní dle sčítání r. 1900 české obyvatelstvo dle úředních dat pouze 24.3 proc.

I když použiju oprav skutečným poměrům odpovídajících, dlužno sice konstatovati, že počet českého obyvatelstva v okresech, na kterých jsme interesováni, stoupá, že však nestoupá tak jako počet obyvatelstva polského a německého a že proto počet našeho obyvatelstva percentuelně klesá; tak sklesl počet náš ve Frýdeckém soudním okresu z 90.0 procent roku 1890 na 87.1 procent r. 1900, v Bohumínském z 48.2 proc. na 42.6 proc., ve Fryštátském ze 17.8 proc, dokonce na 10.3 proc. a v Těšínském z 9.2 na 8.8 proc.

O nějaké bohemisaci Těšínska v nejširším slova smyslu, o počešťování toho neb onoho soudního okresu, jak dle výsledků posledního sčítání tak dle skutečnosti nelze vůbec mluviti; za to však lze plným právem mluviti o posilňování polského živlu a germanisaci v průmyslové části přímo hrozivé.

Toto přímo hrozivé nebezpečí germanisace pomocí velkého průmyslu a velkokapitálu na Těšínsku výlučně německého stejně má tanouti na mysli nám Čechům, jako Polákům, těmto však více, poněvadž lid náš líp dovede germanisaci čeliti než lid polský.

Ačkoliv poměry na Těšínsku pro nás nejsou příznivy a poměry ty se horší, možno přec plným právem tvrditi, že souvislé české území na Těšínsku v nejširším slova smyslu dnes zaujímá: *celý* okres *Frýdecký, polovici* (*západní*) *soudního okresu Bohumínského* ku Moravě přiléhající, a s *šestinu* (západní) soudního okresu *Fryštátského* a a s *desetinu* (západní) soudního okresu *Těšínského.*

Připojuji, že toto české území jest zbytkem oné části Těšínska, v níž dle Praska[14]): „lid český sedí ode dávna čili autochtonně".

Dodatek 2.: Nesprávnosti při sčítání.

Již dříve zmínil jsem se o nesprávnostech při posledním sčítání lidu a to zejména ve Fryštátském hejtmanství velmi častých i uvedu několik příkladů.

Jádro obyvatelstva v Muglinově a v Malých Kunčicích jest do dnes rolnické, obyvatelstvo převahou rolnické vykazuje notoricky veliký přírůstek, ale v obou těchto obcích počet českého obyvatelstva by byl klesl, kdyby sčítání r. 1900 bylo správné; v Kunčičkách napočteno r. 1890 944 Čechů, r. 1900 však pouze 918; ještě špatněji by to vypadalo v Muglinově, kdež r. 1890 bylo napočteno 573 Čechů, ale r. 1900 pouze 465.

Podobně v Rychvaldě napočteno r. 1900 pouze 11 Čechů, ač do české školy, která se tam letos postaví, přihlášeno jena 300 dětí a v místě jsou čtyry silné české spolky!

Pravý div — na papíře — stal se však v Dětmarovicích, které dle sčítání r. 1880 a 1890 čítaly velmi silnou českou většinu, ale v úředním „Orts-Repertorium" vykazují dle sčítání r. 1900 nepatrnou českou (moravskou) menšinu; jest to s podivením a to tím větším, když sčítací komisaři sami dle přihlášek zjistili přes 2000 (Moravců) Čechů a když místní starosta byl tímto výsledkem celý zdrcený; dlužno při tom také uvážiti, že v Dětmarovicích škola je česká a lid že v kostele se česky modlí a zpívá, což by zajisté nebylo, kdyby osada ta nebyla „moravskou".

Podobný zjev je v Doubravě atd.

Jakési vysvětlení podává stížnost Slezských důvěrníků z Těšínska v Bohumíně as před čtrt rokem shromážděných, že za Čecha resp. Poláka byl zapsán ten, kdo věděl resp. nevěděl, že se říká „prknu" „deska" a obráceně.

Tyto zjevy jsou na Těšínsku příliš známé a proto čítám ku českému území samozřejmo Muglinov, Malé Knučice, Dětmarovice a. t. d.

[14]) Viz Praskovy: Dějiny knížetství Těšínského až do r. 1433 pag. 104 sequ.

VICTOR HUGO. (* 26 2 1802 — † 23/5 1885.)

JUBILEJNÍ ČRTA.

Napsal FRANTIŠEK SEKANINA.

(Pokračování.)

Roku 1825. vydán byl román „Han d'Islande", jenž vynesl básníkovi novou roční pensi 2000 franků, která teď mu již zajišťovala vedle příjmů jiných dosti slušnou existenci. V saloně Nodierově byl Hugo vítaným hostem. Vyhledáván umělci zvučného jména, smířen s otcem, který pochopil konečně názory synovy, oddal se zápalu práce. Kratší i delší cesty staly se mu potřebou. Pomíjíce jiných méně významných, zmíníme se alespoň o cestě do Švýcarska, podniknuté společně s Nodierem na útraty velkého pařížského nakladatele Canela, který měl vydati dojmy obou touristů. K vydání ovšem nedošlo úpadkem firmy. Pouze šťastné náhodě mohl děkovati Hugo, že nebyl zabit na této cestě při nehodě svého povozu.

K únorovému (1827) číslu Journalu des Débats poji se charakteristický obrat v počínání básníkově. Až dosud obdivoval se pouze, velebil a psal hymnické ódy — do zmíněného čísla zaslal však svoji první báseň hněvu, která byla inspirována krvavě uraženým citem patriotismu. Starým generálům francouzským odepřeno bylo slyšení na rakouském vyslanectví, mezi tím, co zvučné tituly napoleonské šlechty byly vyvolávány. Tato urážka starých vojáků v hloubi duše ranila Huga a dala vyvrhliti oné podivuhodné „Ódě na sloup na náměstí Vendômském", která se stala jaksi úhelným kamenem hněvu proti Napoleonovi, tak divoce vyvřelého v pozdějších sbírkách jeho mužných let. Tu začíná asi první náběh nové básníkovy poésie, daleko bezprostřednější, vášnivé a výbojné, velmi tendenční a velmi jadrně sepiaté s životem národním a politickým té doby.

*

Tenkrát dodělával se už Victor Hugo zvučného jména. Vyznamenán řádem čestné legie, sotva pětadvacetiletý, vydal počátkem prosince 1827. svoje famosní dramatické dílo „Cromwell", jehož válečná předmluva učinila ho rázem náčelníkem romantismu, kterého se až dosud, alespoň ve svých theoretických vý-

kladech, vzdaloval. Jádrem zmíněné předmluvy je stanovení výměru Krásna a Umění. Hugo prohlásil s neobyčejnou vervou a lapidárností svých smělých tvrzení, která mnohdy až v absurdnost zabíhají, že vše, co je v přírodě, je rovněž v umění, že umělec budoucnosti nebude se štítiti silného výrazu, malujícího přírodní effekt jakýchkoli nuancí, že se nebude vyhýbati zjevům dosud v umění proskribovaným. Bylo to podání ruky realismu, pravdě a životu, však byl to v prvé řadě vědomý, silný útok na zastaralé řády zpuchřelého klassicismu. A tak se to má i v dramatě: je v celém svém rozsahu živeno odporem k tomu, co vybudovali klassikové.

Přirozeno, že kniha vzbudila obrovský odpor i obrovské nadšení. Byla to bomba hozená prvně na široké prostranství mezi tábor romantiků a veteránů klassicismu. Vedle zmíněných už přiřadili se zapálení pro nové myšlenky Sainte-Beuve, Musset i Théophile Gauthier, kteří se stali rovněž prvními pionéry nové knihy Hugovy, tož básnické sbírky „Orientalů“, vydané v lednu 1829. O nich se stala už maličká zmínka: byla to poésie nanejvýš hudební a zpěvná jako nejbohatší symfonie, malebná jako nejskvělejší jiskřivý obraz. Citu v nich není mnoho, snad daleko více slovní harmonie a úžasné mohutnosti fantastické, která tkví svými kořeny ve Španělsku. Ale mnoho působila ta kniha na vrstevníky hlavně těmi čísly, která se odnášela k současně vedené válce o svobodu Řecka. A tak je tu z velké části zachycen vlastně orient Turecka, ovzduší snivých odalisek, romantických a vším dojatých, sultánů i pašů a tajemných jejich harémů. Orient španělský podán je zásvity palčivého slunka, které se ztravuje vlastním žárem svým na temně lazurovém nebi. Tu křepká romance, tu snivá serenáda za půlsvitů měsíčních, tu ohnivý pastel či historická parafrase. A všecko hoří jako to slunko orientu a všecko jiskří jako ty hvězdy hlubokých jeho nocí.

Hned po „Orientalách“ následovala brožura „Poslední den odsouzence“, jedna z oněch bezprostředně vyvřelých slzí, kterou vyvolal v básníkovi veliký lidský soucit a nová dramatická práce „Marion de Lorme“, která byla censurou pro jeviště zakázána. Marně se ucházel sám básník u krále Karla X. o povolení: úřady zamítly hru, kde královská osoba Ludvíkova je postavena v nepříliš příznivé světlo. Jako jedna z prvních

dramatických prací básníkových, nemá příliš jednotné plastiky ani sevřenosti, však okouzluje onou mladistvou živostí, svým něžným a přece ohnivým zápalem i hloubkou víry. Cítíme v ní „svěží zeleň posvátného jara literárního", jak dí Paul de Saint-Victor. Lyrický vánek v ní dýše a tekou v ní bohaté slzy. Je z nejmenších, však snad z nejdojímavějších dramat Hugových. Historie demi-mondky, která hluboce dojímá. Lásku postavil zde básník na vysoký piedestal mravní a na bílé čelo krásné mrtvoly Marioniny klade panenský vínek:

„Et son amour me fait une virginité!.."

25. únor 1830 stal se pro Huga památným: v Théâtre Français provozováno poprvé drama „Hernani". Byla to pravá bitva umělecká, kterou podporovala censura, nezakázavši kusu proti veškerému očekávání. Lanson praví, že úřady schválně drama propustily, aby obecenstvem bylo odpraveno. Však výsledek byl neočekávaný; ač veliká část obecenstva s nedůvěrou přihlížela průběhu děje, ač herci, odkojeni tradicemi klassicismu, stavěli se k dílu nepřátelsky, rozvila se toho večera romantismu palma vítězství. Brzy se všeobecně uznávalo, že „Hernani" je novému divadlu tím, čím byl „Cid" starému: obnovením a renaissancí, objevením a dobytím světa. Postaviť Hugo v tomto díle prvně prakticky na scénu ony myšlenky umělecké svobody, pro které dosud více méně jen theoreticky horoval. Postavy Hernaniho, don Carlosa, doni Sol a jiných uchvacují svojí pravou a přímou náruživostí, která dělá čest podnebí, v němž jejich duše se utvářely. Avšak i jinak se podobá „Cidovi": Hernani je Cidem ve stavu divokosti. Sám se přirovnává k sopce, která dovede chrliti oheň, lávu i vášeň, často však i drahocenný kov a kvítí. Děj hlučný, někdy psychologicky přestřelený — však stále živě rozhoupaný vlní se a valí v před jako klopotný život sám ve svém nejbouřlivějším toku. Jaký div, že divoký Gauthier ve svém famosním červeném kabátci hlasitě přísahal smrt klassickým tragediím dosavadním, rozpálen pronikavým úspěchem „Hernaniho"!

Zmíněná „Marion de Lorme" připuštěna konečně přece na scénu v srpnu 1831, před tím vydal však Hugo svůj veliký román „Notre-Dame de Paris" a sbírku básní „Listy podzimní". Obě knihy, tak různé svým jádrem, získaly si nesmrtelnost společnou stránkou: velikou, čistou poésií. Spatřovali-li jsme básníka „Orientalů" zkoušet sílu svých pohledů na země a krajiny vzdálené,

zalité slunkem a vášní, téměř báječně zveličené imaginací, vidíme ho v „Listech podzimních“ meditujícího, sedícího u krbu mezi hloučkem dětí a vzpomínajícího drahých bytostí, které odešly. Zchvácen ranami osudu, luští problémy času, prostorů a věčnosti. Silně tu uhodil na bytost svého vlastního „Já“, která v pozdějších sbírkách básnických tak vroucně přichází k platnosti. A vidíme zároveň něco, co nás překvapuje u tohoto člověka citů tak výstředně mnohdy zbarvených, často brutalního až k výbuchům nespravedlivosti: úžasné soustředění celé své bytosti v okouzlující pohled děcka. Před dítětem ztají se všecka síla jeho drásajícího hněvu a vytryskne kouzlo neočekávaného citu. Tato stránka bude snad z nejfrappantnějších ve sbírce.

A zase vydává básník čtvero dramatických prací mezi léty 1832 až 1836. Jsou to kusy: „Král se baví“, Lucrétia Borgia“, „Marie Tudorovna“ a „Angelo“. První drama zakázáno bylo královskými úřady z důvodů prý mravních, však zdá se spíše, že vadila tu asi zkarrikovaná osoba Františka I., který postaven v kompromitující světlo náruživého záletníka. Dramatické invence je tu velmi málo a když se drama dostalo později na divadlo, zapadlo. Knihově udržuje se pouze svojí malebnou poésií a smělým vedením štětce, jímž kresleny jsou markantní tahy potentátovy. Sem náleží postava zmíněného již Tribouleta, který je vedle krále a jeho milenky Blanky hlavním hrdinou dramatu.

Lucrétia Borgia jest jakousi papežskou Johannou, která v ní ožívá. Smělá a hrdá, vyřizuje dopisy papežovy za jeho nepřítomnosti. Je obsluhována pouze preláty, kteří jedině mohou sloužiti mši, je-li ona přítomna. Její komnaty střeženy jsou pouze nejvyššími hodnosty církevními. Dcera papeže, manželka Jana Sforzy, s nímž byla rozvedena, aby se zasnoubila s Alfonsem Aragonským, vystupuje v dramatě velmi plasticky: vášnivá Furie i vzácná matka v jediné osobě traktována je mohutnou fantasií Hugovskou v typ nanejvýš svérázný, s nímž mlhavý portret historický nemá mnoho společného. V ní personifikovány jsou ostatně typické známky racy Borgiů; zločiny césara i pletichářství Alexandra VI. je vysloveno činy a okolím Lukrétie. Tím se stává, že snaha zahrnouti v dramatický obraz pokud možno nejvíce z charakteristiky doby, prosytiti jej pokud možno nejpřilehavějším ovzduším a navěsiti v něj pokud možno nejvíce postřehů historických, překáží jadrnému zcelení dramatickému, které tomuto dílu, jakož i „Marii Tudo-

rovně" skutečně schází. Kdybychom chtěli studovati význačné prvky divadla romantického, nemohli bychom sáhnouti k vděčnějším knihám, než jsou tyto jmenované. Nemluvím tu ani o kardinální známce tohoto divadla, o odvržení každé jednoty, již tato šíře obrazu, nutně vedoucí k lyrismu, byla by dostatečnou markou. Proto také nazývá Lanson i „Tudorovnu" i „Lukrétii" melodramaty, neboť jako v těchto, i tam není jasně oddělujících hranic mezi dramatickými druhy jednak a mezi těmito a jinými druhy poetickými vůbec.

Tatáž nádhera, překypující pompésnost scen, která šperkovala „Lukrétii", je údělem i „Marii Tudorovně" a „Angelovi"; tato jednotná zvláštnost zpracování, jakož i do jisté míry společný historism dramat pojí se v trilogický celek, který dává oživovati rušnému XVI. století. I zde snaží se básník v úzké výkrojky jednotlivých dob vtěsnati široké fresky, odpovídající obrazům těch časů. Snaží se „pozorovati vše v nejrůznějších tvářnostech", jak praví předmluva „Marie Tudorovny". Však při vší bohatosti slova i věty nemůžeme už přehlédnouti u dramat těchto stále se vracející jeden a tentýž — typ hrdiny, uměle převlékaný ve více méně přilehavé kostýmy; nemůžeme rovněž přehlédnouti psychologické chudoby hlavních osob, která tu bývá nahrazována apparátem čistě scénických obratů, přetvářek, nedorozumění, přehmatů a omylů. I životní pravda jim schází, neboť cítíme, jak mnoho je tu vypočítáno samým básníkem jak málo horké krve tu koluje v žilách a jak přirozená psychologie děje bortí se pod kalkulacemi kombinujícího. Často velmi groteskní nápad je traktován jako vysoce duchaplná myšlenka, mnohdy v nádherný šat těžce pompésní fráze krčí se falešný životní názor. Je to však pouze v jednotlivostech: celek nepřestává býti vzdor tomu vzrušující apothéosou nádherně zkvetlých a do široka se vlnících lánů Poésie.

V té době vyšly „Zpěvy soumraků" (1835). Tato sbírka poésie je velmi roztříštěná. Snad v nižádné z jiných jeho knih nenajdeme tak různorodých básní, obsahem i cenou, jako zde. Verše těžkých nálad kontemplativních promíseny tu jsou s lehkým zbožím památníkovým, které často vyniká velmi dovednou formou, zřídka však rovnocennou ideou. Mnohde je zvláštní, těžký smutek přimísen veršům. Zdá se, že básník příliš široce zamyslil se v minulost a zatoužil po ní: „Oh, byly doby, doby opojení, kdy jitřenka, jež teď tebe líbá, zářila na moje krásné jaro, kdy pýcha, radost i extase jako čisté víno z bohaté vasy překypovala nad mými sedmnácti lety . . ." Zdá

se mu, že nyní je už dopit pohár a cíl dosažen. A odtud ten smutek. Však brzy se vzpružuje a básní nádhernou allegorii o zvonu, věnovanou Ludvíku B . . . A opět jinde zasedá na těžké křeslo vznícené Evangelisty, aby snil onu nádhernou kontemplaci, která je nadepsána Na břehu moře. Zde pracuje už plným proudem jeho kardinální básnická pomůcka: kontrast i pádná antithese, zejména v těch číslech, kde míní docíliti strhujícího dojmu svojí rozhýřenou verbálností. Platí to zejména o politických stránkách sbírky, jimiž je prvá část knihy vyplněna.

Poétické sbírky „Vnitřní hlasy“ i „Záře a stíny“ které následovaly po dramatě „Ruy Blas“ a po kterých se od r. 1840. básník na celých 13 roků odmlčel, jsou podobných inspirací. I v nich se jeví býti básník prorokem i apoštolem zároveň, oddávaje se nicméně zcela po lidsku rozkoši dne a sladkému požitku básníka. Mnohdy vzletí jeho přeplněná duše až daleko kamsi v budoucí světy a vrátí se rozbolestněna vněmy skutečnosti. Ale hned zase schýlí svá křídla nad sladkou tůní říčky, dotknuta vánkem léta a zaujata klidem podvečerním. Široko rozdmuté abstrakce citové střídají se s tichými pastelly krajin, mnohdy prostě nanesenými střízlivou barvou reality, jindy provanutými pohanským přísvitem mythologie. Mimo to v druhé sbírce i nálady jeho „Ód“ nacházíme, kusy zabarvení „Orientalů“, rozkošné vzpomínky na starý dům Feuillantinů a jeho ztracené parky, o nichž byla řeč výše. Ve „Vnitřních hlasech“ uchvátí nás grandiosní symbolistický obraz Kráva, kde myšienková mohutnost básníkova tím více vyniká, čím častěji bývá dusena verbalismem. Země nežije ve filosofii básníkově — ona dává žíti. Jest mater alma, kterou slaví antický kult. Celý svět se věsí na její vemena jako zástup dětí dychtivě ssajících pod břichem krávy. Však země k světu i mluví: povznáší a velkým činí i srdce, která jí rozumějí.

Toto podivuhodné číslo zároveň s básní Oceano nox v „Září ch a stínech“ jsou jádry sbírek budoucích, zejména „Contemplací“ a „Legend věků“, kde Země, Moře, Ether a Vesmír vůbec se stanou pozadím filosofických představ básníkových. A v nejednom směru i knihy „Trestů“.

„Ruy Blas — toť lid, národ . . .“ řekl sám Hugo v předmluvě k tomuto dramatu. A Ruy Blas je lokajem . . . člověkem, velmi nízko postaveným společensky při veškeré svojí duchaplnosti a širém rozhledu. Postava nakreslená více antitheticky dovedně, snad i divadelně

působivě, než přirozeně a pravdivě. Jinak je to poněkud obměněný typ Hernaniho, který byl banditou a rovněž velmi zajímavým a sympathickým člověkem. Ruy Blas je použit za nástroj pomsty proti španělské královně, která odmítla lásku velmože a nyní se miliskuje s přestrojeným lokajem. Poznání fakta má býti krisí dramatu — jak vidno postaveného s nepříliš pronikavým pochopením života — tak jako v ohledu mravním má býti zadostučiněním zmíněné urážky. Neleží tedy force díla v „trámoví a krovu" jak by skutečně mělo být, ale v řadě nanejvýš rozkošných scen, vzácných dialogů, k nimž na prvé místo se tlačí ony mezi Ruy Blasem a královnou. A páté jednání, kulminační bod dramatu, je apotheosou vznešenosti a bolu: zášť i láska vyrovnávají se tu smírem smrti způsobem tak dojemně vzrušeným, že úžasem trneme. Snad v žádném jiném dramatě nepodařilo se Hugovi rozlíti tolik emoční síly jako právě zde. Tu hlavně cítíme vězet příčiny pronikavých úspěchu romantického divadla: bezprostřední účin silného slova a scény na cit i srdce posluchačů.

*

Drama „Burgravové", které dáváno bylo v březnu 1843 v Théâtre Français, je dramatickou epopejí. Široké scény zachyceny jsou tu z německého středověku, připiaté ke dvěma kolosálním postavám starého burgrava Jola a císaře Barbarossy. Zde není děje: v hlubokou minulost zasahující vypravování mají ho nahraditi. Není tu ani scén v pravém smyslu slova dramatických — jediné, oč tu šlo Hugovi, bylo něco podobného, oč se pokusil o několik desítiletí později Zola ve svém románovém cyklu Rougon-Macquartů: o probíhající degeneraci kmenovou, ne snad pouze v rozloze jediné rodiny, však celé národní větve. Boj Fata proti Prozřetelnosti je filosofickým podkladem díla, které je příliš temné, ne široce založené, ale do široka se rozbíhající, příliš symbolistní a jako většina básníkových divadel nemálo hluché psychologicky. Drama propadlo před obecenstvem, které vyžadovalo dramatické vervy a ráz na ráz bijících obměn. Porážka byla tak pronikavá, že prý se zařekl tehdy Hugo pro divadlo více psát . . .

Ještě před „Burgravy" vydán byl cestopisný obraz „Rýn", vlastně trilogicky založené dílo, jehož první část nesena je směrem skutečné deskripce krajinné, plné ohně, života, pravdy a vroucnosti, posílané ve formě dopisů kterémusi z přátel. Střed knihy vyplněn je roztomilou legendou Krásný Pécopin, kde nalézáme passáže

velké sytosti slohové a Hugovských zvláštnustek. A třetí díl není nic jiného, než filosoficko-politická causerie o zachování Evropy. Zde se připravuje už půda příštím dnům: vidíme veliký sklon básníkův k hybným otázkám dne — a ačkoli nikdy nebyl Hugo chladný k politice a veřejnému mínění, překvapuje nás tu pravá ohnivost tohoto interessu.

Ostatně je už básník jednou nohou v proudu politického života. Zkrušen strašlivým neštěstím, které ho potkalo utonutím dcerušky Leopoldiny, sotva několik měsíců provdané, i s chotěm Vacqueriem (ve Villequieru na Seině), oddal se zápasům veřejnosti, aby ohlušil bolest. R. 1845. jmenován byl francouzským pairem a za této příležitosti vyslovil několik řečí, jichž obsah se většinou odnášel k Polsku a k Vatikánu (papež Pius IX.). Když revoluci r. 1848. nabyly věci jiného rázu, postavil se ještě příkřeji k republikánské levici a v listu, který založil s několika stejně smýšlejícími literáty („Evènement"), podporoval myšlenky bonapartistické velmi houževnatě. R. 1849. jmenován byl členem Shromáždění v hodnosti representanta Paříže a tu stále hlasoval ještě s pravicí. Náhle však — a to byl jeden z nejnevysvětlitelnějších převratů politických — přešel k levici republikánské, jak praví, dohnán soucitem k těm, kteří trpěli, a od této chvíle zůstal krajně liberálním a dobojoval až do konce boj, který ho stál mnoho krve a mnoho odříkání. „Jsem z těch, kteří doufají, že možno potlačit bídu," napsal tenkrát. Od této chvíle obrátil veškeren svuj zřetel k problému sociálnímu. Jeho činnost zvýšila se horečně. Mluvil pro otázku svobody vyučovací proti revisi Konstituce. Pozvedl hlasu proti trestům deportace i proti trestu smrti. Jeho starší brožury „Poslední den odsouzeného" a „Claude Gueux" nevyrovnají se v ohledu horoucnosti tuto pronešeným řečem. S neobyčejnou srdnatostí postavil se na odpor záměrům Bonapartovým, v nichž objevil pojednou snahy a cíle krajně protidemokratické! Již 2. prosince, zdá se, věděl o blízkosti svého vypovězení. Nicméně súčastňoval se s tím větším zápalem veřejných schůzí, i na barrikádách se objevoval a podněcoval lid. Teprve v polovici prosince opustil Paříž a odebral se s rodinou do Brusselu, kde napsal famosní svoji brožuru „Historie zločinu" a pamflet „Napoleon Maličký", z nichž první mohla se objeviti tiskem teprve po 25 letech. Tu zříme sálati vášeň nezkrotnou, řízenou plamenným stylem a nejbezprostřednějšími výrazy hněvu i vzteku. Však nezůstal dlouho v Brusselu —: okolnosti

přinutily ho odebrati se na ostrov Jersey, odkudž brzy se přeplavil do hlavního města Hauteville-Housse na Guerneseyi. Hornatá půda těchto anglo-normandských ostrůvků hostila jej i s rodinou až do r. 1870.

(Dokončení.)

❀ ❀ ❀

Z NÁRODNOSTNÍCH BOJŮ NA POZNAŇSKU.

Črta historická. Napsal Dr. R. MARŠAN.

(Pokračování.)

Obžalovaní počítali na to, že velící generál z Colombů uspořádá 17. února ples, k němuž, jak doufali, pozve i velitele posádky. Posádka bez vůdců měla býti pak náhle přepadena a ve zmatku mužstvo pobito, což bylo tím snáze dosažitelno, jelikož spiklenci měli se jmi poddůstojníky umluveno, že mají otevříti v ustanovenou hodinu pevnostní bránu. Jakmile se dozvěděl generál Steinäcker o tomto záměru, jel okamžitě do pevnosti, kázal za sebou uzavříti bránu a pronesl k posádce povzbuzující jadrnou řeč. Spiklí čtyři poddůstojníci byli na jeho povel ihned jati a uvězněni. Povraždění mělo se vztahovati předem jen na důstojníky posádky, kdežto mužstvo mělo býti otráveno. K účeli tomu vnikli prý dva kuchaři přestrojení za dělostřelce do kuchyně posádky, tam byli však už očekáváni a při svém vstupu zajati. Při prohlídce byla prý u nich nalezena větší dávka utrýchu. Vyjma již uvedených byl zajat také hrabě Mycielski v Koppoloppollu a proslýchalo se též o chystaném zatčení hraběte Severina Mielszynského. Týž však, by ušel zatknutí prostřelil si nohu a podal brzy na to vstoupivšímu úředníku vysvědčení krajského fysika, že raněný nesmí se vůbec vzdáliti s lůžka, jelikož by jakákoliv doprava po voze nebo pod. mohla míti zhoubný vliv na jeho život. Nezbylo tudíž nic než obmeziti se na přísné střežení nemocného na zámku Miloslawi. U bratra uvedeného hraběte, Matyáše Mielszynského provedena 17. února domovní prohlídka, ale nemohlo se najíti nic, co by jej usvědčovalo ze součinnosti při spiknutí. Ponechán tudíž prozatím na svobodě.

Ku hraběti Poninskému, jenž byl ubytován v Hotelu de Bavière, odebral se sám policejní president Minutoli s větším počtem policejních úředníků. Naleznuv však téhož — nemocného na lůžku

a dověděv se i pravý stav věcí od přítomných lékařův, kázal zastaviti veškeré řízení v záležitosti této.

Podobným způsobem uváděla žaloba i zatčení ostatních a pak dlouze a široko vykládala zločiny každému jednotlivému obviněnému za vinu kladené.

Jen čtení žaloby v obou řečech, německé a polské zabralo několik dní.

Přelíčení odbývalo se před kriminálním senátem, nikoliv před porotou.

„Celá Evropa dívala se na nešťastné, dílem k nejvznešenějším rodinám náležející Poláky, kteří nyní dle přísné litery zákona měli dojíti svého odsouzení", praví současná zpráva.

Ovšem sensace, kterou si veřejnost slibovala, nedostavila se plnou měrou, neboť místo hrůzných světobornych revolučních plánů a děsných záměrů vyplývala většinou z výpovědí žalovaných jenom nenávist k Prusku a všeobecná snaha zhostiti se nenáviděného jařma, aniž by si byl kdo vědom určitých záměrů. Většina dokonce popírala úmysly jim za vinu kladené a německé listy shledávaly v tom, byvše silně sklamány, zbabělost a popírání skutečností jasně dokázaných. Ale nelze zapomenouti, že ze zatčených veliká většina náležela k veličinám minorum gentium, kteří do vlastních záměrů revolučních ani zasvěceni nebyli, že celou osnovu povstání, jakou Mieroslawski vypracoval, znal jen on a několik nejzasvěcenějších důvěrníků. — Ačkoliv tudíž se stanoviska processního vina žalovaných stávala se z valné části silně problematickou, ztráceli za to mnoho veřejných sympatií.

Jediný, který dovedl si přízeň veřejnosti nezmenšeně udržeti a dokonce ještě vyšší měrou získati, byl hlavní strůjce celého spiknutí, Mieroslawski.

Řeč jeho, pronesená dne 4. srpna 1847, způsobila na veřejnosti v níž process tento následkem nových svobod konán, neobyčejný dojem a stala se slavnou i daleko za hranicemi německými, jsouc veskrz nazývána otevřenou, svobodnou, veskrze výtečnou.

Mieroslawski přiznal tam zcela veřejně činy a úmysly mu za vinu kladené, netajil se svou horoucí záští k utlačovatelům národa polského a odporem svým k celému systému pruskému.

Jelikož řeč tato podává lépe než kterýkoliv jiný dokument obraz celého líčení a atmosféry, v níž odbýváno, nebude na škodu, uvedeme-li aspoň tresť její, z níž čtenář vycítí lépe než z dlouhých theore-

tických úvah náladu a city ovládající veřejné mínění i účastníky památného dramatu.

„Je-li jinak správno", pravil Mieroslavski na počátku řeči své, uvaliti zodpovědnost za události r. 1846 na emigraci demokratickou, třeba přece stanoviti, v jakém rozsahu a za jakým účelem spolčení naše tíži této zodpovědnosti nésti chtělo, jinými slovy: Třeba poznati, jaké byly skutečné úmysly a rozumné vyhlídky výkonného výboru, nesoucího jméno „Centralisace", když uznal za nutno vydati provolání vlastencu k zoufalému boji proti útisku. (Jsem přesvědčen, že pouze úspěch v politice všechno vysvětluje a ospravedlňuje a svědectví může bez bázně i bez naděje, pánové, bude snad i u nejzavilejších nepřátel našich míti nějakou váhu.)

Polský spolek demokratický stanovil si před patnácti lety 3 účely, jež přes tisíceronásobné překážky sledoval se sebezapřením a vytrvalostí, jež katastrofou loňskou tím skvěleji se projevila a sice: Propagandu, spiknutí a vzpouru s tím úmyslem, aby polská vlast opět k životu byla vzkříšena, spojena a obnovena.

K prvnímu účeli pracovalo se politickými, sociálními a vojenskými pokyny, jež šířila demokratická emigrace v zemi tiskem i vyslanci; druhý účel směřoval ku spolčení revolučních živlů 3 polských území pod jedinou zásadou, jedinou zodpovědností a jedinou iniciativou. Třetím účelem pak byly poslední přípravy ku vzbouření, jež centralisace musila za každou cenu uspíšiti, aby spiknutí uvarováno bylo rozkladu.

Dovolte, pánové, bych vám podal zběžný přehled těchto tří oddílů revoluční horečky, z níž vyplývá tento důsledek: 1. Že revoluční propaganda naše neobsahovala nic ničícího, rozkladného, nezákonného, že naopak bez ustání hleděla podrobiti všechny individuální nevázané síly, všechny vášně panství všeobecné, jediné nutnosti, jediné vášně: blahu národa. 2. Že zodpovědnost při vztazích revolučních mezi zemí mateřskou a emigrací spadá úplně na posléze zmíněnou, kdežto úkol země měl počíti teprve tím okamžikem, kdy vzpoura by vypukla. 3. Že by vzpoura tato z různých ohledů, nynějšímu stavu věci odpovídajících, politických i strategických měla se varovati každé vážné srážky s mocí pruskou a obrátiti rozhodné úsilí své proti nadvládě ruské.

Co se první z uvedených otázek týče, byla propaganda polské revoluce tak otevřená a jasná, že ani pomluvy nejzarytějších nepřátel ani krev, jíž hleděli ji udusiti, nebyly s to vylíčiti ji v očích lidstva jako výplod bezmocné anarchie.

Všichni nepřátelé naši užili našeho neštěstí k tomu, by z h a n o b i l i n a š e z á m ě r y a převrátili je v pravý opak. Je nejsmutnějším osudem přemoženého, že platí útraty porážky i útraty vítězství.

Někteří snažili se pomluvami těmito o d c i z i t i n á m o n y v r s t v y p o l s k é h o l i d u, jež ztrnuly a zmateny jsouce dlouhou různotvárnou porobou, raněny jsou slepotou a němotou. Aby nám přízeň a důvěra stavů těchto byla odňata, byli jsme líčeni jako nenapravitelná aristokracie, užívající pláštíku cizího liberalismu pouze ku lstivému dosažení libovolných nadpráví ztracených zneužitím.

A lid tento, jehož osvobození, povznesení a mravní obrození bylo jediným románem našeho mládí, pozdvihl proti nám svůj Kainův kyj a nevěděl, ubohý, co činí![1])

Jiní zase kladli nám za vinu bůh sám ví jaký hanebný plán válečný, v němž měl jed, dýka, povraždění žen a Židů zastupovati uvědomění mass a udatnost, vinili nás, že chceme, zapomínajíce úplně zkušeností nabytých ze všech provedených revolucí, uvrhnouti Polsku ve zmatky bezúčelné a nekonečné, v nichž by chátra ze tmy skoro tisícileté povolána byla náhle k panství krádeže, vraždy a žhářství.

A tuto nepřirozenou směsici panstvíchtivosti a paličství, jež se nám za vinu kladla, povýšili utrhači naši na státovědeckou a sociální theorii, aby si tím u duchů povrchních zjednali jakous vážnost. Dali jí prozatím, nežli dojde zřejmé definice, jméno: k o m m u n i s m u s a nebylo vskutku nic více zapotřebí, aby proti ní vzbudili nevědomé předsudky všech lhostejných. Obžaloba tato zastupuje v našem pronásledování zcela úlohu obžalob z černokněžnictví a čarodějství v pronásledováních středověkých. Tento „kommunismus“, který nikdo neviděl a jenž je přec v ústech každého, stal se obligátním zločinem toho, jemuž se žádný jiný zločin za vinu klásti nemůže. Mýlíte se při tom právě

[1]) Míněno zde vzbouření selského lidu v Haliči, jenž r. 1846. členy propagandy ku povstání jej vyzývající ubíjel. Byli to ovšem hlavně Rusíni, mstící se na svých polských pánech, statkářích.

tak málo, jako soudci templářů, panny Orleánské, maršálka d'Ancre. Skutečná reforma neb revoluce zve se u vás státním hospodářstvím, zákonodárstvím, správou — reforma vyjádřená slovy, přáními, obrazy — kommunismem. Dostalo-li se toto podivné slovo, mající pro každého z nás jiný smysl, až i do obžalobního spisu, jako na př. do našeho, smíme se aspoň ptáti, co se tím na nás chce, když už ne, co to znamená. Je vůbec třeba, bych se zmínil o všech těch nesmyslných brožurách, jež sloužily přípravnému vyšetřování za základ, vůdce a rádce?

Není-li význam „kommunismus" pouhou záminkou sfingy, hlídající hrob Polsky, značí asi společné užívání všeho majetku.

Ale, pánové, víte zajisté velmi dobře, že my nemáme ani státu, ani národa ni společnosti, že jste nám to vše vzali! Chcete-li nám vyčítati společné vlastnictví počkejte alespoň až něčeho dobudeme zpět, co by nám společně patřilo!...

Ano přiznávám, že jsme se snažili o odstranění osobních mínění, provinciálních svobod a všelikých nepraktických snů, bychom všechny jednotlivé vůle spojili v jedinou neodolatelnou, bychom z rozdrobených částí, jež omyly otcu našich zanechaly nám co vlast, utvořili úplnou společnost a celý stát. Vidíte, však, že jen přísnou shodou všech vyznání, názoru a zájmu byly by různé moci tyto nabyly občanského práva v osvobozeném státě. Kde tedy zříte v našem revolučním programmu anarchii, demagogii neb převrat společenský?

V tomto duchu působila polská demokracie. Jest všeobecně známo, že pramenem celé politické i sociální propagandy byla emigrace. Ta jediná jest zodpovědnou za následky. Země jest pouze odleskem její činnosti. Chcete pánové, vznášeti obžalobu na zrcadlo, že odráží paprsky na ně vržené?

Emigrace jediná svým neodvisitým postavením byla schopna revoluční theorie nejen vypracovati a šířiti, ale i v praxi uvésti. Revoluční živly v národě odpočívají klidně, bez spojení, cítíce sice totéž a úpíce pod tlakem bdělého panství násilí, ale nemohou ničeho podniknouti bez sprostředkování emigrace.

Je tu sice celý národ, po pomstě toužící pod jařmem a otázky kladoucí osudu, jsou zde horoucí přání a neurčité pokusy po vzkříšení veřejného života — abstraktní to spiknutí nadějí a žalob, jež vydechují zmrzačené části vlasti, ale to vše není materiálem pro process, nýbrž pouze pro pronásledování. Od-

myslíte-li si účast propagandy, kde naleznete látku k obžalobě? Jaký jest rozdíl mezi vlastenci zatčenými a ostatními?

Proč je právě 250 žalovaných a ne 2500 nebo dokonce 25.000?

Ne, nebylo mezi pruskými Poláky spiknutí ve smyslu zákona trestního, třeba sebe přísnějšího. To, co obžaloba z neznalosti našeho života a mravu zve spiknutím, jest jen stálý, nutný p r o t i t l a k; ten však vymyká se jak přirozenou povahou svou tak i rozsahem všelikému vyšetřování a trestu zákonnému. To jest sice dějepis, politické drama, sociální román — zkrátka vše, jenom ne předmět politického procesu.

(Dokončení.)

ROZHLEDY.

PŘEHLED NÁRODOHOSPODÁŘSKÝ A SOCIÁLNÍ.

FINANČNÍ OBZOR

Sociální politika bohatství.

O vlivu bohatství na život sociální lze především ovšem mluviti tam, kde bohatství tato jasně vynikajíce na výši obecenstvu patrnou, všeobecně mohou býti sledována. U nás málo vystupují nad prostřednost, ač ovšem názor, který vzniká z běžného úsloví o „špatných časech", že by bylo nyní více nežli dřív nesnadno se státi bohatým, správným není. Snadno je zjištěno, že absolutně je více lidí bohatých, že také relativně v poměru k počtu obyvatelstva je více bohatých a že v rukou jednotlivců jsou větší jmění nežli dřív . . .

U nás ale vliv bohatství se pozorovateli nevnucuje, poněvadž není složkou všem patrně zřejmou, jejíž sílu by bylo lze změřit. My těšíme se z národní obětavosti, ze závěti velkodušných mužů, kteří pamatují na cíle vlastenecké, — tudíž také při této sociální politice bohatství u nás dochází výrazu naše národní exponovanost — teprvé z poslední vůle se domníváme o svých lidech bohatých, jiz nám zanechají světlou úpomínku nebo pesimistické sklamání, věříme verši Marcialově: Sint Maecenates, non deerunt Flacce, Marones, — voláme po svých boháčích, když ve výstavách zůstávají díla umělcům, nebo když vstupenky do koncertu nejsou rozebrány, máme své Olivaeum i perutný výraz „peněžní žok", a naznačuje se úkol naší literatury také v tom, aby rozehřála svědomí pro skutky milosrdenství.

Ale jen ve vlasti millionů, kde sociální rozpor mezi bohatstvím

a chudobou jest nejsilnější, můžeme sledovati nové proudy sociální politiky bohatství. Energie vlastní silou se tu domohla úžasných jmění, a jak jich užívá, vytvořuje také moderní měřítko pro posudek bohatství. Hořejších deset tisíc v severní Americe jsou povýšenci peněz, svého bohatství nabyli většinou spekulacemi a způsobem ne právě vždy čistým. Uznávajíce pak potřebu si získati větší vážnosti a především se svým bohatstvím často temného původu usmířiti veřejné mínění, zakládají nadace o imponujících sumách. Ovšem velká jmění vynakládají na ty oběti smírné — ale sobě přece neuškodí. A v této situaci když svými činy před zraky veřejnosti předstupují, vyhražuje se o bohatství moderní posudek a předsudek.

Carnegie známý velkoprumyslník americký, jest povznesen nad slabosti parvenua. Za nedostatek vzdělání prohlašuje, staví-li kdo své bohatství na odiv, považuje to za nedostatek dobrého tonu. Poctivost, prostota, spořivost jsou mu ctnostmi, které podmiňují hospodářský zdar a jsou mravním podkladem vzorného života rodinného. Když new-yorkskému králi železnic, Vanderbiltovi, vyčetl publicista, že veřejnost mu poskytla jeho ohromného bohatství a že tudíž jest jí díkem zavázán, odvětil onen cynicky: „The public be damned". Jiní bursovní nabobové, jako starší Gould a Russel Sage nezažehnávali sice jako Vanderbilt obecenstvo do pekel, avšak skutkem provádějíce názor ten, hromadili své bohatství nejbrutálnější bezohledností, stavíce paláce svého finančního blahobytu na troskách sta zničených existencí, aniž veřejnost usmířili na druhé straně velkolepými obětmi. Ke cti amerických millionářů budiž řečeno, že muži tohoto rázu jsou výjimkou. Převahu činí Astorové, Cooperové, Tildenové a Stamfordové, z nadbytku statků sobě uštědřených se dělící s veřejností o velkodušný poplatek. Carnegie byl však prvým majitelem millionů, který sám vyslovil, že jest povinností bohatých se vyrovnati s veřejností, neboť velký majetek uvaluje také velkou zodpovědnost, a bohatství zcela ve smyslu evangelia jest toliko hřivnou, která jest člověku svěřena, by jí způsobem nejlepším a nejšlechetnějším hospodařil ve prospěch spoluobčanů.

Velkého jmění dle názoru Carnegiova lze použíti trojím způsobem: založením rodiny, které je ponecháme, dědictvím, zanecháním jeho účelům povšechně užitečným a používáním ho ve prospěch veřejnosti ještě za života majitelova. Způsob prvý millionářskému ethikovi vůbec není přiměřeným. Po jeho mínění náleží otci rodiny, aby se postaral o dostatečné zaopatření své choti a dcer a synům aby přispěl skromným dědictvím. Neboť bohatství zděděné jest častěji kletbou nežli požehnáním. — Na příkladech tak častých zříme kolem sebe pravdu německého přísloví, že pytel s penězi málokdy déle nežli pět pokolení leží před týmž domem. Otec získává, syn rozmnožuje, vnuk jest boháčem, jeho syn v bohatství zrozený již nepomýšlí na to, aby šetřil a jeho vnuk již jenom vyhazuje. — Takovýto návrat majetku do rukou těch, z nichž původně vyšel, může

býti sice považován za vyrovnávající sociální spravedlnost, leč nepovznáší smýšlení davu a neosvědčuje vědomí o povinnostech boháčů. Odkazem ku dobročinným účelům se majetek bohatého teprvé po jeho smrti stává dobrodiním lidstva. Tento způsob užívání bohatství však vzbuzuje podezření, jakoby majitel jmění teprvé potom dopřál jeho požitku ostatním, když již není s to, aby se z něho těšil. Myslí se pak, že lidé, kteří tímto způsobem věnují velké sumy, ničeho by nezanechali, kdyby své peníze mohli vzíti s sebou. A dál jest i nebezpečí, že odkazy nebudou provedeny ve smyslu zůstavitelově. Vzhledem k těmto okolnostem Carnegie považuje za nejvhodnější, aby bohatý již za svého života používal svých statků ve prospěch svých spoluobčanů. O účelu rozhodují čas, okolnosti, jakož i individualita majitele jmění. Ježto pak jest ideálem sociální reformy, aby potřební spolupůsobili o zlepšení svého stavu sami, myslí Carnegie, že nutno, by především byl obrácen zřetel k oněm způsobům podpory, které toho, kdo ji přijal, činí schopným, aby se sám udržel, které sílí jeho touhu po samostatnosti a které v něm budí ctižádost, aby se súčastnil všech snah ku zlepšení svého stavu. V tomto postupu myšlének věnoval Carnegie svoji podporu zejména ústavům vzdělávacím....

Snad ve stejném postupu myšlének daroval vlastní zakladatel a největší podílník Standard Oil Co. a jejího petrolejového monopolu John D. Rockefeller v Chicagu tamnější universitě dalších 8 millionů korun, doplňuje tak sumu tomuto ústavu udělenou na 50 mil. Je to nejbohatší suma, která dosavádě byla věnována dobročinnému účelu — vysoké škole. Ale právě na vysoká učiliště jest se zálibou pamatováno od hořejších deseti tisíc Spojených Států. Tak před nedávnem paní Stanfordová na paměť svého zesnulého syna zařídila „Leland Stanford Junor Universität“ v San Francisku a mnoha miliony ji vybavila co nejvelkodušněji.

Imponují ovšem i královské tyto dary i jejich účel, a tak i německý profesor národního hospodářství může velebiti obětavost amerických millionářů jako obdivu a následování hodnou. Jest prý stavem ideálním, je-li tímto způsobem uleveno státu nebo obcím.

Tato akademická úvaha dobrého profesora v Německu, kde není onoho ideálního stavu, protože jednak nemají tam millionářů tak velikých a millionáři chudší tam nemají tak obdivu a následováníhodné obětavosti, vzbudila retorsi v Americe, kde poznali ty věci a neschvalují ten cíl, ježto prý není ani ideálním ani žádoucím. Jest si vážiti toho, jestliže nadacemi jednotlivá odvětví vysokého školství mohou býti zdokonalena neb bohatěji vyvinuta. Všeobecně se však dokazuje, že udržování školství zejména ale školství vysokého má se díti nákladem státním, aby správa jich zůstala v rukou úředních. Nikterak ale nemá býti vydáno vlivu dárců, kteří ho ihned využijí, jakmile na učilištích oněch nejsou hlásány názory jim milé nebo jim prospívající. A takových zkušeností v Americe zažili již několikrát.

Tak paní Stanfordová, která v San Francisku založila universitu na paměť svého syna, způsobila, aby odstoupil profesor národního hospodářství „její" university, ježto neprozřetelně zavrhoval práci kulíů, — jichž otrocké činnosti užívala bohatá patronka vysoké vědy v San Francisku na svých pozemcích, — a za druhé stejně neopatrně doporučoval, aby obec přejala městské dráhy, — ač přece paní Stanfordová jsouc největší akcionářkou tohoto podniku, vystupuje jako rozená protivnice takového projektu. Tak také bylo zastaviti přednášky jednomu profesoru v Chicagu, který dovozoval osudná nebezpečí trustů. Stanovisko takové zdálo se Rockefellerovi, udržovateli university a nejvyšší hlavě petrolejového trustu, nejvíce bezohledného, tak povážlivým, že se proti němu opřel vším svým vlivem. Tudíž stal se všeobecným předsudek, že na oněch vysokých školách se nemůže dařiti vědám, ježto nad profesory a jich přednáškami jako Damoklův meč se vznáší osobní názor a osobní prospěch zakladatele a patrona, který neváhá ani okamžik využíti své moci, jakmile by ústav z jeho milosti stvořený se stal semeništěm názorů, které by se mu nelíbily. Ovšem svoboda učení jest úplná, jen to, co by se millionářům nelíbilo se nesmí přednášet. Nejvíce bylí roste v tučné půdě. Tak se sděluje z Ameriky.

Pannou Orleánskou oné umravňovací reakce je slečna Scudderova, profesorka na dívčím gymnasiu ve Wellesley ve státu Massachusetts. Jest slušno vyučovacím ústavům, ptá se dáma ona, aby přijímaly dary lidí bohatých, nebylo-li bohatství toho získáno způsobem právě zcela čistým, či je-li poskvrněno bohatství ono?! Na otázku tuto praví slečna Scudderova rozhodně, ne! Jednou rukou, — dovozuje, — boháči poskvrněného bohatství ubíjejí svoji obchodní soutěž, rukou druhou rozdílejí část svého přílišného bohatství universitám, kostelům, nemocnicím, získávajíce si za to vděk a uznání. Proti tomu se obrací slečna Scudderova, míníc, že probouzející se touha lidu po umravnění nemůže býti ukojena nebo musí býti seslabena, když ústavy takové přijímají peníze, které se staly podezřelými. Tím se podlamuje důvěra především k dotyčným ústavům vyučovacím a podporuje domněnka, že v dotyčných školách se přednášejí pouze takové hospodářsko-politické theorie, které se zamlouvají bohatým příznivcům.

Slečna Scudderova žádá na vyučovacích ústavech, aby příště odmítaly dary z rukou poskvrněného bohatství.

Nám je svrchovaně zajímavou tato reakce vzdělání proti millionům a ideálnost v praktické zemi, která zavrhuje umravnění z peněz nespravedlivých. Tedy účel neposvěcuje prostředků. Znajíce ale svobodu učení evropskou, nevidíme lepšího stavu v tom, co se lepším stavem býti zdá. Učiliště v rukou úředních! Zda státy a úřady jsou vždycky nestranny?! Vlivy politické při správě vysokého školství jsou vždycky patrny. Zde politiky vládní, tam politiky bohatství. V odporu vzdělání proti ingerenci boháčů na ústavy vyučovací, která

přece hyne ve druhém, třetím kolenu zakladatelově nebo po jeho úmrtí, se stává již jen nepřímou, — vidíme všeobecný sociální zjev, nevraživost proti kapitálu, od něhož neemancipuje ani vzdělanost, jestliže hrubá moc peněžního parvenua se vtírá také do její sfer. V zemi obrovských millionů jest ovšem i tento antagonismus větší, u nás méně vyniká nad prostřednost, ježto i naše bohatství jsou prostřední, není jich tolik a nejsou tak nápadna. Rozdíl mezi světlem a stínem není tak příkrý. Ale též u nás známe ty nálady.

Má-li boháč domy, které pronajímá, je každý nájemník jeho nepřítelem, neboť nejsa zpravidla zámožný, považuje činži za daň, kterou chudoba odvádí bohatství. Starosti, s nimiž maloživnostník a někdy i muž lépe situovaný shání nájemné, by je splatil pořádně a v čas, se mění v nepřátelství proti tomu, komu přesně musí odváděti činži onu jako vasal tribut svému suverénu. Ukládá-li boháč své tisíce nebo statisíce v cenných papírech, olichvařuje bursu, když akcie stoupají, a derutuje místo, prodává-li je. Jestliže v továrně investoval své prostředky, je tyranem dělníku, kteří jsou nespokojeni, když obchod se daří, a kapitál nese vyšší úroky, — prohřešuje se však proti povinnostem majetku, jestliže v dobách zlých se ohlíží po levnějších dělnících a počet dělníkův omezí. A jaká bída, koupil-li si majitel jmění doly! Jeho jméno jest proklínáno, sympatie celého světa se odvracejí k jeho dělníkům, a majitel černých diamantů, dolů železných, petrolejových pramenů jest bête noire, která z potu dělnictva kondensuje zisk... *Stanislav Netuka.*

*

Přehled sociálně-politický.

Subvence mezinárodnímu pracovnímu úřadu v Basileji. Osnova zákona o budovách s byty dělnickými. Hnutí dělnické v Rakousku 1901. Centralisace nemocenského pojišťování, nucené pojišťování úrazové podniků hospodářských ve Francii. Francouzský code du travail. Komunální daň chudinská.

Z referátů našich známa jest instituce mezinárodního pracovního úřadu v Basileji. V rozpočtovém výboru sněmovny poslanecké poskytnuta byla rakouské vládě příležitost, jaké zaujme postavení v příčině vládního příspěvku k ústavu tomuto. Dne 13. listopadu 1901 učinil totiž posl. Bärnreither návrh, aby mezinárodnímu pracovnímu úřadu v Basileji ze statistických úvěrů poskytnut byl roční odvolatelný obnos. Návrh podporován posl. Pernerstorfem. Ústy ministra obchodu prohlásila vláda, „že čím snaživěji pracuje se na vybudování socialního zákonodárství, tím žádoucnější byl by mezinárodní pokrok na poli tomto již k vůli mezinárodní soutěži. Hmotný výsledek dá se však s bezpečností očekávati přece jen úřadem zřízeným za součinnosti všech vlád. Ve prospěch této myšlénky zavedena prý byla se strany rakouské vlády akce, která posud ukončena nebyla, a která směřuje ve shodě s vládou uherskou ku zřízení informačního bureau pro ochranu dělnictva za tím

účelem, aby v praktických otázkách ochrany dělnické pokračovalo se v pravidelné shodě obou vlád.

Zástupce vlády rakouské dalek prý je toho, aby tomu bránil, by rozpočtový výbor přijetím návrhu referentova neprojevil své sympathie s mezinárodními snahami po ochraně dělnické, než nemůže konstatovati, zda vláda bude moci vyhověti zmíněnému návrhu na poskytnutí státní subvence úřadu soukromému, třeba některými vládami podporovanému." Dle toho nepřipojila by se asi monarchie rakousko-uherská k řadě některých států (Švýcary, Francie, Holand, Italie a Anglie), které příspěvky buď poskytly anebo je přislíbily. Vzhledem pak k tomu, že již v roce 1890 učiněn pokus, aby zřízen byl veřejný úřad pracovní a že pokus ten se nezdařil, dá se stěží očekávati, že by pokus vlády rakouské korunován byl kladným výsledkem, zvláště uvážíme-li, že v říšském sněmu německém dne 30. ledna 1902 rozpředla se rovněž debata o podporování soukromého ústavu Basilejského a vládní zástupce v příčině té subvenci přislíbil, kdežto návrh se strany socialně-demokratické na zavedení státního mezinárodního úřadu pracovního byl zamítnut a u nás v podobných věcech vždycky hledí se na příklad a vzor našeho souseda.

Při kapitole „Živnostenská inspekce" navrhl rovněž poslanec Pernerstorfer 1. aby počet dozorčích okresů byl rozmnožen, 2. aby zřízeni byli speciální živnost. dozorci pro celou říši (hygienikové a lékaři), 3. aby k dozorství povolány byly též ženy, 4. aby odstraněno bylo paušalování cestovních výloh, 5. aby vydávaly se obšírné zprávy na místě nynějších skoro již šematických a 6. aby jmenovány byly ty firmy, které dozorce udal, jak se to děje ve zprávách dozorců anglických.

Na místě zákona z roku 1892 o bytech dělnických, jehož desetiletá působnost právě uplynula, předložila vláda osnovu zákona nového, značně zlepšenou. Vady prvního zákona spočívaly v četných obmezeních, jež poutána byla na osvobození od daně; tak pokládal zákon tento nikoli nájemníky, nýbrž majitele domů za nositele zákonných výhod, totiž určité privilegované osoby, jako obce, spolky blahodárné, podnikatele vzhledem k jich dělníkům a p., tak že výhoda tato přestala, jakmile dům dostal se do vlastnictví osob jiných, třeba v určení domů těch nenastala změna pražádná. Rovněž neblahým bylo určení maximalního nájemného, jež bylo tak nízko vypočtěno, že nikdo nechtěl riskovati stavbu domů s lacinými a zdravými byty dělnickými.

Nový zákon odstraniti má tyto a jiné vady, čehož dosíci hodlá trojím způsobem. Předně mají býti byty zdravé, t. j. tak zařízeny, aby obyvatelé jejich chráněni byli proti nebezpečím, jež jim hrozí pobytem v přeplněných, tmavých a dusných prostorách a ze společnosti spolubydlících bez rozdílu pohlaví a věku. V druhé řadě mají býti byty laciné, t. j. cena jejich má býti v souhlase s hospodář-

ským postavením dotčených nájemníků. Na konec má býti o to postaráno, aby takových zdravých a laciných bytů zřízen byl počet přiměřený socialně-politickým účelům zákona.

Osnova zaručuje 24leté osvobození od daně domovní (třídní i činžovní) i od 5 proc. daně z výnosu dočasně daně prostých budov budovám s lacinými a zdravými byty dělnickými, ať za hotovou činži, či na srážku se mzdy, či bezplatně na vrub mzdy přenechaným. Stanoví pojem „dělníka" a obmezuje výhodu tu pouze pro osoby s určitou výší mzdy stanovenou dle stavu dělníkova a dle počtu členu jeho rodiny, pokud se týče místa pobytu resp. zaměstnání. Dále v ní shledáváme předpisy o tom, jaké byty býti musí, jaké zařízení budov, zejména po stránce zdravotnické, jakož i s té stránky, aby na př. v jednom patře jedněch schodů neužívali více než čtyři nájemníci, zákaz držení podnájemníků i noclehářů, velikost vzduchového prostoru pro jednotlivé osoby a j. v. Zvláštnímu prováděcímu nařízení vyhrazeny jsou ještě další předpisy z ohledů osobní bezpečnosti, mravnosti i zdravotnictví. Konečně stanoví se výše činže, jež nemá býti vyšší nežli 0·2—0·5 proc. než úrok poskytovaný spořitelnami.

Zvláštní zmínky zasluhuje požadavek knihovního vkladu vlastnosti budov dle zákona tohoto zřízených. Osnova obsahuje v příčině této: Přiznání výhod má za následek věnování dotčených budov k účelům bytů pracovních a účelů blahodárných na dobu 50 let a zavazuje zbudovatele, jakož i po tuto dobu každého pozdějšího držitele k povinnosti, dotčené budovy udržovati ve stavu účelu zákona přiměřeném a zachovávati předpisy v tomto zákoně obsažené a na základě jeho vydané. Věnování vloží se pro stát jako reální břemeno v knize pozemkové. Platnost zákona navržena je na dobu 20 let.

V příčině hnutí dělnického v Rakousku podává jednatelská zpráva rakouské komise spolků dělnických za rok 1901 výsledky málo příznivé, ježto v roce tomto znamenati sluší opětný úbytek členstva připojených spolků dělnických. Průměrně platilo měsíčně příspěvky 96.735 členů, kdežto roku předešlého obnášel počet ten 114.106; ztráta činí tudíž 17.371 osobu. Příjmy komise obnášely 27.391 kor., vydání 35.40 kor. K úhradě schodku použito částečně fondů reservních, částečně použito k tomu splátek na dříve poskytnuté podpory. Do stávkového fondu přijato 11.239 kor., vydáno 12.590 kor., pracováno tudíž rovněž se schodkem. Z fondu toho poskytnuta podpora 6000 kor. německým dělníkům zhotovujícím skleněné lahve, 4356 kor. vydáno na právní ochranu, tiskopisy, agitaci a p., zbytek rozdán při menších stávkách. V příčině spolků jednotlivých odborů sluší podotknouti, že různé zemské spolky dělníků textilních spojily se v jednu jednotu, naproti tomu jednota dělníků sklenářských a keramických rozštěpila se ve spolky tři. Jednota kovodělníků, jež zvláště krisí trpěla, přes to získala na 2000 členů oproti roku 1900. Pokus sjednotiti kotláře, ko-

váře, strojníky a kovotlačitele v jednotu jedinou neměl positivního výsledku. Mezi dělníky dřevařskými, jakož i krejčovskými a obuvnickými jest hnutí k přeměně jednolivých organisací v proudu. Významnou pro ducha rakouského hnutí dělnického jest místní zpráva z Kam. Šenova: Organisace dělníků sklenářských následkem zvýšení příspěvku z 1200 členů ztratila jich 700, z nichž později jen 143 znovu přistoupili.

Některé dolnorakouské okresní nemocenské pokladny nebyly s to, aby udržely svou samostatnost. Patnáct soudních okresů, v nichž až posud dělnické pojišťování nemocenské obstarávalo deset okresních pokladen nemocenských, spojilo se v jednu ústřední nemocenskou pokladnu se sídlem ve Sv. Hypolitě na základě čistě centralistickém. Vybírání příspěvků pojišťovacích obstarávají obecní představenstva za určitou provisi, kdežto výplata podpor děje se z ústřední správy ve Sv. Hypolitě, pouze v místech s větším počtem členů, k vůli pohodlí účastníku zřízeny jsou místní správy pro výplatu podpor. Příčinou této organisace byl nepatrný počet členů a hospodářská nesamostatnost dotčených pokladen okresních, z čehož nejlépe poznati lze význam hlavního města říšského pro celkový hospodářský obraz Dolních Rakous. Centralisace tato, která jest první svého druhu za platnosti dělnického pojišťování nemocenského, značí vlastně krok zpět od těch zásad, které při vydávání zákona nemocenského v příčině organisace pokladen byly vůdčími a kde pro pokladny okresní, po případě pro pokladnu zřízenou jen pro okresy, nejvýše sousední, rozhodovaly zvláštní poměry, které kratším nebo delším onemocněním pro pojištěného po případě jeho rodinu byly rozhodnými a které se vztahovaly v první řadě na rychlou pomoc a snadný dozor. Zákon nemoc. v § 12. odst. 2. připouští sice zřízení jedné společné pokladny pro několik okresů, než nemyslíme právě vzhledem k jeho znění, že by spojení státi se mohlo v tak rozsáhlých rozměrech, jako se stalo tuto.

Pojišťovací výbor francouzské sněmovny poslanců obíral se nedávno návrhem v příčině nuceného pojišťování úrazového i podniků hospodářských. Ministr obchodu Dupuy byv tázán po svém soudu rozhodně se návrhu tomu opřel, řka, že by podobný návrh nebyl podporován žádnou hospodářskou organisací, též by tím vloženo bylo na zemědělství břímě příliš těžké. Z toho vidno, že i jinde jsou v ohledu tom stejné poměry jako u nás.

Francie bude míti o jeden codex více; ku code civil, code pénal etc. řaditi se bude code du travail, obsahující kodifikaci různých zákonů o práci živnostenské povstalých během posledního století. Na rozdíl od podobných sbírek cizích má býti příští pracovní zákoník systému specielně socialně politického. Min. obch. Millerand svolal v prosinci m. r. mimoparlamentní komisi, jejíž úkolem bude provedení tohoto plánu. V ní zasedají čtyři členové parlamentu svojí

socialně-politickou činností známí, dále dva členové státní rady, odborní přednostové socialních oddělení v ministerstvě obchodu a známí učitelé práva na universitách, zabývající se specielně se zákonodárstvím socialně-politickým.

Stále rostoucí b ř í m ě c h u d i n s k é, které zejména od úpravy domovského práva velkou měrou tíží a tížiti bude města větší a místa průmyslová, nutí zúčastněné činitele, aby ohlíželi se po prostředcích, jež by jim břímě toto učinily snesitelnějším, tedy v první řadě po prostředcích peněžních, jimiž by se výlohy chudinské hradily. Vedeno touto úvahou učinilo zastupitelstvo hlav. města moravského Brna pokus, zavésti zvláštní c h u d i n s k o u d a ň, která opírajíc se o státní osobní daň z příjmů záleží ve zvláštní přirážce k této dani tím způsobem, že ve 32 stupních stoupá přirážka progresivně až do 2 proc. příjmů osob k dani povinných. Kdežto však státní osobní daň z příjmu vztahuje se pouze na příjem osob fysických, tížila by tato daň chudinská i příjem osob právních, tedy i podniky veřejnému účtování podrobené. Zařadění do toho kterého stupně děje se na základě sdělení berního úřadu, který udati musí jména těch poplatníků, jimž předepsána jest osobní daň z příjmu aspoň v částce 20 K, pokud se týče 13·60 K a provede zařadění toto zvláštní komise. Cesta instanční vede k zemskému výboru. Zařadění dálo by se s ohledem na pramen příjmu, rodinné a osobní poměry atd., tak že by na př. při příjmu až do 3000 K nebyla daň chudinská větší než 0·30 proc., od3—6000 K ne větší než 0·60 proc. od 6—12000 K 1 proc., od 12—20.000 K 1·50 proc., od 20—50.000 K 1·75 proc. a při příjmu přes 50.000 K 2 proc. Daň obnášela by na příklad v 1. stupni 2 K, ve 2. stupni 3 K, v 9. stupni 20 K, ve 20 stupni 300 K, ve 25. stupni 1000 K a ve 32. stupni 10.000 K.

Toť arci osnova zákona, na níž by se musil usnésti předem moravský sněm a jenž by potřeboval sankce koruny. Vzhledem ovšem k tomu, že státní správě nemálo na tom záleží, aby osobní daň z příjmu zůstala prostou k a ž d é přirážky a každého zatížení, jest osnova zákona, na níž se usneslo zastupitelstvo obce brněnské povahy čistě theoretické, nehledí-li se ani k tomu, že by zejména při podnicích veřejnému účtování podrobených s m e n š í m nebo větším základním kapitálem ale s v ě t š í nebo menší dividendou rozdělení břemene chudinského v příčině této bylo velmi nerovné, tudíž nespravedlivé.

V Praze, dne 15. února 1902. *Dr. L.*

*

Nesesaditelnost srbských soudců. Mezi pracemi, jimiž zabývala se skupština v zasedání v měsících lednu a únoru 1901, jest bez odporu nejdůležitější zákon o n e s e s a d i t e l n o s t i soudců. Poslanci poučeni zkušenostmi jednomyslně doznali, že neodvislost soudů vůči výkonné moci jest první zárukou dobré justiční

správy a přispíšili si dáti svůj souhlas osnově zákona, který vláda jim předložila, aby zlepšeno bylo nejisté a odvislé postavení srbských soudců.

Ústava z r. 1869., jež právě ustoupila nové ústavě ze dne 6. dubna 1901, obmezila se na to, že prohlásila zásadně neodvislost soudů od autority vládní, neustanovivši jinak určitá pravidla, jimiž by se dostalo této zásadě praktické ceny. Prohlásila prostě zásadu oddělenosti moci soudcovské od moci výkonné. Tímto rozhodnutím ústavním neměli orgánové správní právo, rozhodovati o předmětech patřících do oboru soudní působnosti, rovněž ne právo, udíleti soudům příkazy nebo pokyny v příčině rozhodování sporů. Celý zákon v tomto smyslu sepsaný byl živým porušením ústavy.

Avšak aby pojištěno bylo spravedlivé rozhodování justice, nestačí toliko zakázati moci výkonné, vměšovati se přímo do záležitostí soudů, jest naopak nutno, znemožniti moci výkonné, aby činila nátlak na svědomí soudcovo, jinak řečeno, musí se jí vzíti každý prostředek, působiti nepřímo a podloudnými cestami na práva soudních orgánů. Má-li vláda právo, odvolati soudce, dáti je na odpočinek a je dle vůle přesaditi, má bez řeči vliv na justici. Neboť neustálá bázeň soudcova, že by zbaven byl místa, když by v rozsudcích se protivil buď zájmům vlivuplných osobností nebo politickým plánům vlády, byla by pro tuto velice pohodlným prostředkem k zastrašení soudce. Netřeba podotýkati, že v zemi, kde podobný systém vládne, těžiště justice spočívá na velmi vratkých základech.

Z toho plyne, že mají-li se soudci státi pravými strážci práva stran, že je nejvýš nutno, zbaviti je veškerého vlivu vládního, čehož možno dosíci jediné nejúplnější nesesaditelností. A poněvadž tato jest nezbytnou podmínkou dobré správy justiční, nutno ji učiniti zásadou ústavní, aby moc zákonodárná nevykonávala na ni vlivu. Jinak tato moc byla by s to, aby stanovila, nepřicházejíc tím do rozporu s ústavou, že soudci nejsou nesesaditelni, avšak vůči vládě jsou v témž poměru jako úředníci správní ve vlastním slova toho smyslu. Podobné zařízení přivedlo by soudy v područí moci výkonné, čímž by práva stran vážně byla ohrožena.

Ústava z roku 1869 tím, že neprovedla zásadu nesesaditelnosti soudců, ponechala volné pole zákonodárné moci v této otázce. Jinak řečeno tato moc nebyla nikterak povinna utvořiti soudcům výjimečné postavení, zaručující jim neodvislost v plnění úředních povinností. Rovněž nelze říci, že by zákon ze dne 15. února 1864, dle kterého jsou soudci sesaditelni jako jiní hodnostáři a který i po ústavě z r. 1869. zůstal v platnosti, byl proti této.

V roku 1881. za pokrokového ministerstva vydala skupština nový zákon o soudcích, který jednak jim dal nesesaditelnost, jednak ještě pojistil jich neodvislost založením systému volby pro jmenování soudců ve vyšších instancích (dvůr appelační a dvůr kasační).

Tento zákon na neštěstí dlouho netrval. V roce 1894. král Milan porušiv slib, že nevrátí se již do Srbska, vkročil do Bělehradu (9. ledna). Jeho vlivem — neboť Milan, ač nebyl králem, ovládal, jak známo, úplně politickou situaci — skupština odstranila nesesaditelnost soudců. Důsledky této slabosti národního shromáždění záhy se dostavily. Justice stala se v rukách pramálo úzkostlivých ministrů mocnou zbraní proti jich politickým protivníkům, a bylo zapotřebí veškeré energie srbského soudce — který se těšil v příčině této dobré pověsti po celé Evropě — aby odvrátil zasahání vlády do sporů civilních.

V měsíci červenci r. 1900. nastala roztržka za příčinou sňatku mezi králem Alexandrem a jeho otcem a král sprostil se odvislosti, která počínala ho hrozně tížiti. Pevně si tudíž umínil, učiniti konec dobrodružstvím politickým, kterými jeho království od návratu jeho otce bylo zmítáno, a přivésti zemi na cestu vnitřního míru a rozkvětu.

Mezi četnými nejnaléhavějšími reformami byla reorganisace soudů. Bylo nezbytně třeba, co nejdříve znovu upevniti zviklanou autoritu soudní. A to mohlo býti docíleno jedině obnovením nesesaditelnosti. Zákon ze dne 19. ledna 1901. uznal skutečně zásadu zákona z roku 1881. a justice byla osvobozena od svého politování hodného ponížení.

V novém zákoně jsou tři druhy hlavních ustanovení; jedno vztahuje se na nesesaditelnost soudců, druhé na způsob jich jmenování a třetí se týče platů soudcovských.

Nesesaditelnost záleží v tom, že žádný soudce nemůže býti zbaven svého úřadu beze svého svolení, kromě případu zákonem určeného. Případy jsou tyto: a) každý soudce odsouzený k trestu, jenž má v zápětí degradaci civilní, pozbyl tím zároveň svého místa; b) jestliže soudce se proviní těžkými přestupky disciplinárními, může býti odvolán a toto odvolání vysloví zvláštní disciplinární soud, skládající se z 9 členů: z prvního presidenta soudu kasačního, ze 4 státních radů (dle nové ústavy jsou státní radové nesesaditelní) a ze 4 radů soudu kasačního. c) Soudcové mohou býti sesazeni jen ke své žádosti, mimo ty případy, kdy buď vysloužili 40 let, nebo dosáhli určitého stáří. Toto stáří jest stanoveno: 70 let pro první presidenty soudu kasačního a soudu appelačního, 65 let pro členy obou soudů a pro první presidenty soudů první instance, a konečně 60 let pro soudce těchto posledních soudů.

Jinak nesesaditelnost soudců znamená zvláště, že žádný soudce nemůže být sesazen beze svého svolení. Toto pravidlo činí výjimku stanovenou čl. 10. al. 3. nového zákona. Sesazení může se u soudce státi důsledkem jako trest disciplinární, uložený jemu soudem ve složení shora uvedeném.

Má-li někdo býti jmenován soudcem nebo radou, musí dostáti všem hlavním podmínkám zákonem předepsaným, bez kterých nikdo nemůže vykonávati úřad soudcovský, musí býti zvolen na místo uprázdněné komitétem skládajícím se ze 7 členů, totiž z ministra spravedlnosti, ze dvou státních radů, z prvních presidentů soudů kasačního a appelačního a ze 2 profesorů právnické fakulty.

Hlavní podmínky, které splniti musí každý kandidát místa soudcovského nebo rádcovského, vztahují se ku věku kandidáta, k jeho odbornému vzdělání a ku předběžné praksi. Nikdo nemůže býti soudcem u soudu první stolice, není-li stár aspoň 25 let, ani radou u soudu appelačního nebo kasačního, nedosáhne-li roku 30. Kandidát musí býti licentiátem práv na fakultě bělehradské neb na některé fakultě cizozemské. K těmto dvěma podmínkám musí kandidát připojiti třetí, jež týká se předběžné prakse. Délka této závisí na místu, kterého se domáhá, jakož i na povaze výkonů, kterými se kandidát dříve zabýval.

Systém volby, zavedený zákonem ze dne 19. ledna 1901 při jmenování soudců a radů, zajišťuje rovněž jich neodvislost. Ačkoli tento prostředek není tak účinným jako nesesaditelnost sama, přece vláda, jíž záleží na tom, aby ochránila soudce v jich výkonech úředních od škodlivých vlivů, nedosáhla by úplně svého cíle, když by prohlásila sice soudce nesesaditelnými, neužila by však systému volby. Dojista, kdyby ponecháno bylo volné pole moci výkonné při postupu soudců, stala by se tato moc vážnou překážkou dobré soudní správy. Neboť nejen snaha, udržeti si místo, může zviklati soudce v plnění jeho povinností a způsobiti po případě, aby na ně zapomněl, ale i přání — může — ostatně velmi přirozené — postupovati v kariéře a dosíci nejvyššího místa ve službě soudcovské. Za platnosti systému, dle kterého postup soudců byl by ponechán libovolnému rozhodnutí vlády, nelze popříti, že soudce, jehož kariéra závisela by jakýmkoli způsobem na dobré vůli této vlády, hleděl by velmi často svými rozhodnutími zajistiti si sympatie svého ministra nebo vlivuplných osobností ku škodě soudnictví i práv jednotlivců. Naopak soudcové nebudou museti lichotiti ve svých rozhodnutích vládě a před postupem musí býti představeni tomu, kdo místo soudcovské presentuje, komitétem k tomu účelu zvláště zřízeným. Jest málo pravděpodobno, že toto komité, složené z mužů ctihodných a vědomých si svých povinností, dalo by se vésti při volbě kandidátů přáním politického nebo osobního roz-

kazu, soudcové mohou spoléhati jen na vlastní poctivost a odbornou schopnost při dosažení vyšších míst ve službě soudní. To právě budí též u stran důvěru k justici a upevňuje jich přesvědčení, že jich práva dojdou u soudu vždy podpory nestranné a nezištné.

Rovněž tato novota, dle které jmenování soudců a radů podléhá předběžné podmínce, že kandidát zvolen bude zvláštním komitétem, jest moudrým ústavem, který jistě ponese dobrého ovoce.

Systém volby ve příčině jmenování soudců jest velmi užitečným ještě z jiného stanoviska. Tím, že komité volební nebude říditi se v otázkách postupu přáním osobním nebo politickým, ale bude míti jedině na zřeteli schopnosti kandidáta a úspěchy jichž se dodělal ve své úřední činnosti, budou soudcové nabádáni k práci a studiu, vzejde z toho veliký prospěch vědě právnické a zvlášť zákonodárství positivnímu. Neboť soudce může nejlépe konstatovati nedostatky zákona a navrhnouti potřebné a užitečné změny.

Nový zákon zlepšil postavení soudců též se stanoviska služného. Toto bylo stanoveno zákonem z roku 1857. ve výši, která v dobu tu mohla sice dostačovati tehdejším skromným potřebám, která však nemohla dostačovati vydáním životním, které vývojem poměrů sociálních se více než zdvojnásobnily. Vskutku nesnáze finanční mohly by svésti orgány soudní na scestí jak nemravné, tak i nebezpečné právům jednotlivců, vedly by ke korrupci. Nechť tedy soudce neocitne se nikdy před tímto zhoubným rozporem: buď dáti se zaprodati, anebo viděti se odsouzeným k existenci plné bídy a strádání — rozpor, ve kterém touha zabezpečiti si potřeby životní, mohla by převládati — proto ať je soudce slušně placen. Tím lze rovněž zabezpečiti neodvislost soudcovu. Tato podmínka jest nezbytná, aby nesesaditelnost byla ústavem moudrým a užitečným. L.

*

PŘEHLED PŘÍRODOVĚDECKÝ.

L. Olivier: **La Bosnie et l' Herzégovine.** ref. J. V. Daneš. (Pokračování).

Thema v Rakousku politicky velmi choulostivé pro každého, kdo chce býti neb aspoň zdáti se nestranným pozorovatelem, jest předmětem kapitoly páté, nazvané »plemena, náboženská vyznání, národnost v Bosně a Hercegovině«. Pisatel úvahy Anatole Leroy-Beaulieu zhostil se úkolu svého způsobem vážným ale i obratným: velmi hladce vyhnul se všemu, co mohlo by se zdáti zjevným straněním tomu neb onomu činiteli. —

Obyvatelé zemí okkupovaných s výjimkou malého počtu Židů a Cikánů jsou Jihoslované, mluvící jazykem srbsko-chorvatským, většinou

brachycefalní, typu brunetního, vynikající krásou postavy i uhlazeným chováním, duševně velmi nadaní, zaujatí pro umění, zejména pro poesii. Ačkoliv jsou plemenem a řečí příslušníci jednoho národa, přece vytvořila z nich staletá rozdílnost víry a náboženských zvyklostí tři národnosti, jichž antagonism zvyšují zvláště v době poslední vzájemně si čelící ideje politické.

Srbové pravoslavní tvořili r. 1895 téměř 43%, muhamedáni 35% a katolíci 21% všeho obyvatelstva.[1]) Poměrný počet pravoslavných se za doby okkupace téměř nezměnil, muhamedáni klesli o 4%, která přibyla katolíkům; poměrně velmi mnoho rozmnožili se židé, tvoří však ovšem dosud sotva více než ½%, nově přibyli v posledních dvaceti létech evangelíci ještě posud nečetní.

Pravoslavní tvoří více než polovinu obyvatelstva ve dvou krajích, Bihaćském a Banjaluckém, v ostatních krajích nemají vyznavaći jedné víry nadpoloviční většiny, v kraji Sarajevském nejsilněji zastoupeni jsou muhamedáni, v Mostarském a Travnickém katolíci, v Tuzelském kraji jsou muhamedáni téměř stejně četni jako pravoslavní.

V městech téměř bez výjimky mají převahu číselnou muhamedáni, vedle nich pravoslavní, obyčejně dosti nečetní, vynikají podnikavostí obchodní a intelligencí. Venkované pravoslavní materielně i duševně stojí výše než katolíci; v městech získali katolíkům důležitější zastoupení teprve přistěhovalci v posledních létech.

Slabost vlády turecké nedovolovala státním orgánům míchati se do záležitostí správních a kulturních jednotlivých náboženských vyznání a dopřávala úplnou téměř svobodu vnitřnímu vývoji jich zřízení. Církevní správa Srbů pravoslavných vyvinula se v demokratickou autonomii; hlavním činitelem byla tu náboženská obec, která volila si svobodně popa i učitele a vydržovala je ze svého jmění; obce a klerus měly účastenství při volbě biskupů, metropolitů, jichž potvrzení ovšem náleželo oekumenickému patriarchovi cařihradskému; biskupům placena věřícími daň, zvaná vladikarina. Přirozený následek tohoto rozhodujícího vlivu obcí na správu církevní byl, že kněžstvo nestalo se nikdy stavem zvláště privilegovaným, vysoko postaveným nad lidem sobě svěřeným. Příslušenství k církvi východní stalo se jaksi nutným příznakem národnosti srbské; láska k církvi jejich jest stejně vlasteneckou jako náboženskou, ano právě ti nejhorlivější nebývají vždy nejvěrnějšími a nejzbožnějšími věřícími.

Jiné poměry vládly u katolíků. Veškerá duchovní správa katolická spočívala na Františkánech, vedle nich byl v zemi jediný klášter Trappistů u Banjaluky —, kteří za staletého působení svého v Bosně ztratili svůj internacionální ráz a přizpůsobili se v mnohém lidu sobě svěřenému, stavše se v skutku řádem národním. Ovšem, poměr jich k lidu byl zcela jiný, než u pravoslavných; zůstávali vždy zvláštní kastou, jíž lid oddán byl s bezmeznou oddaností a pokorou.

Okkupační vláda neuznala za dobré, ponechati staré zřízení jednotlivých vyznání v platnosti. Snaha její hned od počátku nesla se k tomu,

[1]) Dle sčítání z r. 1895. měla Bosna a Hercegovina 1,591.036 obyvatelů.

aby pojistila státu rozhodný vliv na správu duchovní i na školství tří hlavních kultů náboženských. Prostředkem k tomu bylo obmezení samosprávy jednotlivých vyznání tím, že vrchní moc správní svěřena hodnostářům úplně na státu závislým. Proměna tato nejkrutěji stihla pravoslavné, proti nimž osten reforem hlavně byl obrácen. Konvencí z r. 1880., uzavřenou s patriarchou cařihradským, zajistila si vláda mocný vliv na celé ústrojí církve východní v zemích okkupovaných. Všichni tři metropolitové jsou nyní státními úředníky, členové konsistoří rovněž placeni jsou od státu; metropolitové ustanovují nyní duchovenstvo dříve obcemi volené; duchovenstvo vzdělává se ve státním ústavě, konfessionální školství obmezeno a postaveno rovněž pod dozor státní. Přirozeno, že toto zrušení starých zřízení a na druhé straně nadržování katolíkům i muhamedánům stalo se podnětem houževnatého odporu pravoslavných proti novému systému, který místy stupňoval se až v passivní odpor proti nové, nenárodní hierarchii odvislé. Politické aspirace Srbů, již od počátku nepříznivé novému stavu věcí, byly příčinou, že i jejich združení pěvecká a literární i celý veřejný život vůbec podroben jest přísnému dozoru policejnímu. — Spisovatel projevuje naději, že vláda bude míti dosti taktu, aby utišila mírnou cestou hnutí sobě odporné a ponechala obcím pravoslavným všechny svobody, které dají se srovnati s dobrým řádem a pokojem v zemi.

Ke katolictví zachovala se vláda jiným způsobem, zřídila sice arcibiskupství a dvě biskupství, vydržovaná z financí státních, leč jedno z biskupství obsadila mnichem Františkánem, Františkánům ponechala též z největší části správu církevní, otevřela zemi novým řádům, ano uvedla sem i Jesuity, jimž svěřila správu gymnasia v Travníku a kněžského semináře.

Duchovenstvo, jak Františkáni domácí, tak i klerus nově přišlý, prodchnuto jest politickou ideou katolicko-slovanskou, tak zvanou velko-chorvatskou. Působení jeho není nikterak příznivo uskutečnění veliké myšlénky spojení Srbů a Chorvatů v jedinou národnost, ano spíše vlivem jich a výbojným postupem propast mezi oběma vyznáními více a více se šíří. Vláda přízniva jest katolictví, přízeň ta však nešíří se až na pole ideí politických — Velké Chorvatsko jest vládě nynější pojem právě tak protivný jako velké Srbsko.

Muhamedáni bosensko-hercegovští jsou plemenem a řečí právě tak Srbo-Chorvaté, jako pravoslavní a katoličtí jich krajané, leč instituce islamu vžily se a pronikly tou měrou jich názor světový a celý způsob života, že utvořily z nich zvláštní národnost — oni sami zovou se Turky, třeba že jen nečetní vzdělanci znají turecky hovořiti.

(Pokračování.)

*

Dr. Emil Holub. V pátek dne 21. února t. r. zemřel ve Vídeňském Pratru cestovatel africký dr. E. Holub, maje 55 roků věku svého. Život jeho věnovaný krušné práci výzkumné a sběratelské, práci vědecké a popularisující, plný velkolepých plánů, snah a podniků přinesl mu mnohé úspěchy i sklamání, hojných vyznamenání, uznání ale i strádání a zneuznání. —

Holub (* 7. října 1847 v Holicích) přidržován byl již v mládí přísným otcem ku práci duševní i hmotné. Otec, obecný lékař, přestěhoval se záhy s rodinou jako panský lékař do Pátku u Loun a uváděl syna do věd přírodních přidržuje ho ku sbírání a zakládání sbírek. Tento neznal též jiné zábavy.

V 9. roce dělal první zkoušku z jazyka německého v Rakovníce, načež studoval gymnasium na Malé Straně v Praze a Žatci. Po odbyté r. 1866 maturitě oddal se studiím lékařským v Praze. Po celou tu dobu o prázdninách i v každé volné chvíli sbíral v okolí Loun, v údolí Ohře, zkameněliny vrstev Peruckých a Teplických, hmyz, horniny vyřelé a starožitnosti. O všech nálezech vedl pečlivý deník illustrovaný, jejž chová dosud museum Náprstkovo.

Mocného impulsu ke studiím archaelogickým dostalo se mu ve sboru archaeologickém českého musea, kamž uveden byl konservatorem Frant. Benešem a též za člena přijat.

Ještě kvasila v něm neurčitá touha po výzkumech končin neznámých, nabyla však určitého tvaru, když Vojta Náprstek upozornil jej na jižní Afriku a opatřil mu literaturu, jež seznámila jej s tehdejším stavem výzkumu „temné pevniny".

Sotva získal hodnost doktorskou, již spěchal veden bouřlivou touhou po činnosti výzkumné do jižní Afriky. 1. července 1872 octnul se v Kapském městě. Celou jeho hotovost padesáti liber pohltila cesta a celní poplatek a chatrná byla i výprava jeho.

Nezbývalo nežli lékařskou praxi obrátiti tam, kde dalo se něco vydělati. A to bylo v démantonosných kopaninách v území západních Griquů. Zde mezi trhany a dobrodruhy všech národů získal za krátko na 70.000 zl. jako fond na dávno kýženou výpravu do nitrozemí. První cesta na zkoušku vedla přes Klipdrift z Dutoitspanu do Lekatlongu, odtud ke slujím Wonderfonteinským a zpět do Dutoitspanu. Cesta druhá šla z Dutoitspanu do Musemaňany, osady korannského krále Mammuského, odtud do Mošanengu, Molopolole do Šošongu hlavního města Východních Bamangvatů, kdež poněkud přijat byl králem Sešelem. Odtud vrátil se údolím řeky Mo-Rika a západními krajinami jihoafrické republiky do Polí Démantových.

Třetí cesta, kterou nastoupil 2. března 1875, byla nejzávažnější. Vedla přes missijní stanici Linokanu do Šošongu, dále k solným jezerům, k řece Čobě až k veletoku Zambesi. Delší dobu pobyl na říčce Mo-Tetse, v obchodní stanici Panda-ma-Tence, odkud seznal velkou část veletoku Zambesi, navštívil památné vodopády Viktoriiny a sešel se s králem Sepopem, jenž po delším vyjednávání dovolil mu cestovati po rozsáhlé jeho říši na Zambesi se rozkládající, obývané kmenem Maruce-Mabunda.

Po Zambesi chtěl Holub proti proudu proniknouti až k vrchovisku řeky, krajinami většinou neznámými. Avšak 1875 v prosinci schvácen krutou zimnicí a ztrativ valnou část svých zásob překocením člunu v zambezijském peřeji, byl nucen vrátiti se na jih a přes Pandama-Tenku zpět na Kimberley.

Po celé cestě neunavně sbíral přírodniny, předměty ethnografické, látky obchodní, kreslil a psal deníky, provozuje při tom praxi lékařskou. Již r. 1874 byla v Praze první africká výstava na staroměstské radnici předmětů dr. Holubem Náprstkovi zaslaných. Než jméno jeho zůstalo neznámo a nepovšimnuto. Již tehdy nabízel se Holub městské radě, že posílati bude živá zvířata pro oživení parků městských; k čemuž ovšem nedošlo pro nedostatek vůle a prostředků, které se věci měly věnovati.

Zatím Holub doplniv v Africe své sbírky, uspořádal v Kimberleyi 1877 výstavu předmětů nasbíraných a první zprávy o cestách jeho přinášely listy jihoafrické: The Diamants News, Eastern Star, Natal Colonist a j.[1])

Prostředky jeho peněžité byly však vyčerpány, takže déle nežli zamýšlel, zdržen byl na půdě jihoafrické. Teprv výnosem přednášek v Kapsku pořádaných, pak podporou císaře Frant. Josefa I., Svatoboru a přátel v Evropě umožněna mu doprava sbírek a návrat do vlasti. Ale již v Southhamptonu neměl čím zaplatiti převoz společnosti Union Steam Ship Company.

Nicméně utvářil se návrat a přivítání jeho v Praze dne 19. října 1879 v pravý triumf. Byť Holub první z Čechů, jenž pronikl do krajin neznámých a jméno české učinil známé mezi pionéry temné pevniny, která v ten čas všemi státy kolonisujícími byla právě en vogue, pevninou budoucnosti, na jejíž zabrání velké kladly se naděje.

Holub sám cítil, že nebyl dostatečně připraven na výpravu podobnou a prohlašoval stále, že považuje tuto první cestu svou jen jako průpravu, kterou chce ihned, jakmile získá prostředků podniknouti ve velkém slohu, vyzbrojen všemožnými pomůckami a vědomostmi přípravnými.

Času však nemařil. Od rána do noci pracoval neunavně na přípravách k výstavě. Z 22ti beden vybalováno, etiketováno, montováno, vycpáváno, dáváno do lihu neb za sklo, při čemž diktoval svůj cestopis a komponoval illustrace k němu.

Výstava ve skleněném sále Střeleckého ostrova měla neobyčejný úspěch hmotný[2]) a podobně ohromnému účastenství těšily se veřejné přednášky jeho v české a německé řeči odbývané, částečně i proto, že členové císařského rodu mnohokráte byli přítomni. V jazyku mateřském poněkud těžce se vyjadřoval tu a tam, nicméně přednášel dramaticky a živě. Po výstavě, kterou opakoval ve Vídni, nastala potíž kde všechny sbírky, pokud nebyly rozdány školám

[1]) Všechny zprávy novin tu- i cizozemských o Holubovi, anglické, německé, české, francouzské i maďarské sneseny a zalepeny jsou v knihovně Náprstkově ve zvláštních „Scrab-books“ a přístupné každému, kdož by podrobněji celé jeho veřejné vystupování sledovati a práce jeho výzkumné do podrobna studovati chtěl.

[2]) Čistý výnos obnášel 10.000 zl.

a museím umístiti. Jistě že by nebyl Holub z Prahy se odstěhoval, kdyby bylo možno bývalo vykázati mu místo příhodné. Ovšem že zatím nastaly i nájezdy a klepy novinářské, jež pobyt zde mu strpčovaly.

I obrátil se přímo na císaře, jenž přeochotně vykázal mu k umístění sbírek zámek Wieselburg v Dolních Rakousích.

Zjednati nutný fond k výpravě „rakouské" k výzkumu Afriky nebylo tak snadné. Nenašeľ se pro Afriku mecenáš, jakým byl pro výpravu polární baron Wilczek. Komitét pro „rakousko-uherskou výpravu africkou" vydal vřelé provolání, podobně zeměpisná společnost Vídeňská, bez valného však úspěchu.

Nezbývalo nežli prostředky opatřiti přednáškami. Holub odbýval v létech 1880—81 sto přednášek v Rakousko-Uhersku, 20 v cizině: od Temešváru po Mety, od Terstu po Hamburk. Všude vykládal o svých plánech, o kolonisaci, o missiích, o fauně africké, o lovech, o domorodcích, o thematech ethnografických, vodopádech Viktoriiných a pod.

Vedle toho rozvinoval činnost literární. „Sedm let v jižní Africe" vyšlo zároveň česky a německy a přeloženo bylo do angličiny, francouzštiny, maďarštiny. Císař sám přijal dedikaci díla; Darwin děkuje slovy uznání; Times ve chvále tak sporé, píšou, že líčení tak dopodrobna nelze nalézti v žádném současném cestopise, a že možno jej porovnati s proslulým spisem Darwinovým „Cesta přírodozpytce kolem světa".

Jak praveno cítil autor sám nedostatky své jakožto badatele na podobných cestách. Lovecké historky, všemožná dobrodružství, fantastické léčení a návrhy filanthropické, na jichž uskutečnění nikdo nepomýšlel, nebyly by cestopisu pomohly k úspěchu.

Větší cenu měly zajisté sbírky a hojný material vědecký z cesty přivežené, jež měli odborníci spracovati. S Aug. v. Pelzeln vydal „Beiträge zur Ornithologie Südafrikas", hmyzu ujal se dr. Nickerle, plazů prof. Steindachner, prof. Neumeyer předložil vídeňské akademii „Uiber einige Fossilien aus der Uitenhage-Formation Süd-Afrikas", jiný material spracovali Bar. v. Thümen, Sir. Jos. Hooker, Dr. Berwerth, ředitel A. Dohrn, prof. Zittel, Jeiteles.

Ministerstvo války vyzbrojilo jej na cestu potřebnými nástroji astronomickými, theodolitem, chronometry a pod.; v zeměpisném ústavu vojenském ochotně se mu přišlo vstříc v instrukcích cestovateli nevyhnutelných. Scházely se též výrobky průmyslníků rakouských, neb výprava měla míti též účel pozvednouti vývoz zboží rakouského.

Když tedy 22. listopadu 1883 ubíral se na novou výpravu do jižní Afriky, byl mnohem lépe připraven a vyzbrojen. Ve 160 bednách vezl jednak dary pro musea jihoafrická, pak výrobky rakouské pro výstavu v Kapském městě, měl s sebou družinu šesti mužů, dovedných řemeslníků a vojáků, a mladou choť, která se odhodlala všechny

svízele a trampoty cesty s mužem sdíleti, a též při všech útrapách na mysli neklesla.

Průběh a osudy výpravy, která z Cradocku a Colesbergu vyjela se čtyřmi vozy taženými 60 voly, četnými zásobami a zbožím, doprovázena 90 domorodci, jsou známy jednak z cestopisu „Druhá cesta po jižní Africe z Kapského Města do země Mašukulumbu" (Praha, 1889—90), jednak z přednášek veřejných. Úmysl cestovatelův byl proniknouti severně od Zambezi buď ke Kongu, neb do Egypta, tedy projíti Afrikou na příč od jihu k severu. Poslednější cíl odpad ovšem povstáním Sudanským, prvější do jisté míry podařilo se 1897 méně známému cestovateli Ed. Foà. Katastrofa 2. srpna 1886 u vsi Galulongy na území loupežných Mašukulumbů zmařila všechen další postup Holubovy výpravy, jež ve stavu zbědovaném nastoupiti musila cestu zpáteční.

Nicméně měla druhá cesta Holubova vážné výsledky vědecké (zprávy Holubovy o Matocích a Mašukulumbech byly první a jediné z těchto končin), a neobyčejné úspěchy sběratelské. Jihoafrická výstava, kterou Holub po návratu do Evropy, r. 1890 ve Vídni, r. 1892 v Praze uspořádal, byla jediná svého druhu a získala mu právě četných oněch vyznamenání, řádů a čestných členství všech zeměvědných společností. Na 13.000 objektů, jichž úprava vyžadovala nákladu 120.000 zl. sestaveno bylo v celé skupiny, vzor, jak cizí díl světa, lid i příroda mohou býti znázorněny. Na 500 ssavců, celá stáda sajek, zvířata s doupaty, celé rodiny, skupiny biologické, 2300 kusů ptactva s hnízdy, vajíčky na jedné straně; na druhé celé vsi a „královská" sídla domorodců; znázorněno zde jak pracují, hodují, tančí, bojují, loví — a bývají popravováni. Škoda, že celek nemohl býti zachován pohromadě ať ve Vídni, ať v Pešti. Výstava vynesla Holubovy řády, ale skončila značným schodkem.

Po ukončení jal se Holub sbírky své věnovati museím a školám.

Král. české m u s e u m bylo obmyšleno darem skvělým. Jen zoologické předměty representují při nejmenším odhadu na 13.000 zlatých. Budiž dovoleno uvésti zde jen některé vzácnější kusy: nosorožec africký (cena 10.000 zl.), cibetky, karakal, serval, vzácný daman (Hyrax capensis), domorodé ovce a kozy africké, krásná sajka kudu (v ceně 1000 zl.), převzácná lasice (Poecilogale albinucha), převzácný největší chudozubec (O r y c t e r o p u s a f r a) (cena 500 zl.), Manis Temminckii, vzácná husa Sarcidiornis melanota, kormoráni, leguani, ryby atd.

V Náprstkově průmyslovém museu nalezá se z Holubových sbírek 700 kusů předmětů národopisných v ceně 6024 zl. Jmenujeme zde zvlášť jen pět kusů křováckých rytin, zajímavou památku umělecké zručnosti kmene vymírajícího, za nejtupější považovaného. Celou sbírku těchto rytin, archaeology skoro dosud nepovšimnutou, kterou Holub přivezl, zakoupilo dvorní museum ve Vídni za 24.000 zlatých.

Většina předmětů, hlavně zbraně asagaje, štíty, železné nástroje, karossy (pláště z kožešin) původu zulukaferského nabyly v poslední době ceny čtyřnásobné. Nevyrábějíť kmenové tito více rukodílných věcí těchto, jsouce zaplavováni zbožím fabričným a zbraní střelnou.

Mimo to daroval Holub sem četné knihy, časopisy, brožury časové, mapy. Vzácná sbírka malovaných a kreslených obrázků z jeho denníků, zhotovených v okolnostech tak mimořádných, bude míti vždy zajímavost pro psychologa.

Poslední osudy Holubovy jsou známy. Stále neuspokojen pomýšlel na novou výpravu. Byv vyzván Washingtonskou zeměpisnou společností k přednáškám po Spojených Státech odebral se tam v letech 1894—95, ač churav a strádaje stále „africkou zimnicí". Sbírky amerických muset a spolků, jakož i způsob, jakým tam vláda badatele podporuje v pracích výzkumných, zanechaly v něm mocný dojem.

Práce vyplňovala veškeren čas jeho i v době nemoce. Jakožto zvláštnost sběratelské vášně budiž uvedeno, že zanechal sbírku poštovních známek, jejíž cena páčí se na 40.000 zl.

Poslední čas nalehaly na chorého cestovatele opět hmotné starosti. Velkodušnost mocnáře, jenž po celou dobu věnoval cestovateli účastenství, zbavila jej aspoň materielní tísně.

Dne 24. února byl slavnostně pohřben v čestném hrobě, jejž věnovalo mu město Vídeň. *B. B.*

*

Astronomická zpráva na duben. Kolem deváté hodiny večerní jsou nejvýznačnější zimní souhvězdí seskupena kolem zapadajícího souhvězdí Orionu nad obzorem západním. V levo od Orionu je souhvězdí Velkého psa se Siriem, již také částečně po obzorem, nad Siriem je souhvězdí Jednorožce a nad tímto souhvězdí Malého psa s Prokyonem. Nad Orionem je souhvězdí Blížencův, dále v pravo pětiúhelník souhvězdí Vozky s Kapelou a pod tímto, v pravo od Orionu souhvězdí Býka s Aldebaranem a Plejadami. Nad obzorem severozápadním jsou vedle sebe, asi ve výši třiceti stupňů, v pravo souhvězdí Kassiopeje v podobě W a v levo souhvězdí Persea.

Nad severovýchodním obzorem vychází souhvězdí Labutě a v pravo od něho souhvězdí Lyry s Vegou. Nejvýše nad obzorem dlí souhvězdí Velkého Vozu svým košem téměř v zenitu a vojí obráceno k východu. V prodlouženém oblouku voje, směrem k jihovýchodnímu bodu obzoru dospějeme k jasným hvězdám první velikosti k Arkturovi v souhvězdí Boota asi 30° nad obzorem východním a ke Spice v souhvězdí Panny asi 10° nad jihovýchodem. Mezi Vegou a Arkturem je souhvězdí Herkula a Ko-

runy. Střed Herkula má podobu lichoběžníka a nalézá se v první třetině v pravo od Vegy a souhvězdí Koruny má tvar obloučku ze sedmi hvězd složeného a nalézajícího se ve druhé třetině vzdálenosti Vegy a Arktura blíže u Arktura.

Obzor jižní a severní jsou jen chudě ozářeny. Nad jižním, ve výši asi šedesáti stupňů vrcholí souhvězdí Lva skládající se ze dvou částí, z nichž levá má podobu pravoúhelného trojúhelníka a pravá podobu písmene S. Pod Lvem je po celé šířce jižního obzoru rozloženo táhlé souhvězdí Hydry od Prokyona až ku Spice. Je složeno ze samých slabších hvězd třetí a čtvrté velikosti.

Z oběžnic je Merkur ku konci dubna ve svrchní konjunkci se Sluncem, takže jej nelze po celý měsíc pouhým okem pozorovati. Venuše září nápadně jasně ráno před východem Slunce nad obzorem východním. Nejjasněji zářila dne 21. března, avšak nejdále se vzdálí zdánlivě od Slunce dne 25. dubna, kdy se nalezá v největší elongaci 46° od Slunce na západ. Průměr zdánlivý jeví se z počátku dubna v zorném úhlu 34" a ku konci v úhlu 24". V dalekohledu má Venuše podobu úzkého srpku jako Měsíc několik dní po poslední čtvrti a ku konci dubna je celá polovina desky její osvětlena jako Měsíc v poslední čtvrti.

Dalekohledem je možno i za dne Venuši pozorovati. Návod k tomu obsažen je v březnovém čísle letošního ročníku Živy v astronomické zprávě na duben.

Ostatní viditelné oběžnice lze pozorovati rovněž tak jako Venuši ráno před východem Slunce. Jsou to obě největší oběžnice naší soustavy Jupiter a Saturn. Tento je dne 17. dubna v západní kvadratuře se Sluncem, tak že vrcholí ráno, když Slunce vychází Jupiter je o málo v levo, k východu od Saturna.

Dne 8. dubna je částečné zatmění Slunce u nás neviditelné. Avšak po čtrnácti dnech dne 22. dubna je úplné zatmění Měsíce u nás aspoň částečně viditelné. Začátek zatmění je viditelný v celé Asii a ve východní Evropě a Africe. Konec zatmění je viditelný v celé Asii, Evropě a Africe. V Praze zapadá Slunce v 7 h. 03 m. a tou dobou bude již úplně zatměný Měsíc nad obzorem. Bude-li počasí příznivo, spatříme vzácné divadlo Huyghensovo, totiž Slunce i zatměný Měsíc současně nad obzorem. Kdyby paprsky sluneční šířily se přímočarně, a Slunce by bylo nad obzorem, nemohli bychom stínu Země spatřiti. Avšak poněvadž se paprsky ve vzduchovém obalu země lámou, a to tak, že všecky předměty při obzoru zdají se býti o půl stupně, čili o zdánlivý průměr Měsíce neb Slunce zvýšeny, můžeme za příznivých okolností spatřiti i Slunce i zatměný Měsíc nad obzorem. Úkaz je seslabován značnou paralaxou Měsíce a tím, že Měsíc tentokráte prochází stínem Země jižně od osy zatmění.

Přehled jednotlivých fasí zatmění je následující:
Vstup do stínu v 5 h. 57.8 m. večer.
Začátek úplného zatmění v 7 h. 07.8 m. večer.
Střed zatmění v 7 h. 50.5 m. večer.
Konec úplného zatmění v 8 h. 33.2 m. večer.
Výstup ze stínu v 9 h. 43.2 m. večer.
Výstup z polostínu v 10 h. 54.7 m. večer. *N.*

*

PŘEHLED LITERÁRNÍ.

ZE SLOVANSKÉHO SVĚTA.

Slovinská Matice. Spisy vydávané „Slovinskou Maticí" mají takovou důležitost pro literaturu Slovinců, že je nutno na ně obrátiti pozornost našich krajanův. Zvláště důležité jsou publikace vědecké, které slouží Sl. M. opravdu ke cti; na prvním místě uvádíme druhý sešit „Zbornika znanstvenih in poučnih spisov, který obezřetně rediguje pilný Pintar. Nás zvláště zajímaly dopisy z pozůstalosti Cafovy, které vydal dr. Štrekelj, professor hradecké university.

Pater Caf (Zaff) byl nadšeným slavofilem z let 40. a 50., pro nás je zvláště důležito přátelství jeho s Hankou, po jehož boku věrně stál i po zdrcující kritice Miklosicha „Entgegnung auf herrn Wenzel Hankás albernheiten und lügen" (Slavische bibliothek strana 267—321) 1851.

Hanka posílá Cafovi několik čísel Dubrowského všeslovanské „Dennice varšavské", která se ovšem neudržela. Zde odmítá návrh Cafův, aby sám vydával podobný časopis; za to prý Srezněvskij se snaží z akademických Izvěstií udělati všeslovanský žurnal (více o tom viz v dopisech Maciejowského vydaných Francevem). Hanka oznamuje, že včera (5. srpna 1852) skonal Čelakovský, s nímž se kdysi tak těžce snášel. „Teprv 58 let mu bylo, a byl člověk dosti hřmotný. Šest sirotkův po něm zůstává — matka i macocha umřela před několika měsíci." (O posledních chvílích Č. jsem psal v N. L. podle vypravování jeho bývalé služky, která později také sloužila u R. Wagnera). Universita prý padá do rukou Němcův; po Čelakovském dostane místo Schleicher. „Divadlem nás odbývají na areně za bránou, a jako bychom byli Turci v pátek — a obyčejně mrak aneb opravdový dešť diváky straší neb rozhání."

Dopis z r. 1853 je plný filologisování a výkladu k Suprasl.

V době poslední vydána byla korrespondence Hankova s různými osobami; uvádíme ku př. v Jagičových „Nových písmách Dobrovského etc." s Kopitarem a rovněž v Pintarově „Zborniku" I. od nebožtíka Kunšiče (Doneski k zgod. knjiž. zveze mej Čehi in Slo-

venci). Nedávno vyšly v korrespondenci Denisa Zubrického (Zapisky Naukovoho Tovaristva un. Ševčenka) listy Hankovy vydané dr. Cyr. Studinským; viz také „Žite i Slovo" sv. 4. O vydání korrespondence Poláků s Hankou se zvláště zasloužil Ed. Jelínek; v Dzienniku Poznańském vyšla „Korespondencya pana Adama Rościszewskiego s W. Hankou" a tuším s Dzialyńským, jehož dopisy v slavofilském polském Lechu r. 1878 uveřejnil dr. Celichowski. Velice zdařilý příspěvek k dějinám slavistiky vydal Dr. Jovan Radonič Prilošci istoriji slovenskog preporodjaja 1900 (Matice srpska). Polsky psané listy Hankovy zaslané Bandtkiemu jsem opsal v Krakově a zamýšlím je uveřejniti.

Mimo odborné články dra Šubice o meteorologii, Lužarovy národní výrazy je ve „Zborníku" životopis dra Panka Pajka od syna jeho. Dr. Pajk působil delší dobu v Brně a obíral se zvláště „praktickou filosofií". Naposledy byl v ministerstvu vyučování; pamatuji se zvláště, že se nejvíc stýkával se starým Navrátilem.

Druhá veledůležitá kniha „Sl. M." jsou „Slovenske narodne pesmi", jež rediguje prof. Střekelj (svazek již pátý). Je to krásné vydání, důležité jak pro ethnografa, tak pro filologa; zde se podávají písně milostné (1007—1676).

Třetí knihu tvoří záslužné literární dějiny slov. liter. dra Glasera, jež jsou nyní dokončeny „Zgodovina slovenskega slovstva". Dílo toto je nejen svědomitou literární historií, nýbrž i úplnou bibliografií, a tvoří vzácnou pomůckou při studiu slovinského písemnictví. Některé partie jako ku př. přehled slovinských politických časopisů, krásná literatura, překlady z češtiny do slovinštiny by se měly u nás přeložiti. Úvod k celému dílu, teprve nyní připojený, je psán duchaplně, se širokým rozhledem a rozsáhlou známostí příslušného písemnictví v největších evropských literaturách. Dr. Glaser je professorem v Terstu, obíral se také sanskrtem a o našem Al. Vaníčkovi napsal r. 1885 „Biographische Skizze".

Tyto tři krásné publikace naplní radostí každého odborníka. Nyní se stalo již ošumělým vtipem, že celou slovinskou literaturu možno nésti pod paží; dr. Glaser přivedl tento špatný žert ad absurdum.

Mimo to vydává Sl. M. každý rok jeden svazek povídek a pak v „Knezově knjižnici", kterou rediguje zasloužilý předseda Matice, inspektor Levec, vychází řada různých článků a povídek, z nichž zvláště uvádíme Fr. Levce pojednání: Dr. Fr. Prešeren. Jak známo, patří Levec k nejlepším znalcům Prešerna. Konečně nutno uvésti, že Sl. Matice vydává také Letopis, který rediguje tajemník Eugen Lah.

Interessantní je seznam čestných členů M. Sl.: Dr. baron Ladislav Rieger, dvor. r. dr. J. Kvíčala, hrabě Jan Harrach, Jan Lego

dvor. r. Jagič, a baron Ond. Winkler, bývalý zemský náčelník, který za dob Taafových vynašel „slovinskou otázku" — tedy sami Češi vyjma barona Winklera.

*

Ruska antologija v slovenskih prevodih. Zbrala in uredila Ivan Vesel in Anton Aškerc. Vydal Gabršček jako třetí číslo „Salonské knjižnice"; str. 464. Tato ruská anthologie připomínala nám českou anthologii ř. Bílého nebo Českou poesii XIX. st.; co do úpravy i formy srovnáváme ji s nejzdařilejšími podobnými sborníky. Ruská literatura je u nás nyní dosti známa; hlavní zásluhu o to má p. Otto, v jehož ruské knihovně vyšly perly ruského romanu; měli jsme sice již také Slovanské poezije a Květobory, ale přece musíme uznati, že by podobná přehledná ruská anthologie po česku vydaná ani nám neškodila.

Tuto anthologii zamýšlel původně vydati Ivan Vesel, děkan v Ilirské Bistrici. Vesel se obíral již ode dávna překlady z ruštiny, a připravil část této knihy do tisku; zvláště Puškin a Lermontov byli jeho miláčky; na radu p. Prijatelja byl ochoten rozšířiti sborník tento až po nejnovější dobu, ale mezi tiskem ho před rokem stihla smrt. Gabršček poslal rukopisy A. Aškercovi, redaktoru Ljubljanského „Z v o n u", který se známou mu energii podjal se díla, a ve společnosti s jinými mladými literaty jako Prijateljem, starým Dr. Mencingerem, Kettem, Peterlinem, dokončil tento záslužný podnik. Ba i S. Gregorčič přispěl několika básněmi, ač lví podíl překladu náleží mistrovskému péru Aškerce, který obzvláště na to hleděl, aby anthologie tato podávala také ukázky z n e j n o v ě j š í ruské literatury. První báseň je „věčný" Děržavinův Bůh, do více nežli sta jazyků přeložený. Velký díl anthologie je vším právem věnován ruským klassikům, Puškinu a Lermontovu. Ba namnoze jsou tu básníci z doby zcela poslední zastoupeni; vzorem byl pořadateli Salnikov „Russkije poety za sto ljet", ale často bývá ve výběru úplně samostatný.

Zvláště pak chválíme, že Aškerc připojil k této knize také drobná biografická data o všech básnících a rovněž několik vřelých slov zesnulému Veselovi věnoval. V duchu už pomýšlí na podobnou českou a polskou sbírku překladů básnických.

Jak známo, mají Slovinci také ruskoslovanský slovník od prof. H o s t n i k a, k němuž je přiložena krátká grammatika ruského jazyka.

V době poslední vydala petrohradská akademie nauk za redakce Jagičovy seznam a kritiku překladů Puškinových v bulharské, chorvatsko-srbské a slovinské literatuře; hlavní účastenství při této knize patří samotnému Jagičovi. Část slovinskou obstaral P r i j a t e l j, jenž má v téže akademii říditi vědecké vydání spisů Prešernových.

Jak se ze „Slavjanského Věku“ Vergunova dovídám, vyšel v Drážďanech a Lipsku německý překlad ruských lyriků od Fiedlera. Je podivno, že tam však schází předseda cárské Akademie, veliký kníže Konstantin Konstatinovič. Není pražádným byzantinismem, pochváliš-li upřímně cestopis arciknížete Františka Ferdinanda nebo básně velikého knížete Konstantina. Něžné básně jeho dýšící hlubokým citem jsou v Petrohradě tak populární jako básně Berengerovy v Paříži; jsou-li uvedeny v hudbu, zpívá je ihned také dělník.

Rusy a Poláky už Němci znají, ale překlady z češtiny leží jako na pečeti zapečetěny — třeba u mne.

Jen tak si možno vysvětliti řeč posl. Bergera v parlamentu; a dobře nám. Na překlad nedá nikdo ani zlatku, ale na „podporu“ ženy anarchisty Kříže se sebraly hned — tisíce.

Ona se pak ctitelům svým také odměnila.

Dr. Josef Karásek.

*

Ruská dějepisná literatura v r. 1901.

Roku minulého se obohatila ruská literatura několika pozoruhodnými spisy, z nichž na prvním místě uvádíme Sborník Kirši Danilova, vydaný cís. veřejnou knihovnou, redakcí Šeffera podle originalu této drahocenné památky stariny, který byl nalezen v bibliothece knížete M. R. Dolgorukova; jak známo, všeobecně se myslilo, že se rukopis tento úplně ztratil. Litevsko-ruský sněm jest obšírná studie M. Ljubavského obírající se dějinami a vznikem tohoto sněmu, při čemž se hledí jak na vnitřní, tak i na politický život Litvy i Rusi. Snémovní zápas pravoslavného západo-ruského dvorjanstva s církevní unií do 1609. jest obsahem díla prof. Žukoviče o boji, který vedla na sněmu pravoslavná šlechta v Litevsko-polském státě s římsko-katolickou unií, zvláště po brestské církevní unii. Spis tento a několik následujících spadá do periody oné bouřlivé doby, o níž také psal Brückner polsky v „Tragedyji moskevské“; rovněž já o tom podávám zprávu ve stycích rakousko-ruských. Jsou to zvláště stati jesuity Pierlinga „Z doby rozvratů“, které vrhly nové světlo na tuto smutnou epochu a zvláště na osobnost Dimitrije-Samozvance: Pierling tu užil hlavně vatikánských pramenův. Sem patří obšírná studia Ščepkinova v Jagičově Archivu a druhý svazek pojednání prof. Cvětajeva „Car Vasilij Šujskij a jeho hrob v Polsce, v němž jsou dosud neznámé zprávy týkající se pobytu a smrti Šujského v polském zajetí, dále se tu líčí osudy jeho tělesných pozůstatků, gostynský zámek, v němž bydlil a zemřel Vasilij Šujskij; konečně se tu dovídáme o hrobce tohoto cáře, již mu dal vystrojiti Zikmund III.

Miljukových „Očerků po istorii russkoj kultury“ (črty z dějin ruské kultury) vyšel první sešit, třetí části, v němž

autor vykládá národní pojmy a snahy Moskevského carstva, dále sleduje vývin jeho v 16. a 17. století, zvláště pak se obírá periodou Petra Velikého. Dějiny ruské od nejstarších dob, dva svazky kn. M. M. Ščerbatova, vydané s mnohými genealogickými obrazci a seznamem za redakce Chruščova a Voronova (na útraty knížete B. S. Ščerbatova), mají velikou důležitost pro poznání ruské historie a společnosti. Venkovské obyvatelstvo za panování císařovny Kateřiny II., druhý svazek obšírné a podrobné studie Semenského obsahující rozbor postavení, v němž se nalézal sedlák na různých vrchnostech za těchto dob.

Jinověrci na Rusku je název pojednání prof. Krasnožena, v němž rozebírá dějiny nepravoslavných křesťanů v Rusku a ukazuje na nynější poměr jejich podle ruského zákona. Pravoslaví a stav církevních věcí v Zabajkalí, Mongolsku a Číně, spis biskupa Meletia, obsahuje líčení historických styků Ruska s Čínou, kterak v ní byly zřizovány ruské církevní missie a jak vznikla irkutská eparchie a zabajkalská duchovní missie. Raskol v končinách kalužské eparchie nazývá se dílo Tichomírova, sestavené zvláště na základě archivních dat a podávající zajímavé zprávy o vývinu a rozšíření raskolu v kalužském kraji, který patří k nejdůležitějším střediskům raskolnického hnutí. Tomský raskol je rozprava prof. Bělinkova, napsaná výhradně podle archivních dokumentův a obírající se obšírně tomským raskolem v různých jeho formách a zjevech v době od 1834 do 1880. Město Narva je obsáhlá monografie A. V. Petrova, v níž se podávají na podstatě archivních materialů dějiny tohoto města spolu s náležitým zřením na ostatní ruskou historii, zvláště s ohledem na rozšíření ruského panství v pobaltických krajinách. Čtvrtý svazek Dopisů a papírů cara Petra Velikého, do tisku připravil ještě nebožtík Bykov, zavírá v sobě 475 listů Petra za jediný rok 1706.; je to velice závažný pramen pro tehdejší ruské, švédské, ba i západoevropské dějiny. Petr Veliký, císař Leopold a Josef II. byli horlivými korrespondenty; zrovna nedávno byly vydány dva veliké svazky korrespondence císaře Josefa II. s hr. Cobenzlem, vyslancem jeho při dvoře petrohradském, která je veledůležitá pro styky rakousko-ruské. Vydání její pořídil náš krajan, ryt. J. Fiedler a Beer. Značnou sensaci způsobily Spisy císařovny Kateřiny II. vydané císař. Akademií Nauk na základě originalních rukopisův a s poznámkami a výklady akademika Pypina. Až dosud byly ve čtyřech svazcích vydány dramatické spisy veliké císařovny; v prvních dvou otištěny znova vyšlé již tiskem kusy, v třetím dosud neznámé ruské divadelní spisy, ve čtvrtém francouzské známé i neznámé. Krátkou, ale pohyblivou vládu Cara Pavla I. popisuje důkladně N. K. Šilder, při čemž pomocí nových dat podává nestrannou charakteristiku tohoto cáře. „Knížata Dolgoručtí, spolupracovníci císaře Alexandra I. v prvních

letech jeho vlády; podáno živě a obsahuje množství nových dat o velikém knížeti Nikolaji Michajloviči a periodě vlády Alexandrovy. Jméno knížat Dolgorukých patří k nejzvučnějším jménům ruské aristokracie.

Zápisky dekabristy Volkonského podávají množství bohatého materialu k charakteristice společenského života za hranicemi i v Rusku za doby Alexandra I. a onoho duchovního hnutí, které skončilo katastrofou 14. prosince 1825. Sedmý svazek Sebraných spisů A. D. Gradovského obsahuje první část přednášek o ruském státním právu, o němž nebožtík četl na petrohradské universitě. Vyšší soud a nadzor v Rusku v první polovici vlády císařovny Kateřiny II., je název studie Gribovského, v níž na základě archivních i vytištěných pramenů se podrobně rozebírá činnost a význam senatu za Kateřiny II. kdy byl zároveň vyšší soudní a dozorčí institucí. Vládní rada 1801—1901; „rozkošné" vydání opatřené množstvím portraitův, v němž se podávají děje tohoto vysokého ruského úřadu a připojují nejdůležitější úkazy, resoluce, nařízení. Materiály k dějinám ženského vzdělání na Rusi 1856—1880 podává Lichačevá, podrobně vypravujíc všechny snahy, jež se nesly ku povznesení ženského vzdělání od epochy reform až do let osmdesátých. Více ethnografy a filology budou zajímati uvedené již Bělomořské byliny, sebrané A. Markovem, tvořící důležitý příspěvek pro poznání starého národního eposu na Rusi. Ruský biografický slovník vydávaný Polovcevem dospěl ve čtvrtém svazku po f—c, a honosí se týmiž přednostmi jako svazky první. Barsukovo obrovské dílo Život a spisy Pogodina dostoupilo již k patnáctému tómu a obsahuje zajímavou dobu politických i společenských událostí z let 1856—58, tedy periodu „přerodu" a kvašení, kdy se připravovalo již osvobození rolnictva. Popis dokumentův a dél z archivu nejsvětějšího synodu týká se více než 500 listin z prvního roku panování císařovny Anny Joanovny. Sto jedenáctý svazek Sborníka císařského Historického spolku je věnován velice interessantním zjevům politiky Anny Joanovny r. 1735.; svazek tento je důležit hlavně pro vnitřní dějiny ruského hosudarstva.

*

Ruské drama v minulém roce. Ať se píše kapitolka tato o ruském, polském nebo českém dramatu, všude vyhlíží dosti suše. Na jevišti se udržuje překlad a znova překlad, ač sem tam se zablýskne originelní pozoruhodný kus. Aby referát vypadl trochu obšírněji, bylo by třeba se rozepsati o významu divadla vůbec, které nám před očima pohodlně ventiluje a provívá všechny denní otázky, a často i vesele nás pobaví. A proto mají na Rusku také divadla francouzská a italská a výborné balety, aby si příjemným způsobem mohli osladiti život a zapuditi různé chmury.

Původní produkce ruská v tomto oboru je přece jen nepatrná. Tak ku př. na největším divadle Alexandriském v Petrohradě měli dvě novinky: „Závěť" Gnědiče, ale druhá novinka pocházela již od Sudermanna.

V divadle Literarně-uměleckého družstva způsobili mnoho hluku „Kontrabandisté" Litvina a Krylova a cenou vyznamenané drama Radziviloviče „Přežité". Nyní je v modě přepracovávati slavné romány na divadelní kusy ku př. Quo vadis; podobně se stalo s „Bratřími Karamazovými", jež pro divadlo upravil Dmitrijev. Konečně — vedle řady překladův uvésti třeba Koževnikova „Dým vlasti".

V divadle pí. Šabelské dávali „Vij" podle pověsti Gogola od Šabelské a Protopopova „Veselé otrokyně".

V Národním domě Císaře Mikuláše II. se dlouho udržovala na repertoiru větší historická hra Krylova „Petr Veliký".

V Panajevském divadle hrálo pohostinsku moskevské umělecké divadlo; officielní i diletantská kritika je zahrnovala velikou chválou. V repertoiru měli „Strýčka Váňu" u nás v překladu p. dra Bř. Prusíka, známého, a „Tři sestry" od Čechova a snad několik kusů Hauptmannových a Ibsenových.

Jinak bychom musili uváděti dlouhou řadu cizích autorův, chtěli-li bychom vypočítávati novinky na ruských divadlech. Zmínky zasluhuje, že druhý sjezd ruských herců v Moskvě poctil sám veliký kníže Sergěj Michajlovič.

V zimní saisoně byl tentokráte velice oblíben vždy pravdivý Ostrovskij a Shakespeare. V Novém divadle se provozoval již dramatisovaný „Foma Gordějev" Maxima Gorkého.

Opera ruská vykazuje dvě nové opery Rimského Korsakova „Sadsko" a „Cárská nevěsta", které se však již dříve dávaly na privatních divadlech. Také „Pskoviťanka" téhož umělce se těšila velikému úspěchu. Jinak se uvádějí ještě Šefferovi „Cikáni" v Národním domě v Petrohradě.

Nejpřednější a největší koncert v Petrohradě byl pořádán českými umělci pí. Maturovou, Ptákem a Jiráskem. Té chvály nám na Rusku upříti nemohou.

*

Vasilij Andrejevič Žukovskij. Lístek k 50. výročí jeho smrti. Napsal Dr. B. Prusík.

Za měsíc a několik dní po smrti Gogolově zesnul i věrný přítel jeho V. A. Žukovskij.*) Věkem byl starší Gogola a také smrť zasáhla ho v požehnaném věku 69. let. Malá ves tulské gubernie Mišenskoje stala se 29. ledna 1783 (rus. st.) kolébkou Vasila Andrejeviče

*) Prameny: Pypin, Istorija russkoj litěratury; Polevoj, dto.; Volkonskij, Čtenija iz rus. lit.; Pypin, Duševní proudy Ruska; Stín, Historie ruské literatury; Seidlitz, Život a poesie Žukovského a j.

Bunina, později adoptací Žukovským zvaného. Otcem Žukovského byl statkář Bunin, matkou pokřtěná Turkyně Salcha, ukořistěná ruskými vojáky. Okolnost, že zrozen byl z matky Orientalky, nezůstala bez vlivu na duševní jeho schopnosti. Ostatně — jak důrazně poznamenává Pypin — celá rodina Buninských vždy vyznamenávala se literárním vkusem, a mnozí její členové buď sami byli spisovately, nebo spisovately zrodily.

Úděl nemanželských dětí obyčejně bývá trudným. Žukovskému usmívalo se štěstí od malička. Žena Buninova milovala levobočka svého chotě jako své vlastní dítě: její dcery s dojemnou něžností pečovaly o nevlastního bratra, přítel rodiny nebohatý statkář adoptoval dítě a dal mu tak své dobré jméno. Ženy, v jichž vychovávání rostl, vštěpily srdci Žukovského neobyčejnou měkkost a něžnost. Není divu, že když dali Žukovského do pensionatu, cítil se tam nešťastným, postrádaje něžných rukou ženských. Teprve ve šlechtickém pensionatu universitním nalezl společnost sobě přiměřenou: tu budily se v něm prvé počátky spisovatelské, ba některé z jeho prací už tehdy pronikly i do časopisů. „Je pozoruhodno, že v těchto prvních plodech h ř b i t o v, n á h r o b k y, s m r ť, vnější to přívlastky romantismu, hrály vynikající úlohu“ (Stín).

Absolvovav pěkně pensionat universitní, žil Žukovskij nějaký čas na vsi, oddávaje se skládání melancholických a blouznivých básní. Zpracování Gravovy elegie „Vesnický hřbitov“ otištěno bylo v Karamzinově „Věstníku Jevropy“. Tak seznámil se Žukovskij s Karamzinem. K vybídnutí jeho přesídlil se Žukovskij do Moskvy, redigoval nějaký čas Věstník Jevropy, vrátil se však brzo zas na ves, žil klidný, idyllický život, zkalený posléze beznadějnou láskou. Miloval blízkou příbuznou svou a právě to příbuzenstvo bylo nepřeklenutelnou závadou sňatku. A tak Žukovskij, jenž vší silou duše své toužil po šťastném krbu rodinném, zbaven byl štěstí životního a jen smutek a žal ho očekával. Milovaná jím Marie Andrejevna Protasová po krátkém manželství s professorem Moierem r. 1823 zemřela. Smrť ta zasadila nezacelitelnou ránu rozbolestněnému srdci Žukovského.

Války Napoleonské vzbudily v Žukovském ohnivý cit vlastenecký. Vstoupiv do ruského vojska jako poručík, vyznamenal se v bitvě u Borodina tak, že byl povýšen na kapitána. V téže době napsal dosavadní ruskou hymnu „Bože carja chrani“ a jiné vlastenecké válečné písně, jež na náklad carevnin v tisících exemplářích byly vydány a jež Žukovskému zjednaly přístup a přízeň u dvora. Bezstarostnost, potřebná každému básníkovi, zabezpečena mu byla carskou doživotní pensí 4000 rublů, za niž měl jedinou povinnost: učiti ruské literatuře členy carské rodiny. V této vychovatelské činnosti získal si Žukovskij nesmrtelných zásluh co vrchní vychovatel potomního cara Alexandra II. Osvoboditele. Nejenom hodnost tajného rady, i vděčnost celé Rusi za ideální výchovu bylo mu odměnou.

Ukončiv vychovatelský svůj úkol odejel do ciziny oddechnout si. Tam konečně došel svého cíle, založiv si šťastnou rodinu, i dítkami požehnanou. Choť jeho stala se mladá dívka, dcera malíře Reuterna v Düsseldorfu, kde se Žukovskij i usadil, shromažďuje kolem sebe kruh ruských spisovatelů a přátel literatury. I Gogol náležel ke kruhu tomu. Štěstí rodinné kalila mu poněkud vlastní jeho churavost, proti níž marně hledal pomoci v Baden-Badenu, kdež zemřel 12. (25.) dubna roku 1852.

Jako člověk byl Žukovskij zlatého srdce. Jeho jediným cílem bylo tiché štěstí rodinné, tomu dával přednost i před svou činností veřejnou. Vlastnosti vštípené mu sestrami, nevlastní matkou a tetami — vlastní matka jeho byla mu jen rodičkou, ne však matkou-pěstounkou — uchoval si Žukovskij až na práh smrti. „Byl to muž povahy šlechetné, vážné, prosté vší malicherné závisti a ctižádosti, křesťan s vysokými idealními snahami. Vynikal vzácnou dobrotou, srdečností, laskavostí, lidumilností. Ani vysoké postavení u dvora, ani bohatství ani sláva nekazily jeho čisté duše. Sedlákům svým dal svobodu. Chudým a nešťastným pomáhal penězi a přímluvou. Svého postavení užíval k povznesení literatury, umění a vědy, k podpoře talentů. Současným spisovatelům byl moudrým rádcem, těšitelem a podporovatelem v neštěstí: přimlouval se za ty, kdož upadli v nemilost carovu, v šlechetné duši své neschopen jsa závisti, radoval se z každého talentu, podporoval klesající síly .... Vůbec tak čistou, idealní povahu, jako byl Žukovskij, nenajdeme mezi ruskými spisovately". Těmi slovy výborně charakterisuje A. G. Stín Žukovského co člověka.

Doba, v níž vystoupil Žukovskij, byla dobou přelomu. Officielní, dvorská poesie Děržavinem mizí — tvoří se zvláštní třída, literátů. „Přátelská společnost" seskupená kolem moskevské university, dochází vé platnosti. Novikov, Karazim, Turgeněv otec, vystupují do popředí. K nim přimyká se mladý Žukovskij a stává se s Karamzinem na poli poesie vítězem nad pseudoklassicismem, za nějž do Ruska uvádí cizí, hlavně německý sentimentalismus a romantismus. Podlehli mu i Puškin i Gogol, ale tento později stal se vítězem nad romantickým směrem a uvedl v literaturu realismus. Karamzin a Žukovskij studujíce anglického Richardsona a německé sentimentalnosti Bürgerovy a j., tak velice si oblíbili sladké slzy melancholické poesie, že dílem napodobovali vzory cizí, dílem je volně překládali, pabásnili.*)

Čin obou mužů byl epochální.

„Žukovského romantická Musa dala ruské poesii duši i srdce seznámila ji s tajemstvím utrpení, ztrát, mystických zjevení a ulekané snahy k onomu tajemnému světu, který nemá jména, ani místa, ale ve kterém mladá duše cítí svou rodnou, zaslíbenou zemi". (Bělinskij).

---

*) Nejlepší seznam děl básnických Žukovského jest na str. 232. a sl. IV. dílu Pypinovy Ist. russk. lit.

Překrásně charakterisuje dílo Žukovského kníže Volkonskij ve svých „Čteních z ruské literatury“:

„S Žukovským poesie v Rusku dostává své pravé místo: stojí neodvisle nad praktickým životem; hranice její jsou rozšířeny, její živly rozmnoženy. To všecko není ještě skutečná, svá, r u s k á poesie, pravý čas ještě nepřišel... Ale jazyk se rozvinul, zpíval v nejjemnějších verších, lidé slyšeli i chápali smysl poesie, srdce bila po nejvyšších tužbách, ideály vábily, volaly po vtělení, cesty byly otevřeny, zdálo se, že nebesa se otvírají... země čekala. Teď mohl se objeviti rodný básník a on se zjevil — v Puškinovi“.

Ano, to, že Žukovskij upravil cesty mistru ruské poesie, to charakterisuje místo jeho v ruské literatuře. Ž u k o v s k i j b y l p r ů k o p n í k e m p r a v é p o e s i e n a R u s i a proto v obdivu a úctě sklání se dnes před ním a památkou jeho veškero potomstvo, proto při jméně Puškin ozve se nám vždy jméno — Ž u k o v s k i j!

*

Epigon Maxima Gorkého. *)

Nová hvězda vzešla na ruském literárním nebi. Není to snad hvězda rovnající se jasem a velkostí hvězdám Tolstého, Čechova a Gorkého, ale čilá, třpytivá hvězdička, budící vaši pozornost hned prvním objevením se na báni nebeské.

Je to mladý autor, Leonid Andrejev.

Málokdy první, debutová kniha vzbudí takovou pozornost a takové vážné, kritické studie, jako ctitel mistra svého Maxima Gorkého, Leonid Andrejev.

Mám v Rusku příznivce, jehož přímluvou občas dostává se mi darem debutových knih mladých autorů. Je to A. P. Čechov, jenž prokazuje mi tak nezasloužené pozornosti. Jeho laskavostí dostal jsem jednoho dne: knihu „Razskazy“ od neznámého mi dosud autora Leonida Andrejeva, připsanou Aleks. Maks. Peškovu (Maximu Gorkému). Přiznám se, že s jistými pocity skepse bral jsem se do ruky knihu. Ale hned po prvním obrázku „Bolšoj šlem“ poznal jsem, že mám před sebou talent nevšední.

Hned na to objevivší se kritiky a literární studie o Leonidu Andrejevu v přesvědčení tom mě utvrdily.

Dožádal jsem autora o autobiografická data. Sdělil mi je s onou skromností, v jaké má jenom v A. P. Čechovu rovna:

„Narodil jsem se r. 1871. v provincialním městě; a od té doby stále jsem se učil, v gymnasiu, pak v universitě, jejíž právnickou fakultu absolvoval jsem r. 1897. Učil jsem se, ale ničemu jsem se pořádně nenaučil. Žil jsem rozervaně a na prázdno; stále jsem něco hledal, ale nenacházel. Těžký to byl a bezplodný život, bez cíle, jenž vehnal mě r. 1894 v pokus samovraždy. Když jsem

*) Prameny: Leonid Andrejev, Razskazy. St. Petěrburg 1901. — M. Čunosov. Nevyskazannoje. (Ježedn. Soč. 1901, Nro. 12.) Referát v Lit. Věst. 1902.

absolvoval Moskevskou universitu, měl jsem v kapsách prázdno a v rukou diplom, od něhož jsem nemohl býti živ. V tu dobu nejkrutší měl jsem na starosti velkou rodinu, když mi právě tehdy otec umřel.

Jako spásu přijal jsem nahodilou nabídku, abych se stal soudním zpravodajem jednoho z denníků. Tím mohl jsem své rodině aspoň nejnutnější zaopatřiti. Když jsem pracoval rok, vyzval mě opět nahodile redaktor, bych napsal sváteční povídku. Chopil jsem se té příležitosti a tak r. 1898 pokusil jsem se v krásné prose.

Teď viděl jsem, že literatura, kterou vždy jsem tolik miloval, stane se mým životním zaměstnáním. Jsem stále ještě žurnalistou, píšu stati o společenských otázkách — jakkoliv ne s velkou chutí — a prázdné chvilky věnuji své belletrii.

Silnou pomoc i vliv měl na mě mistr můj Maxim Gorkij — jeho zásluhou probudil se ve mně duch nelítostné autokritiky, jeho zásluhou uchráněn jsem byl ubohé domýšlivosti..."

Tolik o jeho životě. Teď k jeho dílu.

I v Rusku stěžují si na nedostatek talentů, na úpadek belletrie. Několik smělých mladých lidí, kteří drzým čelem nahražují talent, ovládlo soudobé literární pole a pravé talenty se neobjevují. Tolstoj dohasíná, Čechov je tak skoupý na slovo, Gorkij tato hvězda, o které rozepsal se celý svět, v pravém slov těch významu: celý svět obou polokoulí, začíná už na Rusi býti všedním, hrubým — nová hvězda se vynořuje Leonid Andrejev. Dnes o něm píší všechny vážné listy ruské, píšeme o něm my i druzí Slované, za půl roku dočtete se jména Leonid Andrejev ve všech revuích anglických, francouzských, italských, o německých ani nemluvě!

A přece do letoška byl i na Rusi Andrejev neznám. To že psal už od r. 1898 do časopisů, neznamená nic, protože na Rusi ztratily časopisy důvěru a chce-li se autor státi známým, musí vydati knihu.

A týž dojem skepse, o němž zmínil jsem se výše, měl i M. Čunosov bera do ruky knihu nějakého L. Andrejeva. Ale tu noc, kdy začal čísti jeho povídky, nemohl se odervati od ní až do úsvitu, pokud nedočetl knihu; tu noc poznal, „že opravdu vychází nová hvězda. Ona zableskla se stříbřitě nad samým obzorem a pronikla mlhou časného Petrohradského rána svými krásnými záhadnými paprsky."

To, co u Andrejeva nejmocněji působí, jest jeho s v é r á z n o s t. On není podoben nikomu, nenapodobí nikoho — leda snad Gorkého, a i to ne otrocky — je vždy ve všem svůj, prostý, něžný, bez kothurnu a hluboce dojímavý. Nic není banálního v jeho klidném toku povídání, není z druhé strany urvaných, nejasných passáží. Jeho sloh je čistý jako voda praménku, a právě ta čistota vás k sobě táhne.

Řekl jsem, že již první povídka „Velký šlem" upoutá mocně. Čtyři lidé, měšťanské stéry, scházejí se pravidelně ke hře ve vint. Hrávají tak zaujatě, že zapomínají na celý ostatní svět. Seznámili se kdysi kdesi, neznají se blíž, a jediné, co je svádívá dohromady, je vint. A přece ti lidé mají i svůj druhý život. Jeden z nich Nikolaj Dmitrijevič, býval vždy takový růžový, zdravý muž a pak pojednou sešedivěl a jakoby byl i vzrůstem se zmenšil, když mu za něco syna poslali na Sibiř. A tak mu zbyla ta hra ve vint a jednou při ní umřel, raněn mrtvicí ve chvíli, když ohlásiv velký šlem, a riskuje, že zůstane bez jedné, odkryl talon a shledal, že se mu nedostává pikové eso. Smrť uchvátila ze středu jich člověka, jenž jim byl potřebný ke hře ve vint, o němž ani nevěděli kde žije, má-li ženu, či je-li sám... A tři ostatní zahloubali se do myšlenek na smrť. Pojednou optala se Eupraxie Vasiljevna (sestra jednoho ze čtyř hráčů, žijící u bratra, u něhož hráči se scházeli) druhého ze stálých hostí:

— A vy, Jakobe Ivánoviči, stále bydlíte v starém bytu? —

A tu obrázek končí. Cítíte to nedopovědělé, v této tak přirozené a přece silně působící otázce.

Zdálo by se — praví ruský kritik — že po Dostojevském nelze už nic napsati v oboru psychologie. Ale Andrejev ukázal, že obor ten je nevyčerpatelný, a že talentovaný pozorovatel vždy v něm najde něco svého. Jeho povídky jsou hotovými psychologickými objevy.

Pod mrazem nenávisti, jakou k sobě chovají lidé, autor nachází ohnivá vzplanutí vzájemné lásky („U okna"), v zkaženém chlapci bije něžné srdce, rozehřaté myšlenkou na andělíčka („Andělíček").

Vliv Gorkého jeví se hlavně v nádechu pseudoromantickém některých jeho obrázků. Nejvíce vyniká tento nátěr v povídce „Lež" a „V temnou dál". V této povídce vystupuje jeden z oněch intelligentních bosáků, nepokojné krve a tulácké duše, jak v přečetných variantech najdete u Gorkého.

Pravými perlami celé knihy a možno směle říci i celé současné ruské tvorby jsou dvě povídky: „Mlčení" a „Žili — byli".

V první z obou přijíždí domů na ves dcera z Petrohradu k rodičům — popu a jeho ženě. Jela do metropole proti vůli otcově, jemuž Petrohrad zdál se čímsi velkým, strašným, plným neznámých nebezpečí a cizích, lhostejných lidí. A tam osamocenou, slabou Věru zahubili. Vrátivši se domů, byla nějaká divná, věčně mlčelivá. To úporné mlčení budí hněv přísného, ba despotického otce jejího. Nepomohly prosby, nepomohly hrozby, dcera jako dřív ležela celé dny nahoře ve svém pokojíku, ležela a — mlčela. Večer chodívala ven a vracela se pozdě v noci. Jednoho dne vyšla jako zvykle a nevrátila se. Na trati našli její tělo přeťaté v půli. Hrozivé mlčení, k šílenství dohánějící, skončilo pod parostrojem. Ale nové neštěstí stihlo

tvrdého popa. Žena jeho, něžná ale tupá žena, při zprávě o smrti dceřině raněna mrtvicí ztratila vládu nohou, rukou i jazyka. Sedí, dívá se, ale hýbati se nemůže a — mlčí. Duši popovu rve to kruté tajemství, proč umřela Věra. Ale nedozví se to nikdy. Chce se ospravedlniti před ženou, ale ta ho slyší, snad lituje, ale nehýbe se — mlčí. Příšerné mlčení vedralo se znovu pod střechu popova nešťastného domku.

„Síla této kresby leží v tragismu, v tom neodvratném, osudném, nepochopitelném sběhu okolností, jehož příčina nikomu není jasna a s nímž bojovati jest nad naši sílu, v drtivém, strašném osudu. V našem soudobém životě tragism hraje snad tutéž úlohu, jako v starověku."

„A táž hrůza, navátá mračnem tragického neznáma, na jehož podkladu postupně vystupují v jistém osvětlení všechny hnusnosti našeho života, ... totéž chvění a úžas duše, rozbouřené neštěstím a nevýslovným hořem, velkolepě vyjádřeny jsou v črtě „Žili — byli".

Bohatý kupec, jenž celý život svůj okrádal lidi, přišel do nemocnice. Leží v jednom pokoji s veselým, vlídným diakonem, těšícím se zase ku své rodině. Kupec je zachmuřen — ví, že domácí lidé ho nenávidí a čekají na jeho smrť; diakon ví, že doma čekají na jeho uzdravení. Oba jsou lékaři odsouzeni k smrti. Kupec ví o tom, diakon ne. Kupec nesnese veselé mysli diakonovy, a v zlosti řekne mu, že i on musí zemříti. Zmlkl diakon a od té chvíle nebylo už slyšeti v komnatě jeho vlídného, veselého hovoru.

A v noci štkaní, zoufalé, poslední štkaní ukázalo kupci v plné nahotě hnusnost jeho skutku. Rozplakal se i kupec.

Plakali pro slunce, které už nikdy neuvidí, pro jabloň, která i bez nich bude vydávati své plody, plakali pro tmu, jež je uchvátí, pro milý život a pro drsnou smrť...

Ohromující, zdrcující je dojem této tak životně pravdivé, hluboké, psychologické práce.

V Leonidu Andrejevu — resumuje M. Čunosov — ruská krásná literatura získává mohutnou, vynikající sílu. Jeho oborem není široký rámec románu, ale miniaturní dušemalba.

Andrejev používá mikroskopu při své práci.

A zcela správno, že si obral toto pole, po Dostojevském zanedbané. Vnikání v záhyby duše není prací snadnou a proto u ruských belletristů není oblíbeno. Odbýti vylíčení duševních stavů několika frásemi je daleko pohodlnější.

Proto tak vítáme srdečně Andrejeva, že nám podává víno čisté, nemíchané, víno vlastní, zdravé révy, a ne jako většina jeho vrstevníků rozbřídlé víno a k tomu ještě nalévané do starých, zchátralých měchů... *Dr. Bořivoj Prusík.*

*

Polská belletristika r. 1901.*)

Rok 1901 nedal polské literatuře takových znamenitých plodů jakými byly roku 1900 vydání Sienkiewiczovi „Křižáci"a Žeromského „Ludzie bezdomni". Žádný z předních spisovatelů neobdařil roku toho polskou literaturu větším dílem, spokojiv se leda drobnějšími pracemi. I v lyrice nic vynikajícího r. 1901 se neobjevilo. Jediné dramatické umění vykazuje ne-li dokonalá díla umělecká, tedy alespoň živou snahu po povznesení a zdokonalení tohoto druhu literatury polské.

V oboru tomto r. 1901 první místo si dobyl Stanislaw Wyšpiański mohutným plodem svým „Wesele" („Svatba"). P. Chmielowski nechce ho nazvati velkým básníkem, messiášem, jejž polská literatura dlouho očekávala, nechce ho nazvati přímým dědicem Mickiewicze a Slowackého, neboť by to bylo nespravedlností vůči těm pracovníkům, již Wyšpiańskému urovnávali cesty, ale uznává vroucně ve Wyspiańského plodech — Warszawiance, Legionu a Weselu — tak plastické, bohaté a živoucí fantasie, v jaké nevyrovná se mu žádný z vrstevníků jeho. V jeho dílech objevují se přímo genialní myšlenky. Svou cestu hledal Wyspiański již několik let. Některá themata nosí v hlavě po léta, než je oděje formou, jaká se mu zdá býti nejuměleČtější. A formu tu hledal rovněž drahnou dobu, Maeterlinckovská vidění, plastické obrazy tragoedie řecké, vše to jeví svůj vliv na Wyšpiańského v době, kdy ještě nevytvořil si svou vlastní formu. Ale není to manýra, již by Wyspiański prostě na nové své plody applikoval, je to forma velmi rozmanitá a přece vždy originelní. Idee jím hlásané nejsou nové, ale situace vznikající ze střetnutí se sil, převážně vniterních jsou nepopíratelným duševním majetkem Wyšpiańského. Lze míti v mladý talent Wyšpiańského naděje největší!

I Kazimierz Tetmajer navrátil se roku 1901 k dramatu. Ohlásiv se před léty Maeterlinckovskou „Sfingou" přispěl k literární produkci r. 1901 dramatickou fantasií: „Zawisza Czarny". Obrazy života vesnického a lyrické části dramatu jsou nejzdařilejšími, kdežto psychologii charakterů bylo by možno mnoho vytýkati. Týž autor r. 1901 napsal román „Panna Mery", v němž uvádí nás na voskované parkety salonů varšavské plutokracie. Předvádí nám povahu ženy, nadmíru živého temperamentu, ohnivé fantasie, ctižádostivé, vědomé svých citů a stále se kochající v jich analyse. Zamilovala se do skladatele, slíbila státi se jeho ženou, ale když jeho opera utrpěla porážku, zdeptala své sliby a vdala se za zruinovaného hraběte, slavného sportsmana. Ale city vrátí se jí znovu, když skladatel po létech vrací se do vlasti ověnčen slávou světovou. Tu však pohrdá on jejími pozdě probudivšími se city.

Velmi plodným byl loni Andrzej Niemojewski, jenž kromě drobných skizz vydal sbírku básní v prose „Legendy" a dvě

*) Pramenem mi jest studie Piotra Chmielowského otištěná ve výborné krakovské revui »Pogląd na świat«.

dramata „Familia“ a „Rokita“. Prvé z obou je hrůzyplným, ale realistickým obrazem vesnických poměrů polských, druhé pak je dramatem symbolickým, v němž duchové i lidé slouží k utvrzení myšlenky o věčné, neúnavné, třeba že tiché sklamání i bolesti plné snaze po světle a štěstí.

Jan Kasprowicz vydal básně „Ginoncemu światu“. Jsou zcela různy formou i obsahem od předchozích plodů Kasprowiczových, dosáhly silného úspěchu, některé z nich prohlašovány za chef d'oeuvres. Chmielowski uznává hloubku jich citu, ale upozorňuje na nebezpeči, jehož básník necítí: že totiž tím, že udržuje čtenáře v nadmíru vysokém napjetí citovém po celou sbírku básní, může zaviniti to, že cit čtenářův se otupí a přejde v necitnost. Hymny nesmějí býti dlouhé, nemají-li unaviti, a duševní zmalátnělost odnese si čtenář po přečtení vysoce poetické hudby Kasprowiczovy najisto.

Stanislaw Przybyszewski vydal v loni další části svého „Homo Sapiens“: „Po drodze“ a „W Malstromie“ a mimo to dvě dramata „Taniec miłości i śmierci“. V dramatech svých, výborně po stránce scenické zbudovaných, je Przybyszewski zcela jasným a nelze mu téměř nic vytýkati; v povídkách svých upadá v takovou chorobnou nejasnost a v takové hypersubtilnosti, že stává se prostě nesrozumitelným. Pohlavní styk hraje v dramatech Przybyszewského roli vůdčí. Ale není to známý francouzský trojúhelník: muž — žena — milenec, nýbrž obyčejně čtyř- a více uhelník: dva muži, dvě ženy a pod. V té příčině Chmielowski — ač není přítelem Przybyszewského — ujímá se ho v jedné věci: polské obecenstvo zcela klidně dívá se na manželské tragoedie francouzské, není pobouřeno choulostivými scenami, poněvadž se jedná o osoby z francouzské společnosti. Sotva však ukázal Przybyszewski, že manželská tragoedie může býti zcela dobře vzata i z polských kruhů, tu povstalo mravní rozhořčení náramné. Česť polské ženy jest urážena — zněl tenor protestů více méně farisejských.

Mladý talent dramatický objevil se ve spisovatelce Žofii Wojcické, jež r. 1901. vystoupila dvěma dramaty „Dyletanci“ a „Psyche“. V obou pracích jest mnoho zajímavých stránek soudobého života polské intelligence, chápající se chtivě veškerých „nových proudů“.

Že obrazy ze života židovského v dramatě polském hrají nemenší roli, nežli vliv židovský v skutečném životě, je přirozeno. K pí. Zapolské, jež Malkou Schwarzenkopf vzbudila pravou sensaci, přistupuje v tomto oboru advokát a redaktor „Krytyky“ Wilhelm Feldmann, jehož dramata „Soudy Boží“, „Cudotworca“ a „Czyste rence“ jsou velmi zdařilými pracemi napsanými živým jadrným slohem. Život židovstva zná autor dokonale a líčí ho tak, že neupadá nikdy v nechutnou karikaturu.

Mladý dramatik Tadeusz Koňczyňski, debutovavší předloni Otchlaní, napsal r. 1901 nové drama „Kajetan Orug“. Hrdina je snílek, básník, nucený životem, by se obíral průmyslem.

Průmysl má mu pomoci k dosažení bohatství a toto zas k dosažení ruky děvčete z bohatého a předpojatého měšťanského domu. Ale Orug je dobrým psychologem a pozná zavčas, že city děvčete nejsou čisty, že on má býti jen reservou, zklamou-li vyšší ambice její po lepší partii — a zřekne se jí.

Sbírek básní vyšlo roku 1901. několik. Přední zmínku zaslouhují „Sny o potendze“ (Sny o síle) Leopolda Staffa, co mohutný a mužný appell k zanechání chorobného zkomírání a utápění se v apathii, co zdravý záchvat touhy po nové síle, úkaz to, že i nejmladší generaci básnické pomalu přejídá se apathická blaseovanost a fingovaná životní impotence dekadentská.

Solidní básně, umírněné obsahem, pravidelné formou pod názvem „Poezye“ vydal Józef Wišniowski; utrpení lidu továrního srdečně, prostě a bez falešného pathosu líčí Arthur Gliszczyński v sbírce básní „Z mroku i dymu“; o Kazimírovi Lewandowském, jenž vydal básně „Lais“, o pověstné heteře hellenské, praví Piotr Chmielowski prostě, že je to silný talent trpící jedině naprostým nedostatkem ethiky. Epigonem Tetmajera a Rydla jest ve svých „Poezyje“ Edmund Bieder, nadšený krásou tatarské přírody.

Posmrtné verše mladého básníka nešťastného nadčlověka, umírajícího v 20 létech s vědomím o nicotnosti „nadlidských theorií“, „Utwory“ Witolda Gozdawy Godlewského jsou smutnou upomínkou na rozervanou duši mladičkého básníka, zklamanou ku konci ve svých snech a nadlidských tužbách.

Na hranici mezi poesií a prosou pohybují se výtvory Jiřího Orwicze (pseudonym dámy), plné měkké, srdečné citlivosti, znamenitého ducha pozorovacího i v podrobnostech. Obrázek ze života vesnického „Bartlomiej Šlomka“ byl počátkem, povídka ze života šlechtického „Wšród rodzinnych gniazd“ a sbírka povídek „Okruchy życia“ pokračováním nadějného debutu. Mladá autorka jeví náklonnost k optimismu, a těší se ze života hledajíc v něm vždy raději jasné než temné stránky.

Básněmi v prose jest kniha, připomínající poněkud Chateaubrianda „Azaryasz“ od Felikse Habdanka. Jsou to téměř proroctví o vyšší ceně života činného nad hloubavým, citu nad rozumem, o nutnosti idee obětování se, slovem uskutečnění všech těch krásných ideí, o nichž se mnoho mluvívá, ale jež málo kdy bývají v život uváděny.

Z plodů čistě prosaických třeba zmíniti se především o sbírce novel zvěčnělého Ignace Maciejowského (Severa) „Legenda“. Je to důstojný poslední odkaz předčasně zesnulého spisovatele polského.

Nejznamenitější povídkou loňskou jest „Sprawa Dolengi“ Josefa Weyssenhofa. Autor „Żywota Podfilipského“ je spisovatelem zcela soudobým, ale ne modernistou. „On

zná je však dokonale ty životní esthetiky, kteří prociťují každou sebe drobnější dissonanci v jejich sebelásce, ale nechtějí a snad nedovedou cítiti s utrpením cizím, byť bylo sebe naléhavějším. Zná výborně váhavost duší v základě dobrých, ale strašlivě odvislých od chvilkových dojmů, na něž okamžitě reagují, jsouce neschopni stálé rovnováhy zásad a povahy. Zná rovněž ony polichinely fráse, jimž zdá se, že všechno: myšlenku, čin, pocit možno nahraditi gymnastikou slova, ne-li k užitku bližních (o ten nedbají mnoho!) tedy alespoň k vlastní chloubě a chvále. A takovým modernistou Weyssenhof není; on předráždění vnímavosti nepovažuje za nejdokonalejší vlastnost, naopak zdravý rozum vysoko si cení, jakož i prosté a srdečné city, užitečnou činnost a silný charakter. Hrdinou učinil Weyssenhof v „Sprawie Dolengi" šlechetného inženýra a vtipně bičuje v románě svém dekadenta malíře vtírajícího se mezi šlechtice, malujícího fialové irise na žlutém podkladu ne proto, že tak cítí, ale že to viděl na francouzských affichích. Román Weyssenhofův vrhá smutné světlo na šlechtu polskou, neschopnou iniciativy. V sféře měšťanstva vytvořil autor jednu pracovitou postavu, ne prostou vad a i malých směšností, ale rozumnou, vědomou toho, co chce a k čemu směřuje a obětavou.

Po této nejsilnější knize polské belletrie za rok 1901. nejvíce k srdci promlouvá „Podniebie" Edwarda Paszkowského, plná mladického ohně, snův a tužeb malé hrstky mladých nadšenců, kniha v pravdě hovořící od srdce k srdci!

Stanislaw Pytliński z jiné stránky, bolestnější, líčí mládí a jeho sny na své povídce „Koledzy". Ale nechce zoufati ani on, ač vidí černěji než Paszkowski.

Alfréda Konara román „Panny" chce líčiti společnost varšavskou, ve dvou pannách, z nichž jedna dočekala se klidného staropanenství, druhá přecházela z rukou do rukou a na konec vyžilá jsouc, stala se společnicí mladé, bohaté hýřilky.

Ze starších autorů většina ohlásila se buď mlčením nebo drobnými věcmi.

Sienkiewicz, zvěčnělý Balucki a Boleslaw Prus — mlčeli.

Orzeszkowa vydala sbírku novel: „Chwile"; Sygietyński sbírku „Drobnosti"; Adam Krechowiecki pěkné historické obrazy „Fiat lux" (z doby Jadwigy a Jagailla) a „Sláva" (z doby Michala Korybuta); Artur Gruszecki, věnující se vždy nějaké palčivé otázce společenské, tentokráte posvítil si na zhoubný vliv dostihů, vylíčiv vše přirozeně v povídce „Na wyścigach".

Literárních debutů v roce 1901 bylo velmi hojně, a i co do jakosti velmi zdařilých. Dámy hojně v té příčině byly zastoupeny.

L. Jaholkowská Koszutská velmi pěkně se ohlásila memoiry „Z teky wražeň"; silný dojem zůstavuje román v dopisech „Przekonana" od A. Suszczyňské. Je to dobrá psychologická studie ženy.

Klidnější obraz života nakreslila M. Domaňska v povídce „Brzydka". Ošklivé, bohaté děvče dojde k trapnému poznání své ošklivosti, myslí, že její ctitelé chtějí ji jen k vůli penězům. Leč jednomu z nich podařilo se ji přesvědčiit ji, že možno milovati i duši krásnou v nehezkém těle a toho si vezme za muže.

Jiné zdařilé debuty odbyli si Jan Augustinowicz (Pociongniencia pendzlem); N. Barozka (Utopista); Stefan Krzywoszewski (Zmierch, Pani Jula); Jan Sielski (W pól drogi); K. Strzelbicki (Blichtr) a m. j.

Resultatu celoroční tvorby polské tentokráte Piotr Chmielowski nepodává.

Nebyl by příliš veselým. *Dr. Bořivoj Prusík.*

*

Franz Tetzner, Die Slawen in Deutschland. Braunschweig 1902. 8.15 M. — Objemná (500 str.) kniha o zbytcích Slovanů v Německu, ozdobená 215 vyobrazeními a 15 melodiemi, sleduje především cíle národozpytné. Slovanské obyvatelstvo v říši německé sestavil si autor do tohoto schematu:

Jméno	Okrouhlý počet	Mateřská řeč	Církevní řeč
Prusové	Kolem r. 1700 zcela germanisováni	Dříve pruská nyní německá	Dříve pruská nyní německá
Litvané	121.000	Litevská a německá	Litevská a německá
Lotyši	1.000	Lotyšská, litevská a německá	V severních krajích litevská a německá, v již. pouze něm.
Mazuři	260.000	Mazurská a německá	Polská a německá
Pilipponi	500	Ruská, polská a německá	Ruská
Češi ve Slezsku pruském	13.000	Česká a německá	Česká a německá
Moravané ve Slezsku	57.000	Moravská (!) a německá	Moravská (!) a německá
Srbolužičané	110.000	Lužická a německá	Lužická a německá; v některých katol. kostelích jen lužická

Jméno	Okrouhlý počet	Mateřská řeč	Církevní řeč
Polabané	Kolem r. 1800 germanisováni	Dřív Polabská nyní německá	Dříve polabská, nyní německá
Slovinci	200	Německá a slovinská	Dříve polská, nyní německá
Kašubové	137.000	Kašubská a německá	Dřív polská a německá, teď většinou jen německá
Poláci	2,500.000	Polská, z části polská a německá	Polská a německá

Uvedl jsem úmyslně tuto vstupní přehlednou tabellu autorovu v úplnosti. Je nad míru poučující.

Především číselně vidíme, že v Německu nejvíce je Poláků (2,500.000), Mazurů (260.000), Kašubů (137.000), Litvanů (121.000), Lužičanů (110.000). Prostředně Čechů a „Moravanů" (13.000 a 57.000), nejméně Lotyšů 1000, Pilipponů 500 a konečně Slovinců 200.

Srovnáme-li číselné množství některých větví slovanských s nynějším jazykem kostelním, vidíme, že mnohdy menší větev úporně drží se slovanské řeči v kostele, než počtem větší. Všimněme si, že Kašubů je 137.000 a přece v kostele podléhají germanisaci, kdežto na př. 500 Pilipponů drží se houževnatě ruské řeči kostelní. Že kostelem — a to i katolickým i protestantským — nejvíce vniká germanisace do větví slovanských, to vidíme zřejmě ve 4. rubrice naší tabelly: Slovinci, již. Lotyši, Kašubové dali si řeč chrámovou docela zgermanisovati. Ne tak řeč mateřská. To ještě jest poslední hráz germanisace — leč odolá-li ta brutálnosti na vždy?

A teď co znamená kniha Tetznerova? Pro nás Slovany bude po létech znamenati neocenitelný dokument statistický, jak kolem r. 1900 byli Slované ještě silným živlem v říši německé.

Pro ethnografy znamená hojnou studnici k národopisnému studiu slovanských větví, znamenitou snůšku materialu i odborné literatury, dílo v ohledu tom úplně vyčerpávající veškery otázky, jež klade si národozpytec při svém bádání. Knihu, bez níž neobejde se slovanský ethnograf potud, pokud nebude napsána nová, lepší. Podrobný vědecký referát, jejž přinesou dojista naše odborné časopisy vytkne snad leccos v jednotlivostech, v celku však dojista souhlasiti bude, že je to jedna z nejlepších knih, jež o Slovanech v Německu byly napsány.

Avšak nemohu se ubrániti dojmu, že kniha ta vedle dokumentární důležitosti pro nás, a vedle vědecké ceny pro národopis, má ještě jinou, ne nedůležitou váhu. Míním tím německou vládu. Je to

pro ni přímo lákavé, vidí-li v jasném přehledu zbytky slovanské v Německu, aby položila si jasnou otázku: co až posud vykonala germanisace a co na poli tom ještě zbývá vykonati? Povrchní odpověď podává autorova vstupní tabella, důkladnější poučení najde vláda německá v textu a nejvíce mezi řádky. Tuto jen namátkou několik citátů: V kapitole „Kulturní práce Friedricha Viléma I." píše autor: „Při tom ovšem nezapomínal nikterak germanisace, byloť jeho pravidlem: „Čím víc Němců do země (litevské) přijde, tím líp". — Ještě otevřeněji píše autor v kapitole „Germanisace Lužičanů": „Obyvatelstvo lužických osad dělí se na tři části: a) na statkáře, hostinské, řemeslníky, b) na úředníky a c) na rolníky. První třída je ryze německou. Hostinský stav tvořící centrum společenského života působí mnoho dobrého pro germanisaci. Z řad německého úřednictva vniká ještě více Němectví do dvorců lužických rolníků. Když i faráři a učitelé po většině rádi přijímají cizí řeč a mrav... tu vidí přece Lužičané v brzku vysokou cenu znalosti německého jazyka. Mladý hoch dostává v městě u německého řemeslníka lepší mzdu, lužické děvče provdá se za německého úředníka nebo řemeslníka. Lužičankou jde do pensionatu, Němkyní se z něho vrací. Vojenská služba, poštovní a železniční zřízení konají neocenitelné služby germanisaci. Dnes nemůže se žádný lužický domek vyhnouti zněmčení. — V kapitole o Slovincích praví autor: Stále vzrůstající a k východu pokračující germanisaci můžeme stopovati krok za krokem v dějinách Slovinců v Německu osedlých. A na četných jiných místech mluví autor o úkolech německé „kultury" jako o věci zcela přirozené. Sapienti sat! b.

*

Dvě publikace Musealné společnosti slovenské za r. 1901: „Sborník" (roč VI.) a „Časopis" (roč. IV.), obě redigované tajemníkem Společnosti, Andrejem Sokolíkem a vydané jejím nákladem v Turčanském Sv. Martině na uherském Slovensku.

Vytýká se nám často ze slovenské strany, že při všem svém hlásání vzájemnosti málo si všímáme jejich literárního ruchu. Pokud měla by se tato výtka vztahovati k nové belletrii slovenské, dalo by se mnoho namítati i ukázati, že podobné stesky nemají podstaty z příčin zcela jednoduchých. Za to slovenské publikace národopisné, jichž v posledním desítiletí potěšitelně přibývá, zasluhují právem intensivnější pozornosti naší, jsouce neocenitelnou zbraní proti nenáhlému postupu podloudné, tiché maďarisace, prostředkem k uchránění nesčetných odstínů barvité duše slovenské a bohatým pramenem budoucím studiím podrobnějším, ethnografické práci soustavné i snahám čistě literárním. Stačí prohlédnouti lonské ročníky obou periodických publikací „Musealné společnosti", abychom seznali nejen dosti velikou součinnost intelligentů slovenských a množení příspěvků ve všech téměř oborech, nýbrž i radostnější úkaz, soustře-

dění pracovníků, kteří v politickém životě vyměňují si nejostřejší slova. Čím nemileji se nás dotýkal občas až k nám zaletěvší ozvuk slovních bojů mezi stranami „martinských", „hlasistů" a Salvou, jež často zabíhaly až do úžasných nechutností, s tím větší nadějí vítáme tyto a jim podobné předzvěsti společného postupu slovenské intelligence v národní práci. Že pak rozvíjející se snahy, jimž věnujeme tentokráte své řádky, odnášejí se právě k lidu, doufáme, že časem dojde i k užšímu sblížení slovenských vzdělanců s l'udom pospolitým", čemuž by snad nasvědčoval i neočekávaný výsledek nedávných voleb do uherského sněmu.

„Sborník", ač quantitativně nepříliš obsáhlý, vykazuje pestrost ve statích, většinou zajímavých i pro širší vrstvy. Hned úvodní článek Jána Slavíka „Prispevky k dejinam umenia na Slovensku" je toho dokladem. Autor líčí přestavbu lúborečského kostelíka, objevené v něm vzácné fresky z XIII. a XIV. století, nešetrnost i povrchnost maďarské komisse, a navazuje na podrobný popis toho i okolních kostelů pěknou studii o vývoji stavitelského umění na Slovensku, jak zřejmý jest ze zachovalých staveb kostelních. Obratně prohlédá, kde jaké vlivy a odkud působily v duši slovenskou, četnými a podrobnými doklady zvyšuje cenu svého pojednání, má zření i k historickým momentům a neopomíjí dokonce ani zajímavostí názvoslovných. Četné illustrace podporují představu čtenářovu, a zvláště reprodukce snímků fresek zasluhují pozornosti. Obraz „piety" překvapuje hloubkou koncepce a jednoduchostí techniky. Výrazná tvář Mariina i hlava s kříže sňatého Krista, spočívajícího v jejím objetí, v barevném provedení byly by asi pěkným příspěvkem k ukázkám starého umění československého. Nemohouce více se šířiti o Slávikově práci, uvádíme jeho poslední slova: „Naše hrady, zámky, čo i viackráť prestavované kostoly a panské domy skrývajú ešte mnohé neodkryté umelecké poklady, z ktorých už i dosiaľ odkryté svedčia o tom, že v stredoveku nebola tu púšť, ani nebýval tu lúd blbý, divý, ale umenia milovný, jemným citom nadaný. Skoku nieto v prírode: Teraz obdivuje svet slovenské výšivky, umenie nášho lúdu; peštianske paláce stavajú zväčša slovenskí rozdielneho utriedenia robotníci; palieri, a murári, o ktorých schopnosti vedeli by povedať slovko nepredpojatí stavitelia. Uznám, že sú to len prvky, v istom ohláde začiatky, ale už mnohoslúbné. Dajte nám školy a svobodný vývin, aby čo je v zárodku, mohlo zkvitnúť, a úfám sa, že potom i duch slovenský obohatí umenie novými formami, ktorých prvky už teraz obdivuje svet".

Obsáhlá, informativná i moderně založená jest přednáška K. Medveckého, pohybující se v témž ovzduší. „O l'udovom umení v Detve" zahrnuje v sobě vše, čemu dlužno věnovati pozornost při definování duše Detvanovy, ač v rysech jen nejvýznačnějších, často i dosti povšechných. Písně, nářečí, úsloví, kroj a umění, — vše zběžně a vystižně naznačeno v této přednášce. Jen drobty z ní chceme podati.

Při novém sbírání písní lidových nejlepší výsledek zajištěn užíváním fonografu. Tak zachytil p. Medvecký mnoho písní v Detvě, a rovnaje důsledky svého bádání, dospěl k přesvědčení, že specielně detvanské jsou písně na fujaře pískané, líčící obyčejně tragické sceny ze života pastýřů a „dobrých chlapců" (zbojníků). Mollové melodie jsou dojemné a tklivé, nikoli však divoce zoufalé. Oddanost v osud a naděje v lepší je charakterisují jako pravý odlesk duše Detvanů, ba Slováků vůbec. Druhým typem jsou nápěvy v stupnicích moderních, jakož i ty, z nichž časem vytratil se ráz gregorianský. Ačkoliv Detva leží, kde slovenský živel „lúčí sa" s maďarským, — u Lúčence, — přece lid uchoval si vlastní zpěvy od vlivu maďarského, ač nápěvů, zvláště v době nové, od sousedů přejal a přetvořil hojně. Zpěv ani typické nářečí nesvědčí, že by Detvané odvozovali se z Bosny, jak se někde psávalo a tvrdilo. Rovněž tak netřeba tento výklad hledati k dovodění pramenů, odkud vzal Detvan vzorky k architektonickým ozdobám svých nádob. Příchod křesťanské kultury z Byzance a pozdější vliv románského slohu dostatečně podávají objasnění této otázky. Někde lze najíti i lehký sklon ke gothice. Detvanským výšivkám i řezbářskému umění bylo by třeba věnovati celé články, aby mohly býti význačné vlastnosti oceněny. Upozornění českých interessentů na ně, dle našeho mínění, neminulo by se se znamenitým účinkem a prospěchem.

Ukázky detvanských úsloví a pořekadel vzbudí ve čtenáři dojista touhu po obšírnějším dokladu zdravé duše slovenské a její ryze básnické, podivuhodně silné fantasie. Ve „Sborníku" dva příspěvky tuto touhu zplna ukojí. Svěží vypravování Kovalčíkovo „Dva kmotrové" (ve spišském nářečí) odporučujeme vřele k přečtení, jakož i Fedora Houdka ukázku podřečí z Tašole v Ungu, kde přejato mnoho slov z maďarštiny, ba i z ruštiny, ovšem zkomoleně. Z této na příklad „ceper" místo slovenského „teraz" = nyní, „dráha" místo „cesta" a j. Dědině říkají v Tašoli „uálaľ" „hutoriť" značí hovořiti atd. — Avšak, jak již dříve naznačeno, nejen po stránce jazykové, nýbrž i obsahové jsou tyto dialektické povídky svrchovaně zajímavé pestrým koloritem, rázovitým humorem a drastickou jednoduchostí.

V téže formě, byť jen improvisované, když nebylo by příležitosti k reprodukci, přáli bychom si i vypravování bájek a pověstí, aspoň těch typičtějších. Je nepopíratelno, že „Miestne báje a skazky" v obsáhlé snůšce Ludevíta A. Reussa jsou dílkem záslužným a jistě i dobře poslouží ve mnohém směru, však jakási přehlednost ve spořádání, harmonisace v sourodnosti námětů a podkladů jednotlivých pověstí, jakož i lidová forma vyprávěcí zvýšily by význam i cenu podobné práce měrou snad i netušenou. V minulém ročníku „Sborníku" tomuto souboru předeslána byla autorem pěkná předmluva o náboženské obrazivosti starých Slovanů vůbec, předků slovenských zvláště, o vývoji pohanských mythův a zbytcích jejich v dobách po-

zdějších. Kdyby buď týž autor, nebo kterýkoli znalec započatého díla se energicky chopil, zachovalo by se množství perel budoucnosti, neboť již dosti suchý Reussův výbor asi čtyřiceti delších a nespočetných menších skazek a bájí plní nás obdivem nad mohutností fantasie lidové, jež dovedla každý hrad, vrch, les i řeku oplésti čarovným tkanivem tolikerých pověstí. Zvláště okruh legend, vížících se k velebným Tatrám, měl by býti vzdělán pokud možno úplně, by padl na Tatry zase jednou paprsek, jenž by ukázal, že i na „wengerské" straně můžeme je pokládati za hory slovanské. Několik skazek v Reussově článku, zvláště o Mořském Oku, o Děvině plese, o báječných obyvatelích Tater i jiné vzbudilo v nás živou lítost, že dosud nemáme ničeho, co by se podobalo německým a maďarským sbírkám tatranských pověstí, a v čem bylo by viděti tak usilovnou snahu, jako v knihách polských, věnovaných Tatrám haličským. Přes to však křivdil by p. Reussovi, kdo by jakkoli podceňoval jeho velikou práci. Mnohde i náběh k lidovému slohu učinil, ale jistě dal dobrý příklad, ano i podklad k dalšímu dílu. Ostatně sám v předmluvě jen toto označil účelem své stati.

Řadě menších pojednání nemůžeme, leč vysloviti upřímné uznání, a jen ještě podrobněji přihlédneme především k dvěma pracím veledůležitým, jimž podobných přáli bychom všem slovenským stolicím. Julia Botta „Miestopisné úryvky z Gemera" (V. a VI.) vzbuzují úctu svou podrobností a všestranností. Mnoho je v nich, na co bychom rádi upozornili, ale právě to množství působí, že odkazujeme své čtenáře přímo k pramenu. Místopisný postup v práci Bottově, přísně prováděný a podepřený historickými i pragmatickými vysvětlivkami, zaručuje úplnost díla, jehož třeba Gemeru záviděti. Jaksi méně vědecké, pokud možno užíti tohoto termínu, za to však lidovější a skoro bychom řekli, pro nás laiky poutavější jsou „V š e o b e c n é p o z n á m k y k m i e s t o p i s u O r a v y" od St. Oravína. Všímají si všeho: fauny, flory i nerostného bohatství, všude více z praktického stanoviska, jež má mnohé přednosti. Hledí se v nich k životu domácímu i vnějšímu. Plodnost země, složení skal, naleziště starožitností, léčivé vody, obchodní i vodní cesty, železnice, telegrafy, vše tu zaznamenáno. Sledována Orava ve svém toku, vymezeny hranice stolice oravské se svým horstvem, charakterisován kraj. Stručně dokázáno, jak nepravdivo tvrzení maďarských historiků, že Orava ve XIII. stol. byla ještě pustá, neobydlená a pralesem zarostlá. Přes některé rysy z minulosti Oravy konečně dospěl autor k řeči a k výslovnosti Oravcův. A tu narazil na úskalí, kde se ztroskotal a vzbudil nesympathický dojem u nás nejen proti sobě, nýbrž i proti „Sborníku" vůbec. Redakce lépe byla by učinila, kdyby několik řádek nesmyslů páně Oravínových byla prostě potlačila. Pokud pan autor dokazuje, že spisovná slovenčina, jež jest prý vlastně řečí dolní Oravy, jest bližší maloruštině než češtině, nenamáháme se něco namítati, zvláště poněvadž nejsme pranic kompe-

tentními, právě jako jí není naivní filologie p. Oravínova. Bohužel však logicky násilný přechod k invektivám proti Čechům z povídání o tom, co sv. Cyrill a Method mohli uměti, nás přesvědčuje o autorově nechuti k nám, jež není ničím novým a překvapujícím. „Česi sa nám rečově" praví autor „rok po rok viac a viac odcuzujú, a ani sami nezvedia, iba keď sa najdú v takom slovesnom a slohovom ponemčenom g a l i m a t i a s e, ako Lužičani a Slovinci". — Co slovo, to nesmysl. Předně rozhodně popíráme, že sloh náš a slovní technika upadá ve jho němčiny. Pokud máme zření k pravé literatuře, řekli bychom, k literatuře officielní, směle můžeme tvrditi, že snaha po českém slohu, po české intonaci větné i výrazové a po svéráznosti obratů jest u nás větší, než kdekoliv jinde. Menší chybování v sloupcích žurnálů nemá váhy, a přehnané puritantství bylo by nyní již nemístné. Netřeba, aby potom myslili naši páni pobratimové, že situace u nás je podobná, jako u nich. Co výrazů německých na příklad v polštině! Ale co teprve ve slovenštině, kde možno je úplně dobře nahraditi terminy slovenskými, zcela přiléhajícími a mnohdy krásnými. Kdežto u nás urazí sluch čtenářův i nepatrná vazba nečeská, ve slovenských knihách často najdete množství ohyzdných výrazů z němčiny překroucených, o vazbách ani nemluvě. Od cizích názvů měsiců počínajíce, Slováci břednou v tom, co vytýká impertinentně p. Oravín nám. V salonech intelligentů slovenských uslyšíte mnohdy celé shluky slov z němčiny vypůjčených, a jste-li dle české povahy trochu sanguiniky, neudržíte se od jedovatých poznámek. A k chvále Slováků budiž podotknuto, hned shledáte se s dobrým účinkem, aspoň u intelligentů pravých. — Dále praví autor, že mladší Slováci, kromě těch, kteří studovali v Praze, češtině již nerozumí. Zase nesmysl. Mluvili jsme s mnohými mladými intelligenty, již české knihy snad ani v ruce řádně neměli, ba hovořili jsme s bači a valachy za světem ve Vysokých Tatrách (na Liptovské Tomanové), a všude nám rozuměli zcela dobře, ba téměř vše. A na salaši v Nízkých Tatrách (pod Poludnicí) měli pisatele těchto řádků, dokonce za Slováka. Toť jsou důkazy dosti pádné, a není tedy ani potřebí, abychom v dokladech pokračovali. Myslí-li pan Oravín, že jen proto rozumí češtině, že je prosáknut „bibličtinou", tvrdíme my, že nerozumí poměru Slováků k Čechům a úkolu Čechů ve světě slovanském, jsa prosáknut tmářstvím a nenávistí čistě provincialní, jak plyne z dalších slov jeho: „Preto my nemôžeme s nimi ísť, vzdor (germanismus) vábivým hlasom, a oddialovať sa i rečou i smýšľaním od slavianského světa." — Jak tato věta patří do místopisných poznámek, vědí bohové. To vyraceti, nepřísluší nám, neboť něco podobného, myslíme, odsoudí i každý nepředpojatý Slovák. Dlužno litovati takových nájezdů, ať dějí se s kterékoliv strany. A dlužno, co nejrozhodněji je odsouditi. Kdy dojde k úplné vzájemnosti mezi Čechy a Slováky za takových poměrů? Nutí se nám do péra hořká slova, ale zůstáváme jen na tom, že k takové práci nepřejeme si, co autor na konci svého článku praví: „K tomuto bože pomáhej a zdravia daj!"

Dobrým doplňkem tohoto místopisu Oravy jsou Iremského „Horalské spevky“, opatřené informativným úvodem o horalském nářečí. Pro zajímavost uvádíme, že slovo „goroľ“ v nářečí horno-oravském má čtverý význam. Značí korál, kolárek nebo límec u kabátu, dále lalok na př. u býka, a konečně lid horalský. Horalé jmenují se goroly, ani v nejmenším však necítíce, že znamená tento název obyvání na horách. Pro to mají jiná slova: góržon a horian oproti dóľon a dolian. Písně pak jsou nejvyšší měrou svérázné. Typické jsou zvláště posměšné popěvky proti Polákům a Polkám.

A konečně uznání zasluhuje Drah. Kordossové sbírka „Naše děti. Ich poesia v hre.“ Podobně jako u nás Bartošova sbírka, jíž přiznává autorka popud k své práci, obšírná stať přináší soubor říkadel, her a popěvků dětských v souladu, jaký by slušel pracím tohoto oboru. Ručím za to, že čtenář při četbě těchto dokladů bohaté duše slovenského dítěte ocitne se — sit venia verbis — u vytržení.

Pojednavše poněkud šířeji o „Sborníku“, odbudeme „Časopis“, ač stejně zajímavý, jen několika slovy, neboť co řečeno, snad stačí na upoutání čilejšího zájmu k oběma publikacím laciným*) a významným.

Jako ve „Sborníku“ články o Gemeru a Oravě, zde potěšily nás Podtatranského „Liptov“, Pospechův „Hrušov“ a jiné. Podtatranského stať jest práce veliké péče, připojujíc k údajům místopisným i řadu pověstí lokalních, od téhož autora dříve již zpracovaných též básnicky. K nim dodatkem jsou „přísloví, pořekadla a úsloví z Turce a z Liptova“, obsáhlá sbírka rázovitých obratů, jíž vadí nespořádanost a chybí jednotná osnova, byť jen povrchní. Netřeba oceňovati významu podobných prací. Je na jevě, že filolog, ethnograf i literát nemůže nad ně nalézti pramenů hojnějších a vděčnějších. Tři články o pověrách přinášejí řadu zajímavostí kulturních, národopisných i dušeslovných. Stejně záslužnými jsou „Lúdové zvyky a obyčaje“ od Št. Mišíka, „Názvoslovie koštianske“ od J. Páričky a dialektické drobnůstky „O vlkovi“ a „Kašeľ a drobnice“. Ještě i jiné články mohli bychom stejným právem uvésti, ale nechtějíce přepínati vytrvalost čtenářovu ani přílišnými citáty a výtržky, zůstáváme i při suchém výčtu názvů prací na tom, co již napsáno.

A nemáme jiného přání, než aby účast našich interessentů, především pak spolků a škol, obrátila se účinně k oběma záslužným publikacím Musealné společnosti slovenské, a tak abychom dokázali, že zásadu vzájemnosti výše stavíme, než malicherné ohledy na nerozmyšlené nebo zlomyslné hlasy oněch, kdož vědomě nebo nevědomky poškozují věc tak vážnou, jako shoda československá.

Jan Havlasa.

---

*) Roční předplatné na obě publikace jest 6 K. Tím stává se předplatitel i činným členem M. S. S.

LITERATURA ČESKÁ.

Maurice Maeterlinck: **„Pelléas a Melisanda“**. Přeložila Marie Kalašová. — Gabrielle d'Annunzio: **„Nevinný?“** Přeložil Václav Hanus. V Praze 1901, Světové knihovny č. 155—156 a 157—161. Nakl. J. Otto.

Hle, co píše Golod bratru svému Pelléovi:

„Jednoho večera, zabloudiv v lese, nalezl jsem ji všecku v slzách na kraji studánky. Nevím, mnoho-li jí let, aniž kdo jest, aniž odkud pochází a netroufám si otázati se jí, neboť zakusila jistě čehosi hrozivého, a tážeš-li se jí, propuká v pláč jako dítě a tak usedavě lká, že pojme tě strach. Ve chvíli, kdy nalezl jsem ji u lesní studánky, zlatá korunka z vlasu se jí svezla a padla do vody: dívka i jinak byla jako princezna oděna, ač šat její od trnů byl rozedrán. Šest měsíců tomu nyní, co pojal jsem ji za ženu, a nevím o ní více, než v den prvního setkání. Tebe, milý Pelléo, jejž nad bratra miluji, ač nejsme z jednoho otce, tebe žádám, abys připravil můj návrat... Vím, že matka mi odpustí; však starého krále se obávám, ctihodného děda našeho, Arkela, přes všechnu dobrotu jeho srdce; vímť, že divným sňatkem zmařil jsem všecky jeho zámysly, a bojím se, že v očích jeho tak moudrých krása Melisandina nedovede omluviti mé pošetilosti. Kdyby však přes to hotov byl přijmouti ji za vlastní dceru svou, pak třetího dne po té, co Tě došel tento list, rozžehni světlo na věži směrem k moři. Uhlídám světlo s paluby lodi své; ne-li, odpluju a nevrátím se již...“

Golod se však vrací s Melisandou na rodný zámek, protože světla majáku byla rozžata. A teď rozvíjí se rozkošné scény, plné smutku, touhy a poesie mezi Pelléem a krásnou, u studánky v lese nalezenou princeznou. Skrytá, však za to tím bouřlivější láska roste mezi oběma. Stárnoucí Golod vidí vše a v slzícím smutku usmívá se na melancholickou svoji ženu a na mladičkého svého bratra. — „Jaké jste děti...“, volá. „Melisando, neskláněj se tak hluboce, spadneš... Zda nevíte, že jest již pozdě? — Bude brzy půlnoc. — Nehrejte si tak po tmě. — Jaké jste děti... (Směje se křečovitě). Děti!... Děti!...“ Těhotná Melisanda ztravuje se v ohních lásky, mezitím co šílící Pelléas potácí se mezi odjezdem a mučivou nerozhodností. A v poslední večer před odjezdem, tam v parku u zurčícího fontánu, kdy oba milenci se naposled líbají, proklá Golod Pelléa, i Melisandu slabě poraní. Po předčasném porodu maličkého děvčátka krásná princezna umírá... „Přišla na svět bez účelu, jen aby zemřela...“ praví lékař. Stařičký Arkel ji pozoruje: „Oči má plny slz... To duše jí nyní slzí... Proč zdvihá své rameno náhle? — Přeje si něčeho?“ — A lékař: „Bezpochyby po děcku rameno vztahuje. Poslední boj matky...“

Ve slově dřímá u Maeterlincka veškera krása, jejíž suggesce nás opájí. Daleko od hučícího moře, daleko od hřímajících citadell

utekl snivý kouzelník. Ven, do tichých lučin, kde život jen ve snu kráčí, do starých parků, kde zpívá jen fontán. A tam sní a vzpomíná životních dramat, aby je vyzpíval svému okolí. A podivno: ač není ruchu v jeho dramatech, přece v nich život bouří, a ačkoli básník nenávidí pohyb, křičící gesto, zuří v nich orkány lidských niter. Jeť „Pelléas a Melisanda“ z prvních jeho dramat, ale od „Princezny Maleiny“ až po „Aglavenu a Selysettu“ ve všech jeho pracích jeví se jakýsi útěk za hranice denní, běžné reality, jakési zavíjení se v kuklu poetického mysticismu. Jeho nynější mysticism je však podložen realitou, je plný lidskosti a pochopení života. Byv zachvácen v nejprvnějších svých dramatech vlnou chmurného i tajemného prostředí flámských malířů XV. věku, autor prosytil svůj podivuhodný talent úmorným studiem lidského nitra a nanejvýš vzácným způsobem sloučil dva extrémy: závratnou poesii krásného slova i drsnou pravdivost žití. Tím vystoupilo ono tajemné, jež stotožňovalo se do jisté míry s vysněným, posvěceno jsouc blízkostí, která podporuje chápání. A tím, že studium života dodalo mu tvrdé pravdivosti a studium středověkého umění vzácné suggesce i odlišnosti, stojí dnes Maeterlinck ojediněle v hloučku velkých světových básníků, „realista neviditelných realit“, jak jej velmi výstižně nazvala Marie Kalašová, stojí sám a bez žáků, protože k jeho umění nemožno nalézti tajemných klíčů...

Z delších dramat „Aglavena a Selysetta“ stojí umělecky nejvýš: přítomnou knihu možno považovati za studii k ní. Utvrzuje v mínění tom jednak totožné prostředí, jednak blízkost děje i několik nápadně podobných scen. Dvě jsou tu vzácně rozkošné sceny, jimž podobných snad ani básníkovo chef-d'oeuvre nemá: míním totiž druhý výstup ve třetím dějství, kdy spat se chystající Melisanda sklání se z okna k Pelléovi a kde oba téměř bezděky i nevědomky vyznávají se ze svojí lásky — a potom scenu, kde ubohý Golod vyzvídá na mladičkém Ynioldovi podrobnosti laskání se obou milenců. Zde ta strašlivá propast mezi nevinností děcka a dosahem jeho slov —, a tam zas ta šílící vášeň Pelléova, jež nezná nebezpečí ani soucitu! — „Pust mě pust!... Strhneš mě v hloub...“ stená Melisanda. Ale Pelléas jí neslyší: „Ne, ne, ne... nikdy neviděl jsem vlasů jako tvých, Melisando!... Hleď, hleď, tak s vysoka ke mně splývají a až k samému srdci stápějí mne... až ke kolenům... A tak jsou něhyplny, jakoby se lily z nebe!... Mé obě ruce nepojmou jich; po haluzích vrby splývají... a jako ptáčci tulí se v dlani mé... a milují mne, milují mne více, než ty mě miluješ...“ Tímto šílením, plným měkké poesie, je zázračně vysloveno nitro obou. Melisanda v obavě, že bude stržena v hloubku, sklání se nevědomky ještě hloub, aby dosáhla konečky prstů Pelléových. Tichý, mlčelivý večer jde po moři, zaplavuje hrad a v tom halí se pod ním trčící skály... A v tuto scenerii tiše se nesou vášnivé dialogy — —

V dialogu vidí Maeterlinck ztělesněnu veškeru dramatičnost života. Ne děj, však slova dle něho vyjadřují krásu a velkolepost

krásných a velkolepých tragedií. Tvrdí, že „báseň dosáhne krásy a jakési povýšené pravdy jen tou měrou, jakou se dovede obejíti beze slov děj vysvětlujících a jej vykládajících“ — a odtud ona prostota křišťálové poésie, jíž jsou vyzdobena srdce jeho lidí. Každé nitro je tu studnicí, každý předmět symbolem. Ale vše tu mluví samo za sebe řečí až naivně blouznivou, jíž básník jakoby pouze hluboce naslouchal. Kořeny důsledků ukryty leží v duších osob, však z těchto žárlivě skrývaných kořenů jako bílý květ vodních růží nesou se na povrch vonná poupata snů. A v tom právě leží síla i půvab básníka, že doveda ztajiti šedivou prosu vzdálených příčin, poeticky vyslovil výrazem plným i bezprostředním nutnou jich výslednici.

Překlad podivuhodných passáží, pouze Maeterlinckovi vlastních, je delikátní i sytě výstižný.

*

Celkový dojem po přečtení těžké i bizzarní knihy d'Annunziovy byl u mne asi tento: Genialní autor, uchvácen mravní snahou uvésti zodpovědnost ženy i muže v otázce nevěry manželské ne-li na stejný, alespoň na méně differující stupeň posuzování, neobyčejně šťastně volil formu i ton základní idey a vybral si prostředky k cíli vedoucí rukou silnou a plnou jistoty. Však pud básníka a jemného ciseleura věty, překonán staletými názory stranickosti, neodolal návalu myšlenek vybičovaných pádem ženy a nízko tím stlačil relief ušlechtilé tendence. Když po několikaletém šťastném manželství zpronevěřil se Tullio Hermil svojí jako lilii čisté Giulianě, navázav styky s Teresou Raffovou, trpěla jeho žena tiše a mlčky jako bílá světice. Když onemocněla pak vleklou chorobou pohlavní a nečisté styky mužovy se utvrzovaly i sevšeobecňovaly, poměr se nezměnil. Žili jako „bratr a sestra“, on, Tullio Hermil, v dalším klamání, jež nebylo nikomu tajemstvím, ona v tiché bolesti a duševní bídě. A tu konečně nadešel okamžik, „o n a j e d i n á p e k e l n á m i n u t a s l a b o s t i“, kdy Giuliana podlehla jinému. Nastává kulminační bod románu. Strašlivá vichřice dojmů bičuje nitro Tulliovo. Vlna divokých vášní se zvedá, aby smetla rozvahu a vysušila šílící mozek. Srdce znectěného muže příčí se polibku, o nějž Giuliana prosí v nesmírném záchvatu vnitřních bolestí a jediný přímý pohled v její rozevřené oči zdá se mu neskonalou obětí. Jaký to bolestný nepoměr v nazírání na dva totožné extrémy, na dvojí zcela parallelní proud vykypělé lidské vášně, z nichž druhá, jsouc vlastně diktátem první, již tím byla podložena nutnou očistou! Jak bylo jen možno, aby muž, jenž byl v pravém smyslu slova zaplaven polehčujícími doktrinami, jednalo-li se o ospravedlnění vlastních svých poklesků, nebyl s to nahlédnouti jediné, která by ženu rehabilitovala! Jak možno jen, by manžel, jenž přímo v náručí milenky tak raffinovaně spřádá sny o splynutí s krví své vlastní ženy, s ošklivostí od ní odvracel zrak, jakmile se dozví o její pádu! Jaká to závratná propast dvojí logiky, propast, již ani Tulliův egoismus nevyrovná, poněvadž egoismus je zcela reelním pocitem,

který přec nevylučuje vnitrných antithesí! Dokud byla Giuliana čista a dokud mlčky trpěla s heroismem světice, nezcházelo Tulliovi ani nejkrkolomnějších zásad: „Poněvadž mravní velikost plyne z násilnosti překonaných bolestí, bylo nutno, měla-li míti příležitost býti heroickou, abych jí dal vytrpěti to, co jsem jí vytrpěti dal.“ Jak možno opomenouti této doktriny, která se přec „hluboko zakořenila Hermilovi v duši“, aby jí alespoň logicky a zcela abstraktně nevyužil i v ženině případu? Vždyť všemi silami toužil přec po návratu k ženě! Vždyť zhnusen kalem i špínou zločinu jako znovuzrozen dýchal v patriarchálnich komnatách rozkošné Villalilly, kdy trvali spolu v těsném objetí, zaplaveni vůní šeříkových lesů! Můj bože, když tolik toužil po novém životě a po zapomenutí vlastních hříchů, proč nevyužil této bolestné příhody jako logického protijedu, jenž tak dobře se mu hodil do rámce polehčujících jeho zásad? „Poněvadž mravní velikost plyne z násilnosti překonaných bolestí, bylo nutno, mám-li já míti příležitost býti heroickým, aby mně dala vytrpěti to, co mi vytrpěti dala.“ Proč nevrátil se k této své někdejší dokrině? A konečně proč uznal za nutno vykoupiti své ženě odpuštění i zapomenutí za tak příšernou cenu, jakou je vražda dítěte, když on dřív ani na nejmenší oběť se svojí strany nepomyslil? A ostatně: přijde zapomenutí? Dovede hřích vyhladiti bolest? Bude přemožna hlodavost zklamání hlodavostí věčné výčitky? Hle, jaká bezmezná, neurčitá, chvějící se prázdnota!

Jedno je překrásné a veliké místo v románě: totiž ono, kdy zničená Giuliana pozvedá hlasu, aby přesvědčila muže o nutnosti smrti, kdy mu říká o svojí veliké lásce i tenkrát, kdy klesala, a kdy Tullio, uchvácen na okamžik vřelostí její slov, objímá ji a v kleče a v pláči ji prosí o sílu zmužilosti. Horké slzy obou se mísí. Tu vášnivý styl d'Annunziův vibruje v nejvyšších polohách. Překypělé duše obou ubožáků chvějí se v šíleném bolu společném, prolínají se a doplňují, otevírají nejskrytější svoje zákoutí, přetékají dobrotou. Hle, veliké drama okamžiku, drama nejspodnějších proudů a nejpřirozenějších záchvěvů zhola neuvědomělých! Hle, zárodek dobra, z jakého rodí se odpuštění i nejtěžších vin! Okamžik Dobra a Krásy!

Taková chvíle zjeví se ještě několikráte: měkká vlna soucitu zaleje nitro Tullia, bdělého u lože trpící šestinedělky a napojí ho ovocem lásky. „Zdálo se mi, jakoby mi srdce bylo vskočilo do hrdla a dusilo mne“, vzpomíná chvíle, kdy přísný doktor Vebesti veřejně uznal jeho péči a kdy Giuliana vděčně naň pohledla slzícím okem. „Veškera dobrota světa soustředěna byla v mých prsou v oné nezapomenutelné hodině.“ Však jsou to jen záchvaty. Pak znovu lomcuje hněv jeho nitrem a končí zmíněnou vraždou. Zdá se mi ta vražda příliš násilnou a příliš neorganicky imputovanou povaze

Tulliově. A leží v ní hlavní příčina, proč působí tato kniha na mne dojmem jisté mrazivé bizarnosti.

Jinak projevuje se „Nevinným“ plně a sytě zázračný autor románů „Triumfu smrti“ a „Duše z křemene“. Ten věčný milovník Krásy i Poesie, snivý aristokrat, vysoko stojící nad každou námitkou ploché pruderie, milující snílek i hrdý dramatik, štítící se banality a všude hledající pikantní doušek raffinované rozkoše. Přímo pathologická smyslnost jeho reků je i tuto patrna. I tam, kde Tullio v těžké chvíli podpírá bezvládnou Giulianu, aby ji usadil v křeslo, všimne si teplé poddajnosti jejího těla a uvědomí si, že nemá šněrovačky; poklekne k ní, aby jeho zrak se svezl k šedomodré punčošce či aby se alespoň jediným pohledem popásl na drobném střevíčku z jemného safiánu. I tu setkáváme se s velikým ciseleurem slova i věty, s velikým básníkem raffinované duše moderního člověka, syna přezrálých kultur, jenž dobře vida ve svojí rozkoši vítěznou číhati Smrt, přece k ní oddaně prchá jako v náruč neodvratitelného Fata. Je nám milý tento román jako každé veliké dílo umělce a jako nutný doplněk básníkovy trilogie o „Růži“, jejímiž oddíly jsou známé nám už knihy „Il Piacere“ a „Trionfo della Morte“. *Fr. Sekanina.*

*

Jana Amosa Komenského »Moudrost starých Čechů, za zrcadlo vystavená potomkům.«. Z rukopisu lešenského vydává Jan V. Novák. Záslužnou knihu tu vydala česká akademie cís. Fr. J. I pro vědy, slovesnost a umění, kteráž má přitažlivost a cenu pro celou širší veřejnost, a kteréž by si měl lid všimnout, vše mudráctví otců sebrané jedním z největších Čechů, Komenským, kterýž už tehdá znal důležitost národních pořekadel, přísloví a úsloví. Je to čtvrtý svazek spisů Komenského, o němž mnoho statí a knih jeho vydaných má dávno cizina, zvláště Anglie, jsouc tím před námi, co pozadu my, vlastní národ mistra. Když Komenskému r. 1648 návrat do vlasti zamezen, tu napsaný rukopis tento s jinými chystanými spisy didaktickými zůstal rukopisem, z něhož teprve vyvázl r. 1849, když připojen k vydání Didaktiky, pořízenému Českou Maticí. Užil z ní již ale Čelakovský pro své Mudrosloví, když r. 1842 s jinými rukopisy sem se dostala přičiněním Purkyně a Palackého. Důležitější věci tehdá zakoupeny pro museum, co ostatní vráceny a sbírka tato v nich, jsouc majetkem Svatojanského chrámu v Lešně, za doby Komenského stavěného a jím samým svěceného.

Vydavatel pracoval se vzácnou pečlivostí a práce jeho vzorná. Správnější nad první vydání, kdež chybou opisovače, tisku, zapomenuta opisovačem strana rukopisu 32 a 33 (patrně obrátil dva listy najednou), a kde na straně 72. vynechána jsou přísloví omylem.

Veliký tu vliv přísloví z Moravy, již Komenský jako rodák znal.

Dojista v této nové podobě a samostatném vydání přísloví Komenským sebraná stanou se vítaným příspěvkem k mudrosloví našeho lidu

a badateli ve spisech Komenského usnadněno, že vydání je krásný otisk originalu.

V těchto příslovích je vidět duši lidu, její ostrost, její trefnost ve výrazu. Namnoze jsou to opravdu klasická rčení. Každého musí ta kniha zajímat. Vidíme co v jednotlivých úslovích šťavnatosti, jadrnosti, jsou to místy malé gnomy. Majíce svou událost a místo pod níž se hodí, musí opravdu prořeknouti to, usmáti pozorujícího a štípnouti napadeného. Je tu vidět moudrost, vtipnost starých, kteráž se trefně obrážela v rčeních obrazových, jsouc tím jímavější. Tolik tu místy případnosti, že nenašel bys jiné, lepší. Mile se to čte, a člověk cítí dobře dojem, když si představí význam, a na co rčení trefně naráží. Vane tu i kouzlo starých, již do všeho ta rčení vplétali a jimi případně umívali rozdávat, což dnes jakoby mizelo. Člověk knihu trpělivě listuje a rád čte a zůstává mu památnou a milou.

*

Věda a práce. Volné rozhledy na poli průmyslu, obchodu a řemesel. Vydává Dr. Vilém Kurz. Desátý ročník.[1]) Devět ročníků vyšlo tohoto časopisu s bohatým obsahem a posloužil mnoho mezi českým obecenstvem a prospěl k povznesení české práce, českého průmyslu a českého obchodu. Zaslouží si přízně a všeobecného uznání.

Věru nic nečiní národ tak mohutným jako rozkvět jeho průmyslu a obchodu, a k tomu také časopis tento platně přispěl, otvíraje se zprávám o české práci, ji šířil a upozorňoval na ni veřejnost. České vynálezy a čeští výrobci tu fedrováni, aby veřejnost naše seznámena s výsledky jejich přemýšlení a jejich práce. Bylo všímáno i výzkumů a vynálezů cizích, pokud jich vliv potřebný a prospěšný.

Časopis dobře slouží, aby náš řemeslník, obchodník a průmyslník byli inteligentnějšími, maje na paměti, že takový průmyslník vykoná vše daleko vydatněji než jiný. Ano často práce takového korunována lepším výsledkem než těch, již slouží oborům jiným. Časopis pracuje v tom smyslu, že vyspělá průmyslná a obchodní práce může být velmi jistým základem blahobytu národa, a v tom směru také napomáhá vydatně. Dobře tu prováděno snažení, aby šířeny nejmodernější objevy, výzkumy a pokroky vědy, neboť náš národ tu potřebuje podobného vodítka, aby nezůstal pozadu na této cestě, neboť jeho ku škodě, nešel-li by s ostatními zároveň.

Není zde ani zábavy, jakou věda poskytuje, opomenuto a aspoň podřízeně, k vůli rozmanitosti a pobavení čtenáře se místy naskytá.

V obsahu opravdu setkáváme se s divy a věcmi až jako bájnými, jakéž na dráze pokroku vědy vykonány. Máme tu jaksi přehled práce XIX. století v historických nástinech, v rozvoji hlavních vědeckých i praktických odborů. A je časopis zajímavý a pozoruhodný tím, že netone nikde v přílišně zbloudilé vědeckosti a její přesnosti, a že jej může číst se zájmem každý, ať odborník či neodborník, a do věci se rád zahloubá. To znamená také mnoho, myslím, že to dobrá pravá cesta.

[1]) Z nakladatelství F. Šimáčka.

PŘEHLED DIVADELNÍ A HUDEBNÍ.

NÁRODNÍ DIVADLO.

Činohra. Co bylo. Drama o jednom dějství od B. Vikové-Kunětické. (Dne 10. března poprvé na Nár. divadle.)

Také tento akt paní Vikové-Kunětické psán jest pod přívěží její feministické vzpoury a hypothésy o ženě mužatce, jejíž ideálem jest parthenogenese, anebo nejvíce ono pavoučí mateřství, kteréž otcem tak bezedně opovrhuje jako slečna Medřická. Misandrie vážené a zajisté nikoli nenadané naší spisovatelky ve svých koncích dotýká se onoho žertovného názoru, který je přesvědčen, že by svět byl pravým rájem, kdyby nebylo žen, a kdyby nevyhnutelná descendence lidského pokolení byla nevyzpytatelnou moudrostí tvůrcovou bývala nahražena nějakou jinou fysiologií, než jaké se bohužel učiti musí i dnešní studentky mediciny. Ráj theorie, z níž vznikly sensační romány spisovatelky dramatu „Co bylo", ovšem podmíněn jest postrádatelností mužů, oněch netvorů, z nichž jeden zničil i poesii hrobkové idylly řečeného dramatu. Obsah jeho jest šíře znám. Stařenka uteče od stařečka, když vyšlo na jevo, že kdysi ve slabé, aneb jak někteří kritikové chtějí, přes příliš silné chvilce zapomněl se se služkou. Šidil stařeček babičku a že poklesek jeho nebyl žádnou zásadní trvalou neřestí, nasvědčuje až pohnutlivá jeho láska ke stařence, pro níž nalezla spisovatelka tak ryze poetické tóny, že je jich upřímně řečeno věčná škoda. A přes to babička, kteráž musí býti přesvědčena, že cit jejího stařečka jest nepřetvářený, svedena vnučkou, kteráž jí slibuje, „že uvidí bolest kvést rudým květem, jehož rosou budou její slzy". Tato vnučka, kterouž její manžel rovněž oklamal a kteráž rovněž od něho utekla, čemu se ostatně nejméně diviti dlužno, jest s odpuštěním megéra vzdor květnatým jejím obratům, už proto, co na „bíle svaté babičce" své dokázala. Čin její je ovšem odpustitelný, poněvadž v životě není prostě možný. Po klimakteriu se podobné historie podivné, jaká se přihodila stařence se starcem už neodehrávají. Hráno bylo skvostně bez výhrady.

*

Hernani. Tragedie o 5 dějstvích. Francouzsky napsal Victor Hugo. Přeložil Jar. Vrchlický. (Dne 28. února).

Pathos antithesí, v němž zakládá se Hugova komposice umělecká, sotva asi kde jinde vynikne tou silnou měrou, jako v tragedii, vybrané k oslavě jeho centennaria v Nár. Divadle. Král a psanec loupežník jako sokové o lásku urozené dívky, nevěsty to prastarého vlastního strýce, v ložnici její při otevření scény, toť základní théma této osnovy protikladů, strmících proti sobě jako gotické fiály a vyvěžující až do konce čtvrtého aktu, kde vlastně vrcholí celá ta dražba effektů, jeden druhý překonávajících, a stupňování další nesnášejí-

cích od okamžiku, kdy závod o doňu Sol mezi králem Carlosem (Jakub Seifert) a Hernanim (Karel Želenský) tak překvapujícím vyzněním končí. Situační čaroděj, Hugo, má však bezedné kapsy prestidigatéra, z nichž čerpá ad infinitum, až k hromadě tří mrtvol, za kterouž to ovšem dál již nejde...

Na každé z postav tragedie, lze pozorovati toto vystrojení protivami. Jako král, který po případě zahraje si na lupiče„ a dá se zahanbiti majestátem psance, tak i Ruy Gomez de Sylva, (Florentin Steinsberg) neváhá ukázati avers své povahy, vedle velikosti granda, jejž možno al fresco pověsiti vedle jeho gallerie předků, jest nedůstojným slabochem vůči půvabu své neteře Sol (Hanna Benoniová) vedle její dueňi Duarty (Marie Pštrossová) jediná ženská role tragedie. Průvodčí králův, don Ricardo, (Jiří Bittner), padouch a dvořan, jest ovšem zjevem nejméně výminečným, neboť tato spřežka bývá obyčejným pravidlem. I děj jest pln těchto velkolepých protiv a neočekávaných a pravdě co nejnepodobnějších obratů, dodávajících kusu dramatičnosti, jakou nad Hugem vítězí jedině snad Shakespeare. A právě tato síla dramatika Huga jest jeho slabostí, neboť také Hernani jest poučným dokladem paradoxního zjevu neúspěšnosti Hugovy jako dramatického básníka. Je v něm navršeno tolik ohromnosti, že se podpory kácejí. Jest zapotřebí nadlidských sil výkonných umělců, aby budovu udrželi pohromadě, a dovedli vzepříti se proti těžišti, tíhnoucímu k onomu půl kroku, kterýž zbývá od té spousty vznešena učiniti ke — směšnému. Síly té bylo ovšem jenom při panu Steinsbergovi a při panu Seifertovi s dostatek, onen byl věru monumentálním grandem, tento vskutku králem vzrůstajícím každou scénou až na císaře římského, ani jeden ani druhý neunavovali několikastránkovými tiradami svými, jež role přináší jako zkušební kámen deklamace a v nichž každý verš takřka jest trefou na samou hlavičku hřebíku a jeden hlučnějším úderem a úžasnější gradací než druhý. Právě toto stupňování a hra romantiky, přinášející vždy obrat nejméně očekávaný působí, že „Hernani" nikde neunavuje a že tato apotheosa krále, básníkem demokratem sbásněná, že tato gotická skladba s povážlivým sklonem k baroku i po tři hodiny jest snesitelnou. Po sedmdesáti létech vývoje až k dnešním stanoviskům, theorémům a praktikám dramatickým, kteréž nebudou za sedmdesát let ani zdaleka tak ztravitelnými jako Hugův „Hernani".

*

Opera. Nicolaiovy »Veselé ženy windsorské«, dílo v podstatě své vlastně eklektické, čerpalo životní nejsilnější svoje mízy ze zdrojů tak čistých a zdravých, že jimi dnes dosud svěží žije. Jít na dráze Mozartem v opeře komické vyznačené, přímo přimknout se k němu, oddat se zcela jeho vůdčí ruce a docílit tím úspěchu, značilo ovšem být obdařenu zároveň jiskrou — ne slabou

— Mozartova genia. Co z ostatních pak reflexů velikých soudobých originálů v díle Nicolaiově se obráží: zamžená snivost romantiky Weberovské či bodré šosáctví prosté Musy Lortzingovy, či ty odlesky opery vlaské, k níž Nicolai tak dlouho byl připoután, či ty vlivy jeho činnosti kapelnické a současné »kapelnické« tvorby: vše to vedle základní, velmistrem komické opery udané noty a barvy zní a určuje nuanci, po případě též dosti samostatně se ozývá. Ale jakýsi svůj ráz, jakási svěžest, přirozený, rozmarný humor přec ty různé živly sceluje. Sceluje je pak tím pevnější stylistickou jednotou ruka mistra, ovládajícího techniku a především architektoniku skladby co nejdokonaleji s vybroušeným vkusem a zkušeně. — Skladatel, který měl smysl pro umění životné, radostí života kypící — třeba neptal se po původu ani po případě po jakosti jeho zdrojů —, který v Mosenthalově zpracování Shakespeara nalezl přiměřené, svěžestí žití oplývající libretto, napsal zde dílo, jež dnes, po padesáti létech ještě zcela účinné rádi vítáme na scéně. — Vítáme je tím raději, je-li provedení i v základních svých hudebních všeobecných požadavcích i v oněch, jež do díla jako jednotlivého zvláště klademe, plně uspokojivé. Naši umělci vypracovali skladatelem i librettistou ostatně znamenitě střižené silhuety jednotlivých podařených, veskrze rázovitých figurek do plně životné plastiky. Sl. Slavíkova především objevila zde umělecké kvality vzácné ceny: k oceněné již hudební přesnosti a logičnosti jejího přednesu pojil se humor, velice mnohostranný ve svých odstínech a velmi živý výkon herecký. Dokonale hudebně disciplinovaná umělkyně pro úlohy lehčího, veselohereního rázu nám právě chyběla! Falstaff p. Klimentův byl dobrou folií slečniny gracie i p. Šírovy tentokrát ku podivu rudě řeřavící vášnivosti: objemu postavy přiměřenou hloubku nerozvine ovšem tak hned který bassista. Lyrikou svých něžných, vřele podaných zpěvů dobře vyvážili humor, někdy trochu příliš drastický, partií ostatních sl. Kubátova a p. Pták. Sl. Feldenova, jež jako host opětně vystoupila, nadána jest hlasem dnes nepříliš již svěžím, v opeře této však plně stačícím. Mnoho nevkusnosti v přednesu a nepříjemná, divně palatální vokalisace rušily mi dojem představení, i co se průvodu orchestrálního tkne, pečlivě připraveného. — Vážná umělecká událost saisony ovšem nás po této i předchozích menších pracech čeká: nově nastudovaní »Mistři pěvci«. —

K. Hoffmeister.

*

Koncerty. — Četné letošní orchestrální koncerty přirozeně vzrušily poněkud po nějakou dobu ochablou tvorbu orchestrální či skytly aspoň příležitost slyšet lecos provedeno, co za dřívějších poměrů nesnadno by bývalo k slovu přišlo. Filharmonie zahrála jednoho večera ukázku ze skladatelské mapy p. Bautského, umělce, kterému dostalo se již dříve uznání různými cenami, od něhož však dosud nic neprovedeno; jeho Rhapsodii. Jiný večer pak, skladatelem pořádaný, věnován přehledu prací Ludvíka Lošťáka. Oba umělci mají cos společného i co do předností i co do nedostatků

svých děl. (Znám od p. Bautského mimo jeho rhapsodii ještě klavírní kvartet, a na základě toho rozšiřuji poněkud svůj úsudek.) Hudba obou má zdravé jádro, jest daleka veškeré umělkovanosti a dělanosti. Jako řeč nějakého nadaného, ale necvičeného řečníka z lidu mi přichází. Zrnko pěkné myšlenky se řadí krátkou větou ku frasi následující, třeba zas obyčejné a bezobsažné: dobré a slabé a trivialní plyne tu jedním sice dechem v rychlé posloupnosti, ale bez nutné nějaké souvislosti, postupem pouze souřadným, bez organického rozvoje, bez pevnějšího organického plánu, jak právě z duše skladatelovy co bylo vytrysklo. Jsou to improvisace myšlenkově přec jen ne dost svérázné — děkujeť p. Lošťák mnoho co myšlenkového fondu se tkne známosti s dílem Dvořákovým —, mimo to příliš primitivně koncipované ve své čiře homofonní freskové zběžnosti, příliš málo skvělé a směle nahozené, než aby právě tímto kouzlem improvisace, nejsou-li již prohloubenými skladbami, dovedly na déle poutat. K čemu taký veliký orchestrální apparát, k čemu jeho bohatosti hlasové, nevyužijeme-li ani této bohatosti, bychom hlasům dali široce se rozproudit, ani, bychom velikými prostředky docílili jinak velikých účinků velce založeného — ovšem právě n e ze samých dvou či čtyřtaktových úlomků složeného — díla? — Nejpříznivěji působily ze skladeb p. Lošťákových jeho drobné, rozmarné a nevázané nápady »Rispetti«. Zde vada neorganičnosti nebila přirozeně při úsečné, momentní skoro formě, do očí; zde slyšeli jsme opravdu živé, svěží, trochu groteskní celky. A vedle skladbiček zamlouvaly se některé partie »Písně vítězné« svým svěžím dechem, zejména věta druhá. Program symfonické této básně jeví ostatně právě tak málo nutného a pevného plánu, jako stavba hudební všech děl skladatelových. Připadá mi vůbec, že skladba programní není Lošťákovým nejvlastnějším polem: hudba jeho jest svými čelnými přednostmi a b s o l u t n í h o rázu, beze stopy suggestivnosti a bez poetické vystižné síly líčivé i bez zvláštní poetické náladovosti, vzdor tomu, že jednomu z hlavních požadavků hudby absolutní, požadavku f o r m y dokonce neodpovídá. —

— V symfonickém svém obrázku, rovněž Filharmonií provedeném, líčí E m. C h v á l a posvícenský den na vsi. Dílo pěkných, národně zabarvených myšlenek rozvíjí se plynným, jednotným tokem plné, polyfonní práce v několik scén, povahou svojí a náladou kontrastujících a se doplňujících. Poesii probouzejícího se jitra vystřídají živé tóny plesného dne, trochu hřející erotiky se rozlije též na chvíli a finale zase v poetickém šeru k ránu se sklánějící noci tiše ve svých hlučných prvotně tónech zmlká. Trochu těžké roucho orchestrální nebylo by snad závadou, kdyby chod prodevení byl bral se poněkud svižnějším a lehčím krokem, než při prvém provedení díla. —

— Ze skladeb cizích, které pro Prahu byly, pokud vím, novinkou, přinesla konservatoř Č a j k o v s k é h o baletní suitu »L o u s k á č e k« a S i n d i n g ů v klavírní koncert. Toto široce založené dílo vyznačuje se obvyklými vlastnostmi ostatních všech skoro Sindingových skladeb: myšlénky a harmonie čistě wagnerovské, jen

bez Wagnerovy velkolepé polyfonie, čeří, vzdouvají se a klesají v bouřlivých vlnách šumícího, dunícího a bouřícího orchestru, vždy sytého a plného. Že solovému klavíru se za takého doprovodu nedaří valně, jest přirozeno. I hráč také fysické síly a tak měkkého a pevného zároveň úhozu, jakým vládne pan Goll, zápasil zhusta marně s těžkými akkordy rohů a dřevěných nástrojů dechových. A kde bylo mu možno proniknout, pak bylo to, by ukázal se nevýhodný Sindingův klavírní sloh, hřešící přímo proti nejvlastnější povaze nástroje vystavováním nejslabší jeho u porovnání s orchestrem stránky: nepřetržitým využíváním techniky plných akkordických hmatů a oktávových chodů a skoků v největší síle, s úplným vyloučením skoro passáže a lehké hry. Mladičký solista, žák prof. Jiránka, jenž nesmírně obtížný svůj úkol velmi pěkně provedl co techniky se týče, a jenž obdařen vedle značného nadání technického velmi pěkným fondem citovým, uplatní snad tuto poslednější, cennější přednost příště na díle vděčnějším a při menším apparátu a menší třeba obtížnosti hudebně obsažnějším. Čajkovského rozkošná suita sic nějakou talmudickou hloubkou též dokonce se nevyznamenává, ale jest to celá feerie zvuků, nádherných barev, jiskřivých a sršících; virtuosní kousek umění instrumentačního, působící ve virtuosním, skvělém provedení, jakého se mu pod taktovkou prof. Knittla dostalo, neodolatelně i na nepřítele hudebních ohňostrojů. Byly to nástroje dechové, zvlášť dřevěná harmonie, která dospěla zde za nového svého vůdce jemnosti a dokonalosti souhry i odstínů dosud jí, kamenu úrazu dřívějších produkcí, neobvyklé. —

Jinak ostatní čísla pořadu konservatorního známa byla z provedení předchozích. Zajímal Lisztův »Orfeus« svým snivým zpěvem s velikou vroucností, zvukově krásně podaným i ohromná gradace, jíž vyvrcholil prof. Knittl Fibichovu předehru k »Pádu Arkuna«. Zajímala i většina čísel obou koncertů následujících, Akademického orchestru a populárního. Ovšem měl bych za to, že bylo by dobré akademickému orchestru omezit se výlučně na čísla, při nichž otázka reprodukce, příliš snadné a s jemnostmi nějakými či dokonce s virtuositou dokonce nepočítající, byla by otázkou zcela vedlejší: na čísla co nejprostší, třeba jen historické zajímavosti. Intelligentům, jací v orchestru sedí, nebylo by snad nevděčným hrát třeba nějakého zapomenutého mistra osmnáctého věku, třeba některého z našich slavných tenkrát krajanů. Obecenstvo přijalo by dobře podanou takou hravou symfonii Tumovu či Dittersdorfovu — jehož též jakés svazky k Čechám víží či skladbu Bendovu jistě stejně vlídně, či vlídněji, než přec jen prostředně zahranou, jen zpola ve svých obtížích i techniky i souhry zmoženou symfonii Mozartovu či dokonce ouverturu Beethovenovu. Minule osvědčil se přec historický pořad znamenitě! Přijetí tělesa vokálního na výpomoc pořadu připadá mi šťastnou myšlénkou. Skutečně byly skladby sborové orchestrem doprovázené nejzdařilejšími čísly večera. Zejména po zásluze vřele přijaty Novákovy moravské ballady, skladby rázovitě nálady své kreslící, rostoucí ve

své úsečné formě až ve výši tragiky, při tom slučující šťastně národní tón s prací nanejvýš jemnou a vybroušenou. Vendlerova »Koleda« pak, jíž koncert uzavřen, rovněž osvědčila se působivou, dík především šťastným svým ladným barvám zvukovým, kryjícím kresbu pěknou sic a obratnou, ale co do invence ne z míry výraznou a jednotnou.

— Koncert populární dal nám příležitost ve zřídka slýchaném Mozartovu koncertu z Es poznati výborného francouzského pianistu — zároveň hudebního spisovatele — p. Raoula Pugno. Do největší lehkosti a rychlosti vypěstěná technika prstů, zejména škálová, při tom vzácný dar zpěvu na klavíru i klassickou melodii někdy trochu příliš svým, subjektivním tónem zabarvujícího, verva a oheň hry, zvukově i v největší síle, jak rozvinul ji v následujícím koncertu Griegově měkké — tof jeho přednosti, skládající právě, jako podstatné vlastnosti, dokonalého, velikého virtuosa. Vedle znamenitě sehraných ještě čísel solových — imponovala z nich především skvělá náhrada sonaty Scarlattiho z A tohoto umělce slyšeli jsme tu dvě vzorně školené a sehrané virtuosky duettní houslové hry. Slečny Wattsovy hrály vedle plnozvuké, přísnost slohu leckde ve prospěch půvabu zvukového prolamující Trnečkovy úpravy Bachovy Ciacconny a preludia z E, kde skrytá melodie dvojhlasnou úpravou vyzdvižena, brillantní, ale obsahově nanejvýš chatrnou Sarasateho »Navaru«, chladně, anglicky upjatě, ale se vkusem a strojově přesnou technikou. — Prof. Trneček řídil velmi přilehavě propracované orchestrální průvody a provedl úvodem ke koncertu bílou, mramorovou, ušlechtilou krásou svojí poutavou Cherubiniho předehru k »Lodoisce«.

K. Hoffmeister.

*

Z CIZÍCH REVUÍ.

Vienac započíná nový ročník v zvětšeném formátě a nad to stává se i listem illustrovaným. Vítáme tuto změnu — jež je důkazem, že list prosperuje — a přejeme této sympatické chorvatské revui, jež hlavně v obzoru literárním výborně jest vedena, dalšího, stálého rozkvětu. I v prvním čísle všímá si české literatury: mezi jiným vítá vřele změnu, jež nastala v redakci České Revue, referuje o obsahu 1. čísla, hlavně o studiích dra J. Karáska atd. Mezi illustracemi vyniká krajinka F. Slabého.

Nada v 1. čísle ročníku 1902 oznamuje, že vydání kyrilicí, jež vedle vydání latinkou až posud bylo pořádáno, pro nedostatek abonentů zastavuje. Není-liž to též znamení doby? V umělecké části věnováno jest číslo to německému malíři Menzelovi.

Przeglond Tygodniowy v článku „Wolanie o swiatlo“ velmi vřele ujímá se snah slovanských národů rakouských po zřízení universit. Je to článek psaný spravedlivě, se stanoviska nestranného pozorovatele. Polská tato revue, vycházející ve Varšavě rozhodně odsuzuje smutnou roli, jakou hraje v tomto boji o kulturu polské Kolo.

Znovu a znovu vybízím k hojnému, materielnímu podporování poznaňské revue **„Praca“**. Naše veřejné místnosti, jež odbírají lecjaký brak, měly by abonovati list, jenž informuje nás svědomitě o všem, co se v celém Poznaňsku děje. Jsme v theorii rozhořčeni proti násilí na Polácích páchanému a když bychom mohli bezpečně a důkladně o všem se poučiti, tu zdá se nám malá peněžní oběť příliš velikou! Jediná svého druhu revue potlačovaných Poznaňských přináší v každém čísle záplavu všeobecně zajímavých zpráv z Velkopolsky. Zaslouží si věru naší pozornosti!

Maxim Gorkij zjednal si už přístupu i do sloupců polských listů. Varšavská **„Prawda“** přináší překlad jeho povídek „Boleš“ a „Jednou z jara“ (výňatek z ní otištěn i v České revui).

Krytyka uveřejňuje obsáhlou literární studii Ad. Nowaczyńského o díle Stef. Žeromského. Doporučuji ji vřele. — Táž revue přináší pozoruhodnou studii Jana Stena o Wlad. Orkanovi.

Wendrowiec přináší celou serii fotografických pohledů na Vřesno v Poznaňsku. — Velmi pěknou studií — doprovozenou četnými podobiznami — jest „literárně-umělecká Varšava v létech 1853—1863“. — Táž revue věnuje číslo 46. zúplna oslavě učence polského, A. Maleckého, jenž právě dovršil 80. rok svého života. Po všeobecném vstupním článku od H. Galle následují speciální studie: Malecki jako grammatik (od A. Kryńského); Malecki jako biograf a kritik Julia Slowackého (od A. Langa); Malecki jako professor (od E. Luminského); Malecki jako překladatel Sofokla (od K. Kaszewského) a konečně Malecki jako dramatik (od D. Zglińského). S těchto různých stanovisk oceněny jsou zásluhy Nestora polské soudobé vědy.

Przewodnik naukowy i literacki otiskuje velmi pěknou právnickou studii St. Kutrzenby „O právním postavení židů v Polsku v XV. století“.

A. Čerevková popisuje v **Istoričeském Věstníku** velmi sytými barvami svou návštěvu u Mormonů; článek doprovozen je řadou názorných illustrací.

Obsáhlou rozměrem i vnitřní cenou studii o armenské poesii XIX. století a jejím původu uveřejňuje v **Ruské Mysli** Jurij Ve-

selovskij. Upozorňuji důrazně na tento výborný, informativní článek, v němž vedle literárně historického rozboru jsou i četné ukázky bujné poesie armenské v ruském překladě.

O akademické svobodě v Německu píše ve Věstníku Ievropy Sergěj Živago, probíraje důkladně veškero ústrojí německého studentstva a aplikuje poměry ty na poměry ruské. Uzdravení universitních poměrů v Rusku vidí autor v tom, bude-li základním kamenem učiněna svoboda akademická!

Litěraturnyj Věstnik, jenž již prvním rokem vyšvihl se na list, bez kterého neobejde se nikdo, jenž pracuje v oboru ruské literární historie, bibliografie a pod. — je to stejně nutný list jako polská Ksionžka — přináší v posledním čísle nevydanou posud báseň A. S. Puškina pod názvem „Ruže". Ruže prosí Lykasa, by jí netrhal, by vzpomenul si, jak kdysi nad ní jako nad poupětem u vytržení stával a teď když je růží, chce ji utrhnouti a až zvadne, odhoditi! Marné prosby: utrhl ji Lykas a za nedlouho zvadlou, zahodil. Báseň svou končí Puškin moralkou:

„Krasavice! Příklad Růže vás učí
že láska s úspěchem mizí...."

Ježeměsjačnyja Sočiněnija otiskují řadu nevydaných dosud listů Turgeněva a charakteristiku mladého a silného talentu L. Andrejeva, epigona Gorkého. Oba články jsou nad míru důležité, tak že na jiném místě obšírněji s nimi obeznamujeme čtenáře.

Dr. B. Prusík.

*

PŘEHLED POLITICKÝ.

Vnitřní.

Začíti musíme dnem 6. března 1902, kterýž nejen straně naší, ale všem Čechům přinesl událost krutou a bolestnou, úmrtí prof. Dra Viléma Kurze. V ten den ztratil národ náš upřímného syna, oddaného vznešeným jeho snahám láskou horoucí, činorodou, strana naše upřímného člena, věrného pracovníka, kterému jen smrt zabrániti mohla, aby nebyl na tom místě, které mu vykazovala povinnost poslanecká.

Prof. Dr. Vilém Kurz narodil se roku 1847 ve Vrbici okresu haberského, studoval gymnasium v Hradci Králové a v Praze, kdež později na fakultě filosofické zabýval se studiem věd přírodních. Již ve svém dvacátém čtvrtém roce byl suplentem na akademickém gymnasiu, r. 1871 stal se skutečným učitelem na gymnasiu Německobrodském, r. 1874 hlavním učitelem na paedagogiu v Kutné Hoře

a od r. 1884 působil jako professor na české realce v Praze v Ječné ulici!

Přípravou ke vstupu do života veřejného byl mu život v „Sokole", kamž vstoupil s láskou k ideám sokolským a kdež v Tyršovi, největším representantu ideí těchto, nalezl nejen vůdce, rádce a učitele ale i přítele důvěrného.

Vrozená láska k národu, přecházející v horoucí nadšení, svědomitá píle a získaná opravdovost a rozhled ve věcech národních vedla jej a musila jej vésti do oblastí našich národních menšin na západě, jihozápadě a jihu naší vlasti dosud neuvědomělých a zanedbaných a potom přivedla jej do nezorganisované a rovněž neuvědomělé menšiny v „největším slovanském městě podunajském"!

Co na místech těchto Dr. Vilém Kurz vykonal, má pro náš národ ohromnou důležitost a není a bohužel v době nynějšího chvatu života veřejného a úžasně rychlého zapomínání nebude as nikdy dosti oceněno ode všech.

Kdo však zná ten postup národního uvědomování zanedbaného lidu, hospodářského povznášení lhostejných mass, což přirovnati dá se jen úmornému pronikání lesem, který trním a hložím cele zarostlý jest, ten pochopí, co znamená práce ta, v jejíž čele na Pošumaví stál po dlouhá léta Dr. Vilém Kurz a ten ocení také muže takového, jehož namahání mnozí neznalí a nevědomí, kteří, — když už nemohou konati něco „velikého", „úchvatného", „nadlidského" a jak se ta různá epitheta jmenují, nedělají raději pranic, — velmi rádi označují jako práci malichernou a piplavou, krčíce velkomyslně nad ní rameny.

Výsledky své práce mohl býti v pravdě spokojen. Z německých obcí vylouply se obce ryze české, v jiných nalezla se, vlastně poznala samu sebe převážná česká většina a opět jinde menšina, jejíž budoucnost pomohl založiti.

Na některém místě většina naše takřka vyčarována a národu našemu zabezpečena a to na místě mnohdy veliké pro nás důležitosti (Česká Kubice).

Činnost jeho stala se však úplnou teprve vstupem na radu říšskou r. 1894, kdy jakožto poslanec českých měst pošumavských počal organisovati národní a hospodářský život Čechů vídeňských! Dvacet šest národních spolků českých mezi nimi Beseda, Sokol, záložna, národní dům atd. jest přesným důkazem, jak požehnána byla práce jeho a z té doby pocházejí také prvá závažná hnutí politická Čechů vídeňských, na nichž nemožno nepostřehnouti zřetelné stopy činnosti jeho.

K této činnosti druží se jeho důležité popularisování věd, vztahující se na celek lidu našeho. Seznal, že doba naše požaduje na

každém jednotlivci znalost aspoň povšechnou, různých oborů věd a dle toho svědomitě řídil časopis „Z říše vědy a práce“, k němuž v poslední době přidružil „Vědecké zábavy“.

Literární činnost jeho odnášející se většinou k vědám přírodním byla rozsáhlá, obsahuje nejen články, jimiž přispíval do našich časopisů Osvěty, Ruchu, Světozoru a Zlaté Prahy, ale i samostatná díla vědecká jako „Botanika“.

Abychom zcelili obraz jeho, nemůžeme opomenouti mlčením působení jeho jako vzorného vychovatele mládeže školní, kteréž on nikdy s mysli nespouštěl, staraje se o ni úsilovně i o prázdninách zřizováním nocleháren, tak aby i z turistiky, kterouž u nás vlastně založil a do zdravého proudu uvedl, výhody měla. Naposled připomínáme vlastnost jeho, kteráž však každému za nejpřednější ozdobu sloužiti by měla — byl vzorným otcem, vychovav pečlivě syny své.

Vzorná jeho píle a cit pro přesné plnění povinností poslaneckých došla u voličů jeho ocenění při poslední volbě do sněmu zemského, při níž měl ustoupiti kompromissnímu kandidátu radikálnímu! Přes to, že chtěl obětovati mandát svůj sjednané dohodě, byl svými voliči zvolen a to skoro do jednoho hlasu!

Že tato důvěra na pravém byla místě, osvědčil při posledním zasedání říšské rady, kdež setrval, háje naše školské zájmy, dokud nemoc síly životní úplně nepodlomila. Zemřel dobrý, upřímný Čech, nadšený a vytrvalý pracovník národní, pilný a svědomitý poslanec lidu. Budiž mu zachována paměť trvalá.

Sněm království Českého nebude v této době svolán. Nejen že nevyřízenými zůstanou ony předůležité záležitosti, kteréž dávno připraveny jsou a na něž lid s touhou čeká, nejen, že ustaviti se nemůže výbor zemský a různé zemské, sněmem obsazované úřady v souhlasu s nově vykonanou volbou do sněmu, ale ani tomu základnímu pojmu o sebeovládání, — svolení ku vybírání přirážek sněmem — nebude dosti učiněno!

U každého, kdo opravdu pomýšlí na to, aby království naše samostatnosti dosáhlo — byť i omezené rámcem říše — musí poměry tyto působiti depressi mysle a to tím větší, když zří, že s tak mnoha stran pohlíží se na okolnost tu s klidem naprosté lhostejnosti.

Jest to ovšem hlavně vina vlády, to uznáváme — a dle toho měříce, vidíme, že dosud málokterá ba snad žádná vláda rakouská od počátku doby ústavní, tak našich zájmů nedbala a nás nepodceňovala, jako vláda nynější. Právě proto však musí se se strany všech našich zástupců klásti na včasné svolání sněmu českého k ř á d n é m u projednání všech potřeb Království, důraz největší a užíti v č a s k docílení toho, prostředků i nejkrajnějších. Kdyby toho dbáti se nemělo, stalo by se v krátce nesvolávání sněmu vůbec, neb jen tak

na skok zvykem a zvyk ten zákonem a dal by se tím mimo to vládě do rukou strašný výchovný prostředek pro náš lid, který by si tím pomalu zalíbil všímati sobě pro hospodské obveselení jen zpustlých scen parlamentu vídeňského, páchnoucích ovzduším kooiren a kořalen druhu nejnižšího a na vážné a důstojné práce parlamentní, které připraviti mají jemu neb aspoň potomkum jeho aspoň snesitelnou budoucnost politického i hospodářského postavení v zemi vlastní, pohlížel by lhostejně, když ne s nechutí.

Doufáme proto pevně, že vše vynaloženo bude, aby tato bezohlednost ku sněmu království Českého na příště opakována nebyla.

Pokud „širší" vlasti naší se týče, tu na nehostinné pro nás půdě vídeňské veškeré úsilí našich poslanců musilo býti vynaloženo, abychom my Slované při rozpočtu, jehož část, školství se týkající do Velikonoc projednána byla, ztráty neutrpěli. Šlo především o českou techniku v Brně a o gymnasium v Opavě pokud nás Čechů se týče, dále o polské gymnasium těšínské a slovinské paralelky gymnasia v Celji tento mnohaletý již kámen úrazu rakouského rozpočtu. Dnes můžeme konstatovati to blahé faktum, že Němcům, se kterými dle mnoha známek nyní na jevo přicházejících vláda zajedno byla, nezdařilo se ani v jediném případu úspěchu docíliti a že jmenovitě při poslední záležitosti (Celj) byli takovým způsobem odraženi, že z toho zoufalý skřek v táboře jejich. Známá resoluce Stürghova, která, kdyby provedena byla, těžce by Slovince poškodila, neboť dle ní měly býti důležité pro Slovince Celji paralelky tamního gymnasia zrušeny a za to v Mariboru bezvýznamné a to nižší gymnasium založeno, tedy padla. Zásluha patří za to účinné intervenci našich poslanců, zvláště však Polákům, kteří tentokráte po dlouhé době zase plně vykonali svoji slovanskou povinnost. Rovněž Vlachové tentokráte, poprvé snad, opustili levici! Charakteristické jsou jednak výčitky a hrozby Němců, jednak chlácholení vládních listů! S upřímností, ba možno říci s neomaleností, jaké jen naši pp. odpůrci schopni jsou, vyčítají vládě, proč tuto porážku Němců nezamezila, proč i v tomto případu nepostarala se, aby prošlo ve sněmovně, co p. Stürgh pod švihem všeněmeckého karabáče vymyslil, a za to hrozí opposicí! A vládní listy nemají jiné práce než, aby zlehčovaly význam a váhu tohoto hlasu representantů ohromné většiny národů neněmeckých a těšily Němce tím, že v té záležitosti dá se ještě mnoho dělati atd. Tu ovšem přestati musí veškerá shovívavost, ale na straně národů neněmeckých a musí se vládě zcela jasně ukázati, že na úkor Slovinců v záležitosti té dělati nesmí ničeho!

Věc sama ani by tak Němce jak se zdá nermoutila, ano nescházejí hlasy, které p. hraběti Stürghovi zrovna neděkují za to, co svojí resolucí spískal, tak že se chudák sám omlouvati musí, ale největší trýzeň jim působí přízrak pravice, té staré pravice, která prý nesmí býti vzkříšena. Myslíme, že dosud je strach Němců bezpodstatný. Za

nynějších poměrů nelze na znovupovstání pravice vůbec mysliti, o tom přesvědčivý důkaz podává roztříštěnost v katolické straně. Strana ta, která v pravici hrála (bohužel) první roli, jest dnes neschopna každé koalice trvalé a dlouho se bude ještě mezi proudy potáceti, stále jsouc omílána, až snad zmizí docela, neb aspoň veškerý význam ztratí.

S Vlachy bude pro nás vždy těžko dohodnouti se pro zcela různé, shody nepřipouštějící zájmy v Terstu. Z vítězství dne 21. března 1902 dobytého nekyne nám bezpečná budoucnost, nýbrž jen boje nové, v tom se klamati nesmíme a také se neklameme.

Druhým význačným momentem v období tomto bylo prohlášení našich poslanců předsedou drem Pacákem pronesené, v němž vládě připomenuto s důrazem, kterýž podobnou formu více nepřipouští, že přiblížila se poslední hodina, ve které možno nejpilnější z požadavků našich splniti a že po marném uplynutí doby té nutno jen nejkrajnější prostředky od delegace naší očekávati. Příčina k tomuto prohlášení byla věru víc než dostatečna! Jest neslýcháno i u nás, kde tak mnohé možným bylo, co by jinde svědo světa spatřiti nesmělo, jak chová se vláda k našim spravedlivým požadavkům v záležitosti otázky jazykové a kulturní. S velikou emfásí promísenou neupřímnou skroušeností prohlašuje se, že nemožno ničeho podniknouti bez souhlasu obou sporných národností, aby prý nebylo zaviněno nové bezpráví skutečné neb třebas jen domnělé, a zatím po tají pracuje se takovým způsobem v potírání z á k o n y z ř e j m ě zaručených práv jazykových, že za krátko požadavky Všeněmců ve příčině státní němčiny budou de facto předstiženy! Úřady soudní a správní, o finančních atd. ani nemluvě, jsou ústně preparovány pro vnitřní úřední řeč německou, té nejpřísnější observance, která chce se dráti až za hranice života soukromého! Nač potřebí těch nařízení Krausových, kterým každý jen trochu kloudný právník hravě dokáže nezákonnost a tedy neoprávněnost. Toho v Rakousku není stále potřebí, tu může pouhé, avšak stále živé presidentské slovo hrozící stále disciplinárkou lépe působiti než psaný zákon! Pánové ve vládě nejsou si asi dobře vědomi toho hrozného dosahu, jaké jich protizákonné působení má.

My nemáme jiného přání, než, aby co nejdříve řádně poučeni byli, k čemuž lid náš rád své placet udělí.

Třetí událost, která rozčeřila přes veškeru tutlací snahu vládních a německých listů a přes veškeré popírání i německých listů za hranicemi, značně politickou hladinu u nás i v říši Německé.

Bylo to parádní vystoupení poslance Schönerera při rozpočtu, zvláště však zakončení řeči jeho zvoláním „Hoch und Heil den Hohenzollern“. Ve sněmovně nastal poplach a vzrušení, na vládních lavicích depresse! Zvláště těžce byl dotčen rakouský premier Dr. Körber, který doufal po celou dobu své dosavádní vlády s jásotem uvésti všecky syny ztracené nejen do vládní strany, ale snad i do

vídeňského hradu jako „způsobilé“ a dle toho se choval k nim i k národům neněmeckým. A teď ten výkřik! A nejen to pro ubohou duši! V zápětí, pokud německé strany kolísají a nevědí, co by vlastně činiti měly, přihlásí se ke slovu Čech Dr. Kramář a přibijí nemilosrdně slova pravého vůdce Němců a s nimi celý systém nynější! Nová starost, jak setříti mohutný dojem těchto slov, která by snadno na místech vyšších působiti mohla! Leč, jak šťastnou hvězdu Dr. Körber má! Tato poslední starost — zničiti dojem slov Kramářových a pokáleti ho a nás Čechy s ním denuncianstvím — vyvedla celý system zase na dobrou cestu. Není vlastně věc tak zlá — on Schönerer potrhlý, v Německu s indignací projev přijali — horší jsme rozhodně my — neboť Moskva — Omladina — atd. a Rakousko půjde dále cestou svou. O řeči Kramářově máme mínění toto: Byla velmi dobrá, včasná a řízná, ale — bylo jí pro vídeňskou mizernost škoda.

Nastává doba „vzkříšení“. Nám vzkříšení práv našich nenastává — jen úporný zápas za ně podává čas budoucí.

Přehled zahraniční pro nedostatek místa odpadá.

V Praze, dne 25. března 1902. —y—.

*

SMĚS.

Nehody na tramwayích elektrických. V době, kdy se u nás tolik mluvívá o nehodách, jimiž občas naše pražská elektrická městská dráha vzruší veřejnost, nebude nezajímavo všimnouti si zprávy o podobných nehodách u elektrických tramvayí v blízkých Drážďanech. Dle měsíčních zpráv městského statistického úřadu tamního za r. 1901 stalo se tam takových nehod v lednu 47, v únoru 18, v březnu 29, v dubnu 27, v květnu 25, v červnu 14, v červenci a srpnu po 15, v září 16, v říjnu a listopadu po 22, v prosinci pak 27, celkem tedy v roce 1901 277 nehod. Nápadně nejvíc tudíž v měsíci lednu, nejméně v červnu. Při tom bylo na těle ublíženo celkem 115 osobám, nejvíc v květnu (17), nejméně v listopadu (3). Průměrem připadá na 1 měsíc přes 23 nehod a skoro 10 úrazů tělesných. V oněch 277 nehodách je 19 případů srážek s jinými motorovými vozy, 162 případů srážek s vozy jiného druhu, 8 s cyklisty, 57 případů poškození passantů a 32 případy nehod při vyskakování nebo seskakování s vozů a jiných. Příčinou nehody bylo v 71 případě zavinění zřízenců elektrických drah samotných, v 178 případech zavinění řidičů srazivších se jiných vozů, cyklistů nebo passantů, v 48 případech pak seskakování neb vyskakování na vozy a jiné okolnosti. (Součet případů těch dá arci více než 277 čili udaný celkový počet nehod; patrně však při některých nehodách konkurovalo několik příčin. Podobně je tomu při svrchu uvedeném výpočtu jednotlivých druhů nehod.) Délka tratí drážďanských elektrických drah pouličních činila koncem r. 1901 celkem 106·691 km. Připadá tam tedy jedna nehoda průměrem na 385 metrů trati, jedno poškození tělesné na 928 m. — Bylo by zajímavo, kdyby podobným způsobem sestavena byla statistika takových nehod u nás. Kr.—

KNIHOPIS.

Nakladatelství J. Otty. MUDr. Kamil Väter. O chrupu a jeho ošetření. Lidové rozpravy lékařské, pořádá MDr. Lad. Haškovec. Řada III. číslo 2. (26). Str. 44. cena 45 kr.

J. M. Barrie: Sentimentální Tommy, povídka o jeho dětství z angl. přeložil Jos. Bartoš. Angl. knihovny řady II. seš. 4. Cena 24 hal.

Karoliny Světlé: Sebrané spisy »Na úsvitě« sešit 2. a 3. Celku sešit 116. Cena 30 hal. »Prostá mysl« seš. 5. a 6. (112, 113)

Štěpán Radič: Úvahy ze současné mezinárodní politiky. Výbor essaiův a studií Alberta Sorella. Sborník spisů politických a národohospodářských. Péčí klubu národní strany svobodomyslné red. Dr. Lad. Dvořák. Sešit 5. Cena 40 hal.

Victor Hugo: Devadesát tři. II. vydání. Přeložil Dr. Karel Chudoba. Slovo úvodní od Jar. Vrchlického. Sešit 1. str. 32. Cena 24 hal.,

Jakub Arbes: Sebrané spisy díl II. Moderní upíři. Sešit 10. 11. 12. Cena 80 hal.

Ivan Vazov: Román. Napsal... Přeložili Josef Konêrza a Alois Knotek. Laciná knihovna národní. Číslo spisu 191. Díl I—II. po 1·60 hal.

Balfour-Stewart: Fysika. Z anglického přeložil prof. Frant. Hromádko s 48 vyobrazeními II. opravené vydání. Světové knihovny č. 257—258. Cena 40 hal.

Dante Alighieri Básnická díla. Překlady Jar. Vrchlického »Božská komedie« Ráj 4. seš. Celku 11. Cena 32 hal. Třetí definitivní vydání.

Karel Mašek. Bílý lístek. Milostný výjev psaný na cizí motiv. Str. 27. Cena 40 hal.

Fr. Ad. Šubert. Z českého jihu, krajinné, místní, a historické obrazy. Druhé vydání sešit 1. Str. 32. Cena 60 hal.

Prof. Dr. Herzer: Česko-německý slovník. Seš. 8. (Autoforma) Cena 80 hal.

Fr. Šimáček: Fr. X. Svoboda. Olga Rubešová, drama. F. X. Svobody Dramatická díla V. Cena 1·20 hal.

M. A. Šimáček: Ztracení. Drama o 4. jednáních. Repertoir českých divadelních her XIV. Cena 1·20 hal.

Emilie Flygaré Carlénová: Růže Tistelönská, přeložil Hugo Kosterka. Str. 592. Cena 3·70 hal.

Fr. Řivnáč v Praze 1902: Rukověť praktické fotografie Se zřetelem ku potřebě odborníků i amateurů zpracoval Jaroslav Formánek. Kniha ta určena je nejen pro odborníky, nýbrž i také zejména pro ty, kteří se chtějí fotografii naučiti. Obsahuje podrobné a lehce srozumitelné vylíčení procesu fotografického, takže i ten, kdo nikdy ve fotografii nepracoval, umění tomu samostatně a snadně dle ní naučiti se může.

Nákladem vlastním: Zájmová společenstva rolnická. Napsal JUDr. Šimon Kolářík, koncipista českého odboru rady zemědělské pro království České. V komisi knihkupectví Hejda a Tuček. Praha 1902. Str. 67 cena 75 hal. Kniha tato pojednává o časové otázce zemědělské v následujících kapitolách: Úvod 1) Osudy vládní předlohy o zájmových společenstvech od r. 1893 až do jejího ústavního schválení. 2) Obsah osnovy zákona přijaté radou říšskou. 3) Zájmová společenstva a reorganisace zemědělské rady. 4) Úkoly zemského sněmu při zřizování zájmových společenstev. 5) Význam zájmových společenstev. Osnova zákona přijatá říšskou radou.

Carlyle: Dějiny francouzské revoluce. Sešit 7. 8. po 90 hal. Vychází ve »Vzdělavací bibliotéce - Sbírce moderní četby«. Řídí a vydává K. St Sokol.

21. výroční zpráva Ústřední Mat. školské. od 1. ledna do 31. prosince 1901.

Redaktoři: Prof. Dr. E. Frida (Jar. Vrchlický), prof. dr. B. Raýman. — Vydavatel E. Beaufort.
Tiskem E. Beauforta v Praze. — Nákladem vlastním.

O MLÉČNÉ DRÁZE, SKUPINÁCH HVĚZDOVÝCH A MLHOVINÁCH.

Napsal F. NUŠL.

Mléčná dráha je nápadně jasný pruh, táhnoucí se v lednu a v únoru z večera přes celou naší oblohu, od jihovýchodu mezi Siriem a Prokyonem vzhůru k zenitu do souhvězdí Vozky, Persea a Kassiopeje, až k severozápadu do souhvězdí Labuti. V dubnu, květnu a červnu je Mléčná dráha nízko nad obzorem, tak že ji lze jen nesnadno pozorovati. V dubnu je rozložena hlavně nad obzorem západním, v květnu nad obzorem severním a v červnu nad obzorem východním. Od srpna klene se zase vysoko nad obzorem, procházejíc z počátku o půlnoci později hned z večera zenitem. V září z večera táhne se od jihozápadu k severovýchodu, v listopadu od východu k západu a v lednu opět od jihovýchodu k severozápadu.

Pouhým okem lze rozeznati jasnější a temnější místa, jakoby to byla samá slabá, nehybná, světelná mračna. Avšak dalekohledem snad spatříme další podrobnosti? Nikoli! Dalekohled je tu téměř úplně bezmocný. Ukáže nám sice jednotlivé hvězdy, jimiž jsou jasnější místa přeplněna, ale úplně v něm zmizí jemné pozadí Mléčné dráhy, jež se jeví toliko na fotografiích.

A co je tedy Mléčná dráha? Již v nejstarších dobách považovali ji Demokritos a Manilius za shluk nesčetných, pouhým okem jednotlivě neviditelných hvězd. Určitěji vyslovil se v polovici sedmnáctého století Kepler, neboť tvrdil, že Mléčná dráha je ohromný hvězdný prsten, v jehož středu přibližně se nalezá Slunce a jenž se sám odtud promítá na oblohu jako největší kružnice. A o sto let později, v polovici osmnáctého století uvažuje Kant ve své „Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels“ takto: „Jest jistá velmi pozoruhodná podobnost mezi soustavou Mléčné dráhy a soustavou oběžnic kolem Slunce obíhajících. Soustava

oběžnic má jednu hlavní rovinu, která Zodiakem *) prochází, a k níž roviny drah oběžnic jen velmi nepatrně skloněny jsou. Podobnou hlavní rovinu mají také hvězdy; neboť tyto nejsou nikterak jen nahodile, bez pořádku v prostoru rozloženy, nýbrž podobně pravidelně jako oběžnice v soustavě sluneční. Vzhledem k této rovině se hvězdy v prostoru tím více k sobě sbližují, čím jí jsou bližší. A tímto nakupením vzniká dojem jasného pruhu, jejž nazýváme Mléčnou drahou".

O několik let později vyslovil zcela podobnou domněnku proslulý mathematik Lambert, jenže provedl srovnání hvězdné soustavy se soustavou sluneční ještě dále než Kant, předpokládaje, že všecky hvězdy Mléčné dráhy obíhají kolem společného středu, podobně jako oběžnice kolem Slunce.

Ku konci osmnáctého století začal W. Herschel svá studia o složení Mléčné dráhy. Nejprve sčítal hvězdy na různých místech oblohy severní a shledal, že hustoty jich pravidelně přibývá blížíme-li se pásu Mléčné dráhy. V místech od něho nejvzdálenějších, čili v polech Mléčné dráhy viděl v zorném poli svého 20 stopového reflektoru jen 3 až 4 hvězdy současně, kdežto na jiných místech, zvlášť v pásu Mléčné dráhy až 600 a na ojedinělých místech i 6000.

Průměrně pozoroval W. Herschel v zorném poli svého dalekohledu, jehož průměr obnášel asi 15', 27 hvězd, čili na celé obloze asi 20 milionů hvězd! Ve sčítání hvězd na jižní polokouli až k jižnímu polu pokračoval syn W. Herschla John Herschel. Výsledky obojího sčítání sestavil W. Struve v následující tabulce, v níž v prvním sloupci jsou uvedeny meze pasů s Mléčnou drahou rovnoběžných, k nimž se další průměrná čísla vztahují.

Vzdálenost mezi pásů od polů Mléčné dráhy	Střední počet hvězd v zorném poli, jehož průměr je 15' (přibližně poloměr Měsíce)	
	W. Herschel	J. Herschel
0°—15°	4·3	6·1
15—30	5·4	6·6
30—45	8·2	9·1
45—60	13·6	13·5
60—75	24·1	26·3
75—90	53·4	59·1

W. Herschel předpokládal, že hvězdy jsou v prostoru stejnoměrně rozděleny a vysvětloval jich zdánlivě různé zhuštění tím, že

*) 12 souhvězdí zvířetníka čili eklipiky.

hvězdná soustava nemá tvar koule, nýbrž tvar jakési čočky v jejímž středu přibližně se nalezá Slunce a jejíž kraj leží v rovině Mléčné dráhy. Poněvadž však ani v Mléčné dráze není zdánlivé rozložení hvězd zcela stejnoměrné, následuje odtud — při předpokladu stejnoměrného rozdělení prostorového, že tam, kde Mléčná dráha je nejhustší, je také rozložení hvězd nejhlubší.

Aby i číselně se daly tyto poměry vyjádřiti, dejme tomu že by hustota hvězdného rozdělení v prostoru byla všude taková, že by vzdálenosti jednotlivých hvězd rovnaly se vzdálenosti Siria od Slunce. Pak by se do koule o poloměru n dálek Siria vešlo asi $\frac{4\pi n^3}{3}$ hvězd. Avšak kužel, v němž Herschel hvězdy sčítal, měl jen úhel vrcholový 15', čili jeho obsah byl asi 900.000kráte menší než obsah příslušné koule, tak že označíme-li počet hvězd v dalekohledu v určitém směru viditelných písmenou a, bude se

$$a = \frac{4\pi n^3}{2{,}700.000} \text{ čili } n = 300 \sqrt[3]{\frac{a}{40}} \text{ dálek Siria.}$$

Dle toho počítal Herschel rozměry naší hvězdné soustavy. Na př. při polech Mléčné dráhy, kde hustota hvězdná obnášela jen 3—4 hvězdy na jedno zorné pole, vypočítal hloubku asi 100 dálek Siria a ve vlastní Mléčné dráze 800 dálek Siria.

Pojem dálky Siria znamená ovšem jen přibližně skutečnou vzdálenost Siria. Dle starších měření totiž obnášela tato asi milion poloměrů dráhy Země. Dle novějších měření je pravděpodobno, že skutečná vzdálenost Siria je jen poloviční, ale poněvadž měření dálek hvězdných nelze dosud při jasných hvězdách na 50% zaručiti, ponecháváme pro milion poloměrů dráhy Země starý název „dálka Siria". Světlo proběhne tuto dálku za 16 let.

Jak ohromná je to dálka vyplývá odtud, že má se k jednomu kilometru tak, jako pět milionů let k jedné sekundě. A přece dle všech dosavadních měření je průměrná vzdálenost hvězd první velikosti dvakrát až šestkráte větší než jedna dálka Siria!

Se vzdáleností hvězd úzce souvisí pojem hvězdné paralaxy. Tak nazýváme totiž zorný úhel, v němž bychom z té které hvězdy spatřili poloměr dráhy Země. Je patrno, že čím dále je hvězda od nás vzdálena, tím menší je její paralaxa. Slunci nejbližší hvězda ω Centauri má dle dosavadních nejspolehlivějších měření para-

laxu 1" čili je tak od Slunce vzdálena, že průměr dráhy Země jevil by se odtud pozorován v zorném úhlu 1", čili asi tak, jako délka jednoho centimetru z dálky dvou kilometrů. Hvězdy první velikosti jsou průměrně desetkráte vzdálenější, tak že jim přísluší průměrná paralaxa 0.1", atd.

Po Herschelovi zabývala se celá řada astronomů studiem zdánlivého i prostorového rozložení hvězd. Zdokonalovány mapy, až roku 1863 dokončen Argelanderův veliký: Atlas des nördlichen gestirnten Himmels, nach der auf der Universitätssternwarte zu Bonn durchgefürten Durchmusterung, 37 Blätter. Atlas je znám pod názvem Bonner Durchmusterung. Obsahuje přes 324.000 hvězd severní polovice oblohy až do 9.5 velikosti.

Hned po vydání bonnských map vykonal Littrow první sčítání zaznamenaných hvězd dle velikosti. Tutéž práci, avšak mnohem důkladněji a s ohledem na místní zhuštění a vztahy k Mléčné dráze opakoval prof. Seeliger. Ukázalo se, že zdánlivé rozložení hvězd jasných jest nepravidelné a až do hvězd 6. velikosti že nemá žádnou souvislost s Mléčnou dráhou, tato že je vytvořena jen hvězdami pouhým okem neviditelnými. Teprve od velikosti 8. jeví hvězdy jistou pravidelnost ve svém rozložení.

Stratonov v Taškentu překreslil do jisté míry Bonnské mapy, avšak pro různé velikosti hvězdné. Rozdělil hvězdy na osm tříd, a sice hvězdy pouhým okem viditelné od 1. do 6. velikosti zařadil do třídy první, hvězdy velikosti 6.0—6.5 do třídy druhé atd. až hvězdy velikosti 9.0—9.5 do třídy osmé. Na mapách pak vyznačil zhuštění silou zabarvení, a ukázalo se, že se vyskytují vedle zhuštěnin vyznačujících Mléčnou dráhu i zhuštěniny jiné, jichž poloha není ve všech třídách táž, nýbrž pošinuje se od třídy ku třídě v určitém směru — což nasvědčuje tomu, že hvězdy seskupeny jsou v proudy hvězdné, jichž hvězdy vzdálenější jeví se nám jako slabší a promítají se na jiná a jiná místa. Nejsilnější zhuštění hvězd Bonnských map, zvlášť vyjádřené hvězdami od 7.0 do nejslabších hvězd 9.5 velikosti táhne se souhvězdím Labuti, Cephea, Lýry a Šípu. Jiná zhuštěnina, ale méně „hluboká" a menších rozměrů začíná u hvězd 6.5 a končí u 8.5 velikosti. Její střed je v souhvězdí Vozky. Třetí hvězdný oblak, jehož středem je souhvězdí Blíženců, Prokyon a Sirius a jež se prostírá snad ještě dále na obzoru jižním, obsahuje hvězdy 7.5 až 9.5 velikosti.

Dle velikosti hvězd vyjadřuje Stratonov průměrnou vzdálenost hvězd jednotlivých tříd v dálkách Siria takto:

Třída	Velikost	Vzdálenost
1.	1·0—6·0	1—10
2.	6·1—6·5	10—13
3.	6·6—7·0	13—16
4.	7·1—7·5	16—20
5.	7·6—8·0	20—25
6.	8·1—8·5	25—32
7.	8·6—9·0	32—40
8.	9·1—9·5	40—50

První zhuštění začíná již ve vzdálenosti 7 dálek Siria, takže snad i Slunce k němu patří. Nejbližší jeho části nevidíme, poněvadž v nich sami jsme a teprve ve větších vzdálenostech je patrno. Celek zdá se býti nejspíše výběžkem Mléčné dráhy a jeho pokračování bylo by nutno hledati ve hvězdách 10. a dalších velikostí. Druhý oblak je rozložen od 10 do 30 dálek Siria a třetí od 20 do 50.

Zcela samostatný úsudek o Mléčné dráze hleděl si učiniti C. Easton. Úmyslně nestudoval práce předchozí a od roku 1882 zabýval se zhotovením mapy Mléčné dráhy, kterouž po desetileté práci roku 1893 v překrásné lithografické reprodukci vydal. Mapa tato je nejdokonalejším obrazem Mléčné dráhy, jak jeví se pouhému oku, a předčí daleko starší, ač také velice pečlivé mapy Heisovu a Boeddickerovu. Vedle vyobrazení studoval však Easton současně i prostorové poměry a rozměry Mléčné dráhy. K tomu užil starších pozorování obou Herschelů, Argelandera a Celoria. Na jasných místech Mléčné dráhy jeví se zhuštění, avšak neodpovídá určité velikosti hvězdné, nýbrž týká se všech velikostí, takže nelze tvrditi, že povstává jen opticky, jak Herschel předpokládal, nýbrž je skutečné. Mléčná dráha zdá se býti sestavena z podobných skupin, jako jsou Plejady, známé to skupení hvězd zvaných také Kuřátka a dobře viditelných na večerní obloze zimní. Celkový tvar Mléčné dráhy je prstenovitý a nebo ještě spíše spirálný, z několika proudů hvězdných svinutý.

Že jsou v Mléčné dráze skutečná zhuštění hvězd, tomu Plejady a podobné jasné skupiny hvězdné nejlépe nasvědčují. Plejady pohybují se ve 100 letech asi o 10", takže mají dle toho sotva větší paralaxu než 0.01". V tom případě jsou od nás stokráte dále vzdáleny než nejbližší hvězdy, jichž paralaxa 1" obnáší a průměr jejich — stokráte menší než vzdálenost od nás — rovnal by se tedy vzdá-

lenosti hvězdy Slunci nejbližší, ale následkem toho by hustota Plejad byla aspoň desetkráte větší, čili jednotlivé hvězdy Plejad jsou průměrně desetkráte vzájemně bližší než hvězdy v nejbližším okolí Slunce. I nejvzdálenějšímu členu skupiny jeví se Alkyone aspoň tisíckráte jasnější než nám hvězdy první velikosti a jen 20kráte slaběji, než Měsíc v úplňku.

Ze všeho je patrno, že Mléčná dráha složena je větším dílem z hvězd pouhým okem neviditelných a bylo by třeba rozšířiti úvahy, jež týkají se dosud hlavně jen hvězd v mapách Bonnských vyznačených i na hvězdy slabší. Již roku 1842 začal Chacornac hotoviti atlas hvězd až do 13. velikosti. Avšak v práci začaté nebylo možno pokračovati, jakmile se došlo k částem blízkým Mléčné dráze. Chacornac omezil se sice jen na úzký pruh oblohy kolem ekliptiky, avšak ani v tom měření nikdo nepokračoval po jeho smrti. Záslužnější práci vykonal Celoria, neboť sečítal dalekohledem, jehož objektiv měl průměr 10 cm., hvězdy mezi deklinacemi 0° a 6° a dospěl k výsledku, že v pásu Mléčné dráhy nastává náhlé zhuštění hvězd, bez nenáhlého přechodu. Avšak nejdůležitější pomůckou k určení rozměrů a rozložení Mléčné dráhy zdá se že bude fotografie, neboť jen tou dají se zachytiti a přehlédnouti miliony slabých hvězd, z nichž se největší část Mléčné dráhy skládá. Na krásných fotografiích, jež zhotovil E. E. Barnard na Lickově observatoři, lze rozmanitost a nádheru Mléčné dráhy skutečně obdivovati. Na malé prostoře fotografické desky kupí se tu jeden svět vedle druhého, jedno Slunce vedle tisíců a tisíců jiných a to stejně velkých — ne-li ještě větších než je naše Slunce — ta duše všeho života na Zemi.

Avšak svět je velký a všecko toto bohatství se v něm snadno schová. Mléčná dráha jeví se nám jako prsten, jenž objímá celou naši oblohu a prostírá se pravděpodobně až tisíckráte dále než je Sirius, takže světlo potřebuje k proletnutí vzdálenosti od Slunce až k nejzazším mezím Mléčné dráhy 10 až 20 tisíc let. A přece kdybychom se na celý ten obrovský svět dvaceti až šedesáti milionů Sluncí dívali z dálky, která se rovná jeho poloměru, spatřili bychom ji v zorném úhlu asi padesáti stupňů, a kdybychom se vzdálili ještě stokrát dále — měla by již jen zdánlivý průměr 36', asi jako velká mlhovina v souhvězdí Andromedy, kteráž je bezpochyby také takovou Mléčnou drahou jako naše, jenže 10 až 100 tisíc dálek Siria od nás vzdálenou. V té ovšem již jednotlivých hvězd nerozeznáváme, splývají nám i ve velkých dalekohledech v jedinou jasnou plochu a odtud pochází název „mlhovina".

Již W. Herschel předpokládal, že většina tak zvaných „mlhovin", jsou vlastně skupiny hvězdné, a jen něco málo jich že zdá se býti mlhovinami skutečnými, jak je předpokládá Laplaceova domněnka o rozvoji soustav slunečních.

Později dokonalejšími dalekohledy, podařilo se rozluštiti také mnoho z těch mlhovin, jež Herschel za skutečné, nerozluštitelné mlhoviny pokládal, a odtud rozšířilo se mínění, že dostatečně silnými dalekohledy bude možno rozluštiti veškeré známé mlhoviny ve skupiny.

Teprve Huggins a Miller roku 1864 první ukázali, že spektrum mnoha mlhovin sestává ze tří jasných čar v zelené části a že se tedy úplně podobá spektru rozžhavených plynů. Nejjasnější čára odpovídá dusíku nebo některému plynu příbuznému, slabší vodíku a prostřední neznámé látce.

Avšak většina mlhovin má spektrum obrácené, sestávající nikoli z čar jasných, nýbrž z čar temných, jako spektrum sluneční neb hvězdné. Mezi tyto náleží význačná, již pouhým okem viditelná mlhovina Andromedy. Spektrum její fotografovali v lednu 1899 Scheiner a Ludendorff v Postupimi malým spektroskopem ve spojení se zrcadlem, jehož průměr obnáší 32 cm. a délka ohnisková 96 cm. Spektrum srovnáváno se spektrem slunečním, fotografovaným tímtéž strojem a nalezena překvapující shoda i co do jasnosti jednotlivých částí spektra. Proto není pochybnosti, že veliká mlhovina Andromedy je velice daleko od nás vzdálená soustava hvězdná jako Mléčná dráha.

Dle fotografií J. Robertsových a zvlášť nejnovějších Ritcheyových, zhotovených s největší pečlivostí na Yerkesově observatoři má skupina tvar několikanásobné spirály při pohledu se strany. První zmínka o ní děje se již v Almagestu Ptolemaeově, v tomto přes 1700 let starém velikém díle řecké astronomie a v hvězdných seznamech Al-Sûfiho. Pěkný popis její pochází od Simona Maria z roku 1612, jenž jí srovnává s pohledem na obraz svíčky prosvitající tenkým lístkem kostěným.

Do roku 1716 známo bylo jen 6 mlhovin. Později Lacaille uvádí jich 42 a Messier 103. Ku konci osmnáctého století začal vydávati své seznamy W. Herschel a do roku 1802 uveřejnil ve třech velkých dílech polohu a popis nových 2500 mlhovin a skupin hvězdných, jež původně v osm, později v šest hlavních tříd rozdělil: 1. skupiny jednotlivých hvězd, 2. mlhoviny rozluštitelné, 3. mlhoviny

vlastní, 4. mlhoviny planetární, 5. hvězdné mlhoviny a 6. mlhové hvězdy. Syn John Herschel doplnil otcův seznam na více než 5000 mlhovin a skupin, k nimž d'Arrest, Schönfeld a Schultz nových téměř 3000 členů připojili, tak že když J. L. E. Dryer vydával nové vydání Heschelových seznamů, obsahoval roku 1888 již 7840 čísel!

Roku 1850 studoval F. May rozložení mlhovin a skupin a shledal, že 650 skupin tehdá známých je buď v Mléčné dráze, nebo aspoň zcela blízko ní, kdežto 3400 mlhovin je po celé obloze roztroušeno ale spíše kolem polů Mléčné dráhy než v ní samé soustředěno. Dle Dryerova katalogu pokračoval v této práci J. Bauschinger a shledal, že slabé i jasné mlhoviny jsou zřetelně soustředěny kolem polů Mléčné dráhy, kdežto mlhoviny planetární — malé kruhovité obláčky mlhy, v nichž Herschel tušil zárodky nových soustav slunečních — a hlavně skupiny hvězdné, rozluštitelné již zcela malými dalekohledy převládají — v Mléčné dráze nebo aspoň blízko ní.

Lord Rosse zkoumal mlhoviny svým obrovským Leviathanem, dalekohledem to, jehož zrcadlo mělo v průměru téměř 2 metry a ohniskovou dálku 20 metrů. Dalekohled připouštěl až 6000 násobné zvětšení a byl postaven r. 1845 na Rossově zámku Birr-Castle nákladem asi 300.000 franků. Ukázalo se, že mnoho mlhovin má tvar spirálný. Mnozí tehdejší i pozdější astronomové nedůvěřovali tomuto tvrzení a hledali příčinu v nedokonalostech velikého zrcadla, avšak když Keeler velkým Crossleyovým refektorem Lickovy observatoře fotografoval hlavně ty mlhoviny, u nichž Lord Rosse pozoroval nebo tušil tvar spirálný, shledal, že všecky Rosseovy spirální mlhoviny skutečně spirálními jsou, takže tento tvar není nikterak zvláštností — nýbrž spíše pravidlem! V sousedství známých mlhovin ofotografovalo se vždy množství nových mlhovin a i u těch spirálný tvar převládal. Kdyby na všech místech oblohy bylo vždy tolik nových mlhovin vedle již známých, kolik jich poměrně nalezeno reflektorem Crossleyovým, bylo by na celé obloze více než 100.000 mlhovin. A z těch veliká část zdá se, že jsou vzdálené rozsáhlé Mléčné dráhy a druhá část skutečné plyny, velice zředěné, chladné snad jako mezihvězdný prostor a přece svítící snad světlem kathodovým, jako plyny v rourkách Geisslerových a Crookesových.

Vedle mlhovin a Mléčných drah vyskytuje se ještě jeden zvláštní útvar, totiž velice husté shluky hvězdné, mající zcela

pravidelný kulový tvar. Nejkrásnějším příkladem je skupina ω Centauri na jižním nebi. Na fotografii zhotovené v květnu r. 1893. v Arequipě napočítáno na ploše zdánlivě asi tak velké jako je deska Měsíce celkem 6389 hvězd a ve střední části na ploše čtverce, jehož strana rovná se asi dvacetině zdánlivého průměru Měsíce 100 hvězd! Tu nezbývá než jen zatím zaznamenávati — neboť vysvětlování nebo propočítávání genetických a gravitačních podmínek tak složitých útvarů je dosud naprosto nemožné, zvlášť, když ani vzdáleností ani rozměrů v těch shlucích neznáme.

UPSALA.

Črta z cest. Píše dr. JIŘÍ GUTH.

(Dokončení.)

Však vracíme se stále a stále k onomu Codexu, byť i nerozumíme úpravně psaným a ve slovíčka sestaveným literám zesnulého biskupa. Rukopis, který před rokem 1600 dostal se do sbírek císaře Rudolfa II., snad z kláštera Werdenu nad Ruhrou, sebrali v Praze Švédové r. 1648, a královna Kristina, nedoceňujíc antikvity náležitě, darovala ji svému bibliotekáři Isaaku Vossiovi, který rukopis zanesl do Nizozemska, tam F. Junius jej opsal a poprve otiskl r. 1665, načež universitní kancléř hrabě de la Gardie odkoupil jej za 400 říšských dolarů čili 600 korun a opatřil skvostnými stříbrnými deskami, v nichž je dosud — odtud také jeho jméno — a rukopis znova dal králové, která odevzdala jej universitě upsalské. Deset prvních listů, které r. 1834 bůhví kterým knihovníkem byly ukradeny, vráceny opět r. 1857 tak, že kniha (která ovšem původně čítala 300 listů) zase jest úplná a filologové opět na ni s gustem pochutnávati si mohou.

I nejstarší švédské tisky, až z roku 1483, veliký plán Paříže z r. 1739 nebo i Decretum Consilii Upsalensis z r. 1593, kterým upadající universitě upsalské na nohy se pomáhá, zajímá vedle Codexu jen nemnoho.

Chodíme kolem všech ostatních domů universitních i různých těch národních husetů, i kolem Kungshuset v Bäfrernsgatan, obydlí to královských princů, kteří vesměs v Upsale studovali, a stavíme se ve stínu velkých stromů v Botaniska Trädgärden, v níž jsou orangerie a palmové sklenníky a v níž nevykládal svoje učení, aniž čnělky a tyčinky květinek počítal Karel Linné. To dálo se ve staré

zahradě na rohu Svartbäcksgatan a Linnégatan, kudy pojedeme později do Gamla Upsala. V létě bydlíval starý professor v nedalekém Hammarby, také Linné's Hamarby zvaném, kde v nepatrném zahradním domku měl svou posluchárnu, a sem hrnuli se houfně žáci z celého světa poslouchat výklady starého mistra. Jméno toho učence zaznívá pořád libezným zvukem vedle jmen Gustavů, Oskarů a Karlů, kteří nikoli květinkami, nýbrž mečem šířili slávu švédskou. Komu z nich lépe se to podařilo, není těžko rozsuzovati.

Ozývají se tady i jiná jména a vypínají se sochy a pomníky kamenné i bronzové — jenom jedno tady pohřešuji a darmo hledám, jméno známé v celém světě, snad denně opakované ve školách i mimo školu, — Celsius. A přece tento otec našeho teploměru v Upsale se narodil, v Upsale působil jako professor astronomie, pro něho byla zde zbudována hvězdárna, zde učinil mnohé svoje objevy, teď snad už zapomenuté, zde rozděloval stupnici teploměrovou na sto dílů. Arci, myslí sobě možná mnohý, tohle nic není, věc je tak na snadě, že bych to byl také dovedl, a kdyby to byl neudělal Celsius, byl by to udělal někdo jiný nebo třebas já. Kolumbovo vajíčko! . . .

Organisace a vyučování státních universit švédských jsou upraveny hlavně »stanovami« (kongl. Majestets förnyade nådiga statuter för universiteten i Upsala och Lund) ze dne 10. ledna 1876. Nejvyšší správu universitní vede kancléř zvolený od t. zv. větší konsistoře a vládou potvrzený, který pak prostředkuje styky s korunou a tam, kde koruna nevymínila si dle stanov rozhodnutí, rozhoduje sám. Kancléř vydává mimo jiné všecka nutná pravidla a instrukce. Správa a přímé vedení podléhá větší konsistoři, v níž hlasují všickni řádní professoři za předsednictví rektora, voleného na dvě léta od konsistoře a z jejího středu. Dohled na postup učení a konání učitelů i studentů má menší konsistoř, skládající se z rektora jakožto předsedy a pěti řádných professorů, z nichž každý je volen od jedné fakulty neb sekce na tři léta. Hospodářskou správu vedou důchodní a tři řádní professoři.

Učitelský sbor dělí se ve čtyři fakulty: theologickou, právnickou, lékařskou a filosofickou, která sama rozpadá se ve dvě sekce, humanitní a mathematicko-přírodovědeckou. Každé fakultě předsedá tak jako u nás decanus a jednání fakult a sekcí účastní se také professoři mimořádní. Professory řádné a mimořádné jakož i bibliotekáře, sekretáře a důchodního jmenuje král ve státní radě. Obyčejně bývá místo vypsáno a když se byli uchazeči přihlásili, jmenuje konsistoř

tři odborníky příslušné fakulty neb sekce, kteří podají svoje dobrozdání o vědecké kompetenci uchazečů. Větší konsistoř pak navrhne terno, z něhož vláda musí voliti. Jen výminkou děje se jmenování bez konkurrence.

Při jmenování béře se zřetel výlučně na vědeckou kvalifikaci, nikoli na formální podmínky, jako akademické hodnosti atp. Profesoři jmenují se na doživotí a mohou býti sesazeni právě tak jako ostatní státní úředníci jen cestou soudní, nikoli administrativní.

Docenty jmenuje na základě dobrozdání dotyčné fakulty neb sekce kancléř; rovněž lektory cizích řečí, kteří musí býti příslušníky národa, jehož řeči učí, a nejvýše šest let smí zůstati ve službě. Professoři, jichž je 60, jsou povinni čísti v témdni aspoň 4 hodiny, stipendovaní docenti týdně hodinu. Docentů soukromých vůbec je přes 60[1])

Immatrikulace děje se bez rozdílu pohlaví na základě maturitního vysvědčení gymnasia neb vyšší realky nebo dokladu, že uchazeč náležel jiné universitě (nejvýše přede 2 léty) jako student; immatrikulační poplatky obnášejí 4·50 korun až 12·25 K.[2])

Přednášky trvají od 1. září do 15. prosince, načež nastávají čtyřnedělní prázdniny vánoční, pak od 15. ledna do 1. června. Velké prázdniny trvají tedy půl čtvrta měsíce, ale za to během školního roku pracuje se prý velmi úsilně. Přednášky jsou bezplatné a přístupné obecně, jenom na nemocnici platí se několik korun ročně, nemluvě o příspěvku do spolkové kasy. V laboratořích platí se jen za spotřebovaný material. Při université je pak mnoho stipendií jež udílejí dílem krajinské spolky, dílem akademický senát. Zkoušky státní, konané ve 14 prvých a posledních dnech semestru, za kterých není většina přednášek, nejsou tu odděleny od učení universitního

[1]) Na fak. theologické je professorů řádných 5, mimoř. 3, assistent 1, docentů 2; na fak. právnické prof. řád. 5, mimoř. 2, docentů 4, mezi těmito dáma Elsa Olava Kristina Eschelssonova, přednášející civilní právo; na fak lékařské prof. řád. 7, mimoř. 7, laboratorů 2, docentů 3; na fak. filos. v sekci human. prof. řád. 10, mimoř. 7, docentů 35, lektorů 3; v sekci matem. přír. prof. řád. 8, mimoř. 6, observator 1, laborator 1, docentů 14. Celkem 126 sil.

[2]) Příjmy universitní za r. 1899 obnášely 905.699 korun (švédských) a to, z majetků universitních 192.188 K, z vlastních fondů a fondů stipendijních 166.859 K, od koruny 479.135 K, různé 67.517 K. Vydáno bylo: 522.078 K. na služné a pense, 15.500 na udržování budov a stavby, 121.374 na materialie pro učení, 13.195 na korunní stipendia, 180.551 na dotace a stipendia různá; 31.208 na různá vydání a 21.793 na rok příští. — Stipendia ve správě universitní representují kapitál 2.414.600 K, ve správě národností a jinde kapitál 228.000 K. — Majetek stud. sboru (nikoli národností) obnášel r. 1898: 572.165 K.

jako u nás a také zkušební komisse státní není tělesem od professorského sboru odloučeným. Ba i příprava ke zkouškám státním děje se na universitě, aniž třeba nějaké praxe předběžné, jako ve mnohých oborech u nás. Proto bývá na obou universitách švédských velké množství starých studentů.

Soudnictví, které dříve příslušelo výhradně universitě, bylo usnesením z r. 1852 valně omezeno: jest podstatně disciplinární a provádí je rektor a menší konsistoř. Tresty, které mohou býti udíleny jsou: důtka a výstraha od rektora neb menší konsistoře, ztráta stipendia a vyloučení na čas neb na vždy. Každý přečin, jehož se student dopustí uvnitř městského obvodu (na míli od města) musí nejprve býti oznámen rektorovi, a jen na návrh malé konsistoře může býti odevzdán řádným soudcům k dalšímu řízení. [3])

Na návrší, kde stojí mohutný, od Gustava Vasy r. 1548 počatý, ale nikdy nedostavěný Slottet, zámek, kde dcera Gustava Adolfa Kristina, rozmrzelá starostmi panovnickými složila r. 1654 těžkou korunu švédskou, aby volněji mohla se zabývati vědami a uměním, na návrší to lezeme teď po tom studiu upsalské university jen pro vyhlídku a rozhled na rovinu upsalskou, nikoli tedy pro zámek, který je obydlím Landshödinga a arsenálem. Město a kraj širošírý jakoby z pohlednice byly vzaty: červené střechy města i vzdálených vesnic obrážejí se od syté zeleně stromů a tvoří jakoby smavé ostrovy v žlutém moři zlatého obilí! To jen tak základní a hlavní barvy, — musil bych déle státi ve stínu starých věží, než bych rozpoznal všecky ty jemnější odstíny, nad nimiž prostírá se nesmírno barvy jedné, ucelené, modro nebes, čisté a hladké jako klika v předpokoji velmožného pána.

Obcházíme ještě zámek, a vedle jižního portálu v pravo vidíme zasypané komnaty, v nichž bláznivý Erik dal r. 1567 usmrtiti některé členy z hraběcí rodiny Sture. Tedy něco podobného

---

[3]) Srv. Annerstedt: Upsala universitets historia I. s dodatkem listin (Upsala 1877), Bygdén: Upsala universitets 400-års jubelfest Sept. 1877 (Stockholm 1879), týž: Matrikel (Upsala 1877), Cornelius: Upsala theolog. Fakultets hist. (t. 1874-75). Annerstedt: Bref af O. Rudbeck d. a. kon. Upsala universitet 1893—99, v. Bahr a Brandberg: Matrikel (Upsala 1896), v. Bahr: Statutert Förordningar m. m. (t. 1897), Geijer: Upsala universitet 1872—97 (t. 1897), A. Andersson: Upsala universitets matrikel 1585—1632 (t. 1900). Většina národností vydala od r. 1877 svoje dějiny. Universita sama vydává Upsala Universitets årsskrit (t. 1877) od r. 1866, v níž je také seznam přednášek a roční zprávy. Studentský sbor vydává co semestr svůj katalog.

jako krvavé drama Abencerragů na druhém konci Evropy a důkaz, že i švédská královská historie má svoje černé stránky.

Dost nepříjemně působí sešlý ten Slottet proti ostatní úpravné Upsale, je to obr v šatech žebráckých, neboť od osmnáctého století nic na něm neupravovali. Vzhledem k těm četným turistům, kteří se pachtí nahoru na kopeček, sic nevysoký, dobře by se sem hodila nějaká restaurace jako stokholmská Hasselbacken a myslím, že ani studenti nebyli by proti tomu, třeba že ti zde mají svoji rozkošnou Flustret (otvor úlu) dole v krásných sadech na úpatí zámeckého vrchu. A že se jí nevyhýbají toho důkazem druhé její jméno Stora Förderfvet, veliká zkáza. Odkud jen ta láska mládeže milé k pití a chlastu? Či to už je tak v germánské krvi, ta žízeň nejen po pivě, ale po všem? Švédové jsou jinak přece tak ušlechtilí, skromní!

Před zámkem stávalo několik děl, která na podzim r. 1896 nadělala mnoho zbytečného hluku. Bylo to 4. listopadu, v den oslavy norsko-švédské unie. Nějaký ferina v Christianii udělal si z upsalských studentů dobrý den, či lépe dobrou noc, neboť poslal jim gratulační telegram jménem studenstva christianského, jemuž ani nenapadlo tolik lásky k sousedním bratřím. Upsalská mládež, která je víc nakloněna myšlénce unie než norská, z velikého potěšení téže noci sebrala, bůh ví kde, nějaké slepé náboje, běžela nahoru, nabila děla a pálila a houkala nad hlavami Upsalským, kteří zděšeně skákali s postelí, co se to děje. Kocovina byla z toho velká, když se poznalo, že telegram byl falešný. Pro jistotu děla jsou teď odklizena.

A ještě zacházíme k dómu, jehož dvě vysoké věže dráždily nás už z dálky a nový a čistý restaurovaný vzhled z blízka. S kathedrálami v Lundě a Dronthjemu je to největší a nejkrásnější chrám severu a necháváme si naposled tento turistický bonbon, který vysoko vypíná se nad celým městem. Také varhany se asi daleko rozléhají, když‌tě jsou ve Švédsku největší. Architektura jeho patří ranní gotice a to oné velké periodě francouzské, do níž náležejí nádherné dómy v Remeši, v Paříži, v Rouenu a jinde na severu Francie. Však také upsalský dóm stavěl Francouz Etienne de Bonneuil, zvaný skromně tailleur de pierre, ba ukazují ještě stavební smlouvu s ním ujednanou, z níž některé odstavce vytesali na stěnu dómu, pro věčnou paměť.

Ještě před několika desítiletími měl dóm dvě ošklivé, nevkusné věže, byl z velké části poškozen a uvnitř nevkusně vybílen. Na obnovení byl tedy nejvyšší čas a práce příslušné provedeny od r. 1883 asi v desíti letech nákladem asi millionu korun. Jen že obnovení dopadlo nešťastně, neboť ze starého dómu udělali vlastně kathedrálu docela novou a starobylý jeho ráz takořka odfoukli. Že místo věží starých vystavěli dvě nové, štíhlé a vysoko vypjaté jako hruď moderního básníka, a že vápenný nátěr setřeli rychle, jako s tabule ve škole špatně počítaný příklad, bylo celkem v pořádku, jenom že při tom padly za oběť mnohé staré formy architektonické, a stavitelské učebnice prý rozhodovaly víc, než pieta ku starému umění. Nestarali se ani, aby staré s novým uvedeno bylo v soulad, jdouce slepě za moderním ideálem krásna . . . Aj! To tedy jako na mnohých jiných místech evropských, kde tolik málo úcty ku starému umění. Nechať nevyhovuje starší nějaké dílo esthetickým požadavkům našim — ačkoli ono nezřídka je i převyšuje! — přece ti, kteří kdysi o něm pracovali, činili tak se vší láskou tvůrčího umělce, vkládali ať v kámen, ať v báseň, ať v melodii všecku duši svou, tak že ta duše žije s námi v jejich díle; — a proto mysl ušlechtilá šetří té tvorby staré, to jest jedním z těch faktorů, pro které lneme ke starému umění, proto hájíme starobylý ráz svých památek, tím spíše, když jsou takové nádhery jako naše Prašná brána a letohrádek Amerika; proto pohlížíme s úctou i na starší literaturu českou, byť ne tak exoticky nádhernou, aby jen vyvolení duchové ji chutnati mohli . . .

Nemusíme býti ani přepjatými milovníky starých věcí, abychom zhrozili se, vidouce, kterak dláto tady osekávalo staletou patinu, jež tvoří jednu z krás starých staveb, tak jako nádech zralé švestky jest jejím největším půvabem. Stará ta patina ne že by byla tu a tam vyspravena nebo nápodobena, kameny jsou tu tak osekány a otesány, že jsou teď jako z brusu nové a celá budova je dokonale modernisována. Stará kathedrála vyhlíží asi tak jako nalíčená stará paní. Quem deus perdere vult, dementat, vtipkují Švédové, ač tomu modernímu barbarství architektonickému nepomohou.

Paní kostelnice provádí nás vnitřkem a ukazuje stříbrný relikviář sv. Erika, St. Eriks Helgonskrin, patrona Švédska, který r. 1160 od Dánů zde někde v tom kraji byl zavražděn; pak náhrobky Gustava Vasy — Gustavianska koret — a jeho tří man-

želek, královny Kateřiny Jagellonské a jejího chotě Jana III., pak všelikých mužů vynikajících, jako Stenbocka, Banéra, arcibiskupa Mennandera a jiných, — hodný kus švédské historie musili bychom zopakovati, aby nás to všecko náležitě zajímalo. Jenom u náhrobku Linnéova srdce nám v hrudi silněji tluče.

Jako Ježíš v Káni galilejské, tak žena kostelníkova tady nechává si na konec to nejlepší, totiž klenotnici, kdež díváme se na koruny, žezla a říšská jablka Jana III. a Kateřiny, Gustava Vasy a jeho manželek, a posléze na zlatý, diamanty a jinými drahokamy vykládaný kalich a pátenu, jež Königsmark v Praze ukořistil . . .

Jindy, když procházíval jsem podobnými pokladnicemi, nitro se mi bouřilo, viděl jsem v duchu, co dobrého bylo by lze učiniti za tolik zlata, stříbra a drahých kamenů, jež zde leží bez užitku, co lidské bídy bylo by lze odstraniti za to, zříditi ústavy dobročinné, obecně prospěšné . . . teď jsem zmoudřel a chodím kolem těch pokladů dosti lhostejně maje za to, že Bůh opravdu nalézá potěšení a zálibu v těch hromadách bohatstva, kdyžtě zvlášť při chrámech velikých, kde s vybranou pompou Bohu se slouží, se přechovávají a kupí.

Trochu na Throndhjem upomíná Upsala snad jenom proto, že v kathedrále upsalské korunovaní králové švédští bývali pomazávání, jako kdysi v Throndhjemu se dálo, a že i zde jasné nebe má barvu tak světlou, jako tam a že jsme jenom o čtyři stupně severní šířky od Throndhjemu vzdáleni. Jen že zde je veseleji, — pro ty studenty, kteří zde nejsou. Ale mládež, i když odejde, zanechá po sobě veselé stopy, v životě i na lavicích svrchu zmíněných, pořezaných nikoli jen melancholickými vzpomínkam na lásky mladých srdcí, ale také bujným jejich veselím. —

Na nic jiného nelze užiti zbývajících asi tří hodin než na výlet do Gamly-Upsaly, staré Upsaly, 5 km. od nové vzdálené, teď vesnice, dříve však sídla královského s největším tehda pohanským chrámem severním. Tehda bývala Upsala nynější jenom přístavištěm a obchodištěm královským a teprv když králové do Stockholmu přesídlili a arcibiskupství, založené r. 1164 ve Staré Upsale od Erika svatého r. 1273 sem bylo přeneseno, Upsala začala kvésti a kvetla teprv důkladně, když říšský kancléř Sten Sture starší roku 1477 universitu svrchu dost široce popisovanou založil.

Z Gamly Upsaly zbyl jen kostelík jakožto troska starého dómu ze XII. století, jakési to romanské basiliky, a pak tři vrcholíčky, pro které vlastně tam jedem, cestou slunnou, i přes veliké horko příjemnou, protože máme stále rozhled po celé pláni. Veze nás tam i zpět drožkář za tři koruny, v kočárku malém, v němž my dva sotva místa nalézáme a který upomíná již na vozíky izvoščíků v sousedním Finsku.

Ty tři vrcholíčky, kužele asi 20 metrů vysoké a prý 60 m v průměru dolejší základny mající, nejsou nic jiného než hroby, velké, obrovské, opravdu královské, Kungshögarna, tři náhrobky hunských králů z doby železné, pojmenované podle tří nordických bohů Odin, Thor a Freyer. Vedle nich je v okolí několik menších hrobů a pak návrší zase větší, Tingshögen, s jehož temene kdysi mluvívali králové k lidu, jenž po švédsku slul případně Thing, tolik asi co německé Ding, věc; shromáždění lidu tedy s věcí za jedno bylo považováno — pojmy od moderních ne valně se lišící.

Přítomnost nedovedla zdržeti se, aby nevrtala v minulosti, a v létech čtyřicátých minulého věku hledali a kopali v prvním vrcholíčku, ve kterém našli urnu asi 18 cm. vysokou a 22 cm. širokou, plnou spálených kostí, a pak něco předmětů, teď v národním museu stockholmském uschovaných. Podobně později ve druhých dvou.

Stojíme tedy na první z těch homolí a díváme se do kraje, na rovinu pořád širou, zlatou, a zrající její obilí, červené střechy upsalské v dáli, na věže dómu a mohutný, těžkopádný zámek uprostřed zeleně, na jiné zelenající se ostrůvky v tom žlutém moři, překlenutém modrou oblohou, jako na pohlednici. Nikde nikoho neviděti, v několika okolních statcích je ticho v této odpolední chvíli, připravují asi oběd. Náš drožkář zajel někam do stínu a kolem je mrtvo... Tak jako když kolébku, ve které kdysi hlučno bylo, odnesou na půdu, postaví do kouta a pavouci kolem ní spřádají svoje sítě jemné. Zde narodilo se Švédsko dnešní, teď jenom ty tři písčité vrcholky a vlny kolem nich o tom svědčí. Kolébka je postavena na půdu.

A ty spálené kosti králů, jichž neznáme už ani jména! Tak jako oni, budeme za let poměrně nemnoho zapomenuti i my, tím spíše, když králi nejsme, a všichni ostatní nad námi i těch málo pod námi. Jako dříve k těmhle věcem byl jsem lhostejným, tak

teď zase více mne dojímají, nevidím začátku času aniž dohlédám jeho konce a naskakuje mi husí kůže...

Ve dvorci pod vrcholíčkem Odinovým, hned přes cestu a vedle Tingshögen prodávají medovinu, mjöd, asi takovou, jakou pívávali švédští a snad i naši předkové, dokud nevařili „Pilsener öl“ nebo nekupovali šampaňské z Reimsu. V těch myšlenkách melancholických, na minulost tuze dávnou jdeme tam také a fröken, hezké švarné děvče, staví před nás veliký roh, stříbrem kovaný, do něhož lejeme medovinu z moderní lahve, za 40 öre, sedíce při tom za stolem na verandě hezkého, selského statku. A tak jako starý král, pomalu a důstojně pozvedám ten roh, bezpochyby z nějaké staré, veliké krávy ne-li vola, ke svým rtům a piji občerstvující nápoj. Hezká fröken mihá se mi za skleněnými dveřmi.

„Pozor, Jiříku, kape to!“ vyrušuje mne varovný hlas z myšlének věnovaných dílem minulosti, dílem přítomnosti za skleněnými dveřmi, na něž obracely se moje oči místo aby se obíraly technikou nezvyklé a nemotorné nádoby.

Události další vymykají se veřejnosti, jsoutě v nich zapleteny vedle fröken i kalhoty pokapané medovinou, a trudně a mlčky sedíme v kupé osobního vlaku, který přes dvě hodiny do Stockholmu zpět se béře. Zas díváme se na švédský kraj, vzpomínáme, co dělá asi doma náš hoch a ruší nás jenom velký honicí pes, který se prohání vagonem jako občan s námi stejně oprávněný, ba privilegovaný. Jeho majitel sedí na strapontinu v uličce vagonové, čte román, a ostatní cestující, ba i sám konduktér uctivě se vyhýbaje psu, raçy jinak velmi ušlechtilé.

A touto psí idyllou končí se náš výlet do Upsaly.

❀ ❀ ❀

VICTOR HUGO. (* 26/2 1802 — † 23/5 1885.)

JUBILEJNÍ ČRTA.

Napsal FRANTIŠEK SEKANINA.

(Dokončení.)

Když V. Hugo v prosinci 1852 opouštěl Francii, byl z největších básníků své vlasti; když se po 18. letech vracel, byl z největších básníků všech dob. Stál po boku Danta, Homera a Shakespeara. Blahodárný dech samoty jej prohloubil, rušný život minulých let zúrodnil.

Stále ve styku s mořem nekonečným a s vesmírem, obohatil se jejich hloubkou. Příroda z něho učinila druhého Emersona.

Na Jersey napsal V. Hugo svoje „Tresty“ (1853). Je to zosobněná síla hněvu a vzrušené nenávisti, která tu tryská z básníka. Nad tyto stránky nenapsal Hugo bezprostřednějších, nenapsal životnějších. Všecko: vztek proti usurpatoru a utlačovateli, vášeň demokratická, vzkypělá láska k vlastní rodině, která byla nucena prchat zároveň s proskribovaným —: všecko se tu slévá ve žhavý kov básnického citu. Dvojí cestou tu hlavně probíhá snaha básníkova chytit a suggerovat: vztekem i emocí soucitu. Mezitím co spílá vetřelci na jedné straně, pláče jinde nad ubožáky, kteří se stali obětí Napoleonských přehmatů. A obě stránky jsou stejně vzrušené, na obou plápolá oheň velikých zájmů. Touto knihou se stává Hugo nanejvýš populárním a velkým. Byla sice zakázána, však tím jenom na ni upozorněno. A když se brzy na to přestěhoval básník na Guernesey, odkudž poslal svoje „Contemplace“ (r. 1856), nebylo míry nadšení pro jeho osobu.

Tak jako v „Trestech“ obrácen byl zrak básnícího na svět zevnější, tak v „Contemplacích“, se staly doménou stavy nitra. Jsou to „memoiry duše“, jak praví sám básník. V knize je naznačen osud lidstva, počínající rozjímáním dětství, vzpomínkou prvních zásvitů lásky, které nejsouce dosud láskou opravdovou, převyšují tuto nicméně svými růžovými kouzly. A život roste, všeho přibývá i zodpovědnosti. Po efemérních záchvatech vášní následují mužné boje povinností. Co zbývá básníkovi? Oddati se umění a žíti kultu krásy. A teď přichází bolest, rvavá a nemilosrdná, která neočekávaně ve chvíli nejšťastnější zahlodá na místě nejpalčivějším: „Contemplacím“ přibývá tak hlubokých čísel Pauca meae. Vzpomínka smrti počíná se vměšovati této poésii, až doposud ideám hrobů vzdálené. Ale jen pro okamžik. Brzy nová víra vzplane a nová odvaha žít vztyčuje svůj prapor. I vzdor počne lomcovati tou duší; vzdor, který přinutí odmítnouti nabízenou té doby amnestii: „Až se svoboda vrátí, i já přijdu zpět!“, volá Hugo a pojímá závratnou myšlenku, která ovšem v celém svém rozsahu nedošla splnění, obsáhnouti osudy lidstva v Legendách století“ (3 svazky, 1859, 1877, 1883). Kniha je vlastně epopejí, v níž není, bohužel, jednotného filosofického názoru. Tak jak básník těkal z doby do doby, přejímal její ovzduší i zabarvení, tak že tu nastává zvířený chaos ideový, jenž na druhé straně je zase dob těch přímou charakteristikou. Lidstvo

je tu zachyceno ve svých nejrůznějších etapách, ve svém vývoji mravním i filosofickém, podáno význačnými representanty. Pantheismus básníkův rozpíná tu již směle svá křídla. Hugo slézá tu s grandiosním zápalem onu obrovskou horu, kterou nazýváme lidstvím. Je v tom zápalu veliká brutalní síla, láska i nenávist současně. Básník vybíraje si z historie hrdiny, stane obyčejně u těch, které může podložit tímto či oním citem základním — jinak jich míjí. A tím se stává, že mnohdy velmi význačné etapy jsou pominuty vůbec, z jiných pak vybráni představitelé dosti obskurního poslání. Formálně jsou „Legendy věků" nejzcelenějším a nejzralejším epickým dílem Hugovým, kde zejména nádherná sytost obrazů dosahuje nevídané emoce a kde verš, prudký i kypící, uvádí v rozechvění.

Rok 1862. viděl vydání „U b o h ý c h l i d í"*), kteří vyšli v 10 svazcích a ve čtyřech letech dalších napsáni „D ě l n í c i m o ř e". Tyto dva grandiosní romány jsou velmi rozdílné ve svojí koncepci i uměleckých allurách. Co prvně nás uchvátí v „Ubohých lidech", je nesmírné množství ideí, které oživují knihu, zevně komponovanou po způsobu velkých románů Dumasových nebo Sueových. Tam řešena je socialní otázka celé řady stavů způsobem tak pronikavým, že povznešené, čisté stanovisko básníkovo navždy utkví v duši. Autor pohlíží na vše se svých vysokých hledisek člověka moderního, odpouštějícího mnohé, co zavrhováno je běžnou denní morálkou neb alespoň nacházejícího pro vše podobné omluvu v umírněnosti svých soudů. Duší knihy je dobrota velikého srdce, která naplňuje svým paprskováním. Volá po soucitu, neznaje zášti. Mnoho odpouští, protože hloubkou svých filosofických názorů pronikne všecko svým pochopením. Odkládáme tu četbu rozesmutněni a beze zloby, neboť odkládáme knihu nekonečně dobré vůle.

A což „Dělníci moře"? Byla by to skoro rozkošná idylla, kdyby zde nebylo tolik smutků a tolik opravdového života rozhozeno. Je to snad typické dílo romantismu i po stránce vnitřní, nanejvýš vzrušené a bohaté dějem, i po stránce formální, kde mnohdy splýváme s tím Oceánem, snad nejpřednějším hrdinou románu, velmi životně, zapomínajíce všeho kolem. Zde je sloh tak eminentně zvláštní, přiostřený a přizpůsobený, že bychom podobného hledali marně v románu jiném. Základní myšlenka jest téměř podobná jako v dramatu „Burgravů": boj „Fata s Hmotou, ve kterém podléhá podivuhodně romanticky

*) Překlad »Bídníci« (Misérables) není výstižný.

založená duše rybáka Gilliata, tak jímavě odvážného a tak velkodušně odpouštějícího na konec svojí Déruchettě. V této knize je filosofie živé hmoty, řekl bys, kterou žije Moře a jeho hlubiny. Snad v žádném díle Hugově nezanechala blízkost Oceánu tak hlubokých stop jako zde. Grandiosní oživení mrtvé přírody! Jemu již v tomto ohledu se nevyrovná poněkud pittoreskní „Muž, který se směje", napsaný ve třech dalších letech (r. 1869), neboť co bylo tam přirozené a k nutnosti vyplývající, třebas romanticky zbarvené a mnohdy zveličené nehorázně, to je zde uměle sestavované v barokním stylu sensačního spisovatele. Ba ani znamenité jinak dílo „Devadesát tři", líčící dobu revoluční, nedostupuje výšin „Dělníků moře". Tam vedle „Ubohých lidí" napsal Hugo svoje chef-d'oeuvre, které bude snad pro vždy charakteristickým dokumentem romantismu v románě.

Ale nelze opomenouti sbírek básnických, kterými jsou vyplněny mezery mezi řečenými romány. Jsou to na prvém místě „Písně ulic a lesů", které poslal básník z Guerneseye r. 1865. a kde neobjevuje se už příliš nových barev pro spektrum Hugovy poésie, leč že bychom upozornili na jednu, která byla tenkrát pro Francii frappantní: básník se s jakousi rozkoší oddává smyslným choutkám. Tu je zase zřetelná ona koketerie jeho mládí, ale je bujnější, více si dovoluje a je podbarvena pozadím vlastní k sobě shovívavosti. Velmi zhusta navazováno tu na řecký a vůbec antický motiv, který má snad přitupiti hroty prokukujících vášní ... Je tu dále kniha politických poésií, „Strašný rok" nazvaná, kterou navazuje jaksi ještě k „Trestům", alespoň v její prvé polovině, kde pohroma Sedanská je hybnou pákou inspirace. Tuto sbírku vydává již Hugo ve vlasti, kam se byl ve výroční den Leopoldiny smrti r. 1870. navrátil.

Tenkráte jeho populárnost byla bezmezná. Básník znovu se mísí ve vlny veřejného života, podporuje dobročinné akce, mluví na schůzích a dává se voliti za poslance do Shromáždění Bordeauxského. Zrovna, když byl v Brusselu upravovat záležitosti svých vnoučat (přede dvěma lety umřela tam jeho choť Adèla), propukla kommuna. Z těch dnů datován jest jeho famosní Výkřik, namířený proti zběsilému vraždění, rovněž jeho o měsíc pozdější báseň Neodvetu!, ve které plísnil bestialitu politických úřadů. Z Brusselu opřel se také vandalismu páchanému na sloupu Vendômském. Ujímal se přemožených slovem — však i jeho skutek pracoval: nabídl jim útulku ve svém domě, protestuje takto proti belgické vládě, která

jim odepřela uznání uprchlíků politických. Jeho dům byl proto zdrancován, okna vybita. A když prchl do Francie a když se objevilo zase po delší době číslo „Rappelu", napsal v jeho záhlaví slovo, kterého vysloviti dosud se nikdo neodvážil: amnestie!

V té době dosáhl Victor Hugo svého sedmdesátého roku. Však jeho stáří zůstalo úrodné, neumdlevši pod tíhou let. Tak nepřemožitelný dub netknut se usmívá tiše defilujícím stoletím.

Koncem ledna 1875 nabídnuto bylo básníkovi křeslo senatora. Tato znovuvzkříšená činnost politická vedla jej k sebrání významnějších řečí ve dvojí cyklus „Aktů a slov", rozdělených mezníkem dne, kdy započato jeho vyhnanství. Kniha tato jest snad jediným správným vodítkem pro ty, které podivuhodné metamorfosy politické i náboženské u básníka hlouběji zajímají. V nich se zjevuje Hugovo kredo pro tyto otázky, pověděné s vervou a upřímností. V nich čteme mezi řádky mnohdy velmi šlechetný román pravláštní a vzácné Hugovy duše.

Po vydání druhého svazku „Legend století", o nichž byla zmínka shora, vychází „Umění býti dědečkem", básnická sbírka roztomilé intimní poésie, jíž zaplacen je tribut podivuhodné náklonnosti dědečkovy k vnoučatům. Je zde zvláště jedna z vnuček, rozkošná Jeanne, pozdější pí. Daudetová, která se stává věčně vibrující strunou knihy. Básník, sám už dítě v těchto zlatých chvilkách, opíjí se kouzly mládí. Je tu mnoho naivností, opravdu, ale paprsk věčného mládí svítí nade vším. Gauthier řekl o této poésii: „Je veliká jako Homère a naivní jako ‚Modrá bibliothéka' (přirovnání lokální). A co opravdu překvapuje: je tu idylla i satyra i filosofie v jediném objetí tak upřímně sevřeném, že těžko vymezovati hranici."

A sotva domluvil básník, již zase politik chápe se péra: v říjnu 1877 vychází „Historie zločinu", jejíž prvá část pomáhala zažehnávati spiknutí, dále „Rozmluvy o Voltairovi", o „Veřejném majetku" a jiné časové brožury. Co se stanoviska uměleckého je tu zvlášť pozoruhodno, jsou čtyři básnické knihy, „Papež", „Nejvyšší slitování", „Náboženstva i náboženství" a „Osel". Vyšly v letech 1878—1880.

„Nejvyšší slitování" bylo vydáno ve prospěch odsouzenců kommunistických. Zde vidíme teprve v pravém světle, jak slitování je přední cností poésie Hugovy, jak vře a svítí v každém jeho díle, jak vlastně jest duší i věčnou inspirací vší té obrovské gigantovy

práce. Až dosud však v každé Hugově knize rozplameňovalo se toto slitování pro trpící a utištěné: zde vidíme, jak hoří jeho plameny i pro tyrany a pro ony, kteří utiskují. Podivuhodné, významné krescendo básnické duše! Rozpíná svoje vítězné oblouky i do „Náboženstev i náboženství", ač tu dominuje zase více méně struna satirická, která přísně bičuje vše, co stojí na úkor světlému zjevu Proroka, hlásajícího prostotu a lásku. Zde pompa kněží dochází nemilosrdných šlehů, náboženská nesnášelivost, která se stává rovněž podkladem posledního dramatu „Torquemady" (1882), postavena tu v ostré posice, prošlehané břitkými záblesky básníkova hněvu. Zde se vracejí zase živelné verše „Trestů" ve svojí původní síle. Byl to však už výbuch poslední, labutí píseň básníkova v tomto směru....

Vše, co posílá Victor Hugo dalšího, nepřináší už nových záblesků. V čem při stu jiných případů vyžádala si příroda už dávno svého práva, dostavilo se u tohoto básníka teprve v osmdesátém roce. Jinak podivuhodná sbírka „Čtyři větry ducha", vydaná r. 1881. (2 svazky) až na několik hluboce meditativních básní, opakuje většinou to, co řečeno jindy. Silně tu působí ještě prvá část — dramatická — zajímavá již tím dokumentem, že dramatická struna básníkova přece jen asi příliš hluboko ležela v jeho duši, než aby se byla dala dokonale a navždy zapudit prohranou bitvou „Burgravů". Třetí část „Legendy věků" (1883) je pouze rozšířením prvých dvou a řada posmrtných knih je v mnohém ohledu navázáním na starší.

Victor Hugo umírá v plné slávě a v nejvyšším lesku svojí popularity. Umírá v „době růží", jak si to vždy přál, v květnu 1885. Rok před smrtí dožil se ještě ohromujících slavností jubilejních, které se staly národním svátkem Francie. A pohřbu podobného Hugovu, nebyla do té doby Paříž pamětliva. Obřad stal se velikolepou apotheosou genia. Ten lesk, nádhera, upřímnost a obrovitost projevu, připínajícího se k ozdobné rakvi, vezené dle přání básníkova na Voze Chudých, suggestivně illustroval majestátní dílo, jehož konečným bodem stal se onen májový den. Velkolepá budova dostavena: oslaven svátek Rovnosti!

* * *

Victor Hugo je největším básnickým duchem Francie v XIX. století. Zřeli jsme, jak pozvolna rostou křídla jeho nitru, jak obzor jeho

zraku se šíří a jak jeho individualitě přibývá oslnivějších barev. Vidíme, jak v nejprudším rozmachu jeho básnických visí nabývá duše tvaru velkolepého zrcadla o nespočetných lomených ploškách, které reflektují vesmír v celku i v jednotlivostech, tu celkem správně, tu temněji či jasněji, však vždycky ve zvětšeném měřítku. Tato mohutnost pohlížeti na obraz velkýma očima nadšení i obdivu a tím jej zveličiti ke vlastní radosti i k sesílení dojmu pro jiné, je Hugovi vlastní. Velmi často však pozvedá básník proti sobě dva takové obrazy, v obsahu i barvě symetricky kontrastující, aby jejich smyslová prohlubeň vztýčila tím větší představy. Je velmi mnoho básní založených na této hře, kterou dociluje Hugo rysu grandiosity a živosti. Jen užíváním těchto antithes, metafor, zářivých obrazů a j. pomůcek maskuje se nedostatek citu, který až na několik velkolepých výminek je charakteristický tomuto překypujícímu nitru. Jen tím je možno, že dovede veliký tento básník rozvinouti místy tolik brutalního hněvu a zase tolik holubičí něhy otecké i dědovské, že dovede v tak mohutně velkolepých rysech sepjati ve svoje verše celou přírodu, s níž nesplýval přece úzce a která mu byla takřka jen klenotnicí, z níž vybíral svoje syté a zářící obrazy. Zřeli jsme, jak tato příroda, ač se jí přímo neobíral příliš, byla přece jen východiskem jeho představ a základem jeho filosofie životní. Jeho neobyčejná obraznost, místy až brutalně silná, přetvořovala dojem přírody, zaměňujíc obrovitost s velebou a posvátností a přikreslujíc mu v ni prvky, jež se momentálně hodily jeho filosofování. Můžeme říci, že všecky jeho idee oblékají na sebe roucho obrazů a že bez tohoto roucha jich básník neposílá světu, ba ani sám nepomýšlí. A veškera jeho filosofie je bujná, nanejvýš dovedná a smělá hra obrazů, měnivá sice dle okolností, však vždycky určitě a ostře vyhraněná jako v kaleidoskopu.

Hugo podal světu veliký příklad, co zmůže umělec, dokonale ovládající materiál, s nímž pracuje. Vedle několika zmíněných mohutností byl to především jazyk, který si podmanil duchem svým k nepodmíněným službám. Zbaviv jej klassické ztrnulosti, obohatil předem jeho slovník výrazy lidovými i málo známými archaïsmy, která mu více platila zvukem, než významem. Ve smělé předmluvě ke „Cromwellovi" postavil na roveň všecky významy dosud básníky opovrhované s těmi, v nichžto si libovali. Do svých básní zařadil spoustu vlastních jmen i odborných výrazů, které se mu zamlouvaly svojí hudbou. Obohatil se zvučnými synonymy, kterých počal

užívati s podivuhodnou mistrností i virtuositou. A tomuto svému bohatství slovnímu přizpůsobil verš od Chéniera zděděný, až dosud rozdělovaný ve tři neb čtyři pravidelné stopy s pedantickou úzkostlivostí, tím způsobem, že zavedl enjambement ve smyslu slovním i významovém a zdůvodnil takto veršovanou pružnost, plynulost i eleganci a podmínil jeho podřízenost myšlence, kterou má vyjadřovati. V prvých knihách je méně této duchaplné revoluce, na kterou tak těžko přivykalo ucho, odkojené klassickou přesností. Ale čím dále, přibývá jí a s ní zároveň i suggestivní moci slova a zpěvnosti strofy. A podivno: téměř mathematicky přesně by se dal zjistiti úbytek zvučných synonym postupem od prvních sbírek (Orientaly) k dalším s přibývající pružností rythmickou, která v příčině zpěvnosti a šťavnatosti dikce stojí s ní na rovni. Celá druhá polovice vrcholícího díla básníkova je jednoduchá a prostá ve svém výrazu, ale jak zpívají ty živé, zvlněné, rythmem i rýmem kypící verše!

Pleniti se dá v každém díle, přirozeně! — ani dílo V. Huga nezůstává ušetřeno tímto — můžeme říci skoro: zákonem přírody. Edmond Biré ve své široce založené práci, jinak ostře nadržující císařství, vytknul velikou řadu nedostatků básníkových, tu správně, tu přespříliš nešťastně pro dobrou pověst svojí kritické nestrannosti; Lanson, více méně duchaplný vykořisťovatel tohoto, promluvil hodně podobně. Přijde snad ještě celá řada těch, kteří poctivě zopakují při jubileu, v čem byl V. Hugo maličký. I těchto poklesků bude řada —: čím obrovštější dílo hlouběji založené, do nejširších oblastí zasahující, tím větší příležitost k nim. Jednoho však neupře snad nikdo, kdo nedávaje se strhnouti ani eložemi jedněch, mezi nimiž jsou ve Francii i dnešní nejmladší (Plume), ani hanopisy jiných, prostuduje dílo Hugovo samo: že to byla duše-orkán, bouře, živel sám, která když to v ní zavřelo, dovedla si v akutní chvilce dobýti celého světa — ať už jeho lásky či jeho nenávisti. A tato strašlivá živelnost genia zůstane pro vždy přední uměleckou konstantou jeho díla.

*

K vůli přehledu uvedeme chronologický seznam Hugových důležitějších knih pod tituly originálů:

Básně:

1822. Odes et poésies diverses.	1831. Feuilles d' automne.
1829. Orientales.	1835. Chants du crépuscule.

Básně:

1837. Les voix intérieures.
1840. Les rayons et les ombres.
1853. Châtiments.
1856. Contemplations.
1859. Légende des siècles (I.)
1865. Chansons des rues et des bois.
1872. L' année terrible.
1877. Légende des siècles (II.)
— L' art d' être grand-père.
1878. Le pape.
1879. La pitié suprême.
1880. Religions et religion.
— L' âne.
1881. Quatre vents de l' esprit.
1883. Légende des siècles (III.)

Dramata:

1827. Cromwell.
1829. Marion de Lorme.
1830. Hernani.
1832. Le roi s' amuse.
1833. Lucrèce Borgia.
1835. Marie Tudor.
1836. Angelo.
1837. Ruy-Blas.
1843. Burgraves.
1882. Torquemada.

Romány:

1819. Bug-Jargal.
1825. Han d' Islande.
1831. Notre-Dame de Paris.
1862. Les misérables.
1866. Travailleurs de la mer.
1869. L' homme qui rit.
1874. Quatre-vingt-treize.

Díla politická, kritická a j.:

1829. Le dernier jour d' un condamné.
1836. Claude Gueux.
— Littérature et philosophie mêlées.
1842. Le Rhin.
1852. Histoire d' un crime.
1862. William Shakespeare.
1875. Actes et paroles.

Díla posmrtná:

Théâtre en liberté.
Toute la lyre.
La fin de Satan.
Drames de l' invisible.*)

V Žižkově v lednu 1902.

*) Literatura: E. Dupuy: Victor Hugo l' homme et poète. Paris 1887. H. Lecène et H. Oudin. — Paul de Saint-Victor: V. Hugo. Paris 1884, Calman Lévy. — Renouvier: V. Hugo le philosophe. Paris 1900. Armand Collin. — Díla básníkova.

Z NÁRODNOSTNÍCH BOJŮ NA POZNAŇSKU.

Črta historická. Napsal Dr. R. MARŠAN.

(Dokončení.)

Nebylo potřebí, by žaloba byla oprávněna, aspoň p o k u s u, s k u t k u, jejž i zákon vyžaduje?

Říkáte, že je lépe p ř e d e j í t i, než chtít potlačovat. To jest sice velmi křesťanské, pánové, ale jen s jednou podmínkou: aby přehmaty, kolísání a nesprávnosti této opatrnosti nebyly horšími než potlačení samo. A pánové dokážu vám, že tomu tak bylo při horlivosti úřadů poznaňských a pruských.

Horlivost ta měla jen ten účinek, že to, co by Vám bylo zřejmé povstání jasně odhalilo, stalo se matným a nejasným, jak ukázalo vyšetřování skoro dvě léta se vlekoucí.

Obžaloba ve snaze, najíti v zemi makavé a organisované spiknutí, vybrala si hrstku vyvolených, aby se na nich odškodnila. Ti ovšem diví se s jistým právem této přednosti. Tento přehmat však musel se nutně státi, jakmile vyšetřování, místo aby se obmezilo na pravé původce, na agenty „centralisace", zabloudilo v pusté bezmezné končiny, jimiž je buď celý národ anebo vůbec nikdo.

Ó, pánové, jmenuje-li se hlasité i tiché proklínání násilí, olupování, utrhačství a neúprosné nelítostné rozhořčení silného proti slabému spiknutím: — vydává li se ten, kdo křečovitě drží se trosek lodi ztroskotané, přísnosti zákona vašeho; — zvete-li to účastenstvím ve spiknutí, že my, po 80 let na kříži ležíce, se smrtí zápasíme nemohouce ani zemříti ani doufati v život budoucí; je-li to velezrádou, chtíti se osvoboditi všelikou schopností, již Bůh udělil i nejnižšímu tvoru, od nesnesitelného tlaku kongessů nás drtících — očekává-li toho, kdo života svého hájí a o svobodu svou se snaží, smrt a žalář — p a k o v š e m n e j s m e m y s a m i s p i k l e n c i, n ý b r ž c e l á P o l s k a! Předveďte tedy celou Polsku před tuto přehradu, předveďte sem všechny naše svaté i všechny naše hrdiny, přiveďte sem vše, co zuří, vše co šílí, co proklíná svůj den narození a vnitřnosti své matky v této veliké zemi poroby, jež zve se Polska! Rozšiřte rozsah sítě této až do čtyř úhlů světa — neboť ostatky Poláků za vysvobození vlasti své zemřelých svolávají všude spoluvinníky a mstitele!

Nejsou-li spiklenci dítě, jež poslouchá vypravování o vraždění u Human a Pragy, i stařec, jenž mu to povídá, i ti kdo se pamatují, jak otcové Vaši zrádně zbili předky naše u Szczekocin a Woly, ani chránili budoucnost Německa i Evropy před rozpínavostí Ruska?

Proč tedy jen tak málo spiklých velezrádců, v této jizbě? Kde jsou ostatní? Proč nevybrali jste než 260 zrnek písečných z nesmírného, nedohledného proudu našeho rozčilení?

Nedivte se, že Vám stále až do únavy opakujeme, že jsme pokutováni ne za svůj odpor, nýbrž za neštěstí, které nás před sto lety stihlo. Neradi jste na to upomínáni, že každý otřes Polsky není než nutný a oprávněný zpětný ráz zločinů velmocemi na ní spáchaných. Ale i nejslabší tvor vzpírá se poslední silou noze jej zašlapující — a vy chcete, aby celý národ, aby obr v úzkou rakev sevřený neotřásal až do posledního vzdechu prkny jej dusícími?

Spiklenců v tomto smyslu není v Polsku 260, ale milliony.

Je-li však zde trvalé spiknutí, záleží v nesnesitelné a neutuchající nespokojenosti od té doby, kdy lidským chtíčům zlíbilo se roztrhati, čtvrtiti a ničiti to, co Prozřetelnost stvořila, spojila a nehynoucím jménem národ polský oživila. Nečiňte oběť zodpovědnu za neobratnost katanovu. —

Co Vám nechceme upírati, co jest makavé při celém spiknutí, to jest působení demokratické propagandy vůbec a co do příprav ku povstání, jehož vypuknutí vláda pruská zamezila, zvláště. To jest jediný pevný základ obžaloby a jediný výsledek 17ti měsíčního vyšetřování. Všechny delikty, jež nelze odvoditi z tohoto podkladu, padají samy sebou a nesnesou kritiky přese všelikou snahu obor trestnosti rozšířiti.

Centralisace, která samojediná nese za vše zodpovědnost, neměla však v úmyslu pozdvihnouti válku proti moci pruské. Předem ovšem odmítáme, by se nám podkládaly nějaké sobecké ohledy, nějaká pozdě zrozená příchylnost neb spolky na oko.

Nikoli z lásky ku vládě pruské byla by jiv zpoura polská šetřila: cizí moc je vždy v nenávisti a kdo by Vás chtěl přesvědčovati o opaku, zasluhoval by právem Vaše pohrdání.

Ale zdálo se nám, že z ohledů jak politických, tak strategických nesluší Prusko směšovati s ostatními dvěma velmocemi. Již úvaha, že vzpoura, jsouc obklopena trojím stejně mocným nepřítelem, musila by jistě před vznikem vzíti za své, nutila nás, počet nepřátel možno-li zmenšiti. Ale potřebovali jsme také aspoň jeden více méně bezpečný útulek, odkud by se povstání mohlo šířiti. A tu nesnese ani ruské ani rakouské Polsko srovnání s tím, co poskytovalo nám Polsko pruské.

Počítali jsme tudíž na to, že jakýmis ohledy a vyhýbáním se každé vážné srážce s vojskem pruským podaří se nám hned od počátku zajistiti si, ne sice spolek, ba ani zdánlivý souhlas vlády Vaší, ale přec tolik, kolik by bylo zapotřebí k útoku na moc ruskou, němou toleranci, nabývající tím více podoby zřejmé smlouvy, čím více bychom získávali půdy, čím bezpečnějším stalo by se postavení naše v ruském Polsku". —

Dne 17. listopadu 1847. o 2. hodině odpolední skončil slavný „proces polský", jediný svého druhu v análech soudnictví.

„Přítomnost četných gend'armů pěších i na koni a setniny 2. pluku gardy, věštila již na venek, že život vnitř justičního paláce bude dnes pohnutější než obyčejně." psala liberální Weserzeitung. „Konečně o 9. hodině po předvedení zajatých otevřena zasedací síň obecenstvu v četných davech budovu obléhajícímu; v několika minutách byly všechny místnosti hustě naplněny. Sezení započalo vyvoláním jmen všech žalovaných — bylo jich přítomno 186. Na to započal předseda: „Žalovaným bude nyní sdělen rozsudek. Povstaňte!"

Čtení rozsudku odbylo se poměrně rychle. Po přečtení německého textu, opakováno bylo vše assesorem Jerzewskim po polsku.

Celkový výsledek byl, že 8 obžalovaných odsouzeno k smrti mečem, ztrátě šlechtictví a konfiskaci jmění a sice: Ludvík z Mieroslawskich, Vladislav z Kosińskich, Stanislav ze Sadovskich, Severin z Uzanowskich, farář Josef Lobodski, Stanislav Florian Ceynowa, Josef z Puttkammer-Kleszczynskich a Apollonius z Kurowskich jako původci zemězrady.

Kromě toho odsouzeno pro účastenství v zemězradě a pro neudání úřadům 82 osob veskrz do káznice 8—25 lety.

K nižším trestům, ale nejméně roku káznice s příslušným zostřením a zákonnými následky odsouzeno: 10 osob pro pokus násilného vyproštění vězňů, jehož se dopustili za předchozího vyšetřování; 15 osob pro pokus vzpoury a několik pro jiné delikty.

Osvobozeno bylo *132* žalovaných, proti čtyřem rozsudek prozatím nechán in suspenso.

Zajímavým bylo, že odsouzení týkalo se zločinu zemězrady, nikoliv velezrady, na nějž zněla žaloba a proto, že nezamýšlelo se, jak v důvodech rozsudku uváděno, násilné odtržení částí území od Pruska, nýbrž jen násilná změna ústavy, docílení samosprávy. Uvedeno i v rozsudku, že soud sám nabyl dojmu, že se jednalo předem o útok proti

Rusku. Ovšem prý z toho neplyne, zdali by povstalci byli nechali později i Prusko na pokoji.

Odůvodňuje rozsudek podotkl president, že soudní dvůr uznal vinnými ty, kdo

1. sami se přiznali (hr. Mieroslawski),

2. v předběžném vyšetření přiznali, ale při hlavním líčení to odvolali bez dostatečného odůvodnění;

3. kteří od jiných byli zatíženi a nic neshledáno, co by obvinění to vyvrátilo; kde nebyla obvinění opírána fakty, byl prý prohlášen výrok osvobozující. Krom toho použil soud v mnoha případech práva mimořádného zmírnění snížením sazeb trestu.

IV.

Dojem rozsudku ve veřejnosti. — Osvobození uvězněných za březnové revoluce berlínské. — Poznaňsko r. 1848. Autonomie slíbena. — Sesílení germanisace. — Bismarck; hakatismus.

Výkřik zděšení ozval se nad drakonickým rozsudkem po všech civilisovaných zemích i v listech svobodomyslných celého Německa — tresty tak přísné pro zamýšlené delikty rázu ještě zcela neurčitého, pro záměr, jenž nesl na sobě všechny známky fantastické myšlenky bez možnosti provedení, byly též u justice pruské výminkou. Tomu, že by byl Mieroslawski vážně mohl se státi nebezpečným vojenským státům jako Rusko a Prusko, nemohl uvěřiti ani nejnezkušenější. Cítilo se, že ostří zákona stihlo tíže revoluční fantasty polské, nežli jiné a nimbus mučenníků, v tomto případě jistě oprávněný, zvýšil sympathie k nim, čehož dokladu měli se dožíti dříve než mohli očekávati.

Osmi k smrti odsouzeným byl totiž královskou milostí trest zmírněn v doživotní žalář a odbývali právě s 87 jinými soudruhy trest svůj v berlínském vězení Moabitském, když tu vypukla březnová revoluce berlínská (18.—21. března 1848). Davy vypáčily brány žaláře a za nadšeného jásotu vyvedly polské vězně, jichž krajané byli prvními bojovníky na barrikádách.

Všeobecnou amnestií nabylo osvobození to sankce.

Mieroslawski hned po té nalezl opětné pole působnosti v Poznaňsku, kde autonomie národní, vládou pruskou v prvém leknutí z revoluce berlínské slíbená, odporem Němců mařena, až došlo k zřejmé národnostní válce. Polské ozbrojené zástupy však pruským vojskem rozprášeny a slíbená autonomie, jediný jasný oka-

mžik v životě Poláků pruských, upadla v zapomenutí. Mieroslawski po mnohých dobrodružných potulkách po různých jevištích revoluce r. 1849 (Sicilie, Badensko) uchýlil se do Paříže, kdež zemřel r. 1878.

Marny byly sympathie revolučních stran všech zemí pro věc polskou, marné demonstrace v Paříži, žádající restauraci Polsky s hrozbou války mocnostem dílčím, marné návrhy republikánské levice v parlamentě frankfurtském, směřující k témuž účelu neb ku provedení autonomie pro Poznaň a Západní Prusy.

Země tyto zůstaly i nadále nerozlučně spojeny s královstvím Hohenzollerským; národnost polská obmezována stále víc, až přišel muž, jenž útisk lidu polského přivedl na výši nepřekonatelnou — Bismarck. — R. 1861 troufali si Poláci ještě žádati nového krále Viléma za zřízení polské university.

O jedenáct let později pak vymýtěna pod záminkou boje proti církvi katolické (t. zv. Kulturkampf), polština i z nižších škol. Kdežto dříve jen znalost němčiny šířena, zahájeno nyní liberálním ministrem vyučování Falkem přímé pronásledování jazyka polského a týž obmezen brzy jen na vyučování náboženství v nejnižších třídách.

R. 1886. vystoupil Bismarck s plánem do té doby neslýchaným: vykupovati Poláky z půdy po otcích zděděné a odtud datují se úsilné vyhlazovací pokusy vlády pruské pověstné pod jménem „hakatismus“, úředně „innere Kolonisation“. Sněmy vládami stále strašené „polským nebezpečím“ věnovaly na tento účel nesčetné milliony. Poláci odolali i tomuto hospodářskému nebezpečí. — R. 1901 vymýcena polština i z vyučování náboženství v nejnižších třídách a následek toho byly události vřesenské, jež zas jednou obrátily pozornost na nešťastný kmen polský v Poznani, po svém způsobu neméně hrdinný než Burové.

ROZHLEDY.

PŘEHLED NÁRODOHOSPODÁŘSKÝ A SOCIÁLNÍ.

FINANČNÍ OBZOR

Hospodářské i finanční vzdělání a jeho výchova tiskem.

Je-li všeobecně pochopováno, že naše hospodářské vzdělání daleko není takovým, jakým by býti mělo, mimovolně vznášíme k sobě otázku, zda náš hospodářský mrav se lepší. U nás jako v Rakousku

vůbec jest valná většina obyvatelstva zaměstnána zemědělstvím; máme sedm fakult právnických a také filosofických, oproti tomu jen pět technik, dva vyšší ústavy báňské a jednu vysokou školu obchodní. Ale ve stínu těch ústavů a fakult prosvítá konečně všeobecné pochopení, že mládež našich vzdělaných stavů jde cestou úplně nesprávnou, a že stát nejen že ničeho nečiní, aby ji odtud odvedl, nýbrž naopak větší příležitostí ji láká v blud. Moderní mládež vychovávaná rakouským ministerstvem vyučování jest degenerována v ohledu energie a vůle, že jí nic není vítáno, k čemu třeba samostatnosti a vlastní síly. Jejím ideálem valnou většinou i nyní zůstává pevné postavení s platem jen poněkud ucházejícím, které poskytuje záruky pro stáří. Oproti tomu nevítáno bývá místo, které žádá vlastní činnosti a samostatnosti. Tentýž směr ducha pozorujeme také ve Francii a jest jeho důsledkem, že Francie v soutěži průmyslové a obchodní zůstala za Anglií, Německem a Spojenými Státy Severoamerickými. V tom ve Francii neshledávejme příkladu, aby také u nás hospodářský talent zůstával neplodným. Dědicové znamenitějších obchodníků a průmyslníků hrají si na kavalíry a dále vésti obchod pokládají za myšlénku zpozdilou. Stávají se velkostatkáři, sportsmany, vším možným — jen obchodníky ne. Synové a vnuci zakladatelů jmění, pokud možno, co nejdříve přeměňují své továrny v akciové společnosti a z průmyslníků se stávají kapitalisty. Jest to všeobecný směr doby, která již svojí výchovou není přízniva samostatné iniciativě. Jestliže bychom se snažili vysvětliti zjev ten, bezděky bychom se musili vrátiti až k velikému obratu po událostech r. 1866 a 1870. Bedřich Veliký ironicky napsal ve vysokém věku, že kde kdo se považuje za ztracena, neláme-li svým rekrutům údy à la Prussienne. Rok válek prusko-rakouské a prusko-německé zplodil totiž víru ve všemohoucnost státu, protože přísná státní organisace pruská se domohla tak znamenitých úspěchů. Stát se stal vším i hospodářsky i individuálně. Sílu Německa ale vidíme v tom, že od tohoto názoru se emancipovalo nejdříve. A toto odklonění od tradic, když se osvědčily mylnými, zmohutnělo Německo velmi na náš vrub, kde ještě lpíme namnoze na víře, že stát jest svépomoc, a síla individuální, že jest mocí podružnou. Ať změní se různé skupiny zájmů nebo tendence jednotlivých dnů, pro náš vývoj zůstává nyní nepochybným, že dokud se nezmění náš hospodářský mrav nebo hospodářská výchova naší mládeže, — náš hospodářský a sociální názor světový, do té doby že nelze mysliti na skutečné zlepšení našich hospodářských poměrů. Malé hospodářské vzdělání jest překážkou, že se u nás málo bohatství tvoří, — že nerostou nebo klesají, jest zase vinou malého vzdělání finančního.

Ptejme se, na jaký stupeň se vyšinulo finanční vzdělání v naší říši a na jaké úrovni jest nyní u nás, — přemýšlejme o té otázce a shledáme, že ji nelze přesně zodpovědět. Není především spolehlivých číslic, které činíce zbytečným namahavý proces dovozovací

úvahy, samy sebou jsou jasným a přesvědčujícím důkazem. Statistikou zjistíme snad, kolik obyvatelů absolvovalo školy střední a školy vysoké, lze okrouhlým číslem odhadnouti také počet těch, kdo v různých školách odborných měli příležitost, aby se připravili pro svá povolání zvláštní, — i ty lze spočísti, kdo použili dobrodiní vzdělání odborného, ale ho nevyužili, — činíme rozdíl mezi těmi, kdo vychodili školu měšťanskou a mezi alfabety, které vychovala pouze škola obecná, máme v evidenci ubývání analfabetů a čteme, kolik nadějných lidí složilo zkoušky ze státního účetnictví, — avšak o finančně vzdělaných neví ani statistika ani ctihodný úřední fascikl. Snad by bylo věcí finančního ministerstva se starati o tuto věc, neboť jest poněkud za niveau finančního vzdělání zodpovědno, a jestliže bychom se ptali: Excellence, uspokojoval stupeň finančního vzdělání, když jste nastupoval úřad, a nebyl-li příznivý, co jste učinil, abyste jej zvýšil, — mělo by se nám dostati příslušného vysvětlení. Odpovědi té by se nám dostati mělo, prozatím myslím však, že by se nám jí nedostalo, neboť péče o finanční vzdělání nebyla dosud přidělena ani žádnému odboru ani odbornému šefu. Jest ovšem velmi nesnadnou a delikátní otázka, co jest finanční vzdělání: definovali bychom je tak: finanční vzdělání jest schopnost — snahy a události hospodářské i politické samostatně posouditi po stránce peněžní. Komu ho třeba? Každému, kdo disponuje přebytečnými silami hospodářského těla. Tudíž především kapitalistovi, dále tomu, kdo spravuje jmění cizí, bankéři, zástupci kapitalistů, kteří svým jměním neumějí hospodařiti, každému, kdo jmění má nebo se o ně snaží. Snad v utopickém státu budoucím stát všemocný sám bude říditi přebytečný kapitál in statu nascendi tam, bez odporu a bez prodlení, kde ho bude třeba, nynější společnost ukládá tuto povinnost majiteli kapitálu samotnému. Dovozujeme tudíž, že v nynější společnosti, jsou-li poměry jinak stejny, národní hospodářství dospívá největší výše tam, kde činitelé povolaní ku disposici kapitálem, dospěli nejvyššího stupně hospodářského vzdělání. Zásoba finančních znalostí soustředěných v hospodářském těle, jest právě tak cenným a plodivým hospodářským jměním jako suma vzdělání technického a průmyslného i obratnosti řemeslné.

A co náleží ku finančnímu vzdělání?! Velmi mnoho snad až příliš mnoho! Kdo dnes vládne jměním jen poněkud větším a vidí, že v jeho zájmu jest, aby se uchýlil od vyšlapaných cest vkladu do záložny nebo spořitelny, koupě rent nebo půjčky na hypoteku, musí býti i poněkud právníkem, aby znal právní podklad transakce, když se stává majitelem dlužního úpisu nebo akcií, musí míti znalosti i politické i technické, musí posouditi i přechod i vznik konjunktury, trvání smluv celních, působení kartelů, reakci vynálezů, a také znalosti osobní mu chyběti nesmí. Bez těch zkušeností majitel kapitálu zabíhá v nebezpečí ztrát.

Jak získáme finančního vzdělání?! K němu není určité, známé cesty! Hleď každý sám, ať se prodereš. Vychovává je jediná škola,

— škola ztrát, kterou člověk moudří, a již za drahé peníze se něčemu přiučíme. Skutečnou školu se státními učiteli a učebními plány byli by zajisté již dávno zařídili a cestu ku finančnímu vzdělání učinili přístupnější, kdyby nebylo největší nesnáze v těch, kdo školou by měli býti vychováni. Finančního vzdělání zajisté třeba především tomu, kdo vládne jakýmsi nadbytkem, — a který jinoch v lavicích školních by se mohl domnívati, zda znalostí finančního vzdělání, jestliže by jich nabyl, by také využil, zda kdysi se stane bohatým nebo bohatství bude spravovat! Byla by to škola, o jaké snil onen bednářský učenník, píše frankfurtskému Rothschildovi, že by se rád učil millionářem. Smějeme se naivnímu přání tomu, ale mnoho-li by za to dal ten, kdo později se vyšinul obyčejnou cestou k metě statisíc nebo millionů, aby věděl jak bohatství, kterého nabyl, spravovat a zachovat!

Z těchto vývodů docházíme k přesnému závěru: Stát v mezích širších i národ v mezi užší mají největší zájem o to, aby kapitalisté, již disponují všemi úsporami jeho hospodářského těla, nabyli finančního vzdělání co nejlepšího, — avšak není s to, aby jim je opatřil přímo, poněvadž vznik kapitálu nebo získávání onoho disposičního práva, se děje cestami tak nevyzpytatelnými a nepřímými, že síti na nich zrnka oné životní moudrosti jest nemožno.

Ale nejen státu jest finanční vzdělání starostí pilnou, nýbrž i jednotlivých skupin výrobních, které na jeho výši mají zájem nepopíratelný. Moderní práci si nelze mysliti bez kapitálu, výrobci jsou odkázáni na pomoc spořivých a přispění přebývajícího bohatství. Průmysl se cítí poškozen, je-li akcie nezaslouženě zanedbávána a peníze proudí do spořitelen — právě tak jest na škodu rolnictví a činnosti stavební, jestliže ažiotaží štvané nadšení pro hodnoty dividendové loupí kupce zástavním listům, — a také státu není lhostejno, nemají-li trhu renty, protože obecenstvo cennou hodnotu snad vidí pouze ve favorisovaných akciích a když zmoudřelo škodou na nich, své peníze opět thesaurisuje. Akcie, zástavní list, renta mají toliko jeden prostředek, aby proudy kapitálu přivedly do svých zálivů, prostředek ten jsou důvody! Tyto ale působí jen tenkráte žádoucím vlivem, je-li jim zrale porozuměno.

Věnujeme-li pozornost poměrům u nás, nutno konstatovati, že finanční vzdělání stojí na úrovni dosti nízké a že nijak není v poměru se silou našich úspor. Číslic ovšem pro tuto skutečnost není! Kdo by jí ale nepozoroval, ať sleduje činnost emisní, vztah obecenstva k trhům na cenné papíry a také toho důsledek, situaci trhu — u nás bursy pražské, — jeho organismus, funkci a sílu odporu, a srovnává pak s poměry jinde zejména s Německem, které jsouc nám nejblíže, podává názorné tertium comparationis Docházíme ku charakteristickým závěrům. Kapitalistické naše obecenstvo jest jen zřídka s to, samostatně posuzovat, a jestliže by bylo s to, není na to zvyklo. Proto si vysvětlíme, že přes to, že kursový lístek vídeňský

uvádí poměrně malý počet akcií, bursa vídeňská, k níž se sami centralisujeme, jest často rozvášněna akciovými affairami a tak často jest zmítána velkými kursovými změnami, ač přece není často důvodu pro toto nervosní kymácení záznamů ani v hospodářských poměrech všeobecných, ani v konjunktuře, situaci podniku, ani ve vnitřní ceně. Mnoho se hrá u nás na burse, však appell průmyslu, když volá po kapitálu, hřmí k ušim nepřístupným. To veřejné tajemství je známo, jak nesnadno jest u nás emisnímu ústavu i nejmenší průmyslový projekt na stálo umístiti v posledních rukou, — s jakou ale vášní se přisazuje na kursy každé evoluce nebo pouze episody bursovní, při níž poslední účastníci platí obyčejně cenu. A ztráta našeho místa v takové jediné variaci činí často více, nežli upisovací kapitál malého podniku, který těžce sháněl akcionáře. Věnujeme burse difference a loučíme se s nimi, když jdou ve psí, — ale l e g á l n í m způsobem burse svěřujeme svůj kapitál neradi. Nedůvěru tu jest vysvětliti jednak vadami našeho akciového zákonodárství, všeobecným předsudkem proti kapitálu, který se odiosním stal i na místech úředních, neupraveností našeho obchodu cennými papíry, které namnoze jsouce bez trhu nejsou jměním mobilním, ale ona jest také důkazem o malém stupni našeho finančního vzdělání, neboť není nedůvěřivým t e n, komu jest rozhodným posudek vlastní. Parallela s německými poměry osvětluje situaci naši, „že její nesrovnalosti jsou nám ještě více nápadny. I tam — v zemi kontreminerů — trhá někdy břehy silný spekulační proud, ale jeho jednostrannost jest opřena silným proudem druhým, totiž mocným trhem papíry k p e v n é m u uložení kapitálu. Jen tak bylo možno, že přes hráz drakonického zákona bursovního, který činnost spekulační skutečně omezil, se vyvinula ohromná podnikavost emisní. Sílu tamějších poměrů zřím především ale v tom, že obecenstvo nenechávajíc se strhnouti spekulací z povolání oproti tomuto často hájí svůj názor osobitý a jej mnohdy také o b h á j í. A to jest obraz, kterého jsme dosud neviděli v rámci Rakouska: triumf obecenstva věcně lépe posuzujícího, které si nedá své papíry vyrvati nebo vylákati od jobberů bursovních. Mluvíme-li pak o rozvoji činnosti emisní, myslím, že její zdravá epocha nenalezla by u nás půdy, ani jestliže by se pro ni našlo s dostatek uspořeného kapitálu, neboť naše obecenstvo není tak vychováno, aby prostě a přímo mohlo býti získáno novým podnikům. V sousední zemi finančně vyspělé se obecenstvo pro subskripci získává pouze věcným a přesvědčivým prospektem — u nás prospekt ten se potká s fiaskem, protože z těch, na jichž adresu jest řízen, mu nerozumí ani pětina. A právě z tohoto důvodu projekty, o nichž v divokých rázech bije buben reklamy, naleznou zde více lehkověrných nežli jinde. A pak účast domácí se nezískává číslicí a kalkulem, ona musí býti suggerována úspěchy závodů jiných, které mnohdy bilančním uměním bývají toliko domnělé. Vznikne podnik a neskytá-li hned za prvá léta své činnosti výtěžek jako závody obdobné — ač přece musí

jednati si zkušeností ohledně surovin i výrobku, přivábiti klientelu a především se konsolidovati — bují kritika pesimismu a mluví se o diskreditovaném zakladatelství. Pak k chybě se řadí chyba druhá, jak s velkou znalostí věcí bylo vytýkáno nedávno: Poněvadž by bylo zle, jestliže by nový podnik v prvém roce nevyplácel takové dividendy, jako staré, správní rady a ředitelství se nutí ku vyplácení dividend, — vždyť jest to jejich otázka existenční, a bilance se nadhání podivuhodným způsobem. A tyto domnělé, — problematické úspěchy jsou zase vzpruhou pro vznik podniků nových stejného druhu, soutěž postupuje řadou geometrickou, až nastane reakce a vystřízlivění. Přirozeným postupem psychologickým se hledá obětovaný, aby byl přibit na kříž onoho nezdaru. A poněvadž obecenstvo jest suverenní — jak by mohl chybovati lid? — zní do oken těchže ústavů, které slyšely výtky indolence ku domácí podnikavosti nebo ztrnulého konservatismu, — poněvadž našim Katonům se nelíbí věc přemožená, — zase výkřiky hněvu, že pomáhaly zakladatelství nerozumnému. Čiň, jak čiň, bit budeš vždycky. V tom millieu nedostatečného finančního vzdělání, málokdy se obecenstvu ukáže zrcadlo, aby vidělo své nedostatky. Výtka věcná se stává příliš často otázkou osobní, ... nutno ale konstatovati, že odvažuje-li se kdo ku parallele našich poměrů s německými a diví se, že při svém bohatství kapitálu jsme tak daleko za hospodářskou vyspělostí říše sousední, — že nedospěli bychom ani ku polovině oné mety i vládnouce takovým bohatstvím kapitálu jako Německo, — protože obecenstvu se nedostává finanční vyspělosti.

Finančního vzdělání u nás není, ba ono ani pohřešováno není. Dejte laikovi kus sukna, aby ušil kabát, on upřímně se přizná, že toho nedovede. Stal-li by se ale pánem jmění, byla by mu urážkou otázka, zda dovede ho spravovat. A přece jmění je mnohdy snáze vyzískat nežli neztenčené udržet. Tato drastičnost poměrů jest dokumentována jednak bedlivostí našeho tisku, se kterou sleduje vývoj hospodářských poměrů, jednak pozorností, kterou jim věnují naši kapitalisté.

Zvrácenost názoru o hospodářském, případně finančním vzdělání vystupuje nejvýznačněji záměnou, že list bursovní se považuje u nás za obchodní. Hospodářská jeho část může býti také zajímava — pro bursiany — nikoliv ale pro obchodníky nebo průmyslníky. Rozdíl mezi listem bursovním a listem obchodním seznáme srovnáním s listy francouzskými a říšskými listy německými. V pravidelných úvahách podávají svým čtenářům praktické hospodářské znalosti, učí ekonomickému hospodářství jměním, nestranně a znale řeší starosti bohatství i poukazují ku novým cestám bezpečných investic, upozorňují na obraty konjunktur a důsledky nových poměrů, vedou po cestách světového obchodu a často předstihují vývoj situace, — ony nezískaly svého renomé úvahami, které podněcují ku spekulaci, — a v tom je také veliký rozdíl mezi obecenstvem tamějším a naším. Toto si nežádá pařížského Tempsu, který každého roku posýlá svého

spolupracovníka na velkou cestu světovou, aby hospodářsky instruoval svého čtenáře, ono si nepřeje přímých dopisovatelů z velkých obchodních emporií, kteří by upozorňovali na vhodné doby pro obchodní nebo průmyslovou akci domácí, ono si nevynucuje, aby jeho list každou konstellaci bez prodlení mu učinil zřejmou, — ono jest bez iniciativ a passivně jen stravuje, co se mu podá, ba ani to, co jest, mu není poučením. Tisk připravuje cestu myšlenkám nových epoch a konjunktur, ale v jeho zrcadle vidíme také pokrok kruhů výrobních, také on jest výsledkem moderního světového styku a vždy jda s ním, má mu připravovati dráhu. Ten úkol může plniti též u národů nejmenších a kde jej plní, jest to důkazem hospodářské národní síly. Doklad toho v malém Švýcarsku, jehož časopisectvo postupujíc v přímé linii se všeobecným pokrokem hospodářských snah, daleko předstihuje monotonii bursovní, nelpí stále na místním, jde k velikým cílům světovým a širokým ramenem osvěty otvírá obzor čtenářů. Za jejich práci průkopnickou, kterou razí dráhu průmyslu a obchodu, jako listům německým jest jim díkem obrovské jejich rozšíření. Obecenstvo domácí neváme, že by vyslovovalo přání, aby náš denní tisk v tomto smyslu více plnil svoji úlohu, pečlivěji se zabývaje palčivými otázkami hospodářskými, aby byl vzpruhou novým počinům, kritikou jevův i činův, aby záležitosti průmyslu a obchodu považoval za důležité dosti, by jim byla věnována pozornost největší, — nevíme také, že by tisk, jestliže by t a k t o vážně pohlížel na svoji výchovnou a iniciativní práci hospodářskou, byl náležitě odměněn..

Přiznání rekriminací, musí-li často býti opakováno, se svojí stereotypností stává nechutným. Nihilismus není vychováván methodou. Ale přece v těch rekriminacích jest škola, jíž moudříme. Uznáváme-li sami, že neumíme svého jmění spravovat, budeme se snažit se tomu umění naučit a jsme již na cestě za lepším a uznáváme-li, že vzdělání také finančního můžeme žádat na svém tisku, b u d e m e je žádat a bude nám také podáno. A pak jako list byl považován za obchodní, protože byl bursovní a jeho tak řečené úvahy finanční byly horoskopem variací bursovních, — a jako tyto věci byly příznakem našeho bursovního millieu, — ve svém tisku budeme míti nejen direktivu ku reálnímu hospodářství kapitálem, nýbrž i zrcadlo pokroku, kterého se toto hospodářství domůže. A nelze myslit, že by muselo býti ještě hůř, aby mohlo býti lépe, vzpomínáme-li na nevychovanost lidové povahy a nedostatek energie, která povalena se zase vzpřímí — našeho národního typu, který zkarikován touto epizodou: V Krupé na buštěhradské dráze dražby vylidňovaly a zalidňovaly obec. Jednoho dne přišly tři statky na buben najednou. Majitelé usedlostí těch tři dny před dražbou si povolali vojenskou hudbu a ta na návsi hrála celé tři dny. V den dražby bývalí statkáři sebrali poslední jmění do ranců a šli — hudba jim hrála — ze vsi a kraje který pak propadl germanisaci.

Stanislav Netuka.

Obchod a průmysl. (Zatímní výsledky obchodní bilance za r. 1901. — Sčítání průmyslových a zemědělských závodů. — Premiové jednoty úvěrní. — Oprava §§ 59. a 60. řádu živnostenského. — Kursy pro starosty a funkcionáře živnostenských společenstev. — Úkoly nově zvolených obchodních a živnostenských komor.)

Zatímní výsledky obchodní bilance naší za r. 1901. nejsou potěšitelny. Aktivum bilanční obnášelo 186.788 mil. K, o 59 mil. K méně než v roce 1900. Zhoršení bilance v pravdě však jest daleko větší než 59 mil. K, o čemž nás co nevidět poučí definitivní číslice. Zatímní data jsou totiž sestavena dle cen z roku 1900., v roce loňském nastal však značný pokles cen našich nejvydatnějších artiklů vývozních, zejména cukru a dříví. Rozbor bilance na základě provisorních dat byl by tudíž naprosto nespolehlivý a dlužno vyčkati dat definitivních, zakládajících se na vyšetřených cenách z r. 1901. Také v jiných státech zhoršila se bilance značně, což však není pro nás útěchou, poněvadž tu jde převážně o státy věřitelské, v nichž i passivita bilance jest zjevem nezávadným.

*

Sčítání průmyslových (také hornických) a zemědělských závodu v Rakousku bude provedeno počínaje dnem 3. června 1902. Sčítání rakouskému jest vzorem říšskoněmecké sčítání povolání a živností z let 1882. a 1895., jehož výsledky všeobecně uspokojily. U nás vykonáno bude však toliko sčítání závodů, nikoli povolání, jelikož povolání sčítána byla při příležitosti všeobecného sčítání lidu v r. 1900. Podkladem sčítání bude tudíž výlučně závod živnostenský. Prve však, než k vlastnímu sčítání se přikročí, bude provedeno ve dnech 20.—22. května šetření předběžné v obcích s více než 10.000 obyvateli a pak v místech takových, kde ve stavu obyvatelstva dějí se změny nad obyčej časté. Šetření předběžné má za účel náležitě připraviti půdu a zjistiti zatímně některé skutečnosti pro vlastní sčítání závažné. Sčítání samo vykoná se, jak řečeno, počínaje 3. červnem ve lhůtě třínedělní; řídí je obchodní a živnostenské komory v oblastích převahou průmyslových, v ostatních okresní hejtmanství. Orgány výkonnými jsou sčítací komisaři a revisoři. Sčítání provede se na venkově zvláštními komisemi, ve městech dům od domu za intervence sčítacích komisařů.

Dotazníky jsou trojí: jedny pro závody podniků řemelsných, obchodních a průmyslových, jiné pro pracovníky v domáckém průmyslu zaměstnané a posléze dotazníky pro závody zemědělské. Dotazníky jsou na mnoze velice rozvleklé a značná část živnostnictva nesnadno jim porozumí. Komory materiál sčítací roztřídí, seřadí a zašlou c. k. ústřední statistické komisi ve Vídni, kteráž jej zpracuje. Zásady sčítání upravuje nařízení ministerské z 25. března 1902.

č. 56. ř. z., bližší poučení poskytuje instrukce. Se započetím sčítání dlouho bylo váháno. Bylo prve překonati nemalé obtíže finanční i technické, a nebýti ochotného porozumění obchodních a živnostenských komor, sotva by rakouský aparát správní sčítání svedl.

K přípravám sčítacím mohlo býti přikročeno teprve velmi pozdě, což bude provedení sčítání velice na závadu. Sčítáním mají býti zjištěny zevrubně všechny závažné skutečnosti v závodech průmyslových i živnostech rolnických. Věci jest na újmu, že ztracena souvislost se všeobecným sčítáním lidu. Tím více jest však třeba, aby tomuto po stránce hospodářsko politické tak důležitému dílu statistickému bylo interesenty náležitě porozuměno a těžká práce orgánů sčítacích usnadňována.

*

V Praze projektuje se „První premiová jednota úvěrní, zapsané společenstvo s ručením omezeným“ ve smyslu zákona z 9. dubna 1873. č. 70. z. ř. Jest to nový typ založen. Stěžejní myšlénka spočívá v tom, že čistý zisk, zbývající po zúročení závodních podílů, přípisu k reservnímu fondu a výplatě tantièmy správnímu výboru, se rozdělí na premie a slosuje mezi vlastníky t. zv. vázaných podílů a vázaných vkladů. Závodní podíly jsou totiž buď volné nebo vázané. Volné podíly jsou ty, které mohou býti vypovězeny koncem každého roku obchodního; vázané podíly však lze vypovědíti toliko koncem 3., 6., 9. atd. roku ode dne složení dotyčného podílu. Počet podílů vázaných musí býti vždy desíti dělitelný a nelze jich míti méně nežli deset. Na závodní podíly vydají se členům knížky členské na jejich jméno znějící. Spojí-li člen svůj úsporný vklad s volným podílem závodním tak, že vklad bez současné výpovědi podílu nemůže býti vypovězen, nazývá se vklad takový vázaným. Obnos vázaného vkladu na jeden podíl ustanovuje se, pokud valná hromada jinak se neusnese, částkou 100 korun. Majitelé vázaných podílů a podílů (volných) spojených s vázanými vklady obdrží zvláštní podílové listy, opatřené číslem řadovým a — kromě případu výjimečného — též číslem běžným. Na základě těchto podílových listů děje se slosování premií (řádných a mimořádných), o čemž důmyslné stanovy „Jednoty premiové“ a řád premiový podrobnější ustanovení obsahují.

*

Oprava §§ 59. a 60. živnostenského řádu stala se zákonem ze dne 25. února 1902., č. 48. ř. z. skutkem. Vyhovuje mnohým z požadavků maloživnostenských a některé listy maloživnostenské označují ji také velkými literami jako „velkou vymoženost“. Zkušenost teprve ukáže, zdali, jako obyčejně, také toto dílo zákonodárné se nepřeceňuje. Ne ze zákona, ale z „ruky pilné naděje kvitne“. Dle § 59. novelly jest vyhledávání objednávek na zboží

u osob, v jichž živnostech se dotyčného zboží neužívá (tedy jinými slovy u soukromníků) živnostníkům neb jich zmocněncům, pokud jde o prodej osadnického, specerejního a materialního zboží bezpodmínečně zakázáno, ohledně jiného zboží jest vyhledávání zakázek u soukromníků pouze v jednotlivých případech k výslovnému, písemnému, na určité zboží znějícímu a majiteli živnosti svědčícímu vyzvání dovoleno. Také vyhledávání zakázek obchodními jednateli samostatnými, kteří ve službách určité firmy nejsou, bylo podrobeno předpisům omezujícím. Prodej cestou a dům od domu v obci, dovolený dle § 60. ř. z. u předmětů denní spotřeby, po případě na základě zvláštního úředního povolení menším živnostníkům v obci usedlým k usnadnění jich obživy, byl v novelle v nejednom směru omezen. Tak dle § 60 a) novelly jest zakázáno prodávání chleba a ostatního pečiva od domu k domu aneb na silnici, vyjímaje případy v § 60. odst. 1. a 5. uvedené. Dodávání chleba a ostatního pečiva zákazníkům pekaře smí se díti majitelem živnosti, jeho příslušníky, jakož i jeho pomocnými pracovníky toliko na objednávku. Výjimky v odst. 1. a 5. § 60. uvedené v praxi odpadají anebo jsou závislými na dobrém zdání přísl. živnostenských společenstev. Ustanovení novelly, jež přihlížela k zájmům některých živností s benevolencí zcela mimořádnou, jsou jasná a dlužno k nim co do podrobností odkázati.

*

Kursy pro starosty a funkcionáře živnostenských společenstev uspořádala v dubnu t. r. obchodní a živnostenská komora pražská. Podnět k pořádání kursů daly zkušenosti a návrhy c. k. instruktora českých společenstev živnostenských. Úkolem jich jest obeznámiti starosty společenstev způsobem odborníckým dokonalým, přes to však jasným a přístupným s příslušnými předpisy právními a veškerým materiálem, který bezprostředně anebo nepřímo s jich fukcemi souvisí. Jde zejména o četné předpisy řádu živnostenského, pak organisaci živnostnictva, právní povahu i účel korporací živnostenských, podpůrnou akci živnostenskou, školství a otázku učednickou, otázku pojišťování živnostnictva, úvěrnictví živnostenské, působení jubilejního zemského fondu úvěrního, smlouvu pracovní, právní předpisy a instituce rázu sociálně-politického, základy živnostenské statistiky, účetnictví společenstevní a p. v. První kurs vyhrazen byl pražským a předměstským funkcionářům společenstevním, a pak konsulentům zemského pojišťovacího fondu císaře Františka Josefa I. Zúčastnilo se kursu úhrnem 50 osob, z nichž 42 pilně a trvale kurs navštěvovalo. Celkem přednášeno 30 hodin, vždy od 5.—8. hod. večerní.

Právě ti funkcionáři, kteří vykazovali předběžné vědomosti nadprůměrné, nejpilněji kurs navštěvovali, poznámky si činili a měli z něho největší prospěch. Příští kurs (celodenní se stejným počtem hodin) vyhrazen venkovským starostům společenstevním z pražského

obvodu komorního. Kdo zná nedostatky společenstevní správy, uvítá podnik pražské obchodní komory s radostí.

Zvláště kurs pro starosty venkovské jest povolán, aby vychoval pionéry dobré společenstevní správy v jednotlivých okresích.

*

Volby do českých obchodních a živnostenských komor skončily vesměs vítězstvím oficiálních listin kandidátních; co do poměru zastoupení obou národností zachován status quo. O obě komory moravské vede se tuhý, nerovný boj. V komoře liberecké zvítězila německo-pokroková listina na celé čáře, náhradníci však nepřipadli spojeným německým lidovcům a radikálům, nýbrž Čechům. Naléhavé jsou úkoly, jež v nejbližší době bude obchodním komorám projednávati. Vzpomínáme jen na příklad obsáhlé novelly k řádu živnostenskému, příprav k obnově obchodních a celních smluv, osnovy zákona proti nekalé soutěži, nových projektů v oboru dopravnictví, dalšího rozvoje podpůrné akce živnostenské, opravy stavebních řádů, úpravy průmysl. školství, nutných reforem zákonodárství sociálně-politického, provedení sčítání závodů živnostenských atd., vedle stále rostoucí agendy pravidelné. *S.*

*

PŘEHLED HISTORICKÝ.

Louis Léger: **La mythologie slave.** Paris, Ernest Leroux 1901, 4°, str. 248.

Kdo věděl, že profesor na Collége de France v Paříži, L. Léger, míní konečně vydat dlouho připravované své dílo, slovanskou mythologii, zajisté s velkou zvědavostí hleděl vstříc novému zjevu na poli dosud tak neprobadaném jako je mythologie slovanská. A očekávání nikterak nezklamalo. Nemáme sic před sebou knihu velkou, látka mythologie se ztenčila tu značnou měrou, ale věci zde uvedené jsou jisté, prameny všude doložené. Autor v předmluvě uvádí bibliografii prací jednajících o slovanské mythologii a podrobuje je kritice, hledě na ně se svého zvláštního stanoviště. Neuvádí tu mnoho prací, které bychom tu čekali. Příčina tohoto výběru pramenů je rigorosnost autorova v jeho pojetí slovanské mythologie. Mezi sedmi odstavci návodu, kde hledati zprávy o mythologii, je zařazen též folklor, ale s ohrazením, které jest opravdu velmi střízlivé a přísné. Jagič v „Archivu für slavische Philologie" IX., 168 v recensi Famincyna (Božestva drevnich Slavjan) ostře kritisuje dílo toto a upozorňuje, že v novější době vlivem Grimma, A. Kuhna a Maxe Müllera počalo se pracovati v mythologii velmi intesivně, se zápalem a s největší snahou najíti k ní co nejvíce materiálu. Folklor tu přišel velmi vhod. Kde se zachovalo nějaké podání o čemkoliv, všude se viděly pozůstatky mythologické. A přes to po

důkladném ohledání těžko je odpovědět příznivě na aktuální výsledky badání o mythologii slovanské. Již není možno věřit ve Svantovíta neb Chorsa, Živa rovněž definitivně odstraněna a i Perun má vážného konkurrenta v litevském Perkúnovi.

Tolik Jagič. Jeho vážné upozornění má Léger na mysli a vylučuje až na nejmenší výjimky folklor ze svého díla. Na výtku Jagičovu odkazuje v předmluvě, neupouští od upozornění toho nikde, což způsobilo ovšem značnou redukci v pojetí jeho o slovanské mythologii a redukci v rozsahu díla. Menší rozsáhlostí materiálu dána příležitost látku důkladně na základě historickém probrati.

Autor velmi střízlivě a kriticky pohlíží na prameny a zprávy. Mythologické zmínky ve Slovu o pluku Igorově v něm vzbuzují pochybnosti. Popírá tu, že by bylo možno, aby křesťan mohl nazvati větry vnuky Stribogovými, ruského knížete vnukem Daždbogovým, že by stotožňoval slunce s bohem Chorsem. Pochybnosti vyslovil autor, jak praví, již ve své „Ruské literatuře", ale nikoli tak rozhodně jako nyní zde. S kritičností opatrnou posuzuje autor též práci Brücknerovu v Archivu f. sl. Phil. XIV. Dále probírá krátce kroniky Nestorovu, Kosmovu, Dalimilovu, Pulkavovu, Dlugoszovu. Kroniky cizí: Adam Brémský, Helmold, Thietmar, Saxo Grammaticus, Knytlinga saga, Otto Bamberský oceněny jsou krátce a instruktivně. Ve stati „la langue" zmiňuje se o některých slovech, která většinou vykládá z Miklošova slovníku a dle výkladů Jagičových, vzpomíná též run (odkazuje na článek Jagičův v Arch. f. sl. Phil. V.) Naposled přichází k Libušinu soudu, rukopisu Královdvorskému a padělaným glossám v „Mater verborum". Autor tu definitivně se zříká rukopisu. Praví, že „v XIX. století Čechy předvedly celou serii textů ukazujících ke středověku, z nichž mythologové dlouho čerpali látky, kterých nutno nyní se zříci. Vzpomeňme jen básní známých pod jménem Soud Libušin a rukopis Královdvorský." Pod čarou dodává, že tehdy, když ruk. Královdvorský přeložil a vydal (r. 1866.), veň věřil. „Dotud zdála se mi jejich autentičnost na jisto postavena. Ale pak byla potřena takovými argumenty, že v ni dnes už nevěřím."

Ve stati „le dieu suprême" je opatrnost a kritičnost autorovu vidět snad v míře nejvyšší. Všude, kde by mnohý spisovatel a badatel dal se svésti analogií s jinými národy a jich mythologií. Léger nemaje určitých a jistých zpráv doslovných o svém předmětě, úsudku a konkluse se zdržuje. — Život téměř do knihy vlévá sem tam vložená zmínka o konexích autorových s mnohými slovanskými filology a historiky, badateli v mythologii, jichž úsudky jakožto pozorovatelů bližších i v dopisech sdělené otiskuje.

V obšírném oddíle jednajícím o Svantovítu Léger obšírně uvádí překlad důležitějších míst ze Saxona Gramatika, Helmolda a uvedena též Knytlinga saga. Citování je někde poněkud neurčité, nedo-

vídáme se na př. na jednom místě, odkud vybraná část jest. (Helmold). Duchaplná konkluse tu vysvětluje spojování Svantovíta se svatým Vítem, že se stalo od mnichů křesťanských, kteří našedše na Rujaně opět kult Svantovíta, zastínili jej svatým Vítem. Při etymologii slova Svantovít kloní se k výkladu vět —, jejž dotvrzuje Helmold. Maretič v Arch. X. 134 tento svůj (v Radu jugosl. ak. 1881. vyložený) výklad odvolává. Léger jeho námitky proti původnímu výkladu nevysvětluje. V „Appendice" Léger dává přednost výkladu Jagičovu z koř. vi. — Na místě o Dažbogu předlouze se cituje „Ipatskaja lětopis", ač věc celá se týká daleko více Svaroga než Dažboga. Zdá se, že tu nutno předpokládati následky mýlky, nedopatření, které se při tisku autorovi stalo, že totiž stať o Svarogu jest teprve k celému dílu na konci přiložena. Ač tu citace obšírná, přece nečiní se zde zmínky o jiných historických pramenech, stejně důležitých. Mimo to Jagič v Arch. V. vážně odůvodňuje a jistě velmi pravděpodobně svůj výklad významu druhé části slova Dažbog. Čekali bychom, že se autor rozhodne pro jeden výklad. O tom, kde byl Dažbog ctěn, nepodává Léger své mínění ani cizí. — Vzhledem k citování rukopisův u jiných božstev mohla „Ipatskaja lětopis" u Svaroga býti též citována. Jinak bylo užito výzkumů o tomto bohu obsažených ve studii Jagičově (Arch. IV.). — Názor Kirpičnikova v Žurn. min. nar. prosv. 1885, (září), že Triglav je bůh křesťanský (Trojice), nazývá autor přílišným skepticismem. (Taktéž Máchal, Nákres 31). — Božstvo Podagu, o němž se zmiňuje Helmold, vykládá Léger jako pogodu, o které zase zmínku činí Dlugosz. — Pripegala: Léger navrhuje etymologii „přepjékač", tedy epitheton slunce. Jinak čerpá z článku Brücknerova, Arch. VI. — O dualismu se zmiňuje, že někteří mythologové přibásnili si Bělboha; zajímavých výzkumů Veselovského ve Sborniku statej t. 53. nepoužito. O běsích praví v předmluvě, že jsou to bohové zlí, génie du mal. Ale běs znamená pohanského boha vůbec proti bohu křesťanskému. Etymologie, kterou Léger uvádí, je zastaralá. — Ač jest tak velká a důkladná práce pod záhlavím Sudba-Dolja u Veselovského (Razyskanija v oblasti russkago duchovnago sticha. Sbornik statej russkago jazyka i slovesnosti 46), přece článeček tu jest o nich nepatrný a práce Veselovského málo užito. Příčinu ovšem má Léger tu, která doprovází ho v celém jeho díle, nepřijímati folklor. Tu se však naskytne otázka: Jestliže Prokopius zcela zřejmě dosvědčuje, že existovaly u Slovanů bohové podobní, proč vylučovat zprávy o bytostech jmenovaných (v tradici), které znamenají totéž, na co bez pojmenování naráží historik nedobře o jmenech jejich zpravený? Tu je nutná příležitost spojit mythologii s folklorem. V článcích o bůžcích domácích, pak o vilách a rusalkách naráží autor na to, že existence jejich dosvědčena lidovým podáním (při bůžcích domácích i historicky: Thiemar a Helmold. Proč tedy vily a rusalky pojaty v knihu z lidového podání a nikoliv pak bůžci lesní a skalní?

Na konec přidána vyobrazení některých božstev slovanských a zprávy o nálezech toho druhu v Čechách a na Moravě od prof. Niederla.

Mythologie Légerova pro svůj směr i pro důkladné zpracování látky znamená rozhodný pokrok v bádání v mythologii slovanské. Novějších výzkumů použito bylo v ní všech, kniha jest úplným souhrnem všech vědomostí dosavadních ve slovanské mythologii. Svým směrem kniha je první. Liší se jím ode všech dosavadních souborných prací mythologických měrou velmi značnou. Stanovisko Légerovo k folkloru je zajisté správné; zbývá však otázka, zda a jakým způsobem bude se folkloru užívat k doplnění a po případě vysvětlení skrovných zpráv historických. *J. Folprecht.*

*

Dr. Zdeněk V. Tobolka: **Slovanský sjezd v Praze roku 1848.** Slovanská knihovna I. V Praze, nákladem F. Šimáčka 1901. str. 240.

Rok 1848 vyvolal u nás značnou literaturu o Palackém. Nehledíme-li k ní a k pracem Riegrovým a Masarykovým, jsme nuceni uznati, že Tobolka jest u nás jediný historik, který si vzal za úkol, vylíčiti nám důležitý rok 1848 způsobem opravdu vědeckým. R. 1898 vydal Tobolka své Počátky konstitučního života v Čechách, r. 1901 „Slovanský sjezd v Praze 1848" jenž je vlastně pokračováním knihy prvé. Lze říci hned, že „slovanská knihovna" svým prvním číslem šťastně byla zahájena. Co třeba na prvém místě vytknouti a co platí i o „počátcích": nová kniha Tobolkova přináší mnoho nového a cenného materialu. Spisovatel užil jako žádný jeho předchůdce pramenů archivních i jiných, tak že kniha je dnes nejúplnější popsání sjezdu slovanského a nepochybně dlouho jím zůstane. Spis je plný zajímavých zpráv a podrobností, jež vybízejí k přemýšlení. My se chceme dotknouti jen některých bodů. Zvláštní péči věnoval Tobolka sekci česko-slovanské a polsko-rusínské. Jsme mu vděčni, že s objektivností pravého historika nezamlčel ničeho, co četní svědkové událostí z rozmanitých důvodů tajili. V sekci polsko-rusínské byli pohromadě Poláci a Rusíni — vlastně nepřátelé. Kniha podává toho četné doklady a ukazuje i na obtížné postavení Čechů, jichž ochrany proti Polákům se Rusíni dovolávali (str. 145). Co nejvíce překvapuje, je povolnost, kterou na konec Poláci vůči Rusínům ukazovali (str. 146. 155/6) a Tobolka právem jí nevěří (str. 146). Sbor polsko-rusínský je i jinak zajímavý. Náleželi k němu mužové (Bakunin, Libelt), kteří záhy učinily sjezd podezřelým v očích šlechty i zemské vlády — vystoupení M. Thunovo je tu neklamným svědectvím. Z knihy vidíme, že se těchto živlů báli naši nejlepší lidé a vřelí přátelé sjezdu jako Palacký a Šafařík; zprávy Tobolkovy jsou tu cennými podrobnostmi, zvláště pro politickou podobiznu Šafaříkovu.

Stejně cenné je to, co se dovídáme o činnosti Slováků — a nejsou to zprávy povznášející. „Slováci se báli dokonce připojení k Čechám", čteme na str. 142. Pozoruhodné je, že Čechové ještě na sjezdě slovanském si přejí sloučení koruny české — požadavek, který později v říšském sněmu vůbec vysloviti se neodvážili.

Podivné je malé účastenství Slovinců na sjezdě. Zdá se, že měl spisovatel tuto okolnost více akcentovati, ač nelze říci, že by mu docela ušla. Z politiků slovinských, později na vídeňském sněmu činných, nenalézáme v Praze nikoho, i Miklosič se omluvil „nemocí". Jak se zdá souvisí to s politikou, německé levici přátelskou, jež měla mezi slovinskými poslanci ve Vídni nejvíce přívržencu.

Není snad přílišným kritisováním, řekneme-li, že u většiny členů sjezdu zaráží politická nehotovost; v poslední fási pozorujeme značný vliv tendencí s cíli málo reelními. Ve svém manifestu k národům evropským vyslovuje se sjezd pro obnovení Polsky, ohražuje se proti útisku Slovanů tureckých a činí návrh „na obeslání všeobecného evropského sjezdu národů na vyjednávání všech mezinárodních otázek"! (str. 151). Patrno, že austrofilský ráz sjezdu značně setřen obratným úsilím Poláků a Bakunina, o němž kniha podává hojné a karakteristické doklady. Druhým projevem celého sboru měla býti petice „císaři a králi" Ferdinandovi a proto byla obmezena jen na národy rakouské. Vedle nejapných hesel nalézáme mezi požadavky různých národů (str. 153—160) mnoho dobrého. Ale tu zvláště mocně se vynořovala palčivá otázka sjezdu, poměr jeho k orgánům zákonodárným a výkonným. Mohl sjezd mluviti ve jménu národů slovanských a dále mohl doufati, že usnesení jeho budou provedena?

Proto hned z počátku Palacký sjezdu přičítal pouze akademický význam a jiní, jako dr. Frič, vůbec pochybovali, že by sjezdy slovanské měly velikou budoucnost (str. 142). Tomek ve své „historické zprávě o sjezdě slovanském" prohlásil za nejkrásnější ovoce sjezdu „narovnání nesnází mezi Poláky a Rusíny", ale říšský sněm, který brzy po sjezdě slovanském se sešel, ukazuje, že tomu tak nebylo. I člen slovanského sjezdu Kranski patřil tam mezi Poláky, kteří Rusínům vůbec upírali zvláštní národnost. Ani jednomyslnost slovanských poslanců na říšském sněmu nebyla tak veliká, jak Tomek praví, Poláci ve Vídni i v Kroměříži šli většinou s levicí, a o Slovincích byla již řeč.

Poslední kapitolu, jež chce vyšetřiti poměr sjezdu k bouřím svatodušním, lze pokládati za nejlepší z celé knihy; je psána s úsečností, jíž však nechybí úplnost. Otázka, jaký vliv měl sjezd slovanský (zejména členové jako Bakunin) na bouře svatodušní, jest zde asi definitivně rozhodnuta, i vlivy, které povstání způsobily, vzdálenější i bližší, všeobecně evropské i specielně

pražské jsou nastíněny s velikou úplností. Snad je příliš řečeno, tvrdí-li spisovatel, že Windisch-graetz byl absolutistou. Jak z Helferta patrno, W. byl pro Rakousko ústavní, ovšem s ústavou hodně aristokratickou; na druhé straně nelze upříti, že Helfert sám vypravuje věci, které i toto ústavní stanovisko mohou činit podezřelým. Marcellu Turanskému snad spisovatel věnuje více místa, než zasluhuje, ale nelze říci, že by zprávy Škultétyho v „Slovenských Pohládech" (roč. 1902) mnoho na vývodech Tobolkových změnily. Nejvíce podnětů k sporům může dáti prvá kapitola knihy „myšlénky slovanské ve věku novém". Tu je ještě mnoho specielních studií třeba, než bude lze pronésti definitivní úsudek o tom, které vlivy evropské nejvíce působily na probuzení národů slovanských.

I bude náš celkový úsudek o knize Tobolkově, že je to práce vážná, svědomitě pracovaná a spolu i zajímavá, plná poučení netoliko pro historika, nýbrž i velikou měrou pro politiky. A tyto kruhy bychom chtěli na knihu Tobolkovu zvláště upozorniti.

Dr. Jul. Glücklich.

*

PŘEHLED PŘÍRODOVĚDECKÝ.

Přírodnické povídání. Když čteme z poznámek sem tam prohozených, že už telefon znali staří, nevěříme a tušíme hlásnou troubu, ale kterak vysvětliti pověst, že v Dodoně do posvátného pramene ponořené pochodně se vzňaly plamenem! Ten odpor vody a plamene mysticky ladil věřící Řeky, jak to jen dělali ti kněži, lidé bez pochyby velmi realističtí. Dnes to jde hravě: pochodeň vyplní se karbidem vápenatým a na konci sloučeninou fosforu s vápnem, i vyloudí voda z karbidu hořlavý acetylen, jenž zapálí se samozápalným fosforovodíkem z fosfidu vápenatého vodou prchajícím. Čím více prší, tím silněji hoří pochodeň. Látek těch staří míti nemohli. A přece tu a tam staré knihy přinášejí odhalení překvapující. Rektor polytechnické školy pařížské pan Mercadier dělá právě pokusy, telegrafovati z Paříže do Marseillu a zpět pomocí 24 telegrafistů po jednom drátu několik tisíc depeší v době jedné hodiny, a Marconi i Tesla, plukovník španělský Cervera a j. zkouší telegrafovati bez drátu přes atlantický Ocean, kolem Afriky i Anglie. Již vznikají americké společnosti akciové, které míní zužitkovati telegrafii tu, ba jedna ta společnost už padla, a již připravuje se nový hrdina k severní točně a ten chce bez drátu spojen býti se soudruhy, až loď svoji opustí a věčným ledem cestu pěšky dále nastoupí.

V knize de l'Ancre-ově (L'incrédulité et mescreance 1622) vypisuje se obšírně, že Jindřicha IV. navštívil čaroděj, jenž pomocí dvou magnetů a dvou ciferníků po 24 písmenech jehlami

současně na dvou stanicích tak dovedně točil, že s nepřítomnými lidmi rozmlouvati a s nimi na dálku dorozuměti se mohl.

Toť přece jasně vypsaný telegraf pomocí sil magnetických hrající. A to bylo ve století, které poskytlo drobnohled s jeho krásnými úkoly, dalekohled ku výzkumu světa hvězdného, teploměr i tlakoměr a pumpu vývěvu vzduch vyssávající. I to nás naplniti musí uspokojením, že veliký král Jindřich ihned postřehl, že ten čarodějnický přístroj ve válce by mohl služeb prokazovati vážných i že tedy ani ve století onom o konferenci haagské by byli králové i národové neradi slyšeli.

Ale telegrafie ta stará nebyla provedena, ona oživovala pouze fantasii čtenářů, kteří vědouce, že magnety se přitahují a odpuzují, na tom přestávali, dalšího interesu nemajíce. Ba o telegrafii té čteme pouze v Récreation mathematique a podobných, neměli tehda ještě ducha houževnatě podnikavého, jehož dnes předpokládá u každého člověka konference státníků, svolaná za tím účelem, aby telegrafie bez drátu omezena byla. Jaké pak by to bylo vládnutí a válčení, kdyby každý, kdo malým tím přístrojem je opatřen, mohl špehovati šelestění ducha státních interesů! Ano, hrůzu mají diplomaté, nebudeť žádného tajemství při telegrafii bez drátu. A což telegrafie bez drátu nebyla starým známa? Na místě mezi chrámem Castora a domem Vestálek setkal se římský občan Lucius Domitius se dvěma jezdci na idech julia r. 496 př. Kr. V tomto okamžiku, pravili mu odpočívajíce opřeni o vroubení studny Juturny, jsou vyhnaní Tarquiniovci poraženi vojskem římským na jezeře Regillu? Občan nevěřil, ale jezdci, jak u bohů bývá dobromyslných, prokázali vyšší svoje poslání obarvivše mu vous černý na plavo a to tak dobře, že trvale odsud zván jest Aenobarbus. Jezdci byli bozi polní telegrafie Castor a Pollux, representanti elektřiny negativní i positivní, k nimž staří plavci při bouřích mořských a blescích i hromech se modlívali a kteří sice rádi chodívali pospolu, ale i navzájem se srozumívali, když jeden byl na Olympu a druhý na zemi neb dokonce návštěvou v podsvětí. Dioskurové rozšířili zprávu o vítězství loktrickém nad Krotoňany u řeky Sagry (577 př. Kr.) během několika hodin po celém Řecku a telegram o zajetí krále Persea konsulem Aemiliem Paulem byl v Římě týž den. Tenkráte byla telegrafie bez drátu pod ochranou vlasteneckých bohů.

Avšak i jiných otázek denních dotknouti se, jest naší povinností. Právě opět v době obecného ozbrojeného míru zuří některé boje literární. Boje takové byly vždy. V paláci akademie pařížské jest skvostná bibliotéka Mazarinova, kterou stkvělý kardinál sebral a zároveň s palácem nádherným poslední vůlí odkázal francouzskému Institutu. V bibliotéce té nashromáždili vděční dědici 300 pamfletů, v nichž tupí se Mazarin a trhá se činnost jeho. Avšak přítelíčkové by měli rádi pamflety

všechny i vyjednávají s bibliotékou bordeauxskou, by s nimi svoje trhačky vyměnila i nabízejí svých 25 tisíc dublet. Bude míti Institut všechny spisy ostouzející velikého testatora a je spisů těch dost, vždyť pan Moreau vydal jejich bibliografii ve třech svazcích (1850—1851).

Ve světě učeném opět jednou do kritických necek vhozen darwinismus a drhne se i uklízí v něm. V Němcích učeně se vykládá, proč lvi nemají rohů, kdežto galantní Francouzi hájí teleologicky postulat, že blecha musila býti černou, aby se na bílé punčošce spíše chytiti dala. Pan Th. Zell studuje pilně Odysseu i napadlo ho, že by stará ohyzda Polyfem, předmět posměchu všech gymnasistu, mohl býti takovým gorillou-člověkem, jakýmsi nejnižším článkem rodokmene lidského. Polyfem vyniká neobyčejnou silou a divokostí, v obcování není zrovna ideálně lidským a nad to po celém těle hnusně chlupatý. Homer porovnává jej ovšem poeticky se zalesněným temenem pahrbku hvozdového. — Jméno filologicky přesně značí řvouna, a cyklop značí oko kulaté, jímž zvířata vynikají a od člověka se liší. Homer neznal zoologii, čemuž diviti se nelze při ostatní jeho sečtělosti, a přehlédl druhé oko, které Polyfem-gorilla bezpečně měl na druhé straně. Celá pověst o cyklopech jest stará tradice, dědivší se od generace na generaci, která spočívá na reminiscencích z doby předhistorické, kdy gorilly-lidé podivné brlohy si stavěli a jichž potomci setkali se pak u zdí trojských s Němci, jak s jiné a sice hygienické stránky dokázal opět jiný profesor, posuzující vřavu homerickou se stanoviště národně německého. Tak vida, kam se dojíti může, když čerpají písmáci pravdy z talentu a nitra svého dle osobní libůstky své.

Co v cizině zuří boj o principy darwinismu, v Čechách s výzkumem bohatých a blahobytem posedlých, přírodozpytci podpálili boj o principy Kantovy. V Němcích to už odbyli a dnes jenom bádají o tom, jak si Kant pomáhal k penězům. V Altpreussische Monatsschrift jest studie, jaké že byly Kantovy finanční prostředky v dobách studentských. Kant byl zcela chudý, však nikdy neucházel se o podporu veřejnosti, jeho bratr tak činil, ale ač při správě vlastního kabátu chodil v kabátu přítelově, ač knihy z knihovny své jednu po druhé prodával, měl uspořených 20 Friedrich d'orů, jež skrýval na časy nejhorší. I pátral učenec německý odkud bylo těch 20 d'orů? Kant byl výborným hofmistrem, učil vzorně dle principů pouhého rozumu, ale proto přece chápal, že virtuosnost ve hře l'hombre-u i na kulečníku, již si osvojil, nejsou k zahození. I přemítáním hlubokým rozhodl problem, jaký že jest rozdíl mezi 500 vymyšlenými a 500 skutečnými tolary a uspořil si, obehrav duchaplně filistry, zmíněných 20 d'orů! Ač měl 237, později 265 tolarů příjmů ročních a 4 tolary za arch „Kritik der reinen Vernunft" zanechal přece 21.359 tolarů jmění.

Potud studie dra Arthura Wardy.

Doufajíce, že jsme těmito řádky přispěli podstatně ku „poznání" Kanta v Čechách, míníme pokračovati v thematu započatém. V dějinách stavby strojů dozvídáme se, že malíř, universalní genius, Leonardo da Vinci začal první se stavbou kol vodních horizontálných. Cestovatelé nalezli u Baškýrů z dob nejdávnějších mlýny hnané, ovšem s ohromnými ztrátami, pomocí lopatkových kol horizontalných, a mlýny i turbiny ty jsou skutečným vynálezem baškýřským. Studie Leonardovy nepozbývají tím interesu, ba nezmenšil se obdiv náš ku velikému umělci-učenci, co znamenitý bibliograf milánský markýz Adda sestavil nám celou příruční knihovnu, z níž veliký malíř vědění své o mathematice, mechanice a hygieně čerpal. Ano i hygieně věnoval pozornost autor spisů o poraněních válečných, experimentator s temnou komorou, ale jak skrovňoučké byly tehda pretense hygieniku! Jaké prostředky máme nyní! Pan Olivier, majitel Revue générale des Sciences pořádá na lodi Senegalu každé prázdniny poučné, vědecky vypravené cesty, kdež francouzští výletníci důkladně a správně poučují se o cizích zemích. Vracející se loď z vod Levanty pozorovala infekci morem, jejž v doteku s přístavy orientalními dostala. Zavedena do karantény měla loď hojnost krys nakažených živých a v špinavém prádle lodním byly i zdechliny krysí s četnými parasity svými, pravými to přenášeči nákazy. Ubíti krysu nestačí i s parasity dlužno se vypořádati. Nejlepším prostředkem jest plynná kys. siřičitá, kterou můžeme dnes zhuštěnu míti z továren od bomb šestikilogramových do válcův ohromných až deset tun zkapalnělého plynu držících. V krátké době desinfikován veliký párník s výsledkem naprostým a při manevrech francouzských všechny kasárny tak důkladně desinfikovány, že výkazy zdravotní milé výsledky zaznamenávají. Ve Francii používají ku domácí desinfekci po epidemii sifonů, které po způsobě sodovky chovají po 750 *gr* siřičitého plynu zhuštěného. Takový sifon stačí na prostoru 20 m^3. V Americe chápou se všeho velmi radikalně, housenky z celých stromořadí vymoří vykuřujíce stromy strašným kyanovodíkem a lodi osobní desinfikují každých čtrnácte dní aparatem Claytonovým, jenž v rozměrech stříkaček hasičů celou loď v době kratinké vyplní plynem siřičitým. A plyn proniká balíky kůže i bavlny a ubíjí nejen bacily, ale i blechy a štěnice, čímž vedle desinfekce zpříjemňuje valně zábavné výlety. I vajíčka hmyzu prý zcela ničí. V krajinách, kde vládne žlutá zimnice, docíleny prý výsledky chvalné, tak že i proti moru Angličané nejen lodi desinfikují, nýbrž i vozy železniční. Na každý způsob jest plyn větráním okamžitě odstraněn, což o karbolovém a chlorovém vápnu říci nelze, ty z vagonů nevystrnadíš.

A když jsme v povoznictví, zastavme se u řeči plukovníka R. E. Cromptona. V rozmanitých státech jezdí rychlíky rychlostí rozmanitou: Francie vykazuje až rychlost 93,5 *km* v hodině, Veliká Britanie 87,7, Německo 82,7, Belgie 79,6, Nizozemí 75,5, Rakousko

73.2. Italie 67.1. Rusko 61.5. Dánsko 59.8. Švédsko 57.1 Srbsko 51.4. Španělsko 49.3. Turecko 42.4. Bulharsko 35.3. Řecko 33.7 *km*. Mimo poměry orografické (Švýcary 55.7) má zajisté ta řada číslic i jakýsi význam kulturně historický. Z Prahy do Vídně chtí jezditi rychlostí anglickou, máme skutečně obchodnicky tak naspěch? Nu, ovšem, my budeme stavěti za miliardu K průplavy v době, kdy Dunaj jest tak žalostně života lodního prost! Mezi plavci nordickými jde pověst, že jsou magnetické hory, které hřebíky a nejty z tělesa lodního vytahují a loď v jistou záhubu vlekou. Něco podobného ale slabšího ukazuje baltický ostrov Bornholm, jenž geologicky složen jest ze žuly, která jemnými železitými částečkami bohatě prostoupena jest. Ostrov ten skutečně odchyluje jehly kompasů kolem plovoucích lodí o několik stupňů, přitahuje je a působnost ta jest na 15 *km* od ostrova zcela zřejma. To pozorováno i na jiných místech. Staré mapy lodní mají od počátku století 17. zaznamenané mohutné poruchy magnetické u Tussarö ve Finsku. A. E. Nordenskjöld sebral subskripcí něco peněz i dal zde vrtati na dně mořském a odkryl již v hloubce 28 *m* mohutná ložiska znamenité rudy železité magnetové. Jest pohromadě již kapitál, jenž doly ty podmořské využitkuje a zdvihá se před námi obraz ohromného mineralného bohatství končin severních, bohatství rudami magnetovými.

A což taková loď, když přemožena silou vln ztroskotána padne ke dnu, ještě přírodníci ji zužitkují. Stopy kultury lidské jsou příliš mládv, než aby z nich úsudky o přeměnách geologických mohly býti pořádány, jen místně lze odhady činiti. Tak vznikly 3 *m* mocné aluvialné nánosy, jež na soše Ramsesově Nil uložil, neb v nichž obelisky v Heliopoli pohřbívá v době asi 3211 let. Určitěji možno soudit o tvoření se nánosu při bagrování přístavu v Dunkirchách. Při práci zemské přišli pod 7 *m* na vrak lodní, v němž pískem přikryta ležela tři děla, na nichž vryt byl letopočet 1581. Zde loď historicky vyjadřuje stavbu vrstev zemských.

Dráhy centrální sibiřská i africká příčná přinesou hojnost plodin zemských, od jichž složení mnoho čeká Evropa. Na pařížské výstavě vzbudila pozornost odborníků rostlina manduhi ze státu konžského, Voandzeia subterranea, jejíž plody dle analys chemických poskytují moučku s 18.60% látek výživných dusíkatých, 6% tuků, 58.30% hmot škrobovitých a pouze 9.80% vody, 4% nezáživné celulosy a 3.30% součástí popelovin. Plod ten má v 1 *kg* právě ten poměr hmot živných, jejž požadují na základě přesných prací svých fysiologové, zkoumající výměnu látkovou při výživě člověka. Tato ideálná potravina přijde do Evropy, jako brambor svého času empiricky vyhledaný.

A hleďte, že je ta chemie velmi užitečná, dobývajíc Afriky dle svého vystřídá v přírodě nejen veselou latinu myslivců ohyzdnými jmény svými, ale spojí se i s botaniky. A botanikové jsou lidé idealní.

Starý křtitel rostlin jmenoval rostliny dle botaniků, dle lipského Bachmanna nazval Rivinus, narážeje na nesmrtelné zásluhy, vezdy zelenou rivinu, černě violovou Bartsii věnoval ve smutku památce oplakávaného přítele Bartsche; bratřím Commelinům, z nichž dva byli slavní, třetí pak méně, věnoval Commelium, rostlinu severoamerickou, jejíž květy vykazují dva listy velké a třetí malý. Na popleteného botanika Plukeneta má pamatovati bizarní rostlina Plukenetia. Přítel Linné-a kazatel Browallius stal se jeho nepřítelem, člověkem podlézavým odtud pak biskupem velmi hrdým i vznikají povlovně jména rostlin: browallia demissa, ponížená, po zemi se plazící a Brow. elata (pyšná, hrdá), ale i Brow. alienata (proměněná, ale i pobláznění.) Toť zajisté veselé. Ve spojení s botaniky přinesou chemikové aplikujíce vědu svoji mnoho užitečného. Ve Vídni zasedal sjezd použité chemie, slovácký děkan, odpověděl ku otázce, kdo jsou ti, kteří tam zasedají, krátce: víte, kdyby nebyla svoboda, takhle ve středověku, tak by je všechny upálili. A je tomu tak!

—?—

*

Tripoli. St. Nikolau.

»Středozemní moře zůstalo tím, čím bylo za starověku, geografickým ohniskem světových dějin. Jen paprsky se prodloužily, jen periferie se rozšířila.« Kapp: Die Philosophie der Erdkunde I. 166.

Krajiny kolem Středozemního moře byly odedávna jevištěm mohutných politických, kulturních a hospodářských převratů. Zde vystupoval národ za národem, zabral mnohdy veliké části Středomoří a přece zase zmizel, aby ustoupil v panství nástupci se svěžejšími silami. Jedna věc tu je nápadna, že totiž všechna tato hnutí vycházela z asijského neb evropského pobřeží, kdežto sev. Afrika súčastnila se těchto zápasů jen měrou nejmenší a téměř vždy passivně. Jediný čilý severoafrický stát Karthago bylo založeno Foiničany z Asie a podlehlo Římu, který teprve sev. Africe vtiskl svůj ráz. Ale následující proudy zase tento nátěr setřely a náběh sev. Afriky k lepšímu životu byl zničen. Mocné hnutí od východu k západu zničilo říši západořímskou na severním pobřeží Středozemního moře, co později pohyb Arabů v tomtéž směru na jihu dal sev. Africe kulturu, která teprve před našimi zraky ponenáhlu ustupuje. I v tom se dějiny shodují že oba proudy překročí Gibraltarskou úžinu — Vandalové do Afriky, Arabové do Španělska — a oba beze stopy zmizí.

Veliké objevy Portugalců a Španělů odvrátí pozornost celé Evropy jinam a obchod razí si na útraty italských republik ovládajících obchodně Středomoří nové cesty. Teprve za ochablým Špa-

nělskem vplíží se do Středomoří nová velmoc z jiného konce Evropy — Anglie, která si tu bojem proti Napoleonovi zjedná domovského práva.

Počátek 19. století přináší sem nový život a zraky Evropy znova obracejí se k historickým břehům Mediterraneje. Tentokráte Egypt, v nejdávnějším starověku úplně nepodnikavý, do sebe uzavřený, zahájí ruch po celém Středomoří, který již neutuchá i proti vůli svaté alliance. Brzo se jedná o dědice turecké říše a těch hlásí se najednou několik. Zanedlouho Francie obsazením Alžíru zahájí v pravdě novou epochu v dějinách sev. Afriky. Otevřením suezského průplavu oživí vody středomořské loděmi plavícími se do Vých. Indie, cíle všech koloniálních velmocí. Proto je tu především interessována Anglie, jež hledí pokud možno zabrániti další expansi Francie. K těmto druží se mladý stát, nově sjednocená Italie, jíž nemůže býti lhostejno, kdo ovládne protilehlé břehy africké.

A tak zápas o Středomoří je dnes základem politické konstellace evropské, nebo týká se skoro celé Evropy, nevyjímaje ani Německa, které dnes na útraty svého věrného a dobrého spojence Rakousko-Uherska zmohutnělo ve Vých. Středomoří. Ale zájmy jednotlivých států jsou tu silně komplikovány, takže v některé končině stojí proti sobě nepřátelsky mocnosti, jež jinde vlastní prospěch nutí k společnému, přátelskému postupu. Tato komplikovanost viděti je na poslední úmluvě frankoitalské stran Tripolska, která dotkla se i snah rakousko-uherských na Balkáně. Proto chceme se tu poněkud obšírněji zmíniti o otázce tripolské.

Mezi dvěma ohnisky kolonisační činnosti Francie v Tunisu a Anglie v Egyptě, při hlubokém zálivu, jejž tu činí severoafrické pobřeží, rozkládá se zbytek tureckého panství v Africe: vilájety tripolský a bengasský, které do roku 1879 tvořily jeden administrativní celek, ale turecká vláda rozdělila území v nedůvěřivosti k svým pašům, aby snad se nepokusili o samostatnost. Poněvadž oba vilájety i geograficky se liší, podáme o každém zvláště stručný náčrtek zeměpisný.

Tripoli rozkládá se při Vel. a Malé Syrtě od mysu Adžíru, r. 1892 stanoveného za hranici tunisko-tripolskou směrem východním až k Muktaru, mezi 11°—19° v. d., tedy asi v stejné vých. délce jako země naší koruny, a 25°—33° s. š. zabírajíc sandžákem fezzánským část vlastní Sahary. Velikost udává se různě, neboť hranice v poušti je neurčita, mimo to východ vůbec neznáme, v jihu se brává za rozhraní pohoří Timmo a záp. hranice znamená, že Ghát a Ghadámes náleží pod svrchovanost tureckou. V tomto rozsahu měřilo by Tripoli as 700.000 km², takže by bylo o půl Čech větší než Rakousko-Uhersko.

Jednou z hlavních příčin, proč Tripoli bylo více v sebe uzavřeno, je zajisté malá členitost pobřeží a dnešní nedostatek řádného přístaviště. Jediné město Tripoli má lepší podmínky, ostatní pobřežní

města, kdysi kvetoucí, nyní ruiny (Lebda, Syrtis, Sabratha) mají své přístavy pískem zaneseny. Na východě kol Vel. Syrty rozkládá se širá, smutná step, již přerušují četné vudjány t. j. vyschlá řečiště, ač jejich bassin je rozlehlý až na 20.000 km² jako v. Sofedžín. Než pod pískovým příkrovem mají dostatek vláhy pro pěstění olivy, palmy a chudé hospodářství na jejich svazích, takže poněkud porušují monotonnost krajiny. U mirátského mysu nabývá krajina čím dále k západu a jihu veselejšího rázu, neboť řeky v těchto končinách málokdy úplně vysýchají a obyvatelstvo majíc tu lepší podmínky životní žije ve stálých osadách. Pahorkatina počínající u pobřeží obrací se k jihu a mění se znenáhla v Džebel („Pohoří"), který táhne se pod různými jmény (Gharián, Jefren, Nefusa) as ve střední výšce 600—700 m. obloukem k západu a obklopuje džefaru (planinu") až mizí v již. Tunisu. Svými zelenými údolími odráží se příjemně od suché, písčité džefary. I tato rozbrázděna jest suchými vudjány, které poznají se nejspíše po hojnější vegetaci; jinak je velmi málo úrodná a kultivace neschopná, poskytujíc výživy toliko arabským kočovníkům, z nichž mnozí sídleli v Tunisu před franc. okkupaci. Záp. od pobřeží Zoary sáhá džefara až k moři, kde však nebylo dříve tak pusto, jako dnes. V těchto místech totiž dobývali Benátčané a po nich Janované mořskou sůl a dodávali do Italie, Dalmacie a Švýcar. Mezi Zoarou na záp. a mysem misrátským na v. táhne se při pobřeží nejúrodnější, nestejně široký pás Tripolska. U hl. města Tripoli je tak úzký, že na j. za samými branami oznamují písečné duny karavanám blízkost Sahary. V této části je obyvatelstvo nejčetnější a hospodářství nejvíce vyvinuté, zbytky římských hrází ve vudjánech a četné zříceniny svědčí o důkladnější irrigaci, než arabská invase — jak sám Edrisi přiznává — blahobyt země zničila. Méně je vyvinuto hospodářství v Džebelu, kde malá políčka vedle nepatrného chovu ovcí a koz skýtají skrovnou výživu berberskému obyvatelstvu.

Na j. od Džebelu, jenž tvoří vlastně svah planiny jeseně ještě chudší než při pobřeží a brzo začíná pravá Sahara. Tu rozkládá se strašná Hamada-el-Homra, nedozírné moře hrubých barevných kamenů, kde oko marně hledá nějaký předmět, na němž by mohlo utkvěti. Jen pyramidy narovnané z kamenů vůdci karavan, jako ukazovatelé cesty zdvihají se nad širou pláň; vegetace vůbec schází. Tato hamada zabírající as 100.000 km.² svažuje se srázně na východě (džebelem Khadamia a j.) a mění se jednak v Džebel-es-Sodu, jednak spadá na j. do vádí Hacránu, náležející již k fezzánskému sandžáku. Džebel-es-Soda („Černé pohoří"), Pliniův „Mons ater" postupuje směrem východním do neznámých končin; poslední známé místo na východě je přechod andžilsko-murzúcký, kudy cestoval jediný Hornemann r. 1797. Ani toto pohoří není vysoké, jak ukazuje přechod cellsko-murzúcký dle Nachtigala toliko ve výši 750 m. Rohlfs viděl z dáli hory, jež odhadoval na 1300 *m.* Jižněji kol oasy Foghy

rozkládá se ještě méně známý Harúdž-el-Abiod („Bílé pohoří"), „Černého pohoří" lze pozorovati kol oasy Džofry.

Jižní svah Džebelu-es-Soda přechází v serír, jiný ráz saharský, které Dudeyrier pokládá jen za předhoří prvého. Severní výběžky který liší se od hamady tím, že povrch jeho pokryt jest drobnějším kamením neb pískem a v záhybech půdy přece živoří chudá vegetace. Od západu vkliňují se do Fezzánu písčiny — Edven — („hory písku"), které skrývají v sobě těžce přístupná sodnatá jezírka. Tato jezerka zkoumal Vogel a zvláštní pozornost věnoval larvám hmyzu Artemia Oudneyi, které tuzemci pojídají buď samotné, neb s omáčkou; chutnají prý jako špatný kaviár.

Tak přiblížili jsme se do středu Fezzánu „Hofry" (t. j. příkop"), která vyplněna je z části sebchou murzúckou a náleží mezi nejobydlenější končiny bývalého sultána fezzánského. Odtud zdvihá se povrch směrem k jihu až nad vádi Ekemou dostupuje v poh. Timmo největší výše 840 *m*.

Celý jihozápad Fezzánu zabírá hamada murzúská, která přecházejíc na západě v poušť Taytu spadá poh. Akakůsou srázně do údolí Tanezuftu, v němž rozkládá se město Ghát. Tato část již patří k massivu asdžerskému. Jako Ghat, tak i severnější Ghadámes náleží k jinému geografickému celku než Tripoli, o čemž se zmíníme později.

O vodopisu Tripolska je nesnadno mluviti. Není tu až na uvedené výjimky stálých řek; za to vyschlá řečiště po prudkém lijavci, jenž častěji se strhne, než bychom na Saharu soudili, mění se v dravé a ničivé proudy, které však nemají dlouhého trvání. Vudjány fezzánské jsou spíše údolí, se sráznými stěnami, vyplněná pískem, pod nímž v malé hloubce nachází se hojnost vody. Proto oasy fezzánské jsou většinou omezeny na tyto vudjány. Mimo zmíněnou Hofru jsou důležitější vadí Ladžál, nejúrodnější z celého Fezzánu, v. Hacrán, v. Ehema a j.

Podnebí tripolské není tak příjemné jako v jiných končinách Středomoří; azur oblohy italského pobřeží mění se v chmurnou šeď, zvláště když zavane horký dech Sahary „gebli" přinášející mnohdy mraky drobného, všude pronikajícího písku. Střední roční teplota na pobřeží je as 20° C, ve vnitřku kol 30° C. Důležitou úlohu hraje tu rozdíl denní a noční temperatury, jenž jsa na pobřeží vzdušnými parami tlumen, dosahuje ve vnitru pro suchost vzduchu nebezpečné výše. I mezi zimou a létem konstatován značný rozdíl; tak na horách někdy sněžívá, ve Fezzánu potahuje se voda ledovým škraloupem; za to v létě pozoroval Duveyrier v Murzúku ve stínu 44°6' Nachtigal na j. Fezzánu 49°7' C.

Důležitý je pro Tripolsko a hlavně severní část déšť, na němž závisí všechna naděje hospodáře. Prům. střední, roční množství srážek obnáší sotva 200 *mm*, kdežto v létě jen 20 *mm*. Ostatně Fezzánští o déšť mnoho nestojí říkajíce: „Dešťová voda smrt — zemská voda

život." O lijácích, které bývají spojeny se silnými bouřemi, jsme se zmínili. Že by pískovými bouřemi byli cestující, neb i celé karavany zasypány, nesrovnává se s pravdou. Pravá příčina záhuby karavany je nedostatek vody a potravy.

Co se týče zdravotních poměrů, uvádíme, že Murzúk a vadí, eš-Šijáti ve Fezzánu náleží k nejnezdravějším místům sev. Afriky, ježto mezi obyvatelstvem zuří stále malarie.

Mám-li stručně charakterisovati floru Tripolska, můžeme říci, že je v severu příbuzná s florou sicilskou a marockou, na jihu je rázu saharského. Štíhlý peň datlové palmy s modrozelenou korunou dává tripolské krajině určitý ráz. V severu vedle ní je hojná oliva, v jihu však úplně ustoupí palmě. Pod ochrannou střechou palem daří se jinému stromoví a pěstuje se obilí, a cirok (durrha). Ani poušť není úplně bez vegetace, je to především křoví a stromoví, jehož silná kůra, hojné trní a drobné, chloupky porostlé listí brání přílišné evaporaci na žárném slunci a široko rozvětvené kořeny svádí vláhu, co možná z největší plochy. Ve stínu jejích choulí se drobnější druhy flory.

Hospodářsky důležitá je datlová palma (Phoenix dactylifera), jíž nutno věnovati několik slov. Na severu, kde daří se obilí, oliva, halfa, vedle chovu dobytka není tak vysoce důležita jako na jihu, kde je pro hospodáře vším. Fezzán také vyhovuje jejím požadavkům, jež definuje krátce přísloví, že palma musí míti „hlavu v ohni a nohy v vodě". Ano jih tripolský vyniká, jak počtem stromů, tak i množstvím druhů, takže se východní část Fezzánu pokládá za původní oblast datlové palmy. Ovoce její, datle, jsou obyvatelstvu asi tím, čím u nás brambory. Vedle toho zužitkuje se každá část stromu; vše, čeho potřebuje tuzemec — omezený sice ve svých požadavcích — dodává mu palma. Od stavebního dříví a krytiny na střechu až do krmiva pro domácí zvířata, palmového vína pro požitkáře i kuliček na růženec zbožného chuana, poskytuje palma dobrý materiál. Úroda ve Fezzánu spotřebuje se jednak doma, jednak vymění se za obilí a maso od arabských kočovníků ze severu přicházejících. Dostaví-li se snad neúroda, nastane hrozný hlad, jakého byl svědkem Monteil, poslední Evropan, jenž Fezzánem cestoval. Tripolské datle sice nevynikají nad alžírské a tuniské, ale vyváží se přece do Bengazi, Egypta a Turecka. V celé provincii odhaduje se na 2,000.000 stromů; vláda dle palmy vybírá daň, čímž nepovzbuzuje mnoho k novému sázení stejně jako olivy.

V římských dobách pokrývaly olivové háje značné plochy, dnes je pěstění olivy obmezeno tak, že stačí právě jen domácí spotřebě. Konečné lisování oleje děje se primitivním způsobem. Olej vyváží se do Italie a Francie.

Hlavní stravou tuzemců je ječmen, jenž má dobrou pověst i v cizině, jako v Anglii, kam se hojně vyváží. Leč úroda není pravidelná, počítá se, že z 10 žní bývají 4 dobré.

Méně pěstuje se pšenice a to hlavně sev. a záp. od města Tripoli, kde je silná spotřeba pšeničné mouky. Nedostatek kryje se přívozem z Italie a Francie; vojsko dostává mouku z Cařihradu.

Víno tripolské, jehož kultura mohla by se rozšířiti, vyrovná se svou kvalitou sicilským druhům.

Tabák pěstuje se především pro šňupání a žvýkání, je vládním monopolem.

Do hospodářství sice nepatří, ale zde musíme uvésti sbírání halfy (Stipa tenacissima, esparto) druhu trávy, jež vyváží se do anglických papíren. Avšak budoucnost nemá, neboť způsob sbírání ničí rostlinu a vývoz klesá používáním jiného materiálu k výrobě papíru.

Je pochopitelno, že floristicky poměrně chudá země jako je Tripoli, nemůže vyživiti četnou zvířenu. Lvů tu vůbec není, šakal i hyéna jsou řídci, hojnější je liška; za to některé druhy antilop a gazel (jm. Antilope dorcas), křižují i nehostinnou hamadu, jsouce předmětem loveckých choutek Tuareků. Pro stepi je charakteristický jako jinde frček-tarbík (Alactaga, Sciretes spiculum), v nízké trávě a trnitých keřích skrývá se zajíc a králík.

Ptáci zastoupeni stejně málo: sup, havrani, sokoli, sovy a j. Většina drobnějšího ptactva dlí v Tripoli jen jako na přechodní stanici při stěhování. Snad mnohá vlaštovka, cvrlikající na našem okně zná i tripolské krajiny. V době datlových žní jsou hejna holubů a hrdliček domorodcům málo vítána.

Za to svět plazů svým množstvím a nevzhledností leká domorodce, kteří zvláště gekonům připisují tajemné moci a proto je pronásledují.

(Pokračování.)

*

Astronomická zpráva na květen. Večerní obloha květnová je již naprosto „letní". Nejvýznačnější skupina zimních souhvězdí, rozložených kolem Oriona jest již pod obzorem, jen Blížence a Prokyon září nad západem. V zenitu je souhvězdí Velkého Vozu. Jeho voj míří v oblouku do souhvězdí Bootak Arkturovi a do souhvězdí Panny ku Spice. Středem tohoto oblouku je Denebola, která s Regulem zdobí souhvězdí Lva. Pod Lvem a Pannou vleče se podél celého obzoru jižního od Prokyona až k jihovýchodu k souhvězdí Vah jen slabými hvězdami vyplněné souhvězdí Hydry. Nad východem září ve výši asi 40° souhvězdí Herkula a Koruny, a nad severovýchodem souhvězdí Labuti a Lýry.

Po půlnoci vychází souhvězdí Pegasa, v němž dne 15. dubna Brooks objevil novou kometu. Je jasná, s ohonem a blíží se rychle k Slunci.

Z oběžnic lze pozorovati Merkura, jenž má dne 28. května největší východní elongaci 23° od Slunce. Poněvadž má zároveň

deklinaci asi o 4° větší než Slunce, bude jej možno v posledním týdnu května pohodlně vyhledati asi ¾ hodiny po západu Slunce nad obzorem západním. Zapadá ku konci května téměř 2 hodiny po západu Slunce. Venuše září ráno nad obzorem východním. Jupiter a Saturn vycházejí kolem půlnoci. Jupiter je v souhvězdí Kozorožce a Saturn v souhvězdí Střelce. Obě oběžnice mají značnou deklinaci jižní, takže se jen málo zdvihají nad náš obzor. Neptun je v souhvězdí Blížencův jen dalekohledem viditelný. Mars není viditelný.

O horských observatořích astronomických měl již mnoho přednášek a mnoho napsal Dr. K. Kostersitz — dobrý to bojovník pro dobrou věc. Jeho snahou jest vzbuditi účinný zájem pro zřízení horské observatoře v okolí Semmerinku u Vídně. Byla by to první observatoř podobného druhu v Evropě, neboť všecky dosavadní horské observatoře evropské jsou zřízeny hlavně k účelům meteorologickým, a jen na čas užito některých ku pracem astronomickým. Jmenujeme na př. astrofotometrická studia prof. Müllera na hoře Säntis (2500 *m*) ve Švýcarech a spektrální práce prof. Janssena na Mont Blanku (4800 *m*). Stálé observatoře astronomické mají v Evropě většinou nepříznivou polohu nízkou, a byť byly sebe nákladněji zařízeny, nemohou závoditi s moderními hvězdárnami horskými, hlavně americkými. V Americe byly již první snahy kapitána Jacoba a professora Drapera přijaty s porozuměním. Roku 1868. zabývala se podrobně otázkou horských observatoří v Chicagu zasedající „American Association for Advancement of Science“, čímž vzbuzen pro věc všeobecný zájem. A po šesti letech továrník pian James Lick odevzdává Kalifornské universitě kapitál asi 3½ milionů K ku zřízení observatoře a největšího dalekohledu světa. Po důkladných úvahách a studiích, jež vykonali hlavně Burnham, Holden a Langley zvolena jakožto nejvhodnější místo ku postavení Lickovy observatoře v pobřežním horstvu Sierry Nevady v Kalifirnii, nedaleko San Franciska, hora Mout Hamilton, téměř až až k vrcholku zalesněná a do výše 1400 *m* se vypínající.

Avšak od té doby vznikla celá řada dalších horských observatoří amerických, z nichž nejvýznačnější je skupina hvězdárny Harvard College v Cambridgi (Mass.) zřízená výtečným E. C. Pickeringem z prostředků, jež poskytly hlavně pan Boyden a Miss Catharine Bruce. Jest to celkem osm horských observatoří, rozložených od pacifického oceanu přes sopečný vrch El Misti až k zřídlům Amazony ve výši od 1000 *m* do 6400 *m*. Nejdůležitější z nich je horská observatoř v Arequipě ve výši asi 4000 *m*, kdež zařídil Pickering stálou službu fotografickou, kteráž obstarává jakýsi astronomický denník. Fotografuje se totiž systematicky celá obloha a fotografie ukládají se v Cambridgi k pozdějšímu studiu a užití. Co je na nich foto-

grafováno, namnoze teprve v budoucnosti se ukáže a pomůže při řešení nejrozmanitějších problémů nynější astronomie.

Dr. Kostersitz studuje již po několik let meteorologické a klimatické poměry na několika místech v okolí Semmerinku a odporučoval ku zřízení horské observatoře nejprve horu Schneeberg ve spise „Eine Sternwarte auf dem Schneeberg" Wien 1898. nyní spíše Sonnwendstein, kde poměry meteorologické zdají se býti ještě příznivější než na Schneeberku, a ovšem nepoměrně příznivější než ve Vídni. Na př. v prosinci bylo v okolí Schneeberku a Semmerinku současně jasno ve 147 případech, ale ve Vídni jen v 56 z těchto případů, v ostatních téměř $^2/_3$ případů bylo v 9 případech částečně, ale ve 82 naprosto zamračeno. Všeobecně možno říci, že průměrně v jednom roce připadají na jeden měsíc 4:5 dny jasné, kdežto na Sonnwendstein 8:4 dnů. V listopadu, prosinci a v lednu dokonce na Vídeň jen 2 dny jasné, kdežto na Sonnwendstein téměř 9 dní!

Kostersitz předložil svůj projekt, opatřený dvanácti nadšenými projevy souhlasu nejznamenitějších astronomů a vědeckých společností a odporučený zemským sněmem dolnorakouským, rakouské vládě ku schválení a obdržel v květnu 1901. vyřízení, že s ohledem na všeobecný stav státních financí není možno, aby vláda sama provedení podniku převzala, ale kdyby hvězdárna podporami zemskými a privátními byla zřízena, že by byla vláda v principu ochotna přispěti mírným příspěvkem na udržování ústavu, ale nikterak že nelze pomýšleti na převzetí podobného ústavu, třeba již hotového, do státní správy.

Privátní prostředky jsou však u nás ku podobným účelům méně otevřeny než v Americe, kde v posledních dvaceti létech věnováno bylo z privátních prostředků více než 20 milionů korun k účelům astronomickým — nepočítaje k tomu roční vydání na udržování a opravu observatoří. Kostersitzův projekt vyžaduje sumy celkem asi 3 milionů korun. Vídeňský velkoobchodník K. Wittgenstein přislíbil již 40.000 korun — kdyby se ještě 70 podobných mecenášů našlo, byl by krásný ideál uskutečněn — ale u nás je ku podobným snahám málo porozumění. Všeobecné krejcarové sbírky by se také na papíře snadno odporučovaly, ale ty předpokládají nejen porozumění, nýbrž nadšení — a to je dnes velice vzácné. *N.*

*

PŘEHLED LITERÁRNÍ.

ZE SLOVANSKÉHO SVĚTA.

Přehled srbsko-chorvatské literatury 1901. První svazek Letopisu matice srpske za tento rok přináší vedle pojednání Blagoje Brančiče o Mihálu Vörösmartym počátek důkladné studie o knězu Pavlu Radenovičovi od dra Jovana Radoniče,

známého odborníka dějin jihoslovanských v 15. století, dále studii o Uibermenschovi Bed. Nitsche a mimo několik obšírných kritik také přehled srbo-chorvatské literatury za minulý rok od prof. Ostojiče, professora srbského gymnasia Novosadského, kde kdysi působil náš Šafařík. Z informačního článku jeho vyjímáme pouze to, co sami známe a za interessantní pro českého čtenáře pokládáme.

Rozdvojená literatura srbsko-chorvatská má 17 „časopisů". „Časopisů", jak Chorvaté podle nás říkají, „književno-belletristických sborníků", jak vynašel Ostojič, který se v budoucím roku zajisté vrátí zase k českému výrazu „časopisu"; jsem přesvědčen, že to prof. Ostojič, člověk velice příjemný, učiní již k vůli mně.

Nejstarši srbský časopis je ctihodný Letopis, jenž vychází již 77 let; s počátku byl duší jeho Šafařík. Letopis byl vzorem pro český Čas. Č. Musea a pro označení naší Matice. Nejstarší chorvatský list jest „Vienac", dovršivší již léta Kristova; o „Vienci" jsem psal již několikráte s uznáním a nyní to ještě s nadšením opětuji. Za redakce Hraniloviče a nyní prof. dra Gj. Arnolda nelze o něm pronésti dosti pochvalných slov.

Ostatní časopisy jsou daleko mladší: Bosanska Vila (16 let), Dom i sviet (14), Prosvjeta (9), Brankovo Kolo a Nada (velice vkusně vypravená) (7), Zora (6), Zvezda (5), nové jsou Nova Iskra, Behar, Gradina, Život, Književni List, Kolo, Glasnik Matice Dalmatinske a Srpski književni Glasnik, poslední dva časopisy velice chválené. Šest položeně vytištěných patří Chorvatům — i s Nadou.

Jedna tato literatura je dvojhlavá jako namalovaný orel, dvě hlavy vycházejí z jednoho těla, hlavy se klovají, neznají se jako čtoucí publikum a výsledek je, že celek-orel hyne, klesá a padá. Ať se pánové na jihu zamyslí nad tímto přirovnáním; lichotím si, že je dosti trefné. Poměrně nejrozuměji si počíná Nada, Vienac a srbský Letopis.

„Vienac" jest organem starých, ale je velice obezřetně redigován, „Život" organem mladých. „Dom i Sviet" a „Prosvjet" jsou časopisy pro rodinu čili „Familienblätter", aby se snáze pochopilo. „Behar" jest organ mohamedanský, „Nada" vládní, chorvatsko-srbský, ale velice rozumný, nyní pouze latinkou tištěný. Vědu pěstují hlavně Letopis a Glasniky. Mezi srbskými se zvláště chválí knj. Glasnik, o němž jinde referujeme.

Loni se slavila památka Maruličova (400 let), o čemž jsem v „Č. r." obšírně, psal, sto let uplynulo od smrti Rajiče a 50 od smrti Njegoše, což ovšem vzbudilo příležitostnou literaturu.

Nejstarší doby literární historie se týká svižný článek dra St. jeviče o knize Gavriloviče „Sv. Sava", o němž jsem také obšírně psal.

O Marinu Držičovi psal Živaljevič, o knize téhož spisovatele (Cvijeta Zuzoričeva i Dominko Zlatarič) referoval P. Popovič.

O Gunduličovi psal velkolepou studii neobyčejně hlubokou s rozhledem po všech evropských literaturách, Švéd Alfr. Jensen. Knihy vytisknuto pouze sto exemplářů a já se k ní ještě vrátím. O „Gundulič und sein Osman" vyšlo několik kritik; dr. Tomanič, jenž u Jensena dostal zasloužený výprask, vykládal v Br. Kolu o budínském vydání Gunduliče. O Dositejovi psali Gavrilevič, ref. Ostojič a já v „Č. r.", o Rajičovi Ljub. Jovanovič, (S. Kn. Glas), Ruvarac a Živanovič (Kolo), dr. Andič psal o Relkovičovi, pak o starých kajkavských dramatech podobně jako Gudel, z čehož vznikla polemika. Deželič vypravoval o německém Záhřebu. Vrchovac referoval o Murkově článku: Početak Gajevih Novin in Danice (viz také můj referát), Mažuranič podal článek o netištěných dram. Dim. Demetra, Šević o Preradovičovi. Já uveřejnil dopis Šulkův obsahující charakteristiku Kollárovu ve „Vienci" (995). O Ivićevičovi se více dovídáme od Jak. Čuka (Glas. Mat. Dalm.). Njegošovo jubileum nepřineslo sice vydání všech spisů Njegoše, za to dalo vznik množství článkům, jenom Černá Hora zaspala 50. godišnici. Největší pojednání o Nj. napsal P. Popovič.

Kdo chce míti přehledy chorvatské (a srbské) literatury, nechť odebírá „Vienac", kde Hranilović a přátelé redakční podávají zdařilé přehledy o jihoslovanské literatuře. Dobrým kritikem je Matoš; někdy vzplane na jihu ostrá kritika a pak nastane ohnivé klání, ba i porubání; na referaty dra Skerliče jsem již obrátil pozornost našeho čtenářstva.

„Dramatsko pesništvo u nas slabo napreduje" — tomu se rozumí i v originale.

Také o Nedićových „Nových srbských spisovatelích" vznikla čilá výměna mínění (Jovanović, Car, Vrchovac, Matoš).

Do díla „Oest.-ung. Monarchie" napsal článek o chorv. lit. Andrić; ref. o něm Šurmin. O „Dubrovnické književnosti" psali Andrić, Jovanović a my v „Č. r." Také o plagiatu mohli už psáti na jihu (Petravić, Nada). O Maretićově Stilistice psal delší rozpravu dr. Ant. Radič. O srbské překladatelské lit. psal v Zoře dr. Nedić, o překladu Bürgerovy „Lenory" Živanović, o Jagičově spisu „Puškin v južnoslov. liter." vyšla zpráva v Kolu. O „Kosovské epopeji" psal Stajkovič, don Vežić o místopisu v nár. písni, o ital. překladech srbských nár. písní psal v Bos. Vile Živaljevič.

V kruzích slavistických vzbudil pozornost dr. Belić článkem „O srbském jazyku"; mimo to napsal recensi na Vondrákovu starosl. grammatiku. O Rešetarově rozpravě „O srp. chrv. přízvuku v jihozáp. dial." psal Lj. Stojanović (S. knj. Gl.), o Maretićově Gramm. psal Živanovič.

O ethnografii v Srbsku za posledních deset let máme článek od dra. Smiljanoviče; příspěvky k starosrb. právu od Bjelokosiče, o Krku napsal geogr.-histor. črtu Klajć. Andrić sbíral material o srbských tiskárnách. Celou řadu referatů, jež jsou samostatnými

články, napsali dr. Radonić, knihovník Matice srbské a dr. St. Stanojević.

Požarecký mír 1718 rozbírá dr. Pavlović, Vilovski se obíral l. 1789—91 z minulosti Bělehradu, dr. M. Gavrilović událostmi z l. 1801—1807 (S. Knj. Gl.), dr. Vesnić rozebral idei knížete Michajla o balkánském spolku (Zvezda).

O bosenských dějinách psal dr. St. Stanojević (Bos. královna Kateřina), dr. Truhelka „Bosenska vlastelja srdenj. vijeka"; dějinami černohorskými se obíral dr. Tomanović, Dragović, Sava Vuletić, Matanović, Kaludjerović, o Skenderbegovi-Kastriotićovi psal dr. Šišić.[1])

O Přímoří a Dalmacii psali: dr. Gruber o sněmu Splitském za Tomislava, Radonić refer. o Šišićově „Zadru a Benátkách od 1159 až 1247. Jelić psal o Vranjaninu Josufu Markovičovi za Kandijské války 1645—1671. Rešetar podal článek o velikém zemětřesení v Dubrovníku 1667 podle zprávy holandského vyslance. Také ostatní Slovany by zajímalo pojednání Šišiće o tom, jak se car Justinian stal Slovanem.

O chorvatsko-slavonské historii psali Bučar (Život Jiřího Zrinského, syna junáka sigetského — viz také Majowy sen v polské liter.), o Trenkovi a jeho pandurech byl článek ve „Vienci", Šišić psal o Josefu II. a poměru jeho k Chorvatsku, a cesta jeho 1768, Kuchačův článek o uherských Chorvatech. O chorv. památkách v Benátkách psal Jelič, o bitvě u Varny 1444 dr. Choršat, o Leopoldovi I. a Turcích 1658—64 dr. Gruber.

Tím by byl vyčerpán počet hlavních článků v srbsko-chorvatských časopisech. Pracovníci — živili!

*

Srpski književni glasnik. Slovenski klub u Beogradu.

V Bělehradě se utvořil „Slovanský klub"; Dr. Ivan Šajković napsal při této události článeček o slovanské vzájemnosti, což mne přivedlo na divné myšlénky. Bylo to na neštěstí v den úmrtí Ed. Jelínka, když jsem vzal do ruky poslední jeho „Slovanský Sborník" a rozebíral jeho obsažný úvod. Byla to šlechetná duše, převzácná povaha, náš Ed. Jelínek. A tak jsem se nad ním roztesknil a rozbolestnil, když jsem si vzpomněl, kterak před smrtí trávil delší dobu v Gorici, jaký to byl sychravý den jeho pohřbu, jak jsem o něm psal, ač si toho nikdo nevšímal, a za nedlouho sám se ubíral po stopách jeho. Řinulo se to z péra tak smutně, ale bohužel zároveň tak pichlavě, že jsem uznal za dobré původní referaty odložiti. Přidržuji se tedy myšlének p. Šajkoviče, jenž na slovanské hnutí se dívá zcela českýma očima; obzvláště vy-

[1]) A zrovna v došlém druhém Svazku Letopisu slovutný Ruvarac, který popírá účast Skanderbega při bitvě u Varny 1444.

soko stojí v očích jeho „bezsmrtni Havlíček" který pronesl naproti Kollárovým mlhovinám „Já jsem Čech".

V Praze existuje „Slovanský Klub", o jehož činnosti nemohu podati bezpečnějších zpráv. V Krakově působí blahodárně podobný spolek, jehož duší je prof. Zdziechowski. Zrovna na tomto klubu je nejlépe viděti, že každou velikou idei representuje všude jenom několik energických, seriosních lidí.

V oné době, kdy ve Francii zakládali kultus rozumu a prohlašovali „práva člověka", kdy v Anglii vzdělávali „přírodní humanitní ethiku" a němečtí filosofové hlásali „humanitní ideal", v době, kdy otázka národnostní se ozývala po Europě, počali i slovanští národové obírati se svou minulostí a pomýšleti o budoucnosti. Přehledný a velice poučný obrázek těchto snah podal zrovna nedávno dr. J. Jakubec ve „Filolog. Listech". V článku srbském schází čarovné slovo r o m a n t i s m u, který sbližoval jednotlivé národy slovanské. Ale když se vzájemnost počala formulovati, vznikala různost.

V Čechách souvisí národní o b r o z e n í úzce se slovanskou myšlénkou. Otec slavistiky Dobrovský prý věřil v Slovanstvo a očekával od něho spásy; později věřil v a u s t r o s l a v i s m u s. Nebudu zde proti tomuto pojmu polemisovati, ale připomínám přece, že se hodí pouze pro K o p i t a r a. Kollár, žák Dobrovského (?) a Herdera hlásá l i t e r a r n í v z á j e m n o s t s l o v a n s k o u.

U Poláků se jeví slovanská myšlenka v jiném způsobu: je to m e s s i a n i s m u s, kdežto u Rusů vzniká s l a v j a n o f i l s t v í. Hlavní rozdíl spočívá ve víře; zde orthodoxie, původem neruská, tam katolicismus původem nepolský. Rus shledával spásu v pravoslavném mužíkovi, zmučený Polák se oddává fantasiím Towiańského a Mickiewicze, ale Čech hledá v boji národnostním posily v myšlénce slovanské, kterou si také svým potřebám přizpůsobuje. S formulováním slovanské vzájemnosti to vždy šlo těžko; u nás dostávala poměrně nejurčitější formy. Přichází Havlíček znající z vlastní zkušenosti Rusko, není spokojen ani se vzájemností Kollárovou ani s definicí slavjanofilův. On v ní vidí v z á j e m n o u p o m o c, jak ji poměry připouštějí.

, A praktický výsledek této vzájemnosti?

Na to není potřebí odpovědi...

Není nevděčnější „živnosti" nad pěstování idealního snažení sbratřovat národy. Na štěstí se tomu oddávají lidé, jejichž ideály, lásku a nadšení nedovedly pochopiti také hrdina „Bez dogmatu".[1])

[1]) 2. června To jsou celé obzory, pro mne nepřístupné. Jakou spoustu citů nosí ti lidé v sobě. Může jim být při tom špatně nebo dobře, ale to jsou boháči v porovnání se mnou. Jim nehrozí ani prázdnota, ani pustota. Životní síly má každý z nich za deset . . . A přece, kdyby oni neměli těch základů, zůstaly by jim: jednomu sochařství, druhému literatura.

Pan Leon totiž filosofoval tam, kde jiní pouze milují. Při vzájemnosti nutno milovati a míti vědomosti. To je to.

Nyní prý třeba pracovati, opravdu pracovati... nejen jíst a pít a řeči pronášeti na banketech, nýbrž pracovat a ne deklamovat.

Přeju mnoho štěstí! Jen aby práce Slov. klubu měla také opravdové výsledky. Největším pokrokem by na jihu bylo, kdyby se tam opovrhovalo veřejně lidmi, kteří ostouzejí navzájem Chorvaty, Srby a Bulhary. Každým způsobem očekává Sl. klub v Bělehradě nejtěžší práce v nejbližším jeho okolí; k tomu je zapotřebí věru Herkulovy síly, aby zmohl jihoslovanskou nevraživost. Já mu přeji, aby neexistoval jenom „ad hoc" a aby při úsilovné práci své neusnul.

Březnové číslo „Srpského knjiž. Glasniku", který rediguje Bogdan Popović a vydává Sv. Simić, obsahuje mimo příspěvky z krásné literatury (drama, překlad Tartarina nad Alpami a básně) ještě pojednání Pavla Popoviće o srpském dramatu v 19. stol., referáty o „Iv. Turgeněvovi podle korrespondence s franc. přátely jeho", o bulhar časopisu „Kaval", o dubrovnické „Srgji", článek o svobodném tisku a hojné literarní noticky.

Nyní před reformou tisku by mohla všeobecně zajímati kniha Grgura Milovanoviće „O svobodném tisku vůbec". Škoda, že nemohu v této otázce svými zkušenostmi prospěti...

Ve Vídni, 1. dubna 1902. *Dr. J. Karásek.*

*

Natko Nodilo. Essay. Napisao Janko Koharić.

Je to drobňoučká brožurka, věnovaná Nodilovi, professoru dějin na universitě v Záhřebě. Rozbor vědecké činnosti tohoto muže, který půjde na pensi a zamýšlí léta klidu ztráviti v staroslavném sídle Diokletianově, kde před 40 lety působil jako redaktor „Nazionala", není bohužel obsažný. Bojoval zvláště proti slavnému Šibenickému rodáku, Tomaseo, jenž napsal chorvatsky „Iskrice"; nedávno slavili sté jeho narozeniny, o čemž přinesl vhodný článek „Vienac". Nodilo stál r. 1863 před soudem pro pozdravní článek, v němž vítali z devítiměsíčního vězení Julia Grégra. Natko Nodilo vystudoval university italské, skoro chorvatsky zapomněl, ale bojoval jménem 400.000 slovanského obyvatelstva dalmatského proti italskému nátěru této země k vůli 15.000 Italům.

Rački poznal v mladém redaktorovi důkladnost a seriosnost učence. Od stolku redakčního je ke katedře universitní podivný skok; na světě nejsou dvě věci, které by si byly tak daleko, a přece tak blízko „vzdáleny" jako zrovna tyto. Arciže neplatí to pro každého redaktora; a pak rozhodují tu ještě „okolnosti". Nyní vychoval N. již skoro tři generace chorvatských dějepisců; žáci jeho mluví o něm s nadšením. Zvláštností Nidola jest osobitý stil jeho, připomínající Tacita a Taina, ač z něho i vliv národní písně prosvítá.

Byli jsme jako ve vytržení a přicházelo nám jako vidina, když jsme čtli tato opravdová slova: že se usadí mezi lidem s nadějí na budoucnost onoho národa, jemuž posvětil své knihy a za který bojoval v letech šedesátých, na budoucnost jednoho národa dvojího jména, hrvatského a srbského.

To bylo v celé knížce nejrozumější slovo a proto se musí také po česku zvěčniti. Potěšilo nás to více, než pět tiskových archů nejapných výkladů končících refrainem: Pereant Srbi — Pereant Croati!

—*ará*—

*

Z polské literatury. Dr. Josef Karásek.

Rádi otvíráme rubriku tuto referátem o „Poezyich Adama Mickiewicze", jejichž nové vydání vychází u Gebethnera a Wolffa ve Varšavě. Sličná úprava a pak velecenná předmluva Petra Chmielowského činí vydání toto zvláště milým. Úvod je pouze otiskem monografie Chmielowského o Mickiewiczovi z r. 1888, ale je přece tak cenný, že bychom jej rádi viděli v českém překladu. Arciže oněch 98 str. drobného tisku by se snáze přeložilo, nežli by se našel časopis nebo nakladatel, který by je česky vydal; není nevděčnější práce nad studie a záliby z oboru slovanské vědy.

Adam Mickiewicz se narodil 24. pros. 1798. Až do nedávna se říkalo tradicionelně, že pocházel z Nowogródku, ale v době poslední vznikl spor o rodiště jeho. Je viděti, že i v této věci je Mickiewicz malým Homerem. Někteří jsou pro Zaosie, šlechtický dvorec několik mil od Gródku vzdálený, a jiní opět chtí jistou krčmu mezi Gródkem a Zaosiem učiniti slavnou, že v ní stálo rodiště Adamovo.

Byl největším básníkem polským. Švéd Jensen v obdivuhodné knize — manuskriptu věnovaném Gunduličovu Osmanovi tvrdí o něm, že napsal nejdokonalejší epos slovanský v 19. století, ba bezmála se kloní k mínění, že je to nejlepší evropský epos vůbec. Mickiewicz byl chudák, který vypil kalich trpkosti a hořkosti až do dna. Poslední útulek našel po krutých bojích ve Francii. Jak asi je Polákovi, když čte, že r. 1852 se stal M. bibliothekářem v arsenalu s mizernými osmi stovkami. A to se mu vedlo ještě dobře! Po čas jeho mesianské propagandy si prý přivykl snášeti nejen nedostatek, nýbrž i nouzi!

Chudákovi scházeli už jen bacilly... aby se mu po smrti dostalo pocty královské.

A opravdu stalo se také tak.

Polský přítel můj ukazoval mi na Wawelu místo, kde odpočívají ostatky Mickiewiczovy a dodal tlumeným hlasem: Zde odpočívají králové polští a — Mickiewicz.

Ani po smrti neměl pokoje. Z Cařihradu do Paříže na Montmorency, a pak teprve skoro po čtyřech desítiletích do země otcovské, kterou tak šíleně miloval.

Chmielowski se také zmiňuje, že z Drážďan učinil M. výlet do Prahy, kde se poznal s českým patriotou Hankou. O pobytu M. v Čechách viz pěknou studii Fr. Kvapila (původně v Osvětě 1898), které nelze krajanům našim dosti odporučiti. Hanka působil na M., že chtěl sepsati epos Žižka, tak se obyčejně říká; tradice tato se udržela mezi Poláky, a také Rosciszewski se tázal v tomto smyslu Hanky, zdali je báseň tato již hotova. Ale podle zprávy syna M. v Jelínkově „Sl. Sborn." uveřejněné, 1884, str. 451, mělo to býti velké d r a m a, k jehož sepsání bohužel nedošlo.

O M. existuje již celá literatura. On ji vlastně stvořil, on byl Zeus na Olympu, vedle něhož a z něhož vznikli ostatní bohové. Miloval a trpěl za miliony a proto prý k němu planou miliony srdcí nejen velebením, nýbrž i nekonečnou láskou.

Je to sice krásně napsáno, ale pro ubohého M. za živobytí to bylo — málo. Za to se musí všichni ti, kterým se říká „národovci a vlastenci" styděti, ať u Poláků nebo jinde, nechávají-li spisovatele své hlady a strádáním umírati.

Teď arci nakladatelé M. hojně vydávají. Dělají dobrý obchod. Někteří se řídí anglickým heslem o láci. Tak ku př. Wydawnictwo macierzy polskiej 40 vydalo „Pana Tadeusze" i s úvodem pouze za — 10 kr. To je přece čin opravdu záslužný.

*

Ctitele **Sienkiewiczovy** bude zajímati zpráva, že právě vyšel francouzský překlad „Pana Wołodyjowského" — „M e s s i r e W o ł o d o w s k i", roman héroique, nákladem „Revue blanche." Výborný překlad obstarali hr. Wodziński a Kozakiewicz, kteří si již získali veliké zásluhy o zdomácnění S. ve Francii. Román tento se líbí více Francouzům než „Mečem a ohněm" a „Potopa"; je vkusu jejich mnohem bližší. Nutno si uvésti na paměť, že Francouzi mají zvláštní svůj vkus jako zrovna Rusové mají zvláštní svůj ráz v románech. Když před několika měsíci dávali v Paříži Sudermannův kus, napsal o něm Catulle Mendès: „Snad by to bylo hezké, kdyby to bylo po německu". A podobný osud stihl také „Le Déluge" — (Potopu). Polská jména na — ski, — owski, — yjski — ska etc., pak geografie s Litvou, Podolím působila na ubohé Francouze asi tak, jako na naše čtenáře Michajl Alexandrovič, Anna Jelisabetovna a podobná ruská dvojčata. Naši nejintelligentnější lidé dovedou přečísti ruské romány a neznají jmen reků. Přiznávám se upřímně, že mně samotnému činila obvyklá jména ruská při představování veliké obtíže; já si pamatoval pouze první jméno a podle našeho zvyku urážel ruské ucho: gospodinom professorem. Za to býval „Ossip Ossipovič" někdy pichlavě nazýván: „pan Karásek". A tak i francouzský kritik jeden si vzdychal nad „Potopou". „Po polsku to bude krásný román, ale to je něco jiného. Ale proč tam není také Gascogne nebo Bretagne . . ." To by ovšem bylo Francouzům bližší.

My nyní máme velice zdařilou literární studii o Henryku Sienkiewiczovi od Fr. Sekaniny.

Prof. Sekanina si dobyl v krátké době určitého a nyní již zabezpečeného místa mezi našemi kritiky. Má široký rozhled, ví, co chce a dovede to po česku říci. Připomínám to proto, že našinec některým kritikům ani nerozumí. Ale sem tam mu proklouzlo nedopatření. Ku př. tam, kde se dal unésti frazí, že S. „dochází nezkaleného štěstí, po boku milované ženy...“ I toto! S. se ženou nežije, žije s — matkou své první choti.

V „Bartkovi vítězovi“ se mluví proto o „moravských sviních“, že český překlad pro Slezsko původně pořízený, výraz: „polský“ lokalisoval a tedy překládal slovem „marvský“.[1])

O posledních volbách pr. slezských Poláků — je jich tam na milion — píší jinde podle brožurky St. Belzy. My czy oni na Szlasku polskim?

S. je dnes v Polsku, Italii, u nás také i jinde nejoblíbenějším spisovatelem. Ku př. Packý farář má spisy jeho ve čtyřech exemplářích, ale pravidelně všechny rozpůjčené. Literární studie píší o něm hlavně Italové a Poláci, kteří S. svého zbožňují, tedy více nežli milují. Někdy píší o něm s nadšením a v tóně, který Němec označuje slovem „überschwänglich“. Mám po ruce knihu Józefa Nowiňského „Sienkiewicz“, která z obdivu ani nevychází. Mimo to věnovali S. větší studii hr. Tarnowski, Zdziechowski a Chmielowski a také prof. Al. Brückner dovedl nejnovější německy psané dějiny polské literatury až po Quo vadis Sienkiewicze.

*

V literatuře polské vyšlo teprve nedávno dílo, které se obzvláště zajímá zprávami Poláků, kteří psali o nešťastných dobách Lžidimitrije a Maryny Mniszchówny. Míním jednak Wierzbowského „Materialy k istorii Moskevskago gosudarstva v 16. i 17. stol. jednak historickou skici Al. Brücknera, „Tragedya moskewska“ III. Smutnoe vremja v sovremennojemu polskoj literatuře 1605—7“, prof. slavistiky v Berlíně, muže nade vše pomyšlení pilného, plodného a výborného znatele také českého písemnictví. Spis jeho (1900) nákladem „Przegladu Polského“ vyšlý, jest jednak referatem o dosavadních pracích o Pseudodimitriovi, jednak samostatnou kulturně historickou studií o poměrech při cárském dvoru na základě polských zpráv. Při tom zmiňuje se Brückner také o Herbersteinovi, Fletscherovi, Margeretovi. Obraz, který se tu vyvinuje, je velice chmurný.

V letech posledních vznikla takřka celá literatura o Lžidimitriovi a poměru pravoslavného Ruska k Římu. Již před třiceti lety psali o Dimitriovi specielní studie Rus Kostomarov a Polák Szujski o Samozvanci, kde je zvláště mnoho nových podrob-

[1]) Ale i na Těšínsku říkají staří Poláci o sobě: Ja jestem zepsuty Morawec.

ností o Maryně, ale spletitá otázka o původu Dimitrie stala se zrovna nedávno akutní a aktuelní po spisech Poláka Dra Hirschberga (Dymitr Samozvaniec, 1898), Baudouina de Courtenaye, Ptašického o listu Dimitrie papeži Klementovi VIII. (psali se stanoviska filologického), historika petrohradského Platonova „Očerki po istorii smuty", zvláště pak po studiích Ščepkina, jež byly uveřejněny v Jagičově Archivu für slavische Philologie (XX—XXII). Hlavně tato práce oděského historika „Wer war Pseudodemetrius I." dala podnět k obsažnému referatu Brücknerovu.

Osobnost Lžidimitrije tvořila by také vděčnou látku k studiu o Samozvancovi v světle poesie a hudby, poněvadž se jím obírali nejpřednější duchové, počínaje Sumarokovem, Schillerem, Puškinem, Szujským až po našeho mistra Dvořáka. Brückner v studii-referatu „Tragedya Moskiewska" připomíná, že skutečný Samozvanec byl daleko zajímavější nežli Samozvanec zbásněný.

Novým závažným zjevem v této temné a spletité otázce je třetí díl důležitého spisu jesuity P i e r l i n g a „La Russie et le St. Siège" r. 1901. První díl vyšel r. 1896, druhý 1897. O třetím napsal Ščepkin ihned referat do Archivu. Pierling prohlašuje na základě nových archivních studií, zvláště v Římě konaných, že Dimitrij I. byl vlastně G r i š k a-O t r e p e v.

Dály se sice již dříve pokusy o unii Ruska s Římem, ale vždy byly marné; nepomohl sněm Florentský, k vůli němuž v ruské literatuře vznikl cestopis, nepomohla Žofie Palaeologovna, ani snahy Bátora. Ale na Dimitrije, odchovance Polsky, kladli v Římě velkou váhu.

Znajíce důležitost a velikou sílu podobných zjevů v historii, zdržíme se u ní několika řádky a zmíníme se o Pierlingovi, který je vlastně vzdělán na rakouských universitách.

Pavel Osipovič P i e r l i n g narodil se v Petrohradě r. 1840. Pochází z katolické rodiny, která se přestěhovala do Ruska v polovici XVIII. století z Bavorska. Okolnost tuto je třeba vytknouti proto, poněvadž se v Rusku obyčejně myslí, že Pierling přestoupil teprve později ke katolické víře jako většina ruských jezuitův, čemuž není tak, poněvadž pochází z katolické rodiny. Rodina Pierlingů byla známa svou nábožností, a osudy její často se dotýkaly náboženských věcí. Tak ku př. praděd Pavla Osipoviče měl veliké účastenství při stavbě kostela sv. Kateřiny na Něvském prospektu a byl jeho syndikem; o poměru otce Pierlingova k Společnosti Ježíšově možno se dočísti v ruském spise Moroškina.

Pierling se cítí úplně Rusem; v Petrohradě navštěvoval druhé gymnasium, a spolužáky jeho byli nebožtík Zamyslovskij, L. K. Majkov, o němž jsem obšírně psal v „České revui", a Bibasov, jenž psal o Janu Husovi. Z professorů P'erlingových vynikal zvláště professor dějepisu Ewald, který měl veliký vliv na vnímavého mladíka; několik generací ruských studentů petrohradských vzpomíná vděčně

na tohoto professora. Když Pierling ukončil gymnasijní studie, odebral se do Říma, kde vstoupil do řádu jesuitův. Nyní mu bylo nemožno, aby se mohl vrátiti do rodné vlasti. V studiích pokračoval Pierling v Rakousku.

Ve Vídni studoval v l. 1863—64 zvláště u prof. Ficka, od r. 1865—1868 poslouchal bohosloví v Innsbruku (Innomostí). Odtud se odebral do Říma do Collegio romano, kde poslouchal nejpřednější církevní odborníky jako kardinala Francelliniho, Armelliniho. R. 1869 se stal doktorem bohosloví, a od r. 1871—1876 byl tajemníkem generala řádu jesuitského, Beckxa. Od tohoto roku sídlí hlavně v Paříži a zabývá se vědou. Zde vstoupil v přátelství s ostatními ruskými jesuity Gagarinem (vydavatělem spisů Čaadajeva), — vlastně diplomatem, dále s Martynovem, u nás také dobře známým, a konečně s hudebně vzdělaným Balabínem.

Již z názvů děl Pierlingových možno poznati směr jeho studií. Uvádím hlavní spisy jeho: Rome et Démetrius 1878, La Sorbonne et la Russie 1882, Rome et Moscou 1883, Un nonce du Pape en Moscovie 1884, Le Saint-Siège, la Pologne et Moscou 1885, Rusko a východ (po rusku 1892), Saxe et Moscou 1893. Papes et Tsars 1890. O třísvazkové: La Russie et le St. -Siège jsme se již zmínili. Mimo to jsou od něho roztroušeny mnohé články ve francouzských revuích, v posledním desítiletí píše také rusky v „Ruské Starině" a ve „Věstníku Jevropy".

Pierling je tedy vědecký propagator katolicismu na Rusi, osobnost velice vážená, a když v posledních letech po čtyřicetileté nepřítomnosti se vrátil za příčinou studií na dva měsíce do Ruska, byl všude vítán s velikou ctí, což ho neobyčejně dojalo.

Pierling píše svěžím, elegantním slohem a studie jeho přinášejí vždy mnoho nového, ježto jsou přímo čerpány z neznámých pramenů, větším dílem z Vatikánského archivu.

Při poslední studii jeho nemohla ruská kritika smlčeti, že také na dvoře Zikmunda polského, který se dostal na trůn jako chráněnec hr. Zamoyského proti arciknížeti Maximilianovi, nebylo vše v pořádku. Tak na př. politika pikantních Polek zavinila, že se nuntiovi Rangonimu nedostalo ani kardinalského klobouku. Tento Alessandro Rangoni blahopřál jmenem papeže Pavla V. Demetriovi r. 1605[1])

K odbočce této „Řím-Moskva" svedla nás kniha Al. Brücknera, obírající se hlavně polskými cestopisy, diarii a rýmovanými zprávami ze smutných dob posledních Rurikovců, a počátkem 17. století. Název k spisu svému přijal Brückner patrně ze spisu Gerharda Grevenbrucha „Tragoedia Moscovitica, sive de vita et morte Demetrii..." V Kolíně nad Rýnem r. 1609.

(Dokončení.)

*

[1]) Adelung: Übersicht der Reisenden in Russland II, 180—183. Některé ruské kritiky píší »Rancioni«.

Pamientnik literacki. Czasopismo kvartalne pošwiencone historyi i krytyce literatury polskiej wydawane przez Towarzystwo Literackie Imienia Mickiewicza... pod redakcya W. Bruchnalskiego, B. Gubrynowicza i E. Porenbowicza. We Lwowie 1902, Rocznik I. Zeszyt 1. — Nový, čtvrtletní časopis literární leží před námi. Je to radostná událost, z níž vřele se těšíme, třeba že právě nám takový list specielně literární posud schází. Objemný svazek skoro o 200 stránkách tvoří první sešit, prvou a řekněme hned velice zdařilou ukázku. Nový list mající v čele haličské zástupce slavistiky má po ruce celou legii známých jmen v oboru slovanských dějin literárních: Brücknera, Chmielowského, Krčka, Potockého, Chrzanowského, Kalenbacha, a m. j. S takovými spolupracovníky možno ovšem spoléhati na to, že Pamientnik literacki stane se opravdovým střediskem studií o literatuře polské. Obsah prvého sešitu dělí se ve čtyři hlavní oddělení: Rozpravy. Poznámky. Materialy. Recense a zprávy.

„Rozpravy" obsahují šest cenných studií: Stanislaw Windakiewicz studuje erotica Kochanowského. Je to práce záslužná sebrati a oceniti erotické básně Kochanowského, když básník sám rozptýlil je mezi „Piešni" „Fraszky" ba i mezi „Fragmenty."

Ignacy Chrzanowski píše „O satyrach Naruszewicza". Stať ta má i velkou kulturně historickou důležitost. Poznáváme ť z politických satir Naruszewiczových, jaké byly společenské poměry v Polsce 18. století. Byly to smutné časy, máme-li souditi dle satiry Naruszewiczovy. Šlechta byla nevzdělaná, nebylo tedy chuti čísti knihy. „V naší zemi nenastal ještě čas, aby kdo v domu svém knihy užitečné čítal". „Soudce nezná práva dočista, jakkoliv na soudě bývá nadutým" a m. j.

K. M. Górski podává ukázku ze své chystané monografie o Karpiňském p. n. „Karpiński w Wiedniu". Je to důležitá studie nejen literárněhistorická, leč i čistě historická.

„Nieznane utwory francouzkie Zygmunta Krasiňskiego" překládá nám Józef Kallenbach. V Ženevě za pobytu svého r. 1830 psal Krasiński francouzské verše, novelky — obsahu hlavně autobiografického; — tyto francouzské plody polského básníka vzal si na památku Henry Reeve a po 60 létech odevzdal je vnukovi básníkovu. Podrobný seznam — s obsahem a bibliografickými poznámkami — francouzských plodů podává Kallenbach ku konci své studie.

Stežejní studií Pamientniku zdá se mi býti článek Petra Chmielowského „Znaczniejsze teorye dramatu w literaturze polskiej". Autor sleduje krok za krokem prameny, z nichž čerpali polští spisovatelé své názory o dramatě. Jedním z prvních byl Horácův List k Pisonům.

Z toho čerpal už na počátku XIII. století mistr Wincenty (Kadlubek), list ten už r. 1505 v Krakově byl tištěn. „Poetika“ Aristotelova stala se druhým zřídlem, došla však teprve později (v XIV. stol.) povšimnutí a to v latinském překladu, jenž opět vzdělán byl na základě arabského překladu Aristotela! Bezprostředně z Aristotela nebylo čerpáno. Prvním domácím theoretikem dramatu byl Václav Rzewuski, jenž r. 1762 vydal spisek „O nauce wierszopiskiej“. V spise tom obsažena jsou i pravidla o dramatě.

S „Poesii polskou nového století“ seznamuje nás E. Porenbowicz, vyličuje vliv Maeterlinka a francouzské dekadence na polskou Modernu. Neoromantismem neb neoidealismem nazývá autor nové proudy v literatuře polské.

Druhý oddíl **„Poznámky“** obsahuje cenné příspěvky k biografiím polských spisovatelů a k biografii polské.

Třetí oddíl **„Materialy“** je důležit tím, že v něm budou vydávány nevydané dosud literární dokumenty, korespondence a j. Tak stane se rubrika tato důležitým repositoriem materialií k polské literární historii.

Konečně bohatý oddíl **„Recensí a poznámek“** je veden vážně a přispěje dojista k udání směru v literárních bádáních. Recensenti jako jsou Brückner, Chmielowski a Krček budí úplnou důvěru v budoucnosť.

Přeji jen jediné důležité této slovanské revui — finanční úspěch a s tím spojené dlouhé trvání.

Dr. Bořivoj Prusík.

*

Bohdan Zaleski. V Polsku letos mají také svůj literární svátek: Stoleté narozeniny básníka Bohdana Zaleského.

„Zaleski beze vší pochyby je největším z básníků slovanských. Vyčerpalť už všechny rytmy, vše, co je nejkrásnějšího v koloritu nejdelikatnějšího v odstínech.“

Vzácná slova ta pronesl roku 1842 o Zaleském mistr polského verše Mickiewicz. A v dobách oněch slova ta byla pravdivými. Dnes už slova ta mají jen historický význam. Že však Zaleski byl největším z tehdejších básníků, to potrvá na vždy...

Zaleski zaujímal v kruhu polských básníků místo výlučné. Tato výlučnost hlavně týkala se vztahů Zaleského ke kozáctvu. Jako Michal Czajkowski, potomní Sadik paša vychován byv mezi kozáky zamiloval si je z celé duše, tak dělo se i se Zaleským. Jakkoliv Polák ne vždy měl příčinu milovati Záporožce, přece zamiloval si je a nehleděl na ně okem historika. U Záleského způsobila to událosť z mládí. Jsa hochem hrál si s psíkem a nakaziv se od něho dostal lišej. Na Ukrajině tehdy bylo zle o lékaře, za to hojně byl zařikávačů. I odevzdali malého Bohdana statnému

kozákovi Zujovi, jenž nejen dítě vyléčil, než je i vychoval, když po smrti Bohdanovy matky otec příliš jsa zaměstnán, nemohl o hocha starati se jinak než penězi. A tu v kozácké chatě, kde o něho pečovali jak o vlastního, zamiloval si útlý hoch vše, co s Kozáctvem souviselo. Tu s utajeným dechem naslouchával každodennímu vyprávění Zujovu o slávě kozácké, tu zpívával dumky kozácké a s dcerami kozákovými tančil kozáčka. Byl to pro dítě život přímo kouzelný, žil jako v pohádce, celá ves chovala se k němu jako k princi z pohádky. A step, jež ho uzdravila, Zuj, jenž ho vychoval i Zujówny, které ho okouzlily, to vše vrylo se do poetické duše hochovy a stalo se rozhodujícím pro básnický jeho směr: „Piešň polknalem a z nia cala Ukraine i śpiewalem zawsze w glos matki Ukrainy."

A když Ukrajina a kozáctvo stalo se v Polsce nenáviděným, tu stál zde Zaleski sám, zrovna jako v prose Czajkowski, špatně pochopen a zneuznáván.

Dnes jinak, střízlivěji soudí o něm potomstvo. Dnes zápal jeho jeví se tak čistým, jak toho zasluhoval a dnes bez vášně a strannictví v celé Polsce oslavují památku velkého svého poety!

Dr. Boř. Prusík.

*

Zapomenuté jubileum. V ruchu jejž vyvolala na Rusi 50letá památka smrti Gogolovy a Žukovského, pozapomnělo se všeobecně na to, že téhož roku připadá padesátileté výročí smrti spisovatelky Alexandry Petrovny Chvostové, rozené Cheraskové.

Jméno této ženy kdysi znamenité, bylo dobře známo starší generaci, bylo ctěno, ba zbožňováno ve vyšších kruzích petrohradských, dnes však propadá skoro zapomenutí.

Narodivši se r. 1767 v Petrohradě z rodičů, náležejících vyšší společnosti, vychována byla co nejpečlivěji, tak že v 19 létech byla už pověstna svým širokým vzděláním.

Až do třicátého jejího věku nevíme o životě jejím ničeho téměř, než to, že už v 19 létech počala psáti. V třiceti létech byla provdána za D. S. Cheraskova, hýřila, jenž o ženu pranic se nestaral a jen den ode dne tenčil její věno. Ubohé ženě hrozila bída, od které zachránila ji jen zvláštní příhoda. Tchán její totiž za nějaké provinění byl odsouzen k vězení. Nebylo to dlouhé vězení, a přece boháč cítil se tím strašně ponížen a byl blízek zoufalství. Tu odhodlala se snacha jeho k rozhodnému kroku. Vyhledala cara, když dle zvyku svého po ulicích se procházel, padla před ním na kolena a vyprosila tchánu milosť. Za to z vděčnosti vyměřil jí tchán doživotní příjem, na který jí muž nesměl sahnouti.

Avšak nehledě k rodinnému neblahému poměru i k jisté peněžní stísněnosti, možno přece říci, že dům její byl považován

za aristokratický a že u Chvostové denně scházívala se společnost vybraná. Byli to po většině spisovatelé, diplomati, umělci i šlechtici bez zaměstnání.

Tehdy společnost zachvátil proud mysticismu a dala se jím i Chvostova unésti, když pak za cara Alexandra I. začalo pronásledování mystiků, i ona byla potrestána tím, že byla z Petrohradu vypovězena. To stalo se r. 1823. A zase po 7 let není o životě Chvostové zpráv žádných, až na počátku let třicátých potkáváme se s ní v Kijevě, kde oddává se zcela filanthropické činnosti. Bylať to duše citlivá, soucitná, jež na sta plačících potěšila a hladových nasytila. Její činnost zachvacovala i jiné a tak měla po ruce celý pluk dobročinných mužů i žen.

Zajímavý zápis její do alba prof. Maximoviče:

„Je mi dnes 80 let. Čas zdeptal ve mně různé mé vlastnosti, a život jako dohořívající uhlí doutná ve mně, a zvolna pohasíná. Cítím však po dnes, že ještě žiju, protože dovedu milovat a vzpomínat."

Její životopis do té míry je zapomenut, že dnes po padesáti létech nevíme zas ničeho o posledních jejích dnech. Jediné co víme je, že zemřela v Kijevě 20. dubna 1852.

Chvostová nastoupila časně literární dráhu: v 19 létech vystoupila už co obratná překladatelka. Na to horlivě přispívala do časopisu „Prijatnoje i poleznoje preprovoždënije vremeni". Hlavním plodem jejím, jenž zjednal jí slávu u vrstevníků, byla sentimentalní fantasie „Kamin", jež v brzku byla rozprodána (2400 exemplářů tvořilo první vydání) a nyní náleží ku knižním vzácnostem. Výsledkem nadšení pro mysticismus byly „Listy křesťanky" a „Rady mé duši", jež rovněž na Rusi v brzku byly rozebrány a zjednaly autorce*), dnes skoro docela zapomenuté, slavné jméno. Jak rychle míjí sláva...

I podobizny spisovatelky ruské dochovaly se jen dvě; na každé z nich je zajímavý podpis. Prvý napsaný knížetem Alex. Běloselským zní:

Elle a par ses talents et ses moyens de plaire
rectifié, chez nous, les deux nombres d'Homère:
j'en prendrais à témoin le beaux berger Paris:
Graces! Vous n'êtes plus t r o i s à Cithère,
Et Vous Muses, vous voilà d i x!

Druhý dopis je anonymní a neméně lichotivý pro autorku:

A me voir j'ai les traits d'une beauté divine,
les yeux noirs et brillants, un teint vif et charmant,
mais j'ai l'ésprit formé d'une étoffe si fine,
que j'en donne à garder au plus subtil amant.

Dr. Bořivoj Prusík.

*) Úplný bio- a bibliografický materiál je v Istor. Věstníku, 1902. pag. 1028 a násl.

Ruské hroby. Poslední dobou zkosila smrt ruské literatuře a ruskému světu vůbec tak mnohého znamenitého činitele. Především těžkou ztrátu utrpěla literární historie smrtí professora Petra Nikolajeviče Polevého. Zvěčnělý byl synem známého publicisty z let čtyřicátých Nikolaje Alexějeviče Polevého, a narodil se 25. února 1839 v Petrohradě. Vystudovav filosofickou fakultu petrohradskou stal se učitelem ruské slovesnosti a v brzku docentem na universitě petrohradské. Po delší skvělé karieře stal se řádným professorem varšavské university, sloužil do r. 1871, načež vstoupiv do výslužby věnoval se zcela literární historii. Vydal „Ruskou chrestomathii", jež dočkala se 40. vydání (po 1000 ex.); „Dějiny ruské literatury", „Populární ruská grammatika", Lidové ruské skazky", „Umělecká Rus", všecky ty spisy šly přímo na dračku a zjednaly autorovi zvučné jméno. Jeho cílem bylo vydávati populární illustrovaný list, jenž by přijímal jen opravdu cenné a lidu užitek přinášející příspěvky. Proto začal vydávati časopis „Živopisnoje Obozrěnije", ale zklamal se. Nebyl pochopen a tak ztratil nejen své úspory, ale i dluh 50.000 rublů na sebe uvalil. Od té doby vedlo se mu velice zle. Byl nucen pracovati bez oddychu, bráti na sebe práce i nesympatické a překlady nejen nuzně se živiti, než i dle možnosti dluh spláceti.

Konečně podařilo se mu koupiti na dluh malou usedlost v novgorodské gubernii a tam doufal, že nalezne klid k volnější práci. Než smrt syna, dcery, sestry a přítele v jednom téměř čase působila drtivě na jeho ducha.

Aby poněkud vybředl z bídy, uvázal se ve veliké dílo „Historii ruské slovesnosti" ve 3 dílech, již zavázal se dokončiti ve 3 létech. Psáti dějiny ruské literatury na vsi, kde skoro nic po rukou nebylo, jaká to obtížná úloha. A přece dílo ukončil — ale zničil své síly. Podlomiv si zdraví, chřadl tělesně i duševně, až akutní zánět plic učinil konec jeho utrpení. Smrti jeho nepovšiml si tisk ruský. Jediný denník stručnou noticku otiskl a jediný „Istoričeskij Věstnik" věnoval mu zasloužený nekrolog. Zůstavil po sobě znamenitý pomník, velkou illustrovanou historii slovesnosti ruské, nejlepší to dějiny pro širší kruhy čtenářstva.*) Škoda, že pomník ten vybudován byl za cenu života

V Carském Selu zemřel Th. P. Jeleněv, člen tiskové kanceláře ministerstva vnitra, autor mnoha cenných děl: „První kroky k osvobození sedláků na Rusi", „Polská civilisace a její vliv za Západní Rus", „Finská otázka", četné mathematické učebnice a belletristickou knihu. „V zákoutí i ve městě". Po celý, činný svůj život účastnil se horlivě všech časových otázek, vystupuje vždy a všude co obránce Ruska.

*) P. N. Polevoj, Istorija russkoj slovesnosti, S. Peterburg, A. T. Marks 3 díly (hojně illustrováno) Cena asi 55 korun našich peněz. B. P.

Na Rusi dobře známý — ač u nás téměř snad neznám — spisovatel a advokát Petr Ivanovič Kičejev zemřel v Petrohradě. Zesnulý rozptýlil činnost svou hlavně po časopisech, kam psával básně, novely, dramata i četné své překlady ze západoevropských jazyků. V 80. letech bojoval co dobrovolník pod Čerňajevem, po válce pak zas vrhl se na advokaturu a žurnalistickou činnost. Nedovedl vykořistiti svůj talent k vytloukání peněz a proto zemřel téměř v bídě.

Mimo to zemřel na Rusi slavný finančník Eugen Ivanovič Lamanskij (bratr známého i u nás profesora Lamanského), mladý učenec archaeolog V. I. Sacharov, orientalista baron V. G. Tyzengauzen, lékař M. O. Filatov, paedagog D. O. Ščeglov a j. o Rusko opravdu velice zasloužilí lidé. **Dr. Boř. Prusík.**

*

V. Veresajev: **Zápisky lékaře.** Kniha, o níž třeba i u nás šíře se zmíniti. Vyšla v revui „Mir Božij" a hned na to v trojím knižním vydání. Vzbudila hotovou bouři v kruzích lékařů, ale přestála prudké útoky a vyšla vítězem, poněvadž měla na čele napsáno heslo pravdy.

A je to právě ta čistá pravdivost, ta vskutku ohromující upřímnost, jež knihu tu činí tak milou. Autor nehledě ani v pravo ani v levo, jde směle za svým cílem. Zpovědí svou, prostou nadsázek a prostou zakrývání, způsobil zdravou výměnu názorů a může směle říci, způsobil i jisté očistění.

Sám přiznává, že má za sebou teprve několikaletou praxi lékařskou. Ale co vytrpěl jeho duch za těch několik let! Již za studií prodělal boj. Poznával, že kliniky otupují cit i stud pacientů. Poznával, že medikové pozorují parádní kousky léčebné neb chirurgické a před prostinkou nemocí leckdy stojí bezmocni. Autor vyšel z fakulty a jsa chud, byl nucen na vsi zahájiti praxi. Tu teprve cítil na sobě hroznou tíhu své zodpovědnosti. Theorie pranic mu nepomohla při praxi. Devětadevadesát případů choroby léčil v nemocnicích a stý případ naskytl se mu v jeho samostatné praxi a on stál tu, nevěda si rady. Vzchopil se k opravdu hrdinskému kroku: opustil praxi a vrátil se na kliniky. Opisoval rukopisy za prabídný plat, nuzoval se, ale bál se vrátiti k samostatnosti, kde život lidský každou chvíli hrozil obtížiti mu svědomí. A tu na klinikách opět poznal strašné věci jeho duši. Před problémem, co činit s nemocným, zda dáti přednost záchraně jeho života, či sledovati vyšší zájmy, zájmy vědy, stával ochromen. Ne vždy obojí zájem dal se spojiti. Stačíval zdánlivě nepatrný řez, nebo pokus zkusiti novou nějakou léčbu a živý člověk umíral mu pod rukama. Jakých strastí duševních vytrpěl citlivý lékař, vida se bezmocným vůči vrtošivé a záhadné nemoci . . .

Ujišťuji vás, že znamenitou knihu Veresajevovu, propletenou zajímavými případy z lékař. praxe, neodložíte, pokud nepřečtete ji až do konce.*) Poměry, jež líčí Veresajev, jsou i u nás i všude jinde v celku tytéž. I obecenstvo dostává svůj, zasloužený, díl — pravda autorova je ale tak mocnou, že činí veškeren hněv bezmocným. Je to mužné, hluboce upřímné slovo, jež pronesl Veresajev, a za to zaslouží plný obdiv.

Dr. B. Prusík.

*

Gleb Ivanovič Uspenskij.) Smrt dokončila to, co už dávno bylo dokončeno životem: ubohý stín znamenitého spisovatele ruského, po více než deset let živořící v ústavě choromyslných, dotrpěl. Dne 24. března rus. kalend. o třech čtvrtích na deset hodin večer v Novoznamenské nemocnici zemřel a v Petrohradě dne 27. března pochován Gleb Ivanovič Uspenskij.***)

Tragický konec života spisovatelova ukončila smrt, v tomto případu pravá vykupitelka. Jemná, citlivá duše, nadšená pro vše krásné a hluboce se rozhořčující nad špatnostmi světa tohoto, to byl Uspenskij. Jeho duch horečně pracoval, klidu si nepopřával a tím se zahubil. Ne o sebe a svůj prospěch, nýbrž o prospěch širokých vrstev starával se Uspenskij. Za jeho doby padlo „krěpostnoje pravo", jho nevolnické, svoboda jako jarní svěží vánek letěla širou Rusí. Jistý pocit opojení zachvátil ruskou společnost; myslitelé začali se starati o to, jak by zlepšili stav nižších vrstev jak městských tak i venkovských. Nové cesty k lepšímu, svěžejšímu životu najíti bylo cílem několika nadšených hlav. A mezi nimi byl v přední řadě Uspenskij. Spisovately-lidovci byli nazváni. Na Uspenského hodí se název ten jen z části, neboť mnoho jeho činnosti obíralo se třídami městskými. Vyhledav si úzký styk s ruským mužíkem, poznal ho dokonale. Vycítil jeho dobré i špatné vlastnosti a nebyl slepým ani k těm, ani k oněm. A vše, co prožil, dychtivě sděloval se čtenářem, nedbaje toho, že takováto chvatná práce utrpí dojista na své formě. Šlo mu vždy o věc, nikoliv o formu. Chtěl, aby čtenář poznal to, co on poznal, aby myslil o tom, debatoval neb přidával se k jeho mínění. Proto právem tvrdí se o Uspenském, že v něm slučuje se

*) Vyjde brzo v českém překladu.

**) Severov, Nov. 1902, č. 86.; Stín, Děj. rus lit.; Polevoj, Istorija rus. sloves.

***) Život Uspenského byl prostý. Narodil se r. 1840 v Tule co syn nižšího úředníka. Mládí prožil trudné, v materielním strádání, tak neutešené, že jak sám praví, začal žíti teprve až když zapomněl docela na své mládí. Nedostudovav právnickou fakultu, věnoval se zcela literatuře, jež byla by ho mohla uživiti kdyby jen trochu byl býval praktickým. Neznaje smlouvání s nakladateli, dal se jimi odírati a trpěl i s rodinou po celý život nedostatek. Následek toho byl, že byl nucen dvojnásob úsilně pracovati. Ochuravěv, byl léčen v ústavu Novgorodském a když tam Uspenského ukazovali zvědavým jako podívanou, převezla ho rodina do ústavu Novoznamenského u Petrohradu, kde jednáno s ním co nejšetrněji. Tam zastihla ho i smrt.

belletrista s publicistou. Úryvkovitost, trhanost a zřejmá horečnatost jsou důkazem jeho charakteristické vlastnosti.

V Uspenském zemřel člověk opravdu zlatého srdce. Kde komu mohl, pomahal, osobní i obecné stesky hluboce se ho dotýkaly. A tato citlivost duševní, mnoholetá vysilující práce literární a materielní nedostatek spojily se k vražednému útoku na ducha tak vynikajícího. Dvéře ústavu choromyslných zavřely se za ním na počátku let devadesátých a otevřely se zase teprve až před chladnou mrtvolou... *Dr. Bořivoj Prusík.*

*

Dmitrij Vasiljevič Grigorovič. Studie k jeho 80. narozeninám.

Co na Grigorovičových prosách jest nejmarkatnější a nejostřeji vytýčené, jest autorův průhledný sklon k měkce zachyceným p a s s á ž í m, ať už krajinným, citovým anebo reflexním, jeho příkrý spád k genru čistě m a l í ř s k é m u a nápadná převaha živlu popisného nad psychologní malbou. U Grigoroviče převládá bohatá záliba pro nádherné barvy, pro jemně zvlněné linie a lyrické nálady. V kresbě nahé reality, s jejími vnějšími povrchy a konturami, měl vždy ruku nejšťastnější, vládna neobyčejně širokou klaviaturou nejnádherněji rozestřených barev a užívaje pružného i měkkého štětce. Vývoji dějinného toku obětoval ve svých románových pracích celkem daleko méně stran, než na příklad plasticky teplým, sytě malovaným a plnými čarami rozvedeným výřezům z rozkošné přírody. Skoro se zdá, že popisné partie a ne děj sám mají u něho spojovací střed, do něhož ústí všecky ostatní složky belletristického tvoření. Autor nechával se svým povahovým zálibám unášet často příliš daleko, rozbíjeje při tom nejzákladnější meze románové skladby. Dějový a nejednou i přímo dramaticky nahozený sujet bývá mu více jen nutným pozadím, vnějším rámcem a řadou pevně spjatých kontur, než ideovou kostrou, myšlénkovým centrem anebo zrcadlem, do něhož se mají sbíhat všecky rozuteklé nitky látkového pásma. S dějem manipuloval čistě jen jako s vhodnou, hladkou a prázdnou plochou, do níž mohl rýt své široce vypjaté popisy, nálady, dojmy a obrazy. A ty jsou pak nadmíru působivé, hluboce cítěné a bezprostředně odpozorované i sugestivné. Grigorovičovy romány jimi překypují, jsouce jimi do všech směrů prostoupeny a skoro neseny. V nich jemné autorovo umění vrcholí a ony to jsou, jež celkový dojem jeho kreseb věrně realistních poněkud změkčují a navlhčují, dodávajíce jim teplejšího a subtilnějšího rázu. Grigorovič spíše maluje než kreslí, jeho literární dílo určují více široce založené a měkce rozpletené linie, než tvrdě řezané a ostře ryté obrysy. Grigorovičovo umění jest tedy nejzapřisáhlejším prototypem moderní, až do krajnosti shuštěné k a r a k t e r i s a c e g e s t e m. On nečiní ve svých

pracích jen na konečné výsledky myšlénkových nebo náladových processů, nezachycuje pouze poslední vrcholení niterních reflexí a stavů, nýbrž líčí a maluje je v jejich rození, volném zvrůstu, v jejich celém vývojovém vlnění, padání a prohýbání. Jeho tvůrčí manýra není řízná, rázná nebo výstižně stručná, ale malebná a bohatě rozvedená. Jest pravda a jeho umění ustřihuje to značný kus opravdové váhy: Grigorovič stává se někdy krotkou obětí své manýry i svých přirozených zálib, nezachovává vždy umělecké umírněnosti a ději dává se skoro zcela potápět do řady malířských passáží. To jest pak extrem, který do značné míry kazí výslední dojem a dílo rozsekává na dlouhou serii nádherných sice, ale do sebe ani do ústředního děje dobře nezapjatých nálad, obrazů a vidění. Touto přesycenou šťavnatostí a tím nadměrným bohatstvím barev i tonů trpí niterná konstrukce celé práce. Nejhůře jest při tom, že někde se šťavnatost linií mění na skutečnou, únavnou a příliš překapanou vodnatelnost nebo rozbředlost. Vůně prostředí, teplo nahého života a sugestivnost vnímaných dojmů jest tím ovšem neobyčejně sesílena i zhodnocena, ale jest vždy ještě pochybné, získala-li či ztratila tak práce na své hloubce a ceně. A jest to tím pochybnější, uvědomíme-li si, že Grigorovič do přílišných hloubek nikdy vlastně nešel, spokojuje se zpravidla co nejširším vystižením vnějších forem i barev daného předmětu a maje pak už málo sil na reliefní zachycení niterních stavů u svých postav. Psychologem a pronikavým znatelem lidských povah Grigorovič nikdy nebyl. Jeho vrozené schopnosti šly stranou mimo tento složitý genre a naučit se něčemu, co neměl v sobě a čemu se bránila jeho celá individualita, neuměl. Proto jsou jeho díla někde obsahově a ideově chudá, málo hluboká a vážná, nevyhovujíce velice tvrdým a nadmíru komplikovaným potřebám ruské society na počátku šedesátých let, do nichž tvorba Grigorovičova z větší části padá.

Nejraději sáhaje pro sujety prosté, jednoduše skrojené a bez širokých zápletek, šel Grigorovič jen za přirozeným hlasem svého uměleckého talentu. Vůbec: přemáhat anebo do jiných směrů ohýbat svou povahovou i duševní náklonnost nedovedl. Pro co v sobě nahmatal smysl a schopnost, o to se zavěsil, to rozvedl i oduševnil a z mezí toho jen málo kdy vybočil. A když, tož skoro vždy nešťastně. Často opakovaným a v několika variacích zpracovaným motivem u něho jest otázka ruského nevolnictví a života továrního. Na tyto dva náměty nanesl pak spoustu černých, těžkých barev, vloživ do nich marku patrného životního pessimismu. Kde líčí ženu, její poměr k muži a lásku vůbec, bývá zase vysloveným optimistou.

Pokud se týče životního prostředí, do něhož se Grigorovič pro své látky ponořoval, je z části vesnické, z části velkoměstské. Vesnické týká se života většinou lidového: ujařmeného, nejasného, smutného a studeně tvrdého. Tragika, neštěstí, smutek a nepřízeň

bývají v něm nejobyčejnějšími motivy. Rozuzlení jest pak zpravidla bolestné, plné útrap a slz. Grigorovič snažil se tu co nejvýmluvněji a nejohnivěji ukázat na šedé stránky nevolnického práva, jež tělesně i duševně ubohý lid ubíjí, soustavně umrtvujíc v něm všecky jemnější zárodky jeho teplé a citové povahy. Autor, jsa prost přepínavé idealisace a lživé sentimentality, kterou se nejlépe dá definovat tón u všech vesnických povídek kteréhokoliv z jeho ruských předchůdců, vyjímajíc Gogola, hledí selský život zachytit co možná nejplněji a nejvěrněji, v jeho stinných a světlých místech. Z jmén, jež vyčerpávají serii těchto vesnických Grigorovičových látek, uvádím: Vesnice, Anton nešťastník, Chuďas, Čtyři doby roku, Velikonoce, Smedovská dolina, Pocestný, Rolník, V očekávání prámu, Kočka i myš, Rybáři a Vystěhovalci. Tyto dva poslední jsou rozsáhle založenými románovými skladbami, jež upadají někde v přílišnou strojenost, rozvláčnost, nudnost a nepřirozenost. Autor s takovými uměleckými disposicemi, jako je měl Grigorovič, chtěje psát objemný román, potřeboval složitého sujetu s milostnou intrikou, žárlivostí, sklamáním, nahromaděnými scénickými překážkami a zápletkami silných vášní. Nenarodiv se však z lidu, bezprostředně s ním se málo stýkaje a to ještě jen v hospodách, na trhu, na schůzích a při slavnostech, poněvadž většinu svého života protrávil v Petrohradě, neznal života rodinného ani zamilovaných historií mezi sedláky v jejich přirozené podobě a psychické pravdě, neviděl, jak milují se vesničtí mladíci a dívky, jak mluví na svých tajných dostaveničkách, jak žárlí a pod. Proto jeho milující se ruští venkovští hoši a dívky vyznávají si lásku, trápí se, žárlí a smiřují právě tak, jako sedláci ve francouzských románech G. Sandové, od níž Grigorovič, nejsa příliš vynalézavý v zápletkách, vypůjčoval si nejednou i intriky samy. — Povídky a romány, k nimž spodní základnou byl horečný život petrohradský, s jeho rozevřenými vášněmi a spletenými zájmy, podařily se Grigoričovi poměrně méně, než práce s náměty vesnickými.

Mezi esthetickými emocemi, jimiž jest dílo Grigorovičovo naplněno, nejsilněji vyniká teplá soustrast s nízkými, tklivost pro jejich životní utrpení, pravdivost a tendenční soucit k lidské bídě. Proto se rád zatoulal do sfér čistě lidových, kde dravý život bije a hučí nejbouřlivěji i nejbezprostředněji a proto nejraději z nich vybíral náměty smutné, realitou zraněné a ještě krvácející. Ale při tom se zálibou hledá jasné a přitažlivé stránky na životě mužíků, se zvláštní sympathií maluje slavnostní a dojemné výjevy rodinného štěstí i radostí, půvabné a láskyplné postavy oráčů, rybářů, továrnického lidu a prostých dělníků. V tom leží i kus sociologického významu Grigorovičova, že se s Gogolem a Turgeněvem přičinil nepřímo o zlepšení nevolnických poměrů na Rusi.

Charakteristika hlavních osob se Grigorovičovi zpravidla nedařila, za to tím lépe a sytěji vynikla u postav vedlejších. Humor,

jímž své práce proplétal, jest suchý, nucený a má jen málo opravdu vystouplých míst. Jeho styl jest jasný a měkký. V jeho sklonu k malířským passážím srovnal bych ho nejlépe s naším Vilémem Mrštíkem a ve volbě látek s M. A. Šimáčkem nebo Šlejharem, ovšem při náležitém respektování doby a individuelního nazírání. *Václav Dresler.*

*

LITERATURA ČESKÁ.

Z novější české poésie. Leží tu přede mnou v prvé řadě úhledná sbírka Rokytova[1]), již předeslané motto dává již z prvu zas tušiti poésii jemnou a delikátní, rozlévající se v sněžně bělostných paprscích do čtenářovy duše jako svit luny do kraje spáleného mrazem. „Jsou duše vaše stkány z přize jiných světů . . .“ čteme na obálce a skutečně setkáváme se už na prvních stránkách s visionářsky zladěným nitrem, docela vytrženým ze života, jak ho žijí miliony. Jsou to celkem tytéž tiché tony toužícího a v čekání i resignaci se spalujícího srdce, jak se nám zajímavě odkrylo ve sbírce Když se připozdívá... a k nimž se ve dvou třech sbírkách následujících přidružilo něco beznadějí a útrap, přivolaných neúprosně jdoucími léty. Dobře-li se pamatuji, bylo při prvé sbírce (1897) na několika místech poukázáno na jistou zcelenost výrazu básníkova a na plnost i jasnou hotovost básnícího nitra a již tenkráte se dalo tudíž předvídati, že evoluce Rokytova nebude z nejbouřlivějších. Ve dnešní sbírce je básník na témže poli svých pocitů, do kterého oral své tiché brázdy již tenkrát. Jeho pole je uzounké vzdor tomu, že podkladem celé jeho poésie je Žena, zde docela ve svém nejširším poslání matky, sestry i milenky. V pravdě to není však žena určitá a jasně se rýsující před zjitřeným zrakem, však žena-fantóm, žena

za devíti horami,
za devíti moři,

jak ji bezděky Rokyta charakterisuje. Taková žena vzdálená a nikdy nepoznaná nežije vášní a nikdy též nevzbouří krve ke kypícímu varu. Ač fantasii dopřeje nejšíře možných představ, přec nevyloudí, leč vzdechu, a nezapálí, leč řeřavých plamenů touhy.

Ve svém bělostném, čistém a jako z hvězd i sněžných vloček utkaném hávu kráčí před námi, tichá a s úsměvem jara na líci, však zcela cizí a chladná. Nemá záchvatů bolesti a je indifferentní k básníkově nyvé touze. Zdá se nám, jakoby s jakousi tichou rozkoší se dala opřádat monotonní hudbou jeho

[1]) Jan Rokyta: Viděl jsem duši ženy . . . Básně 1898—1901. Nákladem vlastním. Stran 114, Cena 1 K 50 h.

vzdechů, odměňujíc ho jedině svou pouhou přítomností. A básník jako začarovaný princ hledí do její očí a je šťasten nahodilým šelestem jejího roucha. Nic více od ní nežádá, opíjeje se vínem svých snů a pohledem její lhostejných krásných zraků. Je to žena vzdušná, ne z tohoto světa zrozená, jíž pohádkovitá staffáž místy je velmi přilehavým kostýmem.

Formálně kráčí Rokyta také svými už dříve odkrytými cestami. Dnes ovšem s malou úchylkou k volnějšímu verši, jenž dobře místy přilehá k jeho visionářským pocitům. Lehkost a vzdušná téměř prostota slova sluší několika zpěvným číslům (Skřivani, Své štěstí viz v mé dlani..., Leťte holubice bílé... a j. v.), která se přímo nabízejí hudebnímu skladateli. Hle, jak v těchto idylických téměř zpěvankách je visionář Rokyta blízek roztoužené poésii Heydukově, jejíž dvěma svazky se probírám.[2]) I zde jest jistá analogie základního motivu, neboť vyjma několik vroucích snů, sněných na hřejících prsou nanejvýš mu drahé přírody, opřádá básník pavučinové nitky svých vzpomínek kol zašlých hlav svých rodičů, své mrtvé dcerušky a krášlí jimi obraz své ženy. Ty primitivně, nicméně však s veškerou hořkostí procítěného bolu hozené verše „Pohádek o mých dětech" nejsou novou notou básnického skizzáře Heydukova: známe ty rozdrásané a plačící sloky ze staré sbírky Z a v á t ý c h l i s t u, jenže zde přibyla ještě nota pozdního pěvcova stáří, která přibarvila bol těžkou melancholií hrobu. Stejně pohlížíme i na „Pohádky o mé ženě", jimiž je analogicky rozšířena jen stará kniha lásky V z á t i š í. Vzpomínky na mrtvé rodiče vracejí se teď častěji básníkovi a s nimi, rozumí se, i známá místa jeho dětství i tiché vzpomínky mládí, matčin mlýn s krásami svojí romantické přírody, vesnický kostelík, drobné housličky děcka, které navždy opustilo, když jim prvně popraskaly struny. Myslím, že vedle několika vzníceně procítěných čísel, která oplakávají mrtvou Lidunku, jest báseň S v a t á m í s t a, věnovaná rodičům, nejkrásnějším snem obou sbírek. Prostá mysl básníkova obráží se v ní celá, bez falše a nadsázky, nepokálena ničím, co je Heydukově poésii poněkud odlehlejším. Vidíme jak věčně neprobádaná a věčně krásná Příroda zláká k sobě na konec duši, již ostatně ani němé záchvaty bolesti nedovedly umlčet ani vlna lásky neopila tak, aby se pro vše ostatní stala bezcitnou. Ta struna laskání se s přírodou vibruje i celou sbírkou V s a m o t á c h i oddílem P o h á d e k d u š e, jehož podkladem je Život. Touhy za mládím mají svým konečným cílem přece jen vůni květů dávno odkvetlých a potulku krajem, jenž každým jarem se znovu zazelená. Pěje-li známou jinak už variaci na marnost slávy, po-

[2]) Adolf Heyduk: P o h á d k y d u š e. — V s a m o t á c h. Sebraných spisů XXV. a XXVI. V Praze nákl. J. Otty 1901.

depře svoje obrazy a básnické dokumenty pozadím přírody a staffáží zčeřených vlnek lesního potůčku. A tyto své tiché sny, jimž zůstal Heyduk od svých prvních vavřínů věren, zpívá nám i dnes onou prostě jímavou melodií, čistou i svěže českou, veršem, který nezná enjabementu ani ve smyslu slovním ani ideovém, jímž by se jinak mile zvlnil rytmus a prožehla nálada — formou, kde co verš, to myšlenka, co sloka, to kytka jich, hezky uvitých a upřímně podaných s pohnutým srdcem.

Přejdu-li přímo k poétickým plodům Babánkovým,[3]) které jsou poněkud staršího již data a vesměs ideově i formálně provanuty snahami mladých, tkví v tom, že v nich nalézám společný prvek vnitřní a upřímně prožité akutnosti, která je činí vzácným požitkem moderně zbarvené duše. Nechápu, jak mohlo se dosti netečně choditi kolem těchto dvou knížek, které jsou přece tak výlučně charakteristické jisté duševní stránce dneška. Stíny v duši jsou sbírkou próz a jejich název již napovídá náladu knihy. Je to zpěvník duše hluboce melancholické, tiše meditující, visionářsky zbarvené s jakýmsi nádechem do pohádky a snu. Hrubá a drsná skutečnost žití je tu vždy podkladem, o nějž se opírá pessimistický názor básníkův. Básnické jeho prostředky nezřídka upomínají na staré vzory pohádek Andersenových, ba konečně snad i Labyrintu světa, ale měkkounce se kladoucí stíny nerozcitlivělé a bolavé duše Babánkovy hluboce dojmou svojí bezprostřední pravdou a nezkonejšeným smutkem. Jsou to písně na stejný základní motiv zpívané, tiše a tesklivě, jako se surdinkou, jíž je zde skutečně procítění, vzácná umírněnost nenabízeti jich jiným, však jen vlastní bolest jimi zkonejšiti a uspávati se v nich. A právě z tohoto utlumení hárá upřímnost — tak jako ve většině případů rozháranost a vřískavá polnice sbírek včera moderních maskovala nedostatek procítění...

V drobných svých básničkách sbírky Když slunce zapadá... je Babánek tímže snílkem a melancholickým vykladačem vlastní bolesti a smutku. Jen že knížečka je založena více genrovitě, tu i tam s lehkým odskokem k písni a lehoučkému popěvku. Básník se jeví jako výborný malíř prostého duševního stavu, jenž odpovídá jeho vlastní náladě, bez nadšení a vzruchu. Takového krčmáře v odlehlé samotě nám vykreslit několika slovy, oklamaného milence, který už dávno zapomněl na dívčinu zradu, resignovaného šaška, jenž nevzpomíná už velkých snů mládí — — to je zde doménou básníka. A je vše tiché a nanejvýš pravdivé, teplounké i mile dojímající. I prostičký motiv národního popěvku je zde podřízen požadavku nového verše (Odletěli...) — a jak vzácně jímavé! Jak hlučné jsou proti této knize verše

[3]) Karel Babánek: Stíny v duši. Nákl. Moderní Revue. — Když slunce zapadá... Nákl. E. Weinfurtra. Praha 1900.

J. V. Janovického,[4]) kde je tolik hluchých rozmachů k velikosti a výšinám, tolik snahy překlenout nejvyšší hory vášní a zaletět v neznámé dosud krajiny magických světel! Oh, dobře chápeme mladistvého básníka: unaven knižním spleenem a nudou několika posledních let, spleenem špatně suggerovaným, protože neprožitým často obrací v notu jásání a vznícení akcentů žití, pěje hymny Slunci i Máji, Vysokým městům tam v dálkách nekonečných, Dalekým krajům i vlastnímu svému Mládí. Je to roztoužení citů nesmírné, nekonečné rozhoupání se ve zvířené kolébce fantasie, rozhoupané blýskavicí effektní fráze. Poésie horečné snahy letět a letět stále, v nekonečno, ale též bez cíle letět a nikdy se nezastavit! Zvláštní manýrou předem vypočitatelného opakování určitých slov a veršů dociluje tu Janovický rušného pohybu, zvlněného a spěchajícího v dálku... Je v tom houpavý a jásající rythmus, opravdu — ani žhavý slovník tu neschází... ale což to vše platno, když erupce nitra tu není, ani opravdového mládí myšlenky, hořícího slunce citu a dalekých obzorů vlastní imaginace. Vše sklesá na pouhé kopie známých už pokusů, které již v zárodku vždy byly zakřiknuty svou neupřímností.

Obě knížky, Soldanovy[5]) mají několik dosti originelních zášlehů, — bohužel že jen zášlehů, zdusených často hned druhým řádkem. Tu pěkný postřeh přírody a ještě častěji vnitřního stavu, promítnutý v přirodu. Téměř vždy následuje hned verš uměle přilepený a hluchý, falešně skřipnoucí akkord, přivleklý zlomením nálady meditujícího neb lacinou honbou za rýmem. Zdá se, že Soldan je příliš těkavých nálad a slabého sepietí citového, snílek prchavých okamžiků. S životem koketuje — netají se s tím ostatně! — však proto ani ta jeho vágní a dumná melancholie s jemným odstínem pessimismu není ničím, leč koketerií a honbou za vším, co stalo se markou doby. Jinak má místy velmi vzácnou oekonomii slova a zašel-li v druhé své sbírce na pole kratičkých šlehů satirických, přiblížil se něčemu, co by as mohlo být nejpřilehavější jeho individualitě. V jeho „panoptiku" jsou čísla skutečného umění, pronikavá při všem prostičkém výběru uměleckých prostředků (Husy, Volci...), ale ve většině — těchto čísel nevyhnul se přece jen svému nedostatku ve příčině sepietí celku a formálních obtíží. Některá báseň — najmě z historických — dělá dojem zrýmovaného passu knižního, v němž pouze ta či ona neorganicky přilepená narážka má charakterisovat satirické poslání knížky (Odysseus, Alexander Veliký...). Celkem vedle nepřilehavé stránky formální schází tu satirikovi dokonalé prosycení se ovzdu-

[4]) J. V. Janovický: Z mého zpěvníku. Vydal V. R. Herles v Olomouci.

[5]) Fr. Soldan: Soumraky. Nákl. Moderní Revue. — Z mého panoptika. Nákl. časopisu Srdce v Žamberku.

ším vybíraných figurin a tím pouze vysvětluje se naprosté ztroskotání v tom směru, který byl poněkud odlehlejší dennímu zažití.

A na konec roztomilou knížku písniček Procházkových.[6]) Je třetí už — a možno s upřímnou radostí konstatovat, že ze všech nejčistší a vzorně zcelená i po stránce formální, což u písniček je skutečně nutné. Pokud se pamatuji, vadilo mi v Písničkách a Novějších písničkách jisté promíchání písní skutečně zpěvných s čísly nezpěvnými, charakterisovanými jen řízností rytmickou, která podmiňuje dětská říkadla. Celek jevil se tudíž disharmonicky — zde však vyhnul se básník každému kompromissu a zařadil čísla vzácné zpěvnosti a prostoty, tu opojně rozplývavá, tu koketně hopkující a zase řízná i usměvavá. I struně lidovosti se přiblížil Procházka nesmírně blízko, a ač dopomohl si k tomu někde přímým navázáním na známý verš či rythmus té které národní, dospěl mnohde ke zcela originelní notě lidové formy. Není zde písničky, která by nemohla sloužiti za podklad hudby šťastnému umělci — a už v tom tkví jedna z milých předností sbírky —, ale co hlavně nás radostně vzruší: že Procházkovy písničky vedle jiných sem se odnášejících budou nám vzácným vodítkem k návratu přirozeného slova a čistoty uměleckého požitku. Fr. Sekanina.

*

PŘEHLED DIVADELNÍ A HUDEBNÍ.

NÁRODNÍ DIVADLO.

Činohra. Miss Hobbs. Veselohra o čtyrech dějstvích. Anglicky napsal Jerome K. Jerome. Přeložil Karel Mušek. Poprvé na Národním divadle dne 20. března.

Miss Hobbs paní Kvapilové byla veskrze výtvorem vysoké distinkce této umělkyně a jednou z nejrozkošnějších postav, co jich za poslední dobu a snad vůbec dosud přes prkna naší scény přešlo, zjevem do opravdy líbezným. Představitelky emancipační horečky, feministky, mužatky, atp. nejsou sice ani původním, ani vzácným, ani příliš radostně viděným representantem moderního básnění dramatického, ale Jeromova figura miss Hobbsové jest prosta všech těchto adjektiv, neboť je prosta i všech brutalisujících rysů, jakými bývá na jevišti traktována příslušnice třetího pohlaví v obou případech, ať již kus je pro tak zvaná rovná práva žen, anebo staví se satyrou proti nim. Zkrátka Američanka anglického dramatika jest jemnokresbou, jako jest jí celý jeho kus a pí Kvapilová s velikou delikatností oblékla na sebe celý ten úbor zrovna na tělo jí šitý, aniž zkarrikovala i jen jediný obrys této kresby.

---

[6]) Fr. S. Procházka: Nejnovější písničky. Nákl. J. R. Vilímka v Praze.

Na jiném místě bylo velice trefně podotknuto kolegialním pérem, že miss Hobbs pí. Kvapilové byla kreslena v nápadném chicu anglickém připomínajíc přímo anglického kreslíře Gibbonse i zdá se, že ono péro mělo více než pravdu; tato miss Hobbs byla ab initio vzdělána podle Gibbonse s věrností až portrétní. Ku zvýšení illuse mluvila dokonce s jemně zcizeným přízvukem a hle detail tento dosti nelogický neselhal, exotičnost úpravy role jenom vzrostla. Netřeba se dušovati, že české styky s anglickou anebo dokonce americkou společností anglosaskou jsou minimální, tak že nelze honositi se obzvláštní nějakou znalostí v tomto oboru, ale pí Kvapilová sehrála cosi, co skutečně kreje se s naší představou o plnokrevnosti raçovní. Ve všech čtyrech scénách s Wolffem Kingsearlem (Jakub Seifert), svou intimností tak půvabných, unášela pí Kvapilová svou hrou, a zásluhou jejího partnéře, byly to koncertní výjevy salonní veselohry.

Historie o tom, kterak se napraví ztřeštěná hlava miss Hobbsové, vychováním a literaturou zkažená, není, jak již naznačeno, vedena ve zbrklém stylu modernistickém, a její situace jest vykoupena velice lacinou komposiční invencí, pakliže zápletka Jeromovy veselohry vůbec takové jméno zasluhuje. V tom ohledu jest Jerome stavitelem bez architektury a takovým ekonomem v nápadech, že se neostýchá ani z daleka takového úžasného „qui pro quo", jako jest prostá domněnka miss Hobbsové, že p. Wolff Kingsearl jest panem Percivalem Kingsearlem, jakkoli jsou pouhými přátely a jmenovci. Ovšem neschází veselohře anglického spisovatele ani na originalitě. Nápad Wolffův vzbuditi miss Hobbsové uprostřed mlh v přístavě domněnku, že yachta Wolffova jest vláčena bez cíle na širém moři, poukázána jsouc jen na náhodné zachycení kotvou, aby byla Wolffovi poskytnuta příležitost ku zdravé lekci, kterouž hrdinka z grutu svého feminismu jest vyléčena, kdežto loď vlastně stojí bez hnutí, není špatný a ryze anglický.

Ovšem třeba v zájmu ostatních dramatických prací anglického humoristy doufati, že nepoužívá podobných komposičních naivností, jako dopisu přes rameno přečteného, ztraceného denníku, se zápisem sázky Wolffovy, pro miss Hobbsovou urážlivé.

Vedle pí. Kvapilové byl to J. Seifert, který exceloval v anglo-americké novince, vypravené se vzorným porozuměním a stylem. Sl. Grégrova byla jednou zase ve svém živlu, i udeřila jako pravidelně na pravý tón své role, představující rozkošnou, svévolně podrážděnou žínku Bessy, choť Percivala Kingsearla, (Frant. Matějovský) věrojatně sehraného obmezence elegantního zevnějšku. V témž genru, o stupeň drastičtějším velice vydařeným zjevem byl George Jesop páně Muškův. Rozumí se, že staropannenská matrona miss Susan Abbey, dávaná pí. Sklenářovou, výtečně dopadla, a že také miss Farey (M. Hilbertova) byla roztomilá. Toliko nelze nahlédnouti proč sluha Charles (A. Červená) nebyl obsazen panem

Kafkou. Tím nemá býti talentu sl. Červené způsobena žádná újma, nemůže přece za to, že vzdor dvojnásobnému převlečení vypadala jako převlečená žena a nikoli jako groom.

*

„Macbeth", tragédie v pěti jednáních od W. Shakespeara. Přeložil J. Sládek. V novém nastudování a úpravě poprvé dne 6. dubna.

Po „Macbethovi", a sice po obou prvních jeho představeních v nové úpravě Nár. Divadla vyskytly se hlasy zoufání nad vnímavostí našeho obecenstva pro tragického Shakespeara. Jest pravda, že naše publikum v nejednom ohledu zasluhuje v nejúplnější míře onoho jizlivě ironického adjektiva „süsses Publikum", jímž se hojívají němečtí referenti za ty jisté nesnesitelné dojmy z prava, leva i ze zadu hlediště, mstí se davu, který také v divadle zůstává začasté hrozným dítětem, ale tak kruté to není, jak tvrdily ony výše uvedené hlasy a jak dokonce psala některá péra, nepředloženým temperamentem ovládaná. Ozvalo se i spílání z jistého intelektuálního kouta proti obecenstvu, kteréž nebylo podrobeno a uneseno ani prvním ani druhým představením „Macbetha". Pisatel těchto řádků nerad by počten byl k „lůze" mezi divadelním obecenstvem, jak zajisté poněkud — přebroušeně zváni ti diváci, jichž illuse z „Macbetha" nesrovnávala se s velikostí této tragédie, avšak musí se přiznati, že na přemnohých místech průběhem představení podléhal dojmům bezděčné komiky, géniem labutě avonské nechtěné.

Proč nepopadl „Macbeth" elementem drtivého děsu v jeho verších zakletého? — Zdá se, že odpověď nebude těžká. Ti, jichž úkolem bylo dodati básni života, myšlénce těla, hrůzám, v „Macbethu latentním, mrazivé působnosti a diváky učiniti spolutrpitely pekla Macbethova i jeho lady, neučinili tak v míře dostačitelné, totiž takové, aby velikost tohoto gigantického díla do duší v hledišti vtlačili, až by v nich zůstal nezahladitelný otisk. Jest známo, že i v boji, kde jde o život, tedy ve vřavě bitevní odehrávají se druhdy výjevy groteskního výsměchu neobratným střelcům. Něco z toho vězí v poměru mezi obecenstvem a uměleckým dílem, nebylo-li obecenstvo zasaženo v samém srdci, jež tak obětavě přineslo za cíl, dojde k projevům jakési posupnosti, prozradí se cosi z nepřátelství, vždy tkvícího mezi umělcem a jeho požitníkem, asnoň tolik, byť i nevědomě, co ho stačí na ospravedlnění metafory o „podmanění uměním". Blaze je v poutech i v podobě umění, ale běda ruce, která v toto sladké poddanství jímá, neosvědčila-li se dost silnou.

Někdy se stává, že je to právě ta veliká okázalost hmatu po obecenstvu, kteráž při selhání přivodí onen rozladující kontrast mezi chtěným a dosaženým, tak příbuzný rudimentům komiky, kteráž bývá hořkou tam, kde obecenstvo přišlo plakat a zatím — lůza —

se směje! Příklad! V škotském skalním hnízdě Macbethově, vypraveném do nálady co nejsuggestivněji — všechna čest! — strojí se nejhrůznější Shakespearův zločin. I na nejtlustší, nejotrlejší kůži, řekneme třeba až na chodidlech narůstají vám už vrcholky bezprostředně nastávající husí kůže, dech tajíte, aby vám neušlo ani slůvko z dialogu Macbethových manželů, zločin v momentu tom plodících. Však co to?! Spletl se snad Macduff, a tluče již na bránu, tak předčasně? Ne, rázy jsou příliš vytrvalé a pravidelné. A konečně ani nejsou podobny ranám na bránu, znějí měkce, šplechtavě: fšt! fšt! fšt!... Hle rozluštění! Na nádvoří hradním stojí kašna, a do ní vylévá se trysk živé vody, nikoli proudem stále rovnoměrně stejným, nýbrž stříkavým. Ihned uhodnete souvislost rythmu těchto střiků s rythmem stříkačky za kulisou, někdo tam pumpuje náladu na jeviště a vítězství nad geniem Shakespearovým slavně slaví genius strojmistrův!

Netřeba jíti dále a připomínati scén s čarodějnicemi, v nichž méně dojmových a náladových přídatků by snad bylo větším prospěchem věci. Koření po žďibcích bráti velí každá kuchařská učebnice, vyjma snad uherských. Nikdo z vrstevníků neubrání se suverenímu dojmu směšna, když se v čarodějnické kuchyni ozvou imitace kočičích líbánek, všechna pečlivě a tak obratně připravená impresse příšerné grottesky je ta tam! Najednou rozeznáváme hlasy dam čarodějnice představujících, vedle jich masky vidíme je v jich podobě z jiných úloh a marny jsou všechny sourdiny jich hlasů. Primitivní šermířské výstupy, přirozenosti postrádající, padání zabíjených dřív než rána dopadla atd. Deus ex machina jest absurdum, ale jest jím vůbec machina, není-li — de deo!

Odvádění pozornosti divákovy od střediska Shakespearova verše, už v knize tak těžce vystižného, komplikovanými podrobnostmi připomíná hemživou, neklidnou mis-en-scéne v „Prodané nevěstě". A přece především Shakespeare a ze všech jeho děl „Macbeth" nejvíce má zapotřebí soustředěnosti, sic jinak ohluchne i krása slova Shakespearova, tak šťastně Sládkem dochovaná. A věru na mnoze byl to jen spád slov, prostý ornamentu ve velkolepém stylu Shakespearově nezachytitelných, který řinul se s jeviště narážeje na sluch divákův, zrakem jeho rozptýlený.

A přece dlužno uznati, že snaha obou hlavních představitelů byla velká. Je to pokleslost religiosity v hledišti, že se nesetkala s plným dojmem? Je to zvyklost na všední, domáckou, genrovitou, elegantní, a tu zas sešlapanou a jindy bačkorovitou obuv, že obecenstvo pozbylo víry v — kothurn? Je to nepružnost fantasie, zlenošené divadelním realismem, která ochromila appercepci, neschopnou přijati dary jedné z největších dramatických básní a absolutní tragédie, jakou jest „Macbeth"? Bylo obecenstvo pod výší představení, anebo nad ní? Hle, odpověď opravdu stává se těžkou! Je to možno, aby talent tak veliký, umělec tak spekulativní i původní jako Vojan ne-

naplnil formu k odlitku Macbetha připravenou, ryzím kovem úplně, bez mezer? Na vrcholi okamžité situace jistě stál ve scéně vraždy, najímání vrahů proti Banquovi, hostiny... Ale hra jde od vrchole k vrcholi a stalo se, že na posledním z nich Macbeth byl unaven, ačkoli i tu měl krásné momenty jako při zprávě o úmrtí lady Macbethovy, vytrhnutí do boje a t. d. Macbethová pí. Danzerové trpěla nevyrovnaností pojetí, jež zřídka kdy zbavilo se jakési přílišné stylisovanosti, náměsíční scéna ovšem povedla se jí nejlépe. Vážená umělkyně naše má v obměnách svého ohebného hlasu jistý hrdelní rejstřík affektu, jemuž buď přisuzuje nesprávnou funkci exprese anebo ji přepíná. Ozýval se v těchto deplacovaných okamžicích jako falešný tón. Tím ovšem nemá býti řečeno, že by její výkon v Macbethu byl nešťastný, chraň bůh! Naopak pí. Danzerová ukázala, jaká hřivna zůstává nepoužita v jejím umění neseném nejpoctivější snahou a skutečným idealismem.

Vedle Banqua J. Šmahy, krásně deklamovaného, vynikl Želenského Macduff, jenž také přinesl každý verš v čisté ornamentální formě jeho k platnosti. *K. M. Čapek.*

*

Opera. Wagnerovi »Mistři pěvci« byli vedle domácích letošních novinek nejzávažnější událostí saisony. Dílo přestudováno v té, značnějšími několika škrty zkrácené úpravě, která, ohledy na zvyklost obecenstva diktována, byla obvyklou již při představeních kapelníkem Čechem za předchozí správy řízených. I obsazení valné většiny úloh zůstalo nezměněno. Zůstala přirozeně též nezměněna základní, povahou svého představitele a jeho prostředky hlasovými předem určená kresba jednotlivých těchto postav. David p. Veselého byl výborný ve svém přihlouplém, dobráckém humoru, stejně jako vážný, srdečný Pogner p. Klimentův Wagnerovým intencím dobře vyhovoval. Pan Benoni pak v úloze Sachse vystihoval vždy, pokud se pamatuji, vyšší stránku v bytosti norimberského ševce básníka s velikou vroucností a jemností, zapomínaje smolou páchnoucího řemesla, pro než a dík jemuž Sachs Wagnerův přec má na jazyku tak mnohé jadrné, drasticky vtipné slovo, dokonale vyvažující všeliké sentimentální náběhy. Ti tedy, jakož i znamenitý zejména po stránce herecké Beckmesser p. Poláků v i pí. Klánová, v úloze panny Leny vždy zvláště šťastná, úlohy svoje tenkráte opětně podrželi. Prohloubili je jen, přesněji vypracovali v rhytmu i ve slovu, nezměnivše jinak svých výkonů v základech jich jakosti. Z nových členů opery sl. Slavíkova šťastně sloučila v postavě své Evičky i její prostou, krotkou dobrotu maloměstské dcerky, i její vtip a šelmovství i vroucí, až ve vášeň se vzpínající cit. Pan Figar snažil se být dobrým Waltrem: byl jím v některých partiích své úlohy; jinak rozvážná přesnost výkonu nemohla vyvážit nedostatek ohnivě mladistvé svěžesti, postavu tuto právě oproti omrzelému, usedlému šosáctví mistrů pěvců především vyznačující.

Největší krok v před od představení dřívějších vykonán, co orchestru se týče. Wagnerova právě tato partitura bují detailem tou měrou, že jest dirigentu opravdu úlohou velmi nesnadnou, tu bujnou spleť linií a tvarů osvětlit tak, aby vynikl mistrem zamýšlený relief v žádoucí plastice. Plastické pak propracování p. Kovařovicovo tentokrát opětně bylo; jemné a dobře odvážené rozvržení světla a stínu jevilo opětně obratnou jeho ruku. A celek nesl, jak obvykle, nejvlastnější ráz jeho umění, k jemnému, k subtilnímu, k lyrismu a k náladovosti se klonícího daleko spíš, než k těžkému, velikému, dramatickému, silnému. Jako p. Benoni zjemnil drsného Wagnerova Sachse, tak náš chef opery zmírnil, seslabil ledakde drsnou sílu celého díla. Partie ovšem, které právě byly v jeho povaze — a těch jest valný díl dramatu, celé jednání druhé a polovice třetího — náležely k nejlepšímu, nejprohloubenějšímu a nejpoetičtějšímu, co jsme v Národním divadle kdy slyšeli. —

Jinak měsíc nevykazuje mnoho. Pan Orzełski, náš nově získaný tenor, zpíval Dalibora dobře česky, velmi pěkným a dobře ovládaným hlasem, ale přednesem přec jen dilettantismy zkaleným, málo ještě umělecké intelligence jevícím, nehledě ku nedostatečnosti stránky herecké. Ukázal se zatím výborným a bohda lehko zpracovatelným materialem pro píli našich kapelníků. — Sl. Kacerovská pokusila se v úloze Milady, trochu příliš záhy, a proto tedy — a snad pro nezcela jestě po chorobě zotavený hlas — s nevelikým úspěchem. Chyběl dobře nastudovanému výkonu veliký, vášnivý základní tón a zpěvu především zvuk střední polohy. — Paní Bohussovu, člena opery varšavské chválili za výkon její v Traviatě, který jsem neslyšel. Ale z toho, jak zpívala dáma ta Mařenku v »Prodané nevěstě«, snadno chvále té uvěřit. Mařenka její měla mnoho subtilního, přejemnělého, raffinovaného a koketního a zas tragického a nervosního, co povaze její jest právě tak cizím, jako povaze Violetty nejvlastnějším. Velmi dobře disciplinovaný hlas p. Bohussovy, neveliký, ale sympatický, zamlouvá se zvláště citem, který ve zvucích jeho, ve střední poloze ovšem mdlejších, hojně se rozlévá. Za nepřípustnou captatio benevolentiae naivnější části obecenstvo bych považoval, nutí li se host zpívat části opery češtinou, jíž nemůže přec v několika dnech ovládnout a která leckterý detail deklamace i hry, nastudovaný v jazyku vlastním, jen ničí a účinnost dojmu seslabuje. — *K. Hoffmeister.*

*

Koncerty. Třetí večer konservatoře, starou tradicí k nevlídným prostorám starého stavovského divadla poutaný, pořadem svým byl jaksi pokračováním pořadu koncertu prvého. Mistři z počátku století zastoupeni zde díly, obracejícími se z části toužně ještě posledním pohledem v minulost století osmnáctého. Vzpomenuto Cherubiniho, přísného, nejupjatějších forem dbalého a přec zas tak vášnivého ve svém velikém pathosu aristokrata, jehož dílo nestačila zkosit ani bouře revoluce ani nepřízeň Napoleonova. Jeho ouvertura Medea

vynucuje si plnou úctu čistotou svého majestátního slohu, jednoduchostí vznešené posy i odměřeného a zároveň také velice výrazného gesta. Vzpomenuto dále jedné z méně hrávaných symfonií Mozartových — oné z *D-dur,* kterou mistr pro Paříž složil a v níž se mu podařilo dynamickými několika neočekávanými vtipy tak překvapit konservativní Francouze, že neváhal, jak sám vypravuje, milému pánubohu růžencem za vtipný nápad poděkovat a sebe sama zaň porcí zvlášť prý výborné zmrzliny odměnit. Zamlouval se Pařižanům ostatně tenkrát nejspíš hlavně přece jen konvencionelní ráz díla, i jeho myšlének, hravých a zas dvorsky obřadným tónem se beroucích, i jeho práce, nadmíru průzračné a plastické v těch příkrých kontrastech: kudrlinkovitá, trochu komická ve svých odměřených pohybech pompa pozdního rokoka. Weberova Preciosa, jíž koncert uzavřen, ovšem má již ve svých melodiích tak dětsky naivně v té jich souřadnosti skládaných, mnohý zvuk, věštící nové doby, třeba starých, minulých zároveň ve své prostotě vzpomínala.

Orchestru a dirigentu bylo zde předním úkolem vžíti se ve sloh dob přece jen trochu odlehlých, ve sloh zvláštní, klidné umírněnosti i v nejvyšších, vrcholných partiích a zvláštní průzračné zřetelnosti i v místech nejsložitějších vyžadující. Prof. Knittlovi, jenž koncert řídil, zdařilo se zcela, dík vzácné jeho i historicky bohatě vzdělané hudebnosti a dík přesnému, pedanticky podrobnému studiu, s mladým orchestrem splnit dokonale veškery choulostivé požadavky pořadu: podařilo se mu dokonce vzkřísit dávnou minulost ku chvíli svěžího žití.

Beethovenův houslový koncert, v němž zříme i celou velkost hudby století osmnáctého i zároveň veškeru hloubku věku následujícího, volen p. Langerem, žákem prof. Ševčíka, k jeho prvému vystoupení před širším obecenstvem. Nejvyšší dílo celé houslistské literatury vyžaduje ku své ideální reprodukci též přirozeně nejvyšších, plně zralých a všestranně vypěstěných sil velikého, hotového umělce. Mladý debutant hrál je, třeba trochu rozčilen, velmi pěknou technikou, zvučným, zpěvným, sladkým, právě Ševčíkově škole vlastním tónem, zdravě a přesně, zejména volná věta jevila i hlubší citový fond; jen celkový styl byl ovšem zatím spíše stylem nějakého bodrého flámského mistra věku Eyckova, kde žádali bychom sílu a lahodu nejpozdnějšího Raffaele.

Poslední letošní populární koncert vyhražen skvostnému umění p. Raoula Pugno. Veliký tento mistr klavírní hry dal nám poznati zde sebe hlouběji ještě, než poznali jsme ho v koncertu předchozím. Pořad předchozí byl pestřejší a dopouštěl uplatniti všechny jemnosti a nejsubtilnější podrobnosti, jimiž p. Pugno naprosto suverénním způsobem ve svém přednesu vládne. Tentokráte hrál díla větších, delších a ráznějších, míň do podrobnosti prohloubených rysů, skladby především virtuosního rázu. A hrál je, i Saint-Saensův čtvrtý klavírní koncert, stupňující se ze zdlouhavých duchaplností věty prvé do robustního, živého a skvělého finale i svoji nesmírně obtížnou koncertní větu — s oslňující bravurou.

Zároveň ukázal se skladatelem, který, třeba zevnějšího dojmu vždy pamětliv, přece stojí na stanovisku nejvážnějšího umění, a který techniku komposiční mistrně ovládá. Jakási střízlivost, převaha rozvahy nad inspirací, rozumu nad citem, jest mu ovšem vlastní, jako veškeré soudobé produkci francouzské. Koncert jeho nerozehřívá, nerozrušuje, jen imponuje a oslňuje. Ale to je konečně právě poslední cíl také skladby! . . .

O koncertě sl. Loly Beranové, která zahrála slušně, ale přec daleko ne s tou prohloubeností a propracovaností technickou, jakou bychom při samostatném vystoupení v Rudolfině očekávali, řadu klavírních skladeb, jen tuto zmínku. Paní Dadla Škardová zazpívala zde, patrně sic indisponována, než hudebně velmi krásně a s plným vystižením jich poetického obsahu několik dobře volených písní. — V koncertě typografů představil se veřejnosti pan Faměra podáním Chopinova klavírního koncertu. Dobrá technika, solidní a lehká, zvučný tón byly přednostmi, naprostý nedostatek citu a poesie byly smrtelnou vadou v té metronomické přesnosti nudného výkonu. *K. Hoffmeister.*

*

Z CIZÍCH REVUÍ.

Lud upozorňuje na zajímavé faktum, že v Polsku ballady Mickiewiczovy tak do lidu vnikly, že lid skládá si k nim i noty. Písně ty pak v krátce zvšeobecní, znárodní. Co příklad uvádí referující W. Windakiewiczova dvě ballady, pěkně do zpěvu uvedené společnou prací pěti vesnických děvčat u věku asi 14 let.

Biblioteka Warszawska. Sine ira, leč důrazně píše „Poznaňczyk" o politických a jazykových poměrech v Poznaňsku. Je charakteristickým, že ruská vláda popřála svobody tisku tomuto strašnému obžalobnímu spisu proti sousední říši německé. — V „Publičné knihovně" v Petrohradě objeven byl nový polský rukopis. Jsou to memoiry U. Niemczewicze o poměrech v knížectví varšavském v r. 1807—1809. Velice zajímavé memoiry jsou v „Bibliotece Warszawské" otištěny.

Glos. Velmi pěkný profil St. Žeromského (s nímž v loni v Čes. Revui seznámili jsme naše čtenáře) z pera A. Drogoszewského, zahajuje serii literární portretů, shrnutých pod společný titul: Z polské literatury.

Praca Poznaňská úporný vede boj proti germanisaci. Každé číslo plno jest nářků a obžalob úřadů zemských z nespravedlnosti do nebe volající. A čeho všimnouti si musí vláda pruská — a co náš denní tisk opomenul důrazně citovati — to jest upřímná ochota k spravedlivému smíru Poláků s Rusy. Hlasy v „Praci" se objevující jsou hrozivou výstrahou pruské vládě, jež nezůstanou dojista bez povšimnutí.

Tygodnik illustrowany přináší pozoruhodnou literární studii Ig. Matuszewského „Místo Mickiewicze v světové literatuře".

Wendrowiec resumuje novinářskou polemiku proti krakovské Akademii věd, jež pobouřila veřejnost usnesením, vydávati bibliotheku řeckých a římských klassiků. Většina debatujících vytýkala Akademii, že jest v první řadě povinna podporovati domácí a soudobou tvorbu . . .

Nadšený rozbor nejlepších z polských románů posledních tří let „Pana Podfilijsského" od Jos. Weyssenhofa — přeloženého už i do češtiny — nalezne čtenář v **Przegladu Tygodniowém.** — Týž list trpce stěžuje si do toho, že odpor proti německému obchodu, vzbuzený wrzeseňským processem byl v pravdě jen vzplanutím slámy. Větší berlínské firmy „cenící vlastenecké rozhořčení polských odběratelů, poskytují jim náhradu rabatem 15—25% a 4—6měsíčním úvěrem". Zboží zasýlají jim bez etikety nebo s etiketou anglickou a obecenstvo kupuje dál, nevědouc, výrobky německé.

Vítáme vřele nový čtvrtletní list polský, věnovaný pouze a jedině dějinám a kritice polské domácí literatury „**Pamientnik literacki**". Mezi spolupracovníky čteme nejzvučnější jména, jež zaručují nám vnitřní, věcný prospěch listu. Aby i hmotně list tak důležitý prosperoval, toho vřele mu přejeme. S obsahem obšírněji obeznamujeme čtenáře na jiném místě. Číslo 1. věnováno jest uctění jubilea A. Maleckého.

„Tygodnik illustrowany" přináší velmi pěkný jubilejní článek, doprovozený četnými illustracemi, o polském básníku, Bohdanu Zaleském.

Zajímavou zprávu literární přináší poznaňská **„Praca"**, že totiž překladatelem z polštiny a ruštiny, hlavně pak specielním překladatelem Sienkiewicze do slovinštiny jest prostý sedlák-samouk Petr Miklavec. Překlady jeho vynikají neobyčejnou přesností.

Vienac přináší v překladu studii A. Volynského „Ruští novelisté".

Dr. Boř. Prusík.

*

PŘEHLED POLITICKÝ.

Vnitřní:

I dnešní přehled započíti musíme nekrology. Opět stihla stranu naši ztráta úmrtím a to dvou vynikajících členů. Poslanci Václav Janda a Ignát Hořica rozžehnali se s životem plným práce záslužné.

Václav Janda narozen r. 1835. byl typem uvědomělého, českého zemana, který hned v počátcích našeho života politického nové doby vstoupil ne do řad, ale v čelo hnutí, český život obrozujícího a na místě tom setrval až do konce života svého, moha se těšiti výsledkem práce své působící jak na celek našeho národa, tak na blízké své okolí.

Dosti často opakuje se u nás, že český sedlák zachránil český jazyk a tím i národ svůj před úplným zánikem a bylo věty té zvláště při vzniku strany agrární jako agitačního hesla používáno i od lidí akademicky vzdělaných, kterýmž by na mělkost fráse té poukázati měla znalost dějin germanisace naší vlasti.

Jest sice pravda, že na mnohých, návalu Němectva i přímo vydaných místech přes veškeré utiskování nezdařilo se náš lid venkovský národně udolati, — ale také bohužel musíme doznati, že na stranách jiných a to právě v krajinách úrodných, sedláci naši, bez útisků ano v blahobytu žijící svojí lhostejností a neuvědomělostí, spojenou se hříšnou touhou opičiti se po pánech a cizích, připravili nám pohromy, jichž následkům sotva se bráníme! Kde by dnes byla poněmčená města na žatecku, chomutovsku, litoměřicku a českolipsku, kdyby v době, kdy nebylo již útisků náboženských, ba ani národních, kdy celý boj proti češství v krajích těch vedl vlastně jediný člověk, biskup litoměřický Kindermann, náš venkov, naši sedláci věrni byli zůstali svému jazyku a národnosti svých otců? Co by znamenali Němci v Čechách bez tohoto velikého, kompaktního a bohatého území, z něhož se obyvatelé jejich měst doplňují? Jak usnadněn by byl zápas náš s úzkým pruhem Němectva, zvláště když průmysl by byl v něm vyvinut! A osud krajů s hora naznačených připravoval se i Podřipsku, do něhož (u Štětí) dráp „matky" Germanie již důkladně byl zasazen, kdyby nebyli v ruch a život národní zasáhli mužové, jakým byl Václav Janda!

Doba prvních „táborů", na které se v naší střízlivé době pohlíží s despektem, vykonala u nás zvláště přičiněním Jandovým kus záslužné národní práce. Vlastenecké uvědomění bujně rostlo a tím postupu germanisace přítrž učiněna! S vrchu Řípu, kde r. 1868 Janda navrhoval resoluci, za níž byl odměněn šestiměsíčním žalářem, rozhozené sémě, na všech nivách českých hojného vydalo ovoce.

Václav Janda, byv důvěrou svých spoluobčanů vyslán do říšské rady i zemského sněmu, měl na zřeteli stále myšlenku svobody národa, vzdělání, povznesení a organisace selského stavu u nás. K tomu směřovala úsilná činnost jeho a odtud původ svůj vzal návrh dne 12. prosince 1888 na sněmu podaný, na zavedení přímých voleb v obcích venkovských, jehož uskutečnění teprvé na sklonku života se dočkal, jakož i založení Selské Jednoty.

Tato veřejná, celku národa a stavu věnovaná práce nevyčerpávala činnost jeho úplně! Zbýval okres a obec, kde vykonal věci

celku tak prospěšné, že ani největší nepřítel jeho zásluhy mu upříti nemůže. Byl proto ctěn a vážen všemi občany, mezi kterými tak dlouhá léta žil a oplakáván, když odešel.

Dne 3. března 1902 zemřel v Marseillu Ignát Hořica, zemský a říšský poslanec, spisovatel a žurnalista. Muž nad jiné obětavý a pracovitý, kterýž své povolání veřejné vykonával vždy se svědomitostí vzornou, a jemuž právě namahavá činnost poslanecká zdraví podkopala! Zdál se býti neúnavným, vždy byl čilým a vlastnosti ty osvědčil vrchovatou měrou v době nejprudší obstrukce německé i české. Prohlédaje nesnadné naše postavení politické, řekl lidu našemu vždy pravdu, třeba by tím mnohé bezdůvodné sebevědomí zničil, povždy však snažil se důstojnost našeho národa obhájiti a neopomenul žádného vhodného prostředku ku dobývání našich práv.

Jako poslanec bude Hořica vždy vzorem těm, kdo chtějí čestný ten úkol plniti jen ve prospěch svého lidu!

Spisovatelská činnost Hořicova měla za předmět z části život vojenský, což pochopitelno u toho, kdo tak dlouhá léta na vojně trávil, hlavně však věnována byla věcem našim ve Slezsku! V té příčině nabyl Hořica z vlastního názoru velikých zkušeností a jest litovati, že nemožno jich více použíti. Vedle četných článků v Osvětě a feuilletonů v Národních Listech díla jeho: „Drobné črty a povídky“, „Z vln života“, „Kresby a příběhy“ a „Z lidské bídy“, jež dočekaly se již třetího vydání, a román „Věra Budinská“ dílo to poslední!

Význačným byl Hořica žurnalistou! Tu jej charakterisují, opravdovost, přímost a pravdomluvnost! Neznal lstí, úskoků a pomluvy a proto byl s tak podivuhodnou ochotou přijat voliči svými za poslance! Samostatně redigoval „Svobodného občana“ ve Slaném, v Plzni „Český Západ“ a „Na stráži“ a do konce svého života „Hostimil“.

Život Hořicův ubíhal ve chvatu úsilné práce duševní a proto musil býti tak krátký.

Narozen 28. července 1859 v Brně a svými rodiči, ač skromně, přece pečlivě vychován oddal se po studiu reálky životu vojenskému, vstoupiv do kadetní školy v Brně, pak v Terstu! Jako důstojník sloužil v Uhrách, pak v Praze u pluku č. 28. a v Budějovicích. V r. 1884 vystoupil z činné služby vojenské stav se žurnalistou — a tu rozvinul hlavně r. 1891 stav se řídícím žurnalistické kanceláře jubilejní výstavy svoji činnost. R. 1897 byl Hořica zvolen poslancem říšským ve skupině měst Příbram-Hořovice a v r. 1901 za Příbram do sněmu Království Českého.

V říšské radě navázal četné styky s poslanci ostatních národů slovanských, zvláště s Poláky prováděje tak prakticky a jedině

správně zásadu slovanské vzájemnosti. Proto působila náhlá smrt jeho tak velikým dojmem za hranicemi naší vlasti a proto spěchali zástupcové bratrských národů rozloučit se s ním. Do hrobu provázela jej vedle českých také upřímná, ze srdce jdoucí slova polská, jež pronesl posl. Danielak.

Dva dobří členové strany naší odebrali se k odpočinku věčnému, budiž jim paměť nehynoucí.

V říšské radě od Velikonoc projednáván pozvolna rozpočet ministerstva kultu a vyučování a financí. Do dnes selhaly veškeré výpočty a ujednáni předsedů, kteříž před časem krátkým s vládou doufali, že když ne do Velikonoc, jistě hned po nich rozpočet bude projednán. Dnes vidí se, že do polovice června rozpočet projednán nebude, ani když se podaří „vudcům" zase nějaká státnická malichernost, jakou bylo kontingentování řečníků.

Parlament tak, jak je, jest neschopen každé vážné akce. Tam, kde jest možno při nepatrných a takřka samozřejmých věcech vzbouřiti strannickou vášeň a nepřátelství k nejvyššímu napjetí, kde za takových okolností používá se prostředků nejsilnějších s vědomím a určitým předpokladem, že nemohou a také nebudou míti následků vůbec žádných, tam přestává parlamentní jednání.

Příkladem toho zřejmým jest jednání o resoluci ve příčině zřízení průmyslové školy v Čes. Budějovicích, poslední to práce zemřelého prof. Dra. Kurze. Němci spojili věc tu se záležitostí školy průmyslové v Chebu a upravili resoluci tak, aby zřízeny byly školy průmyslové česká a německá v obvodu obch. komor Budějovické a Chebské. To se stalo jeden den a druhý upustili od resoluce té a když dvorní rada Ploj návrh jejich přijal za svůj a byla proň celá bývalá pravice, tu nejen že se proti tomuto svému návrhu postavili, ale svým nejkrajnějším křídlem provedli kus takové rámusové obstrukce, jaké od dob sedmadevadesátých ve sněmovně nebylo!

Kdo ví, jak jest daleko od pouhé i přijaté resoluce ku zřízení školy průmyslové, musí uznati, že každé jednání s Němci našimi za krátkou dobu bude naprostou nemožností!

Přes to, že jim dosud u rozhodujících kruhů nic neublížilo, ať dělali, co chtěli, nemůže býti doba daleka, kdy i takoví otcovští přátelé jejich, jaké v Dru. Körbrovi a jeho ministrech spravedlnosti a financí nalezli, budou donuceni podpory jim odepříti.

Když byla resoluce o škole průmyslové v Čes. Budějovicích šťastně přijata, nastala nová veliká otázka „politická", a to v rozpočtu ministra financí!

Položka subvence královské Praze v sumě 16 milionů korun, kterouž pan Steinwender ve své německé důkladnosti nazval „assanační", ač to má býti vlastně malou náhradou za to, že obec

Pražská staví mosty na erárních silnicích a nábřeží za navigační erar, stala se oříškem, na kterém němečtí vlci zuby své zkusiti chtěli.

Dopadlo to jako při Celji a Budějovicích — jen majoritu měli proti sobě mnohem větší. Položka přijata značnou většinou 83 hlasů. Do debaty zasáhli naši poslanci Kaftan a Kramář, kteří podali nejen přesné a věcné odůvodnění, ale snad pro všecku budoucnost na pravou míru uvedli, plané povídání Němců o „daru", který chtěla Spořitelna Česká obci Pražské na zavedení pitné vody učiniti. Nezdar Němců při všech těchto akcích měl za následek vystoupení německé strany lidové ze souručenství.

Pro nás to výhodou žádnou není, ježto proti nám v zásadních věcech budou vždy Němci všichni za jedno. Snad budou míti jen poslanci naši tužší práci s Drem. Körbrem, kterého lidoví Němci donutí akceptovati jejich postuláty.

Boj zuří mezi Všeněmci, t. j. mezi Wolfem a Schönererem! Čilý Wolf v Čechách značně prohání pohodlného Schönerera, ale ten, dle posledních zpráv, hodlá Wolfovi zasaditi ránu, kteréž, jak doufá, ani politický život takové kočky nesnese! Wolf nemrava a cizoložník Němci v Čechách nosen na štítě a oslavován, ale Wolf, který béře úplatky z kartelů cukrovarníků, musí býti zničen! Jen aby pp. Němci naši i tuto dosi klidně nesnesli a neodnesl vše naposled světelský pán se svými panoši!

Přes sedm měsíců projednává parlament rozpočet a není možno obejíti se bez nového provisoria! Žádná reforma státní ani sociální! Žádný zákon, který by poněkud hlouběji v život národů zasáhl — praobyčejný rozpočet a s tím nemůže parlament z místa! A tu se chce doufati, že v budoucnosti, ve které se čeká vyrovnání — parlament může tak jak je obstáti!

V Čechách provedeny dvě volby do sněmu a to v pardubické městské skupině a ve venkovských obcích litomyšl-poličských. Při prvé zvolen místní kandidát Staročech Dr. Formánek, při druhé svobodomyslný kandidát samostatný František Dostál!

Maďaři ztratili v době poslední také dva vynikající politiky. Zemřel známý K. Tisza, o němž ze stanoviska našeho ani po jeho smrti nelze nic dobrého říci a ministr obchodu Horanszky. Tato poslední událost bude míti as vliv na průtah ve vyjednávání Körbra se Szelem, což prvému při dosavádních neúspěších přijde as velice vhod.

Z a h r a n i č n í.

Rusko v Evropě i v Asii jest hlavním předmětem pozornosti. Události v Rusku evropském právě se odehrávající, nabývají bez odporu rázu kritického. Bouře studentské nabyly takých rozměrů, že ani vládní listy ruské nebezpečného významu jejich více neupírají a sotva ty byly poněkud utišeny, již oznamují se

politické nepokoje v Helsingforsu a hned na to dělnické a selské nepokoje v gubernii poltavské a v Charkově.

Smrt ministra vnitra Sipjagina, kterýž byl zastřelen — to vše značí, že netřeba ani věřiti všem poplašným zprávám dobrými přátely Ruska tak ochotně rozšiřovaným, aby se poznalo, že stav této ohromné říše, byť nebyl nebezpečný, jest přece považlivý. Bohužel zdá se, že vláda v Rusku k zažehnání takové krise nezná, leč prostředků násilných, které mohou pomoci jen na čas velmi krátký! Nemoc vrací se znova a to v míře vždy větší! Jest třeba reformy! Jaké, o tom rozhodovati mohou jen ti, kdo Rusko dobře a zevrubně znají. Směšni jsou různí „přátelé" ze západu, kteří by mu tak rádi svými radami přispěti chtěli!

Živý zájem, zvláště u Germánů, budí bouře Helsingforské! Finsko jest vůbec mnohým vědcům koníčkem, po němž by se rádi svezli na Rusa.

Rusko národ finský zachránilo před pošvédštěním a poskytlo mu takové svobody a volnosti, o jaké Rusové sami ani nesnili. Nyní poznalo, že tam jest místo, kde by mohlo býti raněno, ne smrtelně, ale přece raněno! To v době nedávno minulé bez obalu bylo projednáváno Němci, zvláště při zamýšleném spolku národů Skandinavských, který měl k větší moci a oslavě Velkého Německa býti udělán.

Tu jest ovšem pochopitelno, že Rusko chce se také ve svém Finsku jako doma zaříditi, což ovšem jmenovitě Němcům příjemno není.

V Asii Rusko dosáhlo úspěchu podepsáním smlouvy o Mandžursku se strany Číny, čemuž předcházelo uzavření zvláštní smlouvy francouzsko-ruské specielně k Východní Asii se vztahující, což bylo prostředkem, smlouvu Anglo-Japanskou úplně paralysujícím.

Německo vyslalo kancléře Bülowa na cesty za trojspolkem. Ve slunné Italii vyjednával s Prinettim, ve Vídni s Goluchovskim, a dle německých listů je obnova trojspolku hotovou událostí!

Tvrzení to jest však více zbožným přáním než pravdou! Beze změny smlouva trojspolková nezůstane a poměry stále víc a více tak se utvářejí, že i po obnovení smlouvy — trojspolku de facto nebude.

Anglie vyjednává o mír s vůdci búrskými a zdá se, že vyjednávání bude míti příznivého výsledku, ukončí vražednou válku a vrátí Burům aspoň dočasně klid, kterého nutně potřebují strany obě.

Na Balkáně ozvaly se pravidelné jarní bouřky, které však v krátce a bez trvalých následků zaniknou, pokud se tak již nestalo.

V Praze dne 25. dubna 1902. —*y*—.

KNIHOPIS.

Nakladatelství E. Beauforta: Přítel domoviny r. XVIII. sv. 8. Mezi horami a lidmi od dr. Ivana Tavčara.

Prus, Loutka. Vychází v Polské knihovně seš. 13—16. po 12 kr.

Sienkiewicz, Quo vadis, malé vydání seš. 19—22. po 15 kr.

Sienkiewicz, Quo vadis, velké vydání seš. 18—21. po 30 kr.

Sienkiewicz, Drobné spisy sv. XIII. Na zmar. za 66 kr.

Nakladatelství J. Otty. Sebrané spisy Karoliny Světlé. Prostá mysl. Díl II. seš. 7. 8. celku 114. a 115. Sešit po 30 hal.

Victor Hugo. Hernani, přeložil Jaroslav Vrchlický. Světové knihovny 255—56. 40 hal.

Jaroslav Vrchlický: Nové sonety samotáře. 2. vyd. Souborného vydání básnických spisů sv. XXIX.

Jaroslav Vrchlický: Mythy, II. díl, 4. vydání. Souborného vydání básnických spisů sv. XL.

Adolf Heyduk: V samotách. Spisy Ad. Heyduka sv. XXVI. Básně z let 1886—1894.

Boh. Brodský: Z rozmarů života, novelly. Laciné knihovny čís. 192.

Victor Hugo: Devadesát tři. II. vydání sešit 3. Cena 24 hal.

Jakub Arbes: Sebrané spisy díl II. sešit 16—18. Moderní upíři sešit 7—9. Cena 30 hal.

Karel Malý: Koktavost a jiné odchylky mluvy. Lidové rozpravy lékařské, pořádá MUDr. Lad. Haškovec. Řada III. číslo 3. (27). 75 kr. (1·50 hal.)

F. A. Šubert: Z českého jihu, krajinné, místní a historické obrazy. 2. vydání sešit 2. 60 hal.

František Herczeg: Nahoře a dole. Román. Přel. Gust. N. Mayerhoffer. Ottova laciná knihovna národní. Číslo spisu 193. Bez udání ceny.

Ad. Heyduk: Spisy XXVII. Básně z roku 1859.

Henry W. Longfellow: Básně. Vybral a z angličiny přeložil Antonín Klášterský. Světová knihovna č. 259—260. Cena 20 kr.

J. M. Barie: Sentimentální Tommy, povídka o jeho dětství. Z angl. přeložil Jos. Bartoš. Anglické knihovny. Řada II. sešit 5 a 6. Cena 24 hal.

Kar. Světlé: Sebrané spisy. Na úsvitě sešit 8. Celku sešit 122. Cena 30 hal.

Nakladatelství Fr. Šimáčka. Václav Vlček: Po půlnoci, román. Díl I. —II—III—IV. Václava Vlčka, sebraných spisů svazek VI—IX. Oba svazky 8 K.

MUDr. Otokar Zuna: Kosmetika, ošetřování a pěstění tělesné krásy. Knihovna českých domácností III. K 1·50.

J. K. Toman: Nákup potravin a potřeb domácích. Knihovna českých domácností II. K 1·50.

J. St. Chodský: Karel IV. a jeho doba. Dalekohled, vzdělavací četba pro každý věk i stav čís. IV. 36 vyobrazení a 2 obrazové přílohy. Cena 48 hal.

Dr. Čeněk Křížek: Českým paním, pravá pomoc a t. d. III. vydání, upravil Dr. Otokar Zuna, prakt lékař v Praze. S 32. vyobrazeními. Cena 4 K.

Česká grafická společnost Unie: Spisy Julia Zeyera II. Novelly seš. 13. Sešit 40 hal.

Spisy Sofie Podlipské II. Anna sešit 18. Sešit 30 hal.

Redaktoři: Prof. Dr. E. Frida (Jar. Vrchlický), prof. dr. B. Raýman. — Vydavatel E. Beaufort.
Tiskem E. Beauforta v Praze. — Nákladem vlastním.

PŘÍČINY NEJNOVĚJŠÍHO KONFLIKTU MEZI BULHARY A SRBY V MACEDONII.

Píše ŠTĚPÁN RADIĆ.

Bulharský exarchat a Srbové. — Boj za slovanskou bohoslužbu v Skoplji. — Boj za metropolii v Skoplji. — Srbský kompromis s »Velkou Všesvětovou Církví« v Cařihradě. Bulharský tisk a Srbstvo v Macedonii. — Souhrn faktů a myšlének nezbytných pro posuzování konfliktu bulharsko-srbského.

Dne 28. února r. 1870. odštěpili se Bulhaři od „Veliké Všesvětové Církve" cařihradské a založili samostatnou bulharskou církev, ustanovenou zvláštním sultanovým fermanem pod vrchní správou, zvanou „Bulharský exarchát" se sídlem v Cařihradě.

Dějiny bulharského exarchátu jsou bez odporu skvělým důkazem, snad dokonce nejskvělejším, vytrvalosti, rozvážnosti a rázností bulharských politiků a bulharského národa. My arci jsme příliš zvyklí pozorovati pouze jednostranný politický vývoj slovanských národů a států. Nebyl exarchát největší bulharskou vymožeností a proto jsme zpravidla o něm měli a doposud máme matné a nejasné představy. Dle účelu této stati třeba zde upozorniti jen na to, že v dlouholetém boji o bulharský exarchát Srbové stáli po boku Bulharů i to ne pouze jako jednotlivci, nýbrž jako nezávislý národ, organisovaný v knížectví srbském, které r. 1867. docílilo obratnou diplomacií knížete Michaila, že Sultán odstranil ze Srbska všechny turecké posádky a zbavil takto srbský národ historické mury. Tehdy se ovšem to zdálo nejen nevyhnutelným, ale i přirozeným. Poslyšme, jak o tom píše jeden současník v 91. čísle bělehradského „Uskoku": „Byly časy, když v Prilepě[1]) existovaly

[1]) Prilip či Prilep, město asi uprostřed dnešní Macedonie, téměř na půl cesty mezi Bitoljem a Skopljem. Tu dle národní písně narodil se a žil »Kraljević Marko«, personifikace všeho dobra a zla u jižních Slovanů vůbec a u Srbů zvláště.

srbské školy, v nichž srbští učitelé vyučovali dle srbských knih. Můj otec spolu s několika nejváženějšími Prilepčany prvý otevřel srbskou školu a vydržoval srbského učitele. Já jsem se v této škole učil čísti a psáti dle knih přinešených z Bělehradu. Avšak od těch dob vše se změnilo. Nenáviděli jsme Řeky a jejich vladyky (biskupy) více než Turky. Bylo nutno, abychom se jich zbavili. K tomu pracovali Bulhaři v Cařihradě i toto jejich úsilí schvalovali jsme i pomáhali i my v Macedonii i Vaše vláda v Srbsku. Když exarchát (bulharský) (sultánovým) fermanem obdržel všechna práva, nutná, abychom trochu oddechli od Řekův, jest přirozeno, že jsme také my přistoupili na jeho stranu. Exarchát nás osvobodil od Řekův, otevřel nám školy, poslal učitele, organisoval obce — zkrátka dal nám všechno, čeho jsme nutně potřebovali. Vy jste nás mezi tím (v Bělehradě opustili, jakoby se Vás náš osud pranic netýkal. Kromě toho pustili jste se ve válku s Turky (1876.) a po této válce bylo nebezpečné jen nazvati se Srbem. Považte tedy: Kdo byl na straně exarchátu, měl všechno; kdo chtěl zustati Srbem, neměl nic a vystavoval se tureckému pronásledování. Celé jedno pokolení napojilo se novým bulharským duchem a novými ideami. Vesnice však zůstaly dosti věrny starým tradicím. Já nyní nemohu jináče: „kde jsem se našel, tu zůstanu". Již z tohoto úryvku Srba, který se stal Bulharem, a který klidně, upřímně a věrně líčí příčiny, proč se tak stalo, můžeme nahlédnouti dosti jasně nejen do poměru Srbů k bulharskému exarchátu, ale i do prvého zárodku reakce proti bulharským národním úspěchům a tím i do prvé příčiny tak ostrého dnešního srbsko-bulharského sporu. I kdyby tento spor nebyl se již stal všesrbským a všebulharským, kdyby neohrožoval politickou nezávislost Bulharska a Srbska a tím i národní jednotu, ba i samou národní existenci jižního Slovanstva, stačilo by poukázati podrobněji jak na národní a kulturní akci exarchatu, tak na přirozenou reakci srbského živlu v Turecku, abychom správně celý spor pochopili a rozumným svým úsudkem k jeho odstranění přispěli. Takto však třeba hlouběji vniknouti v celou řadu aspoň oněch faktův, jež bezprostředně se pojí k otázce posvěcení mitropolita Firmiliana za arci pastýře oněm Slovanům v skopljanském vilajetu, kteří se r. 1870. neodštěpili od cařihradské pravoslavné církve, nesprávně nazývané řeckou.

*

Skopljanská eparchie (biskupství) náleží k oněm pravoslavným eparchiím evropského Turecka, kde v čas velkého „bulharského roz-

kolu" totiž r. 1870. převážná většina slovanských pravoslavných křesťanův přerušila dosavadní svá pojitka s cařihradským patriarchou. Proto také ze tří pravoslavných kostelův v Skoplji obdrželi odštěpenci dva a „pravověrným" byl ponechán kostel třetí sv. Spasa (Spasitele).

V tomto kostele konala se bohoslužba pouze v staroslovanském jazyku. Jelikož však po bulharském rozkolu a zvláště po srbsko-turecké válce a rusko-turecké (1866—1868) do Skoplje se přistěhovalo dosti rumunských obchodníkův a i také několik řeckých železničních úředníků a řemeslníků, rozhodli místní Srbové, aby zvětšili příjmy svého kostela a aby se ukázali přívětivými k pravoslavným cizincům, že příště bude se jen na jedné straně u oltáře zpívati staroslovansky, kdežto druhá že ponechá se zpěvu řeckému. Bohoslužba sama zůstala však nedotknuta, totiž staroslovanská, již proto, že místní kněži neuměli řecky. Tak zustalo do r. 1890. Tohoto roku před Velikonocemi dorozuměli se místní Rumuni a Řekové vedení řeckým skopljanským konsulem a podporovaní jak metropolitou Pajsijem, rodilým Řekem, tak brannou tureckou mocí, že staroslovanská bohoslužba má se násilně zrušiti. Skutečně byli kněži neumějící řecky z kostela vyhnáni, staroslovanské knihy vyhozeny, církevní majetek a církevní příjmy obráceny na vydržování řecké elementární školy v Skoplji. Z toho povstal spor, známý pode jménem „otázka o kostele sv. Spasa v Skoplji".

Skopljanští Srbové stěžovali si cařihradskému patriarchovi, jenž od r. 1890—96 vydal sedm rozhodnutí, jimiž se nařizuje návrat celé věci v dřívější stav před sporem. Mezi tím však, co cařihradský patriarchat ruskému a srbskému diplomatickému zástupci podával veřejně tyto důkazy své nestrannosti, zasílal potajmo zcela opáčné instrukce skopljanským Řekům v čele s řeckým metropolitou. Tito se konečně tak rozzuřili proti slovanskému jazyku, že nedovolili v něm čísti ani „Otčenáš" ani evangelium a že vyhrožovali nepřipustiti k svěcení ani jediného klerika, neznajícího řecky.

Řecko-pravoslavní Slované, totiž Srbové, vidouce, že po dobrém ničeho nedosáhnou, pohrozili, že si silou dobudou svého práva. Nový metropolita Metod, ač také Řek, jsa člověk mírumilovný, lekl se těchto hrozeb a jsa spravedlivým křesťanem slíbil svému stádu, že provede patriarchova rozhodnutí, že totiž opět zavede slovanskou bohoslužbu.

Aby se ve svém záměru utvrdil, zpravil o tom telegraficky cařihradského patriarchu na Zelený čtvrtek téhož roku a obdržel telegrafický souhlas, aby provedl daná nařízení. Řekové však pospíšili

si také s telegrafickým protestem a obdrželi od patriarchy telegrafické rozhodnutí, protivící se všem dosavadním: aby zůstala řecká bohoslužba a dovolil se pouze slovanský zpěv na levé straně oltářní, což znamenalo, že slovanští kněží, neznajíce řecky, nebudou moci o Velkonocích sloužiti mši. A tak v noci na Boží hod velikonoční povstala mezi Srby na jedné straně, Řeky a Rumuny na straně druhé pravá bitka v kostele, jejž turecké úřady zavřeli po přerušené bohoslužbě. Na to přišel z Cařihradu do Skoplje Řek ochridsko-prespanský, metropolita Ambrož, jako mimořádný vyslanec s těmito instrukcemi: aby vždy byly dvě bohoslužby, prvá řecká, druhá slovanská, příjmy však z chrámu aby patřily pouze Řekům. Nepodrobí-li se metropolita Metod tomuto rozhodnutí, aby s ním bylo zavedeno vyšetřování.

A metropolita Metod se nepodrobil, ba vida, jaká se křivda děje Srbům, promluvil k nim takto:

„Tuto věc nerozřešíte prosbami u takového patriarchy, u takového synodu a před takovým jeho vyslancem. Ten i mně říká, že v jeho eparchii jsou Řekové, kdežto já vím, že tam jsou pouze pobulharštění Srbové a pořečtění Rumuni. Pro vás bude nejlépe, vymůžete-li si silou, co jest vaše. Vy sami vidíte, že patriarchat dělí, místo aby pojil, že boří, místo aby stavěl."

Po této radě zemřel Metod náhle 16. listopadu 1896. Srbové unaveni dlouhým bojem byli již 31. října přistoupili na to, aby jednu neděli bohoslužba byla řecká, druhou slovanská, třetí smíšená a aby dvě třetiny příjmův zůstaly Řekům. Avšak i tyto skromné požadavky Řekové odmítli a prohlásili, že dovolí slovanskou bohoslužbu nanejvýše každou čtvrtou neděli, příjmy však že vesměs sobě ponechají. Nenadálá metropolitova smrť zatlačila otázku bohoslužby do pozadí, neboť nyní jednalo se o mnohem důležitější věc, kdo se totiž stane skopljenským metropolitou, Řek či Srb.

*

Ještě roku 1892. byl cařihradský patriarchat donucen jmenovati řeckému skopljenskému metropolitovi pomocníka znajícího nejen staroslovanský bohoslužebný jazyk, ale i místní srbskou lidovou mluvu. Jest tedy Skoplje velmi podobno Terstu, kde slovanští nepřátelé jsou nuceni, po bok německému biskupovi postaviti pomocníka, který aspoň slovinsky mluví, když již slovansky necítí. Pomocníkem zemřelého metropolity Metoda byl Srb archimandrit Ničifor, nynější

metropolita rašsko-prizrenský. Dle církevních stanov měl ovšem metropolitův pomocník převzíti správu biskupství, až bude zvolen nový arcipastýř, jemuž sultán udílí baret a jenž jest povinen znáti jazyk svých věřících.

Mezi tím patriarchův vyslanec Ambrož dověděv se ještě v noci, že metropolita zemřel, vedral se v jeho příbytek, vyhnal odtamtud pomocníka Srba, zapečetil komnaty, nevylučuje ani kanceláře pomocníkovy. Při pohřbu však sešlo se nepřehledné množství Srbův a dvacet slovansky zpívajících kněží naprosto zahlušilo hlasy dvou kněží řeckých, kterým Ambrož marně přikazoval, aby co nejvíce možná křičeli.

Vzdor všem uvedeným nezákonnostem Srbové zachovali pořádek a klid, protestovali však telegramem, jejž zaslali patriarchovi a jejž podepsalo osmnáct kněží s velkým počtem národních předákův. Žádali zároveň, aby Ambrož byl ze Skoplje odstraněn a novým metropolitou aby byl Srb. Zároveň srazili se s Ambrožem, jenž s nimi chtěl mluviti řecky, načež oni hlučně žádali, aby mluvil buď lidovým jazykem srbským anebo ve státní řeči — turecké. A arcipastýř skutečně promluvil k svému stádu státním tureckým jazykem. Brzy srbský lid přinutil Ambrože, aby odešel z metropole, totiž dne 16. listopadu téhož roku, když najednou jako blesk roznesla se zpráva, že patriarchát dal zvoliti právě Ambrože za skopljenského metropolitu. Z toho povstala pravá bouře mezi srbským lidem, který ve svém rozhořčení obsadil kostel sv. Spasa a bezbranný se prodral skrze řady tureckého vojska, aby zase jednou byl přítomen slovanské bohoslužbě. Když Turek Alajbeg žádal, aby byl chrám vyprázdněn, a když jakýsi Pandurov, bohužel rodem pravoslavný Bulhar, s fesem na hlavě šel k oltáři, odpověděl mu srbský kněz: Pane, vy jste křesťan, a víte tedy, že boží služba nesmí se porušovati. Tato událost, jak i mnohé pozdější naplnila sice turecká vězení srbskými „revolucionáři", zároveň však uvědomila srbské obyvatelstvo jak ve Skoplji tak v celém okolí a pohnula je k tomu, že lid zvolil si zákonné představenstvo t. zv. biskupskou radu, které svěřil i správu biskupského majetku i zastupování všech svých náboženských a kulturních zájmův před patriarchatem cařihradským. Srbské deputace zavítaly nyní do Cařihradu a celá otázka dostala se do řady oněch diplomatických otázek v osmanské říši, v nichž ruská diplomacie tak často pronáší rozhodující slovo.

*

Netrpělivost řeckého Fanaru v Cařihradě, nedůvěřivost Turkův proti všemu srbskému a shovívavost Bulharův vůči choutkám řeckým, kdekoliv tyto byly namířeny proti právům srbským, to všechno bylo by zajisté zmařilo srbské požadavky v Turecku vůbec a ve Skoplji zvláště. Avšak opatrností srbské diplomacie za poslední války řecko-turecké a obratem v ruské diplomacii, která si znenáhla počala uvědomovati slovanské své poslání v Cařihradě, byla urovnána cesta ke kompromisu mezi patriarchou a skopljanskými Srby.

Cařihradský patriarcha jako vrchní hlava „Veliké Všesvětové Církve" těžce totiž nesl, že metropolitovi Ambroži sultán odepřel biskupský baret, a že jej jeho ovečky přinutily, aby se skrýval ve dne v noci v řecké skopljanské škole. K tomu nadešla ještě hrozivější situace o Vánocích r. 1896.

Patriarcha totiž nechtěje, aby pravoslavní v Skoplji zůstali o tak velikých svátcích bez služby boží, dorozuměl se se srbskou deputací v Cařihradě, aby se tentokráte sloužila výminečně smíšená bohoslužba řecko-slovanská, ale za podmínkou, že Ambrož nevstoupí do chrámu a že v modlitbě nebude jmenován jako metropolita, nýbrž na jeho místo že bude proneseno jméno patriarchovo. Řekové však proti této úmluvě vplížili se na štědrý večer potajmo do chrámu v čele s Ambrožem a pod silnou vojenskou a četnickou stráží. Mezitím srbští předáci ovšem před tureckým úřadem vyjednávali o podrobnostech smíšené bohoslužby. Když lid zaslechl, že Ambrož jest v chrámě, shrnul se kolem něho a zase jako nedávno před tím vzdor bodákům vešel do chrámu a vyhnal odtamtud Ambrože, jenž se na své štěstí ztratil ve tmě.

Celý rok 1897 trvalo vyjednávání mezi patriarchou a zákonným představenstvem srbských věřících. Vyjednávání se ovšem čile súčastnila ruská a srbská diplomacie.

Mezi Srby v Království objevilo se v té době dosti značné hnutí oddělíti srbskou církev od cařihradského patriarchátu a založiti srbský exarchát dle vzoru exarchátu bulharského. Jako nejpádnější důvod tohoto oddělení uvádělo se faktum, že úředně v Turecku neexistuje a nebude existovati srbská národnost tak dlouho, pokud Srbové nebudou v zcela samostatné církevní organisaci. Připomínalo se na doklad toho, jak před bulharským exarchátem existovala pouze turecká a řecká národnost; tato pod názvem „rum-milet"; a že teprve od r. 1870. turecké úřady uznaly také „bulgar-milet" (bulharský národ). Avšak v Bělehradě dobře věděli, že ruská diplomacie vze-

přela by se všemi prostředky proti srbskému „rozkolu", jako by byla bývala povstala i proti rozkolu bulharskému, kdyby Bulhaři nebyli hotovi přijati unii s Římem, podržíce ovšem staroslovanský obřad. A s tímto přestoupením na unii nemohli v Bělehradě Rusku ani pohroziti, jelikož Srbové, jsouce v příkrém sporu s katolickými Chorvaty z důvodů své protichorvatské taktiky nemohli a nesměli ani pomysliti na podobný donucovací prostředek. Zkrátka tedy ruská diplomacie dobře věděla, že Srbové ze svého antagonismu proti Chorvatům ani jednotlivě nepřestoupí na unii, a proto její zástupce v Cařihradě rozhodně prohlásil, že ponechá Srby jejich osudu, jakmile jen hlesnou o rozkolu od „Veliké Církve".

Z této slepé uličky vyšli Srbové tímto čestným kompromissem: Patriarchát dá zvoliti Srba archimandrita Firmiliana za správce skopljanské eparchie (biskupství) a dá mu vlastnoruční svůj list, jímž jej představí tureckým úřadům; Ambrož obdrží baret za skopljanskou eparchii avšak pod podmínkou, že se nevrátí do Skoplje, nýbrž že bude čekati v Cařihradě, až se uprázdní jiná eparchie, řecká; až se tak stane, bude Firmilian zvolen za metropolitu Skopljanského.

R. 1898. obdržel Ambrož skutečně eparchii bitoljskou, načež Firmilian byl zvolen metropolitou skopljanským, takže měl již před čtyrmi lety býti posvěcen a nastolen za metropolitu. Avšak tu povstala nová opposice, tentokráte ne již se strany historických nepřátel, nýbrž se strany národních bratrů, se strany bulharské.

*

O celém jihoslovanském tisku je dosti všeobecně známo, že stojí na daleko nižší úrovni intelektuální a morální, než jihoslovanská literatura a věda. Jest také známo, že strannictví, osobní nepřátelství v denní jihoslovanské politice bezmála vždy rozhoduje. Málo však ví se o tom, že jak v slovinských a chorvatských, tak v srbských a bulharských redakcích vládne naprostá neznalost jihoslovanských a slovanských poměrův, ba že často přesné informace možno obdržeti pouze o místním životě anebo spíše o místních třenicích. A tak nalezneme poměrně dosti snadno jihoslovanského novináře schopného napsati článek, ba i studii o anglickém parlamentarismu a francouzské revoluci, o německém socialismu, o švédsko-norvéžském konfliktu, kdežto o nejbližších věcech v Macedonii, v Bosně a Hercegovině a podobně zpozorujeme naprostou nevědomost, starý to pramen jednostrannosti a vášnivosti.

Tak ani o Macedonii není radno informovati se buď na srbské nebo na bulharské straně, nýbrž třeba porovnati, co píše se a mluví v Bělehradě a v Sofii nebo ještě spíše, co o tomto předmětě napsali Němci, Francouzi, Angličané a — Rusové.

Když takto se informujeme, zarazí nás v bulharském tisku nejvíce vytrvalost a tvrdošíjnost, s jakou se v Macedonii naprosto popírá existence Srbův.

V té věci není rozdílu mezi nejlepším prý znalcem národopisných macedonských poměrů, nedávno zavražděným ministrem osvěty Kaučovem a mezi prostým roznášečem denních listů. Vždyť Kaučov ve svém díle v celé Macedonii našel pouze sedm set Srbův a v skopljanské eparchii, na které nám nyní nejvíce záleží, nenašel ani jediného.

Jaký tedy div, že celý bulharský tisk jednomyslně tvrdí: v Macedonii vůbec a v skopljanské eparchii zvláště není Srbův a proto se protiví jak kanonům pravoslavné církve, tak státním zájmům turecké říše, aby se ze strachu před srbskou propagandou a pod vlivem neinformované ruské diplomacie vysvětil v Skoplji za metropolitu Srb Firmilian.

Posvěcení Firmilianovo není tedy příčinou všeobecné národní nevole, která rozvířila bulharskou veřejnost, a kterou projevili zvláště radikálním způsobem jmenovitě bulharští studující v cizině. Veškera bouře rozpoutala se pouze proto, že každý uvědomělý Bulhar věří — věděti to nemůže a nemá odkud —, že v Macedonii není ani jednoho jediného Srba.

A přece i samy bulharské deníky, ba i bulharský cařihradský exarchát ve světlých okamžicích mluvily a psaly jináče, než činí dnes. Tak sofijská „Blgaria" v 92. čísle ze dne 17. listopadu 1898 má článek o školních poměrech v městě Trně severozápadně od Sofie blízko srbské hranice a píše mezi jiným doslovně: „Zavítá-li kdo do nějaké školy v Trnském kraji, uslyší pouze zkažená bulharská slova vedle čistých srbských slov a výrazův . . . Jelikož učitelé ve škole mluví týmž jazykem, budou děti skutečnými dědici mluvy a tradic svých dědův a otcův, totiž dobrými Srbofily s jazykem bezmála „srbským".

Srbofil znamená ovšem tolik jako Srb.

U samé Sofie jest tedy bezmála srbský jazyk a srbská tradice, ale v Macedonii, která ve své severozápadní části byla kolébkou srbského státu a zůstala podnes nejen zeměpisným střediskem srbských

zemí, srbských tradic a nadějí, v té Macedonii Srbův není! To člověku bezděky připomíná stejný osud Chorvatů v Bosně a Hercegovině, jež v části nazývané posud Tureckým Chorvatskem, byla před tisícem let jevištěm starobylé chorvatské slávy a územím, pojícím dalmatské Chorvatsko s posavským za vlády národní dynastie chorvatské. V Bosně a Hercegovině popírají totiž Srbové tak vytrvale a důsledně existenci Chorvatů, jak to činí Bulhaři s nimi v Macedonii.

Avšak slunce nelze zakrýti dlaní, praví národní přísloví a tak i sám bývalý tajemník bulharského exarchátu vedle 25.000 domů bulharských uznává v skopljanské eparchii přece osmnáct domů srbských. Zmíněná „Blgaria" nachází jich dokonce čtyři tisíce dvě stě čtyrycet jeden a zpráva bulharského exarchátu, vyšlá před dvěma měsíci, uvádí srbských domů sedm tisíc pět set šedesát devět.

Tento počet neliší se valně od objektivní statistiky srbské z péra přednosty macedonského oddělení v srbském ministerstvu zahraničných záležitostí. Sretislava Simiče, který v celém skopljanském biskupství napočetl srbských domů devět tisíc devět set osmdesát dva asi se šedesáti tisíci obyvatel a exarchijských (totiž bulharských!) dvacet tisíc šest set dvacet sedm domů se sto dvaceti tisíci obyvatel.

V procentech jeví se poměr obyvatelstva takto: ze všeho obyvatelstva: 16 proc. patriarchistův (Srbův), 32.4 proc. exarchistův (Bulharův), 44.3 proc. mohamedánů, 6 proc. ostatních.

Ze slovanských domů 32.1 proc. náleží patriarchistům, 65.6 proc. exarchistům.

Hlavní věcí zde jest, že jen dle bulharské statistiky jsou celkem 142 rumunské domy a 17 řeckých, a že přece Bulhaři byli by úplně spokojeni, jak byli dosud, kdyby v Skoplji metropolitou byl Řek.

Odkud tato nepochopitelná zaslepenost?

Mezi jiným hlavně odtud, že turecká statistika Srbů v Turecku zpravidla neuznává, a že v tom jde tak daleko, že na osudném Kosovém poli napočetla sto tři tisíce sto osmdesát tři Bulhary a ani jediného Srba.

A proto bulharský „Církevní věstník", úřední to orgán exarchátu, přinesl článek, jenž dal ton celému bulharskému tisku, a v němž jsou také tyto řádky: „Volba Firmilianova, dílo politiky, která jde za tím, aby rozštěpila bulharský národ a uvrhla ho do boje, v němž by se sám vyhubil, vyvolala nevoli a energické hrozby v celém bulharském národě. Bulhaři ze všech eparchií ve vilajetech (tur. krajích)

protestovali před vysokou Portou proti volbě Srba na biskupské křeslo z této strany Šaré planiny, kde dle úředního sčítání, a dle prohlášení samého tehdejšího velikého vezira, zemřelého Lifat-pašy není žádných Srbův."

„ . . . Jako hlasatelé míru, zákona a spravedlnosti my jsme donuceni vysoce pozvednouti svůj hlas proti všem oněm, kdož by chtěli posvěcením srbského archimandrita na ryze bulharskou eparchii pomásti přívržence bulharské církve; jako obhájci církevních práv posvěcených carským (sultanovým) fermanem . . ."

Tak tedy bulharský tisk a jím svedená bulharská mládež, ba dokonce i celá bulharská veřejnost dovolává se dnes ve svém sporu se Srby výhradně tureckého sčítání, prohlášení velkého vezira a fermanů sultánových . . .

*

Bulharské noviny čtou se sice velmi málo v Srbsku vůbec a v Bělehradě zvláště, ba i srbské knihy čtou se tak málo, že v národní bělehradské knihovně bylo v roce 1901. přečteno pouze 26 knih, kdežto německých přečetlo se 1649! Ale to nikterak neznamená, že Srbové se nezajímají o to, co v Bulharsku se píše, jmenovitě o macedonských věcech. Zajímají se o to zvláštním způsobem: bedlivě stopují každý projev bulharského šovinismu, nebo správněji řečeno zaslepeného bulharského partikularismu, zvětšují jeho rozměry do nekonečna a sami sebe přesvědčují, že o jihoslovanských věcech a zvláště o srbsko-bulharských poměrech nelze s Bulharskem vůbec ani rozumně promluviti. Ba takovou methodou úryvkovitého citování pouhých bezsmyslných a jednostranných náhledův bulharských přišlo se tak daleko, že v Srbsku všeobecně považují Bulhary nejen za duševní slabochy, ale s malou výjimkou i za mravní vyvrhely. Podobně jest tomu i mezi Chorvaty a Srby, avšak zde jednak totožný spisovný jazyk a stejná mluva, jednak smíšenost Chorvatův a Srbův na velké části společného území znemožnily aspoň posud, aby se z chorvatsko-srbského sporu stal bratrovražedný boj v pravém slova smyslu.

V tomto boji Srbové se považují ohroženými a při každé příležitosti dokazují sobě i jiným, že se pouze brání. Klasickou jest v tomto směru jejich methoda. Píší a mluví asi takto:

Představte si, že jste v rodném městě kraljeviče Marka Prilipě a že procházíte se pod okny bulharské školy. Tu najednou slyšíte otázku: Co jsi? — Bulhar, odpovídá dětský hlas. — Co jest tvůj otec? — Pravý Bulhar. — A tvoje matka? — Pravá Bulharka. — Co byl kraljevič Marko? — Bulhar duší i tělem.

Pomyslete si, že ve sta a sta bulharských školách podobně se „vyučuje", že béře nám se jazyk, jméno, dějiny, vše, vše co máme a že se ještě od nás žádá, abychom se na to klidně dívali. Co tomu říkáte? Tak se mne ku konci svého vypravování mezi jinými tázal také jeden bývalý srbský konsul v Macedonii.

Odpověděl jsem: Podobná praxe jest mi velmi dobře známa z našich styků chorvatsko-srbských. Já v tom vidím pouze neodolatelný zákon přírody, totiž nevyhnutelnost naší národní jihoslovanské jednoty. Jenže prozatímně přibližujeme se k ní takovými oklikami a takovým nerozvážným způsobem.

Což takové pobulharšťování že jest cestou k národní jednotě?

Nikoliv cesta, nýbrž oklika. Na cestě k jednotě bulharský učitel řekl by srbským dětem: Kraljevič Marko byl Srb jak jsou i Vaši rodiče a jak jste již i vy, avšak i my, Bulhaři a ještě více Chorvaté, ba i Slovinci považují jej národním svojím hrdinou.

— Tak já jsem dle toho také Chorvat a vy Srb?

— To z toho neplyne, avšak nic nevadí, řeknete-li mi Srb. Já vám odpovím, že máte pravdu, ale já se sám nazývám Chorvatem. Zároveň vám však oplácím, že vy jste Chorvat a nazýváte se Srbem.

— To jest konfuse, kterou nikdy nepřipustím; kraljevič Marko byl Srb, a kdo mu jináče řekne, tomu rozbije hlavu.

— Já myslím, že jest lepší konfuse než rozbíjení hlav. Avšak ani konfuse nepotrvá, jakmile si pořádně všimneme toho, že jsme my jediní „národové", kteří si navzájem kradou jazyk, dějiny, literaturu atd. Anebo skutečně nevidíte ničeho v tom, když kraljeviče Marka kradou Srbům pouze Bulhaři a Chorvaté a ne Turci, Řekové, Rumuni a Maďaři.

— Vidím, vidím, že ani naši nejzuřivější národní nepřátelé nejsou nám tak nebezpečni, jako domnělí naši národní bratři.

Mluvě takto vyjádřil pan konsul mínění vůdčí inteligence nejen srbské, nýbrž jihoslovanské vubec, vyjma poněkud Slovince. Srbům jsou tedy dle jejich „přesvědčení" Bulhaři největšími nepřáteli, proto že bulharský exarchát „pohltil" na sta tisíce srbských duší, protože bulharští učitelé mohou učiti také srbské děti a bulharští kněži kázati srbskému lidu! A ještě se naivní politikové táží, odkud politická bezmocnost a kulturní zakrnělost jihoslovanské inteligence.

*

Ze všeho, co bylo řečeno, jasně vysvítá, že o bulharsko-srbském sporu anebo správněji o srbsko-bulharském boji a vraždění nelze rozumně a spravedlivě souditi bez jistých vědomostí a bez jistých idei.

Kdo nezná, s jakými obětmi a s jakými srbskými sympathiemi vymohli si Bulhaři svůj exarchát, nebude v něm hledati jihoslovanskou hradbu proti helenisaci a bulharský národní štít, jenž měl nahraditi dnešní bulharský stát. Kdo nepoznal duševní lenosti a zakořeněných předsudkův tureckých úřadův, nepochopí, že Turek v každém Srbu, jenž něco vytýká svému patriarchovi a nechce se odštípiti od „Velké" carihradské církve, vidí pouhého buřiče, agenta srbské bělehradské vlády. Kdo neviděl, jakého věhlasu v Turecku požívá Němec („Švábo"), který nejen dobyl Bosny, ale přátelství sultanova, kdo totiž nezpozoroval, že „Švábo" jest personifikace obou „carských" vlád, vídeňské a berlínské a to ve spojení s politikou papežskou, nedovede si vysvětliti horečný strach všech pravoslavných a nejvíce Srbův před švábskou katolickou propagandou. Kdo, a to jest nejdůležitější, neuvážil dostatečně, že pětistoleté otroctví tureckému státu, který byl vlastně vždy pouhým hrabivým vojenským táborem, nejen otřáslo ale i podkopalo veškeré základy státního života, ten v neurovnanosti jihoslovanských veřejných poměrův uvidí pouze neklamný důkaz jihoslovanské politické nezralosti. Kdo konečně nezná do podrobnosti dějin srbskeho a bulharského povstání a diplomatického pozadí, na němž se odrážel státní život Bulharska, Srbska a Černé Hory za posledních dvacet let, tomu bude nesnadno věřiti, že v Sofii, na Cetyni a v Bělehradě vedle celé řady panských pletichářův a domýšlivých dlažbošlapův existují třeba ojediněle silné povahy, bystré a duchaplné hlavy.

Avšak i nejpřesnější vědomosti o veřejném i soukromém životě jihoslovanském nepovedou nás správnou cestou, bez upřímné lásky k celému jihoslovanskému národu a bez jasné idey, že součinnost Bulharska, Srbska a Černé Hory, Chorvatův, Srbův a Slovincův v jejich rámci, jest nevyhnutelnou podmínkou nejen pokroku a svobodného vývoje, nýbrž i samé národní existence a již částečné státní nezávislosti jižních Slovanův. A kdo i bez znalosti faktův i bez stejné lásky ku všem jižním Slovanům a bez ideálů o společné jich budoucnosti, chce souditi vzájemné jejich spory, ten jejich styky pouze otravuje a přispívá k tomu, aby se rozšířilo a utvrdilo mínění, že slovanský jih jest a zůstane tak dlouho chaosem, pokud se nad ním nevznese nejen obrodná síla německého ducha, ale i pojící moc německého železa.

O PŘELIDNĚNÍ.

Napsal Dr. DOBROSLAV KREJČÍ.[1])

I.

(Lidnatost. Vliv její na hospodářský a společenský život. Účinek rostoucí lidnatosti: Dělba práce se svými důsledky. Větší lidnatost do jisté míry žádoucí. Snahy státníků, podporovati vzrůst obyvatelstva: Ve Spartě, v Římě, ve středověku, a za vlády merkantilismu.)

Pro hospodářský i společenský život a rozvoj každé země má ohromnou důležitost, jak hustě jest obydlena, čili její l i d n a t o s t.

Tam, kde jednotlivé rodiny nebo malé skupiny jich žijí na míle cesty od sebe, docela jinak se hospodaří a žije, než v zemi, kde se tísní vesnice na vesnici, město na město. V úrodných zemích velmi řídce zalidněných, jako jsou dosud na př. republiky jihoafrické, teď tak často jmenované, nebo některá území Ameriky, Sibiře atd., nalézá v letech normálně úrodných každý jich obyvatel poměrně snadno více než dostatečnou výživu pro sebe i pro rodinu sebe četnější; za to však vždycky poměrně nesnadno jest mu opatřiti si většinu ostatních potřeb životních kromě výživy, ba mnohý z nich musí se vůbec odříci téměř úplně a na vždy, zejména jemnějších potřeb kulturního života: Divadlo, umělecké požitky vůbec, vyšší vzdělání dětí, pohodlí a přepych moderního člověka zůstávají mu více méně nedostižným ideálem. Přijde-li pak zlý rok neúrody a následuje-li snad za ním druhý, třetí, vycení na něho brzo příšerné své zuby vlk — hladu; v zemi tak řídce obydlené není podmínek pro prostředky dopravní, jež by tam rychle dovezly scházející množství obilí z krajin jiných, není zpravidla ani dosti zboží, za něž by se obilí koupilo, ani dosti obchodních styků potřebných. Žije se tam tedy většinou prostým primitivním životem farmářů, ne-li dokonce pastevců nebo loveců; v letech příznivých šťastně, v přebytku hmotných potřeb k živobytí nejnutnějších, ale bez přepychu a většinou i bez jemnějších požitků hmotných i kulturních, — v letech nepříznivých pak bídně neb i zoufale.

---

[1]) Zahajuji tímto článkem řadu pojednání o jednotlivých zajímavých otázkách z theorie p o p u l a č n í statistiky, vědy a politiky (démografie i démologie). Chci jimi uvésti také českého čtenáře na důležité pole moderního myšlení, jehož dosud u nás málo si bylo všímáno. Psáti je chci co možná populárně, aby je mohl každý čísti s užitkem a lehce; nemá to však býti na úkor jejich vědeckosti: Mají sice seznamovati také s výsledky cizích bádání, ale methodou vlastní a s vlastními doplňky.

Když však v zemi stejně veliké a od přírody třeba stejně nadané jest obyvatelstva 20krát, 30krát, 50krát tolik, tu by je už prostý život farmářů, pastevců nebo lovců všecky neuživil, ani v letech normálně úrodných. Tu již nezbývá na každého tolik půdy, by si mohl vybrati jen nejvhodnější a nejúrodnější a bez velké lopoty dobyti z ní nadbytek potravin; tu se již musí využitkovati každý kousek země ke vzdělání vhodné, musí se v potu tváři vzdělávati co nejlépe, plodnosti jeho musí se napomáhati hnojivem, hlubokou orbou, zavodňováním a vždy novými pokroky techniky zemědělské, aby se na každého obyvatele dostalo potřebného chleba. Tu nezbývá již zemědělci s důstatek času, aby si sám shotovoval také většinu nebo dokonce všechny ostatní potřeby, jako v dobách onoho primitivního hospodářství; a také by už nemohli všichni lidé najíti dosti práce při zemědělství a dosti půdy k ní. Proto nestaví si již rolník sám potřebné budovy, nýbrž dává si je postaviti od zedníků, tesařů, pokrývačů atd., neshotovuje si sám potřebné nástroje i nářadí, nevydělává si sám kože na oděv i obuv, nešije si je sám, nedává si od ženy v prázdných chvílích utkati plátno na košile atd. atd., nýbrž vše to výhodněji a lépe obstarají mu jiní, kteří jen tím se zaměstnávají a kterým on za to zase postupuje část svých žní.

Tak provádí se v zemích hustěji zalidněných d ě l b a p r á c e, tato mocná i nutná podmínka pokroku. Každý má teď už jen užší obor zaměstnání, může mu tedy věnovati všechen svůj um a všechny své síly, i nabývá v něm takové zručnosti a zkušenosti, jaké by nikdy nemohl dojíti ten, kdo musil všechno si obstarávati sám. Tak nejen že se vyrobí všelikých potřeb více, než by bez dělby práce bylo možno, ale výrobky jsou též stále dokonalejší, účelnější, jemnější. A mimo to zbývá lidstvu ještě dosti času k přemýšlení, bádání, pokusům, ke vzdělávání sebe i druhých, k vynálezům, vědě a umění. Pobídkou ke všeliké takovéto činnosti kulturní je jednak potřeba jedněch, nalézti si za složitějších těch poměrů nové zaměstnání a tudíž obživu, jednak snaha druhých, zpříjemniti si za přebytky výsledků zvýšené své činnosti život co možná nejvíce.

A s přibývající lidnatostí pokračuje dělba práce i pokrok v zemi ještě dále. Zemědělství musí se snažiti novými pokroky zvýšiti výnos půdy dosavadní a plodnými učinit i půdy dosud neúrodné. Na místo řemesel všeobecných nastupují řemesla odborná: Na místo zámečníka, který dovedl pomaloučku udělati vše, co se ze železa udělati dá, nastupuje celá řada odborníků, z nichž každý dovede vyrobiti jen

jeden nebo několik druhů věcí, ale za to výborně a rychle. Mnohá řemesla vůbec jsou nahrazena továrnami, v nichž dělba práce pomocí strojů provedena je co nejšíře. Také činnost těch, kdo sprostředkují výměnu různých těch výrobků, tak aby i ten, kdo dělá na př. jen cvočky do bot, dostal za ně výměnou (prostřednictvím peněz ovšem) vše, čeho potřebuje, tedy činnost obchodníků a dopravovatelů stále se dělí a zdokonaluje. Potřeby lidské se množí a zjemňují, blahobyt v zemi stoupá, a ani rok neúrodný, ba ani celá řada jich za sebou nedovedou samy o sobě způsobiti v takové zemi hlad v tom pravém, děsném slova smyslu dřívějším: Zdokonalené prostředky dopravní — železnice, parolodě — přivezou tam rychle zásobu obilí ze zemí sebe vzdálenějších, kde se ho dosti urodilo, a vysoko vyvinutý průmysl i obchod země oné poskytnou jí dosti prostředku ke koupi obilí toho.

Jest tedy větší lidnatost země do jisté míry žádoucí, působíc jako mocná vzpruha pokroku i podmínka jeho. A to pokroku jak hospodářského, tak společenského i kulturního. Mimo to může země, mající při téže rozloze 20krát tolik obyvatel než druhá, postaviti do pole aspoň 10krát tolik vojáků a dáti jim aspoň 5krát tolik děl — a to zůstává bohužel velmi důležitým, dokud bude míti každý stát v koncertu národu závažný hlas jen dle míry bodáků a děl, jimiž ho může podepříti. Má tedy lidnatost země také veliký význam politický.

Zvláště tento poslední význam její býval ode dávna uznáván těmi, kdož řídili osudy států. A proto snažili se mnozí z nich podporovati vrůst obyvatelstva ve své vlasti, jak jen dovedli.

Již staří Řekové a Římané vydávali k tomu cíli řadu předpisů, z nichž známy jsou zejména přísné zákony Sparťanů a římská lex Julia et Papia Poppaea.

Ve Spartě nařízeno bylo všem státním občanům, že se musí oženiti, a kdo tak neučinili, byli jakožto neposlušní zákonů stiháni pokutami a jinými tresty, zvláště hanlivými. Při sňatku pak mělo býti dbáno, by účel jeho — opatřiti státu co nejvíce a co nejlepších nových občanů — byl co nejdokonaleji dosažen. Proto stiháni pokutami nejen ti, kdo se vůbec neoženili (δίκη ἀγαμίου), ale i ti, kdo se oženili pozdě nebo „špatně" pro účel ten (δίκη ὀψιγαμίου a κακογαμίου). Mimo to pak veřejně odměňováni otcové, kteří dali státu aspoň tři statné syny. Ba dle Plutarcha nespatřováno ve

Spartě nic hanlivého v tom, když starší muž uvedl k své mladé ženě jiného mladšího muže, od něhož mohl se nadíti zdravých dětí.

Podobně ukládaly v Římě zákony Juliův a Papiův-Poppaeův (z prvních let naší křesťanské éry) všem občanům a občankám sňatek a plození dětí přímo za občanskou povinnost. Muži v 25, ženy v 20 letech měli již míti předepsaný počet dětí. „Neposlušní" také tu stiháni různými tresty a újmami na majetku, na právech občanských i na cti, „poslušní" odměňováni.

Rozumí se, že všechny ty a podobné zákony málo se osvědčily. Jakmile tu nebylo přirozených podmínek pro rozmnožování obyvatelstva, nedalo se toto trvale vynutiti žádnými takovými násilnými, nepřirozenými prostředky. Dříve nebo později musily zákony ty, tak příkře zasahující do nejintimnějších práv jednotlivcových, býti zrušeny, — úpadek Sparty ani Říma jimi odvrácen nebyl.

Ve středověku nebyly podobné pokusy opakovány, pokud mi známo. Nebylo pro ně také podmínek. Jednak bylo tehdá beze všech zvláštních zákonů horlivě posloucháno příkazu přírody i bible: „Rostež a množte se!", jednak považovali tehdejší vládcové lid nanmoze jen za bezcenný materiál, o nějž se mnoho nestarali. Byl jim sice dobrý pro stálé jejich boje a také jeho daně přicházely jim vhod, ale aby aspoň právě proto snažili se podporovati jeho zdar a rozmnožování, k tomu ještě nedospěli.

Podobně bylo tomu leckde i dosti dlouho ve věku novém. S novějším, svobodnějším duchem a hlubším nazíráním na hospodářský i politický život začaly se však vždy mocněji a mocněji ozývati hlasy, nabádající nejen k šetření obyvatelstva, ale i k podpoře jeho vzrůstu. Zejména byli to přívrženci t. zv. merkantilismu, kteří viděli v hustém obyvatelstvu první podmínku blahobytu a síly státu.

Merkantilismus — první to, ač ještě jaksi neuvědomělá „škola" národohospodářská, bez jediného hlavního původce a učitele i bez pevného systému — považoval hodně zlata a stříbra v zemi za důkaz i zdroj jejího bohatství; snažil se tudíž zásobu jejich v zemi co možná rozmnožiti, a to nejprve zákazy vývozu těchto vzácných kovů a podobnými prostředky malichernými, později však hlavně rozvojem obchodu (odtud jméno „merkantilismus"), hlavně arci obchodu s cizinou, především pak se zámořím. Při tom šlo o to, aby se do ciziny více zboží vyvezlo, než z ciziny do země dovezlo, tak aby ci-

zina musila zlatem a stříbrem doplácetí.[1]) K tomu arci bylo potřebí, aby se v zemi vyrobilo dosti takových věcí, o něž cizina stojí; především tudíž rozvoje průmyslu. Ten pak není možný bez hojného obyvatelstva, a proto tedy merkantilismus tak přál rozmnožování počtu jeho.

Názory ty ovládaly v 16. a 17., částečně i 18. století také řídící státníky většiny států na pevnině evropské, v Anglii pak již dříve. Ve Francii, ve Španělích, v Nizozemí i v mnohých státech německých zařizovali se horlivě podle tohoto učení. Při tom tedy vydávány také četné zákony a nařízení, jež měly za účel podporovati co nejvíce rozmnožení obyvatelstva v zemi a rozmnožení tomu i jinak všemožně napomáháno. Různými výhodami lákáni cizí přistěhovalci do země, zvláště takoví, kteří se vyznali v cenných pracích průmyslových; naopak zase znesnadňováno vystěhování, zvláště opět obratným pracovníkům (na př. českým sklářům od r. 1752.); dále podporováno všemožně uzavírání sňatků, úlevami berními, zkrácením doby smutku a p., ba též udílením přímých peněžních podpor ženichům a věna nevěstám nemajetným; větší plodnost manželství odměňována osvobozením od daní neb i vyměřením dosti slušné roční pense rodičům, kteří státu odchovali větší počet řádných občanů[2]); zakazovány sňatky mezi osobami příliš různého věku, od nichž nedalo se očekávati potomstvo; ti, kdož zůstali svobodni, byli stiháni zvláštní daní (na př. v jistých částech Anglie) nebo různými nevýhodami, buď že se považovali za nezpůsobilé pro jisté úřady, nebo že si musili zvláštní dávkou teprve vykupovati právo provozovati samostatně řemeslo, jež ženatí směli provozovati beze všeho, nebo že nesměli pořizovati o svém majetku, nýbrž majetek jich po smrti propadal státu, nebylo-li tu rodičů, bratří nebo p r o v d a n ý c h sester (jako tomu bylo v Brunšvicku); konečně považovány leckde i ne-

[1]) Již tenkrát vzniklo pro tyto poměry slovo »obchodní b i l a n c e«. Užil ho první Misselden r. 1623, a vzniklo z obrazu, u anglických merkantilistů již dříve běžného, dle něhož kladeny vývoz a dovoz obrazně na váhy (angl. balance), a rovnováha sjednána doplatkem stříbra nebo zlata na té či oné straně.

[2]) V tom směru, tak jako ostatně i v jiných, je zvláště zajímavý francouzský edikt z r. 1666, vydaný za vlády Ludvíka XVI. k návrhu Colbertovu, dle něhož otcové řádných 10 dětí, z nichž žádné nebylo knězem, mnichem nebo jeptiškou, osvobozeni byli úplně ode všech daní a dávek; šlechticové, jimž osvobození to beztak příslušelo, měli za těchže podmínek dostávati z pokladny státní 1000—2000 livres roční pense, jiní pak od daní osvobození aspoň polovičku pense této.

z různých poznámek rozhodujících činitelů patrno — snad častěji k vůli tomuto přírůstku než z humanity, zakládány porodnice a nalezince, zvláštními nařízeními zakazováno činiti výčitky svobodným ženám, jež slehly, a zrušena všechna dřívější veřejná církevní pokání žen takových (na př. v Prusku) a pod.

II.

(Meze výhodnosti velké lidnatosti. Odvislost člověka od potravin a plodné půdy. Přelidnění. Absolutní neboli celkové a relativní čili částečné. Kdy které hrozí. Podmínky vzniku přelidnění částečného. Jeho účinky. Účinky ty zároveň již počátkem jeho konce.)

Ale jako vše na světě má své meze, tak je má zejména také výhodnost velké lidnatosti. Ukázali jsme svrchu, že lidnatost do jisté míry je žádoucí, působíc jako mocná vzpruha a podmínka pokroku jak hospodářského, tak i společenského a kulturního, i jako základ moci politické. Než snadno lze si představiti takový stupeň lidnatosti, kde by všechny ty výhody její nutně musily zvrátiti se v opak, býti vyváženy, ba značně převáženy — nedostatkem chleba pro tolik krků!

Člověk, tak jako všechno ústrojné na zemi, potřebuje ke svému bytí především jistého množství potravin. Ty pak může mu dodati vždy jenom země sama: Obilí na chléb a mouku, rovněž jako zeměky, luštěniny, zeleninu a ovoce skýtá mu plodná její půda přímo, maso pak jakéhokoli druhu i vše, co s ním souvisí (mléko, máslo, vejce atd.) nepřímo tím, že živí jeho dobytek, zvěř, ptactvo, ryby atd. Je tedy lidstvo nepopíratelně odvislo od plodné půdy země, i dá se říci, že na každého člověka musí nezbytně a bezpodmínečně vypadati v průměru jistý kousek této plodné půdy, tak veliký, jakého za daných poměrů jest potřebí, aby měl co jísti a tudíž mohl existovati. Rozmnožení obyvatelstva (na celé zeměkouli) může proto jen potud bez závady pokračovati, pokud i na každého z lidí nově přibylých zbývá dosti potravin čili dostatečný takovýto průměrný jeho podíl na plodné půdě.

Tento podíl může arci býti vždy menší a menší, dle toho, jak se člověk naučí ho využitkovati. Pokročilý, moderní zemědělec vynutí na stejně velkém lánu třeba stokrát i víckrát tolik živných látek než člověk prvotný. Mimo to dovede svým pluhem, hnojivem a ostatními svými pomůckami proměniti v plodnou půdu i zem, jež

předchůdci jeho nedávala než kamení nebo bláto. Má tedy každý pokrok techniky zemědělské přirozeně v zápětí, že se, abych tak řekl, rozmnoží počet míst, jež jsou na této zemi k zadání pro bytosti lidské a že se tudíž může bez závady rozmnožiti počet jejich obyvatel.

Stejný účinek má také objevení nových plodných území, dosud neznámých a pro výživu lidstva dosud neužívaných; dále lepší rozdělení výtěžku půdy, tak aby jeden neplýtval jimi v přebytku a nezabíral také podíly druhých; a konečně snad i částečné snížení požadavků každého člověka co do potravin jen na to, co k zdárnému vývoji jeho těla a zachování jeho sil je nezbytně nutno.

(Pokračování.)

REFORMA NEMOCENSKÝCH POKLADEN A ÚPRAVA OŠETŘOVACÍ SAZBY NEMOCNIČNÍ.

Píše MUDr. JAN DVOŘÁK.

Jedná se v nové době o závažné a pronikavé reformy zákonitých ustanovení, týkajících se nem. pokl.

V kancelářích vládních pracuje se o osnově nové reformy zákona o nemocenských pokladnách, jež má býti předložena v době nejbližší říšské radě. Pro veliký význam sociální, jaký mají nem. pokl., jsou veškeré zraky veřejnosti obráceny na reformy, jež přivodí nám v době nejbližší zákonodárství státní. Že by i zákonodárství zemské přiměřenou reformou ošetřovacích sazeb všeob. veřejných nemocnic k zdárnému vývoji nem. pokl. mohlo velmi platně přispěti, kompetentní činitelé ve vlasti naší dle všeho dosud neuvažovali. Není žádným tajemstvím, že poměr mezi nemocenskými pokladnami a správami všeob. veř. nem. není téměř na celé čáře nikterak utěšený a přátelský, nýbrž takměř bez výjimky následkem stálých sporů nejvýš napnutý.

Zárodek ku častým a stále se opětujícím sporům, jež stěžují agendu pokl. nem. i veř. nem. v míře nemalé, datuje se z dob již dávno minulých.

Nasvědčují tomu staré výnosy c. k. správního soudního dvoru ve sporech mezi nem. pokladnami a všeob. veř. nem. z r. 1891, 1892 a 1894.

Nejpodstatnější příčinou sporů řečených byly a jsou i dosud relativně vysoké sazby nemocniční v poměru k 60procentovému zákonitému nároku denního platu, jejž mají onemocněvší členové na nemocenskou náhradu či podporu.

Následkem značné různosti, jaká se jeví mezi výší denního nákladu ošetřovacího za členy nem. pokl., ošetřované ve všeobecných nem., a mezi výší průměrné denní zákonité podpory, snaží se správy obmeziti přijímání příslušníků svých do všeob. nem. toliko na nejmenší míru. Jedině z hospodářských ohledů nedostává se tudíž velmi často i v nejnutnějších případech členům nem. pokl. dobrodiní ošetřování nemocničního. Kromě toho celá řada členů nadužívajíc dobrodiní ošetřování nemocničního, vstupuje semotam do nemocnic i při méně závažných chorobách bez uvědomění správy pokladny a proti předpisu § 14. stanov bez poukazu a bez legitimace.

Správy nemocniční nečiní zejména při těžších chorobách námitek proti přijímání příslušníků pokladen, aniž by učinily v pravý čas oznámení pokladně dotyčné a vyžádaly si potřebnou legitimaci.

Povinnou náhradu nákladu ošetřovacího za takové členy odpírají nem. pokl. zásadně, zejména za členy přijaté do nemocnic beze všeho poukazu, čímž obmezují členům svým vstup do nemocnice. V posledních letech stává se, že nemocenské pokladny v některých okresích odpírají všeob. nem. veř. takměř napořád placení ošetřovacích poplatků za členy své.

Aby zabráněno bylo libovolnému vstupu členů nem. pokl. do veř. nem., jichž průměrná denní sazba ošetřovací obnášela v Čechách r. 1901 1 K 29 h, a aby mohly nem. pokl. právoplatně odmítati právní nároky správ nemocničních na náhradu ošetřovacích poplatků za své příslušníky, uzavřely mnohé nemocenské pokladny zvláštní smlouvy s mnohými i vzdálenějšími soukromými nemocnicemi, zejména různých řádů na př. Milosrdných bratří a j., které poskytují členům nem. pokl. zvláštních výhod, ošetřujíce příslušníky za průměrnou denní taxu 80 haléřů.

S hospodářského stanoviska taková ochranná opatření nelze vykládati ve zlé. Jsou to pro mnohou pasivní nem. pokl. v pravém slova smyslu opatření z nouze, k nimž sahá správa ve skutečné tísni finanční. Kromě toho udávají správy pokladen, že k uzavírání smluv se soukromými nem. puzeny byly opětujícím se libovolným vstupováním členů do nem. bez poukazů a vědomí správy

pokladny, jakož i příliš liberálním přijímáním členů správami všeb. nem. bez ohledu na § 14. stanov nem. Nem. pokl. stěžují si kromě toho do malé ochrany soudních úřadů v obraně proti správám všeob. nemocnic.

Podobný záměr podkládá se nálezu spr. soudního dvoru ze dne 2. dubna 1897 č. 1909., týkajícímu se zásady, že v případě chronického onemocnění na př. tuberkulosou, s níž člen vždy po delších přestávkách musí ošetřování v nemocnicích vyhledávati, jako nové onemocnění má považováno býti — jakož i nálezu spr. soudního dvoru ze dne 17. listopadu 1899, jímž uznáno, že k posouzení otázky, jestli onemocnění druhé lze považovati za nové aneb za pokračování nemoci prvé, jedině rozhodným býti musí, zdaž nemocný propuštěn byl z léčení jako uzdravený a schopný ku práci.

Bohužel trpí uvedenými ochrannými — byť i namnoze zcela odůvodněnými opatřeními nem. pokl. velmi zhusta zdravotnické zájmy příslušníků, jakož i neméně celá řada všeob. veř. nem., nacházejících se v sousedství konkurující soukromé nemocnice některého řádu.

Jsou pak poškozeny netoliko hmotně ztrátou číselnou, nýbrž i na své pověsti tím, že vzbuzena je reklama nemocnici soukromé. A co se zdravotnických zájmů členstva pokladen týče, nemůže býti příkaz dopravy do vzdálenější soukr. nem. lhostejným, zvlášť členům, stiženým těžkými chorobami. Mnohý raději se vzdává dobrodiní nemocničního ošetřování, než by podstoupil obtížnou dopravu do odlehlé soukromé nemocnice.

Hospodářská stránka nem. pokl. znesnadnila příslušníkům ošetřování nemocniční, místo aby je usnadnila a učinila poměr pokladen k všeob. nem. ještě více napnutým.

Ze všeho jest patrno, že *hlavním zdrojem nesrovnalostí a sporů byla a jest i dosud relativně vysoká sazba ošetřovací všeob. veř. nemocnic v poměru k průměrné výši členských nemocenských podpor.*

Nesrovnalosti a spory takové byly na Moravě již r. 1891 humanním a důmyslným spůsobem odstraněny.

Na Moravě usnesl se zemský sněm poprvé již dne 17. listopadu 1890, že se ukládá zemskému výboru, aby v záležitosti snížení ošetřovacích poplatků ve veř. nem. pro onemocnělé členy pokladen nemocenských pro dobu nejdéle 4 neděl prozatím na dobu jednoho roku konal šetření a po konaném vyšetřování toto snížení provedl, a sice tím spůsobem, že výška snížených ošetřovacích poplatků nemá býti

menší než 56 kr. pro členy nem. pokladen, a ne menší než 40 kr. pro učně živnostenských společenstev.

Na základě toho snížil výbor zemský na Moravě výnosem 10./II. 1891 ošetřovací poplatek III. tř. v zemských nemocnicích v Brně a v Olomouci za příslušníky moravské, za něž pokladny mají platiti útraty ošetřovací, a pro dobu nejdéle 4 týdnů na 65 kr., a za učně živnostenských společenstev na 50 kr. prozatím na rok 1891.

Snížení toto mělo za následek obtížení země ošetřovacími útratami při nemocnicích: v Brně, Olomouci, Jihlavě, Uh. Hradišti, Hranicích, Znojmě, Nov. Jičíně a Prostějově, úhrnem 5185 zl. 63 kr.

Zemský sněm jednal o témž předmětu též v r. 1892, při kteréž příležitosti odbor národohospodářský ve své zprávě sněmu doporučil, *aby poskytnuté nemocenským pokladnám zmírnění poplatku ošetřovacího na r. 1891 v zemské nemocnici Brněnské a Olomoucké bylo i na dále ponecháno, ba aby zmírnění to bylo i rozšířeno na ostatní veřejné nemocnice Moravské, jelikož by obtížení fondu zemského, sotva více než 7000 až 8000 zl., nanejvýše 9000 zl. činilo.*"

Vzhledem ku stavu judikatury, jež vzešla následkem rozhodnutí c. k. správn. soudn. dvoru ze dne 24. prosince 1894, uznal výbor zemský za potřebno sestaviti statistické tabelky, z nichž by bylo zřejmo, kolik by musel fond zemský dopláceti na výši poslední třídy ošetřovací, kdyby se nemocenským pokladnám ponechalo snížení z r. 1891. Za základ vzata byla následující tři leta, a výsledek vypočten byl takto: Fond zemský byl by musel po jednotném snížení na denních 65 kr. platiti differenci, a to na rok 1892 5671 zl. 27 kr., na r. 1893 6047 zl. 99 kr., a na r. 1894 6091 zl. 69½ kr.

Tyto difference týkají se ošetřování v prvních 4 neděliích, pro kterouž dobu slevení r. 1891 též platilo a o níž se při poměrech, upravených rozhodnutím správního soudu ze dne 9. prosince 1894 jedině jednati může.

Zemský výbor souhlasil se shora uvedeným vyjádřením odboru národohospodářského z r. 1892, které považoval též směrodatným i pro dobu příští a pro svůj návrh.

Moravský výbor zemský uváživ, že by zmíněné difference za léta 1892, 1893 a 1894 číselně zjištěné, kdyby slevení z r. 1891 bylo platilo, nebyly ani dosáhly obnosu 9000 zl., a uváživ dále, že ošetřovací útraty přes 4 týdny, vzešlé za chudé moravské příslušníky pokladen, beztoho převzaty býti musily na zemský fond, usnesl se na tom, že sněmu zemskému učiní návrh, aby snížen byl poplatek ten

pro příslušné členy pokladen, zřízených na Moravě dle zákona z 30. března 1888 ř. z. č. 33., na denních 65 kr., a pro učně živnostenských společenstev na denních 50 kr. pro tři roky (1896, 1897, 1898).

Národohospodářský odbor zemského sněmu opíral se mimo to šetření o to faktum, že by fond zemský na základě stávajících norem byl pro ten případ, že by nebylo nemocenských pokladen, za stejných statistických poměrů 15.874 zl. 40 kr. obtížen býval. Nelze dle názoru odboru národohospodářského pochybovati, že *navržené snížení ošetřovacího poplatku* III. třídy pro členy pokladen nemocenských z 1 zl. na 65 kr., a pro učně živnostenských společenstev na 50 kr. denně úplně *vyhovuje nejen principielně požadavkům humanním, nýbrž i finančním a praktickým úvahám.*

Dle názoru odboru národohospodářského není dále vyloučeno, že poslední pro úplnou náhradu ošetřovacích útrat příznivé rozhodnutí správn. soudn. dvoru ze dne 24. prosince 1894 bude opět změněno, neb že usilováno bude o zákonodárná opatření, *neboť rozdíl mezi tím, co pokladna platí na základě zákona o pokladnách nem., berouc za měřítko mzdu, a mezi ošetřovacími útratami nemocnic, byl by stálým pramenem stížností a nesrovnalostí.* (Příště dále.)

ROZHLEDY.

PŘEHLED NÁRODOHOSPODÁŘSKÝ A SOCIÁLNÍ.

FINANČNÍ OBZOR.

Světový trh a světový peněžní trh.

Světový peněžní trh, — stále klidné moře mezi Petrohradem, Vídní, Berlínem a Paříží i hlavním městem Britanie, které novými proudy ustavičně rostlo, — v době minulé se pohnulo velkými událostmi emisí a konversí. Kapitalisté uzřeli i nové papíry i čtli vyzvání ku výměně starých. Při neobyčejném nadbytku peněz, kdy tyto se staly zbožím nejlevnějším a kdy v času poměrně dlouhém potřeba obecenstva po umístění jeho kapitálu nebyla ukojena novými emisemi, nebylo ovšem jinak, nežli obratům oněm, třebas ve svůj proud slévaly mnoho millionů, prorokovati nejlepší zdar. Čtli jsme pak, jak kapitál útočil na nové papíry, bylo veřejně konstatováno, že pro ohlášené konverse jest nálada nejlepší, ale zjevem zajisté pro další posudek situace nejpozoruhodnějším jest okolnost, že i po oněch velkých transakcích pohotovost peněžní zůstává dále

týmž velkým mořem. Milliony nových titrů je pozorovatelně nesnížily. Ale rozhodným tu byl především moment, že u nás millionová konverse uherská na peněžním trhu ani nevytvořila situace nové. Majitelům papírů místo starých papírů se dostaly jen nové, neb u papírů, které měli, se změnily jen jména a zúročení. Obrat jest pouze v tom dalším vývoji, že dobré papíry čtyřapůlprocentní jsou na vymření ba i státní čtyrprocentní se stávají řídkými. Tak i italská vláda byla s to, aby se rozhodla přes své finanční nesnáze v nedávné minulosti přejíti ku typu třiapůlprocentnímu.

To jsou podmínky, které třetí uherské konversi zajistily daleko větší zdar, nežli byl u dvou konversí minulých. Kotví v úpadku úrokové míry a nynější náladě kapitalistů, kteří jako po každé krisi jsou předpojati proti akciím, ať již pro jejich nepřiměřeně malou výnosnost, — v konjunktuře průmyslového úpadku, — ať již pro velké ztráty kursové — v době úpadku bursovního. Nyní pak oba tyto ohledy odvracejí majitele kapitálu od hodnoty dividendové a přivádějí je ku papírům o pevném zúročení.

V obrovském návalu upisovatelů, který se stal patrným při posledních emisích, vidí se však lepší vyhlídky i trhu akciovému. Obecenstvo se sice již drahnou dobu chová k akciím skepticky a odmítavě, — na trvalo se přece neuspokojí, — tak se dovozuje s hubeným výnosem papíru o pevném úročení. Nakloněnou plochou ku tomuto vzestupu musí ovšem býti zlepšení průmyslové konjunktury.

Zatím co na mezinárodních trzích peněžních a trhu domácím byly mobilisovány ony ohromné sumy kapitálu, trh cennými papíry se nevzpružoval ze své lethargie a myšlenkou shora dovozovanou nebyl galvanisován. Nebylo pozoruhodných okolností, které by vštípily nový život vysílenému tělu rakouské bursy. Jen k účasti francouzského kapitálu na domácí konversi možno v této příčině poukázat. Tento přijal nejen vídeňskou komunální půjčku, nýbrž i uherská korunová renta byla uvedena na bursu pařížskou.

Od let padesátých a šedesátých, kdy francouzský kapitál silně se účastnil rakouského podnikatelství, jest nynější zájem po dlouhé periodě neúčasti a odmítání zase událostí. V intermezzu onom se francouzští kapitalisté za Sedan mstili nejen na papírech německých, nýbrž i na titrech státu spojeneckého, totiž papírech rakouských. K oné účasti Francie bylo také poukázáno při líčení výhod konverse, neboť korunové rentě uherské byl otevřen nový trh a tato okolnost jest pro papír čtyrprocentní, který spěje k záznamu al pari, významu nepopíratelného, neboť vzhledem ku tamějšímu stavu věcí se přesně dokazuje, že „na Paříž" potáhne mnoho millionů uherských papírů, a tito dobyvatelé trhu že budou přijati s otevřenou náručí. Ostatně když generální ředitel uherské banky Kornfeld rovnal tuto cestu uherským státním papírům jda do Paříže pod patronancí uherského ministra financí, Lukacse, šlo zajisté také o věc jinou nežli o získání nového trhu. Nový trh stal se totiž nezbytností, když se trh starý

stal pochybným. V době, kdy otázka celní rozluky více nežli jindy se stala aktuální, časovou se stala také otázka náhrady za trh rakouský O to tu asi především jde, ač to dosaváde nebylo vysloveno.

Rusko uznalo nynější dobu za výhodnou ku převzetí výpůjčky a jejích 300 millionů marek bylo několikanásobně přepsáno. S týmž úspěchem skončila anglická výpůjčka válečná v sumě 32 millionů liber sterlinků. Avšak i po těchto velikých obratech zbylo na světovém trhu peněžním dosti kapitálu pro finanční operace rakouské a uherské, z nichž zároveň tři se objevily na programu. O vídeňské komunální půjčce můžeme říci, že byla vzata útokem; dvě emise, ostatní jsou operace výměnné, konverse, a proto bylo nutno majitelům starých titrů, 4½proc. uherských státních dluhopisů a akcií haličské dráhy Karla Ludvíka ponechati několikadenní lhůtu k výměně. Jest však nepochybno, že také tyto obě operace budou míti plný úspěch výsledkem, neboť většině majitelů starých hodnot nezbývá jiného, nežli přejati papíry nové, které jim jsou nabízeny pod denním kursem titrů obdobných. Menšina, která konversi neuzná za vhodnou a dá si hotově vyplatiti hodnotu papírů starých, za nynější situace peněžního trhu ji stěží výhodně uloží. To jest logický vývod, který zajišťuje zdar transakcí obdobných.

Vídeňské komunální půjčky, nebo jak jest nazývána úředně, investiční půjčky města Vídně byla velká část, totiž 120 millionů korun, již před upisováním pevně umístěna ve Francii u klientely Credit Lyonnais a jiných tamějších bank. Ze 100 millionů korun, které nyní byly vyloženy k subskripci, bylo uchováno 70 millionů pro Německo, 30 pro Rakousko. Celá výpůjčka činí 285 millionů; konsorcium ponechalo si tudíž 65 millionů ku volnému prodeji. Z výnosu půjčky budou především uhraženy akcie společnosti stavební a dopravní (50 millionů). Zdar půjčky této, jak již bylo řečeno, jest úplný, — tenkráte však, když byla přejímána skupinou Deutsche Bank a Länderbanky, poměry peněžního trhu nebyly daleko tak příznivy a skupina tenkráte se ani nenadála, že ji umístí tak snadno a tak rychle. Kursy rent stály onou dobou o několik procent níž a proto bylo již považováno za úspěch, když obec vídeňská za první část půjčky pevně přejatou vyjednala kurs 94.50. Pro zbytek půjčky byl umluven kurs 1½proc. pod průměrným záznamem 4proc. rakouské korunové renty v určité době, — tudíž zajisté mnohem vyšší nežli 94.50.

Na konversi uherské jest súčastněn uherský stát nejen jako strana, která ujednala smlouvu o ni, nýbrž poštovní spořitelnou, která jest činna jako společník, také jako člen skupiny. Uherský stát jest druhem tak řečené Rothschildovy skupiny. Uznali bychom moderním pokrokem, že stát, pokud možno, také chce získati na zisku emisním, — ale činnost ta nabývá zvláštní příchuti, že se děje pod patronancí Rothschildovou — nebo aspoň pod jménem jeho, neboť sociální význam nynějšího chefa Rothschildova domu jest

posuzován velmi kriticky. Ovšem není to prvý příklad, že rozhodný čin uherského ministerstva zvrací pojmy o státních theoriích. Když uherský ministr jako zástupce státních železáren pilně se přičiňoval o železářský kartel, již tenkráte prestiž státu jako výrobce a jako obchodníka nabývala jasné svojí barvy.

Poštovní spořitelně uherské se dostalo při finanční operaci podílu 15 proc., takže staré konsorcium se jí neúčastní úplně, nýbrž toliko 85 proc. Kromě toho přísluší skupině samé nárok, jak se stalo zřejmým ze zpravodajova referátu v uherské sněmovně, toliko na 1 proc. nad přejímacím kursem. O zisk nad to se dělí polovinou se státem. Kurs přejímací dosaváde oznámen nebyl, ježto však finanční ministr sdělil, že stát při konversi získává právě $^3/_{10}$ proc., jest snadno vypočísti, že skupina přejala novou korunovou rentu za $85^1/_2$, neboť při tomto kursu platí stát 4.2 proc. úroku, takže z 4.5 proc. zúročení hodnot nyní konvertovaných stát právě ušetří žádané tři desetiny.

Také konverse akcií haličské dráhy Karla Ludvíka byla úplně zrala. Od konverse uherské liší se tím, že není vydávána čistá renta, nýbrž na místo nynějšího papíru amortisovaného hodnota také amortisovaná jen o jiném zúročení. Také v tomto případu lze míti za to, že vyzvání ku výměně bude přijato všemi majiteli papírů — — — —

Zajímavý posudek i pro nás vyslovil o německém hospodářském životu profesor Georges Blondel nedávno ve svém dílu „La France et le marché du monde", v němž uvažuje o nebezpečích hospodářského rozvoje nových zemí pro Evropu. Povšímněme si i jeho mínění, že Německo jest zemí, jejíž studium jest pro Francouze se zvláštním významem, neboť země ona kdysi chudá jest na správné cestě k bohatství. Nepopírám, praví, že octly se některé druhy německého průmyslu právě v těžké krisi — zejména průmysl kovový, — avšak ku jakým pokrokům se dospělo v mezi patnácti let! Neboť právě roku 1885 počíná skvělý hospodářský rozvoj dnešního Německa.

Všecky velké průmysly jako báňský, kovový, tkaninový, chemický se domohly velkého rozvoje. Vědělo se již dávno o německém státu, že má velké doly kamenného uhlí. Výsledek posledního zkoumání odhaduje uhelná těžiska Německa asi na 300 milliard tun. Již jen v horním Slezsku jest 90 milliard, — tato jediná provincie má větší bohatství uhlí nežli celá Velká Britanie. Huťový průmysl se rozvinul stejným poměrem jako průmysl báňský. Blondel oceňuje tyto pokroky huťařství „na pilném, intelligentním a činném" východu Evropy, avšak srovnává, že rozvoj Německa v této příčině jest čtyřikráte tak veliký jako rozvoj Francie. Vývoz strojů v deseti letech vzrostl na dva milliony tun. V pěti letech prodalo Německo Rusku více nežli 400 lokomotiv. Německé závody elektrické si na světovém trhu dobyly prvého místa, stroje, které v elektrickém

paláci pařížské výstavy vystavovaly firmy berlínské, norimberské, kolínské, frankfurtské, byly obdivuhodny. Všecky také dostaly prvé ceny.

Rovněž na poli chemického průmyslu se velikými kroky šlo v před. Německo prodává dnes za 1200 milionů franků chemických výrobků ročně, a třetina této obrovské výroby se vyváží. Fabrikace anilinových barev se téměř stala monopolem této země. Německá chemie soutěží již také se starým průmyslem voňavkářským, kdysi skoro výhradně francouzským, a soutěži té není dosud věnována náležitá pozornost. Německo konkuruje v tomto směru výrobou preparatů, které mají přírodní vůni a v této výrobě docílily znamenitých úspěchu.

Stejné pokroky se jeví také v oboru zboží papírového, optických nástrojů, nástrojů hudebních, hraček. Papírový průmysl se stal velmi zajímavým výrobním odvětvím, neboť podávaje látku ku tištění kněh a časopisů obrazí tudíž rozšíření myšlének v dotčené zemi. Ze 4—5 milionů tun papíru, které se ročně vyrábí v celém světě, dodává Německo 850.000, Francie toliko 350.000 tun. Kdo by pak neznal významu, ku jakému dospěla výroba hraček v Německu; tyto zaplavují světový trh! Durynky samy tímto průmyslem zaměstnávají 50.000 lidí a přes všechna ochranná cla jsou tři čtvrti výroby vyváženy do všech končin země.

Ještě pozoruhodnější jest námaha Německa o rozvoj jeho paroplavby. Již dávno jest únosnost německých parníků dvakráte tak veliká jako parníků francouzských. A při tom jest 61 procent francouzských lodí 10—40 let staré. Ve příčině rychlosti jest jich převaha nepopíratelna. V letech 1873—1895 vzrostlo číslo tun německé paroplavby o 124 procent. Věnujeme-li pak pozornost tomuto rozmnožení loďstva ve příčině směru, kam jest určeno, zjišťujeme, že loďstvo německé bylo především zvětšeno obchodem zámořským. Přírůstek činí do Spojených Států Severoamerických 128 proc., do Mexika, Ameriky střední a jižní 317 procent, do Indie a východní Asie 480 procent, do Australie 475 procent. Rozvoj Německa na moři a úspěch, kterého se tu domohlo, kotví také v rychlosti lodí. Německo se domohlo světového rekordu rychlosti.

Rozšíření přístavů jest v poměru s pokrokem paroplavby. Obchodní loďstvo hamburské skládá se nyní ze 793 lodí o obsahu 988.854 tun. Svého hospodářského života nerozšiřuje Německo toliko rozvojem plavby na moři nýbrž i větším rozčleněním plavby průplavové. Již po dvacet let se pracuje horečně o zlepšení průplavů a splavnění řek. V Berlíně dobře pochopili výhody vodních drah pro průmysl a obchod a došli ku správnému přesvědčení, že nic není víc hospodářství a průmyslu prospěšné jako čluny lehké stavby, které přejímají zboží hned před hutí a dovážejí je až do přístavu, kde zboží nastoupí dráhu obchodu světového.

Úvaha: „Francie a světový trh“ znázorní ohromný pokrok Německa také nám rovněž tu a tam v jakýchsi paroxysmech rozpí-

navosti o světový trh se namáhajícím. Seznáváme, že jestliže Německo v tom zápasu světovém již předstihuje Francii a bezpečným krokem se domáhá míst prvých, jak nesnadnou by nám byla soutěž s ním všude, kde zvláštním způsobem nám nejsou urovnány cesty úspěchu. Zbraň onoho zvláštního způsobu nám ale vyráží z rukou spojenectví politické. Vidíme, jak eminentně hospodářskou jest politika německá. *Stanislav Netuka.*

*

O úmrtnosti dětí v Rakousku pojednává obšírně Dr. Fr. Prinzing v právě vyšlém čísle Mayerova výborného „Allgemeines statistisches Archiv" (VI. 1.). Probíraje ohromný materiál o této palčivé otázce nejen zdravotnické, ale především sociální, snesený v úředních statistických publikacích, hlavně za léta 1886 až 1895, doplňuje a objasňuje jej i z četných jiných zdrojů dat, soukromých i veřejných. Netroufám si vésti laskavého čtenáře po jeho stopě celou tou spoustou čísel; ale myslím, že bude každého zajímati, k jakým konečným výsledkům v důležité této otázce dospělo bádání nestranného a svědomitého německého démografa z Říše. Sám shrnuje výsledky ty asi v těchto větách:

1. Všeobecně lze pozorovati, že dětské úmrtnosti v Rakousku ubývá od východu k západu.

2. O větší neb menší úmrtnosti dětí rozhoduje nejvíce způsob výživy. To znamená, jak z dřívějších výkladů Prinzingových patrno: Největší úmrtnost je v krajích, kde panuje nouze nebo kde se výživě dětí nevěnuje náležitá péče.

3. U Němců je úmrtnost dětí průměrem větší než u Slovanů: U Němců v Rakousku kolísá v l. 1891—1895 mezi 19.37*) (ve Vorarlberku) a 39.86 (v hejtmanství Fridlandském v Čechách); u Slovanů mezi 13.9 (v hejtm. Makarska v Dalmácii) a 34.50 (v hejtm. Gródek v Haliči). Veliká úmrtnost v německých krajích Čech vysvětluje se tím, že sousedí se zeměmi říše Německé, v nichž úmrtnost kojenců je velmi vysoká.

4. V krajích převahou zemědělských je dětská úmrtnost celkem menší než v krajích průmyslových. Zvláště zhoubný vliv v tom směru jeví průmysl textilní a sklářství, přede vším jiným však práce žen v továrnách.

5. Velký počet novorozenců zvyšuje dětskou úmrtnost jen tam, kde není dosti nových zdrojů výdělku pro rostoucí takto populaci. Jinými slovy: Ta okolnost, že se v jistém území rodí více dětí než jinde, nemusí míti v zápětí, že tam také více dětí umírá; takový účinek má okolnost ta jen tam, kde je chudoba a nouze o vý-

*) To znamená, že z 10.000 živých novorozenců umírá jich ve Vorarlberku 1937 čili 19·37% před dokončením 1 roku svého věku.

dělek. — Naproti tomu je arci tam, kde se dětí rodí poměrně velmi málo, přirozeně také menší dětská úmrtnost.

6. Počet nemanželských porodů nemá vlivu na výši dětské úmrtnosti (jak se obyčejně míval za to); ale ta okolnost, že děti z nalezinců městských bývají dávány na venek na vychování a tam — podobně jako jiné děti — hojně umírají, působí, že vyšetřená dětská úmrtnost ve městech těch je zdánlivě menší a v dotyčných venkovských okresích zdánlivě větší, než by byla ve skutečnosti, kdyby se tu i tam počítaly všechny děti z jich obyvatelstva vzešlé a pouze ony.

K těmto výsledkům Prinzingem samým formulovaným vyberme si z dat jím uvedených aspoň nejzajímavější:

Celkem jest úmrtnost dětí v Rakousku dosti veliká; činilať v l. 1891—1895 průměrem 24.62 proc. ze všech dětí živě narozených, kdežto v téže době v Německu jako celku neobnášela víc než 22.2 proc., (v Prusku 20.5 proc., ale v Sasku 28.0, v Bavořích 27.2 proc.), ve Švýcarsku 15.1, v Italii 18.3 proc. atd.

Ze zemí Rakouských byla největší v Solnohradsku (26.55 proc.), pak v Čechách (26.41), v Horních Rakousích (26.25), v Bukovině (25.24), na Moravě (25.07), v Dolních Rakousích (24.99), v Haliči (24.45) a ve Slezsku (23.93 proc.).

V Čechách vykazují německé okresy vůbec daleko větší dětskou úmrtnost než okresy české; kde činí některý český okres zdánlivou výjimku, vysvětluje to Prinzing tím, že v okresích těch mnoho si berou nalezenců do opatrování. Zejména dvě skupiny německých okresů v Čechách jeví nápadně velikou úmrtnost dětí: Jednak skupina severních okresů průmyslových (od Čes. Lípy k Broumovu a k Rumburku), jednak úpatí Krušných hor (od Kraslic a Žatce k Ústí n. L.). Jsou mezi tím — divno dost — nejen okresy průmyslové, ale i zemědělské, a to i tak bohaté, jako na př. Žatec.

U nemanželských dětí je vesměs úmrtnost značně větší než u dětí manželských, u chlapců větší než u děvčat.

Postupem doby ubývá úmrtnosti dětské v krajích čistě německých, kdežto v krajích čistě slovanských jí přibývá. V celé říši jakožto celku změny ty se celkem vyrovnají, takže od počátku let třicátých do polovice let devadesátých minulého století jeví se tu v průměrné dětské úmrtnosti jen malé změny, vyjma větší vzrůst její v letech bídy 1846—1855 nebo kolem hospodářské krise z r. 1873. Naproti tomu vzrůstá téměř pravidelně počet mrtvě narozených.

V krajích průmyslových zpravidla ubývá úmrtnosti kojenců víc než v krajinách zemědělských, z nichž v některých jí dokonce při bývá.

Na konec uveďme si zde řadu čísel o dětské úmrtnosti aspoň v zemích koruny České, bychom viděli, jak se tu úmrtnost ta měnila postupem doby:

Ze 100 dětí živě narozených zemřelo do 1 roku průměrem

v pětiletí	v Čechách	na Moravě	ve Slezsku	v celém Předlitavsku*)
1831—1835	26·92	26·05	24·05	25·49
1836—1840	25·77	24·71	23·07	24·27
1841—1845	26·14	25·02	24·64	24·66
1846—1850	26·28	25·40	25·63	26·21
1851—1855	25·18	25·00	25·45	25·43
1856—1860	25·37	24·55	22·79	24·28
1861—1865	26·81	25·87	24·74	25·85
1866—1870	26·48	25·90	24·93	25·47
1871—1875	27.28	25·12	25·62	26·39
1876—1880	25·92	25·08	24·38	24·91
1881—1885	27·02	25·49	24·71	25·22
1886—1890	26·93	25·46	24·79	24·75
1891—1895	26·41	25·07	23·93	24·62

Jak viděti, jsou u nás, zejména v Čechách, celkem malé změny, podobně jako v celém Předlitavsku. Větší jsou v jednotlivých okresích; avšak vedlo by nás tu příliš daleko, pozorovati a vykládati je.

Dr. D. Krejčí.

*

PŘEHLED HISTORICKÝ.**)

Hynek Hrubý, **České postilly**. Studie literárně a kulturně historická. (Spisův poctěných jubilejní cenou král. české společnosti nauk v Praze číslo XII.)

Středověku základem všeho myšlení a vědění byla bible. Znalost celé bible byla však celkem výjimkou. Toliko vybrané části evangelií a epištol předčítaly se věřícím v neděli a ve svátek, k nim pak připojovaly se výklady, v nichž kazatel svým posluchačům podával nejen články věrouky křesťanské, nýbrž i pravidla, jimiž křesťan má se říditi téměř ve všech otázkách života. V souborech takových výkladů, pro něž v pozdějším středověku ujalo se jméno postilla, obráží se tudíž celý středověký křesťanský názor světa. Přes ustálenost a jednotu tohoto názoru podléhají výklady postill vlivu měnivých poměrů času a místa i osoby kazatelovy a stávají se tak, zvláště v dobách pohnutějšího života náboženského, důležitým pramenem pro poznání myšlenkového vývoje lidstva v mezích křesťanské nauky.

V Čechách první původní postilly objevují se současně s počátky oněch reformních snah, které byly předzvěstí hnutí husitského; jejich autoři jsou mužové, jimž přidává se název předchůdců Husových.

---

*) v nynějším jeho rozsahu.

**) Do referátů uveřejněných posledně v této rubrice vloudily se některé omyly tiskové, jež tuto opravujeme. Na str. 617 ř. 23 sh. místo Miklo ć ova má býti Miklošičova; na str. 620 ř. 25 sh. má býti nejasných místo nejapných; na téže str. ř. 11 zd. Kraiński místo Kranski; na stránce 621 ř. 7 sh. Škultétyho místo Szkultétyho.

K horlení proti mravní pokleslosti v církvi a zvláště v kněžstvu, jímž vyznačují se tyto první naše postilly, přidružují se záhy úvahy o dogmatických otázkách, které hnutím husitským octly se v popředí všeho myšlení a cítění českého národa. Mužové, kteří stojí v čele tohoto hnutí, jejichž činnost znamená pokrok v duševním vývoji národa, Hus a Chelčický, Jakoubek a Rokycana, ukládají do postill celý svůj názor světový. Probírajíce se jejich postillami, pohybujeme se na vrcholech tehdejšího duševního života. V té době postilly u nás mají největší význam historický. V XVI. stol. samostatný náboženský vývoj našeho národa přestává skoro docela. I jednota bratrská, která nejdéle hájila samostatnosti svého učení, podlehla konečně vlivu luterství a kalvinismu. Ve velikém boji mezi protestantstvím a katolicismem sváději se rozhodné bitvy na jiné půdě. Čechové zaujímají tu celkem postavení trpné, ať již výsledky onoho boje přijímají nebo zamítají. Postilly pozbývají důležitosti také tím, že náboženské otázky nepoutají již tak výhradně zájem lidí myslících; humanismem a renaissancí dostávají se na povrch otázky jiné, světské. Postilly nejsou již výrazem nejpokročilejších proudů myšlenkových, jejich skladatelé jsou celkem mužové menšího významu. Jim nejde již o řešení základních otázek náboženských, nýbrž o propagaci učení jednotlivými církvemi takřka definitivně vymezených a o působení na lid ve smyslu mravním. Po obratu bělohorském učení církve katolické opanovalo vítězně i obor postill a to hlavně svými nejsmělejšími bojovníky, jesuity. S klesáním myšlenkové úrovně postill vyniká stále patrněji snaha po lidovosti, jež zabíhá posléze až ve vulgárnost. Historický význam těchto postill záleží pouze v tom, že podávají někdy dosti názorný obraz společenských poměrů své doby, a že poznáváme z nich, jakou potravou nasycován byl duševní hlad lidu v době všeobecného národního úpadku. I toho významu pozbývají postilly v stol. XIX., kdy téměř se ztrácejí v spoustě ostatní literatury, nemajíce z pravidla ani značnější ceny literární.

Vylíčiti podrobně a s porozuměním historii českých postill znamenalo by předvésti valnou část duševního vývoje českého národa, veliký kus českých dějin kulturních v nejvlastnějším smyslu toho slova. Kdo s takovým očekáváním sáhne po knize Hrubého, dozná brzy nepříjemného sklamání. Jest to dojista dílo veliké píle, jež v jednotlivostech přináší leccos nového, ale nedostatky v celkovém pojetí i v pracovní methodě jsou tak značné, že veliká část vynaložené práce přichází jimi na zmar. Již s tím nelze souhlasiti, jak Hrubý rozumí pojmu „českých" postill. Českými postillami jsou mu jen postilly českou řečí sepsané, jen jimi zabývá se podrobněji, kdežto postilly od českých autorů latinským jazykem napsané odbývá povrchními poznámkami. Jako by latinské postilly předchůdců Husových nebo Husa samého, Jakoubka, Příbrama a j. nepatřily české literatuře a českým dějinám kulturním! Ostatně bez znalosti těchto latinských postill nelze ani správně stanoviti historický a lite-

rární význam starších postill česky psaných. Jestliže Hrubý neuznal za dobré všimnouti si blíže oněch latinských postill, nemůžeme se arci diviti, že nezdálo se mu potřebné seznámiti se podrobněji s ostatní literární činností mužů, o jejichž postillách jedná. Dlužno ovšem uznati, že by to nebylo snadné, protože naše vědomosti v tom směru jsou namnoze ještě velmi nedokonalé. Hrubý spokojuje se tu skoro vesměs všeobecnými poznámkami, jež přejímá ze starší literatury — ač ani té neovládá úplně — a jež bez kritiky většinou doslovně uvádí. Horší je, že autor často ani tam, kde skutečně konal vlastní badání, neodvažuje se samostatného úsudku, nýbrž prostě opakuje a jen tu a tam doplňuje výsledky badání cizího. Jeho rozborům českých postill vadí nedostatek porozumění pro to, co v nich je historicky důležité a co je vedlejší, co je společno všem postillám středověkým a co je pro tu neb onu postillu význačné. Místo rozborů podává se řada výpisků sestavených podle jistých hesel. Autor uvázl skoro všude v polovici cesty, on jen téměř mechanicky materiál sbírá a sestavuje, ale netřídí ho, nesrovnává a neoceňuje. Proto cena jeho díla záleží pouze v materiálu, pokud je nový, ne však v jeho zpracování.

Kniha Hrubého obsahuje mimo úvod a doslov šest kapitol. V úvodě vykládá se stručně, jak vznikl obyčej psáti postilly a jak se vyvíjela a měnila jejich forma, uvádějí se též některé nejznamenitější postilly cizí. Zajímalo by nás tu věděti, zda a pokud tyto cizí postilly byly známy u nás a jaký vliv měly na naše postilly. Hrubý si té otázky ani nepoložil, ba ani nepokusil se zjistiti, které cizí postilly zachovaly se v starých opisech českého původu a kterých postill dovolávají se čeští kazatelé.

První kapitola jedná o postillách t. zv. předchůdců Husových, zvláště Waldhausera a Milíče. Protože jsou latinské, nepokládal autor za svou povinnost seznámiti se s nimi z vlastního názoru. Sestavil prostě výpisky z různých pojednání, jež napsali Klicman, Menčík, Jos. Jireček a j. Dovídáme se tím způsobem lecčehos o rukopisech oněch postill, co již odjinud bylo známo, a jen velmi málo o jejich obsahu. Téměř neuvěřitelno jest, že Hrubý na str. 9. píše podle článku Jirečkova v Časop. čes. musea 1861 o českých kázáních neznámého prý autora, ačkoli na str. 3. podle Klicmana správně uvádí, že je to pouhý překlad latinské postilly Waldhauserovy. Vůbec jest tato první kapitola nejslabší částí knihy a neměla raději býti napsána.

Druhá kapitola, věnovaná postillám Husa, Jakoubka, Chelčického a Rokycany, měla by býti vrcholem knihy. Ale právě zde vady práce Hrubého vynikají nejpatrněji, zde nejtíživěji neseme, že autor jednaje o postillách, nepřihlíží náležitě k ostatní literární činnosti jejich původců i k celému historickému pozadí, že skoro docela pomíjí důležitých postill latinských z oné doby a že mu schází hlubší proniknutí náboženských otázek, o něž při rozboru postill především jde. Kapitola počíná se Husem. Po obšírném popise rukopisů a tisků české

postilly Husovy následují některé zprávy o rukopisech jeho postill latinských podle Truhláře, Novotného a Flajšhanse a konečně rozbor české postilly. Nedlouho před vytištěním knihy Hrubého vyšel v Osvětě (1909) článek Flajšhansův o Husově české postille, ale Hrubý nemohl ještě článku toho užiti. Srovnání obou rozborů nedopadne pro Hrubého příznivě. K důležité otázce po pramenech Husovy postilly Hrubý odpovídá tím, že uvádí jména církevních otců, jichž Hus se dovolává a názvy vlastních jeho spisů, které Hus sám cituje. Flajšhans však ukazuje, že Hus často i tam, kde výslovně necituje svých spisů, přejímá z nich celá místa do své postilly, ukazuje dále — a to je důležitější — že veliká část (Flajšhans praví: „dobře polovice") celého textu Husova i se všemi citáty a doklady náleží Viklefovi, jsouc někde volným překladem, jinde zpracováním kázání Viklefových. Hrubý jen všeobecně zmiňuje se o tom, že Hus mnohé ze svých názorů theologických přejal od Viklefa, ale jeho postillu rozbírá jako dílo naprosto původní. Jeho rozbor pozbývá tím téměř veškeré ceny. Vypočítávají-li se zvláštnosti slohu Husova, obrazy, přirovnání, jichž užívá atd. a při tom se nerozlišuje, co z těch zvláštností Hus prostě přejal odjinud a co sám ze svého přidal, nemůže se podati správný obraz jeho stylistického umění. Také není lhostejno, jsou-li Husovy narážky na současné poměry, jeho líčení úpadku církve a pod. původní či přejaty od Viklefa. A velmi poučno bylo by zjistiti, jak si Hus dogmatické názory Viklefovy upravil. Avšak nehledě ani k těmto nedostatkům, pouhé téměř mechanické sestavení citátů z postilly Husovy nelze ještě nazvati rozborem, naše znalost Husovy postilly a Husa vůbec nerozmnožuje se tím o nic. Značně více podává uvedený článek Flajšhansův, jemuž zase vadí kvapnost v úsudcích a bombastický závěr. Celkem jest patrno, že význam české postilly Husovy netkví ani v theologické učenosti, která z valné části není původní, ani v dokonalosti stylistické — jeť psána příliš na kvap —, nýbrž hlavně v tom, že se tu poměrně pokročilé názory theologické, na nichž Hus posléze se ustálil, předkládají českému lidu ve formě přístupnější než byly učené traktáty, dále pak v horlivém úsilí mravním, jímž výklady Husovy jsou prodchnuty.

Od Jakoubka ze Stříbra máme postilly dvě, latinskou a českou. O latinské zmiňuje se Hrubý podle článku M. Kolářova v Kroku 1864. Po Kolářovi opakuje, že složena byla v letech 1414 až 1415 a že se v ní všude jeví zárodky učení táborského. Mohli bychom snad žádati, aby tato tvrzení Kolářova, z nichž druhé jest jistě nesprávné, blíže byla vyšetřena, kdyby arci Hrubý latinských postill nevylučoval z oboru své práce. Ale ani při pouhém rozboru české postilly Jakoubkovy neměl autor vyhnouti se otázce, jaký je poměr obou těch postill, která z nich vznikla dříve, která později, jsou-li obě obrazem stejných theologických názorů. V době tak rychlého vývoje theologických nauk takové otázky nejsou nikterak zbytečny. To, co Hrubý podává jako rozbor české postilly Jakoub-

kovy, záleží zase v mechanickém sestavení všelikých citátů, z nichž mnohé jsou jen zcela obyčejné loci communes středověkých postill a tedy pro Jakoubka nijak charakteristické. Jak Jakoubek ve své postille staví se k základním otázkám theologickým, z rozboru toho poznáváme jen velmi nejasně. Jest toho tím více litovati, že o Jakoubkovi, jejž Palacký pokládal za vlastního původce officielního učení strany pražské, jak je později zastával Rokycana, a o jeho činnosti literární dosud nikde nebylo obšírněji psáno.

Po krátké zmínce o latinských postillách kněze Martina Lupáče a mistra Jana z Příbramě přechází Hrubý k postille Chelčického. O literární činnosti Chelčického bylo u nás již mnoho psáno — stačí vzpomenouti jen směrodatných prací Gollových — a také jeho postille byla při tom věnována náležitá pozornost. Naposled podal Jaroslav Vlček ve svých Dějinách české literatury I. 171—179 dosti obšírný a, co více platí, velmi pěkný a výstižný rozbor postilly Chelčického. U díla jednajícího celkově o českých postillách čekali bychom, že autor jeho pokusí se stanoviti podrobněji poměr postilly Chelčického k starším postillám českým, zvláště k postille Husově. Také poměr Chelčického k Viklefovi, jak se jeví v jeho postille, měl by se nyní, kdy spisy Viklefovy, zejména jeho kázání, jsou vydány, vyšetřiti podrobněji, než to bylo dříve možno. Hrubý však místo toho všeho podává celkem jen to, co našel u Vlčka. Jeho práce záleží jen v tom, že rozbor Vlčkův rozhojnil dalšími, většinou méně důležitými citáty z postilly Chelčického, přidržuje se jinak otrocky rozdělení Vlčkova.

Nejvíce místa dostalo se v knize Hrubého postille Rokycanově. Je tu vložen celý původně samostatný spis o tom, „jak soudí Rokycana v postille o současných poměrech v zemi české." O postille Rokycanově psal poprvé Goll v Čas. čes. musea 1879, kde podal z ní některé nejdůležitější výňatky; sám však častěji projevil přání, aby postilla Rokycanova byla vydána celá tiskem. Dokud toto přání nebude splněno, obšírné výtahy Hrubého mohou býti jakousi, ač velmi nedokonalou náhradou za takové vydání. Rozbor postilly Rokycanovy je ze všech, jež Hrubý podává, nejsamostatněji založen a nejúplnější. Ale i tu Hrubý po svém způsobu seřaďuje mechanický citáty pod hesla ne příliš šťastně volená, nestaraje se o to, vyjadřují-li myšlenky všem kazatelům středověkým společné, či jsou-li výrazem individuelních názorů Rokycanových. Všeobecnými stesky na nedostatek lásky k Bohu, na lidskou pýchu, rozmařilost, hněvivost, svými přísnými názory o potlačování přirozených žádostí člověka, o poměru pohlavním a pod. neliší se Rokycana podstatně od jiných kazatelů středověkých a nebylo tedy třeba věnovati jim tolik místa. Za to mělo se určitěji vytknouti, jaké stanovisko zaujímá Rokycana ve své postille k náboženským otázkám, jež byly v době husitské předmětem sporů mezi stranami.

Rokycanova postilla zavírá velikou periodu husitství, jíž zabývá se druhá kapitola knihy Hrubého. Přehlédneme-li znova obsah obšírné té kapitoly, shledáme, že vědecká kořist z ní jest až žalostně nepatrná. Vyjímaje partie o Rokycanovi a Jakoubkovi nepřináší nic nového, a i tu nový materiál je zpracován jen povrchním způsobem. Následující dvě kapitoly věnované XVI. a XVII. stol. jsou rozhodně nejcennější částí knihy. Postilly oné doby nebyly dosud až na některé výjimky soustavněji prozkoumány, tak že Hrubý mohl tu podati mnoho nového. Pomíjení latinských postill přestává býti závadou v době, kdy naše postilly jsou psány vesměs česky. Změněný jejich ráz a menší význam dovoluje také zapomínati nedostatků pracovní methody Hrubého. Za to vadí v těchto partiích, kde počet postill jest mnohem větší, pochybené seskupení látky. Samo rozdělení na kapitoly podle století není šťastné, a postup, v němž Hrubý předvádí jednotlivé postilly uvnitř těchto kapitol, nedává dosti jasně vyniknouti hlavním směrům v náboženském životě tehdejším ani hlavním fasím jeho vývoje.

Jest zajímavo, že po Rokycanově postille nastává v dějinách českých postill stagnace, která patrně souvisí s všeobecným ochabnutím náboženského života. Z prvé polovice XVI. stol. máme zprávy pouze o ztracených postillách bratra Lukáše. Není to bez významu, považíme-li, že bratr Lukáš byl v té době jediný theolog český, v jehož spisech projevuje se poměrně samostatné pojímání theologických otázek. Jím končí se doba samostatného náboženského vývoje českého národa, a nastává po něm doba trpkého přejímání cizích názorů náboženských. Také ve vývoji českých postill nastává nové období, jež významně zahajují překlady postill cizích, zvláště německých, uvádějící k nám nové nauky náboženské. Teprv v druhé polovici XVI. stol. objevují se zase postilly původní. Z nich nejvýznamnější jsou: katolická postilla Tomáše Bavorovského z r. 1557, postilla bratra Jana Kapity z r. 1586 a luterská postilla Philadelpha Zámrského z r. 1592.

Theoretické otázky náboženské nestojí tu již v popředí, ustupují jednak drobným výpadům polemickým, jednak horlení mravokárnému. Vliv humanismu proniká i v obor postill a projevuje se jazykovou a stilistickou vybroušeností, ale někdy i řečnickou rozvláčností. Proti postillám doby pozdější převládá tu poměrně klidný tón. Zvláště postilla Bavorovského jest daleka bojovné nesnášelivosti pozdějších postill katolických; vyniká také svou upřímnou horlivostí mravní, jež nešetří ani stoupenců víry katolické, ani bujného panstva, proti němuž ujímá se utiskovaného lidu poddaného. V postille bratra Jana Kapity obráží se pěkně uklidněný názor bratrský, který učí milovati bližního, třeba i nepřítele, neodpírati zlému, uctívati Boha ne vnějšími obřady a ustanoveními lidskými, nýbrž ostříháním jeho čistého zákona, který chce míti církev bez slávy, bohatství a moci. Bojovnější a hrubší je postilla luterána Zámrského, důležitá pro po-

znání tehdejších poměru společenských. Zajímavo jest, že se tu mocně ozývá stesk na nevážnost českého národa k jeho přirozenému jazyku.

S počátkem XVII. stol. postill přibývá, ale v myšlenkovém jejich obsahu lze pozorovati rozhodný úpadek, a také již objevují se tu známky jazykové porušenosti. V prvních dvou desítiletích tohoto století ještě všechny strany náboženské zastoupeny jsou postillami. Postilly vydali v té době zejména kališník Dikast, luterán Slovacius Turnovský, bratří Petrozelin a Konečný a jesuita Berlička (Scipio) Plzeňský. Postilla Scipiova, vyšla r. 1618, ale později ještě třikráte vydaná, zahajuje řadu jesuitských postill českých. Bojovně katolické smýšlení pojí se tu s okázalým vlastenectvím, jež s výčitkou vzpomíná doby české slávy, kdy po všem světě roznášela se česká pobožnost a svatost projevující se „v prodloužených a častěji opětovaných modlitbách, v častých postech, v hustém na místa svatá a daleká putování, v udělování chudým a potřebným, v nadání na záduší, v vystavení tak mnohých, ozdobných a podivení hodných kostelův, klášterův a špitálův", kdy „ta česká z dobrého a pobožného svědomí pocházející udatnost... všem jak okolním tak i dalekým národům k hruze byla", kdy „od půlnočního moře až k polednímu všecko Českému království poddáno bylo".

Jestliže postillou Scipiovou ohlašuje se na prahu třicetileté války veliký obrat v náboženském vývoji českého národa, způsobený vítězstvím, jehož katolicismus dobyl v této válce, obráží se jeho dovršení ve dvou postillách z konce XVII. stol. R. 1682 vyšla v Drážďanech česká postilla kazatele českých exulantů v Žitavě Kašpara Motěšického, ale je to pouhý překlad starší postilly německé, a r. 1691 vydal v Praze jesuita Matěj Václav Šteyer „k vyhlazení kacířských postill a kázání" svoji „katolickou postillu", věnovanou památce sv. Jana Nepomuckého. Šteyer nadšeně velebí jednotu katolické církve jak ve článcích víry, tak ve spojení všech údů jejích s hlavou církve, papežem; horlí proti bludařům a kacířům, zvláště pak proti knihám kacířským, kteréž nejlépe jest „spáliti aneb těm dáti, kteříž mají dovolení takové knihy čísti, aby z nich kacířskou zlost a podvod poznali a zahanbili"; na mysli prostých posluchačů působí zvláště vypravováním zázračných a hrůzných příběhů. Tím blíží se Šteyerova postilla postillám XVIII. stol., od nichž však prospěšně liší se jistou umírněností v obsahu i formě.

Pro XVIII. stol. měl Hrubý znamenitého předchůdce. Jaroslav Vlček věnoval ve svých Dějinách české literatury (druhého dílu část první) značnou pozornost také postillám. V úzkém rámci své knihy dovedl s vzácným porozuměním a podivuhodnou stručností pověděti o postillách XVIII. stol. vše, co slouží k poznání ducha oné neutěšené doby. Ukázal pěkně, jak tyto postilly obracejíce se k spodním vrstvám lidu, jemuž mají nahraditi potlačenou literaturu z doby utrakvistické, snaží se býti prostému posluchačstvu srozumitelné a utíkají se proto k drastickému slohu, vytkl jejich nemírný kult sva-

tých a světic, jejich zálibu v líčení zázračných vidění a děsivých obrazu života posmrtného. Jako typické repraesentanty této literatury, jež z největší části pochází od jesuitu, nebo aspoň proniknuta jest jejich duchem, dlužno vytknouti zvláště Bílovského a Koniáše. Bylo těžko pověděti po Vlčkovi o těch věcech něco nového, a nelze Hrubému, který knihy Vlčkovy svědomitě užil, činiti výtku z toho, že to, co on o postillách XVIII. stol. píše, neznamená proti Vlčkovi pokrok. Pokrok mohl by snad záležeti v tom, co Vlček sám (na str. 30.) naznačil, „v podrobném rozboru srovnávacím se stanoviska literárního a homiletického". Toho arci u Hrubého není; čím on doplňuje Vlčka, toho bychom většinou rádi oželeli. Podává po svém zpusobu podrobná udání bibliografická, jichž u Vlčka ovšem není, a také si více všímá vnější, formální stránky kázání. Skoro mohlo by se pochybovati, zasluhují-li tyto knihy, literárně tak málo cenné, tolik pozornosti.

Poslední kapitola věnovaná postillám z konce XVIII. a z XIX. stol. mohla vubec odpadnouti. Z postill, o nichž se tu Hrubý zmiňuje, jediná vzbuzuje větší zájem, protože jejím autorem je Václav Beneš Třebízský, ale ta vlastně ani nenáleží v rámec jeho knihy.

Kamil Krofta.

*

PŘEHLED PŘÍRODOVĚDECKÝ.

Rozjímání z průmyslu. Cukrovarství české prodělává právě novou vážnou zkoušku obtěžkací, a ten prumysl souvisí tak blízko s našimi rolnicko-hospodářskými poměry, že několik slov o souvislosti takových interesů stojí za to promluviti. Cukerní produkce světová byla v posledních letech následující:

	1901—1902	1898—1899
Německo	2,220.900	1,722.400
Rakousko	1,306.900	1,042.000
Francie	1,080.300	782.000
Rusko	1,079 600	755.000
Belgie	325.000	209.000
Evropský cukr řepový všechen	6,591.700	4,795.400
Spojené Státy cukru řepového	150.000	32.500
Cukr ze třtiny cukrové	3,860.000	3,095.500

Náhlý skok produkce poslední kampaně 1901—1902 vuči kampani předcházející jest podivuhodný, ve všech zemích — Francii vyjímajíc — bylo více zasázeno a vesměs byla úroda hojnější. Proti předešlému roku skočila výroba cukru v Rakousku o 20 procent, v Rusku o 21 procent, v Dánsku o 14 procent (57.500), v Americe za to o plných 100 procent. Amerika, jejíž výtěžek v 1898/1899 byl jako tehdejší dánský, postoupila svojí lonskou kampaní na místo sedmé. Výroba cukru z třtiny jest asi nejvyšší, jaká kdy byla. Cukr

z třtiny se již dostavil též z plantáží, na nichž střídání s kulturou indigovou bylo zavedeno. Rolník indický maje k rukoum síly pracovní, které se platí jednou desítinou mzdy americké, způsobí přeměnou svého systému hospodářského zemím vysoce průmyslovým rány hluboké.

V takových našich povídáních o umělém indigu již několikkráte řeč šla. Povídali jsme si, že od té doby, co chemie poznala v dehtu kamenouhelném přepestrý zdroj barviv skvělých, zkoumáno, zdaž by se přirozená barviva nahražovati nedala a později ožila i ctižádost, ta přirozená barviva dělati sama. A nejprve velikou sensaci učinila synthesa umělého alizarinu z mořeny barvířské. Dříve musila rostlina pečlivě ošetřovaná za nejvhodnějších podmínek meteorologických růsti dva roky, než poskytnouti mohla něco barviva, dnes továrny v několika hodinách vyrobí barviva téhož — o těchže vlastnostech — množství dovolné. Výroba alizarinu se zdokonalovala i v té míře barvivo v ceně padalo a tam, kde původně zasázená mořena vyhnala cenu hektaru půdy na deset tisíc franků, tam po letech klesla cena téže polnosti na franků pět set. Tak podobný proces odehrává se před našima očima v plantážích rostlin indigonosných.

Indigo oblíbené, prastaré, velmi stálé barvivo nemohlo býti žádným umělým barvivem nahraženo. A přece byl počet umělých barviv právě tam největší, kde pořáde barveno indigem a modří kampeškovou přirozenou. Na prodejnou cenu indiga měla výroba barviv anilinových vliv zcela nepatrný. Od roku 1886—1895 vyvinula škola Bayerova v Mnichově program o konstituci a pak synthesi indomodři a i pomalu na jiných stranách práce zahájena a roku 1900 již továrna bádenská na anilin a sodu kryla jednu šestinu celé světové spotřeby indiga svým indigem umělým. Ta továrna vychází z naftalinu, uhlovodíku, jenž býval tak laciný, že z něho pálením černé uhlíkové barvy dělávali a dnes vstoupá jeho cena, neboť chtí ho ku výrobě uhlíkových vlákének do elektrických žárovek a teď na indigo. Už počítají, zdaž stačí naftalin z plynáren ku krytí veškerého konsumu indiga přirozeného a už se hádají, že 15.000 tun ho je k disposici, ale 25.000 tun že ho zůstává ještě v těžkých olejích. My si ho dobudeme, tvrdí Němci; to dobývání bude příliš drahé, těší se Angličané mající na ostrovech i v Indii plantáže indigové. Pomalu půjde o celý konsum světový, který krýti mínila továrna bádenská, která co do ceny ustupovala zvolna před cenou indiga přirozeného. Kupci z Indie nabízeli své nejlepší indigo po 15 mk za kilogram (80—90 procent), bádenská prodává po 14 mk (100 procentové) — a vyrábí je po osmi markách. K čemu náhle cenu snížiti, nepomýšlí-li už teď na celý konsum světový.

Používání indiga pomalu si teprv razilo dráhu do živností, barvíren i do továren textilních, však nyní i německá správa vojenská zavedla indigo umělé do potřeby vlastní. V posledním čase náhle přihlásily se ještě jiné dva způsoby umělé výroby indiga i oba ty

způsoby vedou se starým způsobem bádenským boj existenční. V celé té vřavě běží o ceny kyseliny octové i natria kovového, jež dobývati posud podařilo se ve množství obmezeném a které zajisté budou záhy nabízeny ze zdrojů rozmanitých za ceny nižší a nižší. Natrium elektrickou cestou dobývané vzpruží též průmysl i výrobu chloru a cyankalia popožene. Počátkem budou ceny těch látek vstoupati, ale záhy inteligence a kapitál přemůže obtíže.

Používá se pak umělého indiga mimo Německo v Rakousku a Francii i byl vývoz z Německa

v prvních 6 měsících roku 1899 . . . . 540.000 kg.
v prvních 6 měsících roku 1900 . . . . 947.000 kg.
do Ameriky . . . . 315.000 kg.

Bez urputného boje indičtí plantážníci neustoupí. Do roku 1897 se smáli tvrdíce, že nikdy umělé indigo jim škoditi nemůže, ale co stihly je nepohody živelní a náhle jim úroda indigová ochábla, věří od roku 1898, že nebezpečí hrozí. Povstala dvě sdružení: Behar indigo-planters Association a Indigo Improvements Syndicate; 240.000 rupií dáno na vědecký výzkum indigonosných rostlin, hledají se variety, které by měnivému ponebí Bengalu lépe vzdorovaly než rostliny starší i hledí se pěstěním docíliti vzácnější byliny, které by vynikaly výšším výtěžkem indigovým. Tak jako řepaři vypěstili semeno řepy čím dále tím cukernatější. A nouze nutí k racionelnějšímu hospodářství; nikdy dříve nehnojili, dnes vstoupá fabrikace superfosfátů a hledání ložisek fosfatových též mělo úspěch, na Christmas Islandu jsou záhy nalezeny a už zmáhá se úroda rostliny indigové o 50—100 proc. (zelené byliny), a počet sklizní ročních (jen listí) rozmnožen až na pět. Nejlepší půdy jsou rostlině nyní lýčkané vyřaděny, půdy horší věnují se třtině cukrové, s níž střídání zavedeno. Ale vzdor všemu úsilí prodej indiga přirozeného nevstoupá a ceny jeho nebyly nikdy tak nízké jako jsou nyní, což k dobrému bude kupci. Není v Anglii počet lidí malý, kteří čekají katastrofu ve pěstění rostliny indigové i ohlížejí se již po náhradě. Z Madrasu přichází zpráva, že tam pokusy se konají s rostlinou agave neb aloë perfoliata, jejíž vlákno výtečně na předení se hodí i poskytuje tkáň vzornou. Indigová kultura v Indii nepadne najednou, neboť není v interesu továren německých cenami zbytečně ztlačenými neodvolatelný proces s malým užitkem přispíšiti. Přechod k agave neb obilovinám může nastati zvolna a kdož ví, nedříme-li v rostlinách těchto revanche průmyslovému Německu.

A opět novinka se oznamuje, že zahájeno pěstění brasilské rostliny Carrapichos zvané, jejíž vlákno jest jemné, bílé, velmi pružné, při tom vysoce pevné a 2—3 yardy dlouhé. Zvláště se chválí kovový lesk vlákna a jeho vzdornost vůči přetržení a není ani snad rostlina nějak zvláště citliva, nevyžaduje pozornosti, všude roste ve Státě São Paulo divoce a volně. Provazy i lana a nítě ze vlákna

toho vynikají vlastnostmi prý obdivuhodnými. A opět jiná rostlina se hlásí ze Španělska teprv nověji prostudovaná, keř to, z jehož plodů vyluhují tuk hojný a jemný, jenž za chladu nabývá konsistence stearinu, barvy bledě zelené, a jenž poskytuje svíček krásných čirých, velmi dlouho a zvolna hořících.

Mysliti se musí stále, i když je velmi dobře a vše běží normalně. Však v Rakousku vzalo si roku 1900—2375 příslušníků říše německé patenty, kdežto domácích přihlásilo se pouze 2119! Ta číslice křičí do duše i našim sousedům domácím, toho času nepřátelům našim, což nezavládne rozum a cit k interesům našim společným?

Však rostlinami vyjmenovanými není vyčerpáno všechno. V údolí kazanlickém okolo Turdži vyrábí se ročně 2500 kilogramů esence růžové: jeden hektar půdy dá 5000 kg květu, odkudž pochází 1 kg oleje. Kolem Verony prodá se 350.000 kg kořínků kosatcových na parfum fialkový, v Anglii, ve hrabství Surrey od XVI. století v sezoně denně destilují až 15.000 kg rostlin na silici mátovou i lavendulovou; z Ameriky Státu Michiganského vychází do obchodu 200.000 kg máty peprné, z Ruska (Krasnoje) 60.000 metr. centů anýzu. Pole kolem Lipska — severně od nás — poskytují ročně 250.000 kg. růží. A to jsou příklady z krajin ne snad horských, nýbrž naopak našim velmi podobných — studených.

Ad vocem studena. Francouzský ministr agrikultury dal si referovati o používání moderních vymožeností fysikalných v nízkých temperaturách, pokud by se jich v hospodářství rolním použíti dalo. Z referatu pana de Loverdo vyjímáme. Anglie používá v dopravě a konservování svých potravin nízkých temperatur v míře nejrozsáhlejší. V Anglii konservuje se ovoce všech druhů, maso z jatek, máslo, sýr, v Irsku ryby a drůbež. Dříve Anglie kupovala své potřeby domácí ve Francii, nyní vozí si z Australie své zmrzlé skopce (6½ milionů koupil loni Londýn), z jižní Ameriky, Kanady a z Evropy zmrzlé maso hovězí (600.000 m. ctů.); z Viktorie, Nového Zelandu, Kanady a Spojených Států máslo (65,914.800 kg.), z Ruska, Egypta, Maroka i Ameriky vejce (167 mil.); z Ruska a Kanady drůbež, z ostrovů kanárských i Antil, z Australie, Ameriky i Kapu přes milion hektolitrů nejjemnějšího ovoce. Vejce dojdou úplně čerstvá, ovoce dozralé, ale zcela libovonné a čerstvé, ač z Kapu do Londýna potřebovalo čtyři neděle parné cesty mořské. V Anglii vstoupá konsum masa měsíc od měsíce, kdežto v Paříži klesá; i ceny v Anglii i v Americe jsou daleko nižší než jsou ceny masa v Praze. Počítajíc na osobu klesl konsum masa v Paříži o 6 kg v jediném roce, v Marseillu dokonce o 11 kg. Však to by ani nezaráželo tak národní hospodáře, jako že v té míře, ve které klesá konsum masa, vstoupá přímo pití alkoholu. Počítají, že se Francouzům nedostává 600.000 tun masa, jež by importováno mělo býti při racionelním hospodářství z kolonií. Pomýšlejí na dovoz z Mada-

gaskaru, z něhož by rádi udělali fracouzskou Australii, kdyby bylo kolonu (osadníků). Cena vola na Madagaskaru je 50 franků. Referat probírá systemy zimotvorné i ceny kubického metru studeného vzduchu vychlazeného každým z nich. Pokusy byly činěny, jak dlouho vydrží maso konservované mrazem po té, když z atmosfery ledné vyjato bylo. První podmínkou jest, aby chlazeno bylo velmi studeným a suchým vzduchem, nikoliv mokrým ledem. Suchý mráz konservuje výborně, i po přechodu v temperaturu obyčejnou vydrží maso ve svěžesti i nepáchne. Jsou ve Francii krajiny, kde drůbež, ovoce, domácí všelijaké produkty jsou v místě i okolí velmi laciné, daly by se ale lépe prodati, kdyby dále doveženy býti mohly. I zařizují se vagony i oddělení lodní zcela zimotvornými pomůckami opatřené v Rusku, ve Francii; v Anglii jest dokonce při ministerstvu agrikultury zvláštní oddělení pro dopravnictví studené (cold storage division).

My tak ještě o pivo máme postaráno.

*

Astronomická zpráva na červen. Dne 21. června je začátek léta. Slunce vstupuje do souhvězdí Blížence, zároveň s ním vychází i zapadá, tak že hvězdy tohoto souhvězdí i celého nejbližšího okolí jsou slunečním světlem přezářeny a nelze je pouhým okem pozorovati — leda že by nastalo úplné zatmění Slunce. V poledne je tedy souhvězdí Blížence více než 60° nad obzorem jižním jako Slunce a pod ním poněkud v pravo souhvězdí Oriona. Tutéž polohu vzhledem k obzoru měla tato souhvězdí dne 21. prosince o půlnoci, jenže Slunce nebylo v souhvězdí Blížence, nýbrž v souhvězdí Střelce nejníž pod obzorem. Podobně zase dne 21. června o půlnoci vrcholí nad obzorem jižním souhvězdí Střelce ale jen ve výši zimního Slunce asi 15° a Slunce je se souhvězdím Blížence pod obzorem.

Z ostatních letních souhvězdí nejvýznačnější jsou po 10. hodině večerní nad jižním obzorem souhvězdí Hadonoše, Hada a Vah a nad nimi téměř v zenitu souhvězdí Herkula, Koruny a Boota. Nad západním obzorem září Regulus v souhvězdí Lva a Spika v souhvězdí Panny. A nad východním obzorem je nejjasnější stálice letní oblohy Vega v souhvězdí Lýry a pod ní velký kříž souhvězdí Labuti a poněkud v pravo souhvězdí Orla. Severní obzor je téměř prázdný. Souhvězdí Malého Vozu a Draka stočila se nad Polárku, souhvězdí Velkého Vozu je vysoko od Polárky v levo a souhvězdí Kassiopeje téměř symetricky v pravo, ale mnohem níže. Nízko nad severním obzorem svítí jasná Kapela v souhvězdí Vozky.

Z oběžnic lze pozorovati krátce před východem Slunce Venuši jako jitřenku. V prvních dnech června je také Merkur jako večernice viditelný, ale ne dlouho, poněvadž byl v největší elongaci východní 23° dne 28. května. Jupiter dlí v souhvězdí Kozorožce

a vychází začátkem měsíce v půlnoci, ale koncem měsíce již v 10 hodin večer. Saturn předchází Jupitera v souhvězdí Střelce a vychází téměř o hodinu dříve než Jupiter. Obě tyto velké oběžnice jsou v zimních souhvězdích ekliptiky a proto se zdvihají jen nízko nad náš obzor. Mars je v souhvězdí Býka a vychází koncem června asi 2 hodiny po půlnoci. Uran je v opposici se Sluncem v souhvězdí Hadonoše a Neptun není viditelný.

O astronomii na středních školách přednášel na sjezdu českých profesorů v Praze dne 19. května profesor Fr. Nábělek z Kroměříže. Ve své obsažné přednášce rozvinul plán: jak astronomii vyučovati, aby žák co nejvíce nových poznatku, idejí a perspektiv nabyl, a dovedl si aspoň poněkud představiti prostorovou velikost a bohatost vesmíru. Zcela právem bylo k tomu poukazováno, že žák musí v ostatních předmětech nejen poznati, nýbrž i zapamatovati ohromné množství tvarů, podob a map a že mnoho z těch obrazů, jež popisovati musí, nikdy neviděl a snad nikdy nespatří. Za to však tvaru a obrazů hvězdné oblohy obyčejně nezná, a přece stále je má nad sebou a za každé jasné noci může je viděti a představiti si v nich veliká Slunce a kolem nich tisíce milionů světů naší Zemi podobných a oživených bezpochyby také tak jako tato myslícím tvorstvem.

Astronomie je ovšem věda málo „praktická“, dnešní svět ji nepotřebuje, leda když v moři bloudí a nebo hodiny řídí. Avšak bohudíky není tato „praktická“ stránka věcí ani pro dnešní svět vším a pro astronomii zbývá v duši každého člověka, bez rozdílu vzdělání nebo stáří, volné místo, které by rádo bylo vyplněno, jen kdyby příležitosti bylo více.

Pan Nábělek vydal většinou vlastním nákladem řadu pomůcek pro vyučování astronomie, z nichž účelům středoškolským zvlášť poslouží velká nástěnná mapa oblohy vydaná s podporou České Akademie. V rozhovoru byla naznačena některá možná zlepšení pro případ druhého vydání. Mezi jinými bylo uvedeno také to přání, aby mapa obsahovala pomocná spojení jednotlivých význačných hvězd každého souhvězdí v jediný přímočarý obrazec. Spojení taková znamenitě usnadňují přehled souhvězdí, jen kdyby bylo možno v tomto spojování docíliti jednoty a jednoduchosti. Fantastické obrazy odpovídající názvům souhvězdí nemají naprosto žádné ceny a měly by úplně odpadnouti. Hvězdy mohly by míti podobu bílých kroužků s poměrem velikostí, jakýž byl přijat na př. pro klasické mapy Bonnské a nebo pro mezinárodní velkou fotografickou mapu oblohy.

Avšak k druhému vydání z finančních důvodů sotva tak brzy dojde a přání uvedená nejsou nikterak podstatná, takže učiteli může mapa, tak jak je, výborně posloužiti, neboť ona přímočará spojení mohou býti slabou bílou barvou na temné pozadí mapy přikreslena, a ostatní podrobnosti jen při pohledu z blízka možno rozeznati, tak že celkovému přehledu nepřekážejí. *N.*

PŘEHLED LITERÁRNÍ.

ZE SLOVANSKÉHO SVĚTA.

Z polské literatury. (Dokončení.)

Polská spisovatelka **Konopnicka**, *) známá svými sympatiemi k nám Čechům, bude slaviti letos dvacáté páté výročí literární činnosti své. Nesmíme na ně zapomenouti. U nás je jméno její vděčně zapsáno, a v letech posledních přinesl „Ženský Obzor" vřele psanou biografii její. Minulý rok vydány spisy její ve vlídné, miniaturní formě. Zrovna nedávno vyšly „Poezye" 1. Fragmenty, 2. Helenica, vykazující všecky přednosti této duchaplné spisovatelky. — U nás známá a oblíbená spisovatelka El. Orzeszkowa vydala loni „Chwile", několik novel. Literáti polští těší se již za živobytí cti, že bývají spisy jich po — a — odsuzovány; vviadřuji se takto nejapně zúmyslně. Poláci mají přednost, že u nich vládne poměrně větší nestrannost a objektivnost v kritice, poněvadž mají několik literárních středisk, zvláště Krakov, Varšavu, Lvov, ba i Petrohrad. Konkurence a vzájemná kontrola vylučuje tyranskou samolibost, kantorskou neomylnost a jednotvárnost, mimo to polská elegance a literární slušnost vylučuje známou onu bezta ktnost, jež bují u menších národův. Redaktor zajímavého „Pogladu na świat" (Krakov) W. M. Kozlowski rozepsal se o „Idei etyczno-społeczne" v posledních povídkách Elizy Orzeszkové. Kozlowski napsal již řadu studií z oboru filosofie a literárních dějin, zvláště o Schillerovi, Bourgetovi, Nitzschem, o Ploszowském (představitel třetího pokolení XIX. stol.), o Košciuszkovi, črty z prostonárodní vědy, zvláště z přírodopisu. V brožuře „Idea etyczno-społeczna" obírá se K. nejprve pojmem dobra, při čemž se zmiňuje o dějinách jeho. Některé sekty jako Taboritě, Moravští bratří se snaží, do skutečného života přenésti slova Kristova; budují si království Boží na zemi. Na to probírá mravní a společenské zásady ve spisech El. Orzeszkowé. Hlavně ho interessuje, kterak autorka řeší problem dekadentství.

Již v „Chamě" je naznačen boj současné pseudocivilisace; ústředí je obyčejné. Nad Niemnem je otázka tato mnohem složitější; zde se sbíhají ideový a esthetický zájem povídky: rodina Korczynských a epopea Bohatyrowiczuv. Rodinu první představuje dřoucí se Benedykt, oddalující se následkem toho vší vyšší práci, a žena jeho Emilie, čtoucí francouzské romány, blouznící o markýzech a snící ve svém budoarku bez pochopení pro život a přírodu. On táhne jako soumar, aby ona mohla těkati jako motýlek. Ona je dekadentka, ač toho vlastně neví. To je ta nešťastná pseudointelli-

*) Několik vřelých slov o Konopnické přináší Biblioteka Warszawska a Ljubljanski Zvon od Iv. Brijatelja F. Rylski v Przeglądě powszechnem

gence, která se již napáchala tolik zla. Povídka je protestem proti dekadentské pseudoesthetice. V „Dvou běhounech“ je zásada ethiky a esthetiky, civilisace i dekadentismu posunuta již dále. „Žíti nejen pro sebe, nýbrž i pro jiné, čili staré altruistické: býti dobrým a užitečným také pro jiné“. To je tak jasné, jako je pastucha, který sází stromy mající dávati stín a ovoce, až ho tady nebude, civilisovanější nad knížete, který dává káceti stromy, z jejichž výnosu si pak rozmnožuje své příjemnosti. Zkrátka: Vivre pour autrui, jak je také Comte v náboženství lidskosti hlásal.

Ale tyto intelligence dekadentské jsou tu již ostřeji vyhráněny, Zdzislav Granowski je dokonalým typem vědomého epikureovce s celou zásobou argumentův čerpaných z filosofie dekadentismu. Na „Dwa bieguny“ mělo zajisté vliv dílo Sienkiewiczovo „Bez dogmatu“, ale Orzeszkowa, tento výtečný mistr drobnomalby, odstranila od reka svého ony vlastnosti Leona Ploszowského, které ho činí nesympatickým. Leon však je daleko hlubší a životnější nežli Zdislav. V povídce této se střetla ethika zásad s ethikou rozmaru.

Ze sbírky „Melancholiků“ vybírá Kozlowski pouze některé povídky, jež sem patří svým směrem, v němž se řeší problem štěstí se zásadami životními a jejich základem společenským. Jsou to Bratří, Světlo v ruinách, zvláště pak Australčík a Argonauté.

K přemýšlení poskytuje dosti látky tento citát: „Práce je hlavní podstatou života... Ale práce oddělená od umění stává se mechanickou, proměňuje se v otroctví průmyslu“.

Sienkiewicz v „Bez dogmatu“ položil nynější osvětě tuto otázku: Zdali přebytek myšlének není na závadu účinnému životu? Anebo jak Ploszowski praví, zdali jenom hlupáci mohou býti šťastni? U Orzeszkové vystupuje jiné dilemma: buď si vyvoliš krásno a rozkoš v životě anebo přísný závazek povinnosti a práce. Typy Orzeszkowé se rozhodují pro věc ethiky.

Orzeszková je u nás tak oblíbená, že ji možno počítati mezi české spisovatelky. — O ženské otázce vydala „Kilka slow“ Jadwiga Rostworowska. — Mezi ženskými autory uvésti třeba Žofii Wójcickou, která sepsala drama Psyche a Diletanti. Z básní v době poslední vydaných jmenujeme Jana Kasprowicze „Ginacemu światu“, hymnické zpěvy, Jana Herty „Z teky wrazeň“, „Wybór poezyi.. Kasprowicze. Krásná je sbírka básní Václava Wolského „Niezanym“ „Bašň puszczy bialowieskiej“ od Václava Makowského. Wl. Reymont napsal „Przed świtem, pewnego dnia, spravedliwie“. Více o tomto nadaném spisovateli viz v Mazanowského „Mloda Polska“; Reymont má neobyčejný dar líčení, ale kritika mu vyčítá hrubost a drastičnost obrazův. — Niemojewského „Legendy“, illustrované Debickým, jsou velice krásně vypraveny; sváději zrovna k překladu do češtiny. — Také u nás již známý Przerwa-Tetmajer se dostavil. Dojmy

(Wrażenia); mimo to vydal již čtyři svazky Poezye (Melancholia, Otchlaň, Hasła, Panna Mery, Zawisza Czerny, Aniol Śmierci). Nejsilnější je v líčení života selského, v němž si sám libuje; rodinnou podobiznu jeho přinesl lonský „Głos narodu". — Woyczyński se ohlásil „Z młodzieńczych snów", Josefat Nowiński napsal povídky ze současného života „Życie i marzenie" (Život i sny). — Nyní počala vycházeti nová sbírka „Arcydzieła polskich i obcych pisarzy (veledíla polských i cizích spisovatelů) a vyšly již Marya Malczewského, Konrad Wallenrod a Lila Weneda; snad se dočkáme, že v sbírce této vyjde i nějaký překlad z naší literatury. — Tygodnik Illustrowany vydává jako přílohu „Pisma Sienkiewicze"; nyní vyšlo již 40 svazků tohoto vévody polské literatury. — Z překladů vypočítáváme zvláště Laboremus od Björnsona v překladu dra. Alfr. Wysockého a Naděje Heijermannse Hermana v překladu Kasprowicze.

*

Kornel Ujejski (1823—1893). Napsal Kazimierz Wróblewski. Připojeny dopisy Ujejského, Szajnochy a Bohd. Zaleského. „Poslední romantik" polský, jenž napsal „Skarga Jeremiego" (Nářek Jeremiášův) a množství oněch „Melodií biblických", z nichž mluvilo rozdrásané srdce polské. Nářek Jeremiášův povstal r. 1846—47 a tu si třeba uvědomiti, za jakých okolností vznikl: odehrálo se povstání haličské, zavznělo „Z dýmem požárův". Zdrojem Nářku J. je zmučená Polska; je to týž zdroj jako v Mickiewiczových „Knihách a Putování národa P.", jako v Předsvitu a Anhellim. V literatuře polské nemá Ujejski soupeře co do popularity, aspoň v některých básních; on chtěl vyzpívati „ten ból matczyny".

Práce Wróblewského je založena na pramenech, svědčí o neobyčejné píli, ač ještě mladý autor neproniká dosti ostře samostatným úsudkem. Pěkně je zachyceno ono ústředí, z něhož vyšel Ujejski ve Lvově v letech čtyřicátých. Zajímavou osobností byl Jaszowski, který chtěl vydávati Slawianina; byl to přítel Ad. Rościszewského a podařilo se nám z korrespondence tohoto posledního konstatovati, že Jaszowski přeložil do polštiny také Kollárovu „Vzájemnost", ale censura ji potlačila.

Roku 1847 se ubíral Uj. do Paříže, aby se tam poklonil Mickiewiczovi a poznal Slowackého, který měl také na jeho básnickou tvorbu veliký vliv. Na cestě navštívil Vinc. Pola ve Warmbrunnu; odtamtud šel ve společnosti našeho slovutného fysiologa Jana Purkyně a jeho synů na Krkonoše a byl na vrcholu Sněžky.

Ujejski byl politickým nepřítelem Stančíkův, a když byl zvolen r. 1877 do říšské rady, patřil s Hausnerem, Wolským a Skrzyńským k menšině. My mu musíme zachovati vděčnou památku, poněvadž byl nadšeným Čechofilem. Všeobecnou pozornost vzbudil dopis jeho k 500leté památce narozenin mistra Jana Husi, „v němž vzdal hold

pamětí národního bohatýra Čechův a vyjádřil naději, že na místě domu, v kterém se Hus narodil, bude státi kdysi kostel, a na žalostné hoře krve a slz, na hoře obětí sluneční vyhledlé, na Vaší Bílé Hoře, bude státi někdy Váš pantheon.“ — „Z Polsky, která je sestrou Vaší, z Polsky, zdeptané a vznešené, ukřivděné a milosti plné, vznášíme k Vám, bratří Čechové, toasty se známým heslem Vašich předků: „Kielich dla wszystkich! Tak, kalich štěstí, kalich volnosti pro Vás i pro Vaše nepřátely, nám Polákům i Čechům, jim Moskalům i Němcům...

Ujejski byla silná romantická povaha, která uchvacovala a unášela Poláky. My máme o něm pěknou informační studii od Fr. Kvapila v „Osvětě“, vyznamenávající se všemi přednostmi tohoto znatele polského písemnictví. Elegantní formou, lehkým způsobem zachycuje jasně obraz činnosti Ujejského; při tom je viděti, že sám zná spisy Ujejského a neslepuje článek svůj podle různých článků a z literarních dějin.

*

Kazimierza Brodzińskiego „Wspomnienia mojej mlodości“, vydal prof. J. Tretiak. Kdo by neznal jména autora selanky „Věslava“? Patří k předním pěstitelům polského písemnictví s počátku 19. století. Zemřel v Drážďanech, kde bývala kdysi silná polská kolonie. Prof. Tretiak uveřejňuje nejprve uvedené vzpomínky z mládí Brodzińského, pak následují úryvky z deníku Br. z r. 1813, kdy byl dělostřelcem. Br. si odbyl kampaň ruskou i německou, pod Moskvou byl jmenován důstojníkem, u Lipska přišel do zajetí pruského. Pak se stal professorem polské literatury, ale před tím proběhl mučení neplaceného byrokrata. Přeložil také „Pannu Orleanskou“. U Tretiaka je připojena také autobiografie jeho z r. 1823.

Mládí měl zlé; zavinila to nejvíc macecha jeho. Když chtěl jednou jíti domů, prodal nepotřebnou čepku za několik „czeskich“, aby měl peníze na cestu. Gymnasium studoval v Tarnově, kde se mnoho obíral německou literaturou; polských věcí moderních bylo ještě poskrovnu.

Pěkná je episodka, kterak na gymnasiu měli zpívati jakousi německou loyalní píseň, které však přední zpěváci dali notu — mazurky. Lze si pomysliti zděšení nešťastných professorův. Náčelníci rebelie potrestáni tím, že museli klečeti celý rok o mši sv., ale tu ostatní studenti solidarně s nimi také klečeli.

Se stanoviska literarního a psychologického je zajímavo místo, kde B. vypravuje, kterak na něho působilo n ě m e c k é n a d š e n í, jež se však u něho obrátilo ve vlastenecké nadšení p o l s k é. Je to týž úkaz, jaký vidíme u našich buditelů, Šafaříka, Kollára, kteří studovali v Jeně. Na Kollára měla slavnost na Wartburku vliv ovšem zcela jinaký, nežli u německých studentův.

Poznal jsme to sám na sobě, jaký účinek měly na mne přednášky o německé „osvobozovací" válce a ono hnutí, jehož původcem byl otec turnerův, Jahn. Při celé přednášce prof. Minora jsem myslil pouze na — svou vlast; tento dojem jsem sdělil ihned p. dru Murkovi.

Týž úkaz vidíme také u Brodzinského.

Ve Vídni vydal Collin nadšené básně vlastenecké namířené proti Francouzovi (s nímž tehdy Poláci velice sympatisovali); ale poesie Collinova plná čisté lásky k vlasti a citů opravdově lidských, bohatá na přirozené obrazy zalíbila se Brodzińskému tak, že básně Collinovy s nadšením přeložil. Ovšem zdálo se mu, že to jsou city čistě polské; přátelé jeho mu pak radili, aby upravil ona místa, kde je zmínka o Němci neb o rodu Habsburském. Zpráva o překladu patriotských básní se donesla až k uším professorů, kteří z toho měli ovšem velikou radost a pan praefekt ho „na hlavu poceloval". Brodziński měl se za to dostati na Teresianum do Vídně, kde by se mu bylo dostalo nejpečlivějšího vychování — pro něho, bídu troucího by to bylo mnoho znamenalo — ale touha a láska k vlasti — Polsce rozhodla jinak. Odebral se do Krakova na universitu, kde studoval filologii a filosofii.

Zničila ho suška.

Zajímavo je, že o Brodzińském napsal největší studii Rus Arabažin, který se stal později redaktorem „Severního Kurjera". Když loni tento organ knížete Barjatynského byl zapovědĕn, psal jsem o něm obšírněji v „České revui".

*

Z polského dějepisu uvádíme několik spisů: Studya Historyczne od Vikt. Czermaka, univ. prof. v Krakově, jenž v objemném spisu (341 str.) uveřejnil řadu pojednání týkajících se Vladislava IV., Jiřího Lubomirského (1616—1636), kde je obrázek tehdejší studující mládeže polské doma i za hranicemi, o vojně smolenské 1633—1634, o různých památkách polských ze 17. a 18. stol., „milostky královské", o Zimorowiczovi, a nás zajímalo pojednání „Polska za války třicetileté". Jak známo, u nás v Čechách zůstali v paměti ne nejlepší Lisovčíci, kteří s fanatickým knězem-vůdcem svým bojovali na Bílé Hoře. Naproti Turkům však nemohl švédsko-polský Zikmund sehnati vojáky; byla to divná doba, o níž nelze psáti, kdo nezná studií Rezkových, jež musí býti pramenem o třicetileté válce každému, kdo o ní chce psáti.

Dixi — a řekl jsem to nedávno německy pánům historikům, že považuji za drzost, aby někdo psal o třicetileté válce a neznal studií Rezkových. Rozčilování mé nebylo a nebude nic platno. — Jiné spisy historické vydali: Julian Klaczko, starý vlastenec: Aneksya w dawnej Polsce, (jednající o unii Polsky s Litvou), k níž psal předmluvu hr. Tarnowski, Materialy do dziejów pospolitego

ruszenia 1497—1509 od Powińského a Kutrzely, Dubieckého: Obrazy i studia historyczne, od Rembowského, který vydal nyní dva velké svazky svých spisů „Ze života konstitucijného kníežectví Varšavského". U nás pak pozornosti zvláště zasluhuje, že v Nové universalní bibliotéce vycházejí Dějiny Čech od W. Tomka v překladu od Stražynské, která napsala o Nestoru našich historiků také informační úvod pro Poláky.

*

Stanislaw Belza: My czy oni na Szlasku polskim? Dobře je, podívati se občas na brožurkovou literaturu našich sousedů; v ní se skrývají nejspolehlivější data z domácnosti jejich a také se z ní dovídáme leccos zajímavého. Knížka tato vyšla již po druhé.

Horní Sleszko od Ratiboře do Katovic, od Bohumína do Opolí je dosud polské; bydlí tam na milion Polákův. Slezsko střední a dolní se již dávno poněmčilo nehledě k nepatrným zbytkům Čechů na hranicích a v několika koloniích českých. Že se Horní Slezsko dosud neponěmčilo, připisuje se vlivu krakovského biskupství, blízkosti Czestochowy a Krakova, a pak několika pracovníkům-vlastencům, z nichž nutno uvésti jména Kar. Miarka a Chociszewski. Avšak tento polský lid nemá národní uvědomělosti; tak ku př. prosili kdysi kněze svého, aby jich nenazýval v kázání „lidem polským", nýbrž „pruským" nebo „górnošzlaským". Na neštěstí je kraj tento bez osvícené intelligence, a Prusko se již důkladně stará, aby jej poněmčilo. Lhali a balamutili lid, ač i sedmimílová lež nemá věčné boty.

Když Bismarck zdolal Francii a pohltil její miliony, pustil se do kulturního boje proti katolicismu. Muž krve a železa sebevědomě prohlásil, že on nepůjde nikdy do Canossy. Poláci, katolíci, volili Němce z katolického centra, které bylo kdysi zcela jiné.... autre temps. Windhorst, vůdce centra, vystupoval proti german. pokusům vlády a připomínal kancléři ošumělé a neplatné: justitia est fundamentum regnorum. Když byl samovládce říše pobožnosti a dobrých mravů složen s kancléřského prestolu a poctivý Windhorst zemřel, začalo katolické centrum koketovati s vládou císaře-protestanta. Až dosud kněží, dokud bylo zle, bránili jazyka lidu, ale teď se začalo pomalu němčit; první krok učinily Caecilien-Vereiny. Na „svatá jména" se lidé nejvíc upíchnou; svatí byli vždy nejlepší osoby, ale „hrnce nelepí" — praví polské přísloví. Práce lidské ať si obstarají lidé sami. Když katoličtí mužové z centra nalézali srdce své pořád blíž a blíže u vlády, shledala najednou také „Germanie", že Poláci jsou méně cennými katolíky; zkrátka, centrum kdysi Poláky vroucně objímající, obrátilo se k nim týlem.

Ježto úřady se zcela v duchu pruském chovaly k Polákům a nyní se k moci světské připojil i kostel, vzniklo mezi ubožáky již

před volbami heslo: Volte Poláka a ne Němce. Heslo to přinesla „Praca" a „Dziennik Berliński" a celé hnutí toto nejlépe charakterisovala brožurka „Pryč z centra". Úsilí hakatistův a jiné činy Prušáků vzbudily koncem minulého roku tím větší pozornost polského tisku z Haliče a z království.

Ale tu se stalo něco neočekávaného. Katolické polské časopisy, v jejichž čele stojí „Katolik", se vymkly z této národní organisace a přinesly provolání, aby na Horním Slezsku volili opět Němce z centra. Proti doktrinářským vývodům a zásadám „Katolika" a jeho klerikalních spojenců se obrací Belza. Není v pořádku, užívá-li „Katolik" u jednoho milionu Poláků na Slezsku jako důvodu politické nezralosti; však ani jinde není u Poláků lépe, viz Halič. „Katolik" se domnívá, že volbou poslanců z centra si Poláci zachovají aspoň bývalé katolické přátely. Ale to je věru politika platonického utilitarismu, zálusk na dlašky a ne na zralé ovoce, z čehož nic jiného nekouká nežli hladový žaludek a — německý poslanec. Ostatně katolický Polák se ve věcech své víry vždy sejde s katolickým Němcem, ale je jiná otázka, zdali má pro něho Němec také takové srdce jako polský poslanec jeho. Polské přísloví „Póki świat światem, Polak Niemcovi nie bedzie bratem" připomíná skoro českou pravdu: Spíš se had na ledu zhřeje... V otázkách národnostních stojí Polákům vlastně mnohem blíže socialisté nežli katolici; je to viděti také na časopisectvu jejich. Teprve když „Vorwärts" nazvala německé školy v polských provinciích Folterkammern, tu teprvé se přibelhala Kölnische Ztg s odsouzením pruské politiky.

Místo aby se „Katolik" staral o zvětšení vážnosti Poláků v Berlíně, hlásá seslabení vlastního národa. Ke konci brožurky vytýká Belza autorovi katol. provolání také nesprávnosti v jeho logice a končí smutným rozhledem, že polskému lidu na Horním Slezsku hrozí nyní vlastně dvojí nebezpečenství, jednak se strany kněží, jednak se strany Němců-chlebodárcův.

Autor této brožurky jest advokátem ve Varšavě, ale je dobrým znatelem věcí slezských; je to poskoslezský Hořica, Sláma, Hrubý nebo Prášek. Mimo to vydal množství cestopisův, o nichž jsem psal předloni v „Č. r." Stanislava B. jest nutno rozeznávati od bratra jeho Vladislava, onoho Čechofila, který byl přítelem Hálkovým. Těžko vše věděti a správně rozeznávati všechny Nováky, Procházky, Truhláře, ba i Karásky. Já ku př. mívám někdy veselou vojnu o vlastní své práce, které se i v mé přítomnosti hledají na jméno — Jiřího Karáska; neštěstí to však není, když si dva literati téhož jména dělají vzájemně reklamu.

Zkušenost učí, že se u mnoha národů pohraniční čára nemění; kéž by to byla pravda také o Horním Slezsku. —*ará.*—

*

O Sibiři napsal knihu Studnicki „Współczesna Syberya", k níž je připojena mapa, Grzegorzewski vydal „Z pod nieba

wschodniego", kde provádí čtenáře po Buchaře, Číně, Kirgizských stepích, ukazuje mu údolí, Josafat a cestuje s ním po Nilu. — Akademie krakovská obírá se také národopisem maloruským, běloruským a litevským; jsou v tom jakési historické tradice. Tak nedávno vydala „Lud bialoruski na Rusi litewskej" od Federowského; do téhož oboru spadají také Materialy i prace komysyi jazykowej a Slovník polských nářečí, který pořádá zasloužilý ethnograf Jan Karlowicz; vyšla již druhá čtvrtina od F—K. — Ve Vídni máme obyčejně do „nejbližšího" kostela dobré půl hodiny, zvláště my, kteří musíme bydleti na periferii města. Mezi těmito chrámy je přece několik „českých", ale také Poláci mají jeden polský na Rennwegu, o němž vyšla malá monografie. Je to zajímavá podívaná, kterak se v neděli na požehnání scházejí babičky a známí z široka daleka; v X. okresu mají bohoslužby v tělocvičně v škole Komenského. Tu se cítí naši krajané, když slyší české litanie, jako doma. Té čtvrt hodinky, co stojí před kostelem a navzájem si sdělují novinky o své dědině, jim stojí za celý týden.

*

Obrazy i studya historiczne od Maryana Dubieckého. Připomínám hned, že je to vydání druhé, ale pro článek o prvním historikovi polském, Janu Dlugoszovi také pro nás zajímavé. Dlugosz byl vychovatel synů královských; jeden ze žáků jeho se stal králem českým a uherským, byl to Vladislav, „Dobře", druhý se stal světcem a patrónem Litvy. Školu historickou prošel vlastně na dvoře biskupa Zbigniewa z Oleśnice a v mládí svém byl pro boje s německým řádem. Do dob těchto padá Jiráskova „Tčevská hranice". R. 1432 pomáhal Jan Čapek ze Sán králi polskému proti německým rytířům. „To byl spolek polského národa s českým proti všem národům". Chojnice je zarazily; odtáhli k Tčevu, v němž byli Němci a Češi. „Tčeva dobyto a ubohý pan Mikuláš z Rokytníka sezná, že Čechy přivedl Němcům vlastní bratr jeho Jan a syn Jiří, ale — hlasuje pro jejich smrt.

„Český Taras Bulba!" — dodává klassicky Jan Vobornik v studii „Alois Jirásek". Dlugosz vyjednává později s Oldř. Červenkou, Čechem; žoldnéry řádu byli Němci a Češi, kteří nepřispěli k naší slávě (str. 251).

Dlugosz vedl v Praze vyjednávání, aby po smrti Jiříkově byl zvolen za krále jeho chovanec, s nímž se r. 1471 jako s mladičkem ubíral do Prahy; ale roku následujícího se musil pro nemoc vrátiti do Krakova. Za pobytu svého v Čechách sbíral rukopisy klassiků a historiků. Zde si ho tak vážili, že mu prý docela nabízeli arcibiskupský stolec, ale skromný kanovník krakovský odmítl tuto důstojnost.

Dlugosz psal důležitá díla svá po latinsku; veliké zásluhy jeho byly by vzrostly desaterónásobně, kdyby je byl složil jazykem ma-

teřským. Rukopisy jeho měly zvláštní osud připomínající trochu Gunduličova Osmana. Celé vydání dvanácti knih dějin Dl. vyšlo teprve roku 1712 — a to až v Lipsku, cizozemcem Jindřichem Huysenem, Holanďanem, učitelem syna Petra Velikého.

Teprve v druhé polovici 19. stol.. vydáno XII. knih historie Dl. munificencí hr. Alexandra Przeździeckého; překlad jejich do polštiny pořídil prof. K. Mecherzyński. Dlugosz zemřel r. 1480 a tělo jeho doprovázeli k poslednímu odpočinku kralevicové a nejvyšší mužové polští. — O sv. Kazimírovi, blahoslaveném patronu Litvy, kterého vyučoval Dlugosz, vyšlo pojednání Dra Papée v Atheneum 1896 a pěkný článeček Ferd. Hoesicka v knize „Szkice i opowiadania historyczno-literackie". Sborník tento (489 str.) obsahuje množství obrázku z polských dějin a literatury, v níž patří Hoesick mezi přední znalce let 30—50. Uvádíme jen Sobieski i Marysieńka, Euzebius Słowacki, otec básníkuv, Leon Borowski, serie drobných črt věnovaných Mickiewiczowi, Chopinovi, Słowackému, o Matejkovi, „ze života a z knížek" a Zakopaném, o veteranu Julianovi Klaczkovi, odhalení pomníku Mickiewiczova ve Varšavě. Matejko pocházel z rodiny české; svědčí o tom nejen křestní list otce jeho, tuším z Hradce Králové pocházejícího, nýbrž i české jméno samo sebou. Jako Polák by se nazýval Maciejka. Pamatuji se na ušlechtilou tvář jeho, když vyhlížel kdysi z Akademie a s patrnou zálibou se zadíval na Florianskou bránu. Mistr Matejko byl sám již plnokrevný Polák; už sujety jeho grandiosních obrazů to prozrazují. Čtvrtý oddíl studií Hoesickových tvoří „Věci polské v Paříži", věnované hrobům polským, Montmorency, bibliotece Polské, náhrobkům královským, jež nás svádějí mimovolně k parallele se vřelým článkem nebožtíka Ed. Jelínka „Slovanské dojmy z Francie". (Sl. Sbor. 1885). Jelínek dovedl psáti teple, vřele a uchvacoval více čtenáře. — Co se týká dějin umění, vyšlo v polské literatuře několik spisův: Krátki zarys historyi sztuki od Żmigrodzkého, elegantně Wierbińského Akwarele Angielskie v sličné úpravě (podobných studií jest u nás přece jen po řídku), a pojednání o Słowackém v moderním umění od Matuszewského.

Dr. Josef Karásek.

*

Několik kapitol ze styků česko- a rakousko-ruských. Sebral Dr. Josef Karásek.

Právě v době, kdy pan arcivévoda František Ferdinand z Este se vydal na cestu k ruskému císařskému dvoru, počala rozesílati vídeňská Akademie zajímavou korrespondenci císaře Josefa II. s hr. Ludvíkem Cobenzlem, vyslancem rakouským při ruské říši. Korrespondence tato točí se hlavně kolem spolku rakousko-ruského a vydání její pořídil krajan náš, dvor. r. Josef rytíř Fiedler a Beer. Vlastní zásluha o tyto dva svazky ve Fontes rerum Austriacarum

přísluší hlavně Fiedlerovi, který již dříve se obíral styky rakousko-ruskými. Připomínám jen spisek »Beziehungen Österreichs zu Russland« (1584—1598), který měl přednésti dne 30. května 1866 v slavnostní schůzi císařské Akademie, ale v roku onom k ní ze známých příčin nedošlo. Pojednání toto padlo do časů, kdy nepřítel říše Habsburské hrozil vpádem do Čech a kdy se již spojil se všemi nepřátelskými živly našeho mocnářství.

Nedávno jsem se zaměstnával snahami Habsburků o korunu polskou po vymření rodu Jagiellonského a po smrti Štěpána Bátora. Císař a arcivévodové užívali k poselstvím do Polska několikráte pánů českých, kteří se v řečech svých dovolávali příbuznosti jazykové a pokrevenství Čechův a Polákův, ale marně. Strana Zamoyského zvítězila. Také v době této se objevila poctivá nezištná politika cara ruského, který chtěl vší silou podporovati snahy svého »císařského bratra« o Polsko.

S počátku zamýšlel jsem podati jen krátký referát o knihách akademiků Beera a Fiedlera, ale když jsem počal pátrati po pramenech a pomocné literatuře a prohlédl knihu Adelunga »Uebersicht der Reisenden in Russland bis 1700«, vzrostla mně látka pod rukou, a na mnoze se mně podařilo, že jsem mohl připojiti doplňky nebo vysloviti nové kombinace. Co jsem sebral, to zde předkládám.

Nejprve se zmiňme krátce o stycích č e s k o-r u s k ý c h, které od pradávna byly arci nepatrné a jen zcela platonické.

Čechové se s říší Ruskou nestýkali politicky nikdy; je to pochopitelno z položení našeho, neboť mezi korunou českou a říší kyjevskou a později moskevskou leželo Polsko. Zájmy naše a zájmy orthodoxního Ruska neměly nic společného. Přiházelo se sice někdy, během století, že daleko na východ zašel český cestovatel jako Jeronym nebo bratří, víry lepší hledající, ale to nemělo nikdy smyslu praktického, ani theoretického. Spíše se zdálo jednotlivým historikům pravdě podobno, že Rusové poznali u jednotlivých hloučků Táborů, kteří zapadli až na jižní Rus, vozový tábor, jehož pak sami proti Tatarům užívali. Zcela pomíjející význam měla pomoc jakéhosi moravského pána, který r. 1447 s 600 jezdci přispěl knížeti novgorodskému Jiřímu proti Německým rytířům (jak vypravuje Perwolf), a také úsilí českého bratra Rokyty[1]), který r. 1570 se snažil cara Ivana získati své víře, minulo se zcela s účinkem.

Ačkoliv o stycích česko-ruských vlastně mluviti nelze, přece vidíme, že v l i t e r a t u ř e se vždycky zachovávalo vědomí o jakési p ř í b u z n o s t i j a z y k a č e s k é h o s j a z y k e m r u s k ý m. Již od dob nejstarších, od Dalimila počínaje často, v století šestnáctém již dosti hojně nalézáme ve spisech našich předků jakési temné vědomí o příslušnosti k veliké rodině slovanské a pak o příbuznosti jazyků ruského a českého. Projevy těmito obíral se zvláště Jos. Perwolf[2]), a to již v Riegerově Slovníku naučném, později v Osvětě,

[1]) Viz Pierlinga: Antonii Possevini Missio moscovitica.

[2]) Spisy P. sestavil K. J. G r o t v »Pominkach po Jos. Perwolfě Varšava 1892.

a výsledkem dlouholetých studií jeho bylo dílo jeho »Slované, vzájemné styky jejich a svazky« (Славяне ихъ взаймныя отношенія и связи.).

Obzvláště otázka o původu Čecha byla nerozlučně spojena s bratry jeho Lechem a Rusem. Chronografy, kronikáři, letopisy odvozují původ Slovanův aspoň od babylonské věže. Tak tomu jest u Rusův, u nás, u Polákův, u Jihoslovanův. Zmínka o Rusích přichází tedy nejprve ve spisech dějepisných, »popis země ruské« je v kosmografiích a konečně v grammatikách a v slovnících se uvádějí také formy jinoslovanské a rovněž ruské jako u Husa, Hrubého z Jelení, Blahoslava, Benešovského, Loderekera etc. Více viz u Perwolfa (Филологическая литература II. Славяне), Duška v Musejníku a Grota ve spisu o reformě slavistiky na Rusi.

Chroniky a zeměpisy se zmínkou o Slovanech a Rusích vypočítává Perwolf v »Slavjané« II. str. 37. Jsou to: Aeneas Sylvius: Historia bohemica (1458, tištěna v Římě r. 1475), překlad Húsky 1487, Konáče 1510, znovu vydána Veleslavínem 1585, Martin Kuthen: Kronika o založení země české (1539, 1585), Václav Hájek z Libočan: Kronika česká 1541, Jan Dúbravský: Historia bohemica 1552, Zikmunda z Púchova: Kosmografie česká 1554 (L. fil. 1893), Daniel Adam z Veleslavína: Kroniky dvě o založení země české 1583, sem patří důležitý a zajímavý úvod Veleslavínův k Hosiově Kronice Mozkevské 1590, Bartoloměje Paprockého: Zrcadlo slavného markrabství moravského 1593, Diadochus 1602, Stambuch slezský 1609, Ogród królewski, w którem o początku cesarzów rzymskich, arcyksiążąt rakuskich, królów polskich, czeskich, książąt śląskich, ruskich etc. . opisane 1595. Má-li také Mirotický v obyčejích, právech, řádech a nebo zvyklostech všech národů 1579 zmínku o Rusích, nemohu udati.

Ale ve všech spisech těchto přicházejí o Rusku pouze větší, menší zmínky. Literatura česká, která má hojné cestopisy o Italii, Palestyně, zemi turecké, ba i franské, nevykazuje samostatného spisu o Rusku. Jednou však rozbouřila se universita zrovna v základech, když učení páni se do sebe dostali pro »původ Čechů«; nastalo zlé kaceřování a vzájemné pronásledování, až se do toho musil vložiti akademický senat. Šlo totiž o to, vyložit, odkud přišel Čech, zdali z Chorvatska nebo Ruska. Mistr Jan Sudetský se prohlásil proti tomu, že by Čechové a Lechové byli přišli do svých krajin z jihu, byl pro východní stranu, někde na Rusi. Jan Mat. a Sudetis napsal: Bohemorum nationem non e Slavis, sed ex Russia seu Roxolania originem habere 1614, a jako odpověď na spis Troila (Hagischorana): De Bojemia pia contra Roxolanos 1615 vydal zase De origine Bohemorum et Slavorum subsesiva 1615. Mikuláš Troilus Svatopolský, děkan filosofické fakulty, vedl boj patheticky pod praporem pohodlného vlastenectví. Ale bouřlivá polemika tato, o níž se také Winter v životě na vysokých školách pražských 417 zmiňuje, ukazuje jasně zájem již tehdejších dob o podobné otázky.

Byly to doby, řekněme si, teprve »tušícího« slovanství, od něhož uplynula ještě skoro dvě století, nežli se objevují ostýchavé počátky »vědecké« slavistiky.

Poněvadž nebylo žádných styků a známostí s Ruskem, nebylo ani popisu východní říše, zvláště ne takových spisů, jež by byly plynuly z vlastních zkušeností rodilých Čechův. Avšak v národě našem ode dávna byla záliba a chuť pro čtení dějepisné a zeměpisné, otcové naši a lid náš podnes rád čte popisy cizích krajin.

Když pak Ivan IV. Vasiljevič, příjmím Hrozný, dobyl Kazaně, Astrachaně a rozšířil říši svou až po moře Chvalinské a Kavkaz, když bratří Stroganovi si otevřeli cestu na Sibíř, tu počalo se více již mluviti o vzrůstajícím Rusku. Přispěly ještě k tomu války s Polskem, ukrutná vláda Ivana IV., pověstí zajisté zveličovaná, a pak poselství ruské Prahou se do Řezna ubírající, že i v Čechách vznikl zájem o říši ruskou, o níž měli u nás asi ponětí přímo báječné.

Poněvadž nebylo cestopisů o Rusku z českého pramene, sáhlo se k latinské předloze. Bylyť tehdy v Čechách — jak se z Veleslavínovy předmluvy ke »Kronice Mozkevské« dovídáme — známy popisy obou cest svobodného pána z Herbersteina (1516, 1526) dále Paula Jovia[3]) (Paolo Giovio), biskupa z Coma, který sestavil tehdejší vědomosti o Rusku a spisu »De Legatione Basilii Magni Ducis Russiae ad Clementem VII. Pontificem 1537 a častěji vícekráte (1545, 1551, 55, 57, 71, etc.), přeloženo také do italštiny a němčiny, pak jesuity Antonia Possevina[4]) z Mantovy, který byl na Rusi dvakráte a »nemálo poznamenal o věcech Mozkevských, čehož jiní pominuli«.

Hlavně však byl to latinský spis Alexandra Guagnina[5]), rodiče z města Verony, který byl hejtmanem nad pěším lidem na zámku Vitebsku (capitano de' fanti nella rocca di Witebska) Spis jeho vyšel r. 1582, 1584 a vícekráte. V oněch partiích, kde Ruska sám neviděl, nebo při událostech, jichž sám nezažil, přidržuje se spisu Herbersteinova.

Spis Guagninův, »chtěje dary sobě s hůry propůjčenými vlasti své a českému národu prospívati«, přeložil z jazyka latinského« Matouš Hosius, rodič z Vysokého Mýta, bývalý učitel, měštěnín a rada města Kolína nad Labem.

Matouš Hosius, syn Jiříka Přestala, se narodil asi r. 1550.

R. 1577 stal se bakalářem, v těchto létech byl důvěrným přítelem Adama Daniele z Veleslavína. R. 1580 byl při škole v Kolíně, kde se oženil a stal také konšelem. Druhé manželství jeho bylo nešťastné. Zemřel asi v polovině října 1589.

Z pozůstalosti jeho vydal tento překlad Veleslavín, jemuž v závěti své Matouš Hosius odporučil 50 kop grošů. Veleslavín po smrti Hosiově vydal »Kroniku Moskevskou« r. 1590 a věnoval ji

---

[3]) Fr. v. Adelung: Uebersicht der Reisenden in Russland I. 187—191.

[4]) Adelung, ibidem 321—349, velice obšírně a Pierling: Antonii Possevini Missio moscovitica.

[5]) Adelung, ibidem 10—11, 226—230.

»slovutné a vzácné opatrnosti pánům, purkmistru a radě města Kolína« a připojil k ní zajímavý úvod.

Kniha tato obsahuje zeměpisná data a národopisná, dotýká se víry a zvláště »více ďábelského než lidského tyranství Ivana Vasilovice Velikého«. Z přátelství k Hosiovi vydává ji Veleslavín, aby se předně zachovala památka spoluměštěnína Kolínského a za druhé pro užitek její u všechněch krajanů a vlasti této české«. »Nebo poněvadž Mozkvané a Rusové pošli jsou z téhož národu sarmatského, jako i my Čechové, a téhož jazyka, kteréhož my a jiní národové slovanští, ač nemálo rozdílněji, jako i Poláci, Charváti, Slováci, Srbi atd. požívají, užitečné jeť Čechům našim to znáti a věděti, jak daleko rozšířený jest národ jejich«. . . »tak že téměř polovici dvou dílů světa Asii a Evropu obsáhl a naplnil. Nebo i při dvoře tureckého císaře mezi předními dvořany obyčejný jest jazyk slovanský, a před časy u žoldána egyptského a mamelukův jeho v zvyklosti byl, jakž poznamenal Paulus Jovius v knížce své v národu Mozkevském«.

Myšlénka tato jakož i zpráva o listu Alexandra Velikého Slovanům poslaného přichází častěji ve spisech 17. a 18. století. Konec konců však zní, že v tom máme »viděti zvláštní milost božskou, že nás před těmi národy, jako jsou Turci, Mozkvané a Tataři, dobrotivě chrániti ráčí.«

Kronika tato vyšla ještě později u dědiců Veleslavínových (Výbor II.), (rok 1592 považuje Fr. Faustým Procházka za chybný),[6]) a znova ve výtahu pouze od Procházky, poněvadž ukrutenstvími Ivana nechtěl krajanů svých kaziti. Procházka mluví v úvodu svém o carovi tomto velice rozhořčen. K řádkům svým užil úvodu Veleslavínova, dodav podle Acta Decanorum, že se Matouš Hosius r. 1577 stal bakalářem.

Procházka vydal spis tento v době, kdy literatura naše prožívala léta úhoru. Knížka 175 str. 16° vyšla u Kašpara Widtmanna r. 1786 v Praze a má titul: Weytah z Kronyky Mozkewské někdy Latině od Alexandra Gwagnýna sepsané, potom w Český gazyk přeložene od Matausse Hosya z Wysokeho Meyta.

Přidána gest Zygmunda z Herbersteina dwogj cesta do Mozkwy.

Je to pouhý popis obou cest str. 144—157, 158—175.

Úvod Veleslavínův k Hosiově Kronice vyšel r. 1855 v Rozumově »Staročeské bibliotece«, díl čtvrtý, v dodatcích str. 1—7. Úryvky z kroniky Mozkevské vyšly ve Výboru II. a v anthologiích středočeské literatury.

Až dosud vědělo se málo o překladateli kroniky, Matouši Hosiovi. Po r. 1875 objevuje se o Hosiovi řada studií, které je opravdu radost sledovati; postava jeho vystupuje stále jasněji ze tmy zapomenutí. Podnět k tomu dal neúnavný badatel českého

---

[6]) Možná že nějaký počet exemplářů byl dotištěn teprve r. 1591 nebo 1592, ježto předmluva k Hosiově kronice jest od Veleslavína datována dne 17. prosince l. 1590.

písemnictví, Josef Jireček, když přesídlil do Prahy. Laskavostí p. prof. Konstantina Jirečka je mně přístupna knihovna jeho, důležitá tím, že skoro každá kniha je plna Jirečkových poznámek. A tu na »Vejtahu z kronyky Mozkevské« čteme poznámku pro nás zajímavou: »Darem od W. W. Tomka 1875 $^{28}/_{11}$«; knížka patřila kdysi Josefu Tomkovi.

Bibliografii o Hosiovi viz v Památníku České Akademie. Již r. 1876 se dostavuje Světozor, pak Jos. Vávra v Dějích král. města Kolína, týž píše dotyčnou část do Herm. Jirečkova »Vysokého Mýta« o Hosiovi, Ottův Slovník Naučný, Dr. Čeněk Zíbrt rozbírá poměr této Kroniky k originalu Guagniny (Slovanský Sborník 1887).

O Hosiovi Vysokomýtském napsal r. 1890 v programmu gymnasia Kolínského literární vzpomínku Jan Šafránek. Nejprve se zmiňuje o životě Hosiově připojuje k tomu výklady kulturněhistorické, dále vykládá složení, překlad a vydání kroniky moskevské, podává z druhého dílu výňatky a konečně otiskuje poslední pořízení »Matthausse Hosyusa«. Z kšaftu tohoto se mezi jiným dovídáme, že panu mistru Štanderovi odkazuje Machiavellum, který byl zrovna v dobách těchto neobyčejně oblíben v sousedním Polsku.

Také obráceně na Rusi neměli o nás Češích velikých známostí. Ale jméno »Čech, češskaja zemlja, češskij lěs, Morava« přichází již v Kronice Nestorově a v chronografech. Tak v Lětopise po Lavrentievskomu spisku čteme o rozchodu Slovanů »jako prišedše sědoša na rěcě imjanemъ Marava (varianty mají Morava), a druzii Česi narekošasja«. V legendě o sv. bratřích slovanských přicházejí častěji naše krajiny.

Na onom místě, kde Svjatoslav chce opustiti Kijev a zamýšlí žíti v Perejaslavci na Dunaji, se dovídáme, co přicházelo do Ruska z Čech: »otъ Grekъ zlato, pavoloki, vina i ovoščeve roznoličnyja, izъ Čechъ že«, kdežto z Uher přicházelo stříbro a komoně.

R. 1019 byl Svatopluk poražen na Letském poli a pronásledován byl osudem Ahasvera. »Ne možaše terpěti na jedinomь městě, i proběža v pustynju mežju Ljachy i Čechy, ispoverže zlě životъ svoj«.

R. 1076 (6584) »chodi Volodimerъ, syn Vsevložь, i Olegъ, synъ Svjatoslavlь, Ljachomъ v pomočь na Čechy« — pozoruhodný příklad slovanské vzájemnosti.

Na r. 1219 zmiňuje se pokračovatel Nestora o »Čaších a Moravě« takto: »Togo že lěta poide knjazь velikij Mstislavъ i knjazь Volodimerъ is Kieva v Galičь na koroleviča, i vyidoša Galičane protivu, i Čachove, i Ljachove, i Morava, i Ugri i stupišasja polki«.

V staroruských legendách o českých svatých jsou poměry české za sv. Ludmily a sv. Václava obšírněji podávány. »Bě že knjazь velikъ slavoju, vъ Čechachъ živyj, imenem Vorotislavъ i žena jego Dorogomirь. Rodista že syna pervenca, i jako krestiša i, narekoša imja jemu Vjačeslavъ . . . I vъda i baba svoja Ljudmila naučiti knigamъ slovenьskimъ po slědu popovu, i navyče razum dobrě . . .

Zde hned připomínám, že byla nedávno objevena ještě starší recense této legendy, a to glagolsky psaná, o níž vyšlo ruské pojednání z péra Jagićova. Tato nejstarší legenda o sv. Václavu vysvětluje některá nejasná místa v ruské legendě a je novým dokladem o existenci slovanské liturgie a tohoto písemnictví v našich zemích, o čemž bylo nedávno více psáno v referátě o knize Jagićově »Zur Entstehungsgeschichte«.

Nicméně konstatovati můžeme přece přímý nebo nepřímý vliv české literatury na ruskou.

Že pověst o Bruncvikovi se na Rusi těšila veliké oblibě, ukazuje množství rukopisů, jak svědčí dílo Jiř. Polívky »Kronika o Bruncvíkovi v ruské literatuře«, (Bruncvík se v Čechách zcela akklimatisoval a »vyslužil sebě lьva«.) a Petrovského »Istorija o slavnom korolě Bruncvikě«. (Viz Murkův referát v Archivu).

Kronika o něm počíná takto »Bystь vъ češskoi zemli kralevičь imenemъ Bruncvikъ, synъ (slavnago) kralja Stylьfrida etc.« A když provedl množství hrdinských a báječných činů, vrátil se opět »vo gradъ Pragu sъ velikoju čestiju. Levъ že ide blizъ Bruncvikovy kolesnicy i niktože smějase bezъ poveleńija Bruncvikova približiti sja kъ kolesniče jego lьva radi . . . Bruncvík byl živ »v svojemъ carstvii v češskoj zemljě na kralevstvě třicet pět let ve veliké cti, slávě a radosti a po smrti jeho lev bolestí zahynul zrovna jako u Heřmana z Bubna nebo u Walthera von Thorn.

Ještě jednoho českého kralevice zná ruská literatura.

Vasilij byl »korolevičь zlatovlasyj v českoj zemli vo gradě Pragě« kde byl král jménem Mstislav. Pověst tuto vydal Šlapjkin r. 1882. Viz také Pypinův článek ve Sborniku obščestva ljubitělej rossijskoj slovesnosti na 1891 a můj tehdejší referát.

Na Bílé Rusi překládali Gesta Romanorum a Apollonia Tyrského z polštiny, do níž byl přeložen z češtiny, viz Die ersten Schritte des russischen Romanes od dra. Murka.

Dále si uveďme na paměť vliv české bible na revisi ruského textu. Dr. Skorina vytiskl v Praze r. 1517 a 1519 žaltář a 22 jiných knih starého zákona, o čemž máme již obsáhlé studie. Zrovna v době poslední byly některé díly této významné bible znova faksimilovány.[7]) A když podniknuta byla nová revise bible, užili dva kijevští professoři r. 1747 při práci své znovu českého textu bible.

V Čechách vzpůsobil Petr Veliký r. 1698 značné vzrušení. Při hostině jemu na počest šlechtou pořádané jevil potěšení nad tím, že se může dorozumívati po slovansku. Z »Bemčan, Slencův a z Moravcův« povolal do Ruska »šrejbery« a r. 1716 byli posláni dva žáci moskevské slovansko-latinské akademie do Prahy, aby se naučili překládat z češtiny. Viz také Franceva »Rusové v Čechách za válek Napoleonských« Musejník 1898.

Také poslanectva ruského velikého knížete přinášela s sebou zprávy o Praze, ale poměrně nejvíce se o našich předcích dověděli

---

[7]) Ve Volfových »Izvěstijach po literatuře, naukam i biblíografii« 1901.

Rusové z ruského překladu polské kroniky Bělského (Kronika wszystkiego świata), kde je větší díl věnován Čechům (přeložena r. 1584)[8]) a pak z ruského překladu Orbiniho »Storia degli Slavi«, který byl také rozšířen mezi jižními Slovany. Mimo to sestavil kdosi na Rusi českou kroniku (Perwolf, Славяне II. str. 425)

Čechy by byly zvláště zajímaly zprávy o kozácích, o čem svědčí polským pravopisem psané listiny z r. 1694—95 v archivu hr. Czernína v Jindřichově Hradci. (Příště dále.)

*

Maksim Gorkij: **Měšťáci.***) Očekávané první drama Gorkého bylo právě vypuštěno v svět. Bylo provozováno na Uměleckém divadle v Moskvě a na to v Petrohradě. Úspěch kusu byl nadobyčejný, vítězně přešla hra hlavní sceny ruské. I v knižní formě mělo drama Gorkého úspěch prostě fenomenální. První vydání rozebráno bylo v necelém měsíci.

Z celé hry věje lesní vzduch, svěžest a novota přírody. Zvláštní věc: v „Měšťácích" slyšíme neustálé stesky na všednosť života a přece jak řečeno věje z ní nevídaná, nezažitá posud svěžest. Všednost ta je jen šedou, tvrdou korou, z pod níž prýští pramének zdravé šťávy.

Prostředí, do kterého nás zavádí autor, je dům zazobaného měšťana Bezsěmenova, staršího cechu natěračského. V domě tom žije jeho passivní žena Akulina Ivanovna i jeho agressivní děti Taťana, učitelka a Petr, na čas z university vyloučený student. Podnájemníky jsou tu strojník Nil, sociální demokrat, hlasatel radosti z žití, choralista Těterev, „bývalý člověk", piják z hoře nad marným svým životem; ptáčník Perčichin, nemalý milovník ptáků a vodky a dcera jeho Polja, jakož i student Šiškin a učitelka Cvětajeva doplňují společnost; scházejí se ve velkém, starosvětském pokoji Bezsěmenových. Mladá vdova, Jelena, bydlící nahoře v domě Bezsěmenova není v tomto pokoji starými ráda viděna, ježto syn Petr si jí až příliš všímá.

Zvláštní shodou okolností za jedinou sezonu objevila se na ruské sceně tři dramata, jež obrala si za úkol líčiti poměr dětí k rodičům. Je to Lichačeva „Mamusia", Najděnova „Děti Vaňušina" a Gorkého „Měšťáci". Ve třech sferách — v šlechtické, kupecké a měšťanské — jednají tyto hry a ve všech výslednice je táž — koleje se rozbíhají: rodiče v pravo, děti v levo . . .

V „Měšťácích" je boj nerovný. Tu jediný Bezsěmenov stojí proti všem. Nejen proti dětem, leč i proti Nilovi, proti Perčichinovi, proti všem. A jediná jeho žena stává občas z bázlivosti po jeho stra-

---

[8]) Kronika tato tvoří také část Kosmografie r. 1670 vytištěné a znova Čarykovem v cís. Obščestvě ljubitělej drevněj pismennosti vydané 1881. Základem Kosmografie (opisanie sego světa zemel i gosudarstv velikich) byl Gerhard Merkator. Srovnej Polívka, Musejník 1891 »Česká Kronika«.

*) Do češtiny, do němčiny a francčtiny přeloženo hned po vyjití.

ně, hledíc co možná nesrovnalosti zmírňovati. A nesrovnalosti, scény a hádky jsou u Bezsěmenových na denním pořádku. Vyvolává je začasto sám pán domu. Je to v základech sic dobrý, ale hrdý měšťan, jenž bohatství nabyl svou vlastní silou, prací mnoha let a jenž teď vyžaduje ode všech a ve všem ohledův a vážnosti.

— Jsou dvě pravdy, otče — praví Petr, chtěje otce uspokojiti — jedna pravda je vás starých a druhá je nás mladých. Nechme si každý svou pravdu a bude dobře.

— Lžeš, lžeš — vybuchne Bezsěmenov — je jen jedna pravda, m o j e p r a v d a!

A tak to jde stále a ve všem.

První vyrve se Nil, kterého Bezsěmenov přijal za svého. Je to vlastní hrdina kusu. Žít na světě je mu radostí, práce ho těší a naděje, že nadejde den, kdy nebude nespravedlivých představených, plní mu růžově hlavu. Nil sblíží se s Poljou. Bude z nich manželství šťastné, dvou prostých lidí, kteří jsou rádi na světě.

Petr má už v sobě chvílemi zárodky měšťáckého ducha. Lituje, že účastnil se bouří studentských, že za to byl vyloučen, vzchopí-li se k tomu, že se dá Jelenou odvést z domu, kde je tak nešťasten, není to definitivním aktem. Petr zas se vrátí. Jeho zárodky měšťáctva vzrostou a on nastoupí místo, které jednou Bezsěmenov smrtí opustí a bude stejně těšit se z teplého hnízda a stejně tyransky bude požadovati od svých domácích neobmezenou poslušnosť, jak to dnes činí Bezsěmenov.

A na konec vyhání despotismus Bezsěmenova z domu i Nila s Poljou i Petra s Jelenou i Perčichina i Tetereva a v pustém, k smrti smutném domě zůstávají jen starci a Taťana, jež nemá s kým by prchla. Nil, pro nějž učinila sebevražedný pokus, vyvolil si Polju a tak zbývá tu samojediná na pospas otcova despotismu . . . V bolesti klesne na klávesy piana a mnohotonný, dissonanční zvuk zavzní pustým pokojem a zmírá . . .

Tu hra končí.

Doufejme, že hlavní událost letošní ruské dramatické literatury v brzku uvidíme i na našem divadle! *Dr. Boř. Prusík.*

*

T e o d o r S z a b l o w s k i: **Z ojczyzny Pobratymców.** (Szkice z Czech). Warszawa 1902. 4°.

Milá, velice milá kniha, plná vřelé účasti k nám Čechům. Jedna z oněch, které v cizině dovedou mnoho pro nás vykonati, které dovedou vzbuditi k nám zájem a vyvrátiti mnohý blud tvrdošijně o nás udržovaný. Rozmarným obrázkem belletristickým „Z e m s t a z a K r a k ó w" počíná kniha T. Szablowského. Žena česká, jejíž muž při návštěvě Krakova nadchl se Polkami, upoutá ke své sestřenici polského hosta. To je její msta za Krakov. Pravdivý, znamenitý národopisný o b r a z č e s k é v e s n i c e podává autor ve zvláštním

oddíle, ozdobeném překrásnými a velmi vhodně volenými fototypiemi. Svatbu, křest, pohřeb, národní obyčeje, to vše líčí autor sytými barvami a s přísnou věrností. V oddíle tom nejednou uklouznou polskému spisovateli výrazy obdivu nezměrného.

Poláci na hranici Čech a Bavor — Chodové, jsou předmětem nového oddílu. Autor podává obšírně jejich historii, jejich dnešní život, zvyk a obyčeje.

„Města, spolky a národnostní boje“ zní oddíl další. „Slova Goethova“ — praví tu autor — „že kdo chce poznati básníka, musí nejprvé poznati jeho zemi, dají se applikovati i na celý národ. Kdo chce poznati bratry Čechy, musí především poznati jejich zemi. A poznati zemi českou je velmi vděčno. Poznejme se! toť první podmínka, první heslo dukladného ocenění ducha a jeho moci, první podmínka ke zblížení se. A Češi ze všech ohledů zasluhují tohoto poznání a co z toho plyne — přechodu styků čistě platonicky zdvořilých na pole realního zblížení se obchodního a duševního. Země česká je tak krásna, že mimoděk připoutává k sobě oko, práce směřující k vyzískávání přírodního jejího bohatství tak obrovská, že se až nad tím mysl naše pozastaví!“

Tato slova polského přítele našeho zasluhují dobrého zapamatování.

Líče roční výrobu v různých průmyslových odvětvích, poukazuje na obrovskou výrobu piva a praví, že není divu, že my Češi všechno měříme dle piva. „Tam a tam je dobré pivo“ byla fráse, kterou autor u nás nejčastěji slýchal. I národní písně naše o pivu autor cituje. Praha není autorovi sídlem lehkomyslných zábav, centrem ne slov banálných, ale práce produktivní, úsilovného namahání nervův a mozku.

„Blahoslavená ta země, jež došla k porozumění, co znamená práce organická a jež má takové lidi schopné práce. Blahoslavený kraj, v němž na každém kroku muž v práci své nalézá pomoc — v ženě“ — volá nadšeně autor o Čechách.

Česká žena a práce žen v Čechách je autorovi předmětem delší uznalé rozpravy. Výrobní spolek, Vesna, Minerva, Domácnost, Záštita, a j. spolky žen českých budí v autorovi respekt nemalý.

Ústřední Matice Česká, Sokol, Jednoty pošumavská a Severočeská jakož i Museum jsou autorovi střediskem národní práce, s níž velmi jasně a důkladně seznamuje polské čtenáře.

Styky vynikajících Poláků s Čechy jsou předmětem dalšího oddílu. Autor stopuje styky ty v archivu Musea království českého, vypisuje polonica obsažená v Musejní knihovně. Škoda, že stejnou pozornost nevěnoval i universitní knihovně pražské, kde (hlavně za nynějšího bibliotekáře) oddíl slavistiky — dosud velmi potlačovaný — velice byl doplněn, tak že „Polonica“ tvoří již značný oddíl slovanské části universitní knihovny.

Na konec své pěkné a pro nás Čechy tak velice lichotivé knihy podává autor stanovy „Jednoty Pošumavské" a spolku „Záštita".

Přejeme knize T. Szablowského úspěchu co největšího v Polsce i u nás. Zasloužila by si ho plně. My jsme autoru zavázáni opravdovým díkem za jeho srdečná, vlídná slova. *Dr. Boř. Prusík.*

*

Mladá Polska.

Právě vyšla nová kniha*), jež účtuje s mladou Polskou v románu, lyrice a dramatu. Je to kniha, jež poprve v system uvádí to, co mladé hnutí v literatuře polské vyneslo na povrch. Autor studoval Modernu polskou již při jejím vzniku, studoval její rozvoj a uznal za vhodné promluviti dnes o ní co zjevu již zaokrouhleném, z dostatek vykrystalisovaném. Co zvláště je milého při knize Mazanowského, jest okolnost, že autor její není slepým ani k chybám ani k dobrým vlastnostem moderních proudů v Polsku.

Po úvodní stati o romantismu a naturalismu, přistupuje Mazanowski k vylíčení polské školy naturalistické. Zástupci hlavními jsou mu Reymont, Żeromski, Sieroszewski a Gruszecki.

Władysław Reymont začal malými obrázky. Skizzy, etudy, fragmenty psychologické byly prvními rozmachy jeho dnes mohutných křídel. Střecha vesnická poskytuje mu mnoho motivů. Zná polskou ves dokonale: vyrostl z lidu, zná ho a to jak z dobré tak i ze špatné strany. Přidružování se jiných tříd k lidu, křížení se krve považuje Reymont za obrození. Již v těchto drobných přípravných pracích Reymont jevil se co temperament vynikající, smělý a originelní. Člověk, rodina a sféra, v níž žije, tvoří pro každého umělce nevyčerpatelnou studnici myšlének. Nespokojuje-li se člověk šablonovitým vegetováním vlastní sféry, láme stávající v ní pořádek a vzniká tím konflikt, jaký dodal Reymontovi látky k dvěma velkým obrazům „Komediantka" a „Fermenty". V obou dvou autor jeví se už silným talentem, ale neurovnaným, nekrotícím se, vybuchujícím silou elementární, jindy zase mdlým až nepřirozeně. Nejdokonalejší jeho prací je „Zaslíbená země**). Je to mohutný, plastický obraz Lodzi, života v něm, nabývání millionů a šlapání citů. Je to kniha uchvacující svou silou pravdy a nádherné barvitosti líčení. V těch dosahuje Reymont už stupně mistrovského.

Reymont začal od malých obrázků, přešel k studiu psychologickému a podal konečně obsáhlý obraz společenský. Stalo se to všechno během několika let; process rozvoje mezi „Komediantkou" a „Zemí zaslíbenou" je jediným mocným skokem. Reymonta nesvedli dekadenti, a symbolická lákadla: láska dvou lidí, tento pra-

*) Antoni Mazanowski. Młóda Polska w powieści, liryce i dramacie. Kraków 1902. 8° 199 pag. 3·60 K.

**) Vyjde v čes. překladu u E. Beauforta.

motiv belletrie západoevropské, je mu až posud základním motivem. Marasmus a bezvládnost dekadentská jsou mu cizími. Umění jeho slouží společnosti lidské a dosavadní rychlý a neobyčejně bujný rozkvět talentu jeho posouvá ho v čelo mladých romanopiscú polských.

Stefan Żeromski (Maurycy Zych). Od časů rozdělení Polsky odbývá se v společnosti polské jedním směrem ohromná evoluce. Je to neustávající demokratisace společnosti. Motiv práce a zisku, antagonismu a nenávisti vystoupil s rozvojem socialistických theorií a vyznačil se ostře a vášnivě v plodech Żeromského. Żeromski netají se se svou nepřízní k šlechtě, za to silně akcentuje svou příchylnost k zemi rodinné. Talent Żeromského nešel cestou stupňovitého zdokonalování se, jak tomu bylo u Reymonta, je stále nerovný. Zvláštní je, že nepopíratelnými vzory jeho byli Rusové, které nemá v lásce. Byl to Dostojevskij (Żeromského Mogila upomíná na Dostojevského Zápisky z mrtvého domu), Turgeněv (Syzyfowe prace = Zápisky lovcovy) a Gogol (Wizytator = Revisor). Při pobytu ve Švýcařích přijal mnoho od naturalistů francouzských; přijal hlavně pessimismus, nevěru v počestnost ženy, detailní analysu duševních stavů. Ostatek přinesl mu darem život a neobyčejný jeho talent. Żeromski má vysoké umění nejprostším prostředkem dosíci ohromujícího effektu; on ví o tom a proto u něho nad dějem daleko převládají popisy.

Václav Sieroszewski (Sirko). Země Jakutů, Čukčů a Tunguzů dodala mu nejvíce látky k jeho tvoření. Anima vilis Jakuta nebo Čukče je nejvlastnějším předmětem jeho líčení, ne zevní život. Je stejně velikým umělcem jako učencem. Ale dovede se vyhnouti pedanterii učeného aparatu. Kouzlo novosti v jeho plodech tkví v tom, že nádhernými barvami maloval přírodu nezkaženou ještě civilisací a lidskou duši prvotního stavu, napolo divokou.

Artur Gruszecki jako umělec nemůže se rovnati třem předchozím. Tvořivost jeho nedosahuje do hlubin duše lidské, on nedovede líčiti přírodu, za to však zevní děj a zevně předměty líčí do nejmenších podrobností. Jeho látky tvoří vždy nějaká právě palčivá společenská otázka. A proto jednak jsou jeho romány silně tendenční a na druhé straně zas možno považovati jej za nejlepšího spisovatele společenského románu.

*

Vedle školy naturalistů jsou v mladé Polsce modernisté. A těm v čele stojí Stanislaw Przybyszewski.

Zásadní pravidlo jeho o umění je to, že umění je odrazem života duše nahé. A co je „duše nahá"? To, čím žijeme denně, jsou jen dojmy nabyté žitím, je jen slupinou zakrývající vlastní jádro, nahou duši, lépe snad řečeno holou duši. Neurosa a psychosa napomahají zvláštní citlivosti, tak že pomocí jich uvědomujeme ji i projevy holé duše. Činnost holé duše projevuje se tedy nejvíce za chorobných

stavů, u psychopatha, alkoholika a j. A tu svou estheticko-psychologickou theorii Przybyszewski uvádí svými spisy v praxi.

Druhým pravidlem Przybyszewského jest, že „umění nezná žádných zákonů ani mravních ani společenských". Je to Nietzscheova zásada „Jenseits von Gut und Böse" — tedy zas nic nového.

Třetím pravidlem je „umění stává se nejvyšším náboženstvím, umělcem pak stojí nad světem, je pánem pánu, neobmezeným žádnou mocí lidskou". I tu není nic původního: je to zas zásada přejatá od Nietzsche a parnassistů.

V dílech Przybyszewského není ani jedné zdravé duše, ani jedné ženy, která by si vážila svého pohlaví; jeho hrdinové jsou galerií kvílících duší, jeho svět jest nemocnicí, blázincem. Jeho spisy jsou klinikou psychopathickou.

Przybyszewski není ani polským, ani slovanským spisovatelem. Je kosmopolitou a sebral odevšad množství prvku; vypůjčil se u diabolików, parnassistů, dekadentů, esthetů, symbolistu, u Nietzsche, Skandinavců, Rusů (Dostojevského), d'Annunzia, Maeterlincka a j., slovem, je to eklektik modernismu, málo originelní.

Lyriku modernistů representuje Andrzej Niemojewski, Jan Kasprowicz, Tetmajer, Lange, Miriam (Przesmycki). A jaká je bilance těchto lyriků: „nevěra, pochyby, smutek, melancholie, ironie, sarkasmus, nedostatek cíle životního, odpor k práci, pohrdání davem, strach před smrtí, smyslnost sloučená s divokou nenávistí k ženě, naříkání, naříkání a zas naříkání . . ."

Drama modernistů zastupuje Przybyszewski, Kisielewski (známý též u nás svými Karikaturami), Rydl, a hlavně Wyšpianski, tato naděje polského dramatu.

A v čem že je nejbližší budoucnost polské literatury? Najisto v dramatu. Epika již vyhasla, lyrika je na vrcholu, drama má svůj zlatý věk ještě před sebou . . . *Dr. Bořivoj Prusík.*

*

Krajina r. 1900. Mezi jinými publikacemi Slovenské Matice, o nichž obšírněji zmínil se p. dr. Karásek v čísle březnovém České Revue, je též důležitý spis professora Fr. Orožena „Vévodství Krajinské. Přírodovědecký, politický a kulturní popis", (4. díl velkého díla „Slovinská země"). Kniha má dvojí cenu: pro vědce a pro širší obecenstvo. Míníme tím i české obecenstvo a sice to, jež v počtu rok co rok větším navštěvuje krásné kraje slovinské. Toto obecenstvo nalezne v knize jednak řadu přezajímavých dat, mimo to však i hojně překrásných fotografických reprodukcí velkolepé přírody požehnaného Slovinska.

Tuto uvésti chci pouze některá data, jež by mohla zajímati čtenářské kruhy České Revue. Po úvodě geologickém, následuje obsáhlá partie horopisná, na to vodopisné líčení Krajiny, dále popis fauny a flory, meteorologické úvahy a j. Politický oddíl je velice za-

jímavý a vřele na něj upozorňuji. Co se obyvatelstva tkne, tu r. 1805 bylo v Krajině 416.829 obyv., r. 1880 481.243 obyv., r. 1900 508.348 obyvatelů. Hustota obyvatelstva byla r. 1869 47 obyv. na 1 km², r. 1900 51 obyv na 1 km². V hustotě obyvatelstva je Krajina na 12. místě ze zemí rakouských.

Co se náboženství tkne, je v Krajině skoro výlučně obyvatelstvo vyznání katolického. Jinověrců je asi něco přes tisíc, z nichž velmi málo židů.

Pokud se týče národnosti je Krajina osazena 477.800 Slovinci (94 procent), 29.000 Němci, 700 Chorvaty. Ostatek připadá jiným národnostem. Přes polovinu Němců bydlí v Kočevském okrese, v Lublani jich je něco přes 5000.

Místopisný stav Krajiny je tento: v Krajině je 14 měst, 23 městysů, 3263 vsí. V celku dělí se Krajina na tři kraje: Gorenjsko, Notranjsko, Dolenjsko. Hlavní město Lublaň, čítá bez mála 37.000 obyvatelů.

Krajina je především zemědělským krajem: 95 procent půdy veškeré je vzděláváno; obilí, ovocné stromy, vinná réva, jsou hlavní zdroj příjmů krajinského sedláka.

V Krajině je 386 obecných škol s 41.865 žáky a 41.322 žakyněmi; 3 měšťanské školy, 2 paedagogia učitelská (102 žáků a 164 žakyň), 4 vyšší gymnasia (utraquistická) (1843 žáků) a 2 reálky (545 žáků). Mimo to jsou ovšem v Krajině i různé školy odborné.

Dr. Boř. Prusík.

*

LITERATURA ČESKÁ.

Věstník slovanské filologie a starožitností. Vydávají L. Niederle, F. Pastrnek, J. Polívka, J. Zubatý. Ročník I. Praha 1901., str. 262., 7 K. O citlivém nedostatku systematické slov. bibliografie a slovanského kompendia bylo již dosti psáno a uvažováno. Zrovna v době poslední jsme si naříkali znova na tuto mezeru ve slov. vědě, na nedostatečné spojení knihkupecké a úžasnou netečnost všech kruhů k lidem, kteří se této disciplině s láskou věnují. Nyní steskům těmto jest odpomoženo, náhodou šťastnou skoro dvakrát odpomoženo, aspoň v otázce první, totiž v slov. bibliografii.

Před desíti lety vydal prof. Pastrnek Bibliographische Uebersicht über die slavische Philologie (1876—1891) spolu s registříkem k Jagičově Archivu, ale po díle jeho, kterým osvědčil neobyčejnou sečtělost a píli, nenašel se opět žádný následovatel, který by byl kousl do tohoto tvrdého a hořkého oříšku. Spíše se objevilo několik naprosto dokonalých, vševědoucích a vše kritisujících lidí, kteří závistivě na díle P. hlodali a na něm příštip-

kovali, ale uplynulo již desítiletí, a páni kritikové nepodali ani v úzkém oboru vlastních literatur nic, pranic.

R. 1898 přinesl potěšitelný pokrok. Podnikavému a energickému prof. Niederlovi, když se rozešel s „Českým lidem", se podařilo zaraziti „Věstník slovanských starožitností", který byl také útulkem pro slavistiku.

Byl ten „Věstník-Anzeiger-Indicateur" vzorně panslavistický, aspoň co do jazyků, jimiž byly psány referáty, připuštěna i panslavistická němčina a francouzština (ne francouzština, poněvadž se neříká polačtina) a pak redakce byla přímo ideálně liberální; o jednom a témž spisu připustila třeba jednu recensi chorvatskou contra, jednu německou pro a ještě k tomu český referát do třetice. A když nad tou babylonskou pestrostí jazykovou a volností redakce už lidé hlavami vrtěli — referentovi to pranic nedělalo, že se ve „Věstníku" psalo v různých řečech — změnil se ve „Věstník slov. filologie a starožitností", a chcete-li i srovnávacího jazykozpytu a jazyka litevského a lotyšského.

Věstník tento jest podnik tak záslužný, že referent nenachází ani dosti vřelých slov, jak by autorům jeho dal uznání své na jevo. Je to spis tak důležitý, že si během doby sám sebou již dobude místa v knihovně každého seriosního Slovana, který se jazykem, literaturou a dějinami svého jazyka a druhých příbuzných obírá vědecky. Kdo ví, s jakými obtížemi je spojeno, nežli dostaneme u nás mnohou knihu ruskou, bulharskou, ba i v Dalmacii tištěnou, ten uzná tím více důležitost a význam tohoto Věstníku. Arciže kritika za každou cenu ďoubající a nespokojená musí i zde leccos vytknouti. Nejednotnost redakce vysvětluje, proč některý spis byl uveden dvakrát, na př. Vondrák: Z oboru slavistiky (29, 33), jiné však opomenuty (abych daleko nechodil, má severoit. cesta s rozborem cesty Kollárovy a bulharský periodický tisk), ježto je jeden referent v duchu přistrkoval druhému. Různost jazyková jest tu pochopitelna, poněvadž pomáhali ochotní Poláci, Chorvaté a Srbové, ale právě proto vznikala někdy nápadná nesouměrnost v udávání obsahu (zvláště polský referent neopomínal o sobě obšírně psáti), čemuž již z obyčejného taktu nebylo možno zabrániti. Za to chváliti jest snahu redakce, že uváděla aspoň tituly knih neb obsah německy; kdyby se to dalo provésti konsekventně, tím by cena knihy i v cizině velice vzrostla.

Nejednotnost redakce je také viděti v tom, že Rejstřík věcný (ač zřídka kdy) není úplný; na př. u Paprockého schází 237 Semkowisz) a 59 (Czubek).

Ale to jsou všechno maličkosti, kterých si byla redakce vědoma zajisté již sama, když dílo její vzrůstalo. Mnohému by se odpomohlo, kdyby jeden ze spolupracovníků seděl v knihovně, kam přicházejí všechny povinné exempláře aspoň v Rakousku,

ale toho v Praze není a pro podporu bibliografie neměl nikdy nikdo u nás smyslu vyjma B a c h a.

V letech posledních se sice zdálo, že dojde k epochálním bibliografiím (a kritikám), aspoň v medicině a přírodopise, dály se k tomu veliké pokusy v Anglii a počátkem nového roku již mělo dílo vycházeti, jak o tom důkladně psala Nuova antologia 1899, ale nestalo se přece nic.

Zdá se, že dodávání cvočků pro válku s Bury je pro anglické ministry důležitější než vědecký podnik. Co přinese lonská pařížská konference, teprve uvidíme.

My se těšíme z našeho Věstníku, který se buď spojí s petrohradskou publikací (náhodou mně momentánně ještě neznámou) nebo se s ní rozdělí o tuto těžkou a nevděčnou práci. Rusové ať se postarají o svou, polskou a bulharskou bibliografii, my o ostatní Slovany. Dělba práce je tu zajisté na místě a přinese náležité ovoce.

Následkem získaných již zkušeností a nově nabytého místa bude moci „Věstník" rozšířiti svůj programm v časopis také kritický, s kraťoučkými recensemi, a tu nám na mysli tane, že nejlepším vzorem by tu byl Pastrnkuv citovaný již bibliografický přehled. Také za formu podobnou bych se přimlouval. V díle Pastrnkově je veliká výhoda, že u každé otázky jest uvedena příslušná literatura. Kdyby se však spisovatelé rozhodli pro dosavadní modus, pak bych si dovolil upozorniti na některé nové zásady pro půdorys tohoto díla. Budou zajisté přijaty tak upřímně, jak jsou míněny, ač nevím ani sám, budou-li zrovna nejpraktičtější.

Nejen v úvodu, nýbrž i na obálce i na titulním listě jest význačnými písmenami uvésti, z a k t e r ý r o k je tento knihopis podán. Při více ročnících bude pokyn tento veledůležitý.

Odporoučelo by se, kdyby bibliografie za rok 1901 vyšla teprve počátkem r. 1903, a to proto, že pak do ní mohou býti pojaty skoro všechny recense a referaty. U nás v Čechách a mezi Slovany vůbec to trvá dobře rok, nežli se odborníci a příslušníci jednotlivých učených koterií rozehřejí, aby spis zkritisovali, eventuelně podle osobnosti autorovy do nebe dokonalosti vynesli nebo do pekla ignorance odsoudili. Tím se zamezí, že se nebude museti citovati množství důležitých recensí teprve dodatečně, což by při více ročnících působilo rušivě, — ač se tomu někdy vyhnouti nelze, poněvadž rok knihkupecký na mnoze u časopisů nesouhlasí s občanským.

Snad by se odporoučelo, kdyby páni autoři nepřistoupili na vzor Pastrnkova „B. Uebersichtu", aby změnili vnitřní r o z v r h celého spisu takto:

1. Skratky časopisův, časopisy odborné (I) a bibliografii bych spojil v jednu rubriku.

2. Podstatnou část knihy by tvořil alfabetický seznam auktorův. Bylo by to jakési lexikon slovanských spisovatelův s jejich „anonymografií" — budiž mně toto slovo odpuštěno. Jednotlivé spisy a recense by byly číslovány, aby se mechanicky ihned našly; jsem pro formu pohodlnou, slovníkářskou. U každé knihy se pak udá obsah.

Nepatrný počet anonym by mohl tvořiti dodatek rozdělený podle jazyků a první písmeny v titulu.

Byla by to skoro idealně dokonalá bibliografie, důležitá zvláště pro biografii jednotlivých spisovatelů a pro kontrolu jejich činnosti za jednotlivá léta. Redakce si je zajisté vědoma, že podobná klassifikace přináší s sebou mnoho — mrzutostí. Rozumní spisovatelé by jim mohli ulehčiti práci tím způsobem, že by na začátku roku podávali redakci seznam svých spisů, článků a recensí sami.

3. Po tom by následoval věcný rejstřík tak sestavený, aby čtenář ihned našel celou literaturu o dotyčném předmětu. Dostačilo by, kdyby se citoval autor s číslicí (označující jeho spis v pořadí alfabetickém) ku př.:

Apokryfy: Močulskij 3 (to znamená ku př.: Апокр e 4, (to znamená v alfab. lexikonu spisovatelův: Гречлиски etc.), Istrin 1, Franko 5, etc.

Kdyby byl tento rejstřík úplný a praktický, pak by se nemusily zaváděti oddíly jako jsou zde, ač ty mají také velikou důležitost proto, že shrnují literaturu o větších oddílech. Ale praktický věcný rejstřík by část tuto zcela vynahradil, práci zjednodušil a objem knihy zmenšil.

4. Bychom neradi pohřešovali přehledu celé knihy, z něhož je patrný půdorys, jak se stavělo. Viz u Pastrnka „Inhalt".

Veškerá práce by se musela díti pomocí katalog. lístkův a vyžadovala by nutně jednoho hlavního redaktora.

Cárská a česká Akademie a ministerstvo vyučování projevily pochopení pro tento důležitý podnik podporou, jak se na titulním listu uvádí. Autorům patří vděk a uznání za záslužnou práci jejich.

Ale ke konci opakuji ještě jednou: Pastrnkova „Uebersicht" by byla nejlepším vzorem pro budoucí ročníky. Část přehledová by se mohla napsati třeba německy, tím bychom velice imponovali i nejširším vědeckým kruhům v Evropě.

A oto přece jde, aby cizina si nás vážila pro naši vědu, literaturu a umění. My jsme ještě bohužel v stadiu, kde si k respektu u ciziny musíme pomáhati sami. Aspoň já se držím zásady: větší zásluhy o svůj národ má ten, kdo

cizině vštěpuje pěkné pojmy o své vlasti, nežli kriklouu obyčejně jen své krajany sekýrující. Tak nějak to napsal Ed. Jelínek, a ten přece nebyl jen peciválem s Kocourkovským horizontem; přišel do světa a j a k pro nás výborně působil! Karásek.

*

A r n o š t K r a u s. **Stará historie česká v německé literatuře.** P r a h a. B u r s í k a K o h o u t. 1902. 8°. 460 str.

Kniha, kteráž už dávno měla býti napsána, a jež měla by co nejdříve býti dovedena až ke dnům našim. To, jak naši sousedé Němci zpracovávali ve svých belletristických pracích naši historii, je nejen zajímavo, než i vysoce poučno. Výborná kniha, jež přede mnou leží, je vlastně jen pětinou díla, které by sebralo veškeren material české historie v německé literatuře a to od dob nejstarších až po naše dny. První díl, jejž nám teď p. autor předkládá, sahá až po bitvu na Moravském poli, 2. díl sahal by po rok 1400, třetí díl jednal by o Husitech, čtvrtý a pátý o dalších dějinách českých až po dobu naši. Jak velice důležito by bylo míti toto pětidílné dílo již celé! A přece zdá se, že p. autor pochybuje sám o dozírném dokončení své dobré knihy. Věc činí p. autor závislou na tom, najde-li i pro další čtyři díly stejně ochotného nakladatele. Aby toho nalezl, je třeba, aby kniha našla odbytu nejen v úzkém kruhu odborníků, ale i v širších vrstvách obecenstva. A ty by kniha p. Krausova m o h l a a m ě l a velice zajímati. Vždyť je to tak lákavo poznati soustavně, jak asi píší o nás Němci ve svých básních, dramatech, povídkách. Zajímavo je pro nás Čechy, jak němečtí spisovatelé seznamujíce se s námi, s naší historií, přečasto vytvořovali si nový svět český, v němž byli předkové naši ovšem stavěni do světla horšího, než tomu bylo v pravdě. A to jen aby nemusili líčiti dějiny naše dle pravdy. O tom hojně dokladů podává kniha Krausova; výbornou je kapitola o Grillparzerově Ottakaru. Řeknu hned, v čem vidím nepopíratelné, výborné stránky knihy A. Krausovy: je to úžasně pracné,*) až s mravenčí pílí provedené sebrání materialu dramat, povídek a básní, v nichž osoby z českých dějin hrají buď hlavní nebo vůbec nějakou úlohu, je to jasné (ač místy poněkud přespříliš důkladné) podání obsahu a konečně je to znamenitá charakteristika, s jakou ten který plod oceněn, to které stanovisko vyjasněno. Že i k pracem předchozím podobného druhu náležitý zřetel byl vzat, to u literárního historika jména Krausova netřeba téměř ani připomínati. Material svůj spořádal A. Kraus dle osob historických. V České Revui není místa na odborný referát, tu chtěl jsem pouze čtenářům říci: vyšla dobrá kniha, m ě l a by vás zajímati, upozorňuji na ni a doporučuji co nejvřeleji! *bp.*

---

*) Autor nedostal mnohdy knihy ani v knihovnách oněch míst, kde byly vydány.

Jaroslav Vrchlický: „Já nechal svět jít kolem..." Souborného vydání básnických spisu J. V. svazek 41. V Praze 1902 nákladem J. Otty. Stran 177, cena ?

Široký pocit, který nás jímá při studiu téměř každé knihy Vrchlického, jest pocit nesmírné rozmanitosti její, van obrovského rozmachu duše, letící vesmírem, prolínající hmotu a bouřící ji k životu. Grandiosní rys universálnosti, jímž zcela všeobecně bývá charakterisován velkolepý rozmach mistrových perutí, je vlastně výslednicí každé a jednotlivé knihy jeho, která svítí tisíci fasetami v jiskrném plápolu vznícené imaginace. I zde se noří básník v hloubku světu jako lovec perel v mořskou tůň: a nám je těžce pochopitelný anachoretsky odevzdaný titul knihy, ač chtěli-li bychom ze všeho rušného chaosu světa abstrahovati pouze tu bídně všední jeho stránku: zlobu, vztek a pohrdavé hlupství jeho nízké zaujatosti. Z toho se básník emancipoval. Nenajdeme zde bolestných narážek ani vyvolaných invektiv. Přešla šťastně ta hořká vlna smutku, hlodavé nedůvěry, „šílenství nejspodnějších duševních stavů", jak říkávala paní de Staël. Nitro básnické pročišťuje se zvolna jako vzduch vánkem ze zahrad po příboji dýmajících továren. A proto také nejčistší poésií zaujme nás těch několik opravdu vzácných čísel, která nesou na sobě rosu venkova, prázdninového zátiší nejspíš, zalita jsouce hloubkou dumavých lesu, jasem křišťálných potůčku, vůní, tichem, samotou a jasem rozhovoru s prostičkým venkovským hospodářem.

Tu vrací se básník především ke své lásce. Zalévá mu nitro vzpomínkami dnu dalekých i blízkých, sytí ho a vnuká občas pocity jediné závislosti životní;

„mou hlavou táhne tichá idylla.:."

zpívá kdesi v překrásné básni, snivě hovoře o práci své, tichém odpočinku i milé procházce podvečer, při níž svit uznalých i vlídných očí ho posiluje pro zítřek. V těch chvílích žije básník svým nejvnitřnějším životem, ve vlastní nitro pohroužen pije víno samoty a sladkých představ milosti, které mu nahrazují ostatní životní zájem. Sem tam hozen jemný pastel přírodní, zapěna píseň, utkán tichý sen. Láska k lidstvu, široká nota altruismu se nade vším vznáší. Básník, našed klid vlastní a poznovu se noře v poklady vnitřního štěstí, chce ulamovati trny růžím, roveň Andělům slasti, aby lidstvu jen vůně a krása jejich se mohla nabízet. Ale jsou tu i verše, na kterých, zdá se, i bolest pracovala: v tichou melancholii se halící předtucha stáří neopouští ani oslavné ódy Carducciho, psané velebným tokem sapphické sloky, ani docela rozkošných těch dvanáct droboučkých ritornellů květinových, z nichž mnohé upomínají svým ideovým založením na příbuzné verše Verlainovy (srovnej na př. „Un Dahlia"). A tak zachyceno je v tomto prvním cyklu Asylu duše vše, čím přetékati může rozhoupaná duše básnická, šířící se sladičkým dechem mladistvé lásky i snivě resignovaná blízkostí šedin, upřímně věřící, že písně ty jsou „jen kyvy hodin, blízkých zastavení..."

Druhý cyklus (O m a r o v a m o u d r o s t) je nesmírně užší myšlenkově, zdá se jakoby spoután jistou jednostranností přemýšlení, úvah i názorů, odnášejících se k jediné osobě Omarově. Jiskřilo-li se to rozmanitostí pocitů v A s y l u d u š e, ztrnula idea i forma těchto drobnůstek tíživou jednotvárností. Hloubka moudrosti, založené retrospektivně se stálými ohledy na intellektuální úroveň nešťastného kalifa, jímž zosobněn je duch VII. století po Kr., zdá se nám již příliš všeobecná, míjená akutností dneška, bez interessu pro zájem názorů moderních. Čtenáře tím více znaví její vzdálená hodnota, čím více živého pochopení i studia doby jí věnoval básník. Přes to však přece těžko pochopit, proč právě tato část stala se obětí kritického hyenismu, jenž u nás tak nelítostně bují a vedle tolika jiných nepřátel svorně pomáhá ubíjet šlechetné zájmy umělecké.

Se třetím oddílem knihy (K r e s b y a p a s t e l y) ocitáme se na půdě zlomků epopeje, Perspektiv, Mythů, Selských ballad, Básní epických a jiných mistrových knih let potřicátých, kde báječná obraznost s formální virtuositou vytvořily oslnivý kaleidoskop poétických světů. Široký tón epický tu převládá; básníka znovu se zmocňuje stará láska pro vnitřní bohatost stylovou, neboť mnohdy se to zajiskří i uvnitř veršů jakoby náhodným rýmem, jenž tolik dovede elektrisovati dikci pravidelně učleněnou. Mnohé číslo je čilou improvisací, jíž zase přepych rýmů je zřetelnou obtíží (Romance o čarodějníku Žitovi). V tom případě, věru, spíš by se doporučiti dala forma nerýmovaná, kterou docílil básník i v tomto cyklu několik mohutných čísel — mohutných právě svou bezprostřední, vytryskou a improvisačně vznícenou emocí, šíří štětce, vedeného nehledaně, bez tápání a genialními tahy. „Smrt Paginiho", „Slepý Milton", „Skaldova dcera" a „Legenda o stvoření" jsou opravdu jakoby setkány z obrovských tónů, z ozvuků kladiv, bušících do granitu. „Pohádka" je snivost i něha sama, do které se po druhém či třetím přečtení navždy zamilujem ...

A což ta hluboce cítěná, vroucí biblická pièça „Legenda rozloučení"! *Fr. Sekanina.*

*

In. A r n o š t B l á h a: **Po cestách vítězů.** Nákl. vlastním. Cena 1 K 10 h.

Ne, to není jeden z těch stále a stále rojících se debutů, na jaké uvykli jste v poslední době a jaké jste jen s úsměvem přecházeli ...

Když večtete se poctivě v knihu p. Bláhovu, cítíte, že se tu něco vyšvihlo nad průměr, že padlo tu něco na literarní hladinu, co dovede ji čeřit znovu a znovu a s čím rozhodně je počítat vážně. Naleznete tu něco, co mluví za celou falangu mladých lidí, a ta mluva je silně individuelní, these akcentovány s vervou a poctivě hájeny. Vším vane logika, logika theorie i prakse.

Kniha má 64 čísel básní reflexivních, náladových a čistě lyrických převahou. Mezi ně vřaděny jsou překlady z Dehmela, Herolda, Maeterlincka, ideové povaze kniliy zcela adaequantní. Meditováno tu o víře, Bohu, cestě za ním, utrpení na cestě té prožitém od těch, již Boha diktovat chtějí, o smutku, jejž mají všecky duše v svých životních Golgathách, umřelo-li v nich myšlení a cítění; snuta tu je nádherná tkáň snů o lásce a milence, o radosti ze života, jež dovede zlíbat i musselin smutku, tu a tam ozve se výkřik nad stále trvající naší národní tragoedií.

To je asi cívka, kol níž se vinou zlaté nitě reflexí a snů v mnohých a mnohých variacích, ale vždy každou pestří nová nuance, takže nikde necítíte monotonnost.

Autor až s revoltou polemisuje se svými myšlenkovými protichůdci, zvedá žhavý protest proti banalitě, chce zkrásnit, zradostnit život, chce prohloubit jej duší i srdcem, očistiti, zjemnit a poctivě se nořit v jeho nevystihlé vážné mysterium. Všude tu duní a zpívá idea mravní reformy, volání po vzkříšení rozumného idealismu, jejž by bylo lze v životě realisovat. Autor jeví se šťastným interpretem nálad, suggesce jich je neobyčejně svěží a živá. Je malířem bolesti, smutku i radosti. Nálady dovede zhustit, mnoho nepovídá, ale v slovo, verš stulí se mu často celá duše se všemi svými záchvěvy.

V své verše s pochopením pojal kus duše své doby, její myšlenkové a citové nárazy mají tu svůj znatelný reflex, a odtud si vysvětlíte tu jich blízkost. Vedle korálů bolesti dovede autor rozhazovat brillanty radostného mládí, vedle těžkých zrn problemů dovede svižnou a křepkou notou smavé nálady zahnat depressi únavy, vedle bezedné melancholie a šepotavého pessimismu dovede se rozhřát v úsměvy optimisty, dovede věřit v život, v zdraví, radost, a tím již tak zvlášť se liší od debutů přítomnosti, jež se rozplynuly většinou jen v mlhách a bezpodstatném pláči a zoufání, snad proto jen, že to módou bylo. A překonání té bezdůvodné misanthropie a rozevření zraků v pravdu a krásu života lze v této sbírce co nejvíce vítat, jakož i tu harmonii v dobách plných disharmonie.

Ovšem i tu je řečeno leccos jen v konturách, zamženo jakoby v dálkách, musíte leckdy napínat zraky, abyste postřehli, — ale přec cítíte tu průhlednost, někde až křišťálovou jasnost, které u mladých dosud bylo tak málo. Máte tu obnovený kult formy, verše zvoní zpěvností, hudebností, formalní technikou.

A tak vítáte v p. Bláhovi opravdového básníka, jenž talentem svým může jít po cestách duševních vítězů a zapadnout v jich titanský řetěz. Divíte se jen, jaké to u nás poměry, když básník tak seriosní musí tisknout — vlastním nákladem. *Albert Pražák.*

*

MUDr. Frt. Hamza: **Zálesí.** Poznámky povahopisné. Nákladem F. Šimáčka. Za 1 K.

Na naší národopisné výstavě často bylo slyšet jméno MUC. Fr. Hamzy. Byl tu z akademických řad nejčinnějším a slibným již pracovníkem v národopisu českém. Nová jeho kniha dokazuje, že zájem a vřelé sympathie pro tento obor odnesl si i do života a že dovede sympatie ty i dobře tělem činit, knihami propagovat.

„Zálesí" je pokus u nás o něco nového: o psychologii lidovou z doby probuzení a právě touto psychologií zjasnit problem našeho obrození.

Autor vstupuje v tajůplnou dílnu lidové duše a vidí i ve tmách jejího snížení a utrpení jiskřit roje hvězd, vidí v hlubinách jejích svítat, příchod nového rána po dlouhé noci, — a ten třpyt a svit, to dunění příchodu nového slunce položil basí své knihy. Opíraje se o filosofii známého autora „Duše davů", Bonna, dokazuje, že nerozrušenost rasy, svérázný a nezlomný charakter národní i malému národu může být naději sebezachování. Pro tuto thesi manifestující doklad vidí v době našeho probuzení. Buditelé, — ti dali jen impuls, povel, ale to vzkříšení rašilo již z kořenů samé rasy české, z národního charakteru lidového, to spalo v něm nuceně na oko pod martyriem poroby a čekalo jen, až někdo osmělí se nové jitro vzkřiknout v česká údolí.

Buditelé byli stráži novou na horách, a marně by volali, kdyby údolí na ně léta nečekala. A jak vzkřikli a budili ze sna, budila se celá země a s ní na prvém místě na pahorkatině českomoravské „Zálesí".

„Zálesí" mělo svoji svéráznou duši, svůj nezlomný, nepoddajný charakter, od něhož s výsměchem se odrážel panský bičík. Bílá Hora ubila tu duši také, ale nedobila. Zlomené perutě začaly se vzpřimovat a šumět též důvěřivou píseň života. A kdo je nejvíce vzpřimoval, je malá galerie svérázných lidových typů autorem jemně zachycených, mezi nimiž pan otec Bořek, aktuár Hrobina a pantáta Králů mají svůj primát. Kol nich se točí děje obce, oni hýbou těmi drobnými jejími figurkami, tak bodrými ve své tragice i komice, z nichž vás každá silně zaujme svou individualitou a svým silně vysloveným tonem v nekonečné klaviatuře lidového charakteru.

Autor s bezmeznou láskou odhrnuje clonu neznáma z každé té duše tiše provanuvší životem a ukazuje, co pokladů měla, jak mohla v jiném prostředí své jméno vzkřiknout v svět, kdyby ji někdo pozvedl výš a dál. Ale i takto se uplatnila, a nebylo prázdným její poslání: stala se pevnou, žulovou půdou těm šťastnějším duším, jež jméno neztratily a jež vděčně realisovaly na té půdě své sny o vzkříšení lidu toho porobeného. Ano, pomáhaly ptýlit tmu, rozžíhat světla a tiše zpívat chorál nového života, chorál sílivý a útěšný těm, již pro život ten krváceli.

Duší těch nelze zapomnít, šepce autor „Zálesí“ na každé stránce. „Jsou věčná krev, věčná naše iluminace. Panský direktor umřel navždy, ale naši nebožtíci sedláci mají na svatém poli jen těla. Oni u nás ponocují, nám hlídají, oni nade vsí pomejšlejí, žijí u nás na věky. Všude je je vidět, všude jest je slyšet.“

Mistrně je tu zdůvodněno psychologicky splývání duše české s přírodou, ukázáno na odlišný charakter Čechů a Němců a nutnou conclusi toho, ustavičný antagonism těchto dvou ras, antagonism proti pánům; celá duše lidová, všecka její radost i bol, pláč i smích zrovna rozpitvány. Portraity lidové nuancovány jsou lidovými úslovími, těmi žel již mizícími úslovími, jichž každý záznam znamená zmnožení a znásobnění jazykového bohatství, úslovími, jež dýší dechem rozorané půdy a v dechu tom jak celá země by duněla vzpomínkami, a vám se při tom zdá, jak by ty drahé postavy vystupovaly ze svých rámců a oživěly.

Filosofie národní má tu mnoho dokladů. „Otec aktuára Hrobiny raději zvířatům než lidem důvěřoval; i s potahem svým hovoříval, ptactvo poletující oslovoval. Jel na pole a spatřil skřivánka ve vzduchu se třepetajícího. „Zpívej, zpívej“, pokyvoval hlavou, „taky nevíš proč a zač.“ — Ve vymleté rokli zastavil se mu povoz. I domlouval starému oblíbenci svému, volu náručnímu: „Vji, vji dětino! Já taky nerad a těžce, ale musím. Viď, pořád tě bič pohání, pořád s tebou něco strká? Ale ty víš, že jsem to já! Se mnou to taky strká, ale já nevím a musím. — Tak vji!“

Laškovná rosa humoru třpytí se vždy na květu duše lidu. „Pan direktor přišel na pole pantáty panského. Pantáta volá: „Čiňte se chaso, čiňte, aby tuhle milostpán se potěšil, a aby milostivá vrchnost byla spokojena. Pomyslete, každej má od panství obživu a každý hovádko se tu popase; není-li pravda, pane direktore? Podívejte se tuhle na milostpána, jak se stará!“

Národní uvědomění proniká vše i náboženství.

Bořek dí na výtku bodrého kněze Ondřeje, že Hus mohl odvolat, toto: „Věřejí mi, milostpane, on nemoh' jinak, nemoh'. To by byl nebyl náš, ne, nebyl.“

K pánům je naprostá nedůvěra. Ti jen lid bidují. „Na každý kapce naší krve jsou ty rány, jako na hrášku kalíšek páně. A jsou tam i starý, kterejch nepamatujeme, ale cítíme . . .

„Kdo je hodnej Čech, přijde do Blaníku. Je tam už dědeček Hrobinů, pantáta Králů, pan otec Bořek“ — Blaník, to je národní nebe.

A tak bylo by lze do nekonečna citovati milá a drahá slova lidová.

Knihou touto vnáší autor v literaturu trochu čerstvého vzduchu, trochu té horské zdravé vůně, jež je tak vítanou proti leckterým cizím parfumům, v nichž jsme se pomalu dusili. Kniha tato je jednou i knih nového genru, kde stránky nezlatí ta věčná fabule lásky, ale

kde rozlévá se poesie celého života, kde tulí se celá duše a zpívá všemi škálami svého bytí. Z kněh nového genru, kde věda prolíná belletrii a zúrodňuje ji svými poznatky a odkrývá novou zemi vznešena a krásna.

„Zálesí" přináší však také nový kámen stavivu historickému právě tak jako mistrné kulturní črty Zíbrtovy a Wintrovy a malebné passaže Jiráskovy.

Historie dlouho byla řetězem panovníků, jen ten se leskl, a na to, co ten řetěz neslo a co jím vlnilo, na lid se zapomnělo.

Kniha Hamzova jako její družky začíná signalisovat obrat: akcent dává na rasu a její život, na její historii, jak ona ji tvořila, slovem i ona volá po zlidovění historie.

S historií vítá ji i psychologie, ta psychologie, jež dnes s nevídaným rozmachem ve svých laboratořích sleduje a analysuje sebe menší duševní záchvěv, vítá cenné příspěvky a zaznamenává.

Podmaňuje si nás tato kniha malebným stylem a křišťálovou jasností, každý v ní něco nalézá pro sebe, a kdo pročetl ji, se těší ze srdce, až autor odloží zas pitevní nožík a rozmnoží galerii svých lidových obrázků dalším pokračováním. *Albert Pražák.*

*

CIZÍ LITERATURA.

K dnešní německé literatuře.

Z poslední doby nejzajímavějšími zjevy na poli německé produkce dramatické jsou čtyři aktovky Arthura Schnitzlera „Lebendige Stunden" a H. Sudermannova práce o 5 jednáních „Es lebe das Leben!"

Franka Wedekinda „So ist das Leben" nedostoupilo nikterak k dosavadní výši tvorby tohoto zajímavého básníka, jenž tak znamenitě a podivuhodně spojuje chlad trpkého a řezavého cynismu s delikátně raffinovaným úsměvem ironie, pročež přestávám na pouhé zmínce o tom.

Také G. Hirschfeldovo drama z říše pohádek, vyrostlé na cestách po Solné Komoře, jest jenom velice mdlou a slabou, při tom nedramatickou prací autorovou, dávající nám tušiti novou versi na thema problému z Hauptmannova „Utonulého zvonu". „Der Weg zum Licht" postrádá té poetické síly i myšlénkové hloubky, jakou se dáváme unášeti při četbě jeho prací z první periody jeho.

Drama Sudermannovo má při svých stránkách pěkných i slabé. V celku jest však interessantní. Středem, ke kterému tíhnou všecky nervy této práce, jest Beata, choť hraběte Michaela Kellinghausena. Hraběnka Beata udržovala před léty intimní milostný poměr s geniálním přítelem svého manžela, Richardem z Völkerlingů. Že Michaela klamala, oddána byvši

cele Richardovi, nikterak nepokládala si za hřích nějaký, ba nabubřelými frasemi ženy z high life vykládá: „Tento hřích byl pro mne jenom stupněm k mé vnitřní bytosti, ke konečnému zcelení mé harmonie, ve které příroda se na mne dívala“. Nikterak neuznává nutnosti pokání, naopak, nemohla prý jinak jednati, než muže svého klamat, bylo to prý nutností, která plynula z její povahy, z jejího celého duševního založení. Naproti hraběti Kellinghausenovi staví se na konci v pósu ženy, která bezohledně a sebevědomě láme okovy společenských tradic: „Nechtěla jsem se dáti zlomiti vašimi mravními zákony!“ Chybí jí to, čemu říkáme prostě svědomí, které třeba po mnoha a mnoha létech — uplynulo zatím 12 roků od „aféry“ hraběnčiny s Richardem — jen tak z duše nevyprchá. Smyslu pro překonání viny, v uznání této, postrádá Beata. Nevidím v ní dokonce té harmonie, o které tak s vysoka mluví. To jsou jen slova pro mne. První akt, dramatické exposice, jest psán rukou mistrnou. Rovněž jednání druhé. Ve třetím jednání leží jádro celé této pětiaktové práce, jejíž jednání čtvrté a páté jsou jenom holými výmluvami; to není více dílem poety, umělce, ale bravurního virtuosa a nepřekonatelného divadelního rutiniéra, jenž dobře umí přepadnouti smysly divákovy effekty.

Celý děj odehrává se pod vlivem politického vření, voleb. Beata přemluví svého muže, aby vzdal se mandátu poslaneckého ve prospěch hraběte Richarda. Dobrý Michael nejen že tak učiní, on kandidaturu bývalého milence své ženy přímo podporuje. Richard byv skutečně zvolen, jest prudce napaden svými politickými protivníky, z nichž skandalisován jest konečně vůdcem sociálních demokratů Meixnerem, který celé to bolné zákulisí minulosti Richarda a Beaty uveřejní v krajinských novinách, jichž dotyčné výtisky rozešle i na hraběte Michaela, Beatu i rodinu Richardovu, jeho ženu a syna Norberta, znamenitého studenta práv, snoubence Elly, dcery Kellinghausenů. Tou dobou Norbert uveřejní spisek proti souboji, o němž diskutuje se v obou rodinách. V rozhovoru o tom odsoudí Norbert jednání otcovo, Meixnerem na světlo vynesené. Avšak Robert hned svou první řečí v parlamentu získá si sympatií veřejnosti, obhájiv skvostnou dialektikou neporušitelnost svazku manželského — jaká to ironie! —, takže i sám Meixner přijde, aby mu odevzdal, vrátil dva dopisy, corpus delicti milkování Robertova s Beatou. Hrabě Michael však táže se velmi diskretně své choti, není-li přece jenom na té prožluklé historce aspoň něco pravdy. Beata se přizná, ale slovní machinace a ohnivé pósy její zlomí hněv dobráka Michaela. Ten se vlastně ani příliš nerozčiluje, a tu myslím, že Sudermann docela neskromně obral reka tohoto o vášeň hněvu a sílu citu, jichž v takových choulostivých okamžicích a záležitostech jistě se nikdo nezbaví. Zdá se mi to příliš

nepřirozené, nemohu tomu uvěřiti, že by jen a jen z ohledů na reputaci politické strany hrabě Michael zapomněl hájiti rodinné cti své do krajností. Myslím, že není možno, aby se klamaný manžel dal jen tak zhola odbyti několika vypočítavými a effektními slovy své ženy, nevěřím, že by se klidně ještě díval Robertovi do očí. A zde přijde vskutku ono theatrálně dobře mířené a na effekt vyvolané: Richard i Michael s Beatou uprostřed v kruhu rodinném, při hostině před odchodem Beaty uchystané, klidně se baví. Beata se zatím rozhodla, obětovati život svůj pro to, aby prý žil Richard. Proto odjede na svůj zámek a tam skončí. To však jest zcela zbytečné! Nevěřím tomu, co píše Beata v zapečetěném listě: „činím tak proto, že cítím, že nějaká oběť musí býti přinesena. Lépe já než on — neboť on musí dokonati dílo své, já však život svůj jsem již dožila. Tak tedy chci se pokusiti, přijíti jemu vstříc.“ To sice rádi slyšíme, ale věřit nemůžeme. A v tom leží nedostatek této práce, že ve svých konsekvencích jest příliš zvrácená, nepravdivá, nejednotná a vyumělkovaná.

Že drama Sudermannovo po stránce technické jest znamenité, netřeba snad u jména tohoto zvláště ještě připomínati. Úspěch jmělo. —

Rozkošnými výstřižky života jsou za to aktovky Schnitzlerovy. Jest to ostatně již známo, že tento básník v zachycování životních momentek s celým jejich dramatickým dechem jest mistrem. Nikoli virtuosem, jenž znamenitě kopiruje — nýbrž umělcem, poetou, který vždycky vdechne dílu kouzlo poesie — u Schnitzlera je to vlahý nádech romantismu, nahořklého jemným sarkasmem.

Projevem rozkošnických básnických nálad jsou tyto aktovky, z nichž „Lebendige Stunden“ jest prací poměrně slabou. Ostatní tři jsou kusy mistrovské. Tak hned druhá „Die letzten Masken“. Nadaný, osudem však zmítaný a zlou nemocí zubožený žurnalista Karel Redemacher umírá v nemocnici. Tuše blízký konec svého života, má jen jedno ještě přání: spatřiti svého přítele z mládí, Alexandra Weihgarta, jenž, zatím co Redemacherův talent bídně se probíjí životem, stal se slavným, kterého horečka dne a móda učinila populárním. Weihgartovi tedy chce ještě jen říci do očí pravdu, své mínění o něm, že jest nullou. Tak se na něj dívá i žena jeho, milující vášnivě Redemachera. Lékař přání umírajícího žurnalisty vyhoví a Weihgarta přivede, jemuž však, když náhle jest již zde, nemá Redemacher více co říci. S tím člověkem jest již úplně hotov. Jenom útrpný, ironický a všecko pochopující úsměv pohne jeho zvadlými rty. Co by takovému člověku měl říci? — Mlčí. Poslední masky jsou tu sejmuty. S úsměvem a v míru umírá nemocný. Vždyť je to vše tak marné a tak nicotné a prázdné! —

Též aktovka třetí, „Die Frau mit dem Dolche", znamenitě nesená v barvách renaissance a fantastiky benátského života. S jistou dosí pikanterie a bravurní koketerie psána jest práce poslední, „Die Litteratur". Mladá a krásná rozvedená paní Markétka, milující umělce i umění, píšící romány a žijící nevázaný život svůdné mnichovské bohémy, stane se milenkou a ženou barona Clemensa, jenž ji přímo zbožňuje s výrazem oddaného a duvěřivého dobráka. Její literární činnost se mu však protiví a proto, dověděv se o vydání nového jejího románu, jde k nakladateli, kde skoupí celý náklad, aby jej zničil. Jeden jen výtisk ukáže Markéta svému bývalému milenci, spisovateli Gilbertovi, jenž, než přijde Clemens, navštíví Markétu, aby jí ukázal i svůj nejnovější román. Oba praví, že jsou to romány jejich života. A vskutku, oba najdou v knihách i své dopisy, jež si byli kdysi poslali, psané v zanícení lásky a touhy. Tak jim to vše připadá náhle komediantské. Jedná se jen o to ještě, aby Clemens, jenž zatím se vrátí, ničeho nepozoroval, čemuž ona zabrání tím, že poslední exemplář svého románu uvrhne před očima obou mužu v oheň. Starý, dobrý Clemens nezpozoruje ani nejmenšího, všichni pak v dobrém rozmaru se rozejdou. — —

I u nás známý Max Dreyer zadal k „Deutsches Theater" v Berlíně své nové drama „Das Thal des Lebens", jehož provozování však — prý z ohledů na mravnost (lex Heinze!) — bylo zakázáno.

15. dubna t. r. oslavovali všichni Němci 70. narozeniny svého nejlepšího humoristy, Viléma Busche. Busch narodil se 15. dubna 1832 jako syn zámožného kupce ve Wiesendahlu v Hannoversku. Absolvovav techniku, odjel do Düsseldorfu, později do Antwerp, aby tu konal studie malířské. Po nějaké době pak přesídlil do Mnichova, kdež začal z počátku psáti pro „Fliegende Blätter". Nejznámější jeho práce jsou: „Svatý Antonín" (v Rakousku konfiskováno), „Zbožná Helena", „Pater Filucius", trilogie „Dobrodružství starého mládence", „Motýl" a poesie: „Kritika srdce". Žije v Mechtshausenu, vzdálen veškerého veřejného života. Ant. Ondráček.

*

Pařížská „Domovina".

V dubnovém čísle francouzské revue „la Revue blanche", číslo 212. uveřejnil Jules Hoche nedlouhý článek s nadpisem „La maison d' Auteil" (dům v Auteil). *)

V článku tom seznamuje čtenáře své autor s novými, modernímí snahami několika velikých, zlatých srdcí, jež pomoci se snaží těm, jež pomoci opravdové tolik potřebí mají — obětem prostituce. Neb nestačí

*) Auteil, městečko, připojené nyní ku Paříži ležící na Seině. Stalo se villovou čtvrtí Paříže.

zde pouhá, holá pomoc velkomyslně a s nejlepším úmyslem poskytnutá, — jak potvrzuje nezdar mnohých institucí na základě takovém. — ale potřebí je pomoci hlubší, opravdové, prohřáté láskou, soucitem, tím hlubokým soucitem Dostojevského a pochopením. Nesmí krátce ten, kdo pomoci opravdu chce, zůstávati kdesi nahoře, vysoko, ale nutno sestoupiti dolů, až k neštěstí a zlu samému; zde teprve jasně vidět, zde teprve stojí člověk vedle člověka, zde počíná porozumění, vzrůstá důvěra a vychází možnost pomoci opravdové.

Jules Hoche vylíčiv v článku svém snahy tyto seznamuje nás i s výsledky, jakých mladý ústav tento docílil a na příkladech několika ukazuje, kolik dobrého již způsobeno a kolik oprávněnosti ústav má.

Má svoji zajímavost článek ten pro každého; zaslouží však zvláštní pozornost u nás, kde snahy ty, s nimiž Jules Hoche čtenářstvo svoje seznamuje, nikterak cizí a nové nejsou, ale již před delší dobou v praxi byly uvedeny a úspěšně působí. Předkládám tedy výňatky z článku Hochova i veřejnosti naší s nadějí, že nezůstanou tak zcela bez ohlasu a že interess živější vzbudí pro instituci naši domácí, pro Domovinu.

Dům v Auteil; — — nic jednoduššího než tento dům. Dýše z něho klid, poctivost — taková maloměstská, solidní poctivost. Nijak neliší se od tolika jiných domů v Auteil i jinde. Mimovolně připadne, že je to obydlí pensisty nějakého nebo nějakých starých, zamlklých bigotních dam. A přece je to dům svého druhu jediný v Auteil, svého druhu jediný v Paříži, jediný v celém světě.

Když vztáhne paní Avril de Sainte-Croix svoji ruku nad prostitutkou a prohlásí ji za nedotknutelnou, je to vznešené gesto, gesto vysoce pojímané humanity, gesto, které zanechá svůj odraz v naší historii sociální.

Řekl jsem tím jméno zakladatelky domu v Auteil, který více znám je pod jménem „l'Oeuvre libératrice“ *).

Paní de Sainte-Croix pokusila se zde o věc, kterou podniknouti nikdo před ní se neodvážil: vybaviti totiž prostitutky z moci policejní, pomáhati jim k opětnému získání práv občanských a dopomoci jim k životu spořádanému.

Podotýkám, že žádný dosud z ústavů podobných, založených pod heslem pomoci ženám padlým neb v bídě se ocitnuvším, opakuji, že ani jediný nepřijal nikdy ženu uvedenou v záznamech policejních. Záminkou k tomu bylo vždy, že postavení jejich, tak opovržlivé, odpudilo by jak zakladatelky útulků podobných, tak jejich aristokratické okolí. Ne že by zakladatelky samy byly bez útrpnosti, ne, docela ne, ale útrpnost, soucit ženský byl právě do nedávna ještě jen pouhým citem, křehoučkým a odvislým od veřejného mínění, jako všechny city ostatní.

---

*) l' Oeuvre libératrice: **Dílo osvobození.**

Mezi zakladatelkami takovými a paní de Sainte-Croix stojí celá evoluce feministická, leží celá propast, dělící právě ideu od pouhého citu. Abych příklad uvedl, zmiňuji se o l' Oeuvre des libérées de Saint-Lazare (útulek pro propuštěné ze Saint-Lazarské nemocnice), jehož předsedkyní je paní Bogelot, žena vzácného srdce.

Ústav ten pokládal vždy za nutné — neb aspoň, že tak býti musí, se domníval — vzhledem k mínění vládnoucímu ve společnosti, zavříti bránu svoji každé obyčejné prostitutce, třebas že mezi příznivci svými měl ledackohos, kdo přispívaje na ústav tento, dle názvu jeho domníval se přispívati spolku, jehož účelem jest podporovati a k spořádanému životu přiváděti oběti policie.

Takovéto poměry zhoršují ovšem valně postavení prostitutek. Věru, býti chudým děvčetem, míti jedině své tělo a musiti je prodávat pro kousek chleba, je jistě smutné, tragické. A pak, když jednou je dole, v propasti, naprostá nemožnost z ní uniknouti, se vyprostiti, neboť vše, všecinko má proti sobě: policii i celý svět ostatní; to věru je ještě hroznější, tak hrozné, že mysliti o věcech těch jen s trochou soucitu, zmocňuje se nás nesnesitelná téměř úzkost. Z takové úzkosti rodí se apoštolství, když člověk schopen je činu.

Paní Avril de Saint-Croix apoštolovala po řadu let ve funkci jednatelky francouzské sekce „Mezinárodní společnosti pro zrušení otroctví prostitutek“, Je známo, že společnost tato původu anglického za cíl svůj si vytkla potlačení obchodu s děvčaty, a za ideál potlačiti prostituci všemi možnými prostředky, hlavně dostraněním oficielního jejího upravování policií pod záminkou veřejné mravnosti.

V této své funkci poznala paní de Sainte-Croix všechny okruhy pekla Saint-Lazarského. Na sta děvčat jí vyprávělo svoji historii, skoro vždy stejnou.

Zakladatelka „l' Oeuvre libératrice“ je hezoučká, nevelká brunettka s výrazem jižní krásy s přísnějšími několika tahy, jež za nechala myšlenka. Sen spravedlnosti a lásky pokrývá jako mlhou její oči, zatím co na okraji rtů jejích těká nepokojně pařížský esprit. Věru jsou v ní sloučeny dvě ženy; ba je jich více než toliko dvě. Je tu dáma velikého světa, které salon je vlastním domovem, je v ní kus spisovatele, který pod pseudonymem de Savioz uveřejnil již ne jednu roztomilou povídku, je v ní konečně nová, moderní žena zanícená velkým idealem: vyrvati tyranství ty, jež jsou dole, vyrvati je útrapám neřesti a bídy.

Díky harmonickému souladu těchto tří osobností v jedno sloučených, mohla paní de Sainte-Croix uskutečniti svůj dům v Auteil.

Řekl jsem, že je to měšťanský dům nelišící se zevnějškem svým od mnoha jiných: zvýšený přízemek a dvě poschodí každé o čtyřech pokojích. V zadu malinká zahrádka jako u většiny domů v Auteil. Vkročíte-li do domu, vyjdou vám vstříc dvě ženy, připomínající zevnějškem svým i úborem ošetřovatelky nemocných. Je to ředitelka

s dohlížitelkou; že přítomnost jejich jest nutná nepotřebuje snad výkladů. Pestrý život panuje ve světlých a veselých pokojích v přízemí. Je tu domácí jídelna, kde usedá k jídlu ředitelka se svými svěřenkami, je tu malý salonek kde se vyřizují věci administrativní, je tu pracovna s okny na zahrádku, je tu koupelna a konečně i kuchyně. Když navštívil jsem tento dům této zimy, připadlo mi vše tak útulné, milé, že ani na minutku nepřišlo mi na mysl, že je to vlastně útulek. Myslím ostatně, že naprosto není nutné, aby tichý tento přístav, který s láskou otevřen je nešťastným zkrachovaným ženám, padlým do špinavé pěny života, působil dojmem útulny, polepšovny. Řekl by spíše člověk, že to je malý nájemný dům někde v Belleville nebo na Mortmartru *) s nově vypravenými pokojíky pro řemeslníky. Tolik o osmi pokojích, jež v obou poschodích jsou stejně zařízeny: čistá, japonská rohožka na podlaze, lůžko se světlou pokrývkou, dvě židle, stolek s psacím náčiním, toilettní stolek se všemi potřebami, na stěnách konečně tapety nejnovějšího vzorku atd. — — než popis můj snad již postačí.

Snadno si nyní čtenář představí pěkné, útulné a jednoduché zařízení celého domu. Zbývá mi podotknouti, že je otevřen — pokud prostředky a rozměry stačí — každé ženě, jež zříci se chce svého bídného a nečestného postavení, která vymaniti se chce hroznému kupčení tělem, ku kterému dohnal ji buď osud nebo krajní nutnost, vymaniti se zároveň zhoubnému poručnictví policie, jež hanbu její a utrpení toliko těžší činí, zotročuje a libovolnými nařízeními — pro klid prý a bezpečnost rodin i společnosti — pro vždy prodlužuje.

Abych nikomu nekřivdil, podotknouti musím, že již i policie počíná se modernisovati, nahrazujíc ponenáhlu křivolaké tak trochu benátské neb neapolské uličky svých dogmat prostornými a rovnočarnými třídami nových názorů.

Důkazem toho jest, že se zdá jakoby sama adoptovala tento útulek, založený protivnicí policejního upravování prostituce. Dnes samo policejní ředitelství posílá k paní de Saint-Croix nebohá děvčata, jichž neštěstí zvětšiti váhá, neb která se jí zdají schopna vykoupení. Neboť nejsou to všechna, nutno hned připomenouti.

Zde nucen jsem zmíniti se o zvláštnosti jedné, na niž jistě ani paní de Sainte-Croix hrda není. Chceme-li s příliš velkou neústupností stavěti proti zlu dobro, ocitneme se přečasto v postavení velmi obtížném, nepříjemném. Zlo se mstí. Nechce se dáti spoutati. Stáhlo sice pro okamžik z diplomacie své drápy, poněvadž nezbytnost tak velela, ale chystá se k novému útoku sotva že soucit, milosrdenství, jichž využilo, mu dodalo něco sil. Tak i l'Oeuvre libératrice bylo v některých případech — řídkých v celku placeno nevděčností.

Byly to vždy rozumově nadanější, z čehož uzavírati by se dalo, že žena rozumově nadaná, přivedená jednou na špatné dráhy, jest nena-

*) Belleville, Montmartre, dvě části Paříže obydlené hlavně třídou dělnickou.

pravitelná. Myslím, že v případě našem, ženy takové neuznávají jednoduše, že octly se na scestí, nýbrž že se pokládají toliko za nešťastny. V neštěstí, které samo se pozoruje, které myslí, zustává jakási chorobná pýcha, která tím více zahořkne, čím více poskytovaným milosrdenstvím o něž prosila, cítiti se bude ponížena. Mám po ruce dlouhý dopis té, která býti měla první chovankou domu v Auteil, adressovaný jeho zakladatelce. Obdivuhodné toto psaní, přespříliš snad literární, je jediný výkřik bolesti a úzkosti. Namane se otázka, jak možno, že žena, která tolik myslí, která může napsati řádky tak výmluvné, sestoupí do ulice, na chodník. Ona sama konečně otázku tu si klade. Snáze je vysvětlitelno, že žena ta znovu vypravena, fysicky a morálně posílena počne se pojednou na vše dívati s vysoka a odchází s prásknutím dveří. Intellektualní bída zná po většině tři stupně: nejprve se diví svojí malomoci, že nedaří se jí proměniti si společnost v dojnou krávu, pak se nad tím rozhořčí, až počíná konečně nenáviděti celý svět. S tím ovšem zakladatelka l'Oeuvre musí se smířiti. Musí se zříci záchrany duševně nadanějších, poněvadž u těchto nemožno připustiti, že by jakákoliv myšlenka mravní spásy mohla býti u nich navrhována na vykoupení peněžní, a poněvadž ony samy nevidí v domě Auteilském konečný záchranný přístav, odkud odjíti možno zbaven jha policejního, znovuzískán zdravé práci a s nově nabytou úctou sama sebe i jiných, nýbrž že považují ho za přechodní toliko jakési bezplatné sanatorium, za stanici, kde možno odpočinouti mezi dvěma pochody, které najednou vykonati by nesnesly a přemoženy k zemi snad pro vždy by klesly.

Zbudou jednoduchá, prostoduchá děvčata, hozená na ulici jak špatností mužů tak nesnází obrany. Pro taková, l'Oeuvre libératrice je v pravdě zázrakem, nečekaným, pravděnepodobným a nejčastěji konečným vykoupením. Přicházejí ochablé, schátralé, s vlasy v nepořádku; s okem kalným, bez lesku, vždycky téměř mladičké, s vepsaným na čele nechutenstvím, hanbou a smrtí, s výrazem otroka, s pohledy bitého psa. Co je ještě čeká? Od chvíle, kdy tento jejich veselý, nevázaný — jaká ironie — život počal, připadá jim živobytí jejich jako hrozný těžký žalář, kde vše je zakázáno, kde nejmenší pohyb zaplatí tou trochou svobody, jež jim ponechána. Ubohý jejich mozek neustále je přeplňován představami vězení, ponižující povinností prohlídky zdravotní. Neúprosný policejní vuz neustále hrčí jejich sny ve dne i v noci, až jednou zastaví, aby je vzal s sebou.

A tu se ocítnou v tomto domě v Auteil, který snad je polepšovnou, káznicí jako všechny ostatní, který snad nijak se neliší od všeho toho co vynalézti dovede evangelická horlivost dam dobře smýšlejících, které brousí neustále v okolí Saint-Lazare. Ale nikoliv, tentokráte v pravdě jedná se o jejich dobro, jejich spásu; je to opravdová svoboda, kterou jim chtějí vrátiti a spolu s ní naději, čest a radost ze života.

Na výměnu se od nich ničeho nežádá, ničeho jiného leda, aby nabyly důvěry v samy sebe, aby skutečně chtěly se rehabilitovati a chtěly hledati práci. A za to budou svobodny, docela svobodny v pokojících, které budou j e j i c h pokojíky po několik dní po několik neděl, bude-li potřebí; volně dle své libosti budou odcházeti a se vraceti; dle své vůle pracovati buď doma, buď mimo dům, dokud vymazány nebudou ze záznamů policejních a dokud nebudou se moci definitivně navrátiti do života spořadaného, mezi ostatní společnost, ač měly-li vůbec kdy místo nějaké. Neboť je mnoho takových, které vůbec nikdy normálně nežily, které nevědí vůbec co je spořádaný život. Prohledl jsem listiny všech dívek, které ztrávily nějaký čas v domě v Auteil od jeho založení. Datum to ostatně nedávné, v březnu roku 1901.

Historie jejich klesnutí sotva že se mění. Zmíním se pouze o některých, které sloužiti mohou za typické příklady, a které zahrnují většinu případů ostatních.

Zde jedna z nich, ještě téměř dítě, patnáctiletá pocházející z velkého města Beauce. Jeptišky ji umístili jako služku ve dvanácti letech u jakéhos vinárníka. Proběhla několik míst podobných a následovala konečně kuplířku jakous, která ji přivedla do Paříže a zde uvrhla v prostituci. Byla při policejní prohlídce zatčena spolu s kuplířkou a tu pak raději následovala ředitelku domu v Auteil, než aby přijala policejní průkaz. Dnes je umístěna jako služka v jisté rodině. Tam vědí, čím byla, neboť vyznala vše sama v prudkém okamžitém pohnutí vyvolaném dobrotou pánů.

Jiná oběť téže kuplířky, D-ová z Chateauroux má osud podobný. Zajímavou však příhodu uvésti dlužno v době, kdy dlela v domě v Auteil. Několik dní po tom, kdy vstoupila do domu v Auteil, přišlo jí psaní, které posílal jí bývalý její pán, vinárník na zevnějším kterémsi boulevardu v Paříži.

Psaní bylo podepsáno mladým vojákem, který asi od měsíce byl posádkou v Paříži. Prý bratr, tvrdila D-ová, a bylo to pravda. Nastupuje službu psal sestře, že, nyní kdy je také v Paříži, přijde ji navštíviti; zapomněl ale v civilních šatech její adressu a poněvadž je nemohl ze skladiště hned dostati, psaní neodeslal. A v pravdě románovou náhodou nalezaly se kasárny mladého vojáka v sousedství vykřičeného domu, kde sestra jeho hledala útulek nežli padla do rukou policie. Co se mohlo přihoditi, kdyby ji šťastná náhoda nebyla v čas vytrhla z propasti? Připojuji, že úctyhodná rodina, kde dnes je umístěna jen chválí její práci i chování. Je dnes 16letá.

X-ová, z Paříže, pobyla toliko krátce v l'Oeuvre libératrice. Byla přivedena ve zkázu jistým dělníkem z Belleville, který, aby zanechal na nešťastné nezahladitelnou stopu svého vítězství, dal jí vytetovati na ruce hořící srdce s nápisem „Budu milovati Julota po celý život". Když Julot zmizel, zamezilo to příliš významné znamení ubohému děvčeti živiti se práci svých znamenaných rukou. Upadlo do nejnižší

prostituce. Později náhodou poznala dům v Auteil, kam byla ihned přijata, třebas jako případ téměř beznadějný. Ale vše bylo ještě horší, nežli se nadáli; poznalo se, že je nakažena dosti podezřelou nemocí. Když jí radili, aby se dala ošetřovati, dostala strach a uprchla; snad představila si v duchu ošetřování v Saint-Lazare a myslila, že totéž ji očekává.

V-ová, 18 letá přišla do l'Oeuvre s miminkem na rukou, svojí holčičkou, kterou zbožňuje. Ať prý se s ní stane cokoliv, jen když jí bude ponecháno její dítě. Je plna nejlepší vůle, ráda by opět počala spořádaný život, ale tělo je prý tak slabé (její vlastní slova) a jen dítě jí bude ochranou. Dala dítě své ku kojné a to ji zničilo. Vím, že přijata byla do domu v Auteil a že starají se nalézti jí místo, kde by jí dovoleno bylo podržeti děcko u sebe. Připomínám ještě, že matka sama je dítko nalezince, jako většina těch o nichž mluveno.

N-ová byla nejprve služkou u starosty svého rodného města. Později stala se panskou v Boulognském jednom hotelu. Místo toto opustila a odjela s jistým pánem, který jí sliboval, že vydělá denně 5 franků, do Paříže. Zapomněla se však otázati, jakým způsobem je bude vydělávati; když už byli v Paříži, vyklubalo se, že dotyčný pán byl prostě kuplíř. N-ová je od nyní již opět umístěna a náprava její je, jak se zdá, trvalá a vážná.

S Alice L-ovou setkal se v jedné kavárně jistý žurnalista pařížský, spisovatel to zvučného jména. Seděla v koutku s obličejem plným slz a dívala se před sebe, aniž by co viděla, majíc na očích roušku utkanou z vlastní bídy a hanby. Žurnalistu zajímal její zármutek a dovedl vzbuditi její důvěru: Vypravovala mu svoji srdcervoucí historii, takovou, jako jich mnoho. Přišla z daleké provincie do Paříže a ocitla se na dlažbě bez peněz, bez práce. Dohazovačka jakás ji tak nalezla, se jí ujala a vyučila — v prostituci. Povinností její bylo nyní přinášeti denně 10 franků. Žurnalista jí dal oněch 10 franků, jež jí dovolovaly vrátiti se v ten den bez pohany. Zároveň jí dal adressu domu v Auteil. Alice L-ová byla již vypravena zpět do své provincie, s jakous takous výbavou a trochem peněz, aby mohla si nalézti místo. A zajímavý detail: její přítelkyně z domova jsou pevně přesvědčeny, že byl to klášter nějaký, který ji tak štědře obdaroval. Psaní její, kde děkuje paní de Sainte-Croix, zaslouží, aby bylo citováno. Píše doslovně:

Velectěná paní!

Jsem od včera doma, a jsem šťastna. Jsemť zde v úkrytu u svých chudáčků rodičů, jichž poctivá práce vždycky stačí na to nejnutnější, když už není lépe. Vždycky budu s radostí vzpomínati na Vaši pečlivou starostlivost, s kterou Jste mi vyšla ku pomoci. Nezapomenu nikdy, že Jste to Vy a Vaše šlechetné přítelkyně, které Jste mi zachránily život. Nešetřte mne prosím,

mohla-li bych Vám snad kdy býti zde něčím nápomocna, třebas že jsem jen chudé děvče. Jsem Vám díky pro vždy zavázána.

V dokonalé úctě . . .

Uvedl jsem těchto několik případů, abych ukázal, že prostituce nemá nejmenší podobnosti s míněním, jaké o ní ve veřejnosti platí. Nutno se vystříhati čarovné moci slov, starých pojmenování a zvláště těch, jichž smysl se již dávno nekryje s věcí. Prostituce není zhýralostí. Prostituce není více méně hrubší formou pohlavní zvrhlosti. Prostituce je jednoduše bída, a to bída stupně nejnižšího, nejpotupnějšího a srdce nejvíce rozdírající. Ani o jediné z těch, jež jako trosky sebrány byly v domě v Auteil, nedalo by se užíti bez výsměchu a hrozné ironie zastaralého ostatně epitheta „une fille de joie".*)

Přeložil *Španihel Jaroslav.*

*

PŘEHLED DIVADELNÍ A HUDEBNÍ.

Koncerty. Poslední měsíc saisony, tenkráte značně za obvyklou svoji mez pošinuté, vykazuje tolik a tak pestrých a zajímavých svými pořady produkcí, že nutno se omezit na pouhý stručný přehled, nemáli referát vzrůsti nezvyklou měrou. —

Ve provedení skladeb orchestrových vystřídaly se orchestry konservatorní, německého divadla a filharmonický. Konservatoř sáhla k jedné z méně hrávaných symfonií B e e t h o v e n o v ý c h. Za druhé: svěží, radostné, stinu prosté dílo, ve své volné větě do nekonečna se sladce rozezpívávající, vyznačovalo se v reprodukci vlastnostmi obdobnými. Dirigentu prof. K n i t t l o v i bylo leckde přílišnou až přesnost rhytmu ohrožující živost mladého orchestru tlumiti a mírniti. Vzletem a leskem poutala těmiže silami provedená W e b e r o v a předehra k E u r y a n t ě. — Orchestr německého divadla řídil tenkráte O s k a r N e d b a l. Předehra k P a r s i f a l u rozlila v účinné kráse širokým, klidným tokem své vážné, vázané harmonie; S m e t a n o v a symfonická báseň „Z českých luhů a hájů" měla týž vzlet, tuže sílu, jakou překvapilo nás pojetí skladby této Nedbalem, když poprvé ve Filharmonii ji řídil; zvuk divadelního orchestru v koncertní síni ovšem plně sotva kdy uspokojí.

Po stránce i skladby i její reprodukce z nejzajímavějších celého období byla Nedbalem řízena B e r l i o z o v a fantastická symfonie. Po dlouhou řadu let nezřeli jsme v pořadu pražského koncertu díla vyžadujícího jednak značného sesílení obvyklých prostředků, jednak proloženého v partituře svojí takovými obtížemi technickými a souhry a zároveň tak velikých nároků do intelligence dirigentovy, že opravdu

*) holka radosti.

jen nadšená součinnost velmi dobrého orchestru a výborného dirigenta jest s to, vše to přemoci. Skvělý výkon naší Filharmonie pod taktovkou Nedbalovou přesvědčil nás, jak sláva romantiky, jak jeví se v největších, typických dílech svých, dosud v nejmenším nepohasla. Uvědomujeme si všechny ty zvuky Musy Berliozovy, soudobé produkci již částečně cizí: než jímá nás skvělá, barvitá fráse jeho, oslňují nás jeho antithesy z nejvyšších krajů nebes rázem do nejhlubších propastí pekel nás unášející; sžíhá nás láva jeho citových erupcí a suggesci hrůzy, dává nám trnouti groteskně strašidelný rej věty poslední. — Jak krásných výkonu Filharmonie, vedená seriosním umělcem jest schopna, ukázalo vedle vytčené právě „písně mistrovské“ rovněž skvělé, nanejvýš temperamentní, přesné a plného bohatství i rozmanitosti odstínů i barev zvukových dosahující provedení Weberova Oberona a především Smetanovy předehry k Prodané nevěstě a Vltavy. Vltava hrána tenkráte v retouchované úpravě Weingartnerově. Malými změnami instrumentace dociluje tento virtuos orchestru plastičnějšího vystoupení hlavního motivu z vírů bouřících svatojanských proudů i skvělejšího celkového zvuku. Zdá se mi však přec, že na újmu jednotného koloritu díla a snad i charakteristiky dotyčné partie: zvláštním sykotem ječící a pěnící se hukot proudů se zpracováním jeho ztrácí. —

— Hlahol volil k poslednímu svému koncertu dílo nejkrásnější, jež chórická naše literatura má. Sbormistr p. K. Douša nastudoval pečlivě sbory Dvořákovy „Svatební košile“, získal pro partie solové sl. Bobkovu, sílu zejména výbornou — a pp. Krtičku a Viktorina i pro průvod orchestr Filharmonie a řídil složitý apparát trochu sic těžkopádně a nedosti rázně a vzletně, ale celkem šťastně. Snadnějším mu patrně byl a bližším svým slohem i obsahem Kličkův plnozvuký, pompésní Žalm, velmi pěkně provedený. —

Abych nezabřednul ve výčet celé řady jmen pěvců a názvů písní, jež jsme jako výplň různých těch instrumentalních pořadů slyšeli, omezím se snad na zmínku o jediném, vzácném a milém hosti. Pí. Gorlenko-Dolina pořádala v Rudolfině ruský koncert. Výkony její zajímaly z něho především, i co skladeb i co jich provedení se týče. Umělkyně zazpívala sonorním svým, plně se nesoucím hlasem a hudebně idealně dokonalým, do nejmenší podrobnosti prohloubeným a přec zas slohově velikým přednesem ukázky z Arenského, Kjuje, Zimského-Korsákova: melancholické, cituplné, svojí nepřetržitou gravitací k jakési dominantě — ve smyslu as římského choralu — leckde poněkud monotomní, ale rázovité, namnoze strofické to zpěvy. Krajanka její, pí. Veljaševa vkusně písně doprovázela a pokusila se i o solová drobnější čísla klavírní. —

— Nejčetnější v pořadech minulého měsíce byla ovšem čísla houslová. Vedle pařížského virtuosa p. Alberta Gelosa, který hraje sic velmi temperamentně, ale jehož oheň vřelého přednesu svádí k akcentuaci příliš drsné, tříštící plynulost frase a k nejistotě tech-

nické, tři mladí domácí umělci měřili svoje síly. Janu Kubelíkovi, přec as již přesycenému pouhou virtuositou, sní se o hlubokém, vážném umění klassiků. Pokusil se na nezvyklém poli se zdarem: dokonalá jeho, klidná a naprosto přesná technika, jeho cit rhytmický a především sladký, jasný a měkký jeho tón byly k dobru Mozartovu i Beethovenovu koncertu. Velikého slohu Hofmannova či titanské síly Ondříčkovy zatím byly oba výkony ovšem ještě daleky. — Jaroslav Kocian s velikým a zaslouženým úspěchem vystoupil několikráte, vždy s celou řadou menších i větších čísel. Zajímaly z nich především skladby Bachovy. Složité pletivo jich polyfonie rozložil jemný tento umělec před námi zcela plasticky a jasně v kresbě, delikátně osvětlené a hřející teplými tóny citovými. Pokus v hudbě komorní — Kreutzerova sonata — jevil ještě příliš patrnou nadvládu virtuosa nad skladbě i spoluhráči se podřizujícím hudebníkem: prof. Trneček, který hrál s průzračnou, plastickou zřetelností a plnou promyšleností zvlášť zdařile klavírní hlas, leckde nucen byl rozmaru příliš živého virtuosa povolovati..

— Emanuel Ondříček dnes stojí as tam, kde Kubelík na počátku své dráhy. Technika jeho nezná obtíží; sám vynalézá nová, kombinuje dosavadní kouzla paganinovská v divné skladby, stojící celou svojí povahou mimo pole hudební. A všechny ty krkolomnosti, většinou velmi nepěkné a málo vkusné mají veliký, překrásný zvuk, třeba nástroj umělcův nebyl z nejskvostnějších. Při tom pak — to nejradostněji mne na výkonech těch překvapilo — zaslechnete tu a tam, kde skladba zasáhne v niveau opravdové hudby, tón vibrací, rubato té zvláštní význačnosti, toho rázu, jak vlastní jest jedině individualnosti svojí nevyrovnatelnému umění Ondříčka nejstaršího. Snad sloučí se tak v nejmladším členu houslistské rodiny časem dokonale všechny složky, tvořící nejvyšší umění!

— Pianista p. Vejrich, jenž v koncertě Ondříčkově účinkoval, vládne plným, šťavnatým úhozem a podivuhodnou, jistou technikou. Ale stálé, přílišné nanášení tónu nedá docílit mu účinnějších nějakých gradací, zejména konce vyznívají na prázdno, nestupňovaně; duševní stránkou svojí pak jsou výkony jeho velmi chudé. Píseň lásky hrána s opravdu vzácnou nehudebností. — Pan Frimml sotva rozehrál se na několika drobnějších skladbách. Klavír zněl mu, as nedisponovanému či málo připravenému neobvykle tvrdě a z repetujících not Moszkowského caprice důsledně po celou skladbu ze šesti dvě vypadávaly.

— Vzácné číslo, celkový koncert s orchestrem, slyšeli jsme provedené prof. Burianem. Tím vzácnější, an to byla přebohatá krása do nepřehledna se navazujících melodií díla Dvořákova, jež se tu krásně a vroucně rozeznívaly. Zejména působila kouzelná, zpěvná věta druhá a národní, svým tónem řízné finale. Zde nekupí se nástroje cizí a umělci skoro nepřekonatelné nevděčné obtíže technické, mimo to orchestr pak nalezl zde již přiměřený stupeň síly průvodu, zprvu příliš hutného.

— Referát divadelní vypadl by proti koncertnímu tak chudě, že možno tentokráte vůbec ho pominouti. Pohostinské hry sl. Christmannovy získaly jemné, dokonale školené, známé již umělkyni mnoho vděku. *K. Hoffmeister.*

*

PŘEHLED UMĚLECKÝ.

63. výroční výstava Krasoumné jednoty v Rudolfinu. Velice elegantní, nad míru moderní, ještě modernější a elegantnější než loni jest letošní rudolfinská výstava. Přepychu budovy vyrovná se přepych vnitřní úpravy; měkká rozmařilost plná koberců a draperií, kteráž snese jenom světlo mléčně filtrované, a zvuk čalounem dušený, upravila v Rudolfinu nádhernou domácnost uměleckému požitku, k němuž tu hosty, kéž co možno četné, vítá. Secessivní milieu vídeňských a berlínských výstav číhá tu z každého kouta za skupinami exotických květin a v záhybech drahocenných koberců, zapůjčených firmou, jejíž obětavost dokumentována tu jest na každém jednotlivém kuse. Avšak milieu to neopanuje žádnou z místností výstavních úplně — vyjma nábytkové interiéry — neboť tendence rudolfinských výstav není secessivní ve smyslu uměleckého liberalismu, ba ve smyslu žádném vůbec! Tendence rudolfinských výstav byla povždy nivelisující, vždy mezinárodní, vždy rozdíly národního umění poutající — aspoň pokud se týče rozdílů mezi národním uměním českým a německým v Čechách.

A to i tenkráte, kdy přiznány byly a jsou už cizím národním skupinám soubory podle síní, kdy umožněn polský, belgický soubor, a kdy vystavovány přehledy jednotlivých uměleckých osad a dokonce i časopisů. Tak příkladně i časopis „Jugend“ může tu míti svou výstavu od celku docela zvlášť, katalogicky i lokálně odlišenou, ale české umění, národní české umění, není a nebude vzdor všem reklamacím v Rudolfině nikdy samostatně representováno. Jen jednou se stalo, že původním výtvorům národních umělců českých byl vyhražen samostatný český sál, příklad to pokusu, který neopakován více, poněvadž se až příliš dobře zdařil . . . Ovšem ani tenkráte nebyl český sál v katalogu označen jako takový, nýbrž byla to pouze anonymní skupina umělců českých.

Pak-li že kdy, zvláště letos byla na místě taková samostatná výstava česká v bezprostřední blízkosti německé výstavy, sál vedle sálu, neboť také německému umění mělo se státi po právu, jakkoli po něm netouží. Letos po ukončení velikého sporu o gallerii umění z císařské fundace, kterýž řešen byl podle německého vzorce „divide et impera!“ bylo by bývalo valně na místě, kdyby se bylo exemplárně dokázalo, kterak se klíč, na-

lezený k rozvrhu výnosu z císařského základu mezi obě národnosti srovnává se skutečností. Nestalo se tak z dobrých příčin, z týchž, pro kteréž nikdy se strany německé nebyl slýchán požadavek, českému analogický, aby totiž arrangementem výstav rudolfinských projevena byla, pokud se domácího umění týče zásada „dass die Kunstinteressen in Böhmen national gesondert wahrgenommen werden", jak se kdysi psalo v dopise, zaslaném z Prahy do redakce jistého odborného časopisu v Mnichově, když se tam objevily první referáty o umění pražském, o umění bez rozdílu národností zpravující.

Po létech a právě u příležitosti tohoto sporu o císařskou gallerii, byl řečený referent, patrně na podnět německý, z Prahy pocházející, požádán redakcí mnichovského listu, aby výstavy rudolfinské ponechal výhradně péru německému, ježto prý jsou to exposice výhradně „der deutschböhmisch nationalen Kunst", čímž ovšem skončil zpravodajský onen poměr na dobro.

Tolik na ukázku, k jakým falešným důsledkům vedou výstavní poměry rudolfinské, tedy výstavy, platící až dosud za officiální, co se týče umění v Čechách. Po jejím letošním zahájení vyskytly se předběžné nekrology výročních výstav v domu umělců a mezi příčinami jejich úpadku leccos uváděno, jakkoli jedinou příčinou jeho jest: účelné, zúmyslné a raffinované zastírání skutečných národních poměrů umění výtvarného v Čechách, nepravdivé předstírání i k nepravdivým názorům ciziny svádějící. A poněvadž jest umění daleko logičtější než politika, musely skutečně poměry vésti k důsledkům, jakmile česká převaha stala se elementárně energickou. A v tomto smyslu sluší vítati ohlášený konec výstav v domě umělců, který vlastně nikdy domem českých umělců nebyl!

Konec tohoto stavu nemůže být jiný, leč epochální počátek stavu lepšího, lepšího proto, že spějeme ve vývinu výše, pakli že se Němcům nepodaří zachrániti poměry dnešní cestami kompromisu politického, jevícího se v upravení gallerie z císařského základu, tak, že bychom byli i na dále nuceni přijímati umění v Čechách „sub utraque" . . .

Leč k výstavě, jejíž kvality dovolují nám býti v přehledu co nejstručnějšími.

Nelze říci, že by nám byla letos přichystala naše domácí produkce předmět, na němž by neselhalo nadšení našich referentských, povždy hymnicky naladěných lyr. I když uvážíme, že i nejlepší mistři naši, téměř všichni, až na dvě, tři výjimky i nejzdařilejší mládež výstavy se nesúčastnili, nemůže nás rozehřáti to, co se z dílen prvního řádu českého letos přece na výstavu dostalo. Ani věci exponované s aplombem cymaisy, slavnostního středu, aneb celé polostěny, nejsou s to, zbaviti nás závisti, s jakou vzpomínáme „Souborné výstavy družstva uměl-

ců polských „Sztuka“ z Krakova, v níž zastoupeny jsou nejlepší věci celého Rudolfina. (Axentowicz: „Stěhování národů“, Wyczólkowski: všechny pastelové podobizny, Mehoffer: grandiosní kathedrální okna, „Musa“, „Podobizna dra. K“, nade vše distinguované plastiky Konstantina Laszczky, nezapomínajíc ovšem mimo jiné Falata atd.)

Hlavní letošní novinka J. Schussera příkladně, jeho allegorie „Fatum-Vita-Libertas“ jest obrazem německé koncepce i komposice i konečně disposice. Při pohledu na toto rozlehlé plátno spíš ozvou se jména „Klinger“ a „Stuck“ ve sluchu pozorovatelově než jméno Schusserovo, jehož vlastní veliké umění jest tomuto směru sentimentálních rebusů ze tří i více aktů složených („rozluštění“ viz katalog!) tak vzdáleno, jako jeho dosavadní úspěchy a zdar jeho budoucnosti. Proč utíkati se do stínu cizích vlivů, může-li umělec žíti ve vlastním smavém výsluní, o němž svědčí z jeho v patře vystavených podobizen zvláště „Studie“ a především čarovné „Nocturno“, připomínající mnohý Schusserův chef d' oeuvre dosavádní! Máme-li při této příležitosti odbýti si zmínku o podobiznách, nemůžeme nepoznamenati, že jeho portrét nejv. zem. maršálka jest nejlepší z officiálních podobizen letošních a že zvláště Wiesnerovy výkony tohoto oboru neopravňují očekávání s jeho jménem spojované a že zvlášť affekt, s jakým provedena „Podobizna Alf. Muchy“, úplně selhává. Znamenitý illustrátor, který sám vystavuje řadu kreseb z proslulého „Otčenáše“, jeví se tu jako zjevení ze spiritistických sfér. A jsme-li při podobiznách, vzpomenouti dlužno intimní leptané „Podob. W. Rittera“ od Vikt. Strettiho, jenž má na výstavě také asi dva ze svých starosvětsky komponovaných pastellů, z nichž zvláště obrázek „Ze staré Prahy“ jest pln nálady, jakkoli pozorovateli neujde, že všechny ty přečetné střechy starých domů pokryty jsou stejnoměrně rudou z brusu novou taškovou krytinou.

Hledaný český „clou“ nenajdeme ani v Klusáčkových doublettách „Vzbouření na náměstí staroměstském“ z nichž jedna provedena v oleji a druhá v akvarellu, obě pak pojaty v nádherné slohové rámy. Není to vzbouření, rytmus velkého davového hnutí schází tomuto líčení. Daleko cennější jsou Klusáčkovy illustrace k pohádkám o sv. Petru“, z nichž zejména titulní obrázek jest rozkošný, ačkoli i tu leckde mate lineární, šrafovací manýra jeho. Reminiscence na Mánesa jsou u Klusáčka nejmocnější, ačkoli některou linií prokoukne i mnohá jiná archaisující imitace.

Schikanedrů v „Soumrak“, jakkoli jest malován s veškerým obvyklým mistrovstvím těchto světelných problémů jeho a nepopíratelně uchvacuje svou nevýslovnou tesknotou, přece není v síle všech předchozích „Schikanedrů“, neboť příliš

zřetelně prozrazuje elementy jich účinu. Jedno théma snese přece jen určitý počet variací.

Z letošních akcessistů českých na první cenu vedle Schikanedra nejblíže byl by koncertní doklad krajinářské virtuosity V. Jansův „Hadinec". Nesmí nás másti energický barevný výkřik tohoto obrazu, abychom se neostýchali prohlásiti jej za nejpěknější krajinu výstavy už pro neohroženou jeho sytost a v pravdě báječné decrescendo valeuru, jímž se do perspektivní dálky ztrácí rozsáhlý lán, porostlý touže blankytnou květinou a pro studium vzduchu a pozadí a vůbec celé horní partie obrazu, reflexy modře prokmitované. Ferd. Engelmüller, tento sladký romantik a sentimentalista krajiny podává několik mollových barevných akkordů, jež vždy mile i poeticky dojímají, právě pro svou neobyčejnou lyričnost. Kalvoda na svém „Květnu" jest jaksi jílovitě těžký, zvláště v popředí, Slavíček Ant. ne nový, Kaván stále upjatý v ponurý svůj názor koloristický, Panuška jako realistický krajinář bez úspěchu, za to ve svém „Zakletém městě" veškerou suggesci vládnoucí, Lolek upoutá zvlášť na svých „Oulech" znamenitým odhadnutím výhod nové syntonosové techniky, schopnostmi podání příkrých světel gouache překonávající.

Jest zajisté na výstavě ještě mnoho pozoruhodné práce štětce, tolik, že jen letmo se o ní na místě tuto vyměřeném zmíniti můžeme. „Sv. Vavřinec" F. Dvořáka malován se sladkým, takměř pietistickým koloritem, „Podobizna" H. Emingrové nesvědčí o ničem více, než o osvědčené již zručnosti umělkyně této v pastellové technice, jako vždy skvělé, J. Ženíšek na „Vlastní podobizně" na manequina nasadil svou hlavu; L. Kleinmondová namalovala velice hladce a velice jemně podobiznu dámy uprostřed bílých květin přespříliš „kalligraficky", než aby dostihla svého autoportrétu od minula, B. Veselý přinesl plasticky promalovanou studii „Starého rybáře", dobře malovaná, robustní, ne mladá již „Bludička", hrubých ňader, nazvána autorkou, O. Hovorkovou, jen pro rozsvícenou sirku v dlani tajenou tímto titulem. F. Ondrúšek namaloval výtečnou „Bretonskou matku" s pozoruhodnýma rukama, V. Förster po svém nedávném tonutí v nejjalovějším mysticismu překvapuje zdravotou svých akvarelovaných pařížských pohledů. Pařížskou koncepci prozrazuje O. Homoláč na široce a řízně malované „Studii z kavárny", Hercík nepřesvědčí nás ani svou skizzou k nástěnnému obrazu ze schodiště uměl. prům. Musea, že poloakty obrazu toho, mimochodem řečeno ve styku s dělníky zcela všedně moderními, přes všechnu svou allegoričnost jsou skutečně nahé. R. Bém, vysoce nadaný Hynaisův žák, maluje své hlavy horečnatým poněkud koloritem, prozrazujícím zvlášť na jeho kraji-

nách, že maluje z jedné palety s Givernystou Radimským, na výstavě effektně zastoupeným. Bliženeci Slabý a Trsek zůstávají na úrovni svých krajinných pologenrů, i na vysokém stupni svého technického podání; vidmo Šimonova kolo-ritu nedosahuje vzoru Švabinského. J. Douba rozhodně povýšil niveau svého umění svým, mnohem plastičtěji než obvykle malovaným výjevem „Bez naděje". V. Bartoněk zůstává břitkým a drastickým líčitelem pražské spodiny svou „Kořistí obchůzky". Oba krajinné obrázky K. Raška jsou hlubokou studií šera, Kavánovo „Jasní se" nejlepším obrazem zimy. Akv. „Podobizna" od K. Šimunka co do frappantnosti a techniky nenajde rovné. J. Úprka líčí srpnovou záplavu slunečnou v pustotě polí na obraze „Při polní práci" s přesvědčivostí absolutní.

V plastice české (v přehledu našem nebéřeme zřetele leč k umění národnímu) vévodí dvě práce mladých umělců, nesené k sobě jako dva pendanty a provedené s takovou realností, že vypadají obě jako z jedné ruky; jsou to L. Kofránka „Studie mladého děvčete" a B. Kavky „Studie k raněnému šermíři". Na protoparthenickém aktu Kofránkově, ještě nerozvitém, v póse a pohybu rukou prostě nedostižném, opět dosvědčuje se slovo, že pravda jest nejkrásnější, když jest nahá. Kavkův velkolepě modelovaný šermíř pak, že upřílišená, řekněme abnormální nahota, bývá kráse na škodu. Sádroví „Králíci" uprostřed sádrové zeleniny, jedním a týmž zelením natření jsou nepřijatelní, snad právě pro životní velikost. Něco podobného jest snad možno jedině jako bibelot, nebo aspoň v lehkých barvitých differencích. Za to téhož umělce „Podobizna p. a pí. A." nepostrádá rysu velkolepého vzletu.

V. Schaff, jejž jindy vidíváme na křídle prvé řady, ustupuje svým „Návrhem na hrobku", představujícím Krista jako hermu, z jejíž spodiny vyčnívají sepjaté ruce, do druhé řady. Secessivně prospekulováno. „Náhrobní pomník" Vosmíkův hoví snad intencím objednávky a občansky dojímá, ale umělecky nezaujme, právě tak, jako Procházkův úhledný, leč účelům chrámovým anebo posvátným příliš hovící Kristus. Kocianovy plastiky „Ideál lásky" a „Zapovězená láska" celým svým arrangementem svědčí stopám, po kterých je umělec našel. „Život je boj" a „Umělcovo věno" nejsou ani umělecky — nejméně plasticky — myšleny, a na čisto neumělecky provedeny. Svým „Abelem" Kocian smiřuje ovšem úplně.

Výtečné reliefy a plakety podali mnozí z domácích umělců, jako: Malina, Vlček, Amort, Kafka atd. Zdařilý náběh k originální applikaci reliefní práce učinil V. Schaff svými odvážnými plastikami „Ztracený ráj" a „Západ slunce".

K. M. Čapek.

PŘEHLED POLITICKÝ.

Vnitřní:

Dne 22. května 1902 o půl 12. hodině noční mohl předseda sněmovny poslanecké prohlásiti, že schválen byl řádný rozpočet na rok 1902 a finanční zákon k němu ve druhém čtení! Třetí čtení vykonáno dne 23. května! Událost pro Cislajtanii veledůležitá! Více než pět roků vládly čtyři ústavní vlády v říši naší, aniž by řádný rozpočet zástupci lidu schválen byl a i poslední vláda musila po třikráte přijíti s provisoriem a konečně se zdaří rozpočet vyříditi. Nedivno, že officiosové pějí vládě a jmenovitě representantu jejímu dru Körberovi oslavy a že při tom přehlížejí resp. zamlčují, kdo vlastně nejvíce přispěl ku zdárnému zakončení díla toho, ač nemohou nevěděti, že to nedávno hlavou státu s důrazem uznáno bylo.

Zástupci lidu českého přibližejíce k hospodářským potřebám národa našeho v celku i v jeho částech, připustili projednání rozpočtu pod tou podmínkou, že buď již při projednávání rozpočtu neb ihned po tom přikročí se k akci mající za účel odstranění bezpráví zrušením jazykových nařízení na národu našem spáchaného a že bezpráví to skutečně odstraněno bude! Poslanci naši věrně dostáli slovu svému. Nedali se strhnouti ani šíleným bojem Němců proti našim kulturním požadavkům ani řáděním různých živlů v kruzích vlády vídeňské, což nepokrytě za účel mělo, aby ze svého postavení vyčkávacího na svoji škodu vylákáni byli. Nezvedlo se — slovo bylo dodrženo — nyní nastává povinnost plnění u vlády a také u Němců. Že delegace naše na přesném splnění podmínky trvati bude, o tom neponechal dr. Pacák svým prohlášením ze dne 23. května při jednání o pilnosti návrhu Breitrova pochyby. Nastává spojení vyrovnání Rakousko-Uherského s vyrovnáním českým — od toho „junctim“ poslanci naši neustoupí a ustoupiti nesmí.

Věci české v tomto posledním období parlamentního jednání stály na místě prvém a obrana jich poslanci našimi vynikala jak vervou a břitkostí tak věcnou propracovaností!

Výkony, jakými byly řeči poslanců dra Pantůčka, Ladislava Dvořáka, Herolda a Dyka při jednání o rozpočtů ministra justice a poslanců Maštálky a dra Plačka, při jednání o rozpočtu ministra obchodu, musí se pyšniti každá delegace. Bylo-li vůbec ještě potřebí Vídni prokázati, že není naprosto žádného zákonného důvodu pro trvání a tím méně pro zavádění vnitřní řeči německé, podali o tom jmenovaní řečníci při debatě o rozpočtu ministra spravedlnosti důkaz nezvratný! Snaha každého — buď si kdokoli — po zavádění řeči německé jako vnitřní řeči úřadní, porušuje zákon platný a má ráz zlého činu. Dnes nemůže nikdo, koho vášeň úplně neoslepila, tajných nařízení Krausových z r. 1852 pokládati za pravidlo zákonné, dnes každý nahlédnouti musí, že jediným a dosud platným zákonem o uží-

vání jazyků jak ve vnějším tak ve vnitřním úřadování jest obnovené zřízení zemské z roku 1627, kabinetní list cís. Ferdinanda z 8. dubna 1848 (kterýž jest skutečným zákonem) a čl. 19. stát. zákl. zák. Dle norem těchto zákonů nutno posuzovati jak vnější tak vnitřní úřadování jakož i kvalifikaci jazykovou státních úřadníku! A z řeči dra. Ladislava Dvořáka sezná každý, jakým způsobem proti těmto jasným pravidlům u nás se jedná, ne snad nacionálně smýšlejícími úředníky, nýbrž samým ministrem justice. — Tím, co dr. Dvořák ve své řeči obsahující, tak pečlivě sebraný materiál, uváděl o různých těch vznešených, tajných pokynech a jich provádění, byl náš ministr spravedlnosti — mravně popraven! Tak jak on dosud jednal, jednati se nadále nesmí a doufejme, že nebude! Důraz, s jakým poslanci naši proti jednání tomu vystoupili, svědčí o tom. Duraz ten jest na pravém místě! Jedná se o jeden z největších statku mravních, o neodvislost a samostatnost soudcovskou. Zvyklost ve příčině různých pokynu shora, která v Rakousku tak snadno by zdomácněti mohla, měla by na stav právní účinek hrozný. Velmi správně bylo drem Heroldem poukázáno na povinnost našich soudců, státi přesně na půdě zákona a říditi se vždy a všude předpisem zákona, ne choutkou a libovůlí německonacionálních byrokratů. Nazývá-li se takové jednání bouřením, vzpourou neb revolucí, pak nejen Rakousko, ale každý jiný stát mohl by za ni jen vděčen býti.

Ale také úředníci báti se toho nemusí! Jest sice zbožným přáním, zvláště německých listů, aby takoví odvážlivci, kteří nezákonnostem ustupovati nechtějí, byli co nejpřísněji trestáni, ale ve skutečnosti neděje se nic, co jen zdánlivě trestem na úředníky poctivě a správně dle zákona jednající býti by mohlo — naopak mnohdy právě ti slepě poslušni, vzbudí-li svým jednáním bouři odporu ve veřejnosti, sklidí nelibost. Tak to bývá ostatně všude, kde se pokoutnost, která jasného světla nesnese, zahnízdí. — Že bylo Drem. Pantůčkem dutklivě poukázáno na nepříznivé poměry panující v postupu zvláště úředníku soudních v Čechách, každý nepředpojatý s povděkem uznati musí! Jest dobře známo, že ku př. někteří sekretáři soudní v Čechách — a jsou to lidé co nejlépe kvalifikovaní — styděti se musí před neznámými titul a charakter svůj na jevo dávati, poněvadž každý hledě na jich šediny domnívati se musí, že byli z trestu preterováni a opakujeme — jsou to lidé honosící se kvalifikací nejlepší. — Z poslanců německých jediný dr. Schücker pokud mluvil o stížnostech a požadavcích stavu advokátního dostoupil jisté úrovně, se které jeho kollegové Tschan, Hofer a i dr. Pergelt hodně hluboko sestoupili. Jak chce provésti dr. Pergelt jeden z novějších požadavků německých, aby Němec jen Němcem souzen byl?! Jak dr. Pantůček poukázal, již dnes jeví se nedostatek úřadníků Němců a ten v budoucnosti čím dál víc poroste, ale nehledě k tomu, jak by vypadati musil zákon, kterýmž by podobné zařízení bylo v Rakousku dekretováno. Pánům, jak patrno, nadutost tuze mozky rozpaluje! Ukončení rozpočtu zajímavo

bylo tím, že ministr spravedlnosti ve sněmovně nebyl a tak tento největší nepřítel všeho slovanského, zvláště českého neslyšel přímo ty stesky a oprávněné žaloby. Za něho mluvil odborný chef Klein. Toho již predestinují za nástupce Spens-Bodena! Stalo se tak pod dojmem českých útoku a z toho patrna jich závažnost. Ovšem v panu Kleinovi nezískal by národ náš ničeho, neboť on nebude tak lecčeho dalek, co Spens-Bodenovi za vinu se klade.

Do všeobecného plesu nad skončením rozpočtu nalila delegace naše vládě i Němcům pelyňku! Staví se hrozně udivenými, že se předkládá směnka k placení, přes to že byly na dobu splatnosti ne jednou, ale několikráte upozorněni. Jeví veliké rozhorlení, že právě nyní — kdy se chystá vyrovnání s Uhry — přicházejí Čechové se svými požadavky a přece bylo s naší strany prohlášeno nepokrytě, že parlamentní vyrovnání s Uhry nepřipustí se bez splnění našich aktuálních požadavků politických a kulturních!

Rozumí se, že velikou roli hrají proti nám otázky hospodářské. Nemáme nic chtíti, abychom Körbrovi usnadnili vítězství s Uhry na poli hospodářském!

Leč my máme trochu delší paměť než páni oficiosové a Němci a víme předobře, že po dalším odročení svých politických požadavku pohoříme s hospodářskými rovněž.

My pamatujeme na ony krásné řeči Körbrovy — pamatujeme dobře, že byla pro vládu skvělá příležitost osvědčiti se při otázce cukerní, pro kterou p. dr. Körber s velikou emfasí apostrofoval dra Grégra — zda i té otázce nepřisluší přednost před otázkami politickými a národnostními — a co musila slavná vláda od posl. Maštálky slyšeti? Jak dopadla ta věc přes všecku „starostlivou péči" vlády!? Pro nás prašpatně. Co nám pomůže, kdyby pan Jorkasch-Koch i konev slzí vycedil nad tím, že jsme byli na bruselské konferenci od svého — německého spojence ve věci tak důležité opuštěni, a od ostatních vlád zaskočeni!? Na výsledku nezmění se tím ničeho! Již na té věci vidíme, že mluvení o důležitých hospodářských otázkách bývá u nás jen malováním strak na vrbě za tím účelem, aby se ani v politických ani v národnostních otázkách ničeho díti nemusilo a proto naše poslance řeči takové mýliti nesmí.

Tím méně pak mohou se dáti odstrašiti, vytýká-li se jim že nadhánějí Maďarům. Kdo vždy s Maďary na úkor jak hospodářský tak politický paktoval, ne-li Němci?! Za vlády Thun-Kaizlovy se o vyrovnání nejednalo? Za doby německé obstrukce hospodářských otázek nebylo? Věci ty nesmějí nás zaleknouti! Nyní jest doba určená k tomu, aby se o našich požadavcích jednalo a to s výsledkem pro nás přijatelným! Od toho nesmějí se naši poslanci dáti odvrátiti ničím!

Delegace letošní jasně ukázaly jakým sympatiím těší se v Rakousku trojspolek. Rytíř Javorski odmítl zahájiti je, poněvač by se byl musil pochvalně zmíniti o trojspolku a toho jako Polák učiniti nechtěl. Tak i ve straně eminentně vládní, která vždy nejen schvalo-

vala a největší oporou byla dosavádní politice zahraniční počíná pravý názor převládati, což na podstatu smlouvy trojspolkové bez vlivu zůstati nemůže! Jeví se to prozatím jen v tom směru, že se až přílišný důraz klade na přátelské poměry s Ruskem a o trojspolku se mluví jako mírumilovném spolku, který poslání své vykonal, což jsou jen následky setrvačnosti — vnitřní síly v sobě trojspolek nemá ani u nás, ani v Italii.

Na radikální změnu u nás pomýšleti nelze, při nynějším složení delegací, v nichž mají Němci a Maďaři hlas rozhodující.

Zástupci národů slovanských prozatím nemohou zmoci v delegacích ničeho ani v omezování nesmírných potřeb vojenských a bylo zcela správným, že o nákladu na nová děla mělo se jednati přičiněním socialních demokratů ve sněmovně! I tato akce, ač přílišného výsledku míti nemohla, aspoň poněkud zarazí vládní horlivce, kteří by při veškeré bídě a nedostatku ve věcech hospodářských a kulturních poslední krejcar obětovali molochu militarismu. Zajímavo jest, že bylo možno v tomto období, kdy práce parlamentní pokračují krokem hlemýždím, vytýkati delegačním výborum přílišný chvat a rychlost. Byli to pp. Maďaři, kterým se zdálo, že rakouská delegace příliš spěchá se svým úkolem, jen aby byla již ve Vídni.

Zahraniční:

V popředí byla Francie s volbami do sněmovny a návštěvou presidenta v Rusku. Přes veškeré výpočty a zprávy zmatené je jisto, že nacionalisté značně sesílili a že vláda nemá tak silné posice, jak bylo hlásáno. Předseda Waldeck-Rousseau zanáší se pevně myšlenkou odstoupiti a očekávati na místě ne tak exponovaném novou volbu presidenta republiky. President Loubet vykonal dávno ohlašovanou cestu na Rus, při níž nebylo tolik okázalosti jako jindy, ale za to tím více srdečnosti. Spolek Ruska s Francií manifestoval se tu jako opravdové bratrství, jež jsouc protiváhou trojspolku touží a pracuje pro mír, ale odhodláno jest ke všemu. Dosud tak upřímných slov nebylo slyšeti jako tenkráte.

Ve Španělích Alfons XIII. jako plně oprávněný vladař ujal se trůnu. I tato slabá a chorá osoba, kteráž nemohla dosud nikomu ublížiti, přivítána byla při vstupu svém do skutečného života atentátem — nezdařeným — a různými pověstmi zastřeným! Bude-li moci do pořádku uvésti zbědovanou tuto zem, jest otázka, na niž těžko odpověděti.

Mezi Angličany a Bury nastalo opravdové vyjednávání o mír. Výsledek jest nejistý a nemožno dosud nic určitého zvěděti, poněvač Angličané právě tak, jako z bojiště pravdivých zpráv nepropouští spokojujíce se balamucením celé veřejnosti, že Burové na veškeré podmínky anglické již přistoupili. Dosti možná, že válka vzplá na novo — ale dlouhého trvání bohdá míti nebude. —y—

V Praze 25. května 1902.

Z CIZÍCH REVUÍ.

Upozorňuji na studii A. Leroy Beaulieuovu otištěnou v Revue des deux Mondes „L'Autriche-Hongrie en Bosnie Herzegowine". Studie ta vzbudí dojista u slovanského obyvatelstva Bosny a Hercegoviny živý odpor, neboť kdo poměry tamnější zná, ten nemůže naprosto souhlasiti s názory autorovými, že země pod hospodářstvím Kallayovým se hmotně i mravně zvedá, že stav Bosny a Hercegoviny je čím dál tím lepším atd. Dvě význačné vlastnosti přičítá autor vládě rakousko-uherské: nezdolnou trpělivost v překonání překážek a takt při odstraňování starého a nahražování novým. Autor staví vládu rakousko-uherskou za vzor vládě francouzské, pokud se týče obsazení Alžíru.

b.

Wendrowiec, jenž za nové redakce značně se zvedl, umísťuje pěknou studii o novodobé ženě, ženě pracovnici a poměru jejího k spolupracujícím mužům.

Jeden z nejmladších polských poetů Leopold Stoff napsal znamenitý rozbor poesie Jana Kasprowicze do revue „Krytyka". Článek je jedním z nejpoutavějších slov básníka o básníku.

*

KNIHOPIS.

Nakladatelství J. Otty. Brody Šandor: Herecká krev, román, z madarštiny přel. G. Narcis Mayerhoffer. Světová knihovna č. 265—267. Cena 30 h.

J. M. Barrie: Sentimentální Tommy, přel. Jos. Bartoš. Anglická knihovna. Řada II. seš. 9. Cena 24 hal.

Jakub Arbes: Spisy. Díl II. Moderní upíři seš. 19 a 20. Díl III. Romanetta II, Sešit po 30 hal

Victor Hugo: Devadesát tři. Druhé vydání. Přel. Dr. Karel Chudoba. Seš. 4. a 5. Cena po 24 hal.

Kar. Světlá: Sebrané spisy. Romanetta z Ještěda seš. 1. Celku seš. 126. Cena 30 hal.

H. E: Rosove: Chemie. Přeložil Alois Mollenda. Se 36 vyobraz Světová knihovna seš 263 - 264. Cena 40 hal.

MUDr. Vlad. Mladějovský: O vodách a lázních. Lidové rozpravy lékařské. Řada III. čís. 4 (28.) Cena 90 hal.

Nakladatelství Fr. Šimáčka. P. M. Maloch a Fr. David: Ta první láska. Lidová hra o 3. dějstvích. Repertoir českých divadel. XCIX. Cena 1 K 20 hal.

Alfr. Freih. v. Offermann: Dass Verhältniss Ungarns zu Oesterreich. (Wilh. Braumüller, Wien u. Lpz. 1902.)

Ot. Zachar: Alchymista Bavor Rodovský z Hustiřan a jeho rukopis nyní Leydenský (kr. č. spol. nauk).

Ph. C. Pav. Papáček: Keltové a Němci, či Slované? Příspěvek k řešení dávného sporu o národní příslušnosti nejstarších histor. obyvatelů Čech a Moravy. (Nákl. vlastním, 2 K 20 h).

Prof. Kar. Vorovka Stručný zeměpis obecný. (Dr. Fr. Bačkovský. 30 hal.)

Redaktoři: Prof. Dr. E. Frida (Jar. Vrchlický), prof. dr. E. Rayman. — Vydavatel E. Beaufort.
Tiskem E. Beauforta v Praze. — Nákladem vlastním.

ORGANISACE MALOŽIVNOSTENSKÉHO ÚVĚRU V KRÁLOVSTVÍ ČESKÉM.

Píše JUDr. KAREL POLÁK.

Před krátkým časem vyšla z pera dra Štěpána Lichta, říšského poslance, brožurka: „Mittel und Wege zur genossenschaftlichen Organisation des kleingewerblichen Kredites in Oesterreich.“ Knížce této, jinak velmi pěkné, přičítán bývá význam tuze daleko jdoucí a nebude bez zajímavosti ukázati na to, jak zejména v české části království Českého úplně samostatně připravena byla půda pro organisaci podstatně rozdílnou, poměrům živnostenským spíše odpovídající, na základě stávající organisace společenstev živnostenských za podpory zemského jubilejního fondu císaře a krále Františka Josefa I. pro podporu malých živnostníků a za součinnosti nové instituce instruktorů společenstev živnostenských.

Není úkolem tohoto stručného pojednání dotýkati se jednotlivostí ani vykládati o potřebách, vadách a obtížích maloživnostenského úvěru vůbec. Věci ty byly opětně a důkladně objasňovány. Poměrně úzký kruh súčastněných, osobní známost, ne velké podíly, ručení omezené, otázka dobré správy, úvěr krátké doby a hlavně k účelům určitým, opatření kapitálu a s tím spojené revise ústavu, stejné oprávnění členů, ochrana před možným uzavíráním ústavu a zamezení přechodu jeho do rukou osob jiných atd. budou zde vůdčími myšlenkami.

Rozumí se samo sebou, že sluší především vzíti zřetel na nynější organisaci společenstev živnostenských a na platný živnostenský řád, který v §§ 114 a 115 a) sám podává rukověť, ač ne úplně spolehlivou. Jak sluší posuzovati annexní ústavy společenstevní, poukázal jsem vloni ve Věstníku Samosprávném. Při posouzení otázky naší bude míti ovšem nemalou důležitost

také ustanovení § 119 b), bod g), živnostenského řádu, které vlastně jest jediným ustanovením, jímž určuje se poměr mezi ústavem pobočným a živnostenským společenstvem mateřským. Za dnešních poměrů bude přirozeně rozhodujícím znění stanov a to stanov vzorných, na jejichž přijetí učiníme také závislými určité výhody ústavům dotčeným poskytované.

Není bez zajímavosti, že ministerská služba pomocná odvolává se na stanovy vydané Všeobecnou jednotou svépomocných německých výrobních a hospodářských družstev v Rakousku, kteréžto stanovy dříve vydané nikterak nepřihlížejí k ustanovením řádu živnostenského. Stanovy tyto vzornými nazývané zakládají se prostě na všeobecném zákonu o družstvech výrobních a hospodářských z roku 1873 a nevybudovávají annexní ústavy řádem živnostenským míněné.

Nechtěje nikterak podceňovati význam samostatných družstev výrobních a hospodářských připomínám, že snahy naše především směřovati musí k činnosti v rámci společenstev živnostenských a teprvé, pokud by specielní poměry zabránily nám po této stránce dodělati se výsledků, vyjímečně připustiti opatření jiná.

V této věci naprosto rozcházím se s názory doktora Lichta, který tvoří hospodářské organisace nové, samostatné. Že asi jednou z důležitých příčin jsou zvláštní poměry moravské, je také ze zmíněné knížky patrno. Kardinálním požadavkem bude tudíž, aby organisace úvěrová nepřekračovala rámce života společenstevního.

Máme-li na mysli značnější rozvoj záložen maloživnostenských, musíme pečovati dále hlavně o potřebný pramen kapitálu a o nevyhnutelně potřebnou správnou revisi nových ústavů.

Staví-li se jinde jako velmi důležitý požadavek vyrovnávání přebytků a nedostatků kapitálu jednotlivých ústavů, není dle mého soudu právě dobře počítáno se skutečnými poměry, které asi poučí, že tu bude třeba spíše cizího činitele, který všeobecný nedostatek kapitálový svými prostředky bude odstraňovati.

I otázku revise bude dobře upraviti stanovami.

Veškerým posud uvedeným požadavkům podařilo se u nás aspoň částečně vyhověti pomocí Zemského jubilejního fondu císaře a krále Františka Josefa I. pro podporu malých živnostníků. Kuratorium fondovní svolalo svého času dvě porady, v nichž velmi podrobně pojednáno bylo jednak o poskytování úvěru fondovního vůbec, jednak upraveny stanovy vzorné, mimo jiné také pro záložny společenstev živnostenských. Návrh touto poradou modifikován byl hlavně v tom směru, aby vzorné stanovy vedly hlavně ku zakládání záložen při společenstvech živnostenských, aby upraven byl poměr záložen ke společenstvům mateřským a konečně aby statuováno bylo revisní právo Zemského jubilejního fondu.

Zemský fond jubilejní císaře a krále Františka Josefa I. ku podpoře malých živnostníků vydal zmíněné stanovy, jako stanovy vzorné tiskem a upravuje je stále dle rostoucích zkušeností. Rozumí se samo s sebou, že zde ovšem v konkrétních případech bude překonati obtíže rázu formálního, které dány jsou ustanoveními § 115 a) živ. řádu. Těmto obtížím čelí se jednak intervencemi instruktorů, jednak formuláři za tím účelem zemským fondem vydanými. Také tajemník fondu intervenuje.

Dle povahy věcí bude tu třeba nejprvé zásadního usnesení společenstva živnostenského, že záložnu po rozumu § 114. a 115. a) zakládá, kteréžto usnesení podléhá volným uvážením řízenému schválení úřadem živnostenským.

Teprvé potom lze přistoupiti ke smlouvě společenstevní, již se nový úvěrní ústav skutečně v život povolává a k jeho registrování.

Při rozhodující valné hromadě společenstva obyčejně zároveň stejným způsobem zodpovídá se otázka, pokud se společenstvo za nový úvěrní ústav u zemského pojišťovacího fondu zaručí.

Zemský fond jubilejní obdrží obyčejně prostřednictvím úřadu živnostenského instruovaný spis, zařídí registrování, opatří knihy, žádaný úvěr a vyučí interressenty úředníkem svým ve vedení záložním.

Nové malozáložny živnostenské zakládají se venkoncem dle uvedeného principu jako annexní ústavy společenstevní.

Pouze záložna Kutnohorská z důvodů místních zařízena byla při tamní řemeslnické besedě.

Takovýmto způsobem vzniklo úvěrní družstvo společenstva řetězokovářů v Liboci (50 členů, 75 podílů po 20 K; zemským fondem dáno k disposici 6.000 korun. — Správu obstarává místní učitel honorovaný z prostředků J. Excellencí panem c. k. místodržitelem poskytnutých); úvěrní družstvo společenstva oděvních a příbuzných řemesel v Žižkově (75 členů, 85 podílů po 20 K — půjčka 2000 korun); úvěrní družstvo společenstva smíšených živností v Zahrádce 31 členů, 36 podílníků po 10 K — půjčka 2000 korun); úvěrní družstvo společenstva potravinářů v Žižkově (podíly po 20 K — půjčka 10.000 korun); úvěrní družstvo společenstva obuvníků na Žižkově (50 členů, 51 podíl po 20 — půjčka 5000 korun) úvěrní družstvo společenstva různých řemeslných živností v Nuslích (52 členů, 61 podíl po 20 K — půjčka 5000 korun) a úvěrní družstvo společenstva řemeslných živností na Král. Vinohradech (56 členů po 10 K — dostane po bývalém fondu společenstevním asi 5000 korun a Záložna Vinohradská obstará zadarmo celou správu).

Maloživnostenská záložna při řemeslnicko-živnostenské besedě v Kutné Hoře, která má 38 členů s 57 podíly po 10 korunách a již k dobru přišla část výnosu tamní výstavy obnosem 2000 korun, dostane od fondu zemského rovněž 2000 korun k disposici.

Pouze za účelem úplnosti připomínám, že zemský fond jubilejní císaře a krále Františka Josefa I. k podpoře malých živnostníků stojí také s některými jinými staršími záložnami živnostenskými ve styku a že propujčil posud 46.000 K[1]) k účelům organisace maloživnostenského úvěru.

Toho času zahájena jsou jednání v Žirovnici, v Netolicích, na Pankráci[2]), v Hořicích, v Miletíně a se společenstvem obuvníků na Smíchově.

Pro budoucnost bude velmi významným, podaří-li se přesvědčiti interressenty o potřebě značnější výše podílů a intensivnějšího účastenství společenstev živnostenských při jejich upisování. Připomínám, že původně jevila soudní praxe po-

[1]) Dnes 50.000 K.
[2]) Dnes realisováno.

chybnosti ohledně možnosti, aby společenstva mohla býti členy svých annexních družstev. Zde patrně byla na mysli věc jiná, pokud ze společenstev (dle zákona z roku 1873) lze vytvořiti opětně družstvo (jednotu). V případě našem po rozumu § 115. a) živ. řádu není žádné pochybnosti, že společenstvo živnostenské, šetří-li předpisů zmíněného §, svého annexního ústavu členem státi se může a že se také může zaručiti. Věc není bez zajímavosti vzhledem na debaty o organisaci budoucích společenstev rolnických vedené.

Tak daleko, jak to činí v brožůrce svojí poslanec dr Licht, že by snad společenstvo živnostenské vůbec mohlo se súčastniti také v družstvech mimo jeho rámec zřízených, ovšem jíti nelze. Jsem toho soudu, že by úřady živnostenské po rozumu § 115. a) živ. řádu podobná usnesení valných hromad schváliti ani nemohly a kdyby se tak snad omylem stalo, že by proti společenstvům po rozumu živ. řádu nároky eventuelní provésti nebylo lze.

Není o tom dnes nejmenší pochybnosti, že úvěrová organisace živnostenská v nejbližší době vykáže tak značné pokroky, že by asi pro budoucnost kapitálie zemského jubilejního fondu sotva dostačily. Vzhledem na to obrátil se instruktor na Jednotu založen, aby vznik nových ústavů prostřednictvím založen podporovala. Není o tom nejmenší pochybnosti, že dobře situované ústavy místní budou míti nejvíce možnosti býti novým ústavům bankéřem rádcem. Dík sluší Jednotě, že pomoc dotčenou slíbila. Podnět k zmíněné akci dala blahovůle Záložny Vinohradské. V téže věci obrácena byla pozornost c. k. místodržitelství na eventuelně možnou součinnost spořitelen.

Veliký význam pro budoucí rozvoj těchto specielně živnostenských ústavů úvěrních bude míti usnesení zemské komise živnostenské, kde na návrh podaný poslancem Krejčíkem usneseno bylo, odporučiti výboru zemskému podporovati zakládání družstev při společenstvech živnostenských co do zakladatelských nákladů z prostředků zemských.

Jak z uvedeného vyplývá, roste tu a to prozatím, jak jsem po informaci u instruktora dra Tomaschka zjistil, pouze v české části království Českého nový druh specielně živnosten-

ských a to společenstevních záložen, který se vyvine asi obdobným způsobem jako malozáložny rolnické.

Také já jsem byl původně toho mínění, že bude třeba zmíněné záložny organisovati v jednotu, ale po bedlivé úvaze a zejména po poradě s komorním tajemníkem, vládním radou drem Čuhelem, došel jsem k přesvědčení, že úkoly budoucí jednoty mnohem lépe mohou býti splněny zemským jubilejním fondem císaře a krále Františka Josefa I. k podpoře malých živnostníků.

Ve spojení s mohutnějšími ústavy místními bude zemský fond opatřovati snadno potřebné kapitály (na přebytky zatím není pomyšlení) i obstará revisi zadarmo a přece jenom úřednictvem zemským a tedy pod určitou autoritou veřejnou mnohem důrazněji, než jak učiniti může jednotní orgán. Také jiné agendy budou jednotně opatřeny.

Při úvahách o budoucí jednotě nemohl jsem se také vyhnouti mnohým obtížím rázu formálního.

Zemský fond jubilejní zamýšlel také po rozumu § 114 živ. řádu při společenstvech živnostenských zřizovati fondy úvěrní a vypracoval dokonce i návrh stanov. Zajímavo jest, že pokus dotčený v určitém případě se nezdařil. Připomínám, že hájiti lze theoreticky s úspěchem také názor, že fondy kreditní zřizovány býti nemohou a že by ani neodpovídaly snahám, jimiž organisujeme vlastní sílu živnostnictva.

Podle panující praxe lze tvrditi, že také po rozumu § 114. živ. řádu zřizované jednoty společenstev živnostenských jsou oprávněny zřizovati družstva pobočná. Skutečně v obou zemských jednotách snahy podobné byly, ale posud nevykázaly výsledků.[3])

Před nedávnem zahájena byla značnější akce za účelem vybudování úvěrové organisace společenstevní a úřady živnostenské i výbory okresní, obchodní a průmyslové komory, Jednota založen a jednoty zemské požádány byly za součinnost.

Z uvedeného jest viděti, že v našich českých poměrech na bási živnostenského řádu a za odborného i finančního vedení zemského fondu jubilejního císaře a krále Františka Jo-

[3]) Dnes již ano.

sefa I. i za součinnosti instruktorů a úředníků fondovních organisace maloživnostenského úvěru ukazuje mnohem positivnější ráz a spolehlivější rozvoj, než jak ukázáno bylo ve zmíněné brožůrce Lichtově, která předpokládá mnohou okolnost, jež sotva se dostaví za daných poměrů.

O PŘELIDNĚNÍ.

Napsal Dr. DOBROSLAV KREJČÍ.

(Dokončení.)

Ale vše to má přirozeně jisté meze, nemůže jíti do nekonečna. Při neustálém rozmnožování lidstva m u s í jednou nastati okamžik, kdy bude obsazeno každé místo, jež pro lidi vůbec mohlo býti na zemi získáno. Až všechna půda, co jí je na zeměkouli k tomu schopno, bude sloužiti výrobě potravin, musí jednou nastati onen okamžik, i kdyby technika zemědělská dostoupila sebe závratnější výše, i kdyby se vyrobené potraviny rozdělovaly s ideální spravedlivostí všem lidem stejně, a i kdyby každý omezil svou potřebu potravin jen na míru skutečné nutnosti.

Až tam se dospěje, pak nevyhnutelně musí každým novým přírůstkem obyvatelstva nastati **přelidnění** zeměkoule, t. j. stav, při němž bude na zemi více obyvatel, než se jich zde může uživiti. Stav hrozný, kde jen na krátko bude moci jaks taks pomoci omezení životních potřeb i pod míru, nutnou k zachování a vývoji tělesných i duševních sil, — omezení to, jež již samo značí úpadek v pokroku lidstva —, a kde brzo následovati musí Darwinovský boj o život v nejhroznějším slova toho smyslu!

Takovéto p ř e l i d n ě n í c e l é z e m ě k o u l e, jež němečtí národní hospodáři po příkladu Wagnerově jmenují a b s o l u t n í m, které bych však prostěji a přesněji[3]) nazval spíše p ř e l i d n ě n í m c e l k o v ý m neb ú p l n ý m, sluší lišiti od přelidnění pouze r e l a t i v n í h o, nebo zase snad lépe č á s t e č n ý m zvaného. Totiž od stavu, při kterém pouze na jistém omezeném, větším nebo menším území

[3]) Neboť do jisté míry je i takovéto přelidnění vždy též r e l a t i v n í m, t. j. odvislým od daných poměrů: Novým vynálezem techniky zemědělské nebo chemie může počínající již přelidnění celé zeměkoule na novo zas býti odročeno.

je více lidí, než se tam může za daných poměrů uživiti, rozumí se uživiti tak, jak toho je potřebí pro zachování a zdárný vývoj jejich tělesných i duševních sil.

Dokud lidstvo bude stoupati nejen počtem svým, ale i vědomostmi — a to obojí spolu těsně souvisí, jak jsme viděli, — dotud nehrozí mu ono úplné přelidnění než v budoucnosti velmi daleké, ba lze říci, pro nás nedohledné. Za to stav, jejž jsme nazvali přelidněním částečným, nejen že jednotlivým částem jeho hrozí stále, ale také již velmi často tu byl.

Stav ten však také není ani z daleka tak zoufalým, tak beznadějným, jako ono budoucí přelidnění úplné. Zjevem smutným, těžké pohromy hospodářské i kulturní s sebou přinášejícím, jest sice též; ale nemusí býti trvalým, dá se vyléčiti.

Proto jest toto částečné přelidnění pro nás zjevem důležitějším a naléhavějším, než ono přelidnění úplné, v mlhavých dálkách nedozírného budoucna se tratící. Všimneme si ho tedy blíže, a budeme slovem „přelidnění" bez bližšího označení rozuměti tu vždy jen toto přelidnění částečné.

Jsa omezen jen na určité území, vzniká stav ten přirozeně za zcela jiných podmínek než ono přelidnění celkové. Nemusí vzniknouti, i když na území tom je více lidí, než co se jich může uživiti potravinami, jež všechna plodná půda území toho při největším napjetí všech sil vůbec může vydati, — neboť může se tam ze sousedních zemí, méně obydlených, dovážeti přebytek jejich obilí i masa, takže obyvatelé onoho území nepocítí nejmenšího nedostatku. Naproti tomu může zase vzniknouti i na území, jehož plodná půda stačila by vyživiti ještě daleko větší počet obyvatel. To může se státi na př., když obyvatelstvo území toho nemá dosti potřebných vědomostí (národy barbarské)nebo dosti kapitálu (nářadí, nástrojů, dobytka a p.), aby všech pokladů své plodné půdy mohlo z ní dobyti; nebo když následkem nevhodného rozdělení půdy té (několika málo vlastníkům, oproti nimž stojí velké massy lidí bez půdy a bez majetku) a vlivem i jiných nepříznivých poměrů hospodářských a společenských nemůže si aspoň část obyvatelstva opatřiti potřebnou míru potravin, ač se jich v zemi nalézá nebo může nalézati s důstatek (Irsko!); anebo konečně, když se při vyvinutém obchodu vyveze ze země následkem výjimečných poměrů (velké neúrody v jiných zemích, velké potřeby jiného cizozemského zboží a p.) tolik obilí nebo

masa, že se ho pak pro domácí obyvatelstvo nedostává, ač ho tu bylo nadbytek (někdy v Rusku) a p.

Vznik tohoto přelidnění není tedy odvislým ani od stupně úrodnosti, ani od rozsahu plodné půdy v dotčeném území. Může nastati nejen v zemi samo sebou málo úrodné, jejíž obyvatelstvo je svou potravou vůbec odkázáno na dovoz z ciziny, ale i v zemi, jež za normálních poměrů vydávala několikrát tolik živných látek, co jich bylo potřebí k obživě jejího obyvatelstva, a která byla takořka obilnou komorou pro celou řadu sousedů: V oné neúrodné zemi zničení průmyslu a obchodu, v této velká, déle trvající pohroma zemědělství — ať způsobeny byly další příčinou jakoukoli — mohou přivolati onen hrozný příznak přelidnění, jejž by každý lidumil rád viděl navždy zažehnána, — hlad!

Také dobou a s ní souvisejícím stupněm hospodářského vývoje není vznik tohoto částečného přelidnění nijak omezen. Ono může nastati v době primitivního ještě hospodářství, v plenkách národů, jestliže přijde na určitou zemi pár let neúrody za sebou, a obyvatelstvo její, spotřebovavši nepatrné zásoby a neznajíc možnosti opatřiti si scházející potraviny ze šťastnější ciziny, mře hlady; může však nastati také v době nynějšího hospodářského rozkvětu zemí nejpokročilejších, když by v některé z nich na př. následkem dlouhé, miliardy národního jmění pohltivší, nešťastné války s dalšími miliardami válečné náhrady a s nemenšími ztrátami na zanedbaném průmyslu i obchodu a na zpustlém zemědělství nastal nedostatek výživy i pro zbylé obyvatelstvo: zpustlá pole kdyby nedávala než nepatrnou část potřebného obilí, dobytek byl téměř spotřebován, úvěr zlomen, a nebylo zač vyměniti potřebné potraviny od sousedů!

Celkem lze říci, že vznik takového částečného přelidnění má dvě podmínky: nastává, když 1. v jistém území není pro všechny obyvatele s důstatek potravin, a 2. není také možno odstraniti nedostatek ten dovozem potravin odjinud. Každá z obou těchto podmínek může arci míti příčiny různé. Tak může býti příčinou onoho nedostatku potravin vlastních nejen několik let velké neúrody nebo vůbec nedostatečná plodnost vlastní půdy, ale i neschopnost domácího obyvatelstva vytěžiti všech jejích pokladů, po případě špatné právní a společenské řády, mající týž účinek, anebo zanedbání zemědělství a chovu dobytka, vzniklé tím, že jiné zaměstnání (průmysl, obchod) přináší náhodou po řadu let větší a snazší výdělek, takže pracovníci i kapitál od zemědělství k nim přecházejí; příčinou nedostatku toho

může však býti také válka, jež zpustošila pole, zhubila dobytek a vyčerpala kapitál v zemi, nebo příliš náhlý vzrůst jejího obyvatelstva, nebo také ta okolnost, že množství potravin v zemi vytěžené, jež by samo o sobě pro všechny obyvatele její dostačilo, je mezi ně špatně rozděleno, takže jedni jimi plýtvají v nadbytku, „nechávají je shníti", vyvážejí je do ciziny, — na druhé však se jich nedostává, atd. atd.

Podmínka druhá, nemožnost dostatečného dovozu potravin z ciziny, může zase míti svou příčinu nejen v tom, že obyvatelé postiženého území vůbec neznají zahraničného obchodu, nemají obchodních styků s cizinou ani potřebných prostředků dopravních, — jakož bývá u národů a v dobách primitivních, málo ještě vyspělých —, ale i v tom, že také v jiných zemích není právě potravin takové množství, aby se jich mohlo dosti vyvézti, nebo že sousední země uzavrou své hranice a nepřipustí dovoz potravin do území postiženého, buď z důvodů politických (na př. v čas války, obležení a p.), buď proto, aby samy sebe chránily před podobným nedostatkem. Jinou příčinou nemožnosti té může dále býti poklesnutí průmyslu v postiženém území nebo vyčerpání jiných jeho přírodních bohatství (na př. dolů, polí zlatonosných neb démantových, vzácné zvěře a p.), takže tu není, zač by se scházející potraviny od sousedů vyměňovaly; nebo kruté epidemie, v území tom panující (cholera), pro které se cizina obchodu s ním uzavírá, neb epidemie, válka, živelní pohromy v sousedních zemích, jimiž by se dovoz potravin do postiženého území musil brániti atd. atd. Rozumí se, že při tom hraje velkou úlohu vše, co řídí obchod vůbec a zahraniční zvláště: Cena potravin v různých zemích, úvěr, dopravnictví, spekulace, — ale také politika, a ne v poslední řadě i právní a společenské řády v dotyčných zemích platné.

Jakmile tedy kterákoliv z uvedených příčin vyvolá v jistém území obě podmínky svrchu zmíněné, aniž zároveň buď z téže nebo z jiné příčiny nastal tak podstatný úbytek obyvatelstva jeho, že by ony účinky vyrovnal, nastává nutně přelidnění území toho.

Jak viděti, nemusí přelidnění toto — částečné čili relativní — býti způsobeno vždy jen vzrůstem počtu obyvatelstva čili vzrůstem lidnatosti, vzrůst ten je pouze jedinou z celé řady jeho příčin. Jsou-li tu jiné příčiny, dosti mocné, může naopak nastati přelidnění to i v době, kdy lidnatosti právě ubylo, třeba i dosti značně (na př. po válce). Vždycky však je tu těsná souvislost mezi přelidněním a lidnatostí, vždycky jest ono na této závislo: Ani nejhorší z těch druhých příčin nedovede způsobiti přelidnění, jestliže zároveň klesne lid-

natost na úroveň s prostředky výživy v zemi, t. j. zmenší-li se zároveň počet obyvatel tak, že zbude v zemi jen tolik lidí, kolik se jich tam přece ještě může uživiti.

Přs tuto zjevnou souvislost mezi přelidněním a lidnatostí nelze však stanoviti všeobecně určitým číslem onen stupeň lidnatosti, kterým začíná přelidnění; nelze říci, že jakmile v kterékoliv zemi připadá na čtverečný kilometr půdy tolik a tolik obyvatel, je zem ta přelidněna. Toto číslo, udávající počátek přelidnění, je různé nejen pro různé země, ale i pro různé doby v téže zemi. Vše záleží tu na poměrech hospodářských, společenských i právních, které v určitou dobu v té které zemi panují. Jest na př. samozřejmo, že dnes nestačilo by k přelidnění Čech ani několikrát tolik obyvatelstva, než by bylo před 1500 lety za tehdejších hospodářských i jiných poměrů musilo v těchže Čechách způsobiti přelidnění nejhroznější. S druhé strany pak je rovněž samozřejmo, že v Grónsku musila by kdykoli přivoditi nejhroznější účinky přelidnění taková lidnatost, jaká touž dobou u nás v Čechách byla by zcela přiměřená. Nedá se tedy vůbec určiti žádná přesná hranice, jež by tu všeobecně platila pro všechny země a všechny doby. Ale faktum je, a již z toho, co zde uvedeno, zřejmě vysvitá, že — kdežto nebezpečí přelidnění úplného, jak jsme viděli, hrozí světu teprve v budoucnosti nedohledné, — žádná zem a žádná doba není naprosto bezpečna, že by ji v dohledné době nemohlo stihnouti neštěstí takovéhoto přelidnění částečného.

A jaké jsou účinky přelidnění toho?

Nejprve nutné omezení ve spotřebě potravin. Cena jejich stoupá dle známého zákona o nabídce a poptávce: Lidé by jich rádi více koupili, než se jich ke koupi nabízí, dostane je tedy jen ten, kdo je může dráže zaplatiti. Kdo nemají dosti peněz, musí se spokojiti menší dávkou jich, než na jakou dříve byli zvyklí, nebo hledati všelijaké náhražky čili surrogáty: Chléb z ovsa, otrub, pohanky, až i s notnou přísadou kůry ze stromů, — maso ze psů, koček, krys a jiných zvířat, jichž se jindy lidé štítí.

Hůře je, nenastane-li brzo náprava a pokračuje-li přelidnění dále. Dávky potravin zmenšují se u lidí nemajetných vždy na menší míru, kruh těch, kdož se musí omezovati, šíří se vždy víc a více, na chudé se už nedostává ničeho než nejhorší ony surrogáty, — na konec nezbývá ani těch, — nastává vláda démona Hladu!

Už když bylo nutno omeziti spotřebu potravin pod míru pravidelnou, dostaví se v kruzích nejtíže dotčených druhé zlé následky přelidnění: Vznikají nemoce, epidemie, degenerace, větší úmrtnost, zvláště u dětí, jichž útlá bytost nejdříve pocítí zhoubný vliv nedostatečné výživy rodičů i jich samých.

Zároveň však už začíná onen vyrovnávací process, kterým příroda sama vždy si ponenáhlu zase sjednává rovnováhu, kdykoliv z ní byla vyšinuta. Už zlé příznaky posléz dotčené při vší své krutosti jsou zároveň přípravou lepších opět časů: Hlad, nemoce a větší úmrtnost dětí zmenšují počet obyvatelstva, — omezují přelidnění. Nad to pak nepříznivé ony poměry hospodářské mají za další následek, že je mladým lidem tíže zakládati si svou vlastní domácnost, ženiti se, ploditi děti. Pečlivým pozorováním statistickým je zjištěno, že za takových zlých dob vždycky se uzavírá mnohem méně sňatků, a za nich i bezprostředně po nich mnohem méně dětí se rodí než v letech blahobytu. Tak tedy přelidnění samo svými účinky se potírá: Jednak přímo zmenšuje počet obyvatel již tu jsoucích, zvětšujíc jejich úmrtnost, jednak zmenšuje vzrůst lidnatosti, nepřejíc vzniku nových lidí.

Nad to přivodí aspoň některé případy přelidnění také dalšími svými účinky zároveň již nápravu: Zvýšená poptávka po potravinách a vysoká cena jejich podněcuje přirozeně lidskou zištnost, aby všemi silami se vrhla na výrobu jich.

Nejde-li tedy o takové případy přelidnění, při nichž je to samo sebou vyloučeno (jako na př. při přelidnění v obleženém městě nebo při několikaleté neúrodě za primitivních poměrů hospodářských), bude záhy zemědělství a chovu dobytka věnována větší péče, více kapitálu i pracovních sil. Stoupáním cen potravin klesaly bez toho ceny výrobků průmyslových, proto kdo bude moci, nechá výroby těchto a obrátí svůj kapitál i svou podnikavost k zemědělství. Zároveň uvolní se ovšem i množství pracovních sil, a dělnictvo zaniklých nebo valně omezených továren bude hledati svůj výdělek opět u zemědělství a oborů spřízněných. Tak začne však ponenáhlu zase potravin v zemi valně přibývati, nabídka jejich stoupati, cena jejich klesati.

Spolu se zmenšením počtu obyvatelstva i vzrůstu jeho má pak to vše arci zcela přirozeně za následek, že se ponenáhlu zase vracejí pravidelné poměry, — přelidnění je překonáno!

Rozumí se, že tento pozvolný, přirozený process vyrovnávací nemá místa při přelidnění, které způsobeno je nikoli vnitřními poměry dotčeného území, ale více jen poměry vnějšími, nahodilými, násilnými, jako na př. obležením, blokádou, válkou vubec, zejména též válkou celní a pod. Tu arci odpadnutím příčiny odpadá rychle zase i přelidnění; některé účinky jeho sice snad trvají déle, ale celkový stav přelidnění brzo mizí. Odtáhne-li oblehatel, zůstanou sice snad ještě nějaký čas v obleženém dříve městě epidemie a větší úmrtnost, také ochromený průmysl, obchod a blahobyt vůbec budou ještě nějaký čas smutným dědictvím těžkých dnů minulých, — ale nejhorší příznak přelidnění, hlad, záhy bude zažehnán, přebytek obyvatelstva záhy se rozprchne tam, kde spíše najde chleba, — jest po přelidnění!

Rozumí se dále, že naznačené účinky přelidnění nemusí vždy stihnouti v š e c k y obyvatele postiženého území, zejména pak že je nemusí postihnouti všecky s t e j n ě. Je samozřejmo, že za nynějších řádů společenských budou to vždy jen třídy hospodářsky nejslabší, tedy zpravidla nejchudší, které pocítí účinky ty nejdříve a nejsilněji. Jakmile je o chléb v zemi nouze, musí si ho nejprve odepříti ti, kdo nemají tolik peněz, co zaň žádají šťastní jeho majitelé. Proto je stav právě těchto hospodářsky nejslabších vrstev měřítkem, jak která země jest blízka nebo vzdálena přelidnění.

Konečně rozumí se také, že vvlíčené účinky přelidnění nevyčerpávají vše, co stavem tím vůbec může býti zaviněno. Každý skoro z účinků těch vleče za sebou obyčejně ještě celou řadu účinků dalších, ty zase mají své následky, a tak bývá takovýmto mocným úderem rozvlněna hladina všeho života v postižené zemi velmi daleko i hluboko. Z účinků hospodářských rodí se zejména účinky mravní, společenské, politické i kulturní, — z hladu rodí se zločiny, převratné snahy sociální, revoluce, války i poklesnutí vzdělanosti. Leč sledovati vše to podrobně, vedlo by nás tu příliš daleko.

A není toho ani potřeba. Stačí nám prozatím, že jsme poznali, jak vysoce důležitým, pozornosti každého vážného člověka hodným zjevem je přelidnění. Někdy jindy zase povíme, jak různí myslitelé uvažovali o zjevu tom a jakými prostředky se snažili odvrátiti jej od své vlasti neb i nadobro jej zažehnati.

REFORMA NEMOCENSKÝCH POKLADEN A ÚPRAVA OŠETŘOVACÍ SAZBY NEMOCNIČNÍ.

Píše MUDr. JAN DVOŘÁK.

(Dokončení.)

Dle názoru odboru národohospodářského není dále vyloučeno, že poslední pro úplnou náhradu ošetřovacích útrat příznivé rozhodnutí správn. soudn. dvoru ze dne 24. prosince 1894 bude opět změněno, neb že usilováno bude o zákonodárná opatření, neboť rozdíl mezi tím, co pokladna platí na základě zákona o pokladnách nem. berouc za měřítko mzdu, a mezi ošetřovacími útratami nemocnic, byl by stálým pramenem *stížností a nesrovnalostí* a uvedl by v pochybnost účinek zákona o pokl. nem., jenž nehledě k jeho sociálnímu významu zemi a obcím úlevy poskytuje. Z těchto důvodů jest dle názoru odboru národohospodářského prostřední cesta, usnesením sněmu ze dne 17. listopadu nastoupená, odstraniti totiž shora uvedené nesrovnalosti snížením ošetřovacích poplatků III. tř. v nemocnicích, v každém směru odporučitelná, a navrhl tudíž národohospodářský výbor sněmu shora uvedené snížení sazby ošetřovací, jemuž dostalo se schválení sněmovního.

Po uplynutí tříletého období jednalo se r. 1898 v moravském sněmu znovu o prodloužení výhod poskytnutých nem. pokladnám, o kterézto otázce vytkl finanční odbor sněmovní ve zprávě své ze dne 27. ledna 1898 následovní pozoruhodný motiv, jenž podává důkaz, kterak se na Moravě osvědčily výhody poskytované nem. pokladnám a jak veliký význam humanní, sociální i finanční se přikládá též upravení sazeb ošetřovacích ve veř. nemocnici pro členy nem. pokladen:

„Ve zprávě zem. výboru roku 1895 o této záležitosti uvedené okolnosti, jakož i ve zprávě národohospodářského odboru ve shodě s finančním odborem v sezení zem. sněmu dne 13. ledna 1896 uvedené důvody pro snížení ošetřovacích nákladů ve zmíněném dosahu trvají dosud nezměněnou měrou dále, ospravedlňujíce snahu okr. pokladen po dalším povolení této úlevy pro jejich příslušníky a to tím více, jelikož vzhledem k majetkovým poměrům okresních pokladen nelze na to ani pomýšleti, aby

se pokladny bez ohrožení své existence této výhody vzdaly. Jedná se zde o podporování největší pomoci potřebných kruhů obyvatelstva moravského, které ze své nízké mzdy se živíc v nemoci tím více hmotné pomoci potřebuje. Avšak též pro pokladny nem. jest toto snížení tím důležitější, ježto většina těchto pokladen při všem šetření bez přebytků pracuje, nucena jsouc mnohdy, svým členům nutnou podporu odpírati.

Vzhledem k těmto závažným důvodům usnesl se zemský sněm dne 3. února 1898 po třetí, aby ošetřovací poplatek ve všech všeob. veř. nemocnicích pro členy nem. pokladen na další dobu tří roků (1899, 1900 a 1901) byl v dosavadní míře snížen, a aby rozdíl mezi poplatkem jednotlivých veř. nemocnic a tímto snížením vzat byl na zemský fond.

Finanční effekt výhod, poskytovaných členům nemoc. pokladen vyplývá z differencí nákladů ošetřovacích na členy nem. pokladen, jež kryty jsou z fondu zemského a činily r. 1896 17.034 K 31 h, r. 1897 20.793 K 28 h, r. 1898 24.585 K 94 h, r. 1899 29.151 K 10 h, r. 1900 37.042 K 56 h.

Jak mocným činitelem staly se v říši naší nemocenské pokladny ve společenském a sociálním našem životě, a jak velikého významu si zjednaly pro lid dělný, vysvítá z přehledu administrativní činnosti a finanční výkonnosti nemocenských pokladen od r. 1890 do r. 1897.

Roku 1897 bylo v říši 2927 nem. pokladen s 2,285.233 členy, od r. 1890 přibylo 6.8 procent pokladen, a členů o 47.5 procent. V Čechách bylo r. 1897 nem. pokladen 1186 s 669.316 členy.

Roku 1897 obnášela suma příspěvků nem. pokladen v celé říši 18,932.879 zl.

Od r. 1890—1897 obnášela úhrnná suma příspěvků nem. pokladen okrouhle 119.64 mil. zl. Z toho připadla $^1/_3$ příspěvků či kolem 39.88 mil. zl. na služebodárce, $^2/_3$ či 79.76 mil. zl. na pojišťované dělnictvo.

V Čechách obnášely r. 1897 příjmy nem. pokladen úhrnem 5,210.030 zl., z čehož připadlo na členské příspěvky 3,239.639 zl.,

Vydání rak. nem. pokladen obnášelo v okrouhlých číslech:
na služebodárce 1,626.070 zl.

	r. 1890	r. 1897 v mil. zlatých	Rozdíl
na nemoc. podpory	6.14	10.04	+ 3.90
na lékařskou pomoc	1.80	2.95	+ 1.15
na léky	1.37	2.18	+ 0.81
na ošetřování v nemocnicích	0.44	1.08	+ 0.64
na pohřební náklady	0.34	0.49	+ 0.15

Vysvítá pak z uvedeného obrazce, že v období řečeném stoupla absolutně nejvýše vydání na rubriku nem. podpor a relativně nejvýš vydání na ošetřování členů v nemocnicích, která se v době té více než zdvojnásobnila, kdežto ostatní náklady toliko v nepatrné míře stouply, což platí v první řadě o vydáních na lékařskou pomoc.

Charakteristickým pro posouzení finančního hospodářství nem. pokladen, jakož i příčin finanční tísně je, že mezi tím co náklady na nemocenské podpory v míře neobyčejné stoupaly, zůstaly úhrnné výdaje veškerých nem. pokl. v říši na *lékařskou pomoc* od r. 1890 do r. 1897 v každém roce nezměněně tytéž. Obnášel totiž průměrný náklad 1 dne onemocnění na lékařskou pomoc konstantně 15 kr.

Tutéž stabilitu pozorujeme při vydáních na léky, jichž náklad obnášel na 1 den v každém roce oněch 8 let 11 kr. Kromě toho vysvítá z přehledného výkazu, že vydání jednoho dne onemocnění na lékařskou pomoc poměrně značně vyšším jest na venkově v kategoriích nejmenších a nejméně četných pokladen, kde činí průměr za lékařskou pomoc 29 kr., kdežto ve velkých městech pouze 13 kr.

Je tudíž lékařská pomoc pro členy nemocné na venkově dvakrát tak drahá než ve velkých městech, a opatření lékařské pomoci na venkově dvojnásobně obtížným.

Tím prokázáno jest nade vší pochybnost *neobyčejné dobrodiní ošetřování v nemocnicích, zejména na venkově jak pro členy nem. pokl. tak i pro pokladny.*

Značných výhod nemocničního ošetřování dostává se, jak z výkazů patrno, členům nem. pokladen v říši německé poměrně v mnohem rozsáhlejší míře než v říši rakouské, a tuto opět průměrně více než v království Českém.

Charakteristickým jest, že úhrn vydání na lékařskou pomoc, na léky a na ošetřování v nemocnicích v % všech vydání obnášející 51.8 procent je v Němcích poměrně značně vyšší než náklad na nem. pod-

pory, který obnášel pouze 42.1 procento, kdežto v Rakousku byl poměr obou vydání opáčný, totiž 32.7% : 52% a v Čechách 35.4% : 52.7%.

Z toho patrno, jak blahodárný *finanční* effekt má v Německu poměrně vysoký náklad na ošetřování v nemocnicích, který má v zápětí *poměrně veliké úspory na nemocenských podporách,* podmíněné daleko menším zneužíváním nároků členů na nemocenské podpory v Německu než v říši naší, kde je náklad tento o 10% vyšší než v Německu.

O velikém významu nem. pokl. svědčí i bilance, týkající se stále rostoucího počtu onemocnění členů, jakož i bilance vzmahajícího se sociálního a humanního jich působení pro trpící členy. Obnášelť r. 1890 úhrnný počet onemocnění v říši (včetně porody) 797.683 případů s 12,409.327 ošetřovacími dny a s 15.925 úmrtími. R. 1897 obnášel úhrnný počet onemocnění 1,158.388 se 20,015.380 léčebnými dny a s 21.192 úmrtími.

V království Českém obnášel r. 1897 počet onemocnění 318.161 s 5,287.658 ošetřovacími dny a s 6.391 úmrtími.

Z výkazu toho jeví se zdravotní poměry členů nem. pok. v říši r. 1897 mnohem nepříznivějšími než v r. 1890. Ze zkušeností čerpaných z praxe dlužno však vysloviti vážnou pochybnost o tom, že by stoupnuvší procento odpovídalo absolutně také zvýšenému počtu onemocnění, ježto namnoze známo jest, že členové nem. pokl. čím dále tím větší nároky činí a poskytování příspěvků nemálo zneužívají.

Zvýšené nároky členů nabyly číselného výrazu i v stoupnutí počtu dní onemocnění, připadajících průměrně na 1 člena, či ve výši morbidity.

Pozoruhodným jest, že r. 1897 stoupnuvší morbidita členů pokladen nemocenských je v souhlasu se stoupající velikostí a hustotou pokladen, tak že ve velkých městech poměry zdravotní členů pokladen jevily se nejnepříznivějšími.

V království českém bylo procento onemocnění, a průměrné trvání 1 případu menší než v říši, za to byl v Čechách počet dní onemocnění na 1 člena větší než v říši.

Závažnou jest zajisté mimo to otázka, zdaž připouští řád nemocniční a zákon o všeob. veř. nemocnicích v Čechách ze dne 5. března 1888 č. 19. z. z. zvláštních výhod pro členy nem. pokl.

Sledujeme-li vývoj zákona tohoto, shledáme v tištěné zprávě zemského výboru o osnově řečeného zákona, že již při úradách odborných znalců v § 4. (nyní § 5.) bylo dáno z jedné strany na uváženou, nemělo-li by se do zákona přijati ustanovení, dle něhož by se rozličným spolkům, korporacím, živnostenským společenstvům, průmyslovým závodům, **podpůrným pokladnám,** jakož i jednotlivcům poskytnula **výhoda,** že za stálý roční příspěvek, jehož výši by občas ustanovil výbor zemský, mohou odeslati do nemocnice k léčení své členy po případě služebné a dělníky, aniž by povinni byli, za tyto léčební taxu platiti. V příčině té poukázal však zemský výbor k starším i novějším ustanovením zákonným o příslušné povinnosti zaměstnavatelů, společenstev živnostenských, pokladen podpůrných a pod., a že by se po mínění zemského výboru odporučovalo, aby upuštěno bylo od principu, v § 4. (resp. 5.) vysloveného, že nemocnice mají vybírati za ošetřování nemocných jistý pevně určitý poplatek.

Zemský výbor byl toho názoru, že se může vždy jednati o právní poměr mezi společenstvem a jeho členy, neb podpůrnou pokladnou a členy jejími, aneb mezi pokladnou pro onemocnělé služebné a těmi, kdož k pokladně této přistoupí, a tím nabudou výhod stanovami vyměřených.

Ve všech těchto případech musí se však nemocnici zaplatiti z pokladny společenské, podpůrné a pod. náhrada výloh ošetřovacích dle taxy pro ní určené a za dobu ustanovenou zákonem nebo stanovami společenstva atd.

Na důkaz, že skutečně mohou býti od výše povšechné taxy dovoleny zákonem výjimky, kterých mohou se státi účastnými nem. pokladny pro své členy na základě zvláštních smluv, vysvítá z následovního výslovného ustanovení výnosu ministr. vnitra z 10./IV. 1857 č. 10.946 ca. 1886: „**Výjimky** toho (totiž normy ošetřovací sazby) mohou býti **dovoleny** jen tehdy, když vzhledem ku té neb oné kategorii ošetřovaných jsou zvláštní smlouvy, jimiž taxa, jež všeobecně platiti se má, ohledně těchto kategorií se **pozmění.**“

Z veškerých zkušeností v úvaze této uvedených, jakož ze všech uvedených číselných dát vysvítá, že časovými a sociálními poměry tříd dělných kázána jest v království Českém potřeba, aby vážně pomýšleno bylo na brzkou a přiměřenou úpravu sazeb ošetřovacích ve veř. nem. pro členy nem. pokladen.

Nasvědčuje tomu především:

1. Neobyčejný význam nem. pokladen.

2. Statistikou prokázáno jest nade vší pochybnosť neobyčejné dobrodiní ošetřování členů nem. pokladen v nemocnicích.

3. Zkušenostmi v Německu nabytými jest zjištěno, že má ošetřování členů nem. pok. v nemocnicích mimo jiné i blahodárný finanční effekt pro pokladny, a že možno jím dosíci zejména poměrně velikých úspor na nem. podporách.

4. Jednotná úprava sazeb ve všeob. veř. nemocnicích na Moravě, jež zavedena byla již r. 1891, se osvědčila.

5. Zkušenostmi na Moravě i v Krajině zjednanými vyšlo na jevo, že jednotné snížené upravení sazeb ošetřovacích ve všech všeob. veř. nemocnicích bylo jedinou možnou střední cestou, kterou podařilo se urovnati stále rostoucí spory a třenice mezi nem. pokladnami a všeob. nemocnicemi.

6. Řád nemocniční i zákonité předpisy o veř. nemocnicích připouštějí snížení sazby nem. pro členy nem. pokladen, jak shora uvedeno.

7. Úpravou sazeb nem. pro členy ty bylo by mnohonásobně usnadněno poskytování nem. ošetřování členům skutečně lékařské pomoci potřebujícím a usnadněna doprava těžkých nemocných do bližších ústavů všeobecných. Mimo to bylo by usnadněno a urychleno usvědčení simulantů, a zjištění nemocí předstíraných.

8. Úpravou touto dostalo by se žádoucí ochrany i všeob. veř. nemocnicím ohroženým soutěží záležející v snižování sazeb sousedními soukromými nemocnicemi. Povznesením vývoje všeob. veř. nemocnic byl by vyvážen zvýšený náklad, jejž by na sebe převzal úpravou sazeb zemský fond.

9. Sjezdu nem. pokladen království Českého, konanému roku 1901, podán byl okr. nemocenskou pokladnou v Opočně návrh na jednotné snížení sazeb ošetřovacích ve všeob. veř. nemocnicích.

10. Jest příkazem doby, časovým požadavkem sociálním, humánním, národohospodářským, finančním i praktickým, aby zemský výbor království českého na základě zkušeností nabytých zejména na Moravě, jakož i na základě dát shora uvedených konal potřebná šetření, a uvažoval, zdaž a pokud by se odporučovalo, aby i v království českém provedeny byly vzhledem k nem. pokladnám časové reformy ošetřovacích sazeb všeob. veř. nemocnic, jakož i aby na základě zjednaných zkušeností podal zemskému sněmu přiměřené návrhy.

ROZHLEDY.

PŘEHLED NÁRODOHOSPODÁŘSKÝ A SOCIÁLNÍ.

FINANČNÍ OBZOR.

Kapitály, které nikomu nepatří a které ztrácíme. Bájí se o zlatu, které ve vřavě mořských bouří bylo vírem strženo do velkých pokladen mořských slují. Zlato mrtvé, které dobrodružná podnikavost snad po věcích zase vynese na světlo činnosti. Avšak bez slavné chvíle pašijní můžeme objeviti i u nás poklady, které nikomu nepatří a zůstávají jměním ničím. Onou res nullius, která ve světovém hospodářství peněžním vrcholí v milliardy a také u nás vyspívá v sumu velice značnou, myslíme tak řečené *„nezvěstné vklady.“* Totiž pohledávky u peněžních ústavů, k nimž se nikdo nehlásí, a které nikomu vydány býti nemohou. Praxe ve příčině jich jest v různých zemích různa.

Vklady a pohledávky na účtech u anglických a irských bank činily přes 25 milliard korun. Tato ohromná suma však ještě zcela nevystihuje výši peněz uložených od občanů Velké Britanie, neboť tito ukládají u četných bank cizozemských, bank zámořských, u poštovních spořitelen a pokladen veřejných. — Jsou-li pak uloženy milliony tak obrovské, nemůže býti s podivem, že neobyčejně vysoké číslo těchto vkladů — nenáleží nikomu. Majitel účtu nebo vkladu zemřel, svých peněz u banky nebo ústavu uložených neodkázal zúmyslně nebo náhodou a tak vklad se stal res nullius — majetkem nikoho. Banky o této věci vysvětlení nepodávají a také ani nemohou vykázati vklady, které nemají pána. Avšak je všeobecným přesvědčení, že velká suma kapitálu takovýmto způsobem jest uvolněna nebo naopak spíše jest upevněna — k nečinnosti odsouzena na věky, a ve smyslu tohoto lidového názoru podal svého času člen anglického parlamentu reso-

luci, aby depositní banky všecky peníze, k nimž se majitel po deset let nebo v době ještě delší nepřihlásí, předaly státu, který by jich použil ve prospěch ústavu pro zaopatřování ve stáří.

Resoluce ona se dosaváde nestala zákonem a nezvěstné vklady u bank se dle dosavádní praxe dále věčně účtují ve prospěch neznámých třetích. Některé ústavy ovšem úroky z takovýchto vkladů připisují sobě a peněz takto získaných používají k humanním účelům ve prospěch ústavu: výslužné pokladny pro vdovy — výslužné pokladny pro úředníky. V Irsku se otázka nezvěstných vkladů již před dvaceti lety stala aktuální — po konkursu City of Glasgow Bank, ježto po ní zbylo 700.000 korun nezvěstných deposit a nevyměněných bankovek. Správce konkursní podstaty si pomohl tím způsobem, že založil zvláštní společnost: Amts Company in Edinburgh, která čas od času vyhláškami v novinách vyzývá majitele dotčených deposit, by se přihlásili se ku svému majetku. Spolek edinburských obchodníků vycenil před nedlouhou dobou sumu nezvěstných vkladů ve Škotsku na mnohem více nežli milliardu korun — a jest tudíž pochopitelna agitace, aby těchto kapitálů úhorem ležících bylo využito pro blaho obecné.

Ve Francii jak banka francouzská tak i ústavy ostatní nezvěstné vklady účtují na věčných účtech dále, kdežto spořitelnám jest závaznou třicetiletá lhůta promlčení; propadlé vklady náleží polovinou státu, polovinou Sociétés de Secours Mutuels. V Italii dle zprávy generálního sekretáře banky italské pro uložené cenné papíry není promlčení, — kdežto uložené hotovosti po třicetileté nezvěstnosti připadnou dotyčnému ústavu. V Spojených Státech Severoamerických jest praxí, že úroky nezvěstných deposit přičítají ku prospěchu účtu ze zisku a ztráty, a kapitál sám jest považován za jmění banky. Veřejným spořitelnám oproti tomu není volno disponovati nezvěstnými vklady, nýbrž jsou povinny vždy v pěti létech třikráte uveřejňovati jména, poslední adresu, jakož i uložený obnos těch vkladatelů, jichž účet po dvacet let zůstal nezměněn. V Kanadě jest od r. 1890 zákonem pod pokutou 50 dollarů denně uloženo depositním ústavům, aby vždy v pěti létech nezvěstné vklady uložily u finančního ministra, který kapitály ony ještě po šest let majiteli chová pohotově a připojuje k němu úroky. Konečně budiž ještě vzpomenuto praxe jihoaustrálské. Tato považuje ony vklady za nezvěstné, jimiž po šest roků nebylo hnuto, a nařizuje, aby depositní ústav je uvedl na zvláštním seznamu, do něhož lze každému nahlédnouti za zvláštní poplatek. Dvě léta po tomto zapsání do seznamu propadá kapitál ve prospěch státu. Tento zákon se stal platným dne 1. ledna 1892. Nezvěstné vklady činily 350.000 korun, ve dvou letech bylo 100.000 korun reklamováno, takže roku 1894 bylo z nezvěstných vkladů předáno státu 250.000 korun.

Nám nejzajímavější jest ovšem otázka, zda také u nás hřivny tisíců nebo millionů onou indolencí nebo náhodou bývají zakopávány.

Zajisté že ano a kdyby si toho všimla potřebná věda, statistika, která namnoze se zdá tak zbytečnou, věc by způsobila znamenitý rozruch. Stát i země i podnikavost ze všech štěrbin vybírají prostředky — a hle tam na zapomenutém účtu nebo drahnou dobu nepředkládané knížce vkladní odpočívají hotovosti a čekají na z mrtvých vstání. Také u nás jest totiž zachovávána praxe, že účty se vedou dále i kdyby každoroční uzávěrky nebo výpisy účtu docházely zpět jako nedoručitelny. U vkladních knížek jest pak tato odúmrt ještě snadnější. Knížka nebyla předložena, — snad se ztratila nebo byla odcizena, majitel jí neamortisuje náhodou, nebo snad dědic o ní nevěděl, — osudy vkladů nezvěstných bývají prapodivny, — a vklad na knížce zůstává dál, neboť její účet se vede bez zřetele ke knížce.

Ústav depositní u nás z takovýchto odúmrtí nebo ze vkladů i kdyby se staly nezvěstnými, nemá praničeho. Knížka, neujme-li se této věci zákonodárství, bude likvidní i za sto let, poněvadž se při ní nežádá legitimace vlastníka. Tudíž se zřetelem ku této okolnosti jen vklady na účtech, kde by oné legitimace nebylo a pozůstalost by byla neznáma, by se stávaly vklady nezvěstnými. Tyto ale zůstávají dále v ústavu, neboť jemu nenáleží uvažovati o tom, že vkladatel, jenž asi před třiceti lety uložil na vkladní knížku kapitál a od té doby se nepřihlásil, snad již předstoupil před likvidaturu nebeskou.

Ve příčině nezvěstných vkladů bylo by nejen zajímavo nýbrž i velmi užitečno šetření statistické. Především by bylo ovšem nutno vymeziti definici nezvěstného vkladu, případně stanoviti dobu, kdy uložený kapitál, nehlásí-li se oň nikdo, se stává odúmrtí. Dotazy v tomto smyslu učiněné u peněžních ústavů by zajisté objevily mnoho tisíc a případně i milliony, kterých by blahodárně mohlo býti využito ve službách humanity. Jen třeba iniciativního návrhu, jenž by z mrtvého kovu bankovních a záloženských tresorů vyrazil obrozující proud.

Populárnější jest ovšem u nás jiný způsob bezejmenného kapitálu. Především to jsou nelikvidované „hlavní výhry“ a také výhry vedlejší, které výplatní místo, když výherce se nepřihlásí v určité lhůtě, do úschovy odevzdává soudu. Povrchní pohled do obsažné knihy restantů nás přesvědčí, jaké sumy kapitálu jsou upoutány liknavostí a netečností — ve správě jmění — a namnoze jsou to peníze, které se k legálním majitelům již nedostanou. Jak častou bývá ona idylla sklamání, že v rodině se udržuje dlouhá, dlouhá léta los, snad její hlava jej dostala do vínku, a stále se čeká na hlavní výhru, která všem pomůže a dle starého proroctví rodinu opět povznese. Po tahu snad se hledá někdy seznam slosování v Pražském Denníku, ten snad přinesl depeši o prvých dvou výhrách ... a v rodině, která se živí nadějí a myšlenku vůbec odmítá, že záruka rodinného štěstí by mohla přinésti jen měď, se čeká na hlavní výhru dál.

Bohužel, romantická náhoda bývá méně romantičtější nežli lidé. Výhra nejmenší, která svojí ztrátou hrozí losům nejvíce, připadla také

na los rodinný. Kdo o tom ví? Kdo u nás tak rozumí správě jmění, aby o ně pečoval stálou evidencí cenných papírů buď ve vlastním listu slosovacím nebo dotazem ku bankovnímu ústavu? Ale tak i když los byl tažen — a nikdo o tom neví, — i dále jsou stříhány splatné kupony, až jejich zásoba jest vyčerpána, a pak se žádá o kuponový arch nový. Při tom se obyčejně teprvé prokáže, že dotyčný papír byl tažen, — tažen před osmi lety. Ohromné sklamání, jak los z vínku si mohl dovoliti býti tažen nejmenší výhrou, pak ale resignace by vzala i tu nejmenší výhru, ale ona divným odpočtem se stane ještě menší. Hodnota kuponů totiž, které byly vyplaceny již potom, když los byl tažen, se z obnosu nejmenší výhry sráží. Po vylosování papír již není súrokován. Při výplatě kuponu se ovšem nereviduje, zda los byl tažen, ale výplatnímu místu jest věc lhostejna, neboť hodnotu vyplacených kuponů si sráží z obnosu výhry, když konečně los byl ku výplatě předložen. Majitel takového papíru domnívaje se, že vybírá si úroky, ubírá si z kapitálu.

Soukromé obecenstvo, jak jsme již poznamenali shora, ku svému zájmu jest v této příčině velmi netečno. V širších vrstvách lidových není vůbec známo, jaké ztráty úrokové proplývají mezi opatrnýma rukama, které na jiné straně zlatku zisku platí mozolem. Čeho oko nevidí, toho srdce neželí. Soukromé obecenstvo není vychováno u nás dosud ke zkušenosti, že tahy slosovatelných papírů mu mohou přinésti také ztrátu. U nás vždy se jen myslí na optimistický zisk. Ztráty, které tímto způsobem vzrůstají majiteli cenných papírů, ať již nevybráním výher, neb odpočtem úrokovým, jsou tak značny, že banky a bankovní ústavy, jimž v jejich praxi se naskytá příležitost je odhadovat, uznaly za vhodno přemýšleti o tom, jak by bylo lze odpomoci tomuto stavu věci a tak vznikl vlastně zvláštní odbor jejich působnosti, který mnohých závodů menších jest činností jedinou.

Byla zařízena tak řečená oddělení revisní, jichž úkolem jest po každém tahu nebo vylosování přehlížeti čísla cenných papírů od komitentů ku revisi udaných, začež titohradí nepatrný poplatek. V tomto případu jest majitel cenných papírů pak zpraven o všech změnách, kterým jeho cenné papíry podléhají: vylosováních, výpovědi, konversi, o vydání nových kuponových archů, splátce, kterou na papír nutno složiti, o právu přejímacím, které nutno vykonati, neb o řízení amortisačním, které bylo zavedeno proti našemu zástavnímu listu atd. Revisní odělení bank a bankovních ústavů ztráty obecenstva poněkud zmírnila, leč ovšem zcela nemohou jim zabránit, ježto stále většina majitelů cenných papírů nenahlíží potřeby, aby dobrým slosovacím listem byla stále informována o svých papírech, nebo aby je za sebe revidovati dala.

Ovšem jinou ochranou obecenstva v tomto směru jest nevyplacení kuponů některých papírů, když byly taženy, čímž majitel jich jest na věc upozorněn a dále každého roku vydávané knihy restantů.

Velké zlo jest ovšem také v různosti promlčovacích lhůt pro kupony a splatné kapitály. Kupony rakousko-uherských státních papírů se promlčují po 6 letech. Kupony akciových společností privil. zástavních listů mají promlčovací lhůty různé do 3, 5, 10 let, jak stanoví jich text nebo stanovy. Kdežto pak kapitál uherských státních papírů lze dožadovati do 20ti let, načež jest promlčen, zákon rakouský stanoví lhůtu 30ti let. Velmi prostý a jistý prostředek zavedla nasavská banka na ochranu majitelů svých dlužních úpisů při posledních emisích. Jich slosování jest stanoveno vždy ve lhůtě pěti, desiti let a jen pro tuto lhůtu jsou dlužnímu úpisu připojeny také kupony. Tím způsobem, když jest zadán talon za účelem vyzvednutí nových kuponů, jest emisním místem vždy samočinně také kontrolováno, zda dlužní úpis nebyl vylosován. Velmi účelným jest ovšem také, dbá-li dlužník tím způsobem zájmu svých věřitelů, aby v pravidelných obdobích vydával listinu restantů a sice přesnou a přehlednou a to nejen v úředních listech málo čtených, nýbrž také v novinách nejvíce rozšířených. Majitele cenných papírů třeba pak vychovati k té moudrosti životní, že není ještě vším míti cenný papír v bezpečném uschování pokladny, neboť i v té úschově jej může užírati rez ztrát, nýbrž že nutno jej také proklepávati častou kontrolou. To jsou garancie, jež na cenném papíru, který kupujeme, vytištěny nečteme.

Stanislav Netuka.

ZEMĚDĚLSTVÍ.

Obchod výrobky zemědělskými mezi Rakousko-Uherskem a Spojenými státy Severoamerickými. O rozsahu obchodu toho v letech 1896 až 1900 nalézti lze úřední americké zprávy v nejnovějších dvou publikacích *U. St. Departement of Agriculture*, jež sestavil *Frank H. Hitchcock* (*Sources of the agricultural imports of the United States 1896—1900.*) Podáváme z nich několik čísel, dle Statistische Monatschrift 1902, I., II., IV. a V.

Hodnota celkového **dovozu** zemědělských výrobků do Spojených států činila v l. 1896 až 1900 průměrem ročně přes 376 mil. dollarů. Z toho připadlo na celou Evropu 31.42%, z jednotlivých států pak nejvíce na Brazilii, totiž 12.99%, pak na Velkou Britanii 8.96%, na říši Německou 6.88%, na Kubu 6.10%, Japan 5.30%, Čínu 5.03%, Francii 4.82%, Italii 4.36% atd.

Rakousko-Uhersko je toho průměrného ročního dovozu účastno pouze 0.64% čili necelými 2½ mil. dollarů. Není to arci mnoho; ale útěchou nám může býti jednak, že také vývoz podobných výrobků ze Spojených států amerických k nám činí jen 0.4% veškerého jejich vývozu, jednak, že ani ohromná zemědělská říše Ruská nemá na onom dovozu podílu mnohem většího (0.89%).

Nejvíce dováží se od nás do Spojených států *cukru*. Průměrný roční dovoz jeho v pozorovaných letech činil 62.83 mil. pounds, čili 1.61% celkového dovozu cukru do Spoj. států; cena jeho činila 1.32 mil. dollarů, čili 1.49% ceny celkového toho dovozu, takže zboží od nás dovážené ceněno patrně méně než jiný dovezený cukr.

Seřadíme-li si hlavní předměty dovozu toho dle průměrné roční ceny zboží od nás tam v l. 1896 až 1900 dovezeného, a přidáme-li u každého z nich percento, jaké ceně té připadá z ceny celkového dovozu téhož zboží do Spoj. států, dostaneme tento přehled:

Cukru od nás tam dovezeno v ceně	1·32	mil. dol.,	=	1·49%	ceny	celkového	dovozu
Kozích koží »	»	»	»	293.000	»	=	1·88%	»	»	»
Tekutéhosladu »	»	»	»	132.496	»	=	24·64%	»	»	»
Bobů a hrachu »	»	»	»	93.518	»	=	19·53%	»	»	»
Vlny »	»	»	»	92.149	»	=	0·25%	»	»	»
Peří a prachu »	»	»	»	89.000	»	=	4·28%	»	»	»
Žíní a chlupů »	»	»	»	48.070	»	=	2·77%	»	»	»
Chmele »	»	»	»	46.972	»	=	6·18%	»	»	»
Ovoce a ořechů »	»	»	»	38.328	»	=	0·22%	»	»	»
Vína v sudech »	»	»	»	25.249	»	=	1·29%	»	»	»
» **v lahvích** »	»	»	»	12.511	»	=	0·81%	»	»	»

Mimo to dováží se od nás do Ameriky ještě: Spracované koření (snad paprika?), kořalky, olej rostlinný, vosk, kosti, paznehty a roh, štětiny, máslo, sýr, klih, kolomaz, střeva, kůže, masové přípravky, stearin, droždí, mouka pšeničná a jiné chleboviny, kořeny čekanky a jiné náhražky kávové, konopí, jiná vlákna rostlinná, ovocné šťávy, různá semena a listy tabákové.

Vývoz hospodářských výrobků ze Spojených států do Rakousko-Uherska měl v pozorovaných letech průměrem přes 3 miliony dollarů ceny ročně; činí 0.4% celkového jejich vývozu. (Na Evropu připadá z celkového toho vývozu 88%, na Velkou Britanii samu skoro 52%, na říši Německou 14.2%.)

Dle ceny i dle váhy nejvíce se k nám z Unie vyváželo *bavlny*, totiž průměrem ročně přes $17^{3}/_{4}$ mil. pounds v ceně 1,171.780 dolarů. Dle ceny následují pak *rostlinné oleje*, 936.617 dol., z čehož 934.758 dol. připadá jen na olej ze semen bavlněných, dále *výrobky z masa*, 611.261 dol., mezi nimiž první místo zaujímá špek v ceně 409.516 dol., po té *chleboviny*, 187.277 dol., z čehož pšenice činí 154.881 dol., ač se k nám odtamtud dovážela jen v l. 1898 a 1899.

Mimo to vyvážely k nám Spojené státy ještě: různé tuky a látky k výrobě mýdla, žíně a chlupy i výrobky z nich, kůže a kožešiny, ovoce syrové, sušené i nakládané, glykosu a cukr hroznový, různé byliny, kořínky a kůry, jetelové semínko, různá jiná semena, alkohol, rum a tabák. *Dr. Dobroslav Krejčí.*

*

PŘEHLED SOCIÁLNĚ-POLITICKÝ.

(Mezinárodní Jednota pro ochranu dělnictva. — Zaměstnání dětí prací živnostenskou — Zapsané pokladny pomocné. — Pražská poptavárna po práci. — Česko-slovanské spolky dělnické. — Stávky v r. 1901. — Sčítání živností. — Pojišťování podnikatelů proti škodám ze stávek. — Doba pracovní ve státních podnicích. — Zabavitelnost mzdy.

Námi již na několika místech[1]) učiněnou zmínku *o mezinárodní jednotě pro ochranu dělnickou* sluší doplniti vítanou zprávou, že kancelář jednoty této vydala již první kus svých programových spisů, totiž zprávy a jednání ustavující schůze v Basileji z konce září 1901. První silný svazek obsahuje v jazyce francouzském a německém stenografický protokol obou schůzí plenárních, doslov usnesených resolucí, všechny zprávy kanceláře a jednotlivých odborů; připojeny jsou stanovy mezinárodní jednoty a její odborů zemských. Publikací touto podána bohatá látka přátelům mezinárodní ochrany dělnické a poskytnuta řídká možnost, autentickým způsobem nahlédnouti do stavu, činnosti a úkolů zmíněné jednoty mezinárodní, úřadu pracovního a odborů zemských. Jakožto další svazek následovati mají referáty zemských komisí o průmyslu zdraví lidskému škodlivém a otázka noční práce ženské. Snaha v příčině vydávání těchto a podobných publikací mezinárodním úřadem pracovním dosáhla značné mravní podpory tím, že vlády rakouská a říšská německá úředně přislíbily, zasílati všechen tiskový material týkající se tuzemského socialního zákonodárství. Vedle toho vydává mezinárodní pracovní úřad též zvláštní *bulletin*, jehož vyšel právě sešit 1—5, obsahující přehled o ochraně dělnické v roce 1901 v Rakousku, Německu, Belgii, V. Britanii s koloniemi, Dánsku, Francii, Nizozemí, Švýcarsku a Spoj. Státech severoamerických. — Hmotné podpory Jednotě této dostalo se posud od Spojených Států Severo-amerických, nedávno pak i se strany říše německé; rak. ministr obchodu sv. p. Call učinil dne 29. dubna t. r. ve sněmovně poslanecké sdělení, že se vláda usnesla v nejbližším zákoně finančním pamatovati na *mezinárodní úřad pracovní hmotnou* subvencí a že si vyhrazuje vysílání zvláštního delegáta ke schůzím komitétu *mezinárodní jednoty* pro zákonnou ochranu dělnictva.

O otázce *zaměstnání dětí* zmínil se též orgán nepopřeně k podobným projevům oprávněný, totiž ústřední živnostenský dozorce dvor. rada Muhl, u příležitosti přednášky dolnorakouského spolku živnostenského o témže thematě, že zprávy živnostenských dozorců o práci domácké způsobem velice objektivním otázku tuto objasnily, tím samým ovšem nečiníce nároku na nějakou pochvalu podnikatelů; přesvědčivše se dům od domu seznali, jak značný počet dětí zaměstnán jest právě při práci domácké a jak zhoubný účinek má práce

[1]) Č. R. V. str. 134, 515.

tato na děti zaměstnané. Významnými jsou ovšem slova tohoto odborníka ve věcech ochrany živnostenských pomocníků a zároveň přednosty nejvyššího státního orgánu, jenž má bdíti nad tím, aby zákony na ochranu dělnictva řádně byly prováděny: že skepticky pohlíží na ministerská a policejní nařízení; tím nedá prý se ničeho dosíci, než osnova stane se zákonem, ujde mnoho let a než se zákon provede, opět mnoho let uplyne; spása dělnictva spočívá v jich organisaci a ve vymožení lepšího životního postavení. Nedostatek organisace této jest následkem, že práci domáckou nalézáme pouze ve třídách nejnižších. Sluší proto každou k tomu směřující organisaci podporovati, aby dělníci sami nabyli síly a své postavení životní si zlepšili. — Věru pěkná slova o organisaci a tudíž svépomoci tříd nižších, než žel bohu, že tak pomalu pokračuje, jak nejlépe svědčí dolejší řádky o dátech při zapsaných pokladnách pomocných, které zřizovati mohou ku svému a svých prospěchu osoby jakž takž se zajištěnou existencí. Než s předčasným zaměstnáním dětí, zejména mimo podniky živnostenské bude zajisté ještě hůře, ježto z přepychu rodiče děti k práci živnostenské nenutí, nýbrž z nouze a nutnosti, aby pomohly živiti se. Proto přece nejlépe, jako vůbec při ochranných prostředcích dělnických, sáhnouti k ochraně *zákonné* a zákonem zakázati každékoli zaměstnání dětí po živnostensku. V Německu právě 10. dubna 1902 usnesla se rada spolková na osnově zákona o zákazu živnostenské práce dětí mimo továrny, zejména tedy v četných podnicích průmyslu domácího a dále v různých živnostech obchodních zvláště podomovních. Než zákonná úprava potřebuje též řádného dozoru, aby zákonná ustanovení byla zachovávána a neplatila pouze na papíře, a tu právě v posledněj ším zaměstnání jest dozor, zejména se strany dozorců živnostenských přímo nemožným i při sebe větším rozmnožení personálu. Nejsnažším a nejúčinnějším byl by dozor se strany obecních orgánů, znalých jak místních poměrů pracovních tak i osobních.

Pomalu, ale snad tím jistěji počíná zapouštěti kořeny zákon o zapsaných pokladnách pomocných ze dne 16. července 1892 č. 202 ř. z., kterýžto zjev tím spíše sluší vítati, poněvadž svědčí o vzmáhající se prozíravosti členů nejnižších tříd, kteří třeba k tomu nebyli nuceni, svépomocí hledí opatřiti se na nepříznivé případy doby příští pojištěním se po případě pojištěním svých příslušníků. Ač počet 84 zapsaných pokladen těchto, z nichž do roku 1899 byly činnými pouze 72, není imposantní, přece jen lze očekávati příště rostoucí zájem k pokladnám těmto.

Dle účelu pojišťovacího bylo 68 pokladen pomocných za účelem podpor *nemocenských*, po případě i pohřebného s počtem 42.950 členů řádných s 19.230 příslušníky a to 5.525 ženami a 13.705 dětmi; vzhledem ku rozšířenému nucenému pojišťování nemocenskému dle zákona z r. 1888 sluší považovati počet tento za úkaz velmi dobrý. *Pohřebné* samo pojišťovalo 26 oddělení pokladních se 34.354 členy řádnými, důchody *invalidní* a *starobní* pojišťovalo 8 pokladen s po-

čtem 1806 členů, podpory vdovské a sirotčí byly předmětem 2 oddělení se 128 členy; 147 členů pojišťovalo u jediného oddělení pokladny výbavy dětské. Všecky pokladny pracovaly s *přebytkem*, při čemž ovšem nejlépe stály sobě ty pokladny, které měly nejrozsáhlejší obor působnosti, totiž celé území království a zemí v říšské radě zastoupených, 17 na počet ze 84 pokladen; pokladny tyto vládly též polovicí všech fondů, jichž úhrnná suma obnášela při pojištění nemocenském 498.558 K, pohřebním 178.336 K, invalidním a starobním 558.860 K, vdovském a sirotčím 178.641 K, výbav dětských 24.748 K. Na země koruny české připadá pokladen pomocných 31 (v Čechách 17, na Moravě 7, ve Slezsku 7). Správní výlohy obnášející 230.087 K čili asi 21% příspěvků a 25% všech vydání jsou posud velmi značné, snížily by se ovšem hojným přistupováním nových členů k pokladnám stávajícím.

Pražská *bezplatná poptavárna* po práci doznala konečně žádoucí reorganisace. Oddělena byvši od nepřirozeného spojení s ředitelstvím chudinského ústavu pražského přešla 1. červnem do správy obecní jako samostatný ústav pod zvláštní dozorčí radou dle organisačního statutu zřízenou. Zřízení samostatných oddělení ženských (na Starém a Novém Městě, dnem 1. srpna na Menším Městě Pražském a čtvrté oddělení zřídí se později na vhodném místě v případném spojení s útulnou, po případě po dohodě se Záštitou) učiněn *první* pokus decentralisace sprostředkování práce v oddělení ženském, se vhodnou zajisté příští působností proti výdělečným podnikům, vybírajícím značné poplatky nejen na služebodárcích, nýbrž i na osobách službu a práci hledajících. V zájmu věci i obecenstva leží, aby se ústavu tohoto hojně užívalo a zejména služebodárci aby s důvěrou v případě potřeby naň se obraceli.

Činnosť pátého roku komise *česko-slovanských* (soc. dem.) *spolků dělnických* stála v kalendářním roce 1901 [2]) ve znamení hospodářské krise. Koncem roku 1901 náležely ke komisi 582 spolky vzdělávací a odborné, jakož i místní odbory svazu říšského (50 oproti 19 r. 1900); počet jich obnášel 22.755 oproti 22.739 r. 1900, tak nepatrně větší, částečné asi též následkem loňského zvýšení příspěvku. Nově zavedených porad právnických užilo 665 osob; ve 26 případech poskytnuto bylo bezplatné právní zastoupení. Obeslány byly 403 schůze, přednášky a konference, devětkrát zakročeno bylo v případech stávky, a to čtyřikrát s úspěchem. Napočtěno 189 cestujících dělníků, jimž vyplaceno na podporách 791 K. Příjmy obnášely 18.218, vydání 17.856 K, přebytek tudiž 362 K, konečná pokladniční hotovosť 10.892 K.

Roku 1901 konstatovati sluší značný úbytek *stávek* dělnických oproti roku 1900. V roku loňském bylo totiž celkem 249 stávek, na nichž zúčastnilo se 23.137 dělníků ztrativších tím 219.399 pracovních

[2]) Sr. Č. R. V. str. 517.

dnů, kdežto roku 1900 byly stávky 303, počet zúčastněných dělníků 105.128 s úhrnnou ztrátou pracovních dnů 3,483.963. Klesající konjunktura byla toho příčinou. Průměrně zúčastnilo se každé stávky 93 dělníků, oproti 347 roku 1900 a každá stávka měla v zápětí ztrátu 869 dnů pracovních v roce 1901, kdežto 11.498 v roce 1900. Dle počtu ztracených dnů pracovních bylo jich nejvíce v průmyslu konfekčním, keramickém a dřevním a dále v hornictví. Celkem měly stávky v roce 1901 menší úspěch nežli roku předcházejícího, ježto v roce tomto (1900) připadlo 90.2% stávkujících na ty, na něž stávka měla výsledku, kdežto v roce 1901 obnášel počet ten pouze 59.6%. Vedle stávek dělníků udály se též tři případy uzavření závodu (lockout), jimiž postiženi byli 302 dělníci, kdežto v roku 1900 postiženo bylo 10 *lockouty* 4036 dělníků.

Po způsobu říšsko-německého zákona z r. 1895 přikročeno letošního roku na základě zákona ze dne 18.ledna 1902 k obsáhlé a nad míru důležité statisticko-socialně politické práci o sčítání živnostenských a hospodářských podniků. Sčítání toto má býti prostředkem k poznání domácích poměrů výrobních a společenských a nutnou pomůckou ku pěstění hospodářských zájmů. Než dosažení cíle sčítání, totiž naprosto bezpečného zjištění poměru těchto, bude asi znemožněno nedůvěrou jak stavu živnostenského tak i stavu rolnického vůči celé této instituci, přes to, že zmíněným zákonem dána záruka, že výsledků šetření nesmí býti užito k trestnému stihání, když by na př. skutečnosti nyní vyšetřené nesrovnávaly se s přiznáním v záležitostech živnostenských nebo berních každoročně nebo při nastoupení živnosti udávaných, anebo že výsledků sčítání nesmí užíti správa finanční. Ostatně vyšetřování poměrů majetkových a příjmů jest ze sčítání tohoto úplně vyloučeno; předběžné šetření obmezeno pouze na soupis místností obytných, dílen, místností obchodních a poměrů osob zaměstnaných, dále vztahovalo se na všecky živnostenské podrobnosti, jako způsob a objem podniku, počet dělníků, strojů pracovních atd. Sčítání podá též bohatou látku obsahu sociálně-politického, ježto v různém směru brán zřetel zvláště na poměry pracovní, zvláště pokud se týče dělníků domáckých a šetření v příčině poměrů domácké práce. V příčině té zajímavými budou svého času výsledky sčítání tohoto se šetřením, které předsevzali zřízenci živnostenského inspektorátu a jež nedávno ve třech svazcích byly uveřejněny.[3])

Stanovy Svazem rakouských průmyslníků organisovaného spolku k *odškodnění průmyslníků v případě stávek*[4]) byly již úředně schváleny. Spolek má vstoupiti v život jako spolek pojišťovací na zásadě vzájemnosti založený s účelem, své členy (majitele nebo pachtéře továren nebo průmyslových a živnostenských podniků) pojišťovati proti škodě, která povstala pro ně vypuknutím stávky v jich podnicích

[3]) Č. R. IV. str. 92 a 41
[4] Sr. Č. . str. 136.

bez jich viny. Zda byla stávka podnikatelem zaviněna čili nic, o tom rozhodne se na základě zvláštního šetření spolkem na místě vypuklé stávky předsevzatého, pokud se týče do 8 dnů po její skončení. Základ vyměření praemie tvoří poslední přiznaná roční výše mzdy resp. služného k cíli placení příspěvků úrazových. Praemie určeny jsou 4 ‰ zmíněné výše mzdy (služného) a platí se ročně napřed. Základ vypočtení odškodného tvoří mezdní listiny posledních 4 týdnů stávce předcházejících a výše odškodného obnáší 5 % tímto způsobem vyšetřené denní mzdy (služného) osob stávkujících a následkem stávky nezaměstnaných. Za osoby následkem stávky nezaměstnané sluší pokládati ty, které z příčiny té vůbec nemohou býti zaměstnány a to ani v posavadním oddělení závodním ani v jiném. Suma denní mzdy (služného) těch osob, které mezi stávkou byly propuštěny, odečte se od úhrnné výše mzdy, která za základ odškodnění sloužiti má. Maximální doba, po kterou odškodnění může býti poskytováno, stanovena na dobu *tří měsíců,* vypuklo-li ve správním roce stávek několik, lze poskytovati odškodné nejvýše po dobu *šesti měsíců.* Spolek počne působiti teprve tehdá, přihlásí-li se definitivně a řádným způsobem aspoň 250 členů s roční sumou přiznané mzdy pokud se týče služného v obnosu 25 mil. korun.

Zákonnou úpravou *stravoven,* která u nás již od několika let jest provedena, uznává též pruská vláda a sněm pruský nedávno otázkou touto se zabýval, aniž by se prozatím dospělo k positivnímu výsledku. Zvláště zástupce vlády litoval, že prospívání stravoven jde ku předu vlastně račím krokem, ačkoli jest to v eminentním zájmu obcí ležících na frekventovaných silnicích, aby stravovny byly udrženy, pokud se týče zřizovány. Z usnesení loňského sněmu ovšem vychází na jevo, že všeobecná zákonná úprava pro celé státní území na jednotném základě nebyla by možná a že by se nejspíše dorozumění na tom základě dalo docíliti, když by provincialní sněmy stravovny zavedly jako zařízení provinciální, že by pro území těch kterých provincií platila zvláštní ustanovení, na základě kterých by se krajům uložila povinnost ku zřizování a udržování stravoven a pohrozilo se trestem proti přestupkům současně vydaných řádů o stravovnách. Zřízení na tomto základě by se se strany ministra vnitra setkalo s nejúčinnější účastí a podporou.

V příčině obmezení *doby pracovní v státních podnicích* učinila vážný krok ku předu veleříše slovanská, *Rus,* zavedením 9 hod. doby pracovní, poukázavší ústy svého ministra finančního ve zvláštním oběžníku z března t. r., že v roku 1899 učiněný pokus se zkrácením pracovní doby na deset hodin dokázal, že produktivnost práce nejen tím *netrpěla,* nýbrž naopak vzrostla, aniž tím stala se újma jakosti práce, která v době té zůstala na dřívější úrovni. Tím podán opětný důkaz, že zkrácení posavadní práce prospívá pouze čilosti dělníků, kteří v kratší době s větší intensitou pracujíce, hravě dohoní sporou práci v posledních hodinách nezkrácené doby pracovní. Pokud by

zkrácením doby pracovní produktivnost práce trpěla, má zůstati ovšem při práci 10 hodinové a 9 hodinná práce zavedena býti má pouze v takových podnicích státních, kde jeví se žádoucí vzhledem k povaze pracovníků a ku vnitřní povaze produkce. Ve *Španělsku* zavedena dokonce 8hodinná doba pracovní ve státních dílnách, vzhledem však k tomu, že hodiny přes čas mají být honorovány pouze *jednou osminou* pevné mzdy, panuje oprávněná obava, že dělníci budou z pravidla pracovati přes čas, čímž 8hod. doba pracovní de facto existovati bude pouze na papíře. Zostřeného zákazu práce přes čas užívá za nynější značné bezvýdělečnosti, užívajíc ustanovení říšského řádu živnostenského (§ 138 *a*) odst. 1. a 5.) pruská vláda k tomu, aby počet nezaměstnaných zmenšila.

Francouzskému senátu předložen byl návrh na změnu zákona o *zabavitelnosti mzdy* v tom směru, aby útraty s vedením exekuce na mzdu byly sníženy. Než senatní komise radíc se o návrhu tomto dokonce se usnesla, aby na příště mzdy bez ohledu na svou výši, nesměly se ani postoupiti ani zabaviti. Obava, že dělník pozbude tím úplně úvěru, prohlášena za neodůvodněnou, poněvadž i kdyby tomu tak bylo, dělníci navyknou si platiti vše hotovými, což jim bude s nemalými hospodářskými výhodami.

V Praze, 15. června 1902.

Dr. L.

PŘEHLED HISTORICKÝ.

Kraus Arnošt, **Stará historie česká v německé literatuře.** Praha, Bursík a Kohout, 1902. S 460.

Je to šťastná myšlenka, kterou pojal prof. Arnošt Kraus: vyložit, jak se v belletristické literatuře německé odráží historie česká. Kniha, o které tu dnes referujeme, je prvním krokem k uskutečnění této myšlenky: stará historie česká v německé literatuře, t. j. dějiny české až do bitvy na Moravském poli r. 1278. „Snad by bylo," praví sám prof. Kraus, „vhodnějším mezníkem vymření rodu Přemyslovců, ale bral jsem ohled na možné pokračování v této práci..." A jak čteme v předmluvě, toto pokračování druhým svazkem by dospělo k r. 1400, ve třetím by se zabývalo Husem a Husity v německé literatuře a ve svazcích čtvrtém a pátém jednalo by o českých dějinách až po naše dny. Dojde-li ovšem k práci v těchto rozměrech, praví dále prof. Kraus, nezávisí prý již na něm, ale na činitelích jiných a zvláště na tom, najde-li se stejně ochotný nakladatel... Nevím, je-li v této poslední větě i něco ironie; ale jistě je v ní mnoho smutku a mnoho bolestné resignace — z těch krátkých a na pohled tak suchých, ale vskutku tak žalostně výmluvných slov naši ubohou malost vycítíte rázem celou a v plné její hrůze... A dojem, s jakým se pak zabíráte do čtení knihy, je tak hořký a smutný...

Při thematu, jako je Krausovo, bylo by možno postupovat dvojím způsobem: chronologicky nebo věcně. Autor mohl by od století jít ke století, od periody k periodě a ukazovat, jak právě v té určité době Němci ve své belletrii chápali a spracovávali české dějiny; to by byl postup vlastně historický. Ale bylo by možno úkol provésti i jinak, spíše literárně-historicky, t. j. autor by mohl svůj materiál seřadit a spracovat podle literárních látek, podávat tedy vždy historii určité básnické látky, jak se v německé literatuře jeví. Není to nikterak jen rozdíl method. Již na samém konci své knihy prof. Kraus ukázal také na národní důležitost svého thematu: z těch románů, dramat a básní, které tu rozbíral (praví), mnoho a mnoho německých čtenářů se učilo a ještě bude se učit hledět na minulost a skrze ni také na přítomnost českou. „Proto fakta, o nichž jedná tato kniha, ač jsou o sobě tak lhostejná a často nicotná, jsou tak důležitá. Každé to dílo a dílko, byť je napsal spisovatel, o sobě nic neznamenající, je výrazem a spolu tvůrcem pověsti naší, veřejného mínění, které působí nejen slovy, nýbrž i skutky. Vedle historie, která nás poučuje o tom, co se stalo, má tudíž své oprávnění též historie toho, co se o událostech myslilo a učilo, ba tato historie se významem svým může rovnat oné" (str. 448—449.). Je, myslím, hned zřejmo, že tohoto cíle lze vlastně dosíci jen způsobem prvním, t. j. methodou chronologickou a historickou. Jen tehdy je zachována nálada doby i jednotlivců ve vší své plnosti a vnitřní jednotě. Jen v té široké souvislosti obecného smýšlení a celého vývoje osobního lze na př. pochopit a vystihnout protičeský ton Grillparzerův; a stejně jen tak, tedy historicky, lze vykládat onu zajímavou skupinu českoněmeckých básníků, kteří, ač Němci, přece s tak dojemnou naivností byli ještě Češi (böhmisch) a „vlastenci" (vaterländisch). Prof. Kraus zvolil cestu druhou, a tím své knize dal jiný úkol: co on podává, je historie látek z českých dějin v německé literatuře, a to je vlastní ráz a obsah jeho knihy. Tím onen (řekli bychom:) národně-politický úkol, jenž jakoby ex post jeho knize byl přičten, ustupuje do pozadí; hlavní a vůdčí zájem pojí se k básnickým látkám samým, k jejich proměnám v různých formách literárních, v různých dobách a u různých spisovatelů, k přejímání a přetvořování jednotlivých motivů — kniha stává se tak především čistě literární, je a chce být na prvním místě srovnáváním básnických děl o stejných thematech. Literárně-historicky je to ovšem práce stejně důležitá, jako zajímavá; je-li již samo o sobě poučné stopovat historii básnických látek, nabývá toto zkoumání ceny i významu, jakmile jdeme dále a tážeme se, co tato „historie" znamená: rozdíly dob, literárních forem a básnických individualit vyniknou nám tím rázem v plné síle a v ostrém osvětlení. K tomu i pro psychologii uměleckého tvoření není spolehlivějšího objektivního materiálu. A pro nás ovšem zájem stoupá, že tu jde o nás, o naše látky a o naše dějiny.

Svůj úkol provedl prof. Kraus s podivuhodnou důkladností a úplností. On nešetřil námahy, aby sebral vše, co s jeho thematem souvisí, a tak materiál, na němž je jeho dílo založeno, přímo překvapuje svým množstvím. Je to ovšem nezbytný stín, a leží to v samé povaze věcí, že umělecky tento bohatý materiál neznamená mnoho; je až neuvěřitelno, jak málo opravdu dobrých děl bylo o našich dějinách v německé literatuře napsáno — valná část toho, co často s úžasem z knihy Krausovy poznáváme, není již ani literatura, ale dilettantství a přímo amatérství; setkáváme se tu dokonce i s „krvavým románem" (str. 275)! Ale ovšem: v práci tohoto druhu a s těmito cíly hledisko aesthetické a čistě jen literární nemohlo rozhodovat. — Jak nese již založení díla s sebou, je roztřídění látky věcné a postup pak chronologický: v první kapitole Kraus probírá Marboda, Sama, Čecha a Kroka v německé literatuře, v kapitole druhé Libuši, ve třetí dívčí válku, ve čtvrté pohanské vévody české, v páté boj křesťanství a pohanství v Čechách (Drahomíra, sv. Ludmila, sv. Václav), v šesté nepřátelství Přemyslovců a Vršovců, v sedmé první krále české, v osmé Přemysla II. V každé kapitole řadí Kraus díla tam spadající chronologicky (jen v partii o Přemyslovi II. je provedeno ještě zvláštní rozdělení na básně, dramata a romány) a u každého díla uvádí — často velmi obšírný — obsah; u děl významnějších přistupuje více méně podrobný „rozbor": Kraus zkoumá nejprvé, z jakých pramenů dílo vzniklo, a srovnáváním jednotlivých motivů zjišťuje pak jeho poměr k ostatním knihám téže kategorie. Co poněkud vadí při tomto postupu, ale co ovšem je nutně dáno samým založením a pojetím spisu, je rušení vnitřní jednoty časové i psychologické: o Grillparzerově „Libuši" (z let 1837 až 1847) na př. se dovídáme o mnoho dříve než o jeho „Přemyslovi" (z r. 1823) a nejen o těchže spisovatelích, ale dokonce i o těchže dílech čteme často na několika různých místech (na př. o Albrechtově románu Die Töchter Kroks, 1792; viz str. 3., 34. a 114.). Ze skupin, na které prof. Kraus svou látku rozdělil, jistě obsahem nejbohatší a také nejzajímavější jsou kapitoly o Libuši a Přemyslovi II. Mezi básníky Libušinými vidíme Musäa, Herdera, Brentana a Grillparzera. Prof. Kraus zejména Brentanovi, jehož velmi romantické a velmi nedramatické drama (Die Gründung Prags, 1851) staví ku podivu vysoko, a zázračně krásné a hluboké „Libuši" Grillparzerově věnoval pilnou pozornost; vřele a duchaplně psané stránky o Grillparzerovi, s plným a pěkným vystižením toho, jaký je vnitřní (řekli bychom:) psychologický smysl jeho básně, patří k nejlepším částem knihy. S Grillparzerem setkáváme se opět v kapitole o Přemyslovi II., a jako při Libuši, i zde jeho dílo (König Ottokars Glück und Ende) stojí v popředí Krausova zájmu. Jak Kraus zajímavě ukazuje, hlavní rys, který charakteristicky vyznačuje literaturu o Přemyslovi a jejž (ovšem v hlubším a v pravdě uměle-

ckém pojetí) nalézáme také u Grillparzera, je protiklad Přemysl — Rudolf, t. j. panovník hrdý a výbojný, jakýsi Napoleon — panovník míru, ideální kníže pokoje. Protiklad ten mizí až v novější době, a není výmluvnějšího znamení doby, než když v dramatě J. Lauffa Der Burggraf (1897) proti Přemyslovi a nad Rudolfa se zjevuje hrdina nový — Friedrich von Zollern... Z ostatních kapitol nás zajímá, jak dívčí válka nejen od svého hlavního básníka K. E. Eberta, ale skoro obecně, byla chápána se stanoviska ženské emancipace (básnický boj proti Unnatur), a jak naivně „osvícenský" racionalism se uplatňoval při líčení českých pověstí a legend: u spisovatelů 18. st. divy a zázraky padaly bez milosti za oběť skeptickému „rozumu"; Steinsberg na př. (drama Libusse, 1779) Libušino prorokování si nedovedl vyložiti jinak než podvodem (str. 26.)... Jiný zajímavý projev osvícenství je u Musäa Libušino proroctví o císaři Josefovi II. — „synu bohů, který bude přítelem oráčovým a zbaví jej pout otrockých" (str. 31.)...

Je to již v samém založení knihy Krausovy, že na otázku: jak soudili a soudí Němci o nás a o našich dějinách? odpověď shledáváme nesoustavnou a nesouvislou. Prof. Kraus sám slibuje proto ke konci díla přehled, ze kterého by bylo zřejmo, jak se v německé literatuře střídaly „názory, přízeň a nenávist" k nám. Bude to jistě práce pro nás stejně zajímavá jako důležitá. Význam její bude především národně-politický, ale kromě toho — nebude to i vítaný příspěvek k hlubšímu poznání oné tak záhadné kultury, která z idealistického humanitismu vústila dnes v nejkrajnější imperialism a v neúprosné vae victis?... V tom směru ostatně již přítomná kniha Krausova podává nám hojně pozoruhodného poučení. Neznamená ovšem mnoho, když osvícenec z 18. st. (Heinse) hodil po nás barbarstvím (str. 244); také naivně romantická nespokojenost Brentanova může nám být lhostejna (str. 42.—43.). Ale přinutí již k zamyšlení se, když i tu najdeme onen známý protiklad „německé věrnosti" a české zrady — to patří již k samé podstatě německého mínění o nás, jak se vypracovalo ne-li dříve, jistě během 19. st. Prof. Kraus uvádí Uhlanda z r. 1818 (str. 245) a van der Velde z r. 1827 (str. 127.), ale byl by mohl uvésti také novějšího F. Dahna (drama Die deutsche Treue z dob krále Jindřicha I.), a další doklady budou jistě ještě následovat v příštích svazcích. Nejzajímavější částí knihy v tomto směru jsou ovšem opět partie o Grillparzerovi a o česko-německých básnících Ebertovi a U. Hornovi. Jak ukazuje prof. Kraus, Grillparzer svým přesvědčením nebyl nikterak nacionál, právě naopak; ale jeho kosmopolitický humanitism zůstal in abstracto a v theorii, Grillparzer nepokusil se nikdy ho domyslit a applikovat ho na určité poměry. „Ideálem jeho byla humanita, od níž cesta šla nacionalitou k bestialitě" (str. 393.); ale právě z tohoto vysokého stanoviska Grillparzer naprosto nechápal náš boj za vlastní bytí a vývoj. Což není všecko to sna-

žení jen protivný, od Němců odkoukaný „nacionalism“? A není právě v zájmu humanity, aby nižší národové se přimkli ke kultuře vyšší (zde tedy ke kultuře německé)?... Při tom na jednotlivé národy rakouské Grillparzer hleděl jako pravý Vídeňák — v tomto „Vídeňáctví“ prof. Kraus vidí rozřešení i jeho nechuti k Čechům, se kterou se Grillparzer nikdy netajil (sr. str. 74.), i jeho záliby pro Maďary. Odtud pochází, co nás uráží v jeho „Přemyslovi“ — Grillparzer sám urážet nechtěl!... Obšírně zabývá se prof. Kraus populárním tehdy básníkem „Vlasty“ (1829), K. E. Ebertem. Ebert, jak známo, blízký přítel Palackého, je umělecky nejlepší a vůbec nejkarakterističtější představitel celé t. zv. „vlastenecké“ školy česko-německé. Vždy umírněný a způsobný syn předbřeznového Rakouska, „uhlazený“ básník a mladý prorok stařecké moudrosti. Ebert národně hlásal lásku k Čechám, ke krásné a velké vlasti s posvátnými stopami předků, a byl pro naprostou shodu Čechů a Němců. V tom smyslu zejména jeho drama Bretislaw und Jutta (1829) je přímo jako programm; ještě poslední jeho „vlastenecké“ dílo, drama Czestmir“ (1833) končí zajímavou oslavou jednoty Čech — jednoty ve smýšlení i v cíli... Vždy hladký a rozšafný Ebert v myšlénce sbratření česko-německého našel politickou i literární ideu svého života; mladší a temperamentnější Ufo Horn přeskočil již rovně do českého tábora. Horn patřil k těm, které rozčilil Grillparzerův Přemysl. Nakreslil proto proti němu Přemysla svého, v ideálním pojetí a s naivním enthusiasmem českým a slovanským (König Otakar, 1845). Je to snad nejbizzarnější dílo německé literatury v Čechách — Horn Přemyslovi předpisuje politiku protiněmeckou a široce slovanskou a ne sbratření, nýbrž odloučení obou národů je mu heslem... Roku 1897 vyšel román českého Němce A. Sperla Die Söhne des Herrn Budiwoj. Půl století zatím uplynulo, a román Sperlův je již ovoce s jiného stromu. Prof. Kraus staví jej do jedné řady s hohenzollernským dramatem Lauffovým: „Po letech mlčení — praví — vydala německá belletrie r. 1897 dvě díla, týkající se krále Přemysla a jeho doby, Lauffovo drama a román Sperlův. Pokud se zmiňují o Češích, jsou obě dětmi téhož ducha, ducha nenávisti, spojené s pohrdavou neznalostí“ (str. 448.). Duch nenávisti a pohrdavá neznalost — pod divným dojmem těch slov zavíráme Krausovu knihu... **Karel Dvořák.**

*

Frant. Drtina: Myšlénkový vývoj evropského lidstva. V Praze, nákladem Jana Laichtera, 1902, str. 392.

Kniha Drtinova chce býti úvodem do dějin filosofie, chce ve svých výkladech ukázati, jak lidstvo v dosavadním vývoji pohlíželo na záhadu světa a záhadu života. Poněvadž k těmto otázkám odpovídaly a odpovídají na jedné straně náboženství, na druhé straně filosofie a věda, jedná kniha napřed o poměru těchto mocí duchov-

ních. Poměr ten může býti pojímán různě, výklady Drtinovy nejvíce se shodují s pojetím Masarykovým v knize „Základové konkretné logiky". V otázce nepoznatelna, pokud rozumím, Drtina se od Masaryka odchyluje a blíží se Spencerovi.

První třetina knihy obírá se líčením starověké t. j. řecké filosofie. Dle spisovatele řeckou kulturu vyznačují dva znaky: naturalismus a racionalismus. Proti Drtinovu obrazu řeckého naturalisty dalo by se leccos namítnouti, zejména vyskytly se u některých historiků pochybnosti, existoval-li řecký optimismus docela v tom smyslu, jak jej spis kreslí. Jinak je tato část nejskvělejší partií knihy. Omylem nebo chybou tiskovou klade se (str. 124.) vznik překladu septuaginty do prvého století před Kr.; některé části přeloženy ve třetím a při nejmenším ve druhém století. Při dnešním interessu o věci náboženské bude čtenáře zajímat nad jiné vylíčení školy novoplatonské a řecko-židovské. Obě měly veliký vliv na křesťanství, vliv, jejž spisovatel naznačuje z pochopitelných příčin více nepřímo. Zůstane to vždy vážným poučením pro přítomnost, že práce těchto ethických škol nebyla marná.

Vedle antiky je nejúplnější část, která jedná o středověku. Ve shodě se stanoviskem, jejž spisovatel zaujal ke kultuře řecké, vykládá, že křesťanství znamená úplné popření starověkého člověka s jeho racionalismem a naturalismem, křesťana vyznačuje supraracionalismus a supranaturalismus. Oba tyto základní elementy středověkého nazírání jsou v knize podrobně a přesně vyloženy. Nesouhlasil bych však s odsouzením středověku, jak je čteme na str. 199: „Jest jisto, že středověk znamená po stránce rozumové práci ohromnou, intensivní, vytrvalou — ale bohužel zároveň práci neplodnou a neúrodnou." Pěkná je závěrečná kapitola (50.) o středověku, kde spisovatel obsažnými větami líčí velikolepou ujednocenost středověku v době rozkvětu scholastiky, jíž se tak význačně liší od starověku i novověku.

Renesance má mezi svými znaky individualismus, jenž, jak vytčeno, je novum a rozhodným pokrokem i nad naturalismus starověký (v němž individuum podléhalo celku), i nad universalismus středověký (str. 259). Skizzuje hlavní stránky reformace, pokusil se spisovatel o úkol, stejně záslužný, jak nesnadný, vyložiti a oceniti podíl, kterým český národ přispěl k novému hnutí. Po tom spisovatel přechází k době nové, ale myslím, že jí věnoval příliš málo místa. Při tom nelze říci, že by autor vynechal některou podstatnou složku moderního myšlení; jen bych nepřisvědčil k mínění, že v nové době se ujímá na všech stranách decentralisace. Také mezi příčinami, které dle autora způsobily vznik absolutního státu, některé postrádáme.

V úvahách závěrečných Drtina ukazuje, kam podle jeho mínění vývoj naší doby směřuje. Člověk naší doby vrací se k řeckému

naturalismu a racionalismu, t. j., neupírá již výhradně zrak k žití posmrtnému, zde v životě pozemském se chce uplatniti. Člověk ten nevěří v zázraky, nehledá pravdy a poučení ve zjevení, nýbrž spoléhá ve vlastní síly. Jako racionalista věří v sílu rozumu, ale nedomnívá se, že zlepšení lidských osudů může býti dílem rozumu sama. Cit a vůle jsou mu v žití společenském rovnoprávné s rozumem — racionalismus je zmírňován a doplňován voluntarismem. Odtud spisovatelovo stanovisko, plné porozumění pro moderní snahu po náboženském a mravním obrození. V tom je veliká reakce proti 18. století a i přítomná kniha — není to pro ni nejmenší chvála — je po této stránce jejím článkem. Za to nové náboženství, které se zrodí z dnešní mravní a náboženské krise, zřekne se dle spisovatele snahy podávat vědecký názor o světě, odstraní antropomorfičnost, zmírní svou dogmatičnost a tím více bude povznášeti mravnost a šířiti dobro (str. 308.)

Spis Drtinův, jak patrno nechce býti a není pouhou registraturou filosofických nauk, spisovatel ve své knize podává, třeba jen v míře obmezené, jak to bylo možné, i vlastní nazírání na záhadu života a světa; tím jeho spis povznáší se nad pouhou pomůcku studijní a nabývá ceny v pravdě filosofické. V naší literatuře máme již dvě původní díla, jež bychom mohli nazvati úvody do filosofie; již zmíněnou Masarykovu konkretní logiku a spis Aug. Smetany „Die Katastrophe und der Ausgang der Geschichte der Philosophie", jenž svým rázem dějepisu filosofie se knize Drtinově nejvíce blíží, za to od ní naprosto se liší pojímáním myšlenkového vývoje ve smyslu heglovském. Naproti tomu oba myslitelé společně v budoucnosti očekávají věk účinné humanity, v níž jen neporozumění může viděti chabost a národní lhostejnost.

Neposlední předností „myšlénkového vývoje" je jasnost, s jakou je psána celá kniha; i nejtěžší problemy filosofické vykládají se s průhledností, která je možná jen při dokonalém ovládání věci a která knize získá četné čtenáře i v kruzích neodborných.

Jul. Glücklich.

*

Alois Hlavinka: **O zvučnosti jazyka českého. Padesát kapitolek o jeho vlastnostech a potřebách.** V Brně 1902 Nákl. Matice Moravské.

Stanovisko, které autor zaujímá v předmluvě, je pochybené. „S hudebního stanoviska kdyby se počalo pozírati na mluvnici, stala by se předmětem obecného zájmu, vdechl by se jí život, přestala by býti strašidelnou kostrou a vystoupila by z posupného zákoutí do jasného, teplého života. Otázka zvučnosti jazykové čím dále tím více se bude hlásiti o své právo." Otázka zvučnosti? Zvučnost jazyka může se konstatovati, zda tu je čili nic. Oktrojovati se v jazyku nedá pranic,

poněvadž jsou tu pevné, ustálené zákony, kterými se jazyk sám organicky řídí a vyvinuje, a nesmí se tedy stanoviti libovolné, subjektivní názory a zákony, kterými by se zvučnost jazyka teprve — zařizovala.

V první části své knihy mluví autor o poloze, dějinách, vzdělanosti, zámožnosti, původnosti a vzdělání českého národa, ve kterýchžto kapitolách marně hledáme souvislosti s vytčeným cílem zvučnosti jazyka. V článku o dějinách namnoze dalo by se podotknouti leccos o zvučnosti, na př. při Josefu II. Autor tu věc pomíjí. Zajímavy jsou návrhy, jak měl by se český student starati o „překlenutí příkopu" mezi intelligencí a lidem. Bude se psáti Janek jako se německý student píše Hans a bude nositi národní kroj. To jsou věci, které dnes v daných poměrech vyvolávají úsměv z různých příčin a nyní tyto věci přivolávati nemá smyslu. — V článku „Nové slovo původní" praví autor, že učenec by mohl a měl učiniti slovo nové (kde nestačí zásoba řeči), aby bylo dítkem vlastním a krevním, ducha a rázu slovanského. Nejsme už v tom stadiu, kdy by nám bylo třeba tvořiti libovolně slova nová; a ostatně v případě, o kterém autor mluví, slovo dobré, ať si cizí, existuje.

Nehledíce na nepravdy méně důležité, že totiž povaha germanská je těžkopadná, slovanská lehkovážná (?), že duše slovanská je květnatější a plodnější (?) obrátíme se k výroku na str. 24., kde autor praví o Češích, že si uměli zachovati svou jižní povahu. Bylo by dobře tuto větu odůvodniti, abychom se dověděli, odkud Slované přišli. — Zdravým důvodem buď zvučnost! „Kdykoli se nahodí rozhodovati a vybírati mezi tvarem nezvučným, třeba starším a zvučnějším novým, živý jazyk zvolí tento, ať si snad mluvnice radila opak. Krasocit je mocný." — Zdá se, že bychom byli brzy v smutných končích. Kolik hlav, tolik smyslů a krasocitů! — „Přirozená povaha mluvidel a aesthetika (?) poroučí, aby každá část řeči jak o sobě tak v souvislosti s ostatními snadně a slušně se mohla vysloviti." Autor tu zapomíná, že všechny zjevy gramatické sledované v nejstarších památkách se vyvinuly podle přirozené povahy a disposice mluvidel. Nyní má se jakýs „zákonodárce" jazyka postaviti na imperatorské stanovisko a podle své chuti navrhovati změny a hlásati, že to neb ono není možno vysloviti? A aesthetika v přirozeném vývoji jazyka a v jeho výsledcích nemá tuším naprosto místa. — Ani „škrobený a na schlíplo ulízaný aristokratismus" ani „rozcuchaná neb užmolená demokracie" ani „svátečně upravený lid venkovský a městský" nemůže být směrodatný pro jazyk. Hlavní věc je tu přirozený vývoj jazyka spisovného, do kterého, jak zkušenost ukázala, nemohou se přijmouti mnohé věci z řeči venkovského lidu.

Podivné věci navrhuje autor v článku „o fysiologii hlásek." „Jak zajímavý a užitečný byl by ve škole výklad o fysiologickém ústrojí mluvidla, jak se hlásky (abychom tak řekli) vyrábějí, jak

se kdy a které k sobě hodí a kupí, které jsou nejzadnější meze slušné výslovnosti atd." Zase je třeba tu dáti důraz na přirozený vývoj. Naše mluvidla a schopnosti jejich se vyvinuly přirozeně, mění se přirozeně, dnes vyslovujeme nesnadno to, co Čech XV. stol. vyslovil bez námahy; návrh, který autor podává, je nepřirozený a proto naprosto nepřípustný. — Autor praví též na str. 39., že hlavní příčinou drsných skupin souhláskových je pravidlo, že přízvuk český je na předložce: ze lži, ve dne, na rtě atd. Zapomíná tu na leckteré věci gramatické. Ale snad mohl býti zajímavý návrh, jak tyto nezvučnosti zmírniti.

Věc, kterou autor předvídá o ř, že se bude vyslovovati tak jako na Moravě ve slově příšera, se asi nevyjeví, poněvadž tak se ř po mediích nebude vyslovovati nikdy, leda v případě, že bychom přestali přesně rozeznávati mediae od tenues.

Kniha má i značně dobrých věcí. Upozorňuje na mnoho zbytečných souhlásek, jichž skupením se výslovnost znesnadňuje, kárá znečišťování řeči nedbalostí a germanismy a obsahuje mnoho zdravých náběhů, které by se mohly vědecky rozvésti a odůvodniti. Ale kniha celá měla by býti přesně rozdělena dle věcí, kterých se zvučnost týká: dle přízvuku, kvantity, délky slov, slovosledu i skupení hlásek.

Hlasů, jak se má spisovný jazyk doplňovati zjevy z moravských nářečí, vyskytlo se již velmi mnoho. A věc tu je, jak už řečeno, velmi nebezpečná. Přicházelo by se s novotami stále a stále a jazyk spisovný by se neustavil na určito nikdy. Mnoho nářečí, mnoho změn, mnoho navrhovaných reforem; hlavní zásada bude vždycky chovati se dle přirozeného historického vývoje jazyka, což nyní jazyku českému je již snadno. *J. Folprecht.*

*

PŘEHLED PŘÍRODOVĚDECKÝ.

Zahraniční politika v rubrice přírodnické. Nedávno slavili Američané poselství páně Loubetovo vzpomínajíce, kolik zásluhy připadá Francii na zřízení republiky anglosaské v Americe. Národ americký, pojem nejistý, jiný než platil v Evropě, národ bez historie, bez jakéhokoli „renommée" provedl revoluci, zařídil neodvislost svou od krále i celé země mateřské na základě úplné emancipace individua svého, amerického. Američanům ani ve snu nenapadlo reformovati celou zeměkouli, oni jednali pro sebe. Francie připravuje se ku revoluci theoretickým ohromným aparátem, ona nemluví o právech individua, Francouze, nýbrž o právech člověka. Po celé století 19. nastává v Evropě mravenčí píle vědecká; tisíce pracovníků probádá veškeré přirozené bohatství v zemi uložené, vědy přírodní do podrobností zdánlivě malicherných pronásledují materiál v jeho utvá-

ření se a vzájemnostech. Obrovské výsledky velikých evropských pracovníků theoretických, vzrušujících jmén, ústí v aplikaci — v techniku založenou na práci realné, úzkostlivě spolehlivé. Vedle věd přírodních rozvíjejí se přeutěšeně vědy duchovní! historie s pomocnými naukami svými proniká povlovně zpět jednou kulturou za druhou, vědy filologické briliantními methodami svými sledují činnost duchovní národů až do vytváření jazyků do samých kořenů, vědy právní stilisují vzájemně poměry jednotlivců až do celých útvarů státních, logikou i hloubkou obdivuhodnou. Průmysl evropský rozmnožuje jmění evropské i šíří se obchod a zabírá i politicky v okruh svůj tři díly světa i Australii. Při tom má Anglie své Irsko, ač v Irsku dělají ocel jako v Rusku, a Rusko má své Finy a Poláky, ač v Lodzi mají továrny vedené dle výsledků vědy francouzské, anglické i německé, a Německo má Poznaňsko a ctitele své u nás, a také Rakousko jest tu a i Turecko, Italie a Španělsko se samými trampotami v bojích o existenci.

Od r. 1790 do r. 1890, mezi roky dvou censů rozmnožilo se obyvatelstvo Unie ze 4 mil. duší na 63 miliony, vzrůst počtu obyvatelstva byl nejvyšší od r. 1870, kdy v 20 letech o 25 milionů obyvatel přibylo, hlavně vstěhováním se ze staré Evropy. Stěhovali se pak do Unie od samého prvopočátku lidé nespokojení, členové starého Světa energičtí, podnikaví a dobrodružní. Vystěhovalci odešli utíkajíce před pronásledováním: Irčané, Češi i Poláci před státním i církevním. Slováci, Italiani, Uhři, Němci před nouzí zemědělskou a velmi mnozí jiní, aby prchli před závazky právními plynoucími ze zásad občanských. Ti lidé nebyli bohatí, ale měli všickni jedinou společnou víru — v sebe. Jakmile přestoupí hranice Ameriky, dostávají jiné principy: Francouz počíná se v rodině rozmnožovati, Němec neinteresuje se o kritiku absolutně čistého rozumu ani o rodokmen satrapů v Sardech, Čech pořádá sice, ovšem zde jen jednou týdně, manifestační schůzi, ale on je též podnikavým, Poláci nadávají méně na Rusko, Uhrům je jedno, mluví-li Slovák třeba maďarsky, Němec rakouský chápe dokonce, že smírčí soudce umí česky atd. Pan W. T. Stead vypravuje anekdotu z Chicaga.

Evropská chudá dívka přišla do Chicaga, učila se v rodině pilně americky mluviti, i s celou ulicí mluvila po nějaké době dokonale americky, náhle na výletě se dozví, že to je čeština ta její američtina. Mr. E. J. Coyle praví: „mohu ukázati Vám v Unii pět tisíc poštovních úřadů, škol i soudních dvorů, v nichž jest španělština, čeština neb němčina jediným officielním jazykem!“ Prostou kulturou dodělal se Angličan 6700 franků jmění průměrného, Francouz 6000 franků, Němec 3400 franků; od r. 1870 jest pro jediného Američana 5200 franků.

Vím, že se statistice usmějete předhodivše mi miliardery, ale uvažte, že daně Uniatů jsou malé poměrně, že živiny jsou laciné a že

r. 1850 měl ještě H i n d ú denní příjem 2 penny, r. 1890 už jen $^3/_4$ d. (6 haléřů denně! při čemž j e d n a s e d m i n a daněmi patřila státu).*) A tam to Američan dospěl po ukrutné válce domácí, při níž jeden milion lidí a dvacet miliard korun jmění národního jest obětováno — jen škodolibému úsměvu Anglie.

Od r. 1866 zvláště 1870 Evropě diktovány podmínky Pruskem; tímže tempem, nímž Američané rozšiřují síť železniční, staví se v Evropě nová děla, konstruují se nové pušky, lidé v nejlepším věku, v letech maximalné produkce, poutají se k odpornému řemeslu válečnému — a skutečně od r. 1870 jest vystěhovalecký proud z Rakouska-Uherska, Italie, Ruska i Polska do Unie největší (50,1% emigrantů). V Unii zmáhá se průmysl báječně, nemyslete však, že v ě d a theoretická tam postupuje, nijak, to v míře malé, jmén znamenitých theoristů amerických jest zcela málo, za to aplikace vědy — evropské. Jediné věty vědecké nepřičinil E d i s o n, fenomenalní duch, vědám přírodním, učinil ale houf vynálezů, zlepšení. Hemží se to laboratořemi, výzkumnými ústavy, ale všechna ta laboratoria mají účel ten jediný, prospěti Americe, svým, ne světu. Jako to bylo zdrávo dne 4. července 1776.

Život Evropy točí se podle principů Berlína, budgety jsou diktovány odsud i onen v parlamentu na Temži, a přece na psacím stroji americkém korespondují továrníci němečtí i angličtí, a snídaně obou jest i v chlebě i ve slanině přivezená z Ameriky.

Obyčejně myslíme si doma, že poslední kardinalné převraty v Evropě byly kolem r. 1420 a 1620, ale uvažujme, jak rychle dnes žijí národové. Od roku 1870 vyšinulo se nepovšimnuté dříve Německo v čelo států evropských vojensky i hmotně, Amerika byla do r. 1890 převážně zemí agrární, kteráž na našich trzích průmyslové výrobky kupovala za svoje zlato, nám velice vítané. Její vývoz byl asi takový, že přebytek kryl úroky jistin amerických věřených Evropany. Kolem roku 1893—1896 byla země bankrotu zcela b l í z k a, z a 78 milionů zlata teklo do Evropy i američtí průmyslníci s vysokými výrobnými režiemi nemohli v konkurenci obstáti, výtěžek pak roční sotva stačil, aby se dostálo závazkům finančním. Od r. 1897 započata práce technická domácí, tisíce analys svědčilo o jakosti půd i hornin i zemin ku metalurgii, keramice i sklu, hospodářské výzkumnictví koncentrovalo se v milionových ústavech, pěstění obilí, ovoce, třtiny, stromů na dříví, vína atd. dálo se dle přesných plánů. Ale co je platna výroba tovární i polní, není-li dovoznictví v pořádku, vše, vše svedeno v Unii v harmonii. A jak bystře! Anglie kupovala svůj cukr ve s v é Západní Indii, národové kontinentalní podporovali s v ů j vývoz cukerní. Německo a Rakousko r. 1896 zdvojnásobovaly s v é vývozné

*) W i l l i a m D i g b y: Prosperous British India a revelation from official records London Fisher Unwein 1901. Hindu, jenž vydělá 20 franků ročně, platí sedminu státu, Škot $^1/_{17}$

premie, i kupovali Angličané laciný náš cukr za naše peníze. Jakmile Amerika spatřila to anglické stanovisko, že té státnicky perfektní zemi imponuje domácí spotřeba jednotlivcova 84 liber cukru (1867 jen 42 liber), ukázala se prozatím Jamaice zdvořilou, kupovala cukr od ní. Od té doby vývoz Jamaiky vstoupl na 50% celku do Unie, klesl pak do suverení Anglie na 25%. Jamaika není nevděčnou cizí Unii i lne k ní povážlivě.

Mezi tím, co v Anglii padá výroba železa, a v Anglii byli i jsou do dnes mistři geniální železářští:

1898	1900	1901
8,631.151 tun,	8,908.690 tun,	8,200.000 tun,

vstoupá v Americe výroba železa, americká ocel překvapuje svou jakostí:

1890	1900	1901
3,835.191 tun,	13,789.242 tun,	16,000.000 tun.

Anglická společnost svolala právě anketu, která má rozsouditi o dobrotě amerických i anglických lokomotiv (Nature), lezeť Angličanům za nehty, vidí-li, že sibiřská dráha prohání americké lokomotivy po kolejích z Ameriky, a pakliže diplomacie anglická udělá s Japonem smlouvu v Čínských vodách, zakupuje Japon lodi i lokomotivy zase v Americe. Ale to je daleko; a vzdor tomu, že Angličané považují se za první národ zeměkoule a amerického zahraničního ministra, jenž nediplomatické, naivní noty posílal, za starého hlupáčka, jezdila před třemi roky jediná lokomotiva americká po kolejnicích Britanie a dnes není jediné dráhy Spojeného Království, jejíž rychlíky by postrádaly strojů Unie. (Die amerikanische Gefahr. M. Wilhelm Allg. Z., 8. březen 1902.). Ale mezi tím co jediná finanční politika Anglie jde na fiskální ochuzování Hindů, svážejí po amerických kolejnicích anglické podané v povodí svatého Gangu i hosty kolem egyptských pyramid a jiných míst pod ochranou Albionu všestranně prosperujících.

Ale i součástky bicyklů a mostů asijských i australských, strojů psacích a šicích i sazečských, strojů žacích i mláticích i snopy vížících, a parních pluhů pocházejí z Ameriky. Na Nevě i Jordanu jdou větrníky americké, v Londýně i v Korei jsou elektrické motorové vozy uliční výrobkem dílen pensylvanských. Zvláště obráběcí stroje, ony, které rozmanité živnostenské přístroje hotoví, jdou z Unie po celém světě.

Vedle uhlí i do Anglie (Wales), železa, mědi, niklu, konserv masových, ale i brambor (do Irska!), vyváží Amerika víno, mouku med, a hlavně ovoce i sušené a čerstvé po celém světě. Do války transvaalské byla Anglie nejbohatší zemí světa, dnes jest jí Unie. Avšak co jest hlavní, mimo Rusko, které k témuž bodu dospěje, až více k hospodářství polnímu přihlédne, jest Unie dnes v úplně racionalném poměru svých agrárníků i dělníků průmyslových. Polní výtěžek ne-

nutí Amerikány, než kupovati věci luxu, ten moment je důležitý a pak onen stěžejný bod celého systemu, z něhož jen u Kuby jest pozorovati odchylku: náruživost pro mír. Amerika i při choutkách imperialistických platí 205 milionů dolarů na vojsko i loďstvo, Evropa při několika spolcích jedinému míru platících, vydává v téže době 1380 milionů. Mezi tím, co v Americe 80 tisíc mužu jest odvedeno od práce rolní i průmyslové, odvádí jich Evropa úplné 4 miliony ve svých stálých vojskách. Starostí Evropanů jest, jak sehnati ohromné miliardy na pasivní vojsko a opět vojsko. Američané hledí, jak by nejpohodlněji sehnali podmínky pro rozvoj svého průmyslu. Pomalu přechází i jedna atlantická linie parníková za druhou buď částečně, buď docela do rukou amerických a jednoho dne budou nabízeti nám zde u nás výrobky své dobývajíce nás od přístavu mořských, již nikoliv světových, nýbrž našich, tlačíce nás, již nuceni budem zdražovati suroviny své i ničiti trh svůj evropský posud neutralný.

Evropa i s hospodářsky probudilým Německem, na ten čas politicky vně nejlabilnějším staví si svůj trust dle principu svých, jak praví tabulka následující:

	Unie i s Anglií	Rusko, Německo s Francií
na lodích	11,000.000 tun	3,750.000 tun
rybářství	320.000 »	100.000 »
uhlí dobývá	405,000.000 »	138,000.000 »
železné rudy	25,000.000 »	20,000.000 »
příjem	377,000.000 liber sterl	405,000.000 liber št.
vojáků	1,000 000	7,000.000 (!!)
lodí válečných .	410	381

Týž motiv, jenž vedl k pořízení trustů ve světě obchodním a průmyslovém v Americe, vede i evropské mocnosti ku koalici světové, tam miliardeři, zde státy zařízení přeruzného. Rozdíl ale v obou těch případech jest ten, že naše energie spočívá opět v systemu neproduktivném, kdežto Amerika bude moci myšlení i mohutnou energii svoji věnovati výhradně podpoře podniků svých průmyslových v systemu produktivném.

Pan W. T. Stead v Rewiew of Rewiews snaží se ve článku The Americanisation of the World ukázati, že jest otázkou času, kdy Amerika pohltí Anglii, ovšem ve všem míru i krok za krokem, ba ukazuje, že má Unie sítě své roztaženy po celé zeměkouli. Rok 1903, obnovení smluv obchodních, ukazuje nám více; v programu Ameriky roku 1776 nebylo působiti vlivem průmyslovým v celý svět, aniž pomýšleli činiti tak vstěhovalci evropští, za to Evropa theoretisujíc skutečně kulturou zaujala svět! Podivné jsou cesty Boží s člověčenstvem a jeho ideami: starý učitel je bit od žáka pedagogicky nepodařeného, jehož ze školy vyhnal — v obchodu i průmyslu. Ten žák dnes je seriosní průmyslník i výborný obchodník, dělá zboží dobré za nejrafinovanějšího rozdělení práce. U nás mnozí považují za obchod obratný lití piva obyčejného do plzeňského.

*

Vulkanická katastrofa na Martinique. Jest známo z denních listů, že od 23. dubna pozorovány na ostrovech antillských porušené klidné pochody vulkanické, na něž již obyvatelé úplně sobě uvykli, dokud normalní průběh jevily po 50 let nerušený. Otřese-li se země v krajině, kde ročně počítají s 600—1000 zemětřesy více méně energickými, zarazí se publikum, čeká, co bude dále, ale vytrvá, vždyť ono ví, že půda jeho jest zvláštní. Potká-li na každém kilometru své procházky výrony plynů siřičitých a sirovodíkových ze země společně s párou vodní velmi horkou, v níž občas i soli z vody mořské dokázati umíš, pak víš, že nestojíš na bezpečné půdě pražské, fundované ve stálém útvaru zemském, aniž že stojíš na boulevardu pařížském, pod nímž leží stametrové silné usazeniny starých moří. V zemích stálého otřásání seismického uvyká člověk a neprchá, ale jinak zvíře. Dlouho před mocným výbuchem Mt. Pelée vyli psi celé dny v noci, skot bučel ve stájích, odvázán prchal ve zmatku, všechna zvířata divoká utekla z lesíků odmlčevšího se vulkánu i hadi odlezli a zpěvní ptáci, tam hojní, prchli. Zvířata jsou opatřena zvláštním jemným citem, jejž člověk nemá. Neger pro zločin zabití v St. Pierre ve sklepě zavřený přestál hrůzy, jimž město podlehlo, i zůstal dole pod zemí živ a zdráv, plyny ze země tudíž unikati nemohly zdraví lidskému škodlivé, ale jemná chvění mohla pocítěna býti zvířetem, nikoli pak člověkem. Na klasické půdě zemětřesné v Japonu činil prof. Sekiya pokusy s bažanty, kteří pravidelně dlouho před zemětřesením je předvídají. Taková prognosa zemětřesení v před zůstává úkolem vědě i jemným strojům její.

Ostrov Martinique žil život utěšený uprostřed vegetace bohaté, usměvavé. Nejvyšší kopec dřímal, v hloubce měl ohnivý jícen ucpaný, krater jeho zevní vyplněn byl jezerem, jež lákalo ku koupání i veslařským cvičením mladý svět st. pierre-ský. 19. dubna zahájena vnitřní akce a nové orogenické sestupování se v systemu centralně americkém, 23. objevil se první obláček na Mont Pelée, 3. května už obláček byl rozsvícený a klokotala již láva v otevřeném jícnu, 4. již tak zvaný popel sypal se kolem, a 5. láva vytékající obklíčila již varnu cukru třtinového utrácejíc životy lidské. Dne 6. a 7. zasedaly komise kalmující, vulkán zachoval příměří, na 8. určeno slavnostní Te Deum, když po dva dny zbožný lid chválil Boha Tvůrce prose za milost i spatřiv uklidnění. Že 5. května rychle ustoupilo moře o 300 stop patrně následkem propadnutí se dna do hloubek stametrových, že tím propadnutím slaná voda pronikla až ku žhoucímu reservoaru, že tam dole rovnají se tisíciatmosferové tlaky hrozící zkázou i poznamenávané seismografy až v Edinbourghu i na ostrově Wightu, nikdo nevěděl. Lid poděšený přijímal ve všech chrámech tělo Páně, zpovídaje se, ale tuše (dle dopisů do Anglie i Francie došlých) věcí horších.

Hrozný byl zjev dne 8. ráno. Do vnitra sopky vnikající voda rázem přeměněna jest v páru, tlak páry stoupal náhleji než její

temperatura. Voda vře při 100° při tlaku 1 atmosfery, při 180° pod 10 atm., při 225° pod 25 atm., při 600° pod 1200 atm., při 1300° (bodu tepla rozžhavené tekuté lávy) asi pod 10 tisíci atmosferami. Vedle těchto mechanických efektů rozloženy chloridy solí mořských v strašný chlorovodík, sírníky zemské v sirovodík i kysličník siřičitý, plyny vesměs hrozně dusivé a ve vodě tak vysoce přehřaté poměrně jen málo rozpustné. Snad i kysličníky uhlíka vznikly. Příšerný tlak plynů těch zdvihl konečně sloupec roztavené lávy a plyn vodní zhustiv se v páru utvořil sloup z dola rozsvícený, jenž o vysoké teplotě své i chemických vlastnostech ve t ř e c h minutách udusil obyvatelstvo 25.000 osob. Na lodích i v domcích polních zachráněných slyšeli obyvatelé zcela zřetelné ojedinělé výbuchy hrozné, které asi jinak nebude lze vyložiti, než že voda z hlavního kráteru, ze zmíněného jezírka, náhle se propadnuvší k tak rozžhavené lávě se dostala, že se rozložila v prvky, kteříž opět za hroznych výbuchů se slučovali ve vodu. (Taková zpráva o roztrženém Bessemerově konventru, jehož ocel roztavená do vody vletěla a pak hrozný výbuch způsobila, jest z Francie známa).

I páry vodní asi bylo mnoho. Výbuch daleko menší r. 1865 na Etně pozorovaný, vyhnal přes 2 miliony kubických metrů vody jakožto páry (Fouqué). Utvoření se páry z plynu vodního vysoce rozžhaveného mělo za následek mohutné projevy elektrické, sražení se plynů vodíka s kyslíkem ve vodu mělo v zápětí silný náraz větru okolního, jímž lidé ku sopce se přitaženými zřejmě pravili. Voda ku rozžhavené lávě do vnitra sopky dospěvší okamžitě ji zchladila a v nejjemnější prach rozdrtila, prach ten byl záhy vyfouknut i pokrýval na sta kilometrů země sousední i parníky a lodi po mořích plovoucí. Konečně i láva tlaky spodnějšími jest vyzdvižena a roztrhána lítala kolem v kusech žhoucích rozmanitě velikých. Popel křemičitý se sraženou párou jakožto vřelé bahno zatopil smavou krasavici antillskou, háje životem kypící jsou zničeny, stromy stály v plamenech, město hořící řítilo se na zadušené, i po smrti k Nejdobrotivějšímu ruce vztahující obyvatelstvo. Láva hrnouc se z výhně zemské obklopovala šťastné vily venkovské i továrny na cukr i rum a pekla pozvolna vysílené hrůzami boháče i dělníky, konečně vrhla se do moře, které stouplo ve var klokotný. Zmítáno otřásáními ohromnými, rozvířeno propadáními podmořskými dovršovalo moře hrůzy lodníků; nikdy, praví, pohyb takový vln takových neviděli.

25. srpna 1883 mezi Jávou a Sumatrou vyhozeno temeno hory Krakatoa do povětří; Země zatřásla se až ku protinožcům, vlna vzduchová pozorována po celé Zeměkouli obešla třikráte celý zemský obvod zmítajíc všude sloupcem rtuti barometrické. 18 milionů kub. metrů země rozhozeno, 36 trilionů kilogramů prachu a popele vulkanického vyhozeno do výšky až 20 kilometrů. Prach ten koloval se Zemí přes dva roky a způsoboval nezvyklé červánky a západy Slunce.

Úplná temnota a liják bahna sopečného trvaly 18 hodin, moře odhozeno výbuchem vrátilo se vlnou 35 metru vysokou a zpláchlo 40 tisíc domorodců, jichž kosti i nehty a vlasy nacházeny ve vnitřnostech oblud mořských.

To byl nejvyšší efekt vulkanický od pamětí historických.

A bohyně hawajská Pelée s vlasy z vlny skelné zlobí se na lid, jenž kult její opustil, i hází plameny po něm, lid v ni už nevěří a ona bývala také dobrá, nyní se mstí, a nynější Božství, to pravé, k jehož službě zvony právě zvaly, též lid opustilo. A bozi japonští jsou zrovna tak nedůtkliví a kopec B a n d a i s i a n r. 1888 docela kulatý a révou i ovocnými stromy posázený, zcela neočekávaně rozzuřil se u výbuch, vyhodil 1600 milionů kubických yardů kamení s takovou prudkostí, že kusy spadlé hluboko do země se zarazily. Lidstvo je tak velice zlé.

Též na St. Vincentu sopka Soufrière hned 5. května jevila nepokoj a do dneška není klidnou. Anglická royal Society vyslala výpravu učenců ku prozkoumání místa katastrofy, tisíce vzorku popele a kousků vyvržených posílány jsou na stanice výzkumné. 18. května v Autunu ve Francii starý zcela vyhaslý vulkán St. Pierre de Varennes mezi Couches les Mines a Le Creusot jevil nepokoj, podzemní hučení a otřásání alarmovaly obyvatelstvo; dne 24. května v Hamburku spadl dešť „krvavý" s nesčetným hmyzem c a r a b u s c o c c i n e l l a, jenž bezpochyby byl přihnán z Martinique; dne 25. spadl šedivý sníh v kantonu lucernském, zvláště v Langenthalu, jakmile byl roztaven, zanechal popel. V noci na 26. května v Lublani pocítěny ostré nárazy zemské.

Guvernéři ostrovů kolem Martinique tíší rozčilené obyvatelstvo, které je podněcováno bezmyšlénkovitými Kasandrami, prorokujícími epidemie, tornados, nové erupce ba i propadnutí se ostrovů. V červenci ovšem v těch končinách pravidelně tornados započínají, Bůh buď správám ostrovů milostiv, již nyní veliké majetky nabízeny jsou pralacino. Proč by měly Antilly se propadnouti? Moře z nich odneslo co mohlo, odmyslíte-li si vodu, trčely by hroty jejich do výšky 18.000 stop, tak jak Kordilery trčí do výšky nad dnem nejhlubších moří. Spíše vyzdvižení Antill po té katastrofě jest očekávati, jak myslí pan M i l n e, znamenitý geolog, seismolog anglický i znalec ostrovů těch očitý.

Velmi zajímavou zprávu o „šílených skocích busoly" podává komandant anglické lodi R o d d a m, jež pozoroval dívaje se z bezprostřední blízkosti na katastrofu St. Pierreskou dne 8. května. Magma velmi mnohé, vulkanické, jeví vysoce magnetické vlastnosti, a mají výbuchy vulkanů vliv na pohyby střelky magnetické. Jakmile se vulkan chystá k výbuchu, doznává tekuté magma hlubokých změn chemických, fysikalných i pošinování mechanických. Ty zjevy musí býti v okolí pozorovati a odtud bude nejspíše vědě zapustiti výzkum, jenž by mohl varovati před katastrofami. Ovšem nejsou ty poměry

jednoduchy. Dne 7. května vyrazila sopka Soufrière na St. Vincentu a zahubila 2000 lidí, 8. května Pelée zničila 40 tisíc lidí na Martinique, 17. května první zničila severní část svého ostrova, 20. května druhá dorazila St. Pierre. Výbuchy Soufrière jsou pozorovány seismicky na Wightu u Anglie, kabely St. Lucia-Martinique, St. Lucia-Vincent, St. Lucia-Grenada byly přetrhány, ale v St. Lucia, která je uprostřed mezi oběma vulkány, ani sopky ani prameny vroucí síry neodchýlily se ze stavu normálního. Jak komplikované jsou ty poměry!

*

Otázka o turinském Sto Sudario, prostěradle, v němž tělo Spasitele bylo od Nikodema pohrobeno, zajímá inteligentní kruhy evropské. Vynikající theologický badatel Fr. X. Kraus vypočítává ve své realné encyklopedii starožitností křesťanských celou řadu takových Sacrae Sidones, z nichž největší úctě se těší Sudario turinské, uložené v dómu St. Giovanni (v kapli zvané del SS. Sudario). Toto pochází od Gottfrieda I. ze Charny, pána na Savoisy a Lire, jenž v bojích na Cypru a Rhodu prý je ukořistil, a v chrámě v Lire umístil (r. 1353). Sudario přišlo do Chambéry a později do Turinu. Jsouc majetkem rodiny Savojské těší se úctě domu královského i lidu italského. Roku 1898 bylo toto sudario fotografováno a veškerý výzkum jeho i celá historie podrobně vypsána v Arthur Loth, Le Portrait de N. S. Jesus Christ d'apres le Saint-Suaire de Turin. Paris 1900. Na fotografii očekáván ovšem negativ těla našeho Spasitele, neboť prostěradlo obalovalo tělo se všech stran. Na místě negativu však objeven fotografický positivní obraz. Pan Loth vyložil tu nápadnou okolnost větou, že tělo v hrobce avait été photographié sur son linceul par un opérateur invisible. Zjev sám sveden s mohutnými projevy světelnými při Vzkříšení Páně a fotografie uvedena v analogii se známými úkazy, o nichž mnoho psáno bylo v letech 50tých př. stol., jakoby na těle bleskem ztižených stínokresby lidí a jiných předmětů blízkých nalézány byly. Ba pan Loth jde dále a praví: peut-être les nouvelles théories sur la lumière, inaugurées par les beaux travaux du prof. Roentgen, permettront elles d' entrevoir une explication scientifique du phénomène.

Skutečně před krátkem předložil známý zoolog pan Yves Delage francouzské Akademii práci p. Vignona ze Sorbonny, jenž způsobem přírodovědeckým celý zajímavý úkaz vykládá. Celou řadou pokusů ukázal, že i za tmy může z medajlí zinkovým práškem posypaných neb z plechů zinkových na povrchu rozrytých ano i působením amoniakalných výparů na tkaniva impregnovaná směsicí práškovaného aloe i oleje olivového získati stínové obrazy v jemných konturách, obrazy, které vznikly jemně strukturami povrchu odstínovanými chemickými reakcemi. Aloe ku př. má v sobě látku bezbarvou, která může

u přítomnosti žíraviny a vlhkého kyslíka vyvolati obrazy hnědé podle rozptýlení látek těch i působení oxydace. Pokusy s potem zvláště nemocných v horečce takové obrazy skutečně vyvolaly. Při těchto experimentech zajímavých a zajisté pozornosti hodných vzpomenul pan Vignon turinského sudaria a shromáždění učené i přírodovědecky zvědavé mělo za to, že vědecky dokázána jest autentičnost obrazu na prostěradle i se všemi historickými přívěšky, které se sudariem byly i jsou spojovány. Ba nechybělo i nadšenců, kteří zde v té argumentaci viděli těsné sbližení vědy exaktné s bohoslovím.

Učení katoličtí znalci starožitností poukazují však ku logice jiné: papež Klement VII. zakázal dne 6. I. 1390 ctění prostěradla v Lirey, kanonikus z Romans ve Francii Ulysse Chevalier provedl důkaz, že prostěradla ta byla ve 14. století malována a neplatila za nic jiného než za tkaniva malovaná. Učení jesuité (Analecta Bollandiana) souhlasí se Chevalierem, klerus turinský ovšem oponuje odmítaje i oprávněnost buly Klementovy jakožto vyhlášky papeže avignonského. V Times jesuita Thurston uvádí celé jednání na pravou míru a příklad svědčí stále opakovanému pravidlu: ve práci vědecké rigorosnost naprostá, v sousledcích a dedukcích střízlivá opatrnost. Francouzská Akademie neměla ku řeči pana Delage-a mlčeti, to v protokole poznamenané tehdejší mlčení není důkazem tak silným, jako nepoznamenané mlčení, které pozorujeme nyní.

*

L. Olivier: **La Bosnie et l'Herzegovine.** Referuje J. V. Daneš. (Pokračování.)

Tvrdívá se, že Bogomilové, kteří při dobytí Bosny Turky přestoupili k islamu, jen na oko stali se muhamedány, ano prý v zapadlém údolí Drežnickém v Hercegovině udržují se tito sektáři dosud pod rouškou islamu; zdá se však spíše, že jen některé starobylé zvláštní zvyklosti daly původ k této domněnce.

Hrdá šlechta muhamedánská, naplněná nenávistí a pohrdáním ke všemu křesťanskému, byla přinucena po hrdinném zoufalém odporu podrobiti se okkupaci rakouské. Celkem s resignací oddali se vyznavači islamu novým poměrům, většina smířila se s osudem svým a zůstala v zemi pod vládou moci evropské, v srdci ovšem oddána sultánu a naplněna vírou v stálou svojí příslušnost k říši chalifově.

Vláda okupační považovala za svůj úkol získati si spokojenost a snad i přízeň muhamedánů, aby odvrátila jich hromadné vystěhování, které dosud ve všech Balkánských zemích vládě porty odňatých stalo se skutkem. Vláda zdržela se úpravy agrárních poměrů ve prospěch křesťanských kmetů, postavila v čelo samosprávných obcí většinou muhamedány, šetřila úzkostlivě všech jejich náboženských i právních obyčejů a uznávala stále postavení muhamedánů jako přední třídy společenské mezi domorodci. Ovšem i tu pojistila si vliv na správu záležitostí náboženských, vzala do správy státní soudnictví, provedla

částečnou úpravu školství a centralisaci správy fondů náboženských (vakufů) pod svým dozorem. Vláda chce pokusiti se o kladné řešení problému, zda mohou se vyznavači islamu přizpůsobiti kultuře a společenským poměrům evropským. Tato snaha dosud nepotkala se s nezdarem. Ruch vystěhovalecký v Bosně a Hercegovině dosud nedosahuje povážlivé výše. Zda dojde k podobnému procesu, jako dříve v Srbsku, Řecku a v nejnovější době v Bulharsku, či zdaří-li se plány vlády, dosud ovšem ani předvídati nelze.

Zásadně postupovala vláda proti všem třem hlavním kultům náboženským v zemi dle stejného principu. Moderní pojem odloučení státu od církve byl v předokkupační Bosně proveden téměř úplně; vláda nová poměr ten zrušila a učinila církve závislými od státu a tím též stát od nich; nezdá se, že by tato zásadní změna, s odporem většiny obyvatelstva se potkávající, byla příznivá klidnému rozvoji země, státu i církví.

Nejvíce svědčí okkupace rakouská židům. V Bosně žije od XVI. stol. část židů ze Španěl tehdy vyhnaných — Španiolové (Sephardim), kteří dosud mluví dialektem španělským; od okkupace dosti četně nastěhovali se do země ritem a mravy od Španiolů se lišící židé severní, němečtí Aškenazim. Španiolové koncentrují se hlavně v Sarajevě, líší se prý poctivostí velmi od židů německých, kteří i v Bosně nalezli výhodné pole pro neblahou svou činnost. R. 1879. bylo v Bosně 3426 židů téměř vesměs Španiolů, r. 1895. počet jich obnášel již 8213 duší a to 5729 Španiolů a 2484 židů německých. Španiolové přizpůsobily se během staletí v kroji i zvycích velice svému okolí, nyní však o překot snaží se vyhověti novým modám západním.

Evangelíků jest v Bosně dle sčítání z r. 1895. 2563 konfese augspurské a 1030 reformovaných.

Ze všech živlů obyvatelstva Bosny a Hercegoviny židé a katolíci nejpříznivěji přijali okkupaci rakouskou a dosud též jsou s novou vládou velmi spokojeni.

V dalším odstavci přechází auktor na stanovisko okkupační vlády k národnosti slovanské. Rozhodně staví se proti mínění, že vláda hodlá germanisovati obyvatelstvo zemí sobě svěřených; poukazuje k tomu, že vyjma vnitřní jednání s centrálními úřady, vojsko a snad i správu železniční, jeví se jazyk zemský, srbsko-chorvatský, řečí úřední, že všude šetří se přísně rovnoprávnosti latinice, kyrillice ano i písma tureckého, že ve školách, až na několik soukromých a katolických konfessionálních škol německých, jest vesměs srbsko-chorvatská řeč jazykem vyučovacím, že úřednictvo většinou slovanské, samo vzepřelo by se pokusům odnárodňování.

Ovšem, že sféra němčiny daleko se tu rozšířila, že ve školách veliká váha klade se naučení se němčině, to uznává auktor sám. Tento zjev spadá na vrub různojazyčného úřednictva právě tak, jako domácího obyvatelstva, které velmi rádo uplatňuje svou znalost němčiny. Maďarština nedošla dosud v zemích okupovaných významu žádného. Kolonie německé jsou prý počtem i silou tak slabé, že od nich nemůže hroziti germanisace okolí, naopak spíše se zdá, že kolonisté sami pomalu se

asimilují svému okolí. »Bosna a Hercegovina jsou země skrz na skrz slovanské, které zůstanou slovanskými pod vládou rakouskou, jako jimi byly pod mocí tureckou«. Pokus germanisovati neb maďarisovati tyto země skončil by pro monarchii zajisté nešťastně. Spíše prý nese se působení některých činitelů k tomu, aby slilo se všechno obyvatelstvo v jeden národ »bosenský«, který posílí živel slovanský v říši, až jednou země ty s ní spojí se stálým svazkem.

Mezinárodní postavení Bosny a Hercegoviny jest provisorní. Rakousko-Uhersko zařídilo se tu tak, že zjevno jest, že nehodlá jich více vydati, ovšem prozatím nechce též změny poměrů, přestávajíc na úloze, jakou vykázaly mu úmluvy Berlínské.

Zajisté neujme se iniciativy k definitivnímu rozdělení evropského Turecka, aby uplatnilo pretense své na Makedonii a Albanii, a rovněž nepokusí se o annexi zemí okkupovaných, jež vedle zápletek mezinárodních, jistě by způsobila rozrušení vnitřního organismu říše. Kam by se měla Bosna připojiti, k Vídni, k Pešti, či k autonomnímu Chorvatsku? Měla by snad zůstati říšskou zemí?

Zajisté na ten čas přinesla by annexe monarchii více zmatků nežli výhod.

Domnívám se, že nebude zbytečno podati i stručný obsah přehledu »nynější správy v Bosně a Hercegovině«. Centrální vrchní správu vede říšský ministr financí, v čele vlády zemské stojí kommandující generál 15. armádního sboru jako zemský chef a vedle něho civilní adlatus.

Civilní správa dělí se ve čtyři sekce, správní, finanční, justiční a stavební. Territorialně dělí se země v 6 krajů a 54 okresů. Samosprávu pravidelnou má 95 obcí, $^1/_3$ zastupitelstva jmenuje vláda a $^2/_3$ volí občanstvo; starostu a radu ustanovuje vláda.

Katolický arcibiskup se sídlem v Sarajevě má suffragany v Mostaru a v Banjaluce. Kapitula jest jen při arcibiskupství. Celá provincie církevní má 20 děkanství a 154 farností. Mylně tu uvedeno, že Bosna a Hercegovina tvoří jedinou provincii řádu Františkánského, jsou provincie dvě s centry Sarajevem a Mostarem. K řádům tu vytčeným — Trappistům, Milosrdným sestrám, Sestrám drahocenné krve Kristovy, Sestrám božské lásky — připojiti dlužno Jesuity[2]). Pravoslavná církev má tři metropolie, Sarajevskou, Mostarskou a Dolno-Tuzelskou. Farností jest 286 a klášterů 11, ne čtyři, jak kniha uvádí. V čelo kultu muhamedánského postaven vládou okkupační Reis-el-Ulema se 4 členou radou (medžlis) se sídlem v Sarajevě. V soukromoprávních záležitostech muhamedánů soudí dle institucí koránu kadiové-soudcové šeriatští. V každém kraji jest po jednom muftim. Liturgickou službu vykonává v 1043 džamijích 1090 imamů a 909 muezinů. Soudy a nadace (vakuf) svěřeny jsou ve správu okresních kommisí, nad nimiž stojí zemská vakufní kommisse v Sarajevě. Členové kommissí těch jsou ovšem vesměs muhamedáni.

Obě sekty židovské mají zvláštní svoji správu záležitosti kultu.

[2]) V nejnovější době přibyly školské sestry v Mostaru.

Nejvyšší hodnostáři tří hlavních vyznání jsou státní úředníci stejné hodnosti se stejným platem. Ve výčtu tomto scházejí evangelící, kteří mají tři farnosti.

Okkupační armádu tvoří 15. armádní sbor — 22.000 mužů —, pošta, telegraf a normální trať z Doberlinu do Banjaluky jsou ve správě vojenské. Kontingent vojenský odváděný z Bosny a z Hercegoviny tvoří 4 pluky pěchoty a 13 škadron horského vozatajstva. Cetnictvo čítá 2300 mužů. Kapitolu sedmou tvoří Olivierův referát o vědecké činnosti v Bosně a Hercegovině. Činnost vlády v tomto ohledu zasluhuje uznání. Péčí a nákladem státním organisována služba meteorologická, založeno bylo a vydržuje se zemské museum, s péčí o veřejné zdravotnictví spojena jsou pozorování demografická a pathologická; o výsledcích officielních studií vědeckých v různých oborech vydala vláda cenné publikace.

První stanice meteorologické založeny v Bosně správou vojenskou roku 1882.; od r. 1886. zemská vláda sama ujala se organisování stanic pozorovacích, r. 1898. čítala síť, po celé zemi se prostírající, 87 stanic civilních a deset stanic vojenských.[3]) Mezi nimi jsou tři stanice prvního řádu, opatřené výbornými přístroji registrujícími. Observatorium na Bjelašnici, 2069 m. nad mořem, jest první tohoto způsobu na poloostrově Balkánském. Na stanicích těch konají se též záznamy o zemětřesení, nejnověji opatřeno též několik přístrojů seismografických. Výsledky pozorování obsahuje každoročně vycházející publikace, zpracovaná Ph. Ballifem, zasloužilým ředitelem služby meteorologické.

V zemském museu soustřeďuje se vládou podporované bádání historicko-archeologické i přírodovědecké. Sbírky tohoto ústavu, ačkoliv otevřeny teprve r. 1888, vynikají bohatstvím; to zejména platí o sekci archaelogicko-ethnografické, pro níž Bosna sama chová poklady ohromné. K museu pojí se bibliothéka s pěkným materiálem pro studium zemí balkánských. Nákladem musea vydáno několik nákladných publikací vědeckých.

Péčí vlády organisována též služba lékařská a veřejné zdravotnictví. Před okkupací bylo v Bosně 6 lékařů a několik nadačních nemocnic. Vláda podporovala usazení se lékařů v městech venkovských, zřídila a udržuje nákladem státním nemocnice ve větších městech. R. 1894. vystavěna velká, moderně zařízená zemská nemocnice v Sarajevě. R. 1897. zavedeny bezplatné ambulance v krajinách, kde není nemocnic. Zdravotní rada bdí nad opatřeními proti nemocem nakažlivým a epidemiím. Statistika zdravotní podává tato data: na 1000 osob připadalo r. 1897. u muhamedánů 35·33 porodů, 31·5 úmrtí, u pravoslavných 42·17 porodů a 36·5 úmrtí, u katolíků 42·98 porodů a 33·3 úmrtí, u Španiolů 37·49 porodů a 23·6 úmrtí; průměrně pak u všeho obyvatelstva 39·86 porodů a 33·41 úmrtí, přebytek narozených

[3]) R. 1900. bylo stanic již 100; viz Ballif: Organisation des service météorologique en Bosnie-Herzégovine. Paris 1900.

6·45 na tisíc, což repraesentuje roční vzrůst domácího obyvatelstva o 10.239 osob.

S výjimkou dosti řídkých případů lepry a rozšíření zimnic v krajinách močálovitých, objevují se v Bosně jen nemoci i v střední Evropě hojně se vyskytující. Intensita mnohých zmenšila se již nápadně vlivem účelných zařízení zdravotních. Tak zejména tyfus dříve velmi rozšířený zmizel téměř v některých městech po zřízení vodovodů a kanalisace; neštovice, které dříve s ohromnou intensitou vystupovaly, vlivem systematicky provedeného očkování objevují se mnohem slaběji; difterie a dysenterie rovněž pozbyly mnoho své síly. Z nemocí nakažlivých velice rozšířeny jsou zejména tuberkulosa plicní, syfilis a nemoci kožní. Alkoholismu podléhá značná část obyvatelstva. Ročně vypije se as 65.000 hl. líhovin, z toho asi 50.000 výrobky domácí, 54.000 hl. piva a 60.000 hl. vína.

Před r. 1878. existovala v Bosně jediná tiskárna, kde tištěna státní nařízení a officielní časopis »Bosna« vydávaný srbsky a turecky. Poměry za okupace nejsou příznivy vývoji soukromých tiskáren, kterým hrozí stálé nebezpečí náhlého odnětí státní auktorisace. Jediná státní tiskárna opatřena jest moderním zařízením, ostatních jedenáct jsou většinou velmi primitivní. Závodů knihkupeckých jest v celé zemi třináct, menších skladů třicet. Hlavním předmětem prodeje jest literatura lidová. Periodická literatura obmezena jsouc rovněž přísným dozorem státním, vyvinula se dosud velmi kuse.

Časopisů politických jest šest: v Sarajevě officielní »Sarajevski List«, vycházející třikrát za týden, tištěný latinkou i kyrillicí; poloofficielní denník Bosnische Post; týdenníky »Bošnjak« a »Rehber«, orgány to muhamedánů; v Mostaru »Osvit« zastupující zájmy katolicko-chorvatské a »Srpski Vjesnik«, orgán srbské strany opposiční.

Tendenci »nábožensko-didaktickou« sledují »Vrhbosna«, čtrnáctidenník, orgán katolického arcibiskupství v Sarajevě, měsíčník Františkánů »Glasnik Franjevaca« a »Istočnik«, čtrnáctidenník srbský, orgán metropolity sarajevského.

Náklad žádného z těchto časopisů nepřesahuje 1000 exemplářů. Časopisy vědecké a literární — nepočítaje v to oba časopisy musejní — jsou čtyři: čtrnáctidenní, nádherně vypravená Nada, vydávaná vládou ve 1200 exemplářích latinkou a 300 kyrillicí; »Školski Vjesník« rovněž v dvojím vydání; neodvislé srbské časopisy čtrnáctidenní »Bosanska Vila« v Sarajevě a měsíční »Zora« v Mostaru.

O školství v Bosně a Hercegovině referuje Olivier v kapitole osmé způsobem snahám vlády velmi příznivým. Školství před okkupací bylo téměř bez výjimky konfessionální. Školy muhamedánské vydržované z fondů nadačních (vakuf), neb nákladem státním,[4]) dělily se na školy čistě náboženské (mekteby a medressy) a školy laické, z nichž nejdůležitější byly ruždije, ústav učitelský (darul-el-mualimin) a vojenské školy (mektebi idalia). Školy katolíků pojily se k farám a klášterům, byly podporovány hojně zvláště z Rakouska. Školství pravo-

[4]) Z fondu všeobecného pro účely vzdělávací (mearif sanduk).

slavných rozhodně nejpokročilejší a nejčetnější vydržováno bylo obcemi a požívalo subvencí zejména z Ruska.

Vyšší učiliště — nepočítáme-li ruždijí a medress muhamedanských nevyhovujících našemu pojmu — měli toliko Srbové, totiž realní školu a ústav pro ženské práce v Sarajevě a seminář pro výchovu duchovenstva v Banjaluce.

Postup vlády v otázce školské byl asi takovýto: ponechány školy konfessionální, které mohly existovati bez subvence státní; ostatní přeměněny v obecné interkonfessionální, jichž vedle toho zřízen značný počet. Stát převzal úplně do své správy zřízení a udržování škol vyšších a odborných.

Nejmenší změna stala se ve školství muhamedánském, mekteby i medressy ponechány ve správě vakufní, jen některé mekteby (tak zvané reformní) musily se za subvenci státní podrobiti rozšíření učebního programu. Z ruždijí převzato 6 do správy státní a zreformováno; nově založena státní vysoká škola šeriatní pro theologii a právo muhamedánské, určená zejména k vzdělání šeriatních soudců — kadiů. R. 1895 měla škola tato 45 posluchačů.

Ke školám konfessionálním s moderním učebním programem přidružily se nyní počtem již daleko je převyšující interkonfessionální obecné školy státní a nečetné školy soukromé. R. 1897-8. existovalo 25 škol katolických, 60 pravoslavných, 1 židovská a 175 škol státních, z nichž 54 vznikly přeměnou škol pravoslavných. Počet žactva v školním roce 1896-7. vykazoval tato čísla: školy obecné měly 18.496 žáků (4245 muhamedánů, 7167 pravoslavných, 6197 katolíků, 633 židů), školy pravoslavné 4037 žáků, z nich 4.008 pravoslavných, katolické 2521 žáků, z nich 2308 katolíků; židovská škola 40 žáků; 4 školy soukromé 320 žáků, z nichž 231 katolíků. O vzrůstu návštěvy škol svědčí tato dato: r. 1883. měly školy (vyjma muhamedánské) 413 muhamedanských, 4 479 pravoslavných, 2.877 katolických, 295 židovských a 10 žáků jiného vyznání, r. 1896-7. 4.254 muhamedanských, 11.219 pravoslavných, 8.755 katolických, 870 židovských a 316 žáků jiného vyznání. Dívek bylo ve školách státních 2.189, v pravoslavných 1.223, v katolických 1.771 a v soukromých 49.

Malá poměrně účast muhamedánů vysvětluje se návštěvou mektebů a odporem jich proti vzdělání západnímu; na poměrnou převahu katolíků nad pravoslavnými působí počet dětí přistěhovalců. Silná návštěva státních škol obecných podmíněna částečně tím, že učí se tu písmu latinskému a cyrillskému.

Počet škol státních potřebě daleko ještě nevyhovuje, brzké rozhojnění jich počtu jest nevyhnutelno, má-li skutečně prakticky dokázati se snaha vlády o povznesení kulturního stavu veškerého obyvatelstva.

Šťastně vedla si vláda při zřizování škol odborných, jimž cizinci, mezi nimi též L. Olivier, snad vším právem vyslovují uznání. Všechny vykazují návstěvu dosti značnou, rok od roku stoupající; ovšem nutno podotknouti, že intelligence nejeví přízně pro tak zvané školy obchodní, kladouc je níže než naše měšťanské.

I zde jsem nucen obmeziti se na nejnutnější data. První střední obchodní škola založena byla r. 1884. v Dolní Tuzle, r. 1896-7. bylo jich deset s 623 žáky (47 muhamedány, 259 pravoslavnými, 189 katolíky a 53 židy). V Sarajevě zřízena r. 1889 střední škola technická s oddělením stavitelským a lesnickým, těšící se velmi dobré pověsti; vykazovala r. 1896-7. 59 žáků (25 pravoslavných, 31 katolíků, a 2 židy). Zemská škola řemeslnická v Sarajevě o 4 odděleních (truhlářství, kolářství, zámečnictví, práce z kovů) měla v tomtéž roce již 231 absolventů, žáků toho roku bylo 87, z nich 12 muhamedánů, 49 pravoslavných a 23 katolíci.

K povznesení uměleckého průmyslu rázu orientálního a oživení jeho pomocí nové techniky a cizích vzorů založeny státní školy a vzorné dílny; zejména jsou to ústřední škola a vzorná dílna pro inkrustaci, ciselování a rytectví v Sarajevě, umělecko-průmyslová škola s dílnou spojená ve Foči, škola a dílna inkrustační v Lioně, škola a výrobna koberců v Sarajevě, škola k výrobě fezův a vyšívek. Všechny tyto ústavy vykazují se výsledky velmi utěšenými. Velmi malou návštěvu má dosud škola vojenská. (Dokončení.)

*

Astronomická zpráva na červenec. Po desáté hodině večerní má červencová obloha tato souhvězdí: Kolem zenitu jsou seskupena k západu souhvězdí Herkula a pod ním souhvězdí Hada, Koruny a Boota. Od zenitu k východu je souhvězdí Lýry s jasnou Vegou a pod ním souhvězdí Labuti. V samém zenitu je Hlava Draka mající podobu čtyřúhelníka a pod ní k severu vine se souhvězdí Draka kolem souhvězdí Malého Vozu. Souměrně od Polárky k západu a k východu (v levo a v pravo) jsou ve výši asi 40° nad obzorem severozápadním souhvězdí Velkého Vozu a nad obzorem severovýchodním souhvězdí Kasiopeje. Zapadá souhvězdí Panny a vychází souhvězdí Pegasa s Andromedou. Nad jižním obzorem vrcholí jen asi ve výši 10° souhvězdí Střelce a nad ním souhvězdí Orla a Hadonoše. Severní obzor až ku Polárce je téměř prázdný.

Z oběžnic má Merkur dne 15. července největší elongaci západní 21° a je možno jej vyhledati pouhým okem ráno před východem Slunce. Vychází ve 2 hod. 45 m. po půlnoci, čili asi 1½ hod. před východem Slunce. Venuše je také jako Merkur denní. Vychází o hodinu dříve než Merkur. Mars je v souhvězdí Býka a vychází as 2 hodiny před východem Slunce. Jupiter dlí v souhvězdí Kozorožce a vychází v červenci již v 9 hodin večer. Saturn je mezi souhvězdím Střelce a Kozorožce a vychází o hodinu dříve než Jupiter. Uran je mezi souhvězdím Štíra a Střelce a Neptun v souhvězdí Blížencův.

Z asteroid možno pozorovati téměř pouhým okem Vestu. Dne 2. července nalézá se asi stupeň nad hvězdami h_1, h_2, Sagittarii a dne 30. července tvoří východní vrchol rovnostranného trojúhel-

níčka, jehož druhé dva vrcholy jsou vyznačeny hvězdami X_1 a X_3 Sagittarii. Všecky tři hvězdy jsou asi 6. velikosti a i v malém divadelním kukátku dobře viditelny.

Povrch Měsíce. Povrch Měsíce vábí od nejdávnějších dob pozorovatele všech věků, poněvadž je sám tak blízký, že i poměrně malými dalekohledy lze tisíce podrobností na něm pozorovati. Avšak dle osvětlení slunečního mění se nápadně tvar a podoba měsíčních krajin, tak že nezkušený snadno by mohl zdánlivé změny za skutečné považovati a tím „dokazovati", že měsíční povrch není jenom mrtvá skála, nýbrž že se na něm stále dějí změny. O skutečných změnách povrchu Měsíce víme velmi málo. První zaručené a věrohodné pozorování pochází od Schrötera z roku 1791. Pozoroval veliký kráter uvnitř Posidonia a shledal, že vnitřek nejeví se obvykle černý, nýbrž šedý a bez stínu, ač všecky okolní krátery měly určité černé stíny. Druhá změna týká se kráteru Linné. Mädler popsal jej jako hluboký kráter o průměru asi 10 km. Dnes jeví se jen jako bílá skvrna s malou a málo význačnou prohlubinou uprostřed. Na změnu tuto první poukázal J. Schmidt r. 1866. Od roku 1892 zabývá se studiem téhož kráteru W. H. Pickering a popisuje jej takto: Kráter sám má průměr jen asi 1.3 až 1.5 km. a nalezá se uprostřed jasné skvrny, jejíž rozměry nelze s určitostí stanoviti, neboť není její obrys ostrý. Avšak i jen přibližným měřením, jež bylo provedeno hlavně roku 1898, ukázalo se, že průměr oné bílé skvrny mění se s postavením Slunce nad obzorem. V prvních třiceti hodinách po východu Slunce obnášel 8.8 km. a zmenšoval se působením slunečního světla nebo tepla, až když Slunce nad okolím vrcholilo, měl nejmenší délku 5.5 km. „Odpoledne" se opět průměr skvrny zvětšuje, až při západu Slunce má opět délku 8 km. I jiné podobné bílé skvrny pozoroval Pickering a shledal, že také jejich průměr zmenšoval se s vystupujícím Sluncem, tak že vyslovil domněnku, že ony skvrny mohly by míti jakousi podobnost se sněhem polárních krajin na Martu, anebo v malém že jsou to útvary sněhové, jež se po výbuchu jako jíní neb sněhový prach uložily kolem kráteru a zvětšují neb zmenšují se podle toho, jak přibývá neb ubývá záření slunečního.

Také tvrdí Pickering, že z celé řady pozorování může souditi, že z vnitra Měsíce ještě dosud občas vystupují výpary. Zvlášť v okolí kruhového horstva Herodota pozoroval několikráte útvar bílý, značně nepravidelně proměnlivý. Podobný zjev popisuje A. Charbonneux v Meudonu. Pozoroval Měsíc dalekohledem o průměru objektivu 80 cm. a shledal, že jistý nepatrný kráter v „Alpách" náhle zmizel, opět se objevil, zase zmizel a tak několikráte. O atmosferické vlivy zemského ovzduší se tu prý jednati nemůže, poněvadž jen několik obloukových sekund vzdálený kráter Theatetus byl stále úplně jasný. Malý kráter, jehož se pozorování týkalo, měl v průměru jen as 1 km. a oblak, jenž jej zatemňoval, 5 km. G. M.

Gaudibert těmto vývodům Charbonneuxa rozhodně odporuje. Pozoroval prý tutéž krajinu Měsíce a dával zvláště pozor na okolnosti, jež provázely občasné zmizení malého kráteru v nejbližším okolí Theatetu a tvrdí, že tak nepatrný objekt zmizí při každém značnějším neklidu v našem ovzduší, za to však větší kráter zdánlivě úplně nezměněny zůstávají — jen nepatrné podrobnosti se ztrácejí.

Jiné „změny“ popsali Gruithuisen, Lohrmann, Schwabe, Neison a v poslední době vedle Pickeringa hlavně H. J. Klein, Ph. Fauth a L. Breuner. Jenže většinou jsou to změny vzhledem k obrazům nebo popisům, které starší nebo aspoň jiní astronomové zhotovili, tak že tu asi nejjednodušším vysvětlením změn může býti nestejnost osvětlení a nikoli skutečná změna povrchu Měsíce. *N.*

*

PŘEHLED LITERÁRNÍ.

ZE SLOVANSKÉHO SVĚTA.

Poesie čistého umění v ruské literatuře. Příspěvek k rozvoji ruského básnictví v XIX. stol.

Ruská poesie XIX. století, jsouc podrobena týmž společenským, politickým, sociálním i čistě kulturním vlivům, jejichž krystalisační výhní prošla současná domácí prosa, dala na sebe co nejživěji působit celé řadě časových motivů vnějších i vnitřních a nassála do sebe postupně spoustu evropských i národních hesel, pod jejichž intimním dotykem se neustále vyvíjela, měnila a ujasňovala. Na ní se nejlépe, poněvadž byla tehdy v Rusku nejohnivějším centrem všeho myšlénkového kvasení, dají vystopovat jednotlivé duševní proudy století, které se v ní slily poměrně daleko určitěji, ostřeji a plastičtěji nežli v prose. Poesie měla na Rusi půdu i časově dříve připravenu i měkčeji rozrytu a vládnouc šťavnatějšími podmínkami pro svůj široký vzrůst, rozkvétala i zrála mnohem plněji a bohatěji.

Jako ve všech evropských literaturách, roztahoval se i v literatuře ruské na počátku devatenáctého století a na přelomě dvou velikých věků nechutný lžiklasicism, sešněrovaný řadou úzkoprsých pravidel a konvenienčností. Při všeobecné nechuti, jakou k němu měla celá mladší generace domácí, nedala se jeho skompromitovaná vláda dlouho udržet, jsouc vždy více a hlouběji probourávána, podkopávána a nejrozmanitějšími společenskými i kulturními živly znemožňována. Na okamžik vystřídala jej éra plačtivého sentimentalismu, který však byl příliš nepřirozený, rozbředlý a měkký, než aby do současné literární tvorby ruské zasadil trvalejší kořeny. Přežil se velice brzo, už při svém narození maje v sobě zárodky nutného umírání a byl zvolna vytlačen směrem novým, silným, šťav-

natým a originelním: romantismem, který tou dobou na evropském západě dobýval si už půdu i platnost skoro všeobecnou.

Tyto tři směry se ještě nějaký čas vzájemně prolínaly, zápasíce s sebou a rušíce činnost jeden druhému. Prvním praktickým výsledkem tohoto měření sil bylo, že padlo na Rusi dosavádní jednostranné akcentování francouzské literatury a zapříčiněn přítok cizích národních literatur: anglické, italské a německé. Bedlivější studium karakteristických zvláštností literatur západních vedlo pak domácí romantiky k snaze, analysovat ruský život, ruskou společnost i realitu a založit tak samostatně národní literaturu ruskou, která měla být shuštěným odrazem ruských mravů, pojmů i názorů, průhledným zrcadlem současných směrů a centrem snah čistě domácích.

Romantism v čistém zvuku toho jména do ruské poesie poprvé uvedl V. A. Žukovskij, který však, jsa výborným překladatelem, reprodukoval dobré práce většinou jen cizí a neměl sil, aby je zahřál teplem ruské národní individuality a odvlékl z dosahu pouhých veršovaných imitací. Toto osamostatnění, prohloubení a národnostní očistění ruské poesie vykonal zaň Al. Serg. Puškin (1799—1837), který pro ruskou veršovanou tvorbu znamená naprostou emancipaci, jako ji v prose znamená N. V. Gogol. Ale Puškinův literární portret nerepresentuje nám jen dovršitele a myšlénkového prohlubitele starého směru čině nároky i na jméno průkopníka a ideového zakladatele směru nového. A v tom leží jeho hlavní literární těžiště, že se mu prvnímu na Rusi zdařilo poesii spojit s realitou, oduševnit ji cítěním ruským i časovým, zabarvit ji ryze dobově, vedle specielně uměleckých vytknout jí širší meze životní a vytvořit z ní pokud možno reliefní malbu současnosti. Puškin pokládá se proto za posledního ruského romantika verše a prvního básníka vpravdě realistického. S klasickou dokonalostí formy, nádherně zvlněným veršem a jemně propracovaným jazykem slil se u něho hluboký smysl pro reálnost i plasticky umělecké zpracování. Obě tyto tvůrčí složky doplňovaly se pak na krásný, harmonicky zladěný a bohatě sugestivní celek. V zásadě na realitní půdě stál i M. Jurg. Lermontov (1814—1841), ale ten svou lyrickou poesii proložil passážemi široce reflexivními, dav jí tak tón subjektivosti, melancholického pessimismu a vyslovené životní skepse. V té příčině podlehl demonickému vlivu zachmuřeného Byrona, s nímž mnohé povahové i životní prvky měl společné. Současně s Puškinem, Lermontovem i Gogolem, kteří do uměleckých obrazů snažili se vtělit život menšiny, inteligence, více méně evropský vzdělané šlechty, statkářstva i úřednictva, působili Kolcov, Cyganov, Nekrasov a celá s nimi spřízněná lidová škola ruská. Ti, čerpajíce z nepřebraných dosud materiálů lidové písně a životní zkušenosti, byli poetickými mluvčími širokých mass, vrstev ryze lidových a prostých. V jejich lyrických výlevech nalezneme průhledný, jednoduchý, nenuceně jasný a bezprostřední odraz prostého života. Tato lidová poetická

škola byla vystřídána ještě několika domácími pěstiteli verše satyrického, parodického a žertovného (Jachoutov, Kovalevskij, Žemčužnikov, Prutkov, Kuročkin, Michailov atd.), načež v rozvoji ruské poesie narazíme na serii básníků t. zv. „čistého umění". V ruské literatuře, která se zpravidla pokládá za nejpřiléhavější personifikaci hesla „umění pro život", se tento zjev zdá být skoro anachronismem, ale není jím.

Ruská literatura let asi čtyřicátých byla v své jedné části střediskem německých názorů estheticko-filosofických a stojíc pod přímým vlivem poesie Goetheovy i Hegelovy, odkojila několik čistých duší, které se rozhodly nepřisáhat na t. zv. užitečnost umění, soustředily se cele na studium umění klassického a na chutnání nádherných barev i linií. Poesie, kterou tato básnická skupina vytvořila, měla být jemná, delikátní a umělecky nuancovaná, ale byla zpravidla jen čistě salonní, galanterní a převahou retorická. Její stěžejní vadou byl nedostatek domácího koloritu, svérázných barev a motivů, jež by mohly karakterisovat ruskou národnost i život. Příliš trpěla mezinárodní neosobností, neměla vlastní základní individuálnosti, byla chuda na bezprostředně se rodící citovost a šla zbytečně daleko mimo život. Proto se nikdy přesně nevyhránila na určitou literární školu a nemajíc tvrdě zportretované fysionomie, porodila jen několik pěkných barev a zvučných tónů, ale skoro žádného umělecky uceleného díla. Nedaduje se přesně formulovat na venek, netvořila tato skupina domácích básníků pevně slitého celku ani ve vlastním táboře. Vše se do ní dobře vměstnalo: i nejobjektivnější epika i čistě lyrický subjektivism, záliba pro antiku i sentimentální rozhřívání se nad platonickými láskami. Jednu praktickou váhu má tato poesie: byla zdravou reakcí proti přílišnému rozpjatí básnictví tendenčně politického a ukazatelem nových tvůrčích obzorů v ruské literatuře. Aby ostřeji vystoupily jednotlivé význačnější rysy této zvláštní poetické školy, podám několik karakterisačních poznámek o každém z její representantů.

Základním sloupem a nejtalentovanější myšlénkovou pružinou této básnické skupiny byl Alexěj Konstantinovič Tolstoj (nar. 1817), ač ani on neznamená vlastně silné a samostatně tvořící individuality. Na jeho verších leží jakási myšlénkovitá těžkopádnost, nedostatek vnějšího propracování, neharmoničnost, malá zásoba zvučných i ryze hudebních linií a neúplně vyhlazená plynulost, ale při tom poesie Tolstého překypují plastikou forem, neobyčejným bohatstvím, půvabem i rozmanitostí básnických rozměrů a tvarů. Uměje snadno vystihnout a dost případně vykreslit barvu i vůni časové periody, již si vybral právě za podklad svých prací, vyniká poměrně mistrnou evokací dávno mrtvých životů a živou karakteristikou doby i lidí. Mimo to prostotu, nenucenost a upřímnost svých básnických obrazů často naprosto utápí v nadšeném pathosu, naduté vznešenosti a nechutném vybubření. Do jeho prací hluboko jsou vryty čerstvé

stopy cizích individualit básnických, z nichž překládal. Ve svých překladech daleko nedosahuje uměleckého mistrovství Žukovského, jehož literární váha rovněž leží jen v řadě překladů. Poměrně nejšťastnější byl Tolstoj, kde obsahem, tónem, dikcí, metrem i způsobem myšlení napodoboval národní ruské písně a byliny. Tolstoj vášnivou láskou miloval nádherně rozvitou přírodu a její obnažené půvaby, rád a často ji ve svých verších maloval, ale tyto popisné passáže se mu nezdařily. Byly, jako vše, co napsal tento autor původního, příliš mdlé, slabě vystínované, ubledlé a bezbarevně retorické. Nevyčtete z nich onoho mohutně sugestivného kouzla, jaké sálá z přírodních popisů na př. Gogolových, Puškinových, Turgeněvových anebo Lermontova. Tolstoj špatně a příliš těžkopádně differencuje, umělecká associace jest u něho velice primitivně vyvinuta a básnický celek nevynikne pak tak reliefně. Tolstoj svůj celý život posvětil poetickému tvoření a čistému umění. Nejsa na venek svázán žádnou z politických stran, byl lhostejný k bouřlivým fanfárám dne, nereagoval na šumivou píseň drsné reality a žil jen svým uměleckým fantasiím, jež mu pro život úplně stačily.

Ještě širší sklon než Tolstoj k čisté abstraktnosti měl jeho vrstevník Apollon Nikolajevič Majkov (nar. 1821), u něhož vedle horké sympatie k přírodě převládá i přímé zbožňování staré antiky a hellenského verše. Do mrtvého prostředí dávno zruinovaných obrysů se tak s celou silou svého tvůrčího talentu vžil, že jen touto cestou lze u něho vysvětlit skoro klassickou virtuosnost formy, půvabnou zručnost verše, bohatství hudebních tónů a plastickou dokonalost linií. Jinak, poněvadž i v poetické malbě byl především filosofem, jsou jeho básnické skladby naplněny spíše suchými reflexemi a lhostejnou objektivností, než náklonností k lyrické zpovědi. Ale jeho objektivita jest prosycena jen určitými náladami, nevztahujíc se na všeobecno. Pro bouřlivé, vášnivé, tragicky rozpoutané a mohutně vyvlněné linie měl daleko slabší zájem, než pro měkké, teplé a lehce nadechnuté. Nejobyčejnější složky, jež vystavěly jeho literární fysionomii, jsou: něžná vzpomínka, tichá radost, světlý zármutek, sladká předtucha a plavé zašeření. Při tom byl nadšen čistým ženstvím a posilován vědomím svého ustavičného duševního mládí. Do jisté míry upomíná Majkov na pantheism Goetheův.

Originelnější a soustředěnější než tito oba básníci byl jejich druh Jakub Petrovič Polonskij (nar. 1820), na nějž možno applikovat známý výrok Alfreda de Musset, že pil z maličké, ale naprosto své vlastní sklenice. Talent Polonského byl zcela zvláštní, nekopírovaný a netuctový. Byla to vzácná směs prostoduché gracie, svobodné fantasie, emoční pravdivosti a Puškinovské krásy. Směs hodná obdivu a úcty. Nejlépe dá se tvorba tohoto samorostlého básníka definovat jako kult čisté krásy, naprostého dobra i teplé pravdy, jako vřelá láska k pokroku i svobodnému rozletu a vášnivá nenávist k tmě i násilí. Byl lyrikem i epikem a v oboru těchto

genrech vyzrcadlila se jasně jeho krásná duše, plná citu a bílých barev.

Téhož roku, kdy Polonskij, narodil se jiný zástupce čistého umění: Afanasij Šenšin Fet, jehož básnickým oborem byl svět lehkých, přelétavých i sotva zachytitelných pocitů, něžných i sotva uvědomělých stavů a neurčitých odstínů citu, rodícího se z mladé, ideální, snivé lásky a pod plavým nebem letních nocí. Poesie byla mu jediným životním nápojem, v němž s větším labužnictvím chutnal formu než obsah. Jsa převážně subjektivním pozorovatelem, byl zaujat více analysou vlastních nálad a psychických záchvěvů, než stopováním vln, jež mu hučely pod nohama, plakaly nad hlavou a pěnily se po obou stranách jeho málo světáckého těla. Ač se nadáním nerovnal Tolstému nebo Majkovi, jest snad nejčistším a nejsubjektivnějším lyrikem ruským, jenž nikdy nesestoupil až na dno reality a splynuv s přírodou, byl jako básník naprosto lhostejný k otázkám dne, pohrdal jakoukoli tendencí a nesnažil se tlumočit některou určitou ideu. Byl duší jemnou, vnímavou a bohatou na nejdelikátnější nálady.

Vedle Meje, Ščerbina a Slučevského, jimiž tato ruská škola „čistého umění" byla formálně uzavřena, zachytilo se o toto zvučné heslo ještě několik bezvýznamných lidí. Ti nejen nic seriosnějšího a platnějšího nevykonali, ale zkompromitovali ryzí snahu i svých mistrů a jejich theorie přivedli na konec ad absurdum. Ostatně ruskému duchu tyto theorie nikdy nesvědčily, na ruské půdě se nikdy plně nerozvily a i kdyby se hlouběji byly v ní ujaly, nebyly by jí zajistily daleko tak slavného jména, jež pro ni dobyl román a umění reálné, životní a problemové, po případě i tendenční.

Václav Dresler.

*

Několik kapitol ze styků česko- a rak.-ruských. (Pokrač.)

Korespondence Josefa II. a hr. Ludvíka Cobenzla. Mezi diplomaty ze školy knížete Kounice zaujímá důležité místo hr. Cobenzl, jehož strýc, hrabě Filipp Cobenzl, byl vicekancléřem, a těšil se neobyčejné důvěře císařově. Hrabě Filipp býval také prostředníkem mezi knížetem Kounicem a císařem Josefem, poněvadž se monarch a kancléř někdy celé měsíce nevídali.

L. Cobenzl se narodil v Bruselu r. 1753, kde byl otec jeho ministrem. R. 1772 vstoupil do státní služby pod hr. Pergenem, který spravoval Polsko nedávno nabyté. Ale již r. 1774 byl jmenován přičiněním Kounice vyslancem v Kodani a tři roky po té v Berlíně na místě van Swietena. V červenci r. 1778 opustil Berlín, když vznikla „vojenská zápletka" mezi Pruskem a Rakouskem. Vyjednávání o mír v Těšíně se pro nemoc nemohl zúčastniti. R. 1779 v září byl jmenován vyslancem císařským při ruském dvoře v Petrohradě, čímž byla také dosavádní činnost jeho lichotivě uznána.

Diplomatické styky mezi Rakouskem a asijskou mocí na severu, jak bývalo Rusko v rakouských listinách jmenováno, nabyly od času Petra Velikého zvláštní důležitosti. Veliký význam pro rakouskou politiku měly smlouvy uzavřené za Karla VI. a za Marie Terezie. Zvláště důležitou se zdála smlouva z r. 1746, „poněvadž se konečně v Petrohradě nahlédlo, že král Pruský a Porta jsou uniavni nepřátelé Ruska a Rakouska, a že znovadobytím Slezska a Kladska by byl seslaben Pruský stát." Od té doby šlo Rakousko a Rusko ve většině otázek ruku v ruce. Carevna Alžběta byla věrnou pomocnicí Rakouska za třetí slezské války. Za Pavla se poměry arci změnily, ba ani rozdělení Polsky nepřivodilo vřelejších styku mezi Rakouskem a Ruskem. Po ukončení války o bavorskou posloupnost cítila se potřeba alliance s Ruskem tím více.

Hr. Cobenzl obdržel na svou cestu r. 1779 (24. září) instrukci s obšírným vylíčením rakouské politiky naproti Rusku, z niž vyjímáme: „Co se týká našeho politického systemu, tu jest neustále zachovávati s Ruskem dobré dorozumění, a bylo by si přáti, kdyby dřívější system allianční byl zpět obnoven, poněvadž nejlépe vyhovuje vzájemně pravým zájmum obou státuv. Neboť jestliže Rusko zcela uvažuje o nynějším spojení s Pruskem, tedy se zcela jasně objevuje, že podle přísné politického kalkulu nemá z toho žádné výhody a že toto spojení mělo za následek seslabení jeho dřívějšího výlučného vlivu v Polsku, jakož i že vzrůst pruské moci dosavadní převahu Ruska na severu stejným zpusobem oslabuje, kdežto přece nabytí panství a diktatura na severu je vždycky onou rolí, pro niž příroda Rusko ustanovila. Přirozenější by bylo dorozumění mezi Rakouskem a Ruskem. Při spolku s Pruskem nesleduje Rusko jiného účelu nežli aby drželo Rakousko při budoucích jeho zámyslech naproti Portě v šachu, kdežto Rakousko je přirozeně nuceno, všechny státy na svou stranu přivésti, kterým záleží na zachování Turecka.

Rusko tedy za pomoci pruské svého cíle nedosáhne, kdežto spojení s Rakouskem mu poskytuje beze všeho nebezpečenství předůležité výhody."

Těmito zásadami se měl Cobenzl jenom znenáhla říditi, zvláště pak měl bedlivě sledovati stav věcí na Krimu, z něhož se pak dalo usuzovati, zdali je Rusko již samo sebou tak mocné, že by mu žádná moc nezabránila v choutkách na Cařihrad, anebo zdali by v Petrohradě nepovažovali součinnost Rakouska když ne za naprosto nutnou, tedy aspoň za užitečnou.

Kounic sám byl již dávno mínění, že má v orientalní politice Rakouska a Ruska nastati dorozumění (viz Beer: Die orient. Politik Oesterreichs 1883). Když se měl Josef II. setkati v Mohilevě s carevnou, podal mu Kounic dobrozdání, jež obsahovalo hlavní jeho principy o této otázce. Kounic byl obezřetný a veleopatrný diplomat i politik.

Císař Josef pochopil dobře zásady svého ministra v Mohilovu, navázal přátelské styky mezi oběma velmocemi, při čemž mu Cobenzl prokazoval velice platné služby všestrannou již známostí ruských vlivuplných osobností, ač byl při dvoře teprve nedávno. Jeho vlivem sblížil se císař s všemohoucím Potěmkinem, třeba se s ním původně nechtěl dáti do politického rozhovoru. Cobenzl byl šťasten, když se císař Josef rozhodl, že půjde do Petrohradu. „Vše se daří výborně" — psal strýci svému v červenci 1780 „náš panovník je spokojen, císařovna je spokojena, Potěmkin je spokojen a my také. Dej Bože, aby to vytrvalo."

Hrabě Cobenzl dovedl si získati při dvoře Petrohradském v krátké době jako obratný a dokonalý dvořením přízně carevny Kateřiny, kterou na cestách doprovázel a skoro při všech radovánkách se účastnil. Uměl dokonale francouzsky, psal v téže řeči Proverbes, ba byl i výborným hercem dilettantem. Brzy pronikl do poměrů petrohradských, o čemž svědčí trefná charakteristika vynikajících osob, již psával strýci svému.

V novém působišti se cítil úplně šťasten; ač byl ještě mlád, stýkal se přece již s největšími osobnostmi své doby, totiž s Bedřichem a Kateřinou.

Císař Josef chtěl podniknouti cestu do Petrohradu hlavně proto, aby poznal velkoknížecí manžele. Z dopisů císařových Cobenzlovi a velkoknížeti Pavlovi a choti jeho zaslaných je viděti, jakou cenu přikládal přátelství s Ruskem a později si přál, aby synovec jeho František pojal za choť sestru velkokněžny. Bylo to však marné.

Cobenzl se těšil vysokou měrou duvěře císaře, který ho vyznamenal řádem sv. Štěpána; a když Kateřina jmenovala knížete Galicyna velvyslancem, dostalo se také Cobenzlovi této důstojnosti.*)

Znenáhla počal císař Josef cítiti, že by srdce jeho přece jen dobře bilo na straně pruské, a již roku 1785 vyhledával spojení mezi Rakouskem a Pruskem, a to prostřednictvím ruským, prohlašuje, že se úplně vzdává nároků na dobytí Slezska, ale že starý nepřítel domu Habsburského, Bedřich, musí podati vyjádření, že nezamýšlí dobýti „českých okresů."

Jenom prý velikému geniu Kateřiny, tak psal Josef L. Cobenzlovi, může se podařiti tento cíl k blahu lidstva a obou států; 600.000 mužů by pak stálo carevně po boku a Turky bylo by pak možno lehce z Europy vyhnati.

Následkem toho se octl Cobenzl v těžké situaci. Až dosud po léta vykládal ruským státníkům, že zrovna týž projekt se nejlépe uskuteční, bude-li Prusko seslabeno, a nyní měl podati návrh, aby se Rakousko s Pruskem smířilo. L. Cobenzl se nerozpakoval, vy-

*) Jako vyslanec měl Cobenzl 35.000 zl., jako velvyslanec 50.000 zl Nyní však je dotováno místo ono trojnásobně, ježto repraesentace v Rusku stojí nesmírné peníze

ložiti císaři Josefovi důvody, které proti tomu mluvily, a případně žádal o své propuštění, kdyby býval císař na svém stál.

L. Cobenzl byl také později protivníkem a odpůrcem spojení Rakouska s Pruskem a sdílel úplně stanovisko knížete Kounice. Strýci svému psal, že jsou plány císařovy nešťastné. Císař Josef se přidal r. 1786 na stranu státního kancléře a odmítl schůzku s Bedřichem Vilémem II, ale myšlénka smíření s Pruskem zůstala mu i na dále v srdci.

R. 1786 trávil Cobenzl několik měsíců na dovolené ve Vídni a počátkem srpna se odebral na své panství do Moravy. Když do Vídně stihla zpráva o úmrtí Bedřicha, obdržel rozkaz, aby se ihned odebral do Petrohradu, při čemž obdržel „punktace", jež měl sděliti Bezborodkovi.

„Pruský dvůr je největší, úhlavní a nejnebezpečnější nepřítel obou císařských dvorů. Pruský systém za nové vlády je v podstatě týž, jako dříve byl. Nový král důvěřuje obzvláště Herzbergovi; důkazem toho je, že již prvního dne, kdy nastoupil vládu, vyznamenal ho řádem Černého orla." Smýšlení tohoto muže jest ode dávna známo jako pruské záští proti přátelství rakouského a ruského dvora; on by se smlouval s Portou a nejraději by rozdvojil Rakousko a Francii.

Oba dva dvory budou při hlavní idei své — směřující proti Portě — vždy zdržovány a v stálém nebezpečenství, dokud budou míti v zádech pruskou moc. Je tedy první povinností pruskou moc zatlačiti do prvotních hranic. Zvláště kdyby se podařilo Prusku dohodnouti se s Francií, měl by spolek tento nedohledné následky pro oba státy. Francouzské loďstvo by pak mělo stanoviště v Cařihradu a hrálo důležitou roli na Černém moři, Nizozemsko by bylo vydáno na pospas francouzskému vojsku, ze Sardina by se stal buď nebezpečný nepřítel nebo by si dal mír draze zaplatiti, Prušák by zaměstnával dostatečně rakouské vojsko, Švédsko, Sasko, (po smrti tehdejšího kurfirsta), Bavorsko a jiná konfoederovaná knížata by pak byla stála také na straně francouzsko-pruské alliance.

Za takových okolností by oběma císařským dvorům zbývala alliance s Anglií, jejíž král však měl sympatie pro Prusko. Přední povinností a hlavní zásadou spolku rakousko-ruského jest o b m e z e n í m o c i p r u s k é; mimo to je zůstati při allianci s Francií.

L. Cobenzl sdělil tyto myšlénky vynikajícím politikům v Petrohradě a brzy po svém příjezdu mohl císaři oznámiti, že všude našel souhlasu. Na zprávu jeho ze dne 1. listopadu 1786 se odhodlal císař k nové schůzce s carevnou, při níž byl L. Cobenzl také přítomen. Až dosud jsme neměli zpráv o rozmluvách Josefa s Kateřinou; nyní mezeru tuto vyplňují dopisy Cobenzlovy zaslané Kounicovi a Filippu Cobenzlovi.

Cobenzl byl nadšeným ctitelem a přívržencem politiky Kounicovy a proto radostně vítal rozhodnutí císaře Josefa, že bude podporovati Rusko ve válce proti Turecku.

Nyní vyvinuje císařský vyslanec činnost přímo úžasnou. Nehledě na obšírné zprávy zasílané Josefovi a Kounicovi dopisuje si s Al. Voroncovem, ruským vyslancem nad Temží, s knížetem De Ligne, kterého poslal Josef do tábora Potěmkinova, konečně s Potěmkinem samým a strýcem F. Cobenzlem.

Ale Rusové, jak známo, nevystupovali dosti energicky a hleděli se z celé věci vyvléci. Musil Cobenzl konejšiti svého panovníka a zároveň působiti na zdlouhavého Potěmkina.

V následujících letech bylo potřebí neobyčejné diplomatické obratnosti, poněvadž mezi panovníkem Cobenzlovým a kancléřem jeho nebylo jednomyslnosti ve věcech politiky. Císař nebyl totiž mínění, že by se mělo nejprve Prusko zatlačiti do pozadí při spolku Rakouska s Ruskem a Francií, ač uznával důvody Kounicovy. Josef měl nedůvěru k Rusku, dosti oprávněnou, kterou Cobenzl hleděl zaplašiti. Zatím následovala vyjednávání mezi Ruskem a Francií a Rakouskem, z Paříže docházely zprávy ohlašující revoluci, císař Josef se kloní k Anglii.

Nešťastné tažení r. 1788 a nepatrné výsledky následujícího roku otřásly důvěru Ruska k rakouským velitelům vojska, čímž se stížilo také postavení Cobenzlovo na Něvě. Až dosud požíval rakouský velvyslanec naprosté důvěry a býval o všech úmyslech ruské vlády správně informován, ale od leta r. 1789 se poměr tento změnil.

Obrat v ruské politice nastal již v letě r. 1788, kdy si Rakousko právem stěžovalo, že ruští generálové vedou válku liknavým způsobem. Ruští ministři byli sice přesvědčeni o neschopnosti Potěmkina, ale kdo by se byl opovážil proti velmožnému muži tomuto vystoupiti? Potěmkinovi nezůstaly kroky Cobenzlovy tajny, a když rakouští generálové se při tažení r. 1788 nemohli pochlubiti úspěchem, ukazoval na to, že Rakousko je zbytečný spojenec, že vojsko jeho nemůže čeliti Turkům, finance Francie že jsou špatné, vláda slabá, a proto že třeba hledati dorozumění s Pruskem a Anglií.

Nadaný diplomat císaře rakouského bojoval proti těmto názorům. Arci — nyní již marně.

Tolik podle úvodu F i e d l e r o v a ke korrespondenci Josefa II. a Cobenzla.

*

Po smrti císaře Josefa změnilo se postavení Cobenzlovo v Petrohradě. Doba vlivu jeho uplynula...

Účastnil se ještě třetího rozdělení Polsky, r. 1797 byl v Campoformio, rok na to v Rastattu. V posledních letech 18. století zprostředkoval vystoupení Ruska proti Francii a sňatek arcikníže Josefa s velkokněžnou Alexandrou. Velkokněžna v brzku bohužel zemřela a k vůli sarkofagu jejímu bydlí v Pešti po dnes pravoslavný kněz

R. 1800 se stal Cobenzl ministrem zahraničních záležitostí. V době míru Lunevillského byl ještě miláčkem císaře Františka, ale pak zvítězila strana Trautmansdorffa, kterou podporoval arcivévoda Karel. Bylo to arci na krátce a Cobenzl se stal vicekancléřem.

R. 1805 na štědrý večer byl vyzván, aby složil úřad vicekancléře. Šel ihned na odpočinek ze zdravotních ohledu, nikoliv následkem neschopnosti, nýbrž následkem celého nešťastného obratu v dějinách naší monarchie. Zemřel ve Vídni dne 22. února 1809.

Nejslavnější periodou jeho života byl pobyt a působení jeho v Petrohradě. O Cobenzlovi jako diplomatovi jde jeden hlas — i v nejtěžší situaci neměl rivala co do obezřetnosti a věhlasnosti, o Cobenzlovi jako politikovi se úsudky rozcházejí.

Pozoruhodno je, že representant osvíceného osvětářství, kterému Němci za sto let stavěli pomníky jako zákopníku němectví, dopisoval si s ministrem a velvyslancem svým pouze — francouzsky.

*

A přešel opět věk. —

Letos navštívil arcivévoda František Ferdinand Este carský dvůr. O cestě této je marné všechno rozumování; zůstane tajemstvím několika osobností.

Ale ve spoustě článků, jež tak význačný čin nejpřednějšího člena císařského rodu kommentovaly, našly se některé, dobré myšlénky, z nichž do slova uvádím tento rozumný hlas Georgesa Villiersa z „Figara“:

„Ne parlons donc point de ruptures, ni d' alliances, ni d' un dessin nouveau des groupements européens. L' heure n' est arrivée ni des uns ni des autres. Qu'il nous suffise d' enregistrer les symptômes de l' évolution possible, sans prétendre d' avance en fixer le terme.

Les tableaux les plus appuyés ne sont pas toujours les plus vrais.

Uvidíme, co časy budoucí nám přinesou . . . (Dokončení.)

*

Jensen: **Nobelova zadužbina a Jedna skandinavska knjiga o slovenskim literaturama.** Přítel našeho národa na severu, Švéd Alfred Jensen, o jehož bohaté literarní činnosti přinesl obšírný článek Ljubljanski Zvon z péra Aškerce před třemi lety, uveřejnil tyto dva články v „Srpském Knjiž. Glasniku“ a v „Kole“.

Vznik „Nobelovy společnosti“ je také u nás dostatečně znám; dynamit ve službách vědy, literatury a lidskosti, tak zní asi účel tohoto milionového nadání. V době poslední způsobilo rozruch rozdílení cen, o něž se nějak veřejné mínění a učení pánové nemohli dohodnouti. Jensen podává v článku tomto zprávu, jak byly ceny tyto rozdíleny, kdo tu měl rozhodující vliv etc. Jensen je nyní tajemníkem Nobelova institutu pro slovanské jazyky; je to volba velice šťastná, k níž lze ústavu tomuto jen blahopřáti. Aby institut tento mohl bla-

hodárně působiti, zařízena při něm pomocná knihovna, čítající již nyní 25.000 děl; řídí ji dr. K. Warburg. O slovanské oddělení se zasloužil zvláště Jensen sám; vyjel si do Evropy a kupoval; šlo to dosti krušně, zvláště kde nebyl v přímém styku s knihkupci neb antikváry. Nejhůře ovšem s Bulharskem, odkud nelze dostati knihy; zdá se, že tam nečtou korrespondence, kterou dostávají. V Petrohradě nalezl podporu v carské Akademii a v srbském vyslanci St. Novakovičovi.

Z oboru slavistiky má Nobelův institut nutný Jagičův Archiv, a z české literatury naši Českou revui, Zlatou Prahu, Slovanský Přehled, Květy, Čas. Mus. kr. Českého a Slovenské Pohlady. Již dnes možno říci, že ani jedno slovanské město — vyjma Petrohrad — nemá tak bohatého výboru moderní krásné literatury celého Slovanstva jako Štokholm. Jensen by se radoval, kdyby mu slov. nakladatelé zasílali svých knih k doplnění této knihovny. Každým způsobem bude institut tento důležitý při otázce mezinárodních styků literarních, a jest jen otázkou času, až začne v Štokholmu vycházeti mezinárodní literarní přehled. V tomto ušlechtilém závodění na poli kulturním zúčastní se zajisté také slovanští národové. Nyní se jeví u nás všeobecný pokrok; referoval jsem o tom nedávno při „Věstníku slov. filologie"; bylo by dobře, kdyby Nobelův institut vstoupil pak ve styk s centralními knihovnami Vídeňskými, kam přicházejí nucené exempláře. Do Pražské universitní bibliotheky nepřicházejí ani knihy z Moravy; zákon tiskový je u nás po té stránce již zastaralý. Nový zákon tiskový musí reorganisovati dodávání povinných exemplářův.

Článeček druhý by se měl vlastně celý přeložiti do češtiny; samostatný úsudek Jensenův, široký rozhled po všech slovanských literaturách a duchaplnost jsou známým attributem Jensenových publikací.

Známosti o Polácích roznesli po Evropě polští emigranti po r. 1831, celý intelligentní svět již dávno četl „Raskolníkova" a „Rudina", pouze česká a jihoslovanská poesie byla pro Evropu do nejnovější doby zapečetěnou knihou (ona je podnes, ač jednotlivci mají celé balíky překladů z naší literatury — v rukopisech). Veliký pokrok znamenaly překlady Pypina-Spasovičových „Dějin slovanských literatur", jež budou nyní důkladně přepracovány. Spisy německé, jako Sternovy, Karpelesovy a již dříve Scherr, nepřihlížely náležitě k slovanskému písemnictví; pouze o ruské literatuře měli Němci znamenitou kompilaci Reinholtovu, k níž se druží náš Stín. Obrovský pokrok znamená dílo Al. Brücknera: Dějiny polské literatury v „Litteraturen des Ostens in Einzelndarstellungen". Literaturu českou bude psáti do této serie prof. Jar. Vlček, ač se nám „Česká literatura 19. stol." již podle začátku dra. Jana Jakubce tak líbí, že bychom se přimlouvali, aby byla do němčiny přeložena.

Nedávno vyšly slovanské liter. dějiny od kand. fil. Benediktsena ve sbírce „Ilustreret Verdens-Litteraturhistorie", Kodaň 1901. Jensen chválí živý, duchaplný stil autorův, který na 136 str. musil charakterisovati hlavní směry slov. literatur. Arciže někde bylo těžko zachovati náležité souměrnosti; severní čtenář byl by se měl více dověděti o Mickiewiczowi nebo o Puškinovi. Předností Benediktsena je, že přistoupil v jakousi sympatii k líčení mladých slov. literatur, jež vznikaly za těžkých historických okolností, ale má na paměti vždy okolnosti, jak se vyvinovaly. Dále rozdělil úkol svůj nikoliv podle zemí, nýbrž celé Slovanstvo si rozvrhl na veliké periody, čímž lépe proniká souvislost kulturní mezi Východem, Západem a Jihem. Jakási tajuplná lepota spočívá na moderním obrození Slovanů. Čechy tu vidíme jako slovanské pionéry. Probudil je Josef II. manií svou po jednostranném německém vzdělání; tehdejší sny a myšlénky našly výrazu v kolossalně myšleném zpěvu „Slávy dceři" — slovo naivní vypouštíme — Jana Kollára. Hankův význam nemohou zmenšiti ani známé falsifikáty, o něž se v Čechách vedl tuhý spor. Za válek Napoleonských poznali Slované romantismus, který se u různých Slovanů různě vytvořil. V Čechách ustoupil romantismus slovansko-vlasteneckému směru s uměleckou universalností.

Slabou stránkou díla Benediktsenova je, že se neobírá moderními slov. literaturami. Zrovna česká literatura vykazuje v tomto případě takřka otevřenou ránu. Když autor uvádí jméno Havlasovo, nesmí opomíjeti Erbena, Havlíčka, Sládka, Zeyra a Machara. „Jaroslav Vrchlický — nejuniversalnější lyrik celého Slovanstva — dí Jensen — je tak ohromně produktivní, že se nevyplácí uváděti názvy některých sbírek jeho — lépe by bylo bývalo vzpomenouti jeho nejkrásnějšího epicko-dramatického díla „Bar. Kochba" 1897. Svatopluk Čech je podle Jensena posledním českým byronistou a socialním „panslovenistou"; Adamité nejsou historický román, jak myslí Benediktsen, nýbrž „revolucionářské drama" na historickém základě; dnes se v Čechách arci více čte Václav z Michalovic, a nejpopulárnější jsou Lešetinský kovář, a Písně otroka.

Benediktsenovi všechna čest, že skandinavský svět seznamuje se slovanskými literaturami, které mají v Jensenovi na slovo vzatého znalce, kritika a překladatele. Alfr. Jensen by měl býti vzorem všem těm mudrlantům, kteří v domýšlivosti své se domnívají, že je to přednostní jejich, neznají-li kulturní snahy půl slovanské Evropy.

Karásek.

*

Konrád Zaleski: **Urywki poetyczne** z básní Josefa *Sládka.* Velice pěkně vypravená knížka, ozdobená podobiznou našeho básníka a informačním úvodem o básnické činnosti Sládka, která je Polákům zvláště sympatická, poněvadž do češtiny „přepoetisoval" Konrada Walenroda. Pan Zaleski vydal již Čechovy „Petrklíče", a jak se z do-

pisu jeho dovídáme, chová v překladu výbor básní Jana Rokyty, Ant. Klášterského, dále Kosmické písně, Dědův odkaz a jiné, jež co nejdříve se objeví v tisku. Zdá se, že nám nezemřel na Polsku v Grabowském poslední Čechofil.

Zaleski předložil polskému publiku šťastný výběr básní Sládkových. Při českých překladech z polštiny pořízených vadí čtenáři obyčejně nepřirozený slovosled a metrum; překladatele zavádí jazyková příbuznost, že lpí na podobných slovech. Obával jsem se, že něco podobného bude také obráceně v polštině; ale brzy jsem se přesvědčil, že obava má byla planá. Přečetl jsem schválně celou sbírku Zaleského bez originálu, ale v každé básni jsem cítil onen teplý, vřelý, ze srdce do srdce přecházející cit, prostonárodní tón a překvapující pointu, jak jsme zvyklí v originalních básních Sládkových. A to je to hlavní, že p. Zaleski dovedl ztlumočiti tuto vřelost a bezprostřednost Sládkova dojmu. Tak působil překlad na mne a dobře je dojem takový konstatovati.

Kdybychom u nás měli „Akademii přátel národa českého", přimlouval bych se za to, aby byl p. notář Zaleski jmenován mimořádným členem této společnosti. Mimořádným členem proto, poněvadž bychom si přáli, aby p. Zaleski krajany své seznámil ještě s mnohými tak šťastnými výbory z našeho písemnictví, jako jsou tyto Urywki poetyczne; pak by se arci stal řádným členem této Akademie.

Jako ukázku překladu Zaleského uvádíme hned první báseň:

Wiosna.

Na wiśniach kwiat się bieli,
Brzmi ptasząt pieśń radosna.
— Chodź, spójrzmy, jakie cuda
W ogródku czyni wiosna.

Cóż, drogi, czy nie czujesz
Tej woni dookoła,
Nie słyszysz, jak w drzewinie
Kukułka »kuku« woła?

Ja słyszę to wołanie,
Przede mną wiśnia biała. —
Lecz v tobie tylko jednej
Dziś dla mnie wiosna cała.

Báseň tato působila na mne dojmem přímo drastickým.

Jak velikou sílu suggestivní mají podobné náladové básně! A zrovna v tom spočívá přednost překladu Zaleského, že dovedl celý pel originalu zachovati. *Karásek.*

*

Ruské hroby. Smrť vyrvala ruské vědě historické pilného pracovníka Nikolaje Karloviče Šildera. Zvěčnělý byl jednou z nejušlechtilejších a nejjemnějších povah a zjednal si v dlouhé své činnosti lásku i vážnosť bezmeznou. Narodil se co syn generála r. 1842 v Petrohradě a byl také po vojensku vychován a v rusko-turecké válce statečností vysloužil si hodnosť general-majora. Ale vojenský život nelíbil se příliš jeho duchu zaujatému vědou a tak konečně dosáhl místa ředitele vojenské akademie. A ku podivu, voják stal se

idealem paedagoga. Jeho něžná povaha na jedné straně a smysl pro přísný pořádek slučovaly se v něm harmonicky. Konečně před třemi léty dosáhl postavení — po jakém vždy toužil — stal se ředitelem petrohradské Publičné biblioteky a za krátkou dobu vykonal velice mnoho. Provedl přestavbu a nádherné znovuzřízení celé knihovny i čítárny. Tím zjednal si nehynoucí památku v předním tom vědeckém ústavu Ruska. Co historik vystoupil na pole literární r. 1872 a odtud zásoboval hlavní revue ruské většími neb menšími pracemi z oboru historie ruské. Jeho životní prací byla historie carů Pavla I., Alexandra I. a Nikolaje I. Úsilovná práce — k vůli níž celou řadu let ani v létě z Petrohradu neodjíždíval — podryla jeho zdraví. Ani měsíc nestonav, zemřel literatuře i společnosti ruské příliš záhy...

Jiný historik zemřel ruské vědě: Alexandr Matvějevič Lazarevskij, jehož specialitou byla Malá Rus. Co historik Malé Rusi dosáhl významu autoritativního. Jeho bedlivá studia v archivech jižní Rusi přinesla mnoho nového do dějin maloruských, jimž zasvětil skoro 50 let svého neúnavně činného života. Narodil se r. 1834 v Konotopě z rodičů kozáckých. Už na gymnasiu v Černigově začal uveřejňovati svá historická bádání, v nichž pokračoval ovšem měrou ještě hojnější na universitě petrohradské. Po krátké úřednické činnosti věnoval se zcela bádáním v dějinách Malé Rusi a v oboru tom napsal celou řadu spisů vesměs velice cenných. Monumentálním dílem jeho života je trojsvazkový spis „Opisanie staroj Malorossiji" (Kijev 1888—1902). *Dr. B. Prusík.*

*

Adam Belcikowski.*) Radostné jubileum oslavili krakovští: uctění 40leté činnosti Adama Belcikowského na roli vědy a literatury polské. Tichý pracovník, jenž věrnou vytrvalostí v obraně ideálů krásna a pravdy dobyl si čestné jméno a zasloužené uznání. Tím více si ho Belcikowski zasloužil, čím trnitějším byl jeho život.

Narodil se 24. prosince roku 1839 v Krakově. Studoval gymnasium i universitu v Krakově. Byla to léta, kdy nastala po Bachovi snesitelnější era rozvoji národnímu. Kroužek, v němž Belcikowski se nalézal, byl vybraný. Byl mezi jeho příslušníky Matejko, Grottger, Balucki, Tarnowski, Wyspianski otec a j. Tito nadšení mladíci vzbudili v Belcikowském první touhu po činnosti literární.

Jako snad každý, začal i Belcikowski verši a to nejdříve v časopisech, ale hnedle na to ve dvou samostatných sbírkách. Ale už tehdy pracoval vědecky: jeho první dílo o Rejovi dosáhlo ceny filosofické fakulty vysoké školy varšavské. Na základě této práce povolán byl za docenta literatury polské na universitu varšavskou, ale když se jednalo o definitivní ustanovení, dostal místo jiný kompetent a Belcikowski zas vracel se do Haliče, s kathedry universitní na

---

*) Prameny: Biesiada literacka, Tygodnik ill., Echo muzyczne; P. Chmielowski, Nasza literatura dramatyczna I. a j.

kathedru gymnasijní. Znovu se habilitoval co docent polské literatury — na universitě krakovské — a znovu byl sražen zpět: hrabě Tarnowski dosáhl uprázdněné kathedry a Belcikowski byl zas bez místa. Konečně nalezl útulek v knihovně university krakovské, ale i tu snášeti musel mnohá practerování, a po 25leté službě je stále ještě úředníkem IX. třídy hodnostní...

Smutný ten los dojista osladí mu spontanní oslava, jakou uchystaly mu literární a umělecké kruhy krakovské.

Oslavy uchopilo se Kolo artystyczno-literackie, jež ve spolku s ředitelem městského divadla Kotarbińskim uspořádalo slavnostní představení, na němž hráno bylo historické drama oslavencovo „Pan Pasek". Představení mělo skvělý průběh a oslavenec stal se předmětem nadšených ovací se strany obecenstva.

Druhého dne byl slavnostní banket, při němž zástupcové literatury i umění polského skládali hold tichému pracovníku. Co dar Kola artystyczno-literackého obdržel jubilant své poprsí, jež v jednom exemplári uloženo bude v universitní knihovně, druhý exemplář odevzdán byl jubilantu. Že ani věnců stříbrných i vavřínových při oslavě té nechybělo, netřeba snad ani připomínati.

Ku konci ještě několika jen slovy přehled literární činnosti zasloužilého jubilanta.

Zamilovav si minulosť polskou, věnoval se horlivě studiu starého jazyka i literatury polské. Hlavně století XVII. je mu nevyčerpatelným polem bádání a tak vzniká celá řada monografií o mužích i ženách vynikajících v XVII. století; monografie ty roztroušeny po časopisech sebrány byly později v obsáhlou knihu: „Ze studyów nad literatura polska".

Než i na poli dramatickém je jméno Belcikowského dobře zapsáno. Celá řada dramat i veseloher historických, psaných klassicky čistým jazykem a nezřídka i cenami poctěných náleží neúmornému peru Adama Belcikowského.

A konečně i několik pěkných povídek a románů napsal zasloužilý spisovatel polský, o jehož činnosti dobře mluví verše neznámé dárkyně na stříbrném věnci:

Nie żaluj, żes poezyi poswiencil swe sily.
Twe kwiety nie zwiendly, lecz w wience sie zwily.

Doufejme, že polský spisovatel dočká se ve zdraví i nejbližší oslavy — půl století své tiché, poctivé práce!

Dr. Bořivoj Prusík.

*

LITERATURA ČESKÁ.

Nekrolog. Dne 15. června v 7 hodin ráno zemřel po krátké nemoci pan Gustav Dörfl, spisovatel český.

Dörfl debutoval sbírkou lyriky „Na Křivoklátě" v letech sedmdesátých, později vydal knížku ballad obsahující nejlepší část z jeho

skromné a ušlechtilé poesie, pak sbírku smíšených básní „Miscelly". Vedle původních prací osvědčil se i jako svědomitý překladatel. Podal pečlivý překlad Moorových „Irských melodií" v Sborníku světové poesie a překládal se zdarem anglické i škotské ballady prostonárodní, jichž chystal velkou sbírku. V letech minulých vydával ročenku „Vánoční album". Mnoho a většinou dobrých básní Dörflových je roztroušeno po časopisech a kdo se ujme jich souboru a vydání?

Dörfl byl povaha skromná, ušlechtilá a jemná. Neměl na růžích ustláno, ale vše nesl s evangelickou prostotou a dětinnou přímo oddaností. Budiž mu lehká země, již tolik miloval. *R.*

*

Julské Alpy. Český průvodce po alpských zemích slovanských. Vydal Český odbor Slovinského alpského družstva. V Praze 1902. 8°.

Kniha, která nám už byla nutně potřebnou, právě teď vyšla. I ten kdo ruchu alpinské turistiky je vzdálen, může pozorovati, že v posledních létech čeští turisté pravými proudy hrnou se do alpských zemí, obydlených Slovany do končin Alp Saviňských i Julských. Proud ten, jak nejednou duchaplný feuiletonista Národních Listů p. Kuffner akcentoval, má svou národní důležitost. Kraj, jenž do nedávna byl doménou německých turistů a jehož pravé perly — Bled, Bohinjské jezero a j. — bylo letním sídlem výhradně vídeňských a štýrskohradeckých Němců, kraj ten zásluhou českého odboru slovinského planinského družstva otevřen je českým turistům, kteří svou přítomností posilují slovanský ráz země, dodávají chabým nezřídka Slovincům vytrvalosti a zmužilosti v hájení svých práv. Co čeští turisté pro Slovince vykonali, o tom už dnes dalo by se velice mnoho napsati a to zůstane jednou v historii jihoslovanské kapitolou zářivou.

Rok co rok tedy kraje slovinské navštěvovány jsou českými turisty. Jaký div, že z okolnosti této nutně vyplynula potřeba míti českého průvodce po krajích přírodou tak bohatě obdařených!

A tu podává Český odbor slovinského alpského družstva úhlednou knížku, která zahrnuje v sobě vše, čeho při cestě do Slovinska potřebujete. Spis „Julské Alpy" sestaven je opravdovými odborníky a vyniká až překvapující jasností a praktičností. Zbytečný ballast dat, jenž při jiných knihách toho druhu bývá tak obtížným, je v českém průvodci pokud to jen možno bylo, odhozen. Několik slov z předmluvy zasluhuje otištění:

„Kniha naše určena jest pro každého turistu, horolezce i nejpohodlnějšího výletníka, i vedla nás při vydání spisku toho snaha nejen učiniti českého turistu při návštěvě slovanských krajin neodvislým na průvodčích cizích, živlu slovanskému většinou nevalně příznivých, nýbrž zároveň podati pro slovanskou část Alp východních

samostatné dílo při vší stručnosti tak úplné, jaké pro tuto oblasť *ani ve slovanské ani v žádné jiné cizí literatuře vydáno nebylo*".

A tato slova vydavatelstva jsou zcela správna. Málokdy měl jsem v rukou cestovní knihu tak všestranně dokonalou, jakou je spis „Julské Alpy". Hned v předu je slovníček česko-slovinský, nejdůležitějších výrazů. Tím pro první čas, než náš turista přivykne slovinské řeči, je uchráněn obvyklé dorozumívací procedury pomocí němčiny. Další neméně duležitou kapitolou,jasnou, a velmi informativně psanou jsou „Nezbytné požadavky pro tury horské" a „Pokyny cestovní". Dvě hlavní tury z Prahy — přes Sv. Valentin a druhá přes Vídeň, Štýrský Hradec — popsány jsou od Prahy až do Trbíže stručně, ale zcela vyčerpaně. Trbíž a výlety z ní, Lublaň a Bled tvoří další kapitoly vzorné cestovní knihy, již uzavírají poslední doplňky. V celku jeví se vám na každé stránce snaha, podati průvodce tak praktického, aby český turista pomocí něho hnedle cítil se mezi Slovinci jako doma.

Přejeme od srdce výborné knize té rozšíření co nejhojnějšího, přejeme to tím vřeleji, jezto od finančního úspěchu této knihy bude záviseti, má-li po díle „Savinské Alpy" (vyd. r. 1900) a „Julské Alpy" následovati ještě další serie „Karavanky", „Karnské a Dinarské Alpy" a „Slovanské pobřeží jaderského moře". A důležitosť těchto projektovaných knih přímo volá k hojnému zakoupení letošní výborné publikace tak znamenitě činného Českého odboru slovinského alpského družstva! *Dr. Bořivoj Prusík.*

*

Z novější české prósy. Ze všech románových i novellistických prací našich autoru poslední doby je nejvíce života zachyceno v nádherně vržené a sytosti barev až v krajnost nuancí rozezpívané fresce, které dala Růžena Svobodová prostičký a vroucně suggestivní název „Milenky".[1]) Bolestné motto z Vignyho L a m a i s o n d u b e r g e r, které spisovatelka své práci předesílá, signalisuje podklad románu: Štěstí lásky je draze vykoupeno bolestí . . . A věstí nám i životem vybojovanou náklonnost autorčina srdce: Miluji majestát lidských utrpení, ve kterých jediné je pravý zdroj síly a duševního zdraví. V těchto dvou verších Vignyho

„Plus que tout votre règne et que ses splendeurs vaines.
„J' aime la Majesté des souffrances humaines —

zřím výklad pro všecky názory, k jakým se v románě sklání jemná duše romancierky, aby krůpěj balzámu vnesla v nitro nejvíce rozdrásané, tak jako usedá zlákaný motýl v kalichy vadnoucích lilijí. V tichém snění, do jakého tak rádi klesáme po lektuře vybraně vzácné, přelétám drahé postavy: Emmu, Marii, Malvu, Ryčinku... Jsou tak rozmanitě utvářeny: bohatý rozmar přírody, jenž v ničem a nikdy se nerozpakuje, nadíleje bujně i bohatě své dary povahové,

[1]) R ů ž e n a S v o b o d o v á: »MILENKY« Román. V Praze 1029 nákladem Jos. R. Vilímka, stran 474, cena 4 K 50 h —.

odlíšil je od sebe nepřeklenutelnými propastmi. Hle Ryčinka Bendšovská, vzácně příbuzný květ se stromu její ubohé matky-trpitelky, stejně passivní, dobrá i nešťastná, tiše odevzdaná každé nástraze životní, smutná až do krajností, nedovedoucí se potěšit ani svojí vzácnou intelligencí, však nesoucí ji spíše ve svém nitru jen proto, aby tím bolestněji vždy pocítila tvrdý osten života. Pro ni je věru bolestnou ironií překrásná věta „Milenek": Člověk musí mít odvahu pro štěstí... Ryčinka je žena bez nejmenšího heroismu, bez nejmenšího vzepření citového, ač-li bychom neměli heroismem nazvati tu bohatou a bolestnou odevzdanost propadávajícímu se osudu, kterou nechává v sobě klíčiti po ztroskotání se poměru s Valtrem. Jaký závratný intervall tvůrčí mohutnosti rozpíná se mezi ní a krajně smyslnou Malvou Stradenovou, delikátní a krásnou herečkou života i rampy, nikdy nenasycenou rozkoší těla, stále dychtivou tygřicí s raffinovaným vkusem starořímské kurtisány a s pyšným gestem Poppey! Jejich smrt je krutou analogií prožívaných životů: tato zmírá jako královna v záři světel a v barevné symfonii ložnice, vždy raffinovaná, i v smrti příliš jsouc herečka snící o potlesku unesených davů... ona rozloučila se se světem zapomenutá, bídná sama sobě i svým nejbližším, chudý a nekonečně nešťastný šílenec... Ale krásná a dobrá Emma, dceruška Malvina, kráčí nám před očima jako žena budoucnosti. Očistěna od zvířecích vášní, snivá a přece plnými doušky život ssající, vznícena touhou pro krásu, ať již je skryta v umění či v životě samém, jemná nanejvýš a nikdy nepozbývající ani na okamžik svých dívčích pelů a instinktů důstojné ženy, pravdivá, dobrá, krásná... Kolem ní se otáčí románový děj, na její postať nakladla romancierka nejvíce květů i poupat, jedněch rudých a plamenně se nabízejících, jiných ztajeně ukrytých v dobrotivém přítmí bohatého listoví. Vedle ní, tiché a snivě přemítající, ztrácí se ryčná samice Malva, dík vášnivé suggesci autorčině, která ji přikryla vší svojí láskou. Při těchto vzpomínkách ztrácí se ovšem i řada menších postav episodních, podivuhodná mladistvá Aglaja, macecha Mariina i teta Ryčinky, Ruska, druhá žena Benešovského i Benešovský sám s řadou mužských jmen, jichž historie se mihne románem.

A jsme konečně u mužských portrétů spisovatelčiných. Jsou-li ženy setkány z krve i snů, z hlíny i květů bohaté fantasie, vypadají mužové příliš nezceleni a jednostranně pokulhávající. Sám Valter, z hlavních nositelů základních ideí, není nám dokonale znám, ztráceje se v mnohých svých rysech do mlhovitých zášeří. Starý hrabě Quido i major Segedič nepřipadají ani býti více než loutkami, jichž hrubých rysů nemůžeme už rozeznati pro opotřebování. Více umění charakterisačního je rozlito v postavy mladého Quidona, zženštilého a přesyceného, snivého studentíčka Frencla, velmi nesmělého a zvláštního... snad právě pro ony příbuzné vztahy k tomu, co obyčejně zpodobňuje měkké a dívčí. I postať Jana Sylaby je neukončenou kar-

rikaturou, mnohem bledší ovšem, než karrikatura prázdně nadmutého gladiatora života, stavitele Benešovského, do jehož tvrdých záhybů srdce je naneseno až zbytečně příliš pustoty a bezcitnosti. Jeho obrázek se nám, zdá se mi, nejpřirozeněji zamihl před očima hned na počátku knihy, kdy ještě nikým neznám jel na veřejnou slavnost kamsi za město: — „předejel je chvatně vůz se dvěma grošovitými koníky, se sluhou na zadním sedadle, řízený silným vypjatým člověkem, který je předstihl jako na závodech, neproto, že musil záhy dojet, ale že se chtěl ukázat a volil k tomu nahodilé diváky" (str. 13.) —

Svobodová je veliký talent živě lyrický s ostře vyvinutým smyslem pro realitu života. Obé slučuje s jemnou finessou vytříbené krasochuti umělecké, na jejíž formaci súčastnily se celé generace nejstarších i moderních jmen. Tu skloní se k holému žití, aby urvala půdě květ, tu ztratí se do vysněné představy, aby ho zalila vůní. A dvojakost různých těch světů i jejich ovzduší je stmelena vzácným elementem autorčina jemnocitu. Tvůrčí mohutnost je tu affinitou přílišné moci, než aby se mohl kde objeviti nástin jakési povahové nespojitosti. A to je věru, z nejmilejších kouzel tohoto pestrého románu.

V té spletité síti malebné a vroucí dikce, originelní a dnes již osobité, nejednou nás opojí vzácná rozkoš obrazů. Jsou jimi mnohdy až přeplněny obsažné dialogy hrdinů, šperkují se jimi vágní rozhovory a popisy, někdy d'Annunziovsky bohaté a založené podle tohoto silného vykladače starých kultur. Svobodová volí je téměř vždy velmi přilehavě a se šťastným pochopením, nicméně zdá se mi, že ji snaha tato zavádí v krajnost malicherného oddalování se od slavných linií jádra. Také zmíněný talent deskriptivní zvrhá se mnohdy v grotesknost a tíživou bezpodmětnost[2]), která dusí vněmy základní. Nicméně jsou to přece jen charakterisační a typické známky spisovatelčiny individuality, se kterými nutno počítati a pro mne tudíž daleko méně nepříjemné, než některá opravdová nedopatření psychologická. „Ona byla jemná jako nepronesená myšlenka" povídají hrubá ústa výdělkáře Benešovského o ruské kněžně. Nevím, ale mně se zdá, že zde je krása těch slov profanována...

Četl jsem někde, že nám nepodává Svobodová svého já, svého nitra. Nic není neprozíravějšího. Láska autorčina je příliš silná, že jásá nad stránkami jako skřivani z jara. Její láska i nenávist mluví cizími ústy. Tak na př. Valtr ji vystihuje, když mluví k Emmě: „Vím, co milujete, vím, že milujete to, co neumí vidět každý a co nacházíte ve všech ulicích a na všech trzích, vnitřní, všude projevovanou sílu krásného života. Vím, že milujete květiny, staré náměstí, že milujete

[2]) »Marie měla ještě obšíti dvacet kroužků a vyšíti dvacet kvítečků..« (str. 3.). — »Byl tu« (na obraze v galerii) »krasavec v železných rukavicích a krajkovém límci s kadeřeným vousem, s očima zarudlýma, který se oženil pro statky s osmdesátiletou babicí, připravený do boje jako do plesu...« (str. 190). a j.

slepé stařeny se spícími dětmi v náručích na prahu černých domů, dělníky, kteří milují krásu, poutníky, kteří jsou k smrti umdleni hledáním jasné prozřetelnosti, staré město na břehu řeky, věže a terassy, úzké schované pěšinky v zahradách paláců, dvéře, jež se nikdy nikomu neodmykají a klepátka, která nikoho nevzbudí, chrám, kde každý kout vám připadá jako jiný obraz, kde sedí stařena opřena o kamenná ramena mrtvých hrdin a kde světélka obléhají její tvář jako na plátně Rembrandtově . . . (str. 155.) Stačí nám pročísti ony překrásné stránky, kdy Emma kráčí z trhu s náručím květin v ruce a rozdává je chorým i špinavým dětem . . . a na druhé straně vzpomenouti si ku př. na ten živelní passus o velkoměstských paničkách, rozplývajících se posledním vystoupením kteréhos tenoristy . . . oh, jistě vycítíme to rušně bijící srdce pro tisícerý odstín podivuhodné krásy a soucítící s celou ubohostí těch, jimž začíná umění toiletou a končí vysokým *c*. V takových místech najdeme vždy divně rozjásané nitro autorčino a vždy se nám bude zdáti, že ona rozdává nám své nadšení s jemným úsměvem gracie, z jejíž snu stoupá světlá illuse budoucí společnosti.

*

V skutku, že nejnovější práce Sovova, „Ivův román“,[3]) je „Milenkám“ do jisté míry podobna. Ve zpracování totiž tím silným dechem rozpučelého lyrismu autorova, v němž se prostičký děj dvou mladistvých srdcí koupá jak jarní travička v rose, mimo to do jisté míry i velikou zálibou básníka v ciselování a jemné drobnomalbě popisů; v ohledu myšlenkovém upomíná mne mladistvě roztoužená a k volnosti prchající postava Štěpánčina na několik analogických duševních prvků Emmy Stradenové. Zde je to však muž, racionelní Ivo, který nám odhaluje své názory milence. A tak se nám oběma romány bezděky naskytá interessantní možnost srovnávati dvojí analysu srdcí, mužského i ženského, srdcí rozdílných snahami i výchovou, však sblížených společným citem lásky a její obětí.

Historie je tu velmi prostičká: Ivo bezprostředně po dokonaných studiích kdesi v jižních Čechách seznámí se na statku svojí provdané sestry se Štěpánkou, dcerou starého virtuosa, který tu tráví na zotavené. Poznají se i zamilují, však od chvíle, kdy jejich poměr by se zdál utužovati, rozcházejí se neviditelně jejich příliš různorodě zbarvená srdce, až si zmizí na rozcestí života. Zmíněný rozpor vnitřní formace je tu nepřítelem, který ničí jejich štěstí. Ivo je ve svých názorech lásky příliš usedlý, měšťácký téměř, naivní a jednoduchý, snící o vzorné oddánosti a štěstí beze chmur; Štěpánka rozpomínající se na slavného přítele dětství, který dospěl umělecké výše, touží za ním a spěje ke sráznym strží nezbádaných výšin. Tedy motiv, který byl Sovou už kdysi zpracován v „Rozvíření samo-

[3]) Antonín Sova: »Ivův román«. V Praze 1902 nákladem Hejdy a Tučka, stran 328, cena 4 K 20 h S obálkovou kresbou od Al. Kalvody.

tářských strun". Však motiv by nebyl postačil k románové práci — a zdá se mi, že ani tu, kde podmaloval ho básník širokou bási společenského života z kulturních snah let devadesátých, nestačí plně k vyjádření tohoto pyšného titulu. Je to vzácný pastel, plný rosy, pelu a vůně, půl báseň, půl snivá povídka měkce sentimentálních nálad, na níž se dají velmi bystře stopovat známé už vztahy básníkovy k dříve poslaným sbírkám a neméně i kvality debutujícího romanopisce.

A tu nutno doznati, že básník tu překřikuje romanopisce. Sova této knihy je příliš vyložených mohutností lyrických, než aby epický a dramatický živel jim dovedl držeti rovnováhu. Nicméně lyrism rozhozen je směle dovednou rukou umělce s taktem a účinně: jako bílá kytice kvetoucí višně z jara je zalita sluncem a veskrze prozářena. Lyrism podněcuje světlé sny Ivovy, podporuje jeho naivní sentimentalitu a neméně i jarým větříkem duje do smělých plachet Štěpánčiny odvážné plavby. A tak delikátní, jarní snění sbírky Ještě jednou se vrátíme, vzácná náladovost a malebné vise Květů intimních nálad s vášnivými výkřiky Vybouřených smutků stává se v rukou romanopiscových originelním prostředkem ke zhutnění i zformování duší hrdinu, stává se vzácným materiálem charakterisačním a tudíž i delikátním spolupracovníkem psychologických processů díla. A to, myslím, je nejvzácnější květ, který vypučel tuto ze Sovova umění.

*

Vzácná, opravdu ryzí a svérázná je kniha „Staré listy",[4]) kterou se po delším odmlčení znovu ozval náš neunavný buditel pražského středověku, Zikmund Winter. Svérázná i vzácná proto, že je bohatou studnicí kulturně-historických poznatků, hlavně života a společenského ovzduší ze šestnáctého a sedmnáctého věku, podaného s oním nevšedním bystrozrakem a sytým humorem péra Wintrova —, a ryzí proto, že zde skutečně už hlášeno je vítězství vzácného novellisty nad spisovatelem kulturně-historickým, který v četných drobnějších pracích autorových nemálo zájmu ubíral jeho dosud neurčitě vyhraněným plodům. V jeho knihách — připomeneme-li jen z posledních Staropražské obrázky — potýkal se živel novellistický s těžce založenými snahami vědeckého spisovatele, hluboce vzdělaného dlouhým stykem s archivy, s duší bohatě zkypřenou kulturou doby, o níž, psal a přímo žijícího ovzduším těch časů. Pokud vím, byla to první systematická snaha jakési vědecké popularisace toho druhu, vždy s určitým sklonem k novellistickému zabarvení. Ale právě tato obojakost a neujasněnost díla byla jakýmsi kompromissem, který ubíraje plného významu práci vědecké, vždy dusí současně

[4]) STARÉ LISTY. Historické novelly a studie od Zikmunda Wintra. Salonní bibliotéky svazek 106. V Praze 1902, nakl. J. Otto. Stran 212, cena neudána.

i čistotu díla uměleckého. Bylo tomu tak v četné řadě jinak velmi interessantních studií ze života studentského i ve zmíněných Staropražských obrázcích a je tomu konečně do jisté míry i zde v poslední třetině knihy, vyplněné třemi kulturními studiemi (V kupeckém Týně, Doktoři a lékaři naši v XVI. věku a Strach o Karmel.) Zmínka s hora uvedená o vítězství novellisty přimyká se tudíž k prvním dvěma novelistickým pracím, z nichž první, Krátký jeho svět, jest opravdovou perlou umění v oboru povídky historické, jíž Winter vedle Jiráska postavil se v čelo umělců příslušné kategorie. Ale jednota knihy trpí touto technickou rozpoltěností — a zajisté bylo by se dalo doporučit, raději vydání knih dvou, stejně interessantních, jimž nebyla by alespoň sujetová dvojakost vzájemnou přítěží.

Kniha Staré listy jest vzácným navázáním na sbírku Miniatur, poslanou mistrem dříve. V obou tehdejších novellkách „Kolomaz krmička zlá" a „Bitý nebitého nese" vyšvihnul se autor k volným výšinám nespoutaného novelisty a již tenkrát projevila kritika svou radost nad onou smělou plavbou. Dnes je rozběh autorův ještě smělejší. Neplatí to sice ani tak o drobnůstce Proti pánům, kde vadí nám jistá rozvláčnost prvé části a náhlý spád zakončení, ale v Krátkém jeho světě podivujeme se jistotě, s jakou je sepiat děj rušný a bohatě zvlněný nejspodnějšími city zúčastněných osob. Zde charakterisační dar Wintrův podložený bohatou suggestivností slova a psychologickým prosycením dociluje vzácných výsledků. Nic neupomíná již na snahu, sledovanou kulturně historickými studiemi, vše vlní se pyšným příbojem čisté epiky, která jako měkce jižními vánky podvívaný brokát splývaje se nese do dálky.

Winter kreslí své figury velmi živě jednoduchými prostředky. Jest realistou dávno zapadlých dob, jichž vzácnou patinu zachycuje podivuhodným zabarvením své archaické dikce, z počátku tvrdé svou nezvyklostí, však nanejvýš milé a jak se zdá jedině možné pro tato ovzduší, spřátelíme-li se s ní delším stykem. Zdravý, originelně sukovitý humor autorův koření stránky. Neubráníme se mu, když zazvoní jeho rolničky a on vedle originelně stavěné věty a vedle nejednoho dobově zbarveného úsloví jest z nejdůležitějších prostředků k vyvolání svěží a vzácné evokace těch zašlých dob.

*

Pseudonym Jana Havlasy, od něhož jsem četli již ostatně i některé drobnější práce národopisného a kulturního zabarvení, je dosud nevyhraněný, nezcelený talent, ukazuje však nicméně v obou svých debutních pracích[5]) zdravé jádro svérázného adepta. Odkojen

[5]) Jan Havlasa: »Horské stíny.« Drobná prosa. V Ružomberoku nákladem Karla Salvy 1902. Stran 230, cena 1 K 60 h. — Mezi životem a smrtí.« Drobná prósa. Nákladem Emila Šolce v Telči 1902. — Stran 258, cena 2 K. — S originalními obálkovými kresbami St. Hudečka.

silnými vzory francouzských naturalistů a ruského realismu, dobývá se mladý autor dosti hluboko do srdcí svých nešťastných Valachů a Slováků uherských, kresle s prolínavou suggesci hrůzu divokých strží tatranských. Touha jej nutí zastavovat se u duší zdraných touhou, jež dávno už súčtovaly s radostnou stránkou života, vybírat nitra rozervaná, bolestí zbitá a nešťastná. Veliké gesto a rozmach charakterisuje jeho povídky — bohužel, že většinou při tomto rozmachu zůstává a že mnohdy velkolepost gesta nebývá doprovozena silnými záchvěvy nitra. Zdá se, že právě od Zoly přejal Havlasa snahu a mnohdy i opravdovou mohutnost oživiti ten či onen kout svojí přírody hrůzou a jistými momenty děsu i tvrdosti, což všecko je konečně opravdu vhodným experimentem k získání suggesce pro děj samotný i pro laciné rozrušení čtenářových nervů. Přejal od Zoly i ono zmíněné gesto a zájem pro tvrdou vulgérnost, ale jest nesmírně sláb tam, kde se snaží po vzorech svého mistra prolnouti a jakýmsi plamenným fluidem prožehnout zástup interessovaných postav té které povídky. Proto vždy zůstávají v jeho povídkách figury nějak osamoceny, každá jedná více méně na svůj vrub a tím se bortí dojem celkový. Není tu širé a jednotné vlny epické a často jen zmíněná suggesce úděsu i hrůzy jest jediným pojítkem dějového pásma.

Co prvně u mladého novellisty poutá, jest onen živelní pocit odvahy, s jakým se vrhá na svůj předmět. Nic mu není dosti šedivě jednotvárným, malým . . . nic ho neodstraší. Plochost či malou pestrost děje nahrazuje si tudíž umělé velkolepostí scenerie, rušností drobných episod. Nezřídka setkáme se tudíž v jeho povídkách s požárem, zuřením rozvodněných říček, s úděsy zimní bouře. Mozky pološílených ubožáků třeští hallucinačními visemi, bestialní brutalita tělesných výkonů otřásá. Vzpomínám zde nejlepšího snad čísla obou knih, P o v o d n ě, kde v koruně zvolna podlamované lípy, nad rozzuřenými orkány vod odehrává se kruté drama lidské surovosti a černé bestiality. V této povídce se nejblíže přiblížil autor grandiositě zolovského péra a ona je dosud snad nejtypičtějším jeho výtvorem. Často zahorlí autor nad lídou světské instituce. Vzruší ho neláska bratří a tvrdost živená odbojem srdcí a tu pak se příliš dává unášeti svou rozpálenou fantasií, zapomínaje odvěkých zákonů lidstva, nedbaje kruté analogie mezi člověčenstvem a přírodou a osnuje jakýsi hrůzně tajemný sen o Veliké Revoluci: „Ať jde zkáza jen dále, ať zuří, — než odplata bude kdysi v budoucnu hrozná. Všecky hříchy sečteny budou a zlí tohoto světa budou zváženi. P o t o m p o t e č e k r e v — —“ (H l a d str. 157). Takových míst najdeme celou řadu. Zdá se nám, že věty podobné jsou příliš odsouzeny k trapným účinům frázovitosti a laciného zveličování dokonale neprocítěných, neprožitých a nepromyšlených ideí.

V „H o r s k ý c h s t í n e c h“ pokusil se Havlasa o pěknou originelní myšlenku: podati veškery dialogy nářečím slovenským. Velmi měkounce znějí ty rozmluvy, ve kterých je zachycena vůně raçy

s opravdovým kouzlem prostoty a vzácné originality, se vší malebností bohatě obrazné řeči. Toho materiálu si příliš vážím... vždyť tak úpěnlivě nás vybízí k studiu Slováků a jejich kultury! Nikde dnes už nenajdeme tak pěkných úsloví, čistých obratů a jemných odstínů pro zachycení každého duševního záblesku. A té poésie, když vypravuje Samko pohádku o vzniku tatranských „mořských ok", jak Petruša milovala kdysi za starodávna „mladého lovca divých kôz", jak on kdys do výšin se odebral a nevracel se, jak věrná diavča hledala a hledala, až ho šílená našla mrtvého s hlavou rozbitou a s mozkem vystříknutým na šedivé skále... „Rukami nad ním zalomila nešťastná Petruša, ke skale drevený kríž do zeme zarazila a o zápolu sa oprúc, tak dlho slzy ronila, až pleso sa rozlilo mezi úbočmi, nad ktorým Petruša potom od žialu na kameň sa obrátila. Preto je to pleso ako ludské oko okrúhlo a tak čisté, ako boly pekné oči Petrušiny — —"

Lidové rozhovory i vypravování jsou přejaty se vší zdravou přirozeností a v původním stylu, což jim dodává obzvláštní ceny i významu.

*

Z mladších autorů ještě vydali románové práce K. Rožek[6]) a V. Otomar[7]), obě markované pelem svěžího mládí a bujarého nadšení pro ideu svých snů, však nesoucí na sobě příliš četné známky této mladickosti v nesepjatých liniích románového já)dra a v mlžném neujasnění kardinální snahy. Rožkův Petr Suk i Otmarův Václav Krůl jsou mužové nedokreslení v mnohém a zkarrikováni ve svých detailech. Oba se potácejí jako stíny loutek mezi dvojí alternativou: Krůl mezi prostičkou Cilí, která spíše podivným řízením božím se stala jeho ženou, než mužnými kroky jeho vůle — a mezi emancipovanou Vilmou Klosovou, jejíž odlišný, pseudopokrokový názor životní i společenský nejednou na nás vystrkuje poťouchlé růžky zcela banální koketerie. Vilma je v mých očích nehluboká panenka maloměšťáckého mozečku, které kdys pod ruku přišla nějaká úvaha o emancipaci žen a která si z ní dle svojí intelligence dovedla vybrat jen několik povrchních frází. Čte Verlaina i Maeterlincka a vyslovuje se o nich velmi banálně. Oslňuje svým rudým slunečníkem. Míní uchvátit svým velkodušným zříkáním se Václava... To jistě není Vilma Otomarova snění a v tomto zhroucení povahovém vidím hlavní neúspěch knihy, v níž i sám hrdina Krůl je ubohý maloměšťák, chabý a bez vůle, smutné pápěří osudu i náhody. Několik opravdu svěžích a sytých detailních krás, velmi upřímných a vroucně zažitých je ozdobou povídky, která jsouc asi plodem básníkova dosti útlého mládí, vyšla již před lety v časopise.

---

[6]) Karel Rožek: »Petr Suk«. Román. Nákladem Šaška a Frgala ve Velkém Meziříčí 190?, stran 225, cena 1 K 20 h.

[7]) V. Otomar: »Dvě ženy«. Knihovny »Srdce« sv. II. V Žamberku 1902. Stran 211, cena 2 K 30 h.

Alternativa v Petru Sukovi je jiného druhu: zde hluboce altruistní zájem sociálních oprav dusí v mladém hrdinovi přirozenost popudů k ženě, k nížto je vázán a po které občas i tělo zabouří. Náběhy velmi smělé a myšlenka základní opravdu vděčná, nicméně zdá se, že autorovi nevyvřel z duše celek ve svém kovově jednotném zpracování, možno-li tak souditi dle četných nesrovnalostí a umělých episod. Suk sám klesá nejednou zasažen a jemu samému je často záhadou utváření se zítřka. Možno jej považovati za nebohou oběť plamenných tužeb, jichž realisaci nebylo předesláno potřebné výchovy prostředí; jeho snahy jsou potud utopistickými, dokud nebylo vybudováno žulového podkladu pro vzácnou a velikou myšlenku. Neboť velebný sen se rozplývá v bolestné procitnutí, když první kámen letí z ruky duševně nezpracovaných tkalců v okno továrny pro ně zbudované. A Petr Suk uchyluje se v náručí Vlastino, jež mu až dosud byla téměř cizí a jejíž význam vyvrcholil se teprve ztroskotáním závratné myšlenky socialní.

*

Z knih obsahu více méně instruktivního poslala nám v poslední době firma Vilímkova ve sbírce „Věděním a životem" několik cenných publikací, z nichž se tu zmíním o studiích Harlasových („Z pokladů pražských" a „Doba i umění"),[8]) jimž podobna je Klikova kniha „Osvětou a výchovou k životu.[9]) Většinu z přítomných studií vyžádaly si nahodilosti jubilejní, jiné jsou tributem palčivé otázky dne a opět jiné vznikly diktátem subjektivní autorovy lásky. Dr. Harlas, známý aesthetik „Politik", seznámil nás již s mnohými pod čarou svého časopisu, též v Rozhledech, Osvětě i jinde jsme četli některé — zde v knihu sebrány, působí dojmem pestré mosaiky, stejně zajímavé jak poučné a dokumentární. Prvá kniha má ráz specielně místní: všecky rázovitější monumenty pražských náměstí, ulic i museí jsou zde rozebrány, jednak se stanoviska historického, jednak aesthetického. Není-li tato druhá snaha příliš pronikavé originality i suggesce (autor se jí vždy pouze jakoby mimochodem dotýká), zaslouží historický materiál opravdu vřelého uznání. Materiál druhé knihy, pokud se zpracování týká stejného niveau s předešlým, je všeobecnější. Odnášeje se výhradně jen k umění výtvarnému, zastavuje se u několika drahých jmen českého umění, splácí ve vřelém článku o Karlu Purkyňovi opožděný sice, však stejně upřímný hold jeho průkopnictví a originelnímu talentu, rozebírá několik themat uměleckých, promlouvaje o umění pro lid, o militarismu a feminismu v umění, o nahém umění, o historii ex libris ... Někde setkáváme se s názory narážejícími na sebe v detailních úsudcích, jindy tytéž myšlenky se v různých variacích opětují a stýkají: vše to

---

[8]) Dr. Fr. X. Harlas: »Z pokladů pražských« Stran 224, cena 2 K 30 h. — »Doba a umění«. Stran 254, cena 2 K 50 h.

[9]) Josef Klika: »Osvětou a výchovou k životu.« Stran 278 cena 2 K 80 h. Nákladem J. R. Vilímka v Praze 1902.

je ovšem neblahý vliv časové odlehlosti vzniku těch článků, jakož i okolnosti, že nebyly psány s určitým zřetelem na jednotnou uzavřenost knihy. Jinak nás v mnohém poučí a na mnohé upozorní.

Kniha K l i k o v a je cennou sbírkou životopisů našich i cizích velikánů, s jasně vytčeným zřetelem k jejich činnosti paedagogické. Neshledáme se tu však pouze s přesně vyslovenými paedagogy — i u jiných, kteří hlavní svůj zřetel jiné zasvětili idei, sondováno po této stránce a vždy docíleno při vzácné oekonomii autorově velmi určitého profilku. S té stránky vyzdviženi tu Hugo, Lavoisier, Palacký, Kollár vedle Krejčího, Alberta, Tyrše i Nietzscheho — a v celkový rámec jako těžké zjevy těch ušlechtilých a hlubokých snah zapadají Komenský, Pestalozzi, Lindner... Krátká a výstižná charakteristika, mnohdy opřená sice o mínění uznaných kapacit jiných, je hlavní známkou těch stručných črt. Jeví se nám v nich Klika ani ne tak originelním spisovatelem, jako spíše badatelem velkého ostrovtipu redakčního, jenž z pestré mosaiky nejrůznějších mínění dovede vynésti hrst charakteristických detailů, aby nám jasně oživil zapadlý portrét.

V Žižkově v květnu 1902.

Frant. Sekanina.

*

Z mladé německé literatury v Čechách.

Chudé, velmi chudé jest německé umění v Čechách, srovnáte-li je s uměním naším. Málo umělců, málo umění. Tak tiše a tak pomalu se produkuje, příliš ticho je v německém táboře poetickém, jen někdy někdo promluví, a zase ticho. K těm „někdy mluvícím" přistoupil letos samostatnou publikací redaktor pražské „Frühling" p. Paul Leppin, i u nás z „Mod. Revue" známý drobnými referáty a pěknými črtami. P. L e p p i n je talent zřejmě lyrický a veršový, a přece debutuje prosou, snad že tu volněji lze vypovědět duševní zvlnění.

Knihu své prósy nadepsal „D i e T h ü r e n d e s L e b e n s". Je to smutná kniha, pláčem vlahá, štkavá... Když čtete ji, zdá se vám, že v dáli vidíte tvář bolem křečovitě sevřenou, v ní září dvě oči, nevyslovně smutné oči, zatížené zoufalým žalem, jimž nezkvete již máj, oči jež uvykly jen na zkrvavělý list podzimu a jimž souzeno jest jít poli skosenými, lukami bez květu a zeleně, pustou cestou plnou křížů a odříkání, zlacenou jen majákem vzpomínek, jenž daleko, daleko že sotva mlhy smutku proráží. Oči s vinou tragickou, se slzou nikdy neschnoucí, jež stále svítí za vámi a odejít nemohou . . .

Smutná kniha, neb smutným jest její poslání: „Věnuji tuto knihu paním, které večer mrtvá léta hledají zrakem zamženým . . . A které v jich dny ztrnule hledí jako v světlo. Které o romancích pokory vědí a o balladách smutku. Které jsou vždy cizí mezi lidmi . . ."

A jako bolestná rhapsodie, jako tony harfy zborcené, jako stesk strun se trhajících šumí vám tok děje té smutné knihy. Slyšte jen!

— Tichý, šerý dům, plný smutku v opuštěné ulici... Všude studí zima, bije tepna bolesti. V něm sedm bledých, uplakaných paní

v odříkání. A v to ticho a ten smutek najednou po dlouhých dnech žhavých slzami zašumí jásavá melodie rozvýskaných houslí. Student Roman Maria to tak zahrál. Přestěhoval se do opuštěné ulice a hned ji celou rozezpíval a prohřál svojí písní. Paní zmlkly v tesknych myšlénkách, za ruce se uchytily a celou bytostí pohroužily v tu rozkošnou lázeň hry, v níž celý život burácel a vlnami šeď smutku smýval.

A jedna z paní, Veronika, se rozplakala vzpomínkami na svůj máj... A zase ticho, třináete dní ticho... A čtrnáctého dne vstupuje Roman Maria a ptá se Veroniky, proč pláče. V té otázce promluvila láska k té ubledlé bolestí paní, a Veronika ucítila, že musí být jeho a zašeptala tiše: „Willst du dann mit mir schlafen gehen, Roman Maria?"

A nebyla již sama. Roman Maria ji zavedl v svůj domov a měla zase lásku a zase radost a zase krb, kde se mohla ohřát po dlouhých, dlouhých zimách.

V chudém pokojíku zářilo bohatství jich lásky. Povídali si o životě, jejž žili, a jenž silně provázen byl bolestí a touhou. Veronika vždy seděla u Romana a líbala jej na ústa, a v polibku tom z mrtvých vstávala láska a slitování a žhavé vzpomínání...

Ano, vzpomínka. — Ve skořápce dětství již měla lásku. Přišli komedianti a z nich jeden, Kašpar, mluvil o svém srdci, jež mu lidé ukradli a na trhu prodali a propili. A ten Kašpar s ukradeným srdcem — to byl její první kníže snů. Byla jeho a on její. Ale ne dlouho, zradila jej a dítě zabila. A tenkrát zbita utíkala, a on jí klnul...

To bylo, a nyní ji má Roman Maria. S ním hraje, zpívá, tančí a v tom jest její život, smích a pláč. Roman Maria nemůže zapomenout, jak k němu přišla... Kol úst byl hořký pláč, srdce zhrzené se bálo prosit o bolest... Tak zjevila se mu přede dveřmi života. Vzal na se její jho, smutek jejích dnů a setřel slzy palčivé...

A v tom zase přichází Kašpar jako výčitka jejímu štěstí. Přichází jako Petr Jordan s Rosou... Roman Maria se zamiluje do Rosy, a tak zas je Kašpar sám a Veronika zase sírá... A tu lítost jí lomcuje, že srdce Kašpara po druhé je zhrzeno... Jde domů, a tam se směje Rose a Roman Maria volá za dveřmi zavřenými: Jdi domů k sedmi paním!" Veronika jde zas v ten smutek. — — Život byl příliš velký pro ni a krutý a bez milování... Dveře života byly zavřeny. — — Šla domů a snula smutně černou nitku této pouti... A paní zachvěly se nad jejím návratem a teskně šeptaly: Zůstala dlouho a její oči stmavěly mezi tím. Ale jest opět zde. — —

Smutná, smutná kniha, suggeruje sesmutnělou náladu, ale učí i resignaci, učí zvykat bolesti a utrpení, jehož teď všude tolik, — i ona hlásá radost ze smutku, již ucítí jen ti, již příliš trpěli, ale při tom nezapomněli příliš milovat... Smutek z radosti, zkrvácené štěstí!.. To ucítí jen duše osamělé, jež měly své Golgothy, — duše,

jež zvykly tíživým mrakům, a jež po blankytu již nežízní, — smutek smutkem léčí jak těch sedm paní bolem ubledlých. A v tom svém smutném poslání je tato malá knížka velikou.

Kniha p. Leppinova vyšla č e s k ý m nákladem p. H. Kosterky v jeho symposiu jako první číslo n ě m e c k é serie. Tak divně vás to překvapuje. Vzpomínáte, co námahy to stojí, než dostanete českou knihu na německý trh... Reclamu jsme musili platit za vydání Němcové, Nerudy, Čecha, Vrchlického, šetrný mecén tajně platil německé vydání Zeyera, a my klidně sami s v ý m nákladem tiskneme n ě m e c k o u knihu. Tak mi připadlo mimoděk, co knížek mladých autorů čeká své edice, čeká rok, dvě léta, prosí, žadoní, aby mohli do života, a stále marně. Nikdo je netiskne, nepronikli ještě, nemají jména, — a mladá duše zakřiknutá ve svých snech ztrácí naději, svěsí v bolesti zvolna křídla rozpjatá a vy vidíte, jak sklamaná lístek za lístkem chvějící se rukou ze stolku vynímá a se slzou pálí, — to věčné čekání a bušení na dveře života, jež se neotvírají, zlomilo jí perutě... A péro padá z ruky a rezaví, rezaví. Co oblouků ke kathedrále poesie jsme přerazili sami, sami!

Známější p. Leppina jest a více u nás zdomácněl p. H u g o S a l u s, hojně k nám překládaný básník pp. Vrchlickým, Netzlem, Korábem a j. v. Po verších „Gedichte", „Reigen", „Ehefrühling", „Susanna im Bade" přichází letos s prosou „C h r i s t a" ve vkusné výpravě malíře p. Orlíka. Christu nazval autor evangeliem krásy. Čtenáře mocně uchytí a celého zavine tu nová a velkolepá myšlenka: „Kristus zemřel na kříži za lidstvo pro lásku, — musí se zrodit žena, jež zemře pro ně za krásu. Kdo spojí ty dva světy, svět svrchované krásy a lásky, ten založí tu v ní tolik žádanou a moderními proroky věštěnou třetí říši pokoje a míru."

To je basis knihy, to je cívka, kol níž se vše ovíjí. Rámec i styl celé této pohádky je biblický. Jako Christus zrodí se i Christa očekávána všemi, tři slepci ji adorují; když vyroste, uzdravuje krásou, hlásá radost a úsměv života, učí vidět štěstí, obklopuje se učennicemi, apoštoluje svoje evangelium po celé zemi. I proti ní se bouří kněží, křižují ji a umučí za to, že krásu nesla lidstvu. Ale učení neukřižovali, to tu žije, lid touží po kráse, vidí ji v přírodě i práci, pot a znoj práce je mu modlitbou a obětí. A kříž její jako Kristův bude činit do věků. Lidstvo půjde mezi kříži oběma, mezi křížem lásky a křížem krásy bude věčná jeho cesta.

Velkolepá koncepce, velká apotheosa ženy v době, kdy kynul jí exil v moderní produkci, kdy procházela martyriem snížení.

H. Salus měl své předchůdce na tomto poli. Náš Zeyer a s ním celá legie našich básníků viděla v „duši ženy lesklý křišťál, kde bůh se shlíží s krásy úsměvem." Náš Zeyer věřil ve velké z mrtvých vstání lidského srdce z hrobky rozumu a zmizení všeho trudu jenom tehdy, a ž s l o v o, o němž mluvil Jan, jak muže tělo na se vzalo, aby spasen svět a bylo blaho v lidských osudech, až s l o v o t o ž e n o u u č i-

n ě n o bude. Maeterlinck viděl v ženách nebeský šperk, čistou sůl naší duše, viděl v nich zahalené sestry velkých věcí, jichž my nevidíme, Rider Haggard zná jen ženu — dárkyni krásy. A tak bylo by lze do nekonečna jmenovat ty, v jejichž šlépějích p. Salus zvolal svoji ideu.

Jeho zásluhou a velikou bude, že v této době tak silně kondensoval vznešené myšlenky o ženě a že v půvabné formě je napsal svým druhům, když pojem „ženy" nejvíce u mladých trpěl. Zda Christa by mohla být symbolem umělce, jehož jedna dlaň přibíjena je na kříž lásky a druhá na kříž krásy, by byla zajímavá úvaha.

Provedení velkolepé Salusovy ideje však je daleko slabší nad své sujet. Biblický rámec s počátku dobře spjatý se rozklížil později a někde obraz vypadl trochu disharmonicky, logika děje i biblické parallely místy selhaly, a tím cenná jinak tato kniha rozhodně utrpěla. —

„Gedichte", verše E l s y G o l l e r o v é, z listů známé, jsou uspokojivým debutem. Básnířka s obrazu své duše odhodila clonu a dává vám naň patřit cele. Byla ubičována životem, měla se otrokyní, los ženy byl jí příliš krutý. A tu setkala se s člověkem, jenž byl jí spásou, — u něhož se jí rozednilo. Překvapí vás jeho jméno. Byltě to náš — Zeyer. Osvítil její temnou stezku životní září několika slov: „Liebe, Liebe! Die Liebe ist der Seele täglich Brot! Verzeihe und vergieb!" Z vděčnosti věnovala mu několik čísel, sytých něhou a láskou, jež jsou dokumentem, že její duše jako břečťan se vinula kol liliově bílé duše Zeyerovy.

Vliv Zeyerův vidíte na všech těch verších, ať již je to silný a vášnivě žhavý úder mládí, či nezkrotná a jásavá touha po jaru tak s jásotem Ritterové parallelní. I nitky tkaniva reflexivního tu nalézaté roztroušeny. Slovy „Es ist ja aller Dichter Brauch zu blicken in die Ferne" vzlétá do říše triumfujících vítězů, zpívá všecky škály radosti i bolu, myšlenkovou skepsí prochází a s nadšením zastaví se u Nietzscheho. Na některé meditace komponuje variací více, ale tím nabývá rázu monotonního, unavujícího.

Překrásné jsou básně Verlobt, Sonnenschein, Bitte, Zum Licht a j. v.

Gollerová neobjevuje ve svých verších nové citové a myšlenkové země, nerozšiřuje obzory básnické, nerozžíhá nové hvězdy ideové, ale podává několik prostých květů, velmi prostých, ale milých svou srdečnou vůní, pro niž rádi pročtete celou její sbírku, třebas nebyla literární událostí. *Albert Pražák.*

*

Eliaš Lönnrot, básník finský. Národové malí, podrobení, čerpají nadšení při hnutích idealních v dějinách svých ba i v říši národního cítění, jemuž porozumí nejspíše lidový básník, jenž s lidem pěkně je sdílí. Na pěstí i svalu a rozumu příslušných tříd národa ovšem jest, aby cítění i vznět historický nezůstaly prázným chvěním vláken nervových, ale vtělily se znatelně v osnovu historie dnešní.

Fínsko dříve ruskou říši hýčkané, dnes změněnou politikou jest tísněno v rámec ruský, jsouc tlakem tím rozbolestněno slavilo jen v domácnosti nejužší sté narozeniny svého národního básníka. Eliaš Lönnrot narodil se dne 9. dubna 1802, vzdělal literarní řeč finskou i odkryl národní poesii. V chudých poměrech propracoval se ku studiu universitnímu, věnuje se vědám přírodním ve Finsku tak oblibeným, však i poesii, filosofii ba i filologii. Jak to často bývá, chleba nenalezl u vědě, již duchovní síly věnoval, nýbrž v lékařství, jehož praktické výkony na konci studia si oblíbil. Jakoby veden byl osudem vlasti své, vnikaje při obchůzkách lékařských do lidu, nasbíral zde záhy hojně ojedinělých pověstí i tradicí lidových, jež pronikl duchem kritickým. Jsa skutečným badatelem v dějinách řeči i literatury finské i vykonav zde práci záslužnou ba epochalnou, pronikl osnovu bájí a spojil zkazky rozptýlené v celek finského národního eposu Kalewaly. Ovšem nelze upříti, že L. počínal si při úpravě básně té, která ve druhém vydání r. 1849 již dvojný objem vůči vydání prvému (1835) zaujímala, poměrně libovolně. Mnohý verš vlastní vsunul, kde souvislost neb jasnost zdála se mu býti nedostatečnou, ba celá závěrečná, padesátá runa jest básněna ním, sběratelem, ovšem v duchu a na podkladu pověstí a cítění národních, ba i řekl bych, na podkladě technologie i řemeslné dovednosti lidové. Příroda živá nadchla básníky nikterak profesionelné, mystika čarovná obestírá hrdiny, jež si vymyslili opovrhujíce i jen stopami historických skutečností. L. spojil pohádková líčení egoistických prací i bojů hrdin bohatým materialem ethnografickým, líčením obyčejů, světových názorů, písní čar- a pověrových lidu finského i vystavěl epos vysokého interesu ethnografického ale i vysoké ceny umělecké. Máme výtečný český překlad Kalewaly od Jos. Holečka.

Eliaš Lönnrot prokázal národu svému službu vysokou, sebevědomí vzbudil národní a tím, že stvořiv řeč básnickou zavedl jazyk finský s literaturou jeho do literatury světové, opodstatnil sympathie celého civilisovaného světa i s politickými osudy Finska.

*

André Chéradame: **L' Allemagne, la France et la Question d'Autriche**, Paris, Plon-Nourrit & Cie 1902., 275 str. Jest to zase jedna z těch málo knih, vycházejících za hranicemi, které týkají se Rakouska a zvláště nás Čechův. Konečně poutá trochu naše země pozornost ciziny. Tento zájem nemá však příčiny v kulturní výši našeho národa a v zájmu o jeho vzdělanost: příčiny ty jsou rázu čistě politického. Jest dosti trapné, že naše literatura, naše umění a vůbec celý náš kulturní život nedovedly připoutati cizinu, zvláště západní Evropu; ale i za tu trochu pozornosti, zakládající se na čistě politických zájmech patří cizině naše uznání. André Chéradame vydal již dříve knihu *L' Europe et la Question d'Autriche au seuil du XXème siècle*, knihu to pečlivě dokumentovanou, která dočkala se již třetího

vydání během jednoho roku. Nový jeho spis. *Německo, Francie a otázka rakouská* dotýká se znova těchže záležitostí: poměru Německa ku Francii, a nebezpečí, jež vzniklo by vtělením větší části Rakouska do říše Německé. Autor vychází z otázky Elsasko-Lotrinské, dokazuje nemožnost postoupení Elsaska a Lotrinska Německem Francii a cituje na doklad toho slova německého poslance, socialisty Schönlanka: „Vlastnictví Elsaska a Lotrinska jest pro Německo životní otázkou.“ Avšak i kdyby nebylo zde této otázky, kdyby nebylo památnějšího roku 1870, má Francie v sobě přirozený odpor proti spřátelení se s Německem. Jest více příčin, které tento odpor způsobují a těm autor věnuje větší část svojí knihy. Studuje v první kapitole pečlivě *hnutí všeněmecké.* Jeho podstatou je idea spojiti všechny Němce pod jednou vládou, tedy i Němce rakouské; tím Německo nabude svých přirozených hranic. Podvratní živlové v Rakousku pracují za tímto cílem; a přítomná kniha podává statistiku velice podrobnou, svědčící o dobrých informacích, všech těchto snah. Uvádí různé pokusy a projekty k rozdělení Rakouska. Zmiňuje se o zapovězené brožuře (Rozdělení Rakouska a jeho nové sestavení), dle níž Prusko obdrželo by Moravu a Slezko, Čechy staly by se částí Saska, Bavorsku připadly by Solnohrady, Vorarlberg a Tyroly; Horní a Dolní Rakousy, Štýrsko a Korutany tvořily by *Rakouský stát* s 5,300.000 obyvateli; Přímoří s částí Dalmacie, Dubrovníkem, Kotorem, Terstem a Polou, tvořily by jako Elsasko-Lotrinsko říšskou zemi (Reichsland)), spravovanou vojenským guvernérem. *Království* Rakouské bylo by spojeno s říší německou týmže svazkem jako na př. Badensko nebo Würtembersko. Idea všeněmecká směřuje k tomu, aby jednou Německo bylo nejmocnější říší, prostírajíc se od Hamburku až k Terstu. Proto německá politika snaží se též odvrátiti pozornost Italie od Terstu a Dalmacie, nabádajíc ji, aby spíše snažila se nabýti francouzského území na Korsice a Savojska. „Realisace Všeněmectví jeví se v dvojí operaci: první směřuje k Rakousku a její úspěch umožní druhou, která dá konečně Německu jeho „přirozené hranice: na západě Lucemburg a Belfort, na východě čáru jdoucí až k Černému moři, na jih Terst.“

Přivtělení Rakouska jeví se Všeněmcům prospěšným v každém ohledu, tedy nejen v politickém, nýbrž i v národohospodářském a průmyslovém. Vývozní obchod německý, který v posledních létech tolik zkvétal, náhle poklesl. Tak Anglie ubánila se záplavě německých výrobků hned po vyjití známé knihy *Made in Germany*, Rusko učinilo dosti velký pokrok, tak že opatřuje si své výrobky samo a úpadek německého vývozu do Spojených Států Severoamerických udávají následující čísla:

V roce	1895	bylo	vyvezeno	do	Sp.	Státu	za	4,000 000	mark tkaniv vlněných
»	1896	»	»	»	»	»		2,000.000	» » »
»	1897	»	»	»	»	»		1,500.000	» » »
»	1898	»	»	»	»	»		915.000	» » »
»	1899	»	»	»	»	»		200.000	» » »

K zastavení této nadprodukce má Německo zapotřebí Rakouska, které zase by je zásobovalo plodinami; a tak přichází na myšlenku známého Zollvereinu. Tedy potlačení Slovanstva není jedinou příčinou těchto snah, nýbrž i zajištění hospodářské a obchodní budoucnosti Německa.

V dalších stránkách rozepisuje se Chéradame velice podrobně o všeněmecké akci v Rakousku, o působení všech těch korporací, jako Všeněmeckého svazu, Spolku Gustava Adolfa a j., o zaplavování Rakouska velezrádnými brožurami, o všeněmecké žurnalistice atd. s podrobností tak širokou, že ani u nás, kteří jsme tak blízcí těm poměrům, dosud nebyla všechna ta fakta shrnuta v jediný, tak úplný celek. Tvrdí přímo, že akce tato jest podporována samým Vilémem II., kterouž okolnost dokazuje několika fakty. Líčí přípravné práce v německém vojenství, kde na příklad o opevňovacích pracích v Lotrinsku nesměly listy se zmiňovati a kde dělnictvo pracující na těchto fortifikacích (r. 1899) bylo pod stálým dozorem vojska a četnictva; líčí též více než značné zvětšení německé armády, prováděné za souhlasu všeněmeckých nadšenců. K cíli svému pracuje Německo více prostředky, zřejmými i tajnými; jsou to: všeněmecká kampaň, zbrojení, zaplašení nedůvěry Francie tak zvaným francouzsko-německým dohodnutím, podporování protimilitaristického hnutí ve Francii, snaha rozbiti allianci francouzsko-ruskou a konečně dorozumění mezi Anglií a Německem!

Třetí kapitola knihy věnována je Rakousku, které stručně sice, ale zcela správně ve všech svých ethnických živlech je posuzováno. Chéradame klade váhu na přesilu 15 milionů Slovanů proti 9 mil. Němců. O nás Češích praví: „Les Tchèques, plus anciennement organisés, ont obtenu sur le „centralisme" viennois des avantages mieux marqués."

Vyznačiv též roztřídění Němců, z nichž toliko třetina jest smýšlení všeněmeckého, líčí autor ve IV. kapitole prusofilskou propagandu v Rakousku. V páté kapitole dokazuje možnost otázky rakouské na základě předchozího, zvlášť v případě smrti císaře Františka Josefa I. V posledním oddílu: „Čím by bylo Německo zvětšené o Rakousko" vyvozuje nezměrné důsledky rozdělení Rakouska pro celou Evropu i světový mír. Připouští nejčastěji uváděný případ — Rakousko zmenšené o Halič a Bukovinu je vtěleno do říše německé. Tím vroste válečná moc německá: námořnictvo čítalo by 30 obrněných lodí, 9 velkých křižáků, 27 menších; vojsko v mobilisaci: 2,616.000 pěchoty, 142.800 jízdy a 7080 polních děl. Tím bylo by těžko ostatním velmocem s Německem se měřiti. Další prospěch byl by na poli obchodním a hospodářském; veliká říše měla by pak dosti plodin ze zemí rakouských, a uzavřela by svoje trhy plodinám vyváženým z Francie i odjinud. Tím domohla by se obchodní samostatnosti a snížila by ceny svých výrobků tak, že by konkurrence ciziny byla téměř

nemožnou. *Velké Německo* mělo by pro svoje vojenské postavení i pro svůj obchod dvě moře; Terst otevřel by jeho obchodu cestu na Balkán, který beztoho již nyní jest dobýván německými průmyslníky. Nové dráhy v Orientě, dílem již postavené, dílem projektované (z Bulharska do Cařihradu, z Cařihradu do Saloniky, a dráhy Anatolské), které jsou vesměs dílem německých společností a vydržovány *Německou bankou*, dospěly by pak svojí úplnosti, tak že splněn byl by ideal mnohých Všeněmců: trať spojující Berlín s Perským zálivem. Turecko nemohlo by tomu vzdorovati a Německo ohrožovalo by pak celou Evropu svojí obchodní i vojenskou mocí. Neboť pak na př. donutilo by Turecko snadno k mobilisaci, a na Kavkaze bylo by ruským sborům bojovati se spojenou armádou turecko-německou. Pak také všechny sousední státy Belgie, Holandsko, Švýcary a j. byly by v každém ohledu závisly na Německu. V závěru shrnuje autor všechna tato fakta; klíčem k ohromnému vzrůstu Německa jest rozdělení říše rakouské. Tomu musí Francie i Rusko postaviti se na odpor; nesmí nechati zahynouti 6mil. Čechů a 1,350.000 Slovinců pod tím jhem, jakým by pro ně byla vláda berlínská! neboť tito podali Francii četné doklady svých sympatií. Otázka rakouská je otázkou politickou i oekonomickou a konečně i sociální. Nejnižší vrstvy obyvatelstva, zvláště dělnictvo a maloživnostnictvo bylo by tím vrženo v horší postavení, než v jakém se nalezá. „Slované rakouští jsou Boery zítřku.“ Katastrofu roku 1871 způsobila okolnost, že Francie nechala dojíti k válce r. 1866. A jest zvláštní souvislost a analogie mezi rokem 1902 a roky 1865 a 1869 — rozuzlení těchto otázek je blízké.

Upozorniv na to ještě, že Čechy jsou dle slov Bismarckových první podmínkou k uskutečnění velkých plánů, konstatuje autor ještě solidní stavbu rusko-francouzské alliance, na základě četných denních listů ruských.

Vyslovuje též souhlas nad zahájenými kroky k dorozumění mezi Petrohradem a Vídní. Tvrdí, že na Balkáně získalo by Německo jediného spojence: Rumunsko, jehož panovník je z rodu Hohenzollernského, kdežto Rusko získalo by Bulharsko, které v případě mobilisace neutralisovalo by moc rumunskou. Spolek pojící Německo, Italii a Rumunsko měl by armádu o 2,977.000 pěchoty a 135.000 jízdy, spolek rusko-francouzský zvětšený o Bulharsko měl by 3,230.000 pěchoty a 273.000 jízdy. Konečně uvádí ještě to faktum, že rakouská armáda jsouc složena z tolika různých národností, byla by i po svém vřadění do německého vojska téměř neprospěšnou. Kniha vyslovuje na více místech přání, aby veřejnost donutila ministra Delcasséa k opatrnosti, dokud ještě jest čas. „Na Francii a na Rusku, na caru a vládě republiky jest povinnost zabrániti „otázce rakouské“, aby nemohla býti nikdy položena. Záleží na nich zajištění toho nejvyššího dobra pro národy v novém období: totiž míru.“ —*B. R.*

*

PŘEHLED DIVADELNÍ A HUDEBNÍ.

NÁRODNÍ DIVADLO.

Opera. Jak silný zájem budí a jakým obyčejně osvěžujícím či zas poučujícím a umělecký názor prohlubujícím dojmem působí kterýkoliv nově otevřený výhled do francouzského umění výtvarného či po případě, třeba ne ovšem již tou měrou, do literatury: tak skrovnou měrou zdá se poutati a tak málo porozumění a přízně nachází u nás francouzská produkce hudební, především operní. Jednak jeví se při každém z těch opětně opakovaných pokusů, moderní francouzské opeře zjednat u nás půdy, závadou zásadní rozpor mezi naším, hlubším a lehkým francouzským názorem na dílo operní. Zásada, již by trochu zvyklosti spojené s dobrou vůlí, dílo, třeba trochu jinotvárné, chápat, dovedlo odstraniti či aspoň seslabit. — Než závadou nejhlubší, proč francouzská opera neproniká přes meze své vlasti, zdá se být po tolika zkušenostech opravdu její dnešní slabost.

Jaký to nepoměr, mezi dojmem oněch panegyrik, jimiž velebí francouzská kritika svého L a l ó a, jeho pozdě prý teprve oceněnou „P o v ě s t o k r á l i Y s u“ a mezi dojmem, jejž odnášíte si z prohlédnuté partitury či posléze ze provedeného díla!

Ne, že by snad dílo nebylo zajímavo. Chraň bůh; naopak, zajímá sledovat ty různé proudy, jež v něm se kříží, ty různé vlivy, jak jim skladatel vědomě a zas bezděky se poddával a hledět dohádat se těch nezbytných jistě vnitřních bojů, jež bojovaly v jeho duši zakořeněná stará setba francouzské operní tradice a nově tam vštípené a vzklíčiti se snažící sítě reformy Wagnerovské. Ale přes tento zájem k opravdovému, nerušenému, jednotnému požitku díla sotva dospějete!

— Librettista p. B l a u střihl svůj příběh, zcela pěknou to základem svým tragoedii lásky, bez ozvuku zašlé a ve smrtelnou nenávist zvrácené, úplně dle osvědčených receptů veliké opery. Cizí nám jest jedině trochu zvláštní, či aspoň ne zcela jasná, logika děje: scény, v něž tento vystavěn a především effekty, k nimž librettista míní skladatele vésti, jsou nám tím známější. Vzpomínce na kostelní výjev z Gounodova Fausta neubrání se ani posluchač, scénou před kaplí svatého Korrentina sebe více zaujatý...

A Laló přistoupil ke komposici takovéhoto libretta s Wagnerovým Lohengrinem v srdci. Zřel patrně v nejmarkantnějších, drsných a vášnivých postavách svého dramatu, v Margaredě a Karnakovi zjevy Ortrudě a Telramundovi blízké. A nalezl pro ně opravdu silné, vášnivé tóny: kletba, již Margared vrhá za Myliem, v boj odcházejícím i mnohé jiné partie její úlohy jsou hloubky, francouzské opeře jen ve výminečných případech vlastní. Jsou ostatně i ony lyrické stránky jeho partitury, jež neopírají se o Wagnera, leč

které jdou ve stopách domácích, místy značné ne sic již hloubky, ale vřelosti: tak milostné zpěvy Myliovy a především měkké, dobře charakterisující kantilény Rozenniny. Ale nevíží se ovšem nijakou jednotou slohovou k partiím prve zmíněným, jako nepojí se s oběma těmito proudy četné lidové scény, v nichž podány zajímavé jinak ukázky zabarvení lokálního bretoňským národním tónem, v jednotný celek. Slohovou rozptýlenost díla, zaviněnou takto nedosti silnou individualitou Lalóovou, dovršuje pak zejména vytčený již poměr jeho k librettistovi: každý z nich měl před očima jiný ideal, jemuž se tento zcela, onen, pokud dovedl, přiblížil. Ideały ty pak byly přímou kontradikcí tak nesmiřitelny, jako právě Meyerbeer a Richard Wagner. Tím rozporem opera hyne.

— Jako nevykvašené a nescelené jest dílo po stránce obsahové, tak, velmi plasticky a obratně sice formováno a s velikou rozvahou stavěno, jeví nescelenost a nehotovost, co traktování orchestru se týče. Vedle míst skvělých někde sic trompetami až přílišně hledících oslniti, a vedle zvuků plných a výrazných i výstižných leckterá partie hluchá a prázdná vás u Francouze zvlášť tak divně překvapí.

— Provedení vykonalo vše, co bylo pro uplatnění díla, pro nás dnes přec již trochu opozděného, možno. Paní M a t u r o v á s panem B e n o n i m vykreslili pěknou, rázovitou folii ku svým výborným výkonům v Lohengrinu, sl. S l a v í k o v a ušlechtilým, měkkým podáním Rozenny krásně vyvýšila živel dobrý dramatu. Orchestr dokonale studovaný a vkusná výprava mnoho ku slušnému úspěchu opery přispěly. *K. Hoffmeister.*

*

PŘEHLED POLITICKÝ.

V n i t ř n í.

Nemůžeme a také nebudeme kořiti se státnickému umění ministrpresidenta dra Körbra, jak činily po 18. červnu listy německé — nejen vládní —! Nepředpojatý a střízlivý pozorovatel politického stavu říše naši, musí nutně viděti v těch oslavách, v tom nadsazování, v přehnané chvále jedno z bolavých míst, ze kterého Rakousku pro budoucnost nic dobrého vzejíti nemůže! Jako dvě slunce, jichž jas v jedno splývá, září v oslavách těch na obloze Rakouska vláda a Němectvo! Vše ostatní mizí — jest ničím. Stará nezměněná Vídeň může se pochlubiti zase jednou, že ona repraesentuje Rakousko! Zapomíná se na ručesť, kdo pro nejnepatrnější prospěch, kterýž stát, jakožto nejmenší splátku na ohromný dluh svůj poskytnouti chtěl některému z národů slovanských, až k šílené zuřivosti bouřil a zničiti chtěl bezohledně celou práci parlamentní, čemuž zabránilo jen poznání své slabosti a nicoty vnitřní, s níž vláda další shovívavosti míti nechtěla. Zapomíná se, kdo pustými scénami kompromitoval parlamentarismus rakouský nejen doma, ale v celém vzdělaném světě. Zapo-

míná se, jak bouřeno pro poskytnutí materiální výhody Praze, kteráž tolik již pro stát ze svých prostředků učinila a jak kombinován pravý útok vyděračů na pokladnu státní.

Na to se zapomnělo a dnes odvažují se listy vládní a ostatní německé mluviti o tom, že jen snášelivostí německou a blahovolností jich k ostatním národům slovanským umožněno vykonati ten úkol — vyříditi rozpočet — a projednati několik zákonů a předloh a přijati dokonce novou daň z jízdních lístků.

Ohromné — do krajnosti jdoucí sebezapření delegací slovanských, zvláště české — a úsilovná práce k tomu vynaložená, aby pokud možno lidu bylo při tom uleveno neb pomoženo, nestojí oficiosům ovšem za zaznamenání!

Leč, kdybychom my Slované ve skromnosti sobě vrozené nechtěli sobě přivlastňovati nižádné zásluhy na vykonaném díle, nebyla by to závisť, kdybychom mluvili o výsledku celého dlouhého posledního zasedání (XVII.) říšské rady skepticky.

Zasedání trvalo od 31. ledna 1902 do 18. června resp. ve sněmovně panské do 20. června 1902 — tedy nehledíc k letní přestávce od června do října r. 1901, bez mála půldruhého roku. V druhé polovině od 4. února 1902 zasedala permanentně a pouze poslanecká sněmovna, která v době té konala 71 schůzí, z nichž mnoho velmi dlouhé. Patrno tu, jak parlament do práce zaváděn! V prvé polovici (r. 1901) schůze krátké s delšími přestávkami, předlohy pokud možno bylo obsahu všeobecného, týkající se poměru státu na venek neb všech stát. občanů — ve druhé polovici jednáno s tempem zrychleným — schůze poměrně dlouhé, předlohy týkající se již jednotlivých národů, stavů neb stran.

Věru, že mnohý z poslanců rolnických vzpomíná při tom na vyškolení svých rohatých tahounů! Takový byl způsob a jaký výsledek?

Schválena byla státní smlouva s německou říší o ochraně literárního majetku, obchodní smlouva s Mexikem (zatímná), upraveny poplatky konsulární a schválena světová smlouva poštovní. Projednán a schválen zákon investiční, zákon o vodních drahách a úpravě řek, schválena stavba drah bosenských a přijat zákon o stavbě drah místních a v poslední takřka chvíli připojen k těmto pro říši a také pro království naše důležitým zákonům, zákon o ručení elektrických drah uličních.

Pokud se prospěchu jednotlivých království a zemí resp. jich financí týče, tu ovšem učiněno mnoho, jistě však, ne tolik, co by zbědované finance zvláště naší země potřebovaly! Mimo přikázání části daně kořaleční fondům zemským možno uvésti pouze přiřknutí přebytků sirotčích pokladen zemským výborům k účelům vychovávání sirotků, což jeviti může již v dobách nejbližších účinky blahodárné a síly zemí v humanním působení uvolniti.

Pro stav obchodní a průmyslový byla změna organisace obchodních komor, kteráž již platnosti nabyla a prakticky se osvědčuje a články 59. a 60. živnost. řádu o roznášení zboží na prodej.

Vydatnější byla bez odporu práce pro stav zemědělský. Přijat zákon o nucených družstvech zemědělských, o melioračním fondu, o margarinu, o odpisu daně pozemkové při živelních pohromách, zákon pro případ nouze, zrušena erární mýta, a terminový obchod obilím. Že na výsledek ten ryze stavovská organisace zemědělců měla jen vliv pranepatrný, jestli ne vůbec žádný, bylo patrno jak z jednání tak ze hlasování sněmovny.

Na zanedbaném poli sociální politiky mnoho nevypěstěno!

Projednán a schválen zákon o devítihodinné době pracovní v dolech, o dělnických bytech, o poměru dělníků při státních stavbách železničních, mimo to schválen zákon o statistice práce a doplněn živnostenský řád pro stavební dělníky. Když se k tomu připočte i úprava poměru denních písařů, neodpovídá výsledek ten nijakž požadavkům, kteréž na vyplnění ještě čekají!

Starším úřadníkům zvýšena pense, rovněž jich vdovám a sirotkům. Příjmy upraveny učitelům a úřadníkům duchovních seminářů a zvěrolékařům! Kandidáti advokacie připuštěni k obhajování při přestupcích! Zbývá dodati, že poskytnuty četné úlevy poplatkové zemským, okresním, obecním půjčkám a městům k účelům assanačním a změněn zákon o poplatcích z převodu nemovitostí.

To, projednání rozpočtu se lhůtami stále prodlužovanými a s trojím provisoriem a daň z jízdních lístků, jest výsledek práce parlamentní za dobu shora naznačenou.

Na tak dlouhý čas, v říši, kteráž nutně potřebuje — a to se ze všech stran uznává — oprav kardinálních — jest toho velmi málo — a ještě méně toho, co specielně lidu neb třídám jeho ku prospěchu jest. Není tu tedy vůbec příčiny k jásotu! Poměry jsou nejisté — neustálené, národové slovanští, zvláště však národ náš neuspokojen a dr. Koerber spíše by zajisté mohl zodpovídati těch tisíc nezodpovědených interpelací (z posled. zasedání) než otázku, jak bude za půl roku, jak bude s úkolem nejtěžším — s vyrovnáním rakousko-uherským!

Výsledek politický pro nás z celé té parlamentní kampaně jest teprve nepatrný! To nemá a nesmí býti však ku haně našeho poselstva, kterémuž nutno vzdáti za činnost jeho chválu bezpodmínečnou! Musíme uznati, že poslanci naši pracovali s vytrvalostí a obezřelostí takovou, že nepřátelům našim nezdařilo se jak by si byli přáli a k čemuž s úsilím všichni pracovali, způsobiti škodu národu našemu. Poslanci naši využitkovati dovedli každé parlamentní situace a nemohli-li proraziti odpor nepřátel našich při požadavcích národních, vytěžili aspoň cenné prospěchy hmotné pro náš lid.

To stalo se i v poslední akci, při dani z jízdních lístků, kterouž propustili jen za cenu známých prospěchů zvláště pro zemědělce.

Litovati jest, že při tom dal se ministr dr. Rezek beze vší potřeby zavésti na příkré stanovisko, ze kterého žádost za propuštěnou byla jediným východiskem! Že nebyla přijata, stalo se hlavně z té příčiny, že přijata býti nemohla! Dnes jest dr. Rezek jako ministr

nenahraditelný! Není jiné osoby, kteráž by důležitou úlohu jeho zastávati mohla a dle všech příznaků není doba, ve kteréž by změna nastati mohla, příliš blízkou. Z této nezměnitelné situace měl by dr. Rezek na prospěch národa našeho ještě více těžiti než dosud a to i tenkráte, když poselstvo naše n u c e n o bude jednati bezohledně. Všecky známky věští, že k tomu v novém zasedání dojde! Jest sice — a to jest hlavní výsledek naší práce politické — znamenati veliký rozdíl v nynějším nazírání vlády na otázku českou od dřívějšího. Jest to postup, kterýž zvolna sice, ale jistě razí sobě cestu přes veškeré překážky a zastarale předsudky. Z prvu myslilo se, že v hospodářském snažení jest prostředek, kterýmž národní požadavky budou ubity.

Pak uznávána sice potřeba vyrovnání s námi, ale výslovně vše p o n e c h á v á n o stranám — vláda měla býti nestranným pouze divákem! Na to vysloveno, že strany se nutně d o h o d n o u t i m u s í a konečně a to právě v době poslední prohlášeno, že v l á d a v nejbližší době přikročiti musí k odstranění sporu národních ve směru, který by vedl k u p o k o j e n í nás Čechů! Příznivý ten postup pro nás znamenají i listy německé a některé se s tím ponenáhlu přátelí. Může-li to však býti pro nás zárukou pro lepší budoucnost, jest více než pochybno, poněvač příjemnými s l o v y i touto vládou bylo oproti nám až plýtváno. Spíše musíme se připravovati na nový a to rozhodný boj — kterýž nastati musí v době nedaleké. To, co po zasedání říšské rady zvěděla veřejnost o Celji, — slib vlády Němcům předložiti slovinské gymnasium z Celje — proti usnesení říšské rady — každého Slovana v Rakousku musí zaraziti. Nesmíme se tedy konejšiti nijakými sliby ani slovy! Němci jsou sobečtí, pánovití, národně výstřední a vláda je hýčká a jim přeje! Krušná to bude práce, dobýti práv našich. Při nás musí býti i rozhodnost i neustupnost i obezřelost, kteraž se ani změny cesty lekati nesmí!

S kým budeme jednati, viděli jsme nejlépe v posledních chvílích posledního zasedání!

Prohlášení Koerbrovo na interpellaci posl. Klofáče dává jasně na jevo, že ministerstvo jeho, kde bude moci, bude působiti proti nám a že s největší ochotou převezme arangement, kdykoliv půjde o to, abychom byli zoškliveni nahoru, třebas maskoval Němce při provolání slávy Hohenzollerům. Prohlášení to svědčí však i o tom, že dr. Koerber daleko má k tomu, aby z plna chápati mohl pravé poslání Rakouska! Ježto nebyla připuštěna debata o odpovědi jeho, neuslyšíme hned tak autentický výklad jeho slov, která pronesl na větu, že Rakousko může býti silno jen při stejné spravedlnosti ke všem národům: „Zvěst slyším, ale víry není!" Poslanci naši budou mu musiti hned na počátku nového zasedání dáti příležitost, aby obšírněji o těchto slovech se vyjádřil.

Patrno, že dr. Koerber, kterýž jest dnes v postavení bezpečném, požívá důvěry mocnáře, pokládá se za jediného, kdo by vyrovnání s Uhry provésti mohl, nejen naším přítelem není, ale i nestranností

k nám nevyniká. Když jest sevřen a donucen, povolí, ale i tu hledí pak, aby Němcům buď stejnou výhodu neb jinde lepší opatřil. Ti nemají v něm přítele, ale obstaravatele všech svých potřeb!

Muž ten prováděti bude vyrovnání rakousko-uherské, při němž neb lépe před nímž nutno vyříditi palčivé otázky České! Našemu poselstvu nebude bojovati pouze s rozkácenými Němci, ale též s úlisným, jemným na pohled a milým prostředníkem, kterýž v srdci svém chová snad ještě větši nenávist proti nám než Wolf a Schönerer, ale jen v případech velice řídkých nedovede jí zakrýti!

Konec zasedání jevil veliký chvat a nepokoj! Jest věru na považenou v takové době dáti na pořad jednání o důležitých zákonech, jakým byl ku př. zákon o ručení elektrických drah pouličních! Kdyby nebylo poslance dra Pantučka, kterýž věcnou řeči svojí napomínal sněmovnu, ač marně, k rozvaze, byl by zákon ten přijat bez debaty! Co to může míti za následek při zákonu tak důležitém, snadno pochopiti! Však nebylo to jen ve případu tomto, kdy naši poslanci čistě věcné debaty do sněmovny přinášeli, což nutno výslovně podotknouti!

Sotva zavřela se brána parlamentu vídeňského, svolány sněmy zemské, z nichž nejvíce práce před sebou má sněm našeho Království! Krátká jest doba, kterouž mu centralismus poskytuje k vyřízení nejnutnějších záležitostí a jest to mimo to doba velice nepříznivá! Zklízí se sena, v krajinách řepných plno práce a za krátko nastanou žně a v té době naši venkovští poslanci mají se věnovati práci veřejné, když před tím po celý rok byla jim údělem v té příčině nucená zahálka!

Leč s tím nutno se smířiti a hleděti co možná nejvíce vytěžiti i v této krátké době! Odpadnouti musí vše, co by jakkoli jednání sněmu rušiti neb zdržovati mohlo, zvláště třenice osobní, k nimž by mohlo obsazování míst zemských úřadů příčinu zavdati!

Na Moravě praeludiem ku sněmování bylo vystoupení strany lidové ze společného klubu, k čemuž příčinu hledati v neblahém působení strany klerikální, zvláště arcibiskupa Kohna! Trpělivost s jeho jednáním přestala odevšad a zvedá se proti němu energický odpor! Na lidové straně bude nyní, aby věc národní škody neutrpěla, což se jí při udržování dobrých styků se stranou staročeskou snadno zdařiti může!

Z ostatních sněmů budí pozornost sněm tyrolský! Tam chystá se oddělení správy vlašské části Tyrol od německé za současného „zachování celistvosti země." Sídlo vlašské správy (zemské, školské i finanční), má býti v Tridentu a německé v Innomostí. V budoucnosti věc ta vésti musí k úplnému rozdělení země, třebas by se Němci tomu dosud bránili, chtějíce zachovati jednotný sněm v Innomostí a nedopouštějíce pro nynější čas v něm ani zvláštní kurie vlašské a to pouze pro věci čistě hospodářské, nikoli tedy k účelům zákonodárným. Naši Němci jsou ve příčině té ovšem na stanovisku zcela jiném, ti požadují pro sebe úplné rozdělení země již nyní a kurie žádají právě k účelům zákonodárným, ve kterézto příčině nechtějí býti na „méně cenných" závislí.

Haličský sněm vyznačuje se snahou „Kola“ umlčeti každý projev proti „malborské“ řeči Viléma II. Oproti té přestává však každý ohled a jest všeliké politisování naprosto nemístné.

V poměru k Uhrám nenastalo vyjasnění, ač velmi pilně vyjednáváno. Již v době zasedání delegací, kteréž i letos pensum své obvyklým způsobem vyřídily, i po jich ukončení namáhali se oba presidenti o shodu, kteréž nedocíleno! Dr. Körber, soudě dle přestřelky jeho oficiosů s maďarskými, cítí se proti svému uherskému kolegovi!

Otázkou však jest, potrvá-li sebevědomí jeho, až půjde do živého! Může za sebou míti pouze Němce a to je oproti Uhrám garda málo statečná. S reky, kteří po léta prohlašovali, že povolí sebe horší vyrovnání Uhrům, jen když Slovanům v této říši jich práv se nedostane, pan dr. Körber vyrovnací kampaň sotva vyhraje.

Z a h r a n i č n í:

V popředí stojí A n g l i e, kteráž připravujíc se na slavnosti korunovační dosáhla toho, po čem celá veřejnost její toužila a uzavřela mír s Bury. Tito obětovali samostatnost státní za mír a blaho svých rodin! Hmotně bude o ně Anglií postaráno — ač-li se slibům se strany „vítězné“ dostojí. Tak skončila válka, ve které malý národ konal divy udatnosti, ukázal se býti nepřítelem úporným nad jiné vytrvalým a při tom šlechetným ba vznešeným ku svému odpůrci, kterýž jednal s největší brutálností, musil však ustoupiti přemoci a hmotné síle. Přestaly jiho-africké republiky! Existují nyní jako anglické kolonie! Moc Anglie nepopíratelně upevněna přes to, že válka ukázala slabost její ve válce pozemní! Kéž pod vládou anglickou mohou Burové pěstovati svoji národní individualitu zápolíce se svými podmaniteli na poli osvěty jako dosud na poli válečném!

V Anglii nastati měla slavnost korunovace krále, jehož vážná churavost ani oficielními kruhy se více nepopírá. Se všech stran sjížděli se zástupové korunovaných hlav, aby účastni byli slavnostního aktu. V poslední chvíli slavnost odročena a dle všech známek místo slavností korunovačních snad v krátké době postihnou Anglii slavnosti smuteční. Rakousko zažilo při tom přičiněním pp. Maďarů malou politickou aferu, kteráž jest zajímavým dokladem zvláštních poměrů této říše. Arcikníže František Ferdinand vybral si za průvodce po jednom šlechtici z Čech, Haliče, Uher, Moravy a Dolních Rakous. To pobouřilo Maďary, kteří nemohli snésti, aby jejich Festeticz byl na roveň postaven hraběti Buquoy-ovi neb knížeti Sapiehovi — proto ostré interpelace a na to chlácholení a výklad, že se tu nejedná o zastoupení federalistického Rakouska, že to náhoda! Uhry, že budou jako samostatný stát vedle Rakouska representovány! — Našim centralistům vystoupení Uher lahodí! Tím prý každá myšlénka federalistická u nás musí býti umlčena! Mohou býti klidni. Nás podobné věci nerozruší, my víme dobře, že p. hrabě Buquoy může zastupovati Čechy jako Horní Rakousy, neb jinou zemi německou!

Francie má nové ministerstvo. Waldek-Rousseau odstoupil a sestaveno ministerstvo, v jehož čele stojí senator Combes a jehož nejvýznačnějším členem bez odporu jest Rouvier, ministr financí, bývalý panamista!

Ministerstvo má ráz radikální — dle prohlášení předsedova půjde ve šlépějích Waldekových.

Zvláštností jest, že socialisté, ač zastoupení v ministerstvu ztratili, budou je bez podmínky podporovati! Vláda nová nemá tak silnou stranu ve sněmovně, ani tak jednotnou, aby se nemohla očekávati překvapující, ve Francii však snadno možná změna, kteréž Waldek-Rousseau tak dlouho dovedl se vyhýbati.

Rusko po návštěvě Loubetově mělo nového hosta v knížeti Ferdinandovi Bulharském. Kníže Ferdinand přijel se svým ministrem Danevem a politický význam cesty jeho nijakž se nepopírá! Postavení Ruska na Balkáně se tím ponenáhlu, ale jistě upevňuje, což jak patrno, uspořádání poměrů tamnějších jest jen na prospěch! Klid letošní v Makedonii — utišení bouří albanských, jsou toho důkazem! Požehnáním pro národy slovanské by bylo, kdyby se Rusku zdařilo položiti pevný základ míru mezi Srby a Bulhary.

Německo a jeho hlavní representant Prusko v poslední době jest ve znamení vyhlazovacího boje proti Polákum. Na vyvlastnění Poláků pode jhem pruským úpících povoleno nové čtvrt miliardy! Posavadní postup Bismarkem započatý, zdá se býti nynějším Germánům příliš volným. Chtějí již co nejdříve vlastním zrakem patřiti na to, jak kolonisováno bude Pozňansko a celá východní hranice říše německé, povolují tedy prostředky mnohem vydatnější než dosud. Ve sněmu mluví se o tom s cynismem, který u nikoho neponechává pochyby, že se Prusku jedná o úplné vyhubení všech Poláků. Že myšlénka ta ovládá veškeré kruhy, dokázala řeč Viléma II., pronesená při dokončení obnovy Marienburgu!

Hnutí mezi všemi Slovany, kteréž řeč tato způsobila, svědčí o tom, že jí bylo dobře porozuměno! Hájiti německý ráz a mrav se to jmenuje a hubení národů slovanských to ve skutečnosti jest.

Řeč ta ve spojení s předlohou na vyvlastnění polské půdy ukazuje zřejmě, co možno nám od Německa očekávati. Pro naše poměry smutnou známkou jest, že bylo možno na Rakousko podobné vyzvání adresovati, smutnější však jest úkaz, že na to nebylo po zásluze odpověděno, naopak, že vzepření se tomu ze strany poslanecké bylo až nedůstojným spůsobem zakřiknuto. Takovým spůsobem ovšem Rakousko pravému poslání svému nedostojí . . .

V Praze 26. června 1902. —y—

Redaktoři: Prof. Dr. E. Frida (Jar. Vrchlický), prof. dr. B. Raýman. — Vydavatel E. Beaufort.
Tiskem E. Beauforta v Praze. — Nákladem vlastním.

CALDERONOVO NÁRODNÍ DRAMA ŠPANĚLSKÉ.

Glossy k Vrchlického překladům.

Píše FRANT. SEKANINA.

Dle Körtingova rozvrhu dějin literatury španělské připadá právě *třetí periodě*, která zabírá okrouhle XVI. a XVII. století, onen velkolepý rozmach tvůrčích perutí uměleckých, znamenaný nejen rozvlněním se citů lyrických a zvýšením uměleckého významu subjektivní lyriky (Castillejo, Mendozo, Herrera, de Villegas a j.), nýbrž i v románě (Cervantes, Montalvan a j.) a později zejmena v dramatě přinesla tato „zlatá doba španělské literatury" neskonale bohatou žeň. Lesk písemnictví byl ovšem reflexí slavných dnů zmahající se říše, která zejména sňatkem Isabelly Kastilské s Ferdinandem Aragonským, jemuž následovalo ovšem splynutí obou zemí, nabyla mohutného jádra. Některými vnitřními organisacemi, dobytím Neapole, Navarry i mohamedánské Granady zvýšena skvěle moc španělské říše, k jejíž nadobyčejnému rozkvětu dopomohla nemálo i nově dobytá Amerika svými bohatými poklady. Za Karla I. dospěla její moc ovšem svého kulminačního bodu, a ač jeho nástupcové (Filip I., III. a IV.) nedovedli se na této výši udržet, hlavně následkem nešťastných válek, a ačkoli moc říše byla pozvolna podlamována, přece jen jakousi setrvačností v následování dobrých příkladů zůstalo u dvora panovnického i na dále vyhraženo umělcům vynikající místo a podpora umění se strany vládní se nezmenšila. Právě Filipu IV. přináleží velká zásluha, že se otcovsky ujal Calderona, zabezpečiv mu bohaté zdroje příjmů. Totéž, ovšem že v poněkud jiné formě, děkuje „Fénix básníků", předchůdce Calderonův a první zakladatel národní sceny španělské, Lope de Vega Carpio, Filipovým předchůdcům.

Španělské národní divadlo, pokud je mu ovšem tento název opravdu přilehavý, počíná Lope de Vegou (1562—1635)

a končí už v XVIII. století posledními navazateli jeho, Zamorou a Cañizasem. Vše, co předcházelo, dlužno charakterisovati pouze jako nesmělé tápání, hledání cest i steziček, po nichž později hrdě a vítězně se přehnali ořové Vegy a Calderona. A vše, co zase následovalo, bylo jednak už vybledlým stínem nacionálního dramatu, jednak novým hledáním a snažením se, ne však už po originalitě, ale po napodobení vzorů francouzských a německých. Neposlední ovšem příčinou bylo tu rozpoutání se revoluce francouzské a rozvětvení železnic a telegrafů, což vše strhalo hráze mezi jednotlivými národy Evropy jak v ohledu politickém, tak i kulturním. A protože literatura všech národů je vlastně mluvčím snah i cílů jejich v té či oné době, bylo zkosmopolitisování literární produkce španělské vlastně požadavkem pokroku. Počal velkolepý zápas obrozování a prohlubování uměleckého, artistické ekonomičnosti a invence, moderních názorů scenerie a celkové plastiky. A ačkoli odvrátili se umělci od národního jádra svých domácích vzorů a přiklonili se i tu ke kosmopolitismu cizích předloh (Echegaray, Don Pedro Antoni, Alarcon), zúrodnili nicméně svou práci dobrodiním nových krás. Nacionální drama Vegy a Calderona zůstává tu však neskonale bohatým pokladem pro další snahy pronikavého umění, které oplodněno novou esthetikou a krásou moderní, znovu z nich zburcuje plamen života.

Schválně jsem vypočetl některé elementy umělecké, abych takto negativně charakterisoval nedostatek a hlavní vadu starých španělských dramat. Jsou to ovšem nedostatky, jichž nápadnost byla teprve průběhem nových dob vystupňována; pohlížíme-li na ona díla očima 17. století, spatřujeme v nich význačný typ filosofického, uměleckého i mravního nazírání té doby, zcela odpovídající životu podivuhodného národa, na vypěstování jehož racy pracovali Iberové s Kelty vedle Římanů a národů maurských. Bojovnost a hluboká zbožnost na jedné straně s překvapujícím rysem vznětlivé dobrodružnosti a společenské intriky na druhé byla vrozena docela oběma představitelům zmíněného dramatu —: jaký div tudíž, že i jejich dílo je jimi charakterisováno. Vedle nich ovšem, představujících dvě centra umělecká, takřka dvě periody částečně v sebe zasahující a splývající, stojí ještě řada epigonů, tu i tam odlišnějších. Celkem uvádí se obyčejně šestero dramatických koryfeů, jejichž díla mohou slouti typickými. Lope de Vega je

mnohdy drsný, nepříliš vybíravý ve volbě látky, často projevují jeho dramata i malou sepjatost dějovou a neorganičnost episod, oba jeho následníci, Gabriel Tellez a Juan Ruiz de Alarcon, ač užší, přece zjemňují svoje umění: první ušlechtilejší volbou látek, druhý disposicí a provedením. Calderon stojí umělecky nejvýše, avšak překračuje již hranici esthetického tvoření přílišným libováním si v napínavosti děje za každou cenu; Francisco de Rojas representuje už první sklon úpadku: jeho dramata i malou sepjatost dějovou a neorganičnost episod, Augustin Moreto podává jinou variantu úpadkovou: napodobení dřívějších látek ve velkém, v čemž mu byl ovšem jeho mistr Calderon dobrým učitelem.

Vzácný výběr, jakým řídil se Jaroslav Vrchlický při svojí záslužné práci překladatelské, podav nám už v prvé desítisvazkové serii typické ukázky celé Calderonovy hry, umožňuje nám náčrt, třebas jen povšechný, o povaze španělského národního dramatu. Jak známo, rozdělena je veškera dramatická činnost Calderonova několikasměrně: mezi jeho asi dvěma sty zachovanými pracemi jsou četné tragédie, dramata obsahu náboženského, dramata historická, mythologická, kusy konversační, rytířské a romantické vedle četných autos, jimž stařičký mistr na konec života přiřknul prioritu. Ve výboru Vrchlického v I. serii nacházíme z tragedií „Lékaře své cti", z dramat historických „Dceru vzduchu" a „Velkou Zenobii", z mythologických dramat „Sochu Prometheovu", z romantických a konversačních kusů „Dámu skřítka" a „Život je sen", z rozkošných jeho autos konečně je tu „Kvas Baltazarův", „Posvátný Parnas" a „Korunovaná pokora rostlin". Pro druhou serii uchystány jsou už v rukopise jiné typické ukázky, jimiž se jednak jmenovaný výbor podstatně doplní, jednak prohloubí a zpestří. Všimněme si některých blíže.

Slavná truchlohra LÉKAŘ SVÉ CTI (El médico de su honra) je prostým zpracováním stejnojmenné hry Lope de Vegovy. Konstruktivně jest jí téměř otrocky podobna, pouze řeč její je plynnější, mnohou okrasou zdobena, patrný vliv romantika Góngory. Stručný děj asi je tento: Infant Don Enrique padne s koně při honbě a omdlí. Přenesou ho do blízkého domu, jehož majitel se byl zasnoubil s Doňou Menciou, bývalou milenkou infantovou.

Nastává velké překvapení na obou stranách. V tom přichází manžel Mencie , Don Alfonso Gutierre a nedbaje zmatku a poznávaje situaci, nabídne Enriquovi průvod do Sevilly. — Následuje scéna v Seville v paláci bratra infantova, krále Dona Pedra. Zahalená Doña Leonora přijde žalovat na Gutierra, že jí sliboval manželství, že však se zasnoubil s jinou. Král vinníka podrobí výslechu, jehož výsledek je však souboj mezi ním a důvěrníkem Enriquovým, Donem Ariasem, jenž byl příčinou, že Leonora byla opuštěna. Pro porušení řádu zatýká však král oba zápasící, čehož využije infant k noční návštěvě Doňi Mencie. (Jednání I.).

Infant je v noci překvapen D. Gutierrem, jenž tajně prchl z vězení, je ukryt Menciou a obratným manévrem se zhasnutím světla, když celý dům se sběhl pronásledovat fingovaného zloděje, šťastně zachráněn. Při obchůzce však najde Gutierre zlatou dýku Enriquovu, nové podezření se ho zmocní a odchází znovu ke dvoru krále. V noci se vrací, přeleze zeď a najde svou paní spící v zahradním stanu. Zhasí světla a chtěje se dozvěděti pravdy, po tmě se vydává za infanta. Blahovolnost Mencie potvrdí jeho podezření. (Jednání II.).

Král dovídá se o záletech infantových a vypudí jej za hranice. Doña Mencia, obávajíc se, že odchodem Enriquovým její čest bude všeobecně pokálena, píše list infantovi, aby neodjížděl. Žárlivý manžel ji překvapí, uzavře v ložnici a přivede lazebníka, jenž jí pustí žilou, aby vykrvácela. O všem se dozví král a nad mrtvolou Mencie nabídne Gutierrovi, „lékaři své cti“, ruku Leonořinu, kterou tento přijímá.

Schválně vypisuju stručný obsah dramatu, aby nabyl čtenář jakéhosi obrazu o dramatických názorech Calderonových v ohledu truchlohry, jejíž typem jest právě projednaná. Zásluha invence a většinou i disposice její přináleží ovšem Lopemu. Nicméně nalezáme tu celou řadu odchylek závažnějších i méně důležitých, z nichž zejména tragická vina Mencie, ač přece jen ne dosti motivovaná, vysvítá určitěji. Několik vložek rázu vnějšího podmiňuje přirozenější tok hry, její větší kondensovanost i pestřejší interes, komická figura sluhy Coquina osvěžuje a mírní některé nepřirozenosti. Přes to, nehledě ovšem k řeči dramatu vznešené a malebné, zdá se, že zásluha Calderonova přece jen je tu dosti nepatrná při srovnání s ostatní jeho tvorbou, odnášejíc se více k zevnějšku a scénickému podání.

Z dramat historických zaslouží si plně svoji slavnou pověst dvojdílná DCERA VZDUCHU (La hija del Ayre), zavádějící nás v mythickou dobu královny Semiramidy. Její historie tu podána neskonale mocným a vznešeným způsobem a její podivuhodný charakter vyzdvižen grandiosními přímo rysy. Už když ještě je starým žrecem Tiresiem v jeskyni držána, mocně tryská její veliká vůle; když ji vojevůdce Menon osvobodí, miluje ho z vděčnosti, opustí však jeho lásku, když zpozoruje, že by se její ctižádost daleko větších výsledků dopjala s nabízenou rukou krále Nina. Teď vzepnou se její myšlenky tak vysoko, že ani ptáci, kteří jí jméno dali, jí nestihnou svými perutěmi: Král jako choť jí nestačí, chce sama vládnout. Otrávením manžela dociluje splnění svých snů, však nevděčný národ chce míti vládcem královice Ninya, jehož uvězňuje tudíž Semiramis a využitkovavši nápadné podoby jeho se svojí, vládne jeho jménem za muže přestrojena. A jde bojovat. Však tu ji zastihne Fatum: nespočetnými šípy zasažena klesá. Poslední její okamžiky jsou chvílí děsných vidění, kdy kráčí před její zrakem řada obětí: nevděk k opuštěnému Menonovi, otrávení manžela, uloupení trůnu jeho synovi. Toto místo je opravdu Shakespearovské síly a dramatické mohutnosti, jedno z nejvelkolepějších této veliké skladby.

VELKÁ ZENOBIE (La gran Cenobia) je drama asi podobného zabarvení dějového, nicméně je ideově i formálně daleko menší ceny. Projednávajíc pestré osudy krásné palmyrské královny Zenobie, která r. 272. po Kr. byla zajata římským císařem Aurelianem, oplývá překrásnými místními passážemi, které svou silou plně upomínají na drama o Semiramidě. Ale na celek nelze pohlížeti, leč jako na roztříštěnou fresku, barvitou a živoucí, zničenou nespočetnými trhlinami. Snad je to jediné z přeložených dramat, kde děj se Calderonovi tak příliš pod rukou bortí. Zejména II. dějství, kde rušně je líčen boj Zenobie s Aurelianem, zdobeno je nescénickými vložkami, nejadrně a velkle probíhá, nemajíc dramatického tempa, hojnosti bezdůvodných episod jsouc zatíženo. V tom ohledu možno jen poukázati na scénu s římským vojevůdcem Deciem, kde vleklá filosofující otázka Zenobie zabíjí řadu drahých okamžiků, jichž využitkování bylo tu strategickou samozřejmostí.

Přímo lyrickým dojmem operního textu působí velká slavnostní hra mythologická, kterou 80letý básník rok před smrtí

napsal a již dal prostičký název SOCHY PROMETHEOVY (La estátua de Prometeo). Hra dává pronikati Calderonově hluboké znalosti mythologické, ač jeví se tu dosti četné odbočky, k nimž se i v historii básník rád uchyloval. Bohyně Pallas Athéna a Minerva, ač ve skutečnosti božství jedno, krutě tu proti sobě bojují; drama vlní se titany i bohyněmi, lidem, pastýři i pastýřkami, jest hluboce symbolické, plné personifikací a mythologických záhad. Ideovým jádrem jeho je známá báje o světle Prometheem lidstvu od bohů přineseném (zde sluneční paprsek).

Ale co tu mile překvapí: zvláštní rys rozkošné důvěrnosti mezi hercem i publikem v hledišti rozlévá se nade vším. Zvláště četné sceny lidové, sbory a popěvky, podané řečí kvasnou a burácející, nanejvýš přilehavě přizpůsobenou rozpoutanému hlaholu radujícího se venkovského lidu, hemží se naivnostmi a něžnými odbočkami, které přivozují milé a sladké zdůvěrnění celku. Řek' bys, že básník čarovným prutem svého umění bohy tu s lidmi sbratřil — a proto ono kouzlo radostné intimity vše změkčilo. Je to rozkošná pohádka bohů, odehraná na zemi v hlubokých strží hor a na jejich nebetyčných vrcholcích.

K dramatům konversačním poněkud romantičtějšího obsahu počítá se ŽIVOT JE SEN (La vida es sueño), napsaný dle všeho v mladých letech básníkovy tvorby, jak řeč květnatá, mnohde až hluše manýrovaná o tom svědčí. Látka je patrně vlastní invence Calderonovy, alespoň nebylo dosud k ní přiměřeného vzoru nalezeno. Poněkud analogické idee nacházejí se sice v arabských pohádkách *Tisíce a jedné noci,* v Boccacciovi i jinde, nikde však v plném rozsahu.

Jak již řečeno, dikce je poněkud zkažena Góngorismem a neméně vadí, že celá episoda Rosaury je vlastně za vlasy přitažena. Výborná disposice děje však právem zaslouží, jako velkým dílem u všech dramat Calderonových, bezpodmínečného podivu, neméně i filosofické projednání základní idee, že totiž i nejmoudřejší muž — zde polský král Basilio — nejen nezamezí špatnou svojí taktikou nebezpečí jím postřehnutého, nýbrž že je přímo i na vlastní hlavu přivolá. Obsah této nejvíce snad oblíbené hry jen krátce uvedu: Polský král Basilio dal vychovati svého jediného syna Segismunda v odlehlé věži přísně uzamčeného, poněvadž jako hvězdář a učenec dočetl se v horoskopu synově, že bude tento nejen nejšpatnějším vládcem

pod sluncem, nýbrž že i svou nohou oteckou šíji zdeptá. Dříve však, než odevzdá vládu svému synovci Astolfovi a neti Estrelle, chce se posledním pokusem přesvědčit, zda horoskop děl pravdu: opije syna a na oko jej prohlásí králem, očekávaje, jak si princ bude počínat. Jak ovšem ani jinak možno nebylo na základě převrácené výchovy, chová se Segismundo jako divé zvíře, shodí jednoho z dvořanů z balkonu a útočí na dvorní dámu; i k samotnému otci se chová bez jakéhokoli respektu. Otec jej tudíž poznovu zavře do vězení, načež je za krále proklamován Astolfo. Ale lid se vzbouří. Tu je princ po tuhém odporu vysvobozen a starý král sesazen s trůnu. Segismundo se rozpomene svého prvního povýšení, jež mu dnes jako ve snu připadá, překoná svoje zvířecí náklonnosti obávaje se, aby i dnešní nastolení nebylo pouze snem. Počne ctít svého otce, nabídne ruku Estrelli a zasnoubí Astolfa s dcerou svého vychovatele Clotalda, Rosaurou, která jim byla kdys v Moskvě svedena a opuštěna.

DÁMA SKŘITEK (La dama duende) je rozkošná veselohra, která ve výboru Vrchlického výborně zastupuje řadu podobných prací, kde „mechanismem dveří, tajnými vchody, dvojím východem, přestaveným nábytkem atd. docilují se situace komplikované a veseloherně vděčné.“ Z obsahu stačí uvésti jen to nejnutnější: že totiž Don Juan z Toleda pohostí ve svém domě přítele Dona Manuela Enriqueza, aniž mu poví, že i jeho sestra tajně v onom domě bydlí; že tato sestra Doña Angela, rozkošná vdovička dobrodružství chtivá, vnikne pomocí otáčivé skříně do pokoje hostova, kde mu lístky pod podušku klade, kufříky i listovní zásuvky prohledává, stále se zjevujíc a stále mizíc — a to vše při zavřených dveřích — tak že Don Manuel na konec už ve skřítka věřiti musí; že konečně Doña Angela tak daleko pokročí se svojí smělostí, že hosta i do svých komnat vláká, načež jsouc překvapena bratrem, jen Manuelovou duchapřítomností se zachrání, když jí tento ruku nabídne.

Všecky intriky jsou tu nanejvýš zručně zosnovány, děj pestře nahozen, svěží a řízně prováděný. Původem svým spadá kus asi do r. 1625., tudíž ještě v mladá léta básníkova, proto nepřekvapí nás ta výtka zmíněného již góngorismu, snad ještě patrnější, než v dramatě *Život je sen*. Calderon si byl vědom těchto přestřelků, které mu byly, někdy dosti neomaleně, vytýkány ještě za živobytí. A má se za to, že právě ony, zveličené konečně i v představách básníkových, odvrátily na konec jeho lásku od prvotní tvorby a při-

klonily ji k oněm hrám náboženským, *autos* zvaným, které bývše provozovány na různé svátky církevního roku, připínaly se k nim určitými symbolickými vztahy. Tato auta, jinak Božítělové kusy zvaná, jichž se celkem 73 připomíná, založila ostatně i popularitu Calderonovu. Překladatel vybral z nich 3 typická:

KORUNOVANÁ POKORA ROSTLIN (La humildad coronada de las plantas) je roztomilá drobnůstka, jejíž motiv je vzat z paraboly Jothama v Knize Soudců, kapitola IX. 8—15. Básník personifikuje tu různé keře i rostliny, zastupující ctnosti i nedostatky lidské. Na výzev andělů nastává duševní zápas mezi nimi, načež zvítězí konečně vinná réva a pšeničný klas, v čemž nutno spatřovati narážku na chléb a víno Páně.

KVAS BALTAZARŮV (La cena de Baltazar) je rozhodně nejkrásnější auto Calderonovo, vynikající silou slova i velikostí myšlenky. Je přirozeno, že četná allegorie a symbolika, hlavní páka těchto náboženských skladeb, vylučují živou dramatičnost a účinek je tu mnohdy jen čiře poétický. Zde je těchto nedostatků nejméně, poněvadž nečetné allegorie, „Modloslužba" i „Marnivost" představují tu manželky Baltazarovy, „Myšlenka" pak značí jeho dvorního šaška. „Smrt" zjevovala se divadelně tentokráte vždy jakožto určitá osoba a Baltazar sám zrovna jako mohutná postava proroka Daniela jsou historické figury. Tato plastičnost už není údělem POSVÁTNÉMU PARNASSU (El sacro Parnaso), kde rovněž nalézáme velikou řadu personifikovaných abstrakcí (zde zase různá náboženství) a kde pouze několik historických postav, více méně mythických (Sybilly, Sv. Ambrože, Jeronýma, Augustina atd.) budí dojem opravdu dramatičtějšího života. Ze všeho patrno, jak se Calderon ve svých náboženských hrách uchyluje k allegorii, nicméně vysvitne už při sebe zběžnějším názoru, že dramatičnost tím trpí. Auta Calderonova jsou posvěcena tradicí a pouze jejich poétická výše je činí neskonale milými. Všecko, co jim ve Španělsku dodávalo života a zkypření, tance, zpěvy i hudba, jsou právě okolnosti, kterých má opravdu umělecké drama naprosto postrádat. Pokud se řeči týká, spadají téměř všecka v mužný a stařecký věk básníkův, kdy veškera tvorba je charakterisována mysticismem a hloubkou filosofie náboženské. Estilo culto (přepiatý sloh) tu mizí, výraz je pokud možno praegnantní, mluva čistá, ač obrazná a často hluboce ztajená. Jejich kouzlem je vzácné náboženské vznícení,

jímž uchváceni jsme i tehdy, kdy nemožno se nám ztotožniti s morálkou. Jejich vznešený a šlechetný ráz jímá, jejich fantasie, ač vždycky rozumem a tendencí řízena, přímo povznáší.

A shrneme-li poznatky, získané ze studia uvedených dramat, v celek, překvapí nás v prvé řadě veliká vážnost autorova. Osobní charakter básníkův byl neskonale hlubší, než povaha Lope de Vegy, Moreta a j. zástupců národního dramatu. Vysvítá to zejmena z uvedených posvátných her, nicméně i historická a mythologická dramata jsou tu důstojnými svědky. Vážnější pojetí, než s jakým se shledáváme u Lopeho, bylo tu, ostatně již i dobou diktováno. Z prvu naivní, mladistvou fantasií zkypřený názor rozkvétající dramatiky béře už u Calderona na sebe roucho umělecké účelnosti a životnějších poznatků. Snivost i perutná mohutnost představivá řízena tu už rozumem a hlubokým smyslem. Tyto mohutnosti hrají u Calderona podobnou roli, jakou u Lopeho vynalezavost a mladistvé srdce.

Zkoumáme-li tři hlavní požadavky dramatu, totiž děj, charakteristiku a řeč, jak se jeví v básníkových dílech, docházíme asi těchto výsledků: nikdo nepřekonal Calderona v *technice děje*. I ty nejspletenější situace, s nimiž je nám se utkati v různých veselohrách zejména, jsou svěží a průhledné koncepce, nejdivergentnější linie jsou sváděny k jedinému středisku. Tato stránka je výslednice eminentně uměleckých schopností básníkových a bylo jí u předchůdce Lopeho jen někde a to ne zcela úplně docíleno. Proti tomu ovšem nesmíme zamlčeti, že exposice bývá nesmírně zdlouhavá, často až v dojem jakési parádní řeči zabíhající. Z četných narážek soudíme, že Calderon si byl vědom této vady, nicméně nevystříhal se jí, považuje vše asi za jednu z licencí genia, jimiž jeho tvorba v několikerém směru přímo oplývá.

Pokud se *látky* týká, nelze souhlasiti se vším bezpodmínečně. Umělec činil tu dosti četné ústupky básníkovi sensace chtivému, jemuž zájem obecenstva nebyl poslední starostí. Rovněž originalita děje pokulhává, jak už bylo stručně poznamenáno, a snad by byla tato okolnost ještě nápadnější, kdyby se bylo zachovalo oněch asi 1500 dramat Lopeho, jež byla asi Calderonovi známa. V této příčině byl básník nesmírně laxním: uvádí se na př. jeho kus *Los Cabellos de Absalon*, jehož druhé jednání je doslovným opisem třetího aktu Tirso de Molinova dramatu *Venganco de Tamar*. Naše vzpomínka při rozboru Lékaře své cti je rovněž výmluvná.

Charakteristika dramat je mistrná. Dlužno však připomenouti, že básník rád vyhledává povahy již vyhraněné a na krajních křídlech lidských vášní se pohybující. Nelíčí nám lakomců, lidí nábožensky vlažných, prudních a pod.: v jeho kusech setkáváme se s vášnivou láskou a hořící nenávistí, s vysoko vznícenou počestností a nezištnou velkomyslností, s odvahou zločinu a statečností. Calderon bývá často srovnáván s mistrem mravoličné a charakterní veselohry Molièrem — tato okolnost jej však staví ve zcela jiná světla.

V otázce *řeči* zaslouží zmínky, že si Calderon utvořil vlastní svůj odlišný sloh. Jeho starší díla jsou kypící a bouřná svým stylem, místy ovšem góngorismem pokažená; díla pozdější zbavují se této vady, jsouce význačna pravým opakem. Jeho slohu zmocnila se ostatně celá pozdější skupina mladších dramatiků, která jest jím charakterisována. Ze zvláštností do očí bijících velmi rád užívá Calderon na př. opakování vět stejného obsahu, famosních výkřiků a citoslovcí, rád kupí stejnoznačné sentence a stranou mluvené parenthese; vše to je ovšem duchaplně vypočteno na umělý effekt a často na zvýšení nálady, působíc dojmem jakéhosi milého bengálu v ušlechtilém významu. Význačnosti tyto jsou téměř veskrze s velkou logičností prováděny a v příčině této bychom as marně hledali analogická místa jiných autorů.

Cítění básníkovo je hluboké a upřímné. Jeho náboženské názory nejsou seminárně vštípeny, jsou prožity a vážny. Pro něho bylo náboženství věcí srdce, vedeného rozumem; mnoho přemýšlel o tajemných jeho mysteriích a proto vše, co pronesl, nebudí dojmu naučenosti, nýbrž samostatného procítění. Calderon hloubá o cestách, které vedou k bohu, ale ne jako severan Faust, jemuž mlhy skepse zastiňují dráhu, ale jako ohnivě věřící oriental, vždy plný nadějí a tužeb. Ve svých tendencích se často básník vrací a snad v každém druhém dramatě najdeme reminiscence toho kterého základního motivu. Avšak podivuhodná je dovednost, s jakou dovede vždy Calderon s jakýmsi novým odstínem překvapit a novou obměnou zaujat. Jeho vynalezavost je v tomto ohledu jedinečná.

Genius Calderonův byl nanejvýš universální. Již dřívější hrubý výpočet jeho básnických druhů děl mnohé vyznačil, a přece ještě v něj nebyly zahrnuty četné kusy jeho všeobecnější komiky, jeho burlesky, předehry (loas), mezihry (Sainetes), romance, sonety, písně. Ač přes to nemá ovšem plodnosti Lopeho, přece jen zanechal

lepší koncentraci svých děl a svého eminentně uměleckého ducha větší počet mistrovských dramat, než jeho slavný předchůdce, a má-li býti srovnáváno mezi oběma, tu musí připadnouti koruna Calderonovi. V tom smyslu se už vyslovila kritika minulých století a mnoho na ní as v jádře měněno nebude, byť bychom při tom všem nemohli zamlčet, že nebýti Lopeho, ani neslavnější díla našeho básníka neuchvacovala by dnes tou měrou, jakou uchvacují.

V Žižkově v červenci 1902.

❁ ❁ ❁

ROZHLEDY.

PŘEHLED NÁRODOHOSPODÁŘSKÝ A SOCIÁLNÍ.

FINANČNÍ OBZOR.

Výhledy ven a rozhledy doma. Jest vhodno čas od času s individuálního našeho hlediska užšího vystoupiti na stanovisko vyšší a pozorovati čtyry světové strany hospodářských proudů. Tak do naší nížiny obklopené horami osobitých poměrů a zvláštností si přinášíme předtuchu nových směrů, pocit nových potřeb, kořist cizích zkušeností a direktivu pro své podnikání.

Mezi svými čtyřmi zdmi jdeme svým duchem na zkušenou. Vidíme právě tolik, kolik pochopí vyučený dělník na své cestě za vyučenou. On putuje po vratislavských strojírnách a na svůj dotaz u lože vrátného vždy slyší „stereotypní" odpověď: Málo práce. A totéž mu píše bratr horník z ostravského revíru: „Omezili šichty".

Je-li pro standart of life jedné hospodářské oblasti směrodatnou konjunktura oblasti druhé, jsou nám příznačny ony odpovědi práci hledajícím, ony odpovědi nezaměstnaného průmyslu, které jsou tak důležity, že snižují kurs cenných papírů a ztenčují majetek bohatství. Známost poměrů cizích hospodářských okrsků jest podmínkou správné ekonomie domácí. S tohoto hlediska jsou důležity výhledy do hospodářské ciziny, neboť v nich vidíme nejen cizí zkušenost, nýbrž i sobě radu. O hospodářských poměrech německých jest velmi zajímavým a přesným dokumentem projev representace berlínského obchodnictva.

Zpráva starších berlínského kupectva vyniká pozoruhodnými vývody o rozvoji bursy a peněžního trhu za minulý rok a charakterisuje tento jako rok odpočtu a dodatečné zkoušky obtěžkací, kdy výstřednosti minulé epochy svými poměry tak silné a tak dlouho trvající došly svého vyrovnání a smíru.

Průmysl ovšem se nadál, že zvláštní ona konjunktura potrvá svými příznivými okolnostmi ještě déle; většina podniků zvýšila svoji výrobu, zvětšila svoje závody a tak navzájem stupňovala poptávku a zaměstnanost tou měrou, že povšechná situace nabyla velmi utěšeného rázu, — a také tenkráte jako vždycky dříve příznaky blížící se krise zpočátku nebyly poznány a když byly seznány, nebylo jich dbáno. Neboť nebylo by zajisté krisí, kdyby je vyléčily výstrahy. A tak také na té cestě německé sráz krise se stal ještě příkřejším.

Tou dobou vznikala také obava o osud obchodních smluv a rozrušovala mysle, ještě více tlumíc zaraženou podnikavost, neboť německému průmyslu, který za posledních desítiletí se domohl netušeného rozvoje a vyspěl k takovému významu, na světovém trhu, jest životní podmínkou, aby mu světový trh plným dílem zůstal zajištěn, a dlouhé obchodní smlouvy, které by pokud možno stejnoměrně chránily zájem všech výrobních tříd, aby mu pro další kalkul a podnikání zabezpečily pevnou i bezpečnou postať.

Populárním jest bludný názor, že hospodářské emoce vycházejí z bursy. Ve skutečnosti sbíhají se tu pouze nitky a obráží se tu jako v dutém zrcadle všecky události na poli průmyslu a obchodu. Bursa jde s nadějemi a obavami výrobního světa, ona je však pouze cítí, leč nijak jich nevzbuzuje. Úpadek průmyslu a obchodu se zračil v úpadku bursy, ale tento byl dusledkem kalamity prvé a také pochybeného bursovního zákonodárství. Poklesloť berlínského trhu jest dokumentována nejen úhrnnými číslicemi obratů, které o milliony se ztenčily, nýbrž také likvidacemi firem bankovních i starých a dobou pověřených. Jedna po druhé se vzdává obchodu nejen v Berlíně nýbrž i na venkově nebo přechází ve filiálky bank a také z makléřských bank berlínských jedna ustupujíc z boje za existenci, likviduje, kdežto druhé dvě stěží rozdílejí výtěžek přiměřený všeobecným poměrům úrokovým. A to v době, kdy bursa londýnská přes válku, která již třetí rok tísnila Anglii, a zemi stála nesčetné oběti peněz a krve, stále šla cestou úspěchu, za nějž především může býti vděčna obchodům, které přicházejí z Německa. *Podnikavost zajisté vždy se obrací tam a tam také vyspívá, kde může doufati v úspěch.* Na úspěch ten jest nyní na německých bursách malá naděje.

Vedle londýnského byl berlínskému trhu oporou také trh americký. Zde trvá příznivá situace obchodní s malými přestávkami téměř ve všech oborech, kterážto okolnost dvojím důsledkem působila příznivě na německý průmysl a obchod. Předně bezpodstatnou se prokázala obava před zaplavením německého trhu americkými výrobky a dále naopak potrval vývoz přes Oceán. Tak bylo možno německému železářskému průmyslu, který nejdříve a nejvíce utrpěl, když odbyt uvízl, aby část svých zásob umístil v Americe, byť i s oběťmi. Třeba by hospodářské poměry severoamerické se zdály tak skvělými, přiznati dlužno, že v zemi vlastní jsou posuzovány dosti skepticky. Obrovské

stavby trustů do veřejnosti vrhají temný stín, a právě ti, kdo vynikají velkou zkušeností a obchodním rozhledem, seznávají velké nebezpečí v jednostrannosti onoho směru, který dále snad vloží všecky předměty obchodu do několika rukou; vyslovují obavu, že proti takovýmto snahám monopolisujícím se vzepřou trusty protivné a tak vznikne hospodářský boj všech proti všem, který otřese budovou světovou.

Výhled do budoucnosti by se zdál býti příznivějším. Povšechný posudek se stal klidným, krise jest považována již za překonanou a ačkoli se neukvapuje nadějí na počátek nové veliké a bouřlivé konjunktury, věří, že průmysl a obchod jdou lepším časům vstříc. Obecenstvo tuto důvěru dosvědčuje tím, že již nevyhazuje akcií průmyslových podniků za každou cenu jako činilo dřív, naopak, že již spíše zase kupuje podíly osvědčených společností; tak jen se stalo, že akcie uhelných dolů, hutních společností, strojíren a elektrických společností dnes na daleko vyšší úrovni stojí nežli před rokem. Ovšem přispívá k tomu velmi ústup úrokové míry, který vytvořil zcela jinou postať pro kapitalisování. Nadbytek kapitálu povznesl kursy především hodnot pevně súrokovaných a urovnal příležitost ku četným v nich obratům. Půjčky, které vydala německá říše, německé státy a mnohá města, se potkaly s velmi čilým odbytem, většina jich šla na dračku. Emise půjček ruské, bulharské konversní a vídeňské městské vykazují vesměs skvělý úspěch. Výhled do nejbližší budoucnosti našeho hospodářského života by nebyl nepřívětivý, kdyby nebylo starostí obchodních smluv.

Stejným průzorem do hospodářských poměrů domácích jako kritická zpráva starších berlínského kupectva je také referát vídeňské obchodní komory se stanoviska středu říše se rozhlížející nejen po událostech rakouských, nýbrž i světových.

Kdežto výroční zprávy rakouských obchodních komor, pokud bývají publikovány, se většinou zabývají poměry komorního obvodu, a všeobecných hospodářských otázek se dotýkají pouze tenkráte, mají-li přímé působení na průmysl a obchod dotyčného okrsku, jest snahou komory vídeňské ve všeobecném přehledu vylíčiti všecky vlivy, které působily na hospodářský život Rakouska, ať jej již povzbuzujíce nebo tísníce. Povšechný přehled onen ve zprávě právě vydané za rok minulý jest s to, aby vzbudil zvláštní zájem. Zpráva charakterisuje minulý rok především nedostatkem zaměstnání a nedostatkem důvěry v kupní sílu trhů a pátrajíc po okolnostech mezinárodní konjunktury pronáší závěr, že se nezlepšila ani v roce minulém. Z této nížiny stagnace vyniká toliko Amerika, kde koalice průmyslových závodů pečují o odbyt výrobku ohrožujíce odbyt náš nejen na půdě neutrální, nýbrž také na trhu domácím. Prozatím, dokud Amerika ještě těží v oblastech a posicích dosavádních, není nebezpečí americké invase ještě naléhavé,

neboť pod vlivem oné prosperity stoupá spotřeba domácí a dovoz do Spojených Států, a vývoz nemá dosud podnětu, aby vystupoval plnou silou. Americké nebezpečí celou hrozivou výší vystoupí před Evropou teprvé za obratu konjunktury, až nadejde nutnost za ztráty v domácí spotřebě hledati náhradu v cizině.

Hospodářská deprese se v Rakousku stala tím ohledem patrnou, že jest podnikati větší boj s úpornější soutěží ciziny. Důsledkem toho byl silný ústup vývozu zejména v polotovarech a hotových výrobcích téměř o 60 millionů a zvětšený dovoz v těchto položkách asi o 5 milionů korun. A pozoruhodno, že při tomto zhoršení bilance nese útraty jen průmysl sám, ježto vývoz surovin se stal větším. Vzestup tohoto vývozu však není dokladem rozkvětu, ježto byl na cizině vynucen nízkými cenami. Soutěží trpěl zejména průmysl chemický, papírnický, kožený, šperkový.

Hlavním vývozním odbytištěm Rakouska byly Uhry, avšak, jak se věci vyvinují, též o toto pole již budeme muset bojovat se soutěží států jiných. Jest tudíž záhodno, abychom pro své zboží hledali odbyt jinde. V postupu této myšlénky třeba konstatovati, že náš vývoz do Německa, Anglie, Francie, Švýcarska, Srbska, Belgie, Řecka poklesá a jeho postup že lze zaznamenati toliko do Ruska, států balkánských vyjímaje Srbsko a do Nizozemí. Na paměti především sluší míti *vývoz do Ruska.* Rusko se svým obyvatelstvem 130 millionů převyšujícím a jako sprostředkovatel obchodu s Persií jest pro sousední stát rakouský nejdůležitější oblastí vývozní. Vývoz do Německa a Uher snad se ještě zvýší, však v tomto poměru vzestupu klesne asi jeho výnosnost, země balkánské mají malou sílu kupní a ve příčině platební jsou málo spolehlivy. A tak logickým postupem myšlének význam Ruska pro nás vystupuje do přední řady. Nesnází tu jest kulantní eskont ruských směnek.

Kromě skrovných výjimek všechny odbory rakouského průmyslu se octly v nížině špatné doby. Nepříznivý tento stav jest ovšem také zaviněn poměry vnitřně politickými. Pro seznání proudů v rakouském průmyslu jsou velmi příznačny příčiny, které rakouské průmyslníky tak roztrpčily proti Uhrám. Jestliže rakouští průmyslníci proti přechmatům maďarským volali na pomoc vládu, nebyl to nijak chauvinismus rakouského průmyslu, nýbrž spíše úsilí, aby druhé straně byla připomenuta důležitost odbytiště našeho.

Nelze neuznati, že tíseň průmyslových a obchodních poměrů v obou projevech jest velmi plastická a jasná. Přesné stanovení berlínské, že obchodní smlouvy jsou postatí budoucnosti, nám svědčí o jasnosti situace tam a určitém cíli. Když pak u nás v době „politiky továren" jméno „podnikavost" jest tolik bráno nadarmo, zdá se frasí jeho definice ve zprávě uvedená, že podnikavost se vždy obrací tam a také tam jen vyspívá, kde jí lze doufati v úspěch.

— obratem této zkušenosti rozluštíme problem nečinnosti našeho kapitálu a jeho trnutí v záložnách.

Proč část svého bohatství nevkládáte v podnik? Protože nedoufám v jeho úspěch. A nyní slyšíme rekriminace do našich minulých projektů, jichž akcie nyní většinou „mají cenu nonvaleurů." Pro toho, kdo peněz potřebuje, nemají často ceny pražádné, protože si nelze ani na ně vypůjčiti peníze, ani je prodati i se ztrátou.

Sledujeme-li tyto vývody, shledáme, že oproti názoru berlínskému, že z bursy žádná hospodářská emoce nevychází, nýbrž v ní se toliko obrazí, u nás těžisko příštího podnikání kotví v v naší burse. Z onoho mrtvého bodu by měl vyjíti podnikavý život. Neboť jestliže majitel kapitálu nové papíry, až mu budou nabídnuty, odmítne, odkazuje se na zásobu starých „až tamty budu moci odbýti", — poskytněte mu k tomu příležitost. Když akciové společnosti trvají ve vesnické odloučenosti od tepny hospodářského ruchu, ani v nejmenším nedbajíce zájmu akcionářů, budiž těmto jasno, že si pomoci mohou sami. Každá valná hromada ať jest protestem proti znehodnocování akcionářova jmění, výčitkou indolence správní radě, návrhem na uvedení akcie na pražskou bursu. Touto svépomocí majitelů akcií proti správní radě akcie nabude trhu a s každou akcií bude na pražský trh uváděno také obecenstvo. A čím více akcií bude na domácí burse kotováno, tím více zájmu bude o ni, tím pro více obecenstva bude na ni interes. Po dlouhé době byla jednou taková akcie na burse neznamenaná (exot) na bursu uvedena. Obchod s ní byl ale dále uskutečňován mimo bursu. Na to se poukazuje. Ovšem jedna ona vlašťovka léto neučinila, a jestliže tento doklad jest námitkou mnohým, že by i hodnoty na bursu pražskou uvedené trhu neměly, mám za to, že tato zdánlivě logická námitka jest pochybena z vývodů, které uvádím v předu.

Nesnadná obíhavost našich akcií zaviňuje velkým procentem naši nechuť ku podnikání v tomto smyslu, ku podnikání akciovému. Súčastnil-li jste se kdy nějaké subskripce a pak, když případně potřebujete peněz, musíte býti rád, že jste prodal se ztrátou, zapřísáhnete se, že vícekráte na akcii nesáhnete. To jest veliký neúspěch nynějšího akciového podnikání u nás a jestliže úspěch jest jeho podmínkou, nedivte se, že naše emise budou mluviti k hluchým. Roztrpčenost našich majitelův akcií jest pak tím hlubší, že ve mnohých případech se musí zříkati jakéhokoli výnosu svého kapitálu, — nač oni — domýšlejíce se, že třeba pouze postaviti továrnu, aby pilná ruka stříhala kupony, — připraveni nebyli.

V zápasu o rakousko-uherské vyrovnání, kdy tak řečená loyalitní klausule, totiž precisování nároku, aby rakouské zboží v Uhrách požívalo týchž práv jako uherské, v Pešti budí demonstrace a vlastenecký odpor, dospíváme ku význačnému poznání pro budoucnost, že známka rakouská bude v Uhrách doporučením

— aby se nebralo; a tak hledáme náhradu za uherský trh, jenž nám počíná býti úzkým a také nevýnosným. Ji vidíme tedy v Rusku, svém sousedu milém. Německa budeme spojenci, Ruska když to musí býti, přáteli a budeme se snažiti o zisk v něm, když jsme tak zadluženi zbrojením proti němu. Kompas naší politiky se kriticky láme. Hospodářskou střelkou ukazuje na východ, velmocenskými tužbami na sever. Soupřeží, které má táhnout svorně, táhne „čehy" a táhne „hot." Jest nesmyslem žádati dobré politiky hospodářské bez dobré politiky velmocenské.

Stanislav Netuka.

*

Obchod a průmysl. (Zemská akce k povznesení malých živností v r. 1901. — Nové dráhy podpůrné akce živnostenské. — Činnosť technologického průmyslového musea pražského v uplynulém roce. — Zpráva české společnosti národohospodářské).

Zemský výbor království Českého podal v letním zasedání sněmovním *zprávu o zemské akci k zvelebení malých živností.* Dle zemského rozpočtu pro rok 1901 sloužily k účelum maloživnostenské akce podpurné dotace tři: Na opatření motorů a pomocných strojů pro maloživnostníky 20.000 K, ku podpoře výstav nástrojů a strojů, odborných přednášek, kočovného vyučování živnostenského, zejména běhu odborných a k udílení cestovních stipendií maloživnostníkům 10.000 K a posléze *ne*použité úvěrní zbytky dotací, povolených roku 1897—1899 k zaopatřování strojů v úhrnném obnosu 41.752 K. Ani v r. 1901 nebyla dotace strojová (20.000 K obnášející) vyčerpána; byloť v tomto roce úhrnem povoleno na zakoupení strojů 17.410 K, z nichž mohlo býti skutečně vyplaceno pouze 9570 K; ze zápůjček povolených v létech dřívějších vyplaceno 4742 K 54 h. Patnáct živn. společenstev a družstev svépomocných vzdalo se bezúročných zápůjček, jim na zakoupení strojů již dříve povolených a dvě společenstva vrátila některé stroje, kdežto ostatní si podržela. Stroje vrácené pocházejí z doby, kdy opatřovány byly stroje družstvům z polovice na účet státu, z polovice na účet země technologickým museem vídeňským. Tento modus složitý a neúčelný jest nyní na dobro opuštěn. Součet veškerých od počátku akce již vyplacených anebo takových zápůjček, které v brzku určitě realisovány budou, činí 115.670 K 09 h. Příčiny částečného nezdaru akce strojové, zemské i *státní*, spočívají v přirozených poměrech. Dříve bylo žehráno na to, že dávány jsou živnostenským družstvům stroje, že však družstva postrádají odborné dovednosti, potřebného úvěru, odbytu atd. Dnes však postaráno o odborné poučení družstev technologickým museem, o úvěr zemským jubilejním fondem, dotací zemskou i státní a také ve příčině rozmnožení odbytu činí podpůrná akce alespoň náběhy, třebas po této stránce přirozeně hlavní starosť spočívá na družstvu samém. Jestliže přes to strojová akce nesetkává se mnohde s porozu-

měním, jsou toho příčinou vady každého družstevního podnikání, tkvící v osobních vlastnostech, v nevraživosti, sobeckosti a nerozumu; zájem osobní, což zejména u samostatného živnostníka delší dobou činného jest snadno vysvětlitelno, překonává a podřizuje si z pravidla zájem na družstevním podniku.

*

Ona stránka akce zemské, jež pojila se k podnikům vzdělavatelským a působila tak bezprostředně na jednotlivce, potkala se s plným zdarem. Zejména dlužno vytknouti s pochvalou, že v r. 1901. byly zemskou akcí soustavně podporovány mistrovské kursy odborné a to jen takové, při nichž byla dána záruka odborné zdatnosti. Tak podporovány běhy obuvnické, krejčovské, knihařské, kožešnické, kovozdobitelské, rukavičkářské a j. Subvence poskytnuty též kursu pro učitele škol pokračovacích, na vydání odborných spisů, na výstavy učednických prací, a povznesení lidového průmyslu krajkářského ve Strážově, a kromě toho některým jiným, méně závažným podnikům. Vydána publikace o pojišťování živnostnictva, aby podstata jeho byla osvětlena a správný názor o něm rozšířen. Jest si přáti, aby mistrovské běhy odborné byly Zemským výborem ještě hojněji, leč jen tehdy podporovány, poskytnuta-li plná záruka jich dokonalého, odborného řízení. Jest toho potřebí zejména z toho důvodu, že živnostnictvo české jest odkázáno výlučně (vyjma jedině kočovných kursů obuvnických) na běhy, pořádané technologickým průmyslovým museem pražským. Nedávno zavzněl výkřik nevole českého živnostnictva z obvodu obch. komory liberecké, jehož potřeb liberecký, ryze německý ústav pro zvelebování živností naprosto nedbá. Jiné pomoci tu nevidíme, než aby zemský výbor nahradil, co liberecká obchodní komora zanedbává a podporoval co nejvydatněji kursy prostřednictvím technologického průmyslového musea pražského v obvodu liberecké obchodní komory pořádané. Na živnostnictvu v komorním obvodu libereckém pak jest, aby se toho domáhalo, by pražský ústav v dotyčných městech kursy uspořádal, což jest odvislo toliko od poněkud větší podpory zemské.

*

Zemská akce nastoupila v r. 1901. některé nové dráhy, byvši rozšířena na podporu zřizování nedělních a svátečních besídek učednických. Účelem besídek jest, ochrániti mladistvé učně před nebezpečím života potulného a špatnou společností právě v době, kdy učeň nejvíce jest zkáze v šanc vydán, v neděli a sváteční odpoledne. V besídkách soustřeďují se učníci ku společnému, vzájemnou zábavou zpříjemněnému pobytu, pod dohledem způsobilé síly dozorčí. Četba, zpěv, hudba, hry, výlety, upoutají mysl učňovu k ušlechtilému zaměstnání, jež nad to bývá zpříjemňováno společnou svačinou. Zemská komise živnostenská doporučila zemskému výboru království Českého, aby besídky mravně i hmotně podporoval, na kteréžto

návrh zemský výbor přistoupil, stejně jako na návrh, aby svépomocným družstvům živnostenským byly poskytovány nezúročné zápůjčky zařizovací, odpovídající nezbytným nákladům prvého zařízení. Krom toho přistoupeno i k podporování kursů jazykových tam, kde jest to vzhledem k zvláštním okolnostem živnostnictvu k zřejmému prospěchu, jako na př. v Karlových Varech, kde udělena subvence kursu k naučení se řeči anglické. Jest z plna duvodno, že podporování kursů jazykových má se díti pouze výjimečně; bylo by to zcela nepřiměřeným rozšířením akce živnostenské, kdyby péči svou věnovala pravidelně kursum jazykovým, když ještě řada úkolů nezřídka naléhavějších čeká svého splnění. Jak vděčným úkolem by na př. bylo organisování odborně dokonalých kočovných přednášek, v kterémžto směru učinila liberecká obchodní komora pro německou část svého obvodu pokus velmi pozoruhodný! Kromě toho nelze se nadíti, že by kursem bylo lze cizí řeči naučiti (nevyjímaje ani řeč českou a německou), a v Karlových Varech má běh anglického jazyka jedině ten význam, že živnostníky naučí frasím a výrazům v obchodech vůči anglickým lázeňským hostum potřebným.

Dotace zemská na r. 1902. zůstává v podstatě táž: na stroje 20.000 K, na úkoly vzdělavatelské 10.000 K; vedle toho však lze použíti k všelikým úkolum pomocné akce živnostenské nepoužitých zbytků strojové dotace z let 1897.—1899., vložených do zemského rozpočtu pro rok 1902. obnosem 36.900 K. Tím byly prostředky zemské akce ovšem valně rozmnoženy.

*

S podpůrnou akcí zemského výboru těsně souvisí činnosť *technologického musea* (ústavu pro zvelebování živností) obchodní a živn. komory v Praze. Museum jest zároveň výkonným orgánem zemské pomocné akce maloživnostenské, v kteréžto funkci súčastnilo se úkolů zemskou správou jemu uložených a rozprostřelo činnost svou v celé oblasti království Českého za účinné podpory zemského výboru. Stručný přehled činnosti musejní za rok 1901. osvětlí její intensitu:

Odborná poradna musejní zodpověděla 271 dotazů z oboru strojního a 382 dotazů z oboru lučebního. Stálou výstavu strojů a pracovních pomůcek navštívilo 19.550 osob, občasná výstava ukázek kursovních prací konána v Praze po dvakráte.

Mistrovských kursů konáno v Praze 6 a to pro obuvníky, krejčí, stavební truhláře, kožešníky a 2 pro knihaře; lučební kursy odborné konány 3, a to pro zdobení kovů, mydláře a kurs pro lakýrníky, posléze 2 kursy přednáškové pro pekaře a mydláře, celkem tudíž 11 kursů odborných. Veřejných přednášek pro živnostníky uspořádáno v Praze 12. Na venkově konány 4 kursy pro krejčí, 3 pro obuvníky, 1 pro knihaře, 3 pro šití rukavic, úhrnem 11; v celku tudíž konáno v r. 1901 22 odbor. kursů. Za spolupůsobení ústavu pořádáno 38 místních výstav učednických prací a zemská ústřední výstava v Praze.

Při museu zřízena odborná pokračovací škola knihařská. Vedle toho spolupůsobilo museum při zřizování svépomocných družstev živnostenských, opatřovalo jim stroje a pracovní pomůcky na účet dotace zemské, působilo na úpravu poměrů učednických při společenstvech a na zavádění řádných zkoušek pro učně. Poměry učednické v Praze a okolí zjistilo písemnou anketou. Činnosť to nad míru intensivní při prostředcích velice skrovných, činnosť, která si prorazila dílem i zcela nové, samostatné dráhy! Rok 1901. byl věnován nejen rozvětvení, nýbrž i zdokonalení musejních podniků, v kterémžto směru docíleno všeho, co za daných poměrů bylo dosažitelným.

*

Česká společnosť národohospodářská vydala právě výroční zprávu, z níž vysvítá potěšitelný fakt, že společnosť stává se tím, čím již od počátku měla býti: střediskem seriosních pracovníků národohospodářských, sborem kompetentním vysloviti se objektivně o aktuálních otázkách národního hospodářství, jehož činnost poučovatelská vyvíjí se způsobem hospodářskému životu našemu nad míru prospěšným. Fantastické plány z r. 1895. o náhlém obrození hospodářském a probuzení podnikavosti právě na jazykovém pomezí pomocí — pouhého spolku, posléze definitivně opuštěny, protože právě ti, kdož je hlásali, buď se opravdové práce stranili, buď sami dopracovali se k lepšímu poznání. Společnosť přikročila k pořádání pravidelných rozhovorových večerů členských na základě referátů o aktuálních otázkách hospodářských, jichž vůdčí myšlénkou bylo, dáti na nestranné půdě možnosť ryze věcných, vší stranické příchuti prostých rozprav o otázkách, které právě obecnou pozornosť zajímají neb jí zasluhují, přispěti tím ke správnému nazírání na ně, buditi zájem o ně a šířiti vůbec správné a střízlivé jich posuzování s vyššího hlediska národohospodářského. Večery se nad očekávání zdařily a zbývalo by jen doplniti jich program občas také vědeckými otázkami *theoretickými*, aby vědecky pracující národní hospodáři čeští, podobně jak tomu ve Vídni v lůně spolku rakouských hospodářů národních, nalezli forum vědecké diskusse, o něž v českých jiných oborech dávno již jest u nás postaráno. *S.*

*

Nejnovější chorvatské nuntium. (Spis zvláštního výboru chorvatského sněmu o zásadách finančního vyrovnání mezi Chorvatskem a Uhrami.)

Podobně jako celoříšské finanční vyjednávání, protahuje se i finanční dohoda mezi Chorvatskem a Uhrami. O posledním vyrovnání z r. 1889. vyjednávalo se přes dvě leta, a nyní trvá vyjednávání již pět let (od r. 1897.). Maďaři drží se totiž zuby nehty nabytých výhod jak vůči královstvím a zemím na říšské radě zastoupeným, tak vůči Chorvatsku. Avšak tentokráte pravděpodobně se přepočítají

Z počátku dosti se jim věřilo, když s hlukem a lomozem ujišťovali, že chtějí jednak celní rozluku se západní části našeho soustátí, jednak že nejsou ochotni příště nahrazovati — chorvatský deficit. A tak pětileté protahování celé záležitosti má aspoň tuto dobrou stránku, že konečně i my Slované nahlédli jsme do maďarských karet, a že nedáme se více tak snadno a lacino klamati, jak se to stávalo dříve.

Zejména v Chorvatsku vyjasnil se finanční poměr k Uhrám tak značně, že i v maďaronsko-vládní straně převládli lidé dalecí sice od snah po úplné národohospodářské a finanční samostatnosti, ale zato upřímně toužící po nápravě finančního vyrovnání na základě původního finančního vyrovnání obsaženého v chorvatsko-uherské smlouvě z r. 1868. (Chorv. zák. čl. I. — uherský XXX.)

V tomto původním vyrovnání položeny jsou tyto základy finančního poměru mezi Chorvatskem a Uhrami: 1. Chorvatsko jest povinno na celoříšské společné záležitosti přispívati podle své daňové způsobilosti (§ 11.). — 2. Daňová způsobilost má se posuzovati na základě týchž úřadních dat, jež rozhodují při finančním vyrovnání s ostatními zeměmi J. Veličenstva zastoupenými na říšské radě. (§ 12. — 13.) Od všech chorvatských příjmu mají se nejdříve nahraditi výdaje pro chorvatskou autonomní vládu, a zbytek věnovati výdajům společným, ať již s Uhrami, ať za celou říši. (§ 13.) — 4. Jako chorvatské mají se počítati všechny veřejné příjmy bez ohledu na to, jsou-li vybrány v Chorvatsku anebo mimo jeho hranice, jen když charakterem svým jemu patří. (§§ 16. a 17.)

Opíraje se o první zásadu dokazuje chorvatská delegace, že daňová způsobilost Chorvatska za posledních deset let značně klesla, protože železniční síť stojící ohromných obětí s p o l e č n ý c h státních dluhu nebyla rozšířena stejně v Chorvatsku, jak v Uhrách, takže jsou celé kraje v Chorvatsku bez jednoho kilometru železnice, nevyjímaje ani chorvatské Přímoří a jeho bezprostřední pozadí, kde žije nejzdravější, nejbystřejší a nejpodnikavější chorvatský lid.

Druhé zásady chorvatský výbor se nedotýká.

Třetí velmi pěkně ospravedlňuje takto: „Zásada vyjádřená v § 13. vyrovnání z r. 1868 jest nejdříve nutný výsledek státoprávního postavení Chorvatska a Slavonie a jejich nerozlučného spojení s Uhrami; jednak tento princip vyplývá z požadavku spravedlnosti, neboť jest nevyhnutelno, aby Chorvatsko hledalo a mělo záruku, že státní spolek, jemuž ponechalo péči o své ostatní příjmy, postará se také o autonomii, základ těchto příjmův."

Avšak skutečnou politickou a národohospodářskou událostí jest nejnovější chorvatské nuntium, protože v něm poprvé jasně a nezvratně dokazuje se úředně nesprávný, přímo vyděračný způsob, jakým společné uhersko-chorvatské ministerstvo financí zmenšuje chorvatské příjmy a zvětšuje chorvatské výdaje, z čehož povstává již

proslulý chorvatský deficit, který prý Uhry nahrazují jen se zřetelem na osmistoleté ústavní bratrství maďarsko-chorvatské.

Aby se zřejmě ukázalo, jak mravně hluboko klesla maďarská finanční praxe vůči Chorvatsku, a jak daleko ustoupila chorvatská povolnost, vůči finančním a nejen politickým choutkám „osmistoletých ústavních bratří", budu přesně citovati uvedený spis maďaronské vládní většiny, jejž podepsali jménem chorvatského sněmovního výboru, či t. zv. regnikolarní deputace dva arcimaďaroni Hynek šl. Francisci, předseda a dr. Alex. Egersdorfer, zpravodaj, tedy lidé, kteří každé slovo dobře vyvážili, jen aby se nedotkli maďarské citlivosti.

„Mezi veřejnými příjmy — praví nuntium doslovně — jest celá řada takových, které na základě společného finančního zákonodárství tíží národ těchto království, neplatí se však v královstvích Chorvatsku a Slavonii, nýbrž mimo území jejich. V prvých letech finančního spolku, založeného na zákl. čl. I. (XXX.) z r. 1868 byly tyto případy jen jednotlivé a neměly tak velkého vlivu na celkový příjem těchto království (Chorvatska a Slavonie); jelikož však státní úkoly každoročně se rozmnožovaly, a proto nastávají nové a nové prameny veřejných příjmův, staly se tyto nedostatky častějšími, takže v nejnovější době znemožňují těmto královstvím, aby plnily své povinnosti jak vůči oněm odvětvím státní správy, která jsou svěřena společné vládě, tak vůči oněm, které řídí vláda autonomní."

Po tomto úvodě, jejž zde cituji jenom částečně, vypočítávají se hlavní případy, v nichž jest Chorvatsko nejvíce zkracováno, ovšem velmi šetrně a proto i poněkud rozvláčně.

„Již r. 1889 dotkl se kraljevinský výbor (či regnikolarní deputace) otázky daně z příjmu úředníkův u takových podnikův a společenstev, jež jsou povinna účty své veřejně skládati. Tu se stává, že podniky, jichž sídlo jest v Uhrách, platí daň tamtéž i z oněch úředníkův, kteří slouží v Chorvatsku a Slavonii ... Právě tak jest s otázkou zdaňování oněch podnikatelův a podnikův peněžitých a pojišťovacích ústavů, kterých centrála jest v Uhrách, avšak v Chorvatsku mají své filialky, skladiště a agentury ... Množství agentur, pojišťovacích ústavů neplatí daní těmto královstvím. Právě tak u podniků lesních, stavby železniční a daní, jež platí velké dopravní společnosti, působící v těchto královstvích, nemá Chorvatsko a Slavonie žádného podílu ... Procenta ze smluv, jež uzavírají společné orgány v záležitostech týkajících se příjmův těchto království, jmenovitě příjmův ze státních lesův, obyčejně se neplatí v království Chorvatsku a Slavonii ani se těmto královstvím nepočítají ... Příjem železničního kolkování zařaďuje se do rozpočtu v paušální sumě 295.454 zl. 54 kr., z čehož 44%, tedy 130.000 zl. vrací se na vnitřní potřeby Chorvatska a Slavonie. Ač jest tento výbor zásadně proti každému paušálnímu odhadování ... navrhuje přece, aby tento paušál byl

opětně vypočítán na základě právě minulého desetiletí, poněvadž nově vystavěné železnice a změněné dopravní poměry nutně působily i na výnosnost tohoto příjmu... V Uhrách zrušením lotterní hry povstalý nedostatek byl nahrazen třídní lotterií, kdežto v Chorvatsku, kde třídní lotterie dosti se prodává, žádný příjem nenastoupil místo příjmu hry na lotto..."

Posud bylo uvedeno pět případův, v nichž Chorvatsko jest na svých příjmech nezákonně zkracováno. Nyní přichází případ šestý, který sám o sobě stačí, aby dostatečně osvětlil maďarskou finanční praxi a rozptýlil poslední zbytky optimistické mlhy, ve které bohužel, potácí se ještě mnohý a mnohý slovanský politik této říše. Ač úřední chorvatský sloh, zvláště v překladě není ani příliš jasný, ani dost málo libozvučný, přece budu zase citovati doslovně, aby se každý mohl přesvědčiti, že v Chorvatsku již i nejzarytější a nejzávislejší maďaroni nemohou prostě mlčeti k finančnímu maďarskému bezpráví, páchaném na Chorvatsku systematicky zvláště v posledním ústavním období.

„Všechny přímé daně, na něž béře se zřetel při vypočítávání kvoty, jsou (za kolik let?) ve všech zemích koruny uherské 709.191.336 zl. a v království Chorvatsku a Slavonii 70.857.993 zl., tedy 8.86%. Duchod tabáku byl celkem 460.711.332 zl., z toho v království Chorvatsku a Slavonii 38.275.810 zl., což představuje 8.3%. Všechny ostatní nepřímé daně vyjma tabák a daně potravní dostouply 537.825.786 zl., z toho v Chorvatsku a Slavonii 42.906.536 zl., tedy zase 8.14% veškerého příjmu. Potravní dané však činí ve všech zemích koruny uherské 460.411.377 zl. a v Chorvatsku a Slavonii jenom 10.907.038 zl. tedy pouze 2.34% z veškerého příjmu. Na prvý pohled jest zřejmý nepoměr mezi těmito příjmy. Všechny druhy příjmuv přesahují totiž 8%, kdežto příjem z potravních daní jest sotva o něco větší než 2%. Příčina tohoto nepoměru nemá se hledati v nevyvinutých hospodářských a zvláště průmyslových poměrech země, poněvadž tato okolnost stejně by a nutně působila i na důchod z tabáku. Jako předmět potřeby tabák má týž charakter, jako i ostatní předměty potravních daní a přece ohromný jest rozdíl mezi 8 a 2 procenty. Jest tedy zřejmo, že příčina tohoto nepoměru jest pouze v soustavě a v provádění zákonův o potravní dani, zvláště v okolnosti, že z předmětuv spotřebovaných v království Chorvatsku a Slavonii platí se potravní daň v Uhrách, v Rakousku, v Bosně a Hercegovině. Škoda, jež odtud povstává pro království Chorvatsko a Slavonii, jest každým dnem větší; potravní daně, které r. 1896 vynesly 2.481.553 zl. klesly do r. 1900 na 1.605.603 zl., tedy o celých 875.950 zl... ."

Nuntium přihlíží ještě k příjmu z poštovních spořitelen, z nichž také Chorvatsko nedostává ani haléře. Potom se zákonem v ruce dokazuje, že Chorvatsku mají se počítati všechny jeho příjmy. Finanční samostatnosti, ba ani zvláštního hospodářského territoria chorvatská

deputace výslovně nežádá, ač takové territorium jest uznáno základním zákonem o vyrovnání z r. 1868 a ač bez něho nelze provésti požadavek o restituci potravních daní. Ba, chorvatská delegace zůstává klidnou, šetrnou a optimistickou i vůči těmto faktům, jež sama uvádí: Chorvatsko tíží výdaj na správu státního majetku v Uhrách, z kterého se mu nepočítá ani halére příjmu; platí pro uherské ministerstvo orby, které v Chorvatsku nepůsobí, neboť agendy zemědělství náležejí do oboru chorvatské autonomní vlády. Ostatních případů deputace neuvádí, ač jest jich celá stále rostoucí řada. Maďaronští delegáti zamlčeli totiž všechno, co jen zamlčeti bylo možno. Avšak tím nedosáhli ničeho. Ba, dosáhli pravého opaku: po několik měsíců předseda chorvatské delegace obcházel pešťská ministerstva a hrabě Khuen Héderváry mu také pomáhal, aby se uherská deputace snížila konstituovati se a přijati chorvatské nuntium. Obojí učinila teprve nyní, před koncem letního sněmovního zasedání. Tím odročuje se i finanční vyrovnání opět na podzim.

V chorvatských úředních kruzích doufají, že zlepší se způsob účtování mezi Chorvatskem a Uhrami; tomu věří i opposice. Avšak tón, jakým maďarské úřední a poloúřední listy píší o p ř e m r š t ě n ý c h chorvatských požadavcích, na něž Uhry n i k d y nepřistoupí, neboť prý také maďarská velkomyslnost má své meze, opravňuje mínění, že v Pešti protahují vyrovnání s Chorvatskem jen proto, aby po zdařilém vyrovnání s Vídní Chorvatsku naprosto znemožnily jeho autonomii v dnešní formě, způsobivše v autonomním chorvatském rozpočtu chronický deficit, který by se mohl odstraniti jen tím, aby „společné orgány" a „společný rozpočet" převzal na sebe jistou část chorvatských autonomních agend. Jinými slovy: Co nepodařilo se Maďarům politickým a národním násilím, toho chtějí docíliti hospodářským nátlakem a finančními úskoky. *Š. R.*

*

PŘEHLED PŘÍRODOVĚDECKÝ.

Vojtěch Šafařík, profesor deskriptivní astronomie na české universitě, před tím profesor chemie, zemřel na Královských Vinohradech ve své soukromé hvězdárně. Syn *Pavla Josefa*, velikého učence slovanského, slynul vzácnou erudicí v literaturách i slovesnostech a pracoval v mladších létech s úspěchem v chemii, později oddal se zcela studiu astronomie. Jeho práce vědecké jsou uloženy v annalech Liebigových, ve zprávách učené společnosti české i Akademie vídeňské a v časopise: Astronomische Nachrichten. Vedle učenosti hluboké obdivovali se zručnosti jeho, jíž připravil si z pomůcek malých výborně fungující stroje, do nichž sám si ulil kovová zrcadla ze slitin, jichž vlastnosti účelné krok za krokem si vyvolil. Nadšení jeho pro astronomii bylo tak velké, že i populárními spisky ku pozorování nabádal a radou

svou neskrblil tam, kde chuť k nebes probádání viděl. Byl to řečník výmluvný, jazyka našeho znalec zvláštní i úcty požíval výjimečné v kruzích učených i mezi žáky. Pokoj buď popeli Jeho!

*

Universitní extense. V České Revui vyšel svého času článek, jenž vstup v extensi, nyní již populární, osvětliti se snažil. Extense jest nejúčinněji lidu líčena se stanoviska pěkné a správné věty: *„věda je moc"* i nesmí pak ovšem na základě moderních principů rovnosti lidí býti věda výhradou některé třídy, snad kasty. I doznáno, že lid dělný stává se důležitým, svéprávným a uvědomělým členem lidské společnosti a že právě z té docela správné premisy chápe se *vědy* jakožto *zbraně, jíž potřebuje pro sebezachování a sebeuplatnění.* Mnohé z těchto názorů jsou nad pochybnost povýšeny a nebude zajisté učitele, jenž by odpíral poučení tomu, který o ně z jakéhokoli stavu se hlásí. Právo ku vědeckému vzdělání má dítě každého občana, i jsou dětí dělníku zhusta prvními ve školách, vždyť právě úsilovná práce v rodině i omezený příjem finanční jest bez odporu nejlepší pedagogickou vzpružinou — talent pak jest rozdělen velmi demokraticky spravedlivě.

O té vědě a zbrani uplatňovací snad dovoleno bude několik slov. Vedle universitní extense zůstane zajisté i v budoucnu státi universita se svými síněmi přednáškovými i laboratořemi i kojíme se nadějí další, že v přísně prováděném vyučování a ovšem i zkoušení, naučíme své bližší žáky mnohem více než co v extensích až do nejzazší vesničky zanesených naučiti bude možno. Není zajisté pravděpodobno, že by ten vyučovací system na čtyry i pět let rozvržený, byl zbytečně dlouhý. Student musí ta leta věnovati se snahou a pílí eminentní, chce-li v životě hráti úlohu (v jakémsi kruhu posud ovšem provozovanou). Chce-li ten student hráti zde úlohu vyšší (dle dnešní nomenklatury), pak nestačí těch několik let, on musí hlouběji do nauky vniknouti, on musí další leta namahavé práce jí věnovati.

V denním životě dokonce nestačí školská výchova, pro úkoly života musí důkladně připravený mladý muž kousnouti do pravidel zkušenosti a ty prodávají se mnohem dráže než nauka na školách. Ve vědách, které s praxí živnostenskou i tovární, průmyslovou souvisí, tam učení se, přemýšlení nemá konce, vždyť denně rojí se vynálezy, zlepšování, pokroky. Studující mediciny poslouchají rok (týdně pět hodin) chemii, inženýři podobně, i ptejte se jich, cítí-li se býti chemiky. Dokonce ne, ani cit chemický nemají po roku tom vyvinutý. Vědí pouze to nejnutnější, aby mohli postupovati dále ve vědách svých bližších.

Jakž by teprv mohl kurs šestihodinný vésti k poznání vědy. Tak lacino se věda neposkytuje. Absolvent techniky, řekněme chemik, přichází po čtyrech letech přípravy vědecké do továrny. Zde stojí ve

světě zcela novém, v němž musí započíti docela z počátku, teprv ponenáhlu se dopracovávaje známostí potřebných. Po nějaké době najednou potřebuje jednu větu ze školy, pak druhou a tak ob čas mu ta škola přichází k platnosti. Ba, přijde-li katastrofa, chod tovární náhle-li se změní, úkazy nejdou cestou obvyklou, tu ihned utíká se ke škole, k té kastě, která to umí. Tak je to s tou vědou, neboť co platí o chemii, platí o každé *vědě*.

Podle věty svrchu pronesené, by se mohlo zdáti, že dělníci mohou se v extensi naučiti vědě, a tu vědu zužitkovati v práci své. To upírám naprosto. Především nemůže žádný továrník připustiti, aby dělník chtěl při práci uplatňovati nějaké své soukromé náhledy odborné, jemu sluší se pracovati co a jak mu řídící rozkázal. To bude zajisté platiti i kdyby dnešní zařízení státní se změnilo docela kardinálně. Ani podřízený chemik a inženýr nesmí dle svého úkolu se zhostovati, i ti jsou přísně nakázáni jednati dle předpisů. Vynálezy dělají se cestou zcela jinou a mohou býti ovšem učiněny i od dělníku. Dělník dlouhá léta u jedné práce zaměstnaný, ovládá ji ostatně tak dobře, že o ní extense nepotřebuje. A co pak extense skutečně učí vědě? Bůh chraň! V extensi vyberou se z věd přírodních kapitoly, které lze nápadnými, obyčejně efektními příklady demonstrovati. Kapitoly, které žádají většího předběžného vzdělání, se vynechavají, a kapitoly té pravé vědy: důkazy, theoretické sousledky, finesy vztahů celých řad, oblasti zjevů, jichž kořeny jsou ve dvou vědách, kapitoly, které bez velikého aparátu matematického neb formulového jsou nesrozumitelny, ty budou věčně reservovány pro zvláštní kastu — učenců. Do té kasty přijímán jest každý, kdo chce mnoho, velmi mnoho pracovati, to je její demokratický ráz. Z věd přírodních ovšem přece velmi často vybírají se kapitoly, které nejsou pro extensi. Ku př. theorie Darwinova. Čtenář nechť podívá se do několika sešitů Živy, i uvidí zde, že věcný spor jest veden o jednotlivé kardinální these Darwinovy, spor, v němž rozhodovati může pouze vysoce vyškolený odborník. Publiku neznajícímu celý veliký aparát anatomie, ba i fysiologie, botaniky, zoologie, paleontologie a geologie podává se něco, co nepřesvědčuje, ba co může velice uškoditi, jsouc nepochopeno.

Pojem vědy jest u nás vůbec povážlivě nesprávný. Umře mladý, pilný student, rodina vydá jeho překlady, jeho pokusy kompilační, které byly rukou znalce seškrtány, vydá je tiskem. Akt piety, když se kniha rozdá, za skříněmi knihkupců kniha neměla by se objeviti, o ní psáti jako o práci vědecké, je zcela pochybeno. Tam není žádné vědy, ten mladý muž nikdy žádné vědecké práce neučinil, on přednášel o věcech, které jiní napsali a přednášel tak, jak to vyčetl. Zemře ředitel školy, všichni píší o vědě jíž sloužil, o vědeckých knihách, které napsal. Není pravda, ten pán nebyl žádný vědecký spisovatel, v jeho spisech není myšlenky nové, vše je bez znalecké kritiky opsáno.

To vše zde je napsáno, nikoliv, aby se hájil nějaký titul, jejž někdo neprávem si přivlastnil, nýbrž aby pojem vědy byl povýšen, kam patří.

Přihlížeje k tomu, co zde pověděno, mám skutečně za to, že podařenou extensí povyšuje se úroveň obecné vzdělanosti, utvrzuje se respekt ku práci vědecké, vpravuje se názor o skutečné potřebě ku př. hygiény, poučuje se publikum o zemi vlastní, přemýšlení národa svého, historie své, o tom, co jinde se děje, kde pokrok obecný je žádoucí atd. Výsledek extense této muže býti „ochrana proti pověře i malomyslnosti" i radost ze čtení věcí vědeckých, pokud je lze populárně vypsati. Vědě se z nižádné extense světa nikdo nenaučí.

V České Revui bylo napsáno tehda, že idealem *universitní* extense by bylo, každoročně o prázdninách poučiti o výsledcích vědy na universitě pány učitele škol středních, sděleti s nimi pokroky, které se staly, aby byli stále na výši vědy současné. Pánové ti by pak venku opatřili kursy pro učitele škol obecných a vstupujíce sami mezi lid mohli by jej platně a správně poučiti o tom, o čem populárně se mluviti dá. Pak by byla vysoká škola organisatorkou celého učení.

Věda jest jen tehda *mocí*, ovládána-li sama úplně rozumem bystrým, v ní správně vyškoleným, a tu vědu budou míti pouze ti přednášející a ti, kteří s nimi stojí na jednom stupni. U posluchačů extense moci uplatňovací nikdy nenabude, to je myslím klam, ze kterého bych rád své posluchače extense vyvedl. *Rn.*

*

Rozhledy po světě. Dříve bývalo vše znamenité, nyní svět je v úpadku, dekadence, inteligence, znehodnocení slova a což teprv morálka státní. Nemocnice r. 1806 a Hôtel Dieu v Paříži a Charité v Berlíně jsou líčeny těmito slovy: špína a smrad vládly v celé stavbě. Nemocní jsou v prádle pokáleném zabalení ve špinavé hadry položeni do postelí po celé týdny nepřevléknutých. Měsíce leželo nečisté prádlo v samokvasivé hnilobě a pralo se tak, že prádlo „čisté" t. j. právě vyprané od nečistého nebylo k rozeznání. O koupelích nebylo ani slechu. Nevylité noční nádoby jednotlivé a hromadná vědra v rozích síní otravovala vzduch. Slamníky, močí i potem prosáklé peřiny prolézal hmyz všech rodů hledaje útulku v širokých škvírách nenatřených, nečistých postelí. A při tom úzkostlivě dbáno, aby vzduch do síně nevnikal, každá škulina ucpána ze strachu před průvanem. Až čtyři nemocní leželi na jedné posteli a do magmatu vzduchového z přepestré směsice smradů složeného zavíval zápach mrtvol ze sálu vedle, do něhož ze všech síní hojné procento jest dodáváno.

Báječný strach před operacemi chirurgickými v takovém prostředí jest u svědomitých lékařů pochopitelný i rozumíme, že ze 798 případů r. 1803 v Charité operováno bylo pouze 23. Venku vládlo úřední mlčení, kteréž teprv odstraniti pomáhal ve Vídni Ferd. *Leber*, ředitel lékařsko-chirurgického Josefina. Ale podívejme se do

současných knih chirurgických a čtéme líčení, s jakou rafinovaností jsou nemocní před započetím operací přivazováni a kterak snášeti musili nejhrůznější operace při plném vědomí.

Veškerá vynalézavost věnována na konstrukci svěracích bot, kazajek i židlí pro choromyslné a důkladným sprchám ledové vody přičítána léčící síla tam, kde ani okamžik nemyslili na hmotné změny mozkové svých pacientů, nýbrž na jakési immaterialné stavy transcendentalné povahy. Blázince byly vězením nešťastníků v pouta vržených, nikomu nenapadlo, že to jsou lidé i že z jich neštěstí by alespoň učiti se bylo. Jich obličeje připomínající malby posedlých pomáhaly ku dotvrzení mystických nápadů biblických. Žádné realné myšlénky zde neviděti, až epidemicky provádí se ta veliká, příšerná ovšem, revoluce francouzská, která láme veškery okovy ducha, krutě, po chirurgicku bolestně, ale vydatně. Odtud rázem vychází ona řada veleduchů, každý s programem svým a rusti počínají vědy reálné pronikajíce povlovně Evropou.

Nákaza — slovo pobuřující, mysticky chápané, jako rána Bohem poslaná, rozvíjela se před zkušenostmi lékařů a nabývala konkretní podstaty. V porodnicích vystíženo, že dotek s mrtvolami před vyšetřováním může nakaziti rodičky, ba že i nože a přístroji ba i obvazy lze nákazu přenášeti. Neumornou vědeckou prací *Semmelweise* snížena čistotnou manipulací a praním i mytím pomocí roztoku chlorového vápna úmrtnost rodiček a přece celý svět lékařský nevěřil, i sám Virchow choval se odmítavě. Ponenáhlu rozvinula se bakteriologie, která spojila nákazu ve várce pivní i v koloběhu živého organismu s malinkými, všudepřítomnými mikroby, kteří do určitého toho prostředí vnikajíce, je kazí, v jiném, nedobrém směru je vytvářejíce. A před těmi vlivy všudepřítomnými jest se nám chrániti, chceme-li s jakousi pravděpodobností zbýti se nebezpečí nákaz. S touto bakteriologií souvisí *hygiena*, zdravověda, nauka o něco mladší.

Také hygiena vyrostla ze sítě pracovníků vědeckých, kterým šlo puntičkářsky nejprvé o jednotlivé předměty: co ten vzduch, a co je v něm, uniká ze země jiný, v čem leží větrání bytu, půdy i jakou úlohu má světlo sluneční, svítí-li do pokoje, proniká-li znečistěný tok říční, jak se k němu chovají bakterie, co dělá v různé míře intensity své? Člověk žije na půdě zemní, jaký vliv má půda ta, či je jedno, je-li porovitá, či jílovitá, propouští-li odpadky domácností či zadržuje-li jich, či vůbec jak se k nim chová. A vzduch, hraje-li on roli nějakou, či nic, a jakou roli hraje? Půda velikých měst, ve které míře jest změněna, jaké jest složení její, mění se složení to?

Člověk i zvíře pozůstávají předem z vody, voda jest naprosto k živobytí nutna. Nejkrutější rána jest akutní žízeň. Odkud máme vodu, jsou zdroje ty stejně vhodny, čím a jak se mění, zvláště pak kazí. A ty všechny otázky probrány tak úzkostlivě, detailně, že hnidopyšnictvím práce páchnouti se zdála, a tak rovněž probrána otázka oděvu.

Ve všech otázkách těch, pravda, promluvila zkušenost už dávno a mnohá zlatá zrnka pravdy tají v sobě věty obecné lidové, ale taková tušení nejsou s výsledky přesného bádání vědeckého srovnatelna. *Pettenkofer*, slavný chemik a hygienik, veškery ty vlivy a pochody celého prostředí, v němž člověk žije, měřil dle množství látek i intensity působivosti, měřil vytrvale a úspěšně. Nalezena mez, kdy kysličník uhličitý ve vzduchu překáží a jak jest byty, učebné i nemocniční síně a divadla ventilovati, by lidé v nich škody nebrali. A týž kysličník P. pronásledoval, když vychází z plic člověka, prchá z půdy rolní i hřbitovní.

A jak se do té pudy dostává: rozkladem látek organických, odpadků člověka i zvířete. Hned obrátil zření ku žumpám v domech mnichovských, o nichž šla pověra, že jsou tím lepší, čím propustnější. Ach ovšem se stanoviska domácích pánů i domovníků, ovšem, ale nikoliv obyvatel města, kteří pijí vodu ze studnic městských, vodu, která celý teren byla vysála. A z vysátého terenu jediného domu ku př. zamořeného vzejde nákaza celé čtvrti. Z tiché pracovny po zcela neinteresovaných problémech čistě vědeckých, vycházejí práce: o cementování žump městských, o odvážení zbytků domácích, či splakování jich, o kanalisaci velikých měst a j. Vědeckého pracovníka podporuje městká rada i vláda, zvláště od té doby, co pěkným theoriím v patách sledují úspěchy.

Od ústavu *Pettenkoferova* hvězdovitě šířily se poznatky mistrovy, v každém městě jest zkoumána půda místní, její propustnost, její bohatství kysličníkem uhličitým, její hromadění zbytků z dob dávno minulých. V Praze péčí městské rady vykonány steré analysy vod studničných, zkoumáno v jaké míře teren starý, historický jest zanesen, zda výkaly už zcela rozloženými, či ještě v rozkladu se nalézajícími či nedávno v půdu vniknuvšími. Městské rady světových měst neposlouchaly už rady Pettenkoferovy, nýbrž rady města Mnichova, a tam ekvivalentní pramen mluvil slovy přesvědčivými. V té stránce má porozumění moderních požadavků, které bylo vzbuzeno Mnichovem, význam dalekosáhlý. Výsledek zde byl, dbáno bylo čistoty.

Jsou už takové čtvrti městské, kde myslí domácí páni, a ti konečně rozhodují, že to celé povídání je malování strak na vrbě. Jednoho dne blíží se cholera z Mandžurska, od gubernialního města k druhému letí zpráva současně s nařízeními centrální vlády: lejte karbolovou kyselinu do záchodů. I lejou karbolovou ve Varšavě i na Kerepesz-útce v Pešti i na nábřeží smíchovském. Druhý den páchne voda ve sklenici, voda z naší výborné studny, po karbolové kyselině. Odkud se tam jen vzala — aha! A tu rozumíme, že slavný Pettenkofer z přemýšlení hygienického byl odveden ku epidemiologickému, či k příčině o podnětu bleskového šíření se epidemií. Roku 1854 zavládla v Mnichově *cholera*, za ni šla komise Pettenkofera s jeho

předpokládáními a statistikou. Lidé přenášejí choleru, ba i zdraví, ba i věcmi neživými. Ale podivno, nestačí, aby cholera byla do krajiny zavlečena, jest ještě k tomu zapotřebí podmínky jakési částečně neznámé *místní*, má-li epidemicky propuknouti. Známo jest pouze, že jistý stupeň vlkosti půdy jest nutný a pak půda spodní porovitá, do jisté míry propustná. Z těchto poznání vzešla měření spodních vod od stoupenců té nauky. Bylo pak snahou Pettenkoferovou učiniti Mnichov po stránce hygienické městem vzorným.

Zvláštní pořízení i vzrůst velikých měst nutily otázkám pitné vody, kanalisace, obstarávání potravy (jatky a tržnice) zvýšenou pozornost věnovati, vedle toho i opatření obydlí pro chudší spoluobčany a znečistění spodní půdy náležitě prozkoumati. S otázkami těmi zanášejí se v Anglii královské komise již od r. 1842, od r. 1848 jsou k tomu cíli zvláštní úřady *local boards of health*. Nemenší péče zde věnována *odpadním vodám továren*. Moderní vývoj průmyslu má za nutný následek povážlivé rozmnožování odpadků továrních. Odpadky ty hledí průmysl, pokud to jen možno, zpracovati, co pak tak odstraniti nelze, musí býti přeměněno ve hmoty pevné usazené, kteréž se po případě odvážejí na pole a teprv voda tak dalece vyčistěná, všech látek nezdravých i nepříjemných zbavena se pouští do toků veřejných. V Anglii i Německu jsou blíže stanoveny hranice, pokud přítomnost těch kterých látek jest ve vodách odpadních přípustna. Úřady kontrolují i plyny z komínů prchající i vody z továren vytékající a stihají neprozřetelný průmysl pokutami, zlomyslný tresty citelnými. Číslicemi dokazují zprávy anglické, jak mnoho blahodárného v těch otázkách docíleno.

Důležitá otázka mezinárodní ochrany vůči šíření se epidemií projednávána jest na kongresech, z nichž *sedmý* r. 1893 v Drážďanech opatření proti zavlečení cholery organisoval.

Sem odnášejí se též veškeré výzkumy týkající se normální, nutné výživy člověka, i jaká musí býti potrava člověka, má-li se za ni platiti cena požadovaná. Tato policejně živnostenská kontrola provádí se dnes na ústavech pro zkoumání potravin, které z nepochopitelných důvodů jsou připojeny k ústavům hygienickým. Mnoho bylo též pracováno o výživě zdravého i nemocného člověka, i o výživě hromadné a jednotlivé. Odtud vyvozeno mnoho pokynů, jimiž posloužено dělnictvu i opatření vojska, sem také radno zařaditi péči o dovoz masa i zelenin a ovoce z dalekých krajin, o čemž Česká Revue již pojednala.

Dále věnována pozornost škole. Konány lékařské studie, pokud hoví se ve školách podmínkám zdraví očí i vzrůstu dítek. Výstavy vídeňská i pařížské měly mnoho vzorného nářadí vystaveno, jak by co nejlépe bylo opatřiti psaní i čtení a sedění dítek ku škole poutaných. Ventilovány otázky, co hrozí dětem ve příčině roznášení zárodků nemocí ze školy, co zla může se zploditi špatnou ventilací,

nerozumným vytápěním síní učebných. Rozumí se, že zde lékaři musili postoupiti boje trpké, než učení bylo uvěřeno a než proniklo, neboť v ničem není člověk společensky konservativnějším a též lehkovážnějším než v otázkách zdraví, jak citliv ba i hypochondrem jest jednotlivec o zdravíčko vlastní. (F. C. *Müller*: Geschichte der organischen Wissenschaften. Berlin 1902).

Mnoho výborného podařilo se v hygieně dělnické. Základní jest pravda, že dělník měl života délku vyměřenu mnohem kratší než člověk v klidu a blahobytu žijící. V továrně vystaven jest dělník rychlým střídáním temperatury, ba i náhlým výbuchum tepelným, rozmanitým plynum škodlivým (chlor, siřičitá, sirovodík, amoniak, svítiplyn, báňský plyn a j.), prachu leptavému, se rozkládajícímu ba i přímo otravujícímu, parám benzinu, rtuti, fosforu atd. Mnohé práce, vystavují zrak dělníka prudkým žárum, mnohé otravují již úlomky kostí s rozkládajícími se kousky masa, jiné oslepují jej žíravinami organickými neb mineralnými. Zde byla konána podrobná studia číselná, kolik té které látky projevuje účinek rozhodně škodlivý, jaká opatření dlužno podstoupiti, aby škodám proti životu dělníku se předešlo. Ač nemůžeme se chlubiti, že bychom již čelili všem nebezpečím, přece jest mnoho známo, čímž při slušné přísnosti úřadů docíliti se dají výsledky pěkné.

Přímo ohromná jest literatura ve příčině osvětlování měst, divadel, vlaku, opatřování vody, odstraňování odpadku domácnosti, čistění velkých měst, hromadné desinfekce odstraňování smetí, samočistění půdy i řek, epidemie, o vodovodech pitných i užitkových vod, o pohřbívání mrtvol a opatřování hřbitovů. Uvažme jen, kolik práce stálo, než otázka filtrace vody byla pochopena a poznána, než zvěděli, že není zcela výtek prosta.

Jaký to rozdíl od poměrů v nejpřednějších nemocnicích před sto lety a dnes na ulici moderního města, jaký pokrok při pomyšlení, že v nejvíce otázkách jsme ještě stadium pokusů předběžných ani nepřekročili! *J. Ný.*

*

Astronomická zpráva na srpen. Letní obloha je na souhvězdí poměrně vzhledem k obloze zimní a jarní velice chudá. Ze souhvězdí ekliptiky lze pozorovati jen nejjižnější, ta, v nichž slunce prodlévá koncem podzimu, v zimě a začátkem jara, totiž jmenujeme-li je od západu k východu: souhvězdí *Panny, Váh, Štíra, Střelce, Kozorožce* a zcela k ránu *Vodnáře, Ryb, Skopce* a *Býka.*

Z oběžnic lze pozorovati *Venuši* ráno asi 2½ hodiny před východem slunce. Rovněž tak *Mars* vychází 15. srpna asi 3 hod. před východem Slunce a dlí v souhvězdí Býka.

Jupiter dlí v souhvězdí *Kozorožce* a vychází dne 15. srpna v 7 hod. večer, neboť dne 5. srpna je v oposici se Sluncem, čili vychází, když Slunce zapadá, a naopak zapadá, když Slunce vychází. *Saturn*

je mezi souhvězdím *Střelce* a *Kozorožce* a vychází asi o hodinu dříve než *Jupiter*.

Dne 10. srpna je nejsilnější padání roje letavic zvaného *Perseidy* čili *slzy svatého Vavřince*.

Jupiter je ve velmi příznivé poloze ku pozorování, ovšem že má značnou jižní deklinaci, tak že jen málo se zvedá nad náš obzor, ale lze jej pozorovati po celé prázdniny již brzy z večera a téměř po celou noc. Majitelé malých dvou až třípalcových dalekohledu (o průměru asi 54 až 81 mm.) budou moci pěkně pozorovati zatmění měsíců Jupiterových. Přehled zatmění je podán podrobně v posledním čísle letošní Živy ve zprávách a rozhledech astronomických.

Světlo hvězd. Veškeré světlo, jež k nám stále přichází z hvězd celé oblohy pokusil se aspoň přibližně měřiti známý americký astronom *S. Newcomb*. Dospěl k výsledku, že světlo všech hvězd je asi stejně velké, jako světlo 1500 až 2000 hvězd první velikosti. Není to mnoho, neboť sám Měsíc v úplňku má jasnost asi 120.000 hvězd 1. velikosti, při čemž předpokládáno, že *Atair* v souhvězdí *Orla* a *Aldebaran* v souhvězdí *Býka* jsou asi normální hvězdy 1. velikosti. *Kapella* v souhvězdí *Vozky* je asi dvakrát jasnější a *Sirius* v souhvězdí *Velkého Psa* asi šestkráte.

Teplota slunce a hvězd. Změřiti teplotu Slunce nebo hvězd není úkolem nikterak jednoduchým a dosud bylo možno jen přibližně, oklikami určiti meze teplot vůbec možných. O tělesech naprosto černých, které všecko světlo na ně dopadající pohlcují, platí zákon *Stefanův*, že jejich záření je úměrno čtvrté mocnosti teploty počítané od absolutního bodu nulového (273° pod nulou Celsiovou). I zdálo by se dle toho, že stačí změřiti jen velikost záření slunečního a srovnati ji se zářením a teplotou některého známého tělesa, na př. rozpálené platiny. Avšak není to tak jednoduché. Hlavní překážkou je atmosféra Země i Slunce, neboť pohlcuje velikou část zářivého tepla a my ani přibližně nevíme zda $^1/_3$ nebo $^1/_2$ nebo $^2/_3$? Ovšem dle zákona Stefanova má tato neurčitost jen nepatrný vliv na velikost temperatury, neboť i kdyby se záření až 16kráte sesílilo, zvýšila by se teplota jen na dvojnásobnou míru.

Podobná měření vykonali hlavně *J. Schreiner v Postupimi* a *W. E. Wilson* v *Dublíně* a vypočítali pro teplotu Slunce hodnotu 5700° C. až 6600° C.

Na jiném základě spočívá určení teploty Slunce a hvězd, jež první *J. N. Lockyer* vykonal, že totiž jisté spektrální čáry mění při změnách teploty své omezení. Pro hvězdy bílé, které náleží jak říkáme k I. spektrálnímu typu a jsou mezi ostatními jaksi na začátku svého rozvoje, čili nejmladší, obdržel Lockyer teplotu asi 15.000°, čili asi takovou, jako má jiskra z Leydenské lahve. Pro typ III. obdržel asi teplotu elektrického oblouku 3000° a pro typ II., k če-

muž také naše Slunce náleží, asi střední teplotu 8000°, čímž se potvrdila měření dříve Scheinerem a Wilsonem vykonaná.

Na jiném, ale podobném základě pokusili se úlohu řešiti před několika lety *Paschen* a v poslední době Harkányi. Předpokládali, že teplota zářícího tělesa je nepřímo úměrná délce vlny světelné pro nejintensivnější část spektra téhož zdroje. Harkanyi obdržel tyto výsledky:

Světelný zdroj	Meze teplot
Sirius (I. typus)	5700° až 6400° C
Wega (I. typus)	2700 „ 6400
Arktur (II. až III. typus)	2450 „ 2700
Aldebaran (III. typus)	2550 „ 2850
Beteigeuze (III. typus)	2800 „ 3150
Slunce (II. typus)	4850 „ 5450

Paschen obdržel pro Slunce hodnotu 5130° C. Hodnoty uvedené jsou počítány bez ohledu na pohlcené paprsky v atmosféře, kdybychom na ně vzali ohled, zvýšila by se teplota Slunce asi na 7000° až 8000°, což s určením Scheinerovým, Wilsonovým a Lockyerovým také velmi pěkně souhlasí. *N.*

*

L. Olivier: **La Bosnie et l'Herzégovine.** Referuje J. V. Daneš. (Dokončení.)

Vedle toho, že pojala ve svou správu vyšší školství muhamedanské (ruždije a školu šeriatní), vydržuje vláda střední školy průpravné pro studium vysokých škol, přístupné příslušníkům všech vyznání. Jsou to zejména vyšší gymnasia v Sarajevě a v Mostaru[1]), vyšší reálka v Banjaluce, paedagogium v Sarajevě; vedle toho založil stát arcibiskupské katolické gymnasium v Travníku a svěřil je ve správu Jesuitům. Starý srbský seminář duchovenský v Banjaluce nahražen novou státní školou theologickou v Reljevu. V Sarajevě v konventu Jesuitském existuje katolický kněžský seminář. Gymnasium v Sarajevě mělo koncem r. 1896-7. 417, v Mostaru (tehdy ještě neúplné) 135, Travnické 193, reálka 106, paedagogium 110 žáků.

Vedle srbské vyšší dívčí školy v Sarajevě a několika konfessionelních ústavů katolických řízených jeptiškami existují v Bosně a Hercegovině dvě státní vyšší dívčí školy, v Sarajevě a v Mostaru. Zařízení jich, pomůcky i program učební uznává Olivier velmi účelným[2]). Počet žaček obnášel r. 1896-7. v Mostaru 106, v Sarajevě 105, vyznání většinou katolického.

V kapitole deváté srovnává Gervais-Courtellemont stav vyznavačů islámu v Bosně s postavením jich souvěrců ve francouzské kolonii alžírské. Není mi možno reprodukovati šíře myšlénky této zajímavé

[1]) k nim druží se nyní trojtřídní gymnasium v Dolní Tůzle.

[2]) O školství v Bosně vydal pěknou studii O. Bismarck: Eine paedagogische Studienreise nach Bosnien u. Herzegovina Leipzig 1898.

úvahy. Francie vystoupila proti starým institucím a zvyklostem násilně a bezohledně, zrušila náboženské a dobročinné fondy a nadace — tu habbu zvané — pod záminkou, že jsou překážkou kolonisaci. Kolonisační akce se nezdařila a schuzené domácí obyvatelstvo, hořící nenávistí proti utlačovatelům, nedovedou smířiti ani opětované pokusy o návrat ke starým obyčejům.

V Bosně vedla si vláda podstatně jinak, způsobem, který se spisovateli velmi zamlouvá — spokojenost muhamedánů jest prý odměnou její shovívavosti a dobré vůle.

Vládní sekce pro veřejné stavby v Bosně a Hercegovině zasloužila si v plné míře pochvalného referátu, jakého dostalo se jí od inženýra E. Demenge. Též v tomto oboru počalo se pracovati skutečně teprve od doby okkupace. Existovalo sice již od r. 1869. nařízení carihradské vlády, upravující otázku účasti obyvatelstva při provádění veřejných staveb, leč možno zaznamenati jen několik nezdařených pokusů o jeho výsledné provedení. Sekce dělí se ve čtyři oddělení: pro pozemní stavby, pro stavbu silnic, pro vodní stavby a pro stavby železnic. Správa báňská není spojena s touto sekcí, nýbrž záležitosti do tohoto oboru spadající podléhají jednak báňskému hejtmanství, jednak zvláštnímu oddělení při říšském ministerstvu financí.

O železnicích v Bosně a Hercegovině referoval jsem v lonském ročníku „České Revue" obšírněji se stanoviska hospodářského; inženýr Demenge všímá si zejména otázek technických a doprovází svůj referát hojnými náčrty konstrukcí. Silnice byly před okkupací nečetné a ve velmi smutném stavu; novou správou věnována stavbě silnic i dobrých cest soumarních velká péče; stavby provádějí se v režii státní s přispěním obyvatelstva, jež vázáno jest robotovati po šest dní v roce při pracech veřejných. Délka cest vystavěných obnášela r. 1887 6185 km, a to 2.012 km silnic hlavních, 1.779 km. silnic okresních a 2.394 km cest soumarních.[1])

Vydání na stavbu a udržování silnic činilo r. 1894 2,030.672 franků, robotní práce obnášela dohromady 536.355 dní.

Ze starší doby zachovalo se jen několik mostů kamenných, jsou to stavby vynikající, pocházející ze slavných prvních století tureckého panství. Z nových mostů jen některé jsou kamenné, většinou mají železnou konstrukci. Od r. 1882. vystavěno 88 velkých mostů v úhrnné délce 5.903 m.

Řeky Bosny a Hercegoviny jsou až na Sávu, Drinu a Dolní Unu úplně nesplavné. Neretva upravena jest jen na půdě Dalmatské, takže mořské lodi mohou přistávati až v Metkovičích, jež byly dosud nejdůležitějším přístavem pro země okkupované. Na linii plavební na Uně a Sávě jsou nejdůležitějšími přístavy

[1]) Pokrok v následujícím desítiletí byl nepatrný, přibyloť do r. 1898 jen o 66 *km* silnic okresních.

Novi-Doberlin, Brod, Šamac, Brčka a Rača. R. 1886. zřízena byla zvláštní pozorovací služba hydrografická při velkých řekách Sávě, Uně, Saně, Vrbasu, Bosně, Željeznici, Miljačce, Drině, Neretvě a Trebinjčiči; dohromady existuje již 95 stanic, z nichž 46 měří teplotu vody, 30 množství kalů a náplavů, 50 množství sněhu. Drina usplavněna uměle až po Zvornik, takže až sem zajíždějí kolové parolodi o ponoru 0.8 m; dle ujednání se Srbskem provádí se též regulace středního toku této řeky.

Vedle melioračních prací v Posavině provedena ve vlastní Bosně — v úvodí černomořském — již jen nákladná regulace bystřiny Miljačky v Sarajevě.[2]) Práce ty provedeny během let 1886—1898 a záležely hlavně v postavení nábřežních zdí a srovnání řečiště obmezeného na šíři 25—40 m. Nejtěžší úlohy ujala se vláda v území krasovém, kde odhodlala se meliorováním učiniti rozsáhlé plochy úrodné půdy schopnými k vzdělávání. Práce ty jsou velmi obtížné, neboť jest jim zápasiti s velice komplikovanými poměry hydrografickými. Účelem jich jest nejen usnadniti jarní odtok vod, které proměňují v zimě rozsáhlá pole v jezera neb močály, nýbrž pojistit i dostatečné zavodňování získané půdy během suché letní doby. Snadno si ovšem vysvětliti, že práce bojující s takovými překážkami, nevyhověly hned požadavkum v ně kladeným a že teprve po zkoušení a zlepšení vykazují neb budou vykazovati utěšené výsledky. Zůstává však otázkou, bude-li prospěch z meliorované půdy dostatečným, aby odpovídal výši nákladu na práce tyto obětovaného.

Regulování řeky Mlade v okresu Ljubušském v Hercegovině není dosud skončeno, leč nyní již uznává se blahodárný jeho vliv. Meliorační práce v Gatackém[3]) polji, spojené se zahrazením veliké nádržky vodní u Kline nad Gackem, sloužící pro letní zavlažování, měly býti dohotoveny koncem roku 1901. Rozsáhlé práce podniknuty již v ohromné rovině Livanjského polje (400 km²) v západní Bosně, obsáhly ovšem dosud jen menší část rozsáhlého území melioračního. V projektu jsou meliorace Mostarského Blata, kde již se konají podrobné studie, dále Fatnického, Dabarského a Popova polje v Hercegovině i Glamočského polje a Buškablata v jihozápadní Bosně.

Za doby turecké bylo opatřování vody, stavění vodovodů, zřizování a udržování studnic, pramenů a cisteren v úzkém spojení s muhamedánským kultem — povinností veřejné dobročinnosti zbožných vyznavačů islamu. V některých městech byly vodovody dřevěné, nevyhovující moderním požadavkům zdravotním. I v tomto oboru stala se náprava tam, kde potřeba toho

[2]) Referent nezmiňuje se o prokopání prahů na střední Uně. Bližší ve Wasserbauten in B. u. H. von Ph Ballif I. a II. svazek.

[3]) Dle Cviiiće Gatačkopolje, častěji užívá se Gackopolje.

nejvíce vyžadovala. Nákladem státním neb obecním postaveny nákladné, rozsáhlé vodovody moderní, které opatřují města pitnou, ano i spotřební vodou z horských pramenů; tak stalo se v Sarajevě (roku 1889), v Mostaru (r. 1885), v Travniku (r. 1893), v Derventu (r. 1897).

V krasovém území, strádajícím v létě nedostatkem vody, staveny státním nákladem cisterny a zachycovány prameny. Do konce r. 1897 vystavěno a opraveno v Hercegovině 173 cisteren s obsahem 11.809 m^3 a zachyceno 33 pramenů, v západní Bosně 20 cisteren s obsahem 8.569 m^3 a 20 pramenů. Vykonávání těchto prací vyžadovalo 239.134 franku nákladu, 83.964 robotních dní lidí a 41.393 dní roboty soumarů. Moderní kanalisace provedena dosud jen v Sarajevě. Rozsáhlé městské elektrárny v Sarajevě se stroji o 900 koňských silách, dodávají osvětlení ulicím i veřejným místnostem a pohon elektrické dráze městské, jejíž délka trati obnáší již 7.3 km.

Oddělení pro pozemní stavby může pochlubiti se rovněž podniky velmi zdařilými. Vynikající stavby provádějí se jednak v slohu renaissančním, jednak v orientálním slohu, přizpůsobeném praktickým požadavkům naší doby. Vzpomenouti tu dlužno nádherných budov sarajevské radnice a šeriatní školy.

Zemědělství věnováno poměrně k jeho významu v díle „Revue générale" málo místa.[4]) Důležitost orby, sadařství a chovu dobytka pro země okkupované dokazuje v nejvyšší míře jediné číslo: 88% všeho obyvatelstva zaměstnává se zemědělstvím. Půda, zpracována jsouc způsobem primitivním, dává slabý užitek, domácí plemena dobytka jsou zakrslá následkem nedbalého způsobu chovu. Snažíc se nedostatkům těmto odpomoci, založila vláda vzorné stanice pro orbu a chov dobytka i stanice vinařské a ovocnářské, leč prospěch z akce této daleko neodpovídal nákladu na ni věnovanému. Nemožno se tu o příčinách nezdaru toho šířiti. Francouzský referent D. Zolla znamenitě postihuje příčiny nezdaru šlechtění domácích plemen dobytka křížením. Stanice ovocnářské a vinařské mohou vykázati se výsledky utěšenějšími.

Značné zlepšení výsledků sklizní i zvýšení počtu dobytka za doby okkupace, jak jeví se dle statistických dat, jest hlavně zásluhou míru, ne tak pokroku v hospodaření.

Koní napočítáno v Bosně a Hercegovině r. 1879. 161.000, r. 1895. 232.000, skotu r. 1879. 762.000 kusů a 1895. 1,416.000 kusů, ovcí r. 1879. 839.000 a r. 1895. 3,228.000; koz r. 1879. 522.000 a r. 1895. 1,447.049, vepřového dobytka r. 1879. 430.000 kusů a r. 1895. 661.000 kusů.

---

[4]) R. 1899 vydala vláda obšírnou publikaci: Die Landwirtschaft in Bosnien u. Herzegovina, z níž většina dat tu uvedených čerpána.

Sklizně nejdůležitějších plodin jeví rovněž značný pokrok: obilí (zejména kukuřice, ječmen a pšenice) sklidilo se v průměru let 1882—1886 2,853.000 q, v pětiletí 1892—1896 5,095.000 q; v týchž létech činila průměrná sklizeň bramboru 179.000 q a 519.000 q; tabáku 13.000 q a 37.000 q; švestek 590.000 q a 1,149.000 q; hroznů 37.000 q a 64.000 q. Pěstování cukrovky potkalo se s nezdarem.

Státní vysoké lesy pokrývají v Bosně a Hercegovině 1,446.366 ha, křoviny 583.449 ha; lesy soukromé zaujímají 551.770 ha, z toho připadá na křoviny 410.365 ha. Nejčetněji tu zastoupeny: buk, dub, smrk, borovice a jedle. Exploitace bohatství lesního obnáší v posledních létech průměrně 212.000 m^3 dříví ze stromů jehličnatých, 40.000 m^3 dubového dřeva a 255.000 m^3 bukového. Kury k zpracování dobývá se jedině v kraji Banjalucském 117.000 q ročně. Produkty lesní z velké části se vyvážejí, jednak do Rakouska, mnohem více však do Italie, Francie a zejména do východního Středomoří i do Indie.

Majitelé půdy v Bosně a Hercegovině jsou buď svobodníci sami vzdělávající své pozemky, neb statkáři (agové, begové), jichž půdu vzdělávají kmetové, kteří odváději majitelum jistou aliquotní část úrody. Poměr jich podobá se dědičnému pachtu. Rodiny kmetu žijí většinou dosud v nedílu, čili tvoří zádruhu. Poměr jednotlivých vrstev obyvatelstva zemědělského jevil se r. 1895 takto: 2.13% všeho obyvatelstva bylo statkářů; svobodníků 33.45%, kmetů 38.25% svobodníku majících zároveň i pozemky kmetské 11.26%, jiných osob při zemědělství zaměstnaných 3.25%; celkem tedy tvořili zemědělci 88.34% všeho obyvatelstva.

O koloniích cizích zemědělcu referuje kapitola dvanáctá. Kolonie ty nejsou četné; čítají 1299 rodin o 6575 duších; většina kolonistu jsou dle národnosti Němci, vedle nich nejčetnější jsou Poláci. Kolonista dostane 10—12 ha půdy, která, vzdělává-li ji dle smlouvy, stává se po 10 létech jeho vlastnictvím. Blahobyt starších osad, zejména Windhorstu a Rudolfsthalu jest prý velmi značný.

Kapitoly XIII. a XIV. obsahují referáty o těžení minerálního bohatství a o průmyslu v Bosně a Hercegovině. Poněvadž poutá je dohromady značná vnitřní souvislost, uvedu o nich společně několik slov. Nerostné bohatství Bosny a Hercegoviny — zajímavé rozmanitostí svou a důležité množstvím — dosud velmi málo bylo exploitováno. Starověké i středověké těžení rud a soli zůstalo i v době turecké stále v primitivním stavu lokálního významu, teprve usilovné snaze okkupační vlády podařilo se uvésti v život moderní podniky těžící z minerálního bohatství země i rozsáhlé závody jiných odvětví průmyslových. Vedle podniků vedených v režii státní, vyvolány i společnosti, nacházející se ve větší neb menší odvislosti od státu.

Ruch těžařský a průmyslový byl v mnohých směrech, jak se brzo ukázalo, nezdravý, neodpovídaje ani přírodním poměrům ani potřebám obyvatelstva domácího i okolních zemí. Následkem ukvapenosti té bylo, že některé závody padly úplně, jiné jen uměle udržovány všemožnou podporou státní existují dále. Úpadek průmyslu v celé Evropě vypuknuvší ukázal se i zde. Kritický stav, v jakém nyní nachází se právě průmysl bosenský, nemohl býti ovšem předvídán auktory francouzských referátů — kteří píší ještě pod dojmem zdánlivého rozkvětu těchto odvětví hospodářských.

Data o produkci dolů i závodů průmyslových tu obsažená jsou již poněkud zastaralá — pocházejí totiž z r. 1897. Připojím k nim čísla novější, pokud obsahují je mladší publikace, neb zprávy jiné.[5])

Velmi hojná ložiska hnědého uhlí a lignitu rozkládají se na území as 4000 km² plochy. Dosud známo jest 66 ložisek,, těží se však jen ze dvou nejbohatších a nejpřístupnějších — v Zenici a v Krece. R. 1897. vytěženo v Zenici 85.000 t pomocí 350 dělníků (r. 1899. 1,254.300 q uhlí s 392 dělníky), v Krece se 460 dělníky 143.000 t (r. 1899. 1,717.960 q s 390 dělníky).[6]) Čistý výnos dolů r. 1899 v Krece 161.540 K, v Zenici 140.120 K.

Solné prameny v okolí Dolní Tuzly vydaly roku 1894. 1,200.000 hl. solného rosolu (1899. 1,388.047 hl), z toho použito k výrobě soli ve státních solivárnách 500.000 hl (roku 1899 568.356 hl); 700.000 hl (r. 1899. 818.160 hl) odevzdáno do továrny na ammoniak a sodu v Lukavci. Výroba soli činila r. 1897. 140.000 q (r. 1899 150.279 q). Zaměstnáno při ní na 200 dělníků.

Produkce rudy v dolech Varešských činila r. 1897. 37095 t. zaměstnáno tu bylo asi 150 dělníků; r. 1899. dobyto 67.024 t rudy. Surového železa vytaveno 137.304 q. Doly tyto náležejí z $^1/_3$ státu, z $^2/_3$ akciové společnosti. Čistý výnos r. 1899. činil 254.026 K; akcionářům vyplácena 9% dividenda.

Těžařská společnost „Bosnia" jest majitelem dolů na rudu chromovou u Duboštice, na rudu manganovou v Čevljanoviči, měděného dolu a hutě v Sinjakově, dolu na krušec čtyřstěnný, obsahující rtuť u Maškary, nedaleko Horního Vakufu. Výroba obnášela r. 1899. 52.655 q čisté manganové rudy, 1960 q chromové rudy, 1901 q čisté mědi a 38.259 q rtuti. Čistý výnos

---

[5]) Zejména použiji Szokolay Kornél: Jelentése Bosnyákország és a Herzegovina kereskedelmi, ipari, közlekedési, és hitelügyi viszonyairól. Budapest. 1901. A. Walny: Bosnischer Bote pro 1901. Hornické a hutnické Listy 1901 str. 40 a sled.

[6]) V Krece r. 1900 vytěženo 2,182.613 *q* r. 1901 mělo se dosíci 12½ mil. *q* Z personálu tu zaměstnaného v létě 1901 jest 486 domorodců a 129 příslušníků říše Rakousko-Uherské.

obnášel 47.122 K, čili 300 K na podíl.[7]) Ostatní pokusy o dolování potkaly se s nezdarem, toliko Hornouherská báňská a hutnická společnost těží dosud v Bakovičích u Lojnice železný kyz, obsahující zlato. R. 1897 vytěženo 41.3670 t kyzu, r. 1899. 4307 q.

Dobře prosperují toliko státní doly uhelné, solivárny a doly na rudu železnou ve Vareši, společnost „Bosnii" udržuje při činnosti toliko interes státu.

Minerální prameny jsou velmi četné, leč posud nedošly náležitého použití. Moderním požadavkům vyhovují toliko státem vydržované lázně v Illidži. Z ostatních u domorodců jsou oblíbena místa Kiseljak u Visoka a Gata u Bihaće. Guberské vřídlo vody železo-arsenové u Srebrenice exploitované v režii státní poskytlo r. 1899. 222.547 lahví vody. Mezi lidem dělným, zaměstnaným při těžení nerostů, převládají nyní již domorodci; r. 1897. bylo z 1300 dělníků 975 rodáků bosensko-hercegovských. R. 1899. z 5109 v dolech a hutích zaměstnaných bylo procento domorodců zajisté ještě větší. Zemská bratrská pokladna měla koncem r. 1899. 285.817 K jmění. Zákon o hornictví, vydaný 14. května 1881 zdělán jest dle vzoru rakouského a pruského.

Průmyslové podniky třídí referent Demenge v 7 velikých skupin a pojednává o každé z nich dosti obšírně ve zvláštním odstavci. Průmysl železářský ode dávna již způsobem primitivním v Bosně provozovaný, dosáhl v posledních létech značného rozkvětu. Moderní vysoké pece ve Vareši stačí dodávati materiál slévárně tamtéž i železárně v Zenici, jichž produkty kryjí nejen spotřebu domácí, nýbrž vyvážejí se i do ostatních zemí Balkánských, i do Uher. Výroba činila r. 1899. 137.492 q surového železa, 11.096 q litého zboží, 100.800 q Martinovského slitku, 99.930 q válcovaného železa. Těžařstvo „Bosnia" má dílny ve Vogošči pro zpracování rudy mangánové, v Duboštici a huť v Sinjakově. Vedle státní solivárny a dolů uhelných v Krece existuje tu státní cihelna s roční produkcí 2 mill. cihel. Velké dílny na stavební materiál v Sarajevě a ve Vogošči.

Průmysl dřevařský vykazuje množství pil, z nichž největší a nejdůležitější jsou v Doberlině (zpracuje 90.000 m³ ročně), v Hadžicích a Kobildolu (30.000 m³ zboží ročně) a v Usoře. Vývoz po moři z Terstu a Rjeky. K nim pojí se továrna na hole v Derventě (150 dělníků) a velké továrny na nábytek v Sarajevě a v Mostaru (120 dělníků).[8])

Ohromný závod společnosti „Bosnische Electricitäts Actiengesellschaft", mající využitkovati sil přírodních k výrobě kalciumkarbidu, zklamal úplně naděje v něj kladené.

---

[7]) Z úhrnného počtu 100 podílů má jich stát 65. — Cena jednoho podílu obnáší 16 200 K.

[8]) Továrna firmy Gerhardus a synové v Příjedoru zpracuje kůru stromovou, již vyváží do rakouska a německa.

V odvětví průmyslu chemického výborně prosperuje továrna na ammoniak a sodu v Lukavci u Tuzly. Dále pracuje raffinerie petroleje v Danici u Bos. Brodu, závod k impregnování dřeva v Busovači (Han Compagnie Vitez) na trati Lašva-Travnik, 3 továrny na svíčky a zboží mydlářské, papírna v Zenici, udržovaná dodávkami pro potřeby správy státní. Visoko jest centrem průmyslu koželužského — vyrábějí se tu zejména předměty hovící vkusu domácího obyvatelstva, část produkce však se též vyváží. Minulosti náleží již velká továrna k chemickému zpracování dřeva společnosti Bosnische Holzverwerthung-Actiengesellschaft v Teslići.

Průmysl zpracující hospodářské produkty vykazuje zejména cukrovar v Usoře (produkce cukru r. 1898. 30.000 q), lihovar v Dolní Tuzle (8000 hl roční výroby), 6 pivovarů, z nichž největší akciový v Sarajevě s varem 45.000 hl ročně. Dvě velké pekárny v Sarajevě. V severovýchodní Bosně hraje velmi důležitou úlohu zpracování švestek v slivovici, povidla a zboží sušené. V režii státní jsou čtyři továrny tabákové.

Umělecký průmysl od dávna v Bosně kvetoucí těší se zvláštní přízni vlády, která snaží se povznésti jej na výši moderních požadavků.

Přehledná tabulka průmyslových závodu vykazuje tato čísla: všech závodů jest 527, z nich jest majetkem domorodců (sem vpočítány i podniky státní) 311; příslušníkům rakousko-uherským náležejí 203 a cizincům 13.

Ještě více nežli kapitoly o hornictví a o průmyslu právě probrané, zastaralo již pojednání L. Wouterse o obchodu Bosny a Hercegoviny. Data poslední, jichž Wouters použil, mají již cenu jen historickou — spisovatel nezná totiž ještě první officielní publikace o zahraničním obchodu z r. 1898. K výtahu jeho pojednání dovolím si připojiti pro srovnání nejdůležitější novější udání statistická, pokud jsem jich mohl dosíci.

Obchod za posledních desítiletí vlády turecké byl celkem slabý. Wouters uvádí obráceně okrouhlá čísla obsažená v díle Capusově o zahraničním obchodu r. 1868., kdy cena přívozu páčena na 8 millionů a cena vývozu na 10½ mil. zlatých. Nepoužito podrobnějších zpráv o obchodu v té době sestavených pruským konsulem — chvalně známým znalcem poměrů bosenských před okkupací — Dr. Blauem, jež má ve výtahu též Strauss[1]) a zvláště nejnověji Szokolay.

Na zahraničním obchodu Bosny a Hercegoviny mělo již za doby turecké Rakousko-Uhersko největší podíl. Účastenství Turecka, obmezené již dříve jen na některá odvětví obchodu, zmenšeno po provedení okkupace na míru nepatrnou, neboť vláda

[1]) Strauss: Bosnien Land und Leute. Wien 1884., II. sv., str. 163

hleděla záhy připoutati obě provincie co nejužšími svazky k monarchii. Toho dosaženo jednak vystavěním nejdůležitějších kommunikací, výhodně spojených s železniční sítí i paroplavebními liniemi, jednak pojetím Bosny a Hercegoviny v celní jednotu říše.

O obchodu zahraničním nebyla vedena do r. 1898. úplná officielní statistika, byl tedy Wouters nucen spokojiti se s údaji obsaženými ve zprávách železnic a paroplavební společnosti Dunajské, neb soukromými informacemi. Spolehlivá data o vnitřním obchodu jest vůbec nemožno podati. Vnitrozemní doprava po železnicích obnášela podle výroční zprávy pro rok 1897. 351.375 t.

O zahraničním obchodu čerpal data ze tří pramenů — bohužel všude neúplná. Po železnicích vyvezeno do ciziny r. 1897. 197.782 t, přivezeno 86.401 t zboží. Společnost paroplavební po Dunaji, jež zavedla pravidelnou plavbu též po Sávě, uvádí r. 1896. svůj obchod s Bosnou na 48.572 t zboží.

Francouzský konsul Dallemagne cení pro rok 1896. vývoz na 25,708.200 franku a přívoz na 36,105.310 franku.[10]) Dle odhadů téhož původu pro starší dobu (1880—96.) byl poměr vývozu k přívozu prospěšnější, ano r. 1893. dosahoval téměř obnosu udaného pro přívoz (t. r. ceněn přívoz na 37,369.500 fr. a vývoz na 33,686.100 fr.). Ve vývozu (r. 1896.) zastoupeny jsou vynikající obnosy: švestky (9,072.000 fr.), kůže a vlna (3,150.000 fr.), dříví vůbec a duhy (2,719.500 fr.), tabák (2,310.000 fr.), živá zvířata (1,890.000 fr.), nerosty a chemikalie (1,470.000 fr.), lihoviny, víno a pivo (945.000 fr.). V přívozu připadá největší úloha na skupiny: látky (10,200.000 fr.), požívatiny (11,091.000 fr.), víno, pivo a lihoviny (1,465.800 fr.), předměty zařízení a nábytek (2,478.000 fr.), kovové výrobky (5,670.000 fr.), látky nerostné a drogy (987.000 fr.), doutníky a papíry cigarettové (945.000 fr.).

Domnívám se, že zejména obnos za vývoz dobytka jest velmi nízce odhadnut[11]).

Velmi cenný jest obšírný, detailní přehled nejdůležitějších předmětu obchodu jak vnitřního, tak i zahraničního — zabývati se jím zavedlo by ovšem příliš daleko.

Obchod transitní Bosnou a Hercegovinou jest bezvýznamný, hlavní jeho dráha jest z Brodu do Metkovičů; obchod se Srbskem

---

[10]) Výpočet ten neshoduje se zajisté se skutečností. Cena vývozu byla rozhodně mnohem větší. Tomu nasvědčují přesná data statistická pro léta 1898—1900. — poměry za 2 léta zajisté nezměnily se tak velice. Pro doklad svého mínění uvádím z publikace Hauptergebnisse des auswärtigen Waarenverkehres Bosniens u. d. Hercegovina im Jahre 1900. Sarajevo 1901. toto: r. 1898. vyvezeno 3,861.759 q zboží a 324.468 kusů dobytka, přivezeno 1.937·291 q a 6.657 kusů dobytka; roku 1900. vyvezeno 5,915.324 q a 294.367 kusů dobytka, přivezeno 2,110.403 q a 13.453 kusů dobytka.

[11]) Das Veterinärwesen in Bosnien u. d. Hercegovina, Sarajevo 1899. uvádí vývoz dobytka pro rok 1896, čísly: 7995 koní, 52.827 kusů skotu, 71 871 ovcí, 47.032 koz, 67.359 vepřového dobytka.

a Tureckem jest vůbec velmi nepatrný, transitní jest pak nad to znesnadněn nedostatkem kommunikací vyhovujících jeho rozvoji. Srbsko prováží Bosnou dobytek do Dubrovníka ovšem nemnoho. Poměry snad změní se po vystavění dráhy do údolí Driny a Limu[1]).

Bosna i Hercegovina vtěleny jsou, jak již praveno, v celní jednotu říše Rakousko-Uherské. Nová mince rakouská podržuje v ústech lidu dosud staré názvy z doby turecké. Systém metrický úředně jest zaveden, lid však měří dosud na oku (oka = 1.28 kg).

Monopolem státním jest produkce soli, příprava a prodej tabáku a střelného prachu. Průměrné množství roční produkce tabáku jest 36.000 t[13]). Pěstuje se zejména v Hercegovině. Vývoz do Italie[14]). Čtyři továrny, v Sarajevě, v Mostaru, v Travniku a v Banjaluce zaměstnávají as 3500 dělníků. Příjem z dobré žně možno ceniti na 4,500.000 zl.; monopol střelného prachu vykazuje roční příjem 18.000 zl.; monopol solní 1,150.000 zl. Výnos cel praeliminuje se v rozpočtu příliš vysoko — na 600.000 zl.; tolik obnáší náhrada placená za výnos cel z říšských příjmů.

Legální výše úroků jest 12%, lichvářství dříve bující upadá vlivem bank a jiných velkých závodů, které půjčují na 5—6%.

Z bank nejdůležitější jsou privilegovaná zemská banka v Sarajevě a priv. oddělení Unionbanky pro Bosnu a Hercegovinu. Spořitelny jsou dosud jen dvě: v Banjaluce a v Brčce-Bjelině. První okresní podpůrné fondy pro zemědělce uvedeny v život péčí vlády r. 1886.; r. 1892. bylo jich 32 s jměním 1,348.200 fr., peníze z nich půjčují se na 4—6%.

Pisatel končí přáním, aby obchod francouzský, který dosud země tyto zanedbával, dovedl tu získati přímého odbytu průmyslovým výrobkům francouzským.

O zákonodárství v Bosně a Hercegovině pojednává J. Godefroy v šestnácté kapitole, jež rozdělena ve tři odstavce: o právu civilním, trestním a o organisaci soudnictví.

Z poslední kapitoly o zemských financích vyjímám jen několik dat. V rozpočtu na r. 1899. praeliminován byl příjem na 41,053.250 franků a vydání na 40.943.238 fr., jež dělily se dle hlavních odborů správy takto:

Správa centrální vykazovala potřebu 3,543.639 fr. a úhradu 28.140 fr., správa vnitřních záležitostí potřebu 17, 060.184 fr.[15]) a úhradu 2,293.011 fr., správa financí potřebu 12,600.443 fr. a úhradu 33,456.544 fr.; správa soudnictví potřebu 1,786.238 franků a úhradu 118.650 fr., správa veřejných staveb potřebu

---

[12]) Přímý obchod s cizinou činil r. 1898. 51.330 q (vývoz 8.191 q, přívoz 43.139 q), r. 1900. 30.283 q (vývoz 8.235 q a přívoz 22.048 q).

[13]) R. 1898. 35.114 q.

[14]) V posledních létech též do Egypta. Úhrnný vývoz r. 1900 22.510 q.

[15]) Sem spadá praeliminované vydání na školství 2,169.930 fr.

5,952.755 fr. a úhradu 5,145.000 fr. Více zajímavostí má výpočet nákladů Rakouska-Uherska na okkupaci. Válka roku 1878. stála asi 500 millionů zlatých; vydržování 15. arm. sboru v zemích okkupovaných jest asi o 3 mil. zlatých ročně dražší, než v jiných končinách mocnářství (dříve byl rozdíl ten ještě větší).

Vedle tohoto obnosu, který vyžaduje vojenská okkupace, poskytla říše Bosně a Hercegovině půjčky, většinou na investice, na něž zemské finance splácejí v posledních létech 982.500 fr. ročních úroků; náklady stavby drah spadají na účet financí říšských, zemské finance jen je udržují a exploitují. Vedle toho doplácí říše zemským financím mnohem větší náhradu za příjmy ze cla, než by dle skutečných poměrů měla obnášeti; rovněž i vydržování pošty a telegrafu stojí mnohem více, než včítá se na účet zemských financí.

*

Tripoli. St. Nikolau. (Dokončení).

Hranice skutečné Sahary bývají dosud předmětem vědeckých sporů. Rohlfs navrhl zvláštní methodu v řešení této otázky: studovati, kde přestává — blecha, neboť tento nezvanec nemiluje sucha a je proto dobrým ukazovatelem hranic suchého klimatu saharského.

Nejdůležitějším domácím zvířetem je velbloud, jenž se asi za dob Caesarových dostal do Tripoli, od kteréhož času zde úplně zdomácněl a stal se živitelem, bohatstvím a chloubou domorodce. V Tripoli jsou hlavně dva druhy, těžší, nákladní, s dlouhými chlupy, z Arabie přišlý a lehký, jízdní, „mehári" zvaný, téměř bez chlupů*), jehož vlast dle Rohlfse sluší hledati v centrální Sahaře, neboť těžce snáší vlhké pobřežní podnebí. Nesnadno říci, jak by se obyvatelé pouště bez něho obešli; lehce překonává veliké vzdálenosti mezi časami, trpělivě snáší hlad i žízeň, z daleka větří vodu a donáší zbloudilého poutníka k toužebné studni, upozorňuje na nebezpečí a blízkost lidí. Dává svému pánu živné mléko, jeho maso i tuk je oblíben, z chlupu zhotovují pokrývky, ano i trus se suší a z nedostatku dříví jako paliva se používá. Počet velbloudů v Tripoli odhaduje se na 250—400.000 kusů.

Méně je koní, jichž roční vývoz na Maltu v počtu několika set kusů je nyní zakázán. Jmenovitě na jihu stává se řidším, neboť vydržování jeho vyžaduje značný náklad. Za to v severu i nejchudší můdiz touží po koni, neboť kůň dodává jezdci v očích Berberů a Arabů vznešenosti.

Chov dobytka, ovcí a koz závisí na dostatku pastvin, je výhradným zaměstnáním některých kmenů tripolských. Export jde na Maltu.

Promluvili jsme stručně o přírodních poměrech a obrátíme se nyní k obyvatelstvu.

---

*) Zajímavo je, že i ovce v Sahaře ztrácejí vlnu.

Obyvatelstvo Tripoli, jehož jsme napočetli na 900.000 hlav, představuje nám pravou národnostní mosaiku. Bouře převalivší se přes tyto krajiny od antických dob v historii súčastněné, vpád Arabův a nivellisující muhamedanismus, osazení Tureckem a zálusky Evropanu, především pak rozvinutý obchod karavanní, od jihu k severu jdoucí, jímž tisíce súdánských černochů vlečeno pouštěmi a stepí tripolskou k moři, poutnická horlivost západoafrických muhamedanů do Mekky: vše to přispělo k zpestření ethnografického obrazu.

Již Herodot nám uvádí v těchto končinách jednotlivé kmeny kočovné i usedlé. Nejpočetnější byli Libyové, za nimi seděli Garamantové a pak Aethiopové. Během doby dostalo obyvatelstvo název „Berberů", který mu zůstal až podnes, ačkoliv je možno, že se mohlo změniti. Vpád arabských kočovníků změnil důkladně národnostní poměry. Berberi ustoupili jednak do Džebelu, jednak se udrželi v oasách vedle Arabů (ku př. v Sokně). Berberi džebelští zachovali se nesmíšeni až do našich dob, třeba že chudá políčka a nepatrný chov ovcí nedovolil jim žíti v přepychu. I v pohodlí jsou často omezeni, spokojujíce se příbytky v podzemních děrách, čímž upomínají na Herodotovy Troglodyty. Přechod mezi Berbery a Araby tvoří kočovní Berberi silně arabisovaní. Jinak i Arabové udrželi se nesmíšeni představujíce jádro kočovného obyvatelstva na stepích syrtských.

Do Fezzánu zasahují z jihozápadu berberští Tuarikové čili Imošág, jak se sami nazývají Fezzánští Tuarikové náležející ke konfederaci Azdžerské; jsou vzhledem k ostatním soukmenovcům (Hoggarum, Kelovi a Auelimidům) nejvíce nakloněni k usedlému životu, neboť v některých oasách a v Ghátu jsou pevně usazeni. Nejlepší znatel severních Tuarikú byl Duveyrier, jenž podal ve svém klassickém díle nejdůkladnější zprávy o těchto kmenech, kteří tak nepřátelsky stojí proti Evropanům a jejichž pokoření nebude úlohou nejsnadnější.

Do jižní části Fezzánu zasahují Tibuové, kteří tvoří přechod od severoafrických Hamitů k súdánským černochům. Centrum jejich jejich je Bardai v Tibesti, velmi málo známém, neboť jediný Nachtigal s nebezpečím života a po hrozných útrapách nám přinesl zprávy o těchto neznámých končinách. Hlad a bída provází stále obyvatele země, o kterou se Tibuové báli, že by Nachtigal mohl odkrýti světu tu „perlu" Sahary. Že vlast je Tibuovi málo vděčna za tu lásku, svědčí Nachtigalův případ, kdy ukradené střevíce cestovatelovy poskytly zlodějům řídkou a proto vítanou pochoutku.

Po Berberech a Arabech jsou Černoši nejdůležitějším elementem, který přispěl ku vzniku smíšeného obyvatelstva Fezzánu a udržel se čistý na severu. Nepřišli sem dobrovolně, nýbrž přivlečeni byli jako otroci přes žhavé písky saharské ze všech končin Sudanu. Dnes Černoši v městě Tripoli jako řemeslníci, neb sluhové žijící,

jsou úplně svobodní, neboť svobody dosáhnou snadno pomocí konsulů evropských. Se zvláštní zálibou vstupují do tureckého vojska, ale nejmilejší jim je přece sladká zahálka, dokud je hlad nepřinutí k práci.

Značné procento obyvatelstva jsou Židé, dělící se ve dvě skupiny, v prvou, asi původní africkou část Židů bydlící v Ghariánu a Jefrenu, kde živí se pěstěním olivy a vinné révy, druhou, městskou, jež vznikla z přistěhovalců z Italie a Španělska.*) V obřadech a náboženských názorech se poněkud liší, ale pevnost ve víře a zvycích mají stejnou.

Malý zlomek obyvatelstva tvoří Evropané, z nichž jsou tu nejvíce zastoupeni Malťané počtem as 4000 hlav. Vedle nich je nejvíce Vlachů, kteří tu působí ve vlašských školách a nemocnicích. Jako hlasatelé křesťanství nepořídili mnoho mezi fanatickými muhamedány. Tito Evropané sídlí vesměs v městech a to především v Tripoli, kde jsou evropské konsuláty, kdežto vnitřek je jim nepřístupný. Jen Malťané jako agenti angl. firem vcházejí v užší styk s domácím obyvatelstvem venkovským.

O nic lépe nežijí v celé Tripolitanii Turci jsouce skutečnými cizinci v zemi. Vláda odhaduje počet jich na 50.000 duší, ale neprávem. Turek je zde úředníkem aneb vojákem, kolonisace turecká se nezdařila. Ostatně jsou tu Turci dosti neradi, neboť Porta užívá Tripolska jako trestanecké kolonie pro nepohodlné osoby v Cařihradě.

Podali jsme stručný přehled národností v Tripolitanii žijících a viděli jsme při Arabech a Berberech, že nikoli národnost, ale způsob života dělí hlavní jádro obyvatelstva, takže se nám rozpadne na usedlé a kočovné.

V krajině, kde je málo vláhy, kde pastva pro domácí zvířata musí se shledávati v širém okolí, je kočovník nucen stěhovati se z místa na místo a několikráte do roka svůj pobyt měniti. Kde poměry dovolují, jako na pobřežních stepích, žijí nomádi ve větších kmenech, za to poušť skýtající sotva jednotlivci dostatečného nápoje nutí kočovníky, aby žili v menších tlupách, ba i jednotlivě se potulovali z místa na místo. Toto kočování u Araba stupňované náboženstvím, že má svou vlast všude tam, kde nalezl koran a víru v proroka, vzbudilo v srdci nomáda svobody milovnost, neuznávání žádného pána, žádných zákonů, a strach i odpor k poddanství.

Tu pochopíme snadno, proč potoky krve musely se vpíti v žíznivou půdu tripolskou v bojích Turecka s kočovníky jen proto, aby turecký půlměsíc mohl vláti nad pobřežním pruhem a několika oasami ve vnitřku země; tu pochopíme také, proč prchaly kočovné kmeny tripolské do nehostinné Sahary před panstvím tureckým stejně jako před francouzským „rumim“. S touto láskou k svo-

*) Rohlfs odhaduje jich počet na 5000, Grothe na 14—15 000.

bodě musí počítati i Evropa, jež by tak ráda rozkouskovala a rozdělila mezi sebou jednu velikou nesmírnou, bezmeznou vlast svobodných kočovníků!...

Jako chudá je domovina, tak chud musí žíti nomád a často podniká boj se svým nejstrašnějším nepřítelem — hladem. Přes to je mu práce nečestným zaměstnáním, nehodným svobodného muže, zaměstnáním otroka. Raději žije z práce sousedovy, z cizího majetku a tak stává se loupežníkem. Loupežení je mu stálým zřízením. Nestydí se proto a neskrývá svého skutku; Tuarikovi slovo „iohagh" znamená i loupežiti i svobodným býti.

Obyvatelstvo usedlé v oasách neliší se drsností mravův od kočovníků; boje jsou tu stále stejné, hlavně zápas o vodu. K nějaké vyšší státní jednotce nemůže se rovněž povznésti; není lokalním vlastencem, jemu ani oasa, v níž se zrodil, není vlastí, zná toliko rodnou ves, neb město.

Jistý rozdíl možno pozorovati mezi obyvateli velkých obchodních středisk, jako Marzuku a Ghadámesu, proti obyvatelstvu oas ležících mimo karavanní cesty. První jsou mnohem přístupnější následkem častějšího styku v obchodě s neznámými lidmi, kdežto nedůvěřivost a nepřístupnost druhých tkví v malém obzoru, jenž má stejné hranice s rodnou oasou. Nedůvěřivost tuto sesiluje ještě více náboženský fanatismus.

Obyvatelstvo Tripolska je muhamedánské, dle ritu většinou malekitského, jenž zdá se kočovníkům nejvhodnějším. Přes to rozpadají se muhamedáni na řadu sekt, z nichž jsou nejdůležitější přívrženci Muleje Thaiba, Madani neb stoupenci Muhameda el Madaního, kteří považováni jsou za nejvzdělanější a nejtolerantnější sektu v Tripolsku a dále pravý opak předešlých, Snusiové, o nichž musíme se šířeji zmíniti.

Zakladatel této nejmocnější a nejfanatičtější sekty jest Es-Snusi, zbožný moslim, jenž pobyl delší čas v Medině a Mekce. Rád vyhledával mezi muhamedány nespokojence s vládou tureckou i egyptskou pro zavádění evropských řádů. Pozoroval totiž dobře klesající moc islámu, čehož příčinu viděl v úpadku morálky a ve vlivu Západu. Proto založil bratrstvo, jež mělo bojovati proti ústupkům Západu činěným a proti dalšímu šíření se moci evropské do krajin dosud nedotknutých. Hlavní sídlo zarazil v Džebel-el-Achdaru, 20 km. vých. od Benghasi, kde zbudována byla první „zauye" (klášter, mečet, škola, nemocnice a pevnost dohromady), ale nátlakem evropských konsulů byl přinucen tureckou vládou opustiti sousedství Benghasi a založil, či spíše vykouzlil novou zauyi v Džarabubu v Libycké poušti. Zde také r. 1859 skonal „ve vůni svatosti" jako mocný prorok, ctěný od tisíců svých přívržencův.

Syn jeho a nástupci považováni jsou za pravé „proroky"; tito rozšířili svoji politicko-náboženskou organisaci na ohromné prostoře od Atlant. okeánu až do Mesopotamie, získavše milliony horlivých

obrancu upadajícího islamu a fanatických nepřátel Evropanů; jmenovitě Francie. Tato sekta způsobila přiostření poměrů v Tripolsku proti nevěřícím, tato sekta štvala alžírský jih proti Francii a tato sekta odporuje tvrdošíjně francouzským snahám v území kol Cádu. Turecké vládě snad z prvu vítaná přerostla brzy přes hlavu, zvláště od té doby, kdy přenesla své centrum ještě hlouběji do pouště, do téměř nepřístupné Kufry. Nyní de facto ovládá celé vnitrozemí turecké državy a má rozhodnější vliv ve vilájetu benghasském, než turecké úřady. Avšak již Rohlfs při poslední své cestě do Kufry mohl konstatovati se vzrůstem náboženského fanatismu úpadek blahobytu.

Obrátíme se nyní k hospodářským poměrům, pokud jsme se jich nedotkli dříve. Bylo řečeno, že nynější stav hospodářský nemožno srovnávati s dobami minulými. Příčina toho je malá lidnatost, nedostatek vláhy a — což hlavní jest — nechuť domorodce obdělávati více polí, než co stačí pro domácí spotřebu, jak to činil již jeho otec; než nutno přiznati, že na tuto konservativnost mají vliv i časté neúrody a s nimi spojené ztráty. Půdy zdělavatelné je dosti, neboť v okolí Tripoli, Chomsu, Džebelu, Tarhuny, Misráty Ghariánu a jinde bývá obděláno toliko 50%, takže mnohá pole mohou ležeti 3—5 let ladem. Arabský kočovník je ve výhodě proti městskému hospodáři, ježto obstarává si práci sám, kdežto tento cestami na pole, placením mzdy žencům, hlídačům a j. mnoho ztrácí. Půda je v theorii majetkem sultána, ale ve skutečnosti náleží rodinám, neb kmenům, které platí z ní daně („verghi“) a desátky. Někde (kupř. v okolí Misráty) je půda volná a tu se setkáváme se zajímavými poměry. Když totiž slibují zimní deště hojnou úrodu, vsednou rolníci z okolí na míle cesty na koně a tryskem ujíždějí na volná pole. Přihnavše se na místo hodí tu plášť, tam sedlo, onde čabraku, zde uvážou koně a prostora věcmi vymezená je budoucí pole rolníka pro následující rok.

Jinak pokrok nejeví se nikde a vláda, které by pro její vlastní prospěch záležeti mělo na rozvoji hospodářství, omezuje svou činnost na vybírání daní. Pokusy evropské kolonisace se sice nedařily pro nedostatek kapitálu, ale dobrá budoucnost se jim upříti nemůže.

*

PŘEHLED LITERÁRNÍ.

ZE SLOVANSKÉHO SVĚTA.

Několik kapitol ze styků česko- a rak.-ruských. (Dokončení.)

Styky rodu Habsburského s velikými knížaty Moskevskými se datují od starých dob. Zvláště pak, když Habsburkové byli zvoleni za krále uherské a české a když oběma říším hrozil týž

společný turecký nepřítel, stávaly se styky tyto častější a vřelejší. Vyslanectva obou říší jednala hlavně o vzájemné pomoci proti Turkům; Habsburkové dělávají také prostředky mezi králem polským a carem ruským; císařové německé říše dožadují se peněžité pomoci proti Turkům a Rusové rádi ohlašují zvláštními poslanci nastoupení nových carův.*) Ba po dobách bouří, rozvratu, Lžidimitrijů a vpádu Polákův obracejí se oči Rusův k rodu Habsburskému, jehož příslušníky by byli někteří Rusové rádi viděli jako osvoboditele na trůnu ruském. V století osmnáctém našlo Rakousko opětně spojence v Rusku proti osvědčenému nepříteli, Bedřichovi pruskému.

O stycích našeho rodu panovnického s Polskem a s Ruskem do r. 1519 psal obšírně Ferdinand Menčík ve Slovanském Sborníku r. 1884. Systematicky cestami všech cizinců, kteří psali o Rusku, se obíral Friedrich v. Adelung v zmíněné již knize „Kritisch-literärische Uibersicht der Reisenden in Russland bis 1700"; jednotlivými osobnostmi a periodami se specificky zajímal Josef r. Fiedler. O cestách ruských vyslanectví k císaři psal Strahl v Pertzově Archivu; dále srovnej Bauerův článek „Snošenija R. s germ. imp. v konče XV. i nač. XVI. stol. Ž. M. N. Pr. 1870.

Dílem základním pro podobné studie jsou dva svazky Adelunga. Fr. Adelung vydal již roku 1818 nákladem ruského maecena hr. Rumjancova monografii Siegmund Freiherr von Herberstein (Mit besonderer Rücksicht auf seine Reisen im Russland) a r. 1827 studii Augustin Freiherr von Meyerberg und seine Reise nach Russland. Od té doby obíral se Adelung velice horlivě tímto thematem a sbíral jak ruský, tak zvláště zahraniční material, hlavně v originelních ještě netištěných zprávách cizinců o starém Rusku. To měl býti první svazek jeho dvacetiletých studií, jehož podstatnou část měly tvořiti originelní zprávy císařských — římských vyslancův k ruskému dvoru, ale svazek tento bohužel nevyšel.

V druhém dílu je obsažen kriticko-literární přehled tištěných i netištěných cest do Ruska (asi 200), o němž jsme se již zmínili. Vydal jej po smrti Adelungově syn jeho Mikuláš r. 1846, ve dvou svazcích; tato studie neúmorné píle a vědecké důkladnosti byla poctěna Demidovskou cenou. Část třetí, zvláště důkladná (Nachweisung der ausländischen Nachrichten über das ältere Russland) však nevyšla. Ale vydané „Cesty do Ruska do r. 1700" jsou spolehlivým průvodcem pro náš účel.

Zajímavo je, že o severním a nejvýchodnějším Rusku psal také slavný autor „Ztraceného ráje", John Milton 1682. Je to „A Brief History of Moscovia", ale směru spíše geografického.

*

*) Při korrektuře nás došla zajímavá brožura prof. Vl. Franceva: Russkija posolьstva v Čechii v XVI. věkě. Varšava 1902.

Řadu vyslancú císařových otvírá slovanské jméno Poppela, pocházejícího ze Slezska. Mikuláš Poppel byl na Rusi dvakráte; po prvé r. 1486 měl shlédnouti velikost a mocnost Ruska, po druhé r. 1489 měl již diplomatické poslání. Měl pohnouti velikého knížete, zdali by nevešel ve spolek s císařem, nechtěl-li by provdati dceru za syna císařova a narovnati se s velmistrem livonským. Poppel sice ničeho nepořídil, ale upravil cestu vzájemným poselstvím Ruska a císaře; pravidelně chodila poselství tato k severnímu moři, načež se přeplavila, aby obešla Polsko, které bylo obyčejně v nepřátelství s Ruskem; někdy museli legati činiti cestu až přes Švédsko; cestování v Rusku samotném bývalo obtížné pro časté bažiny.

O Poppelovi viz studii Fiedlerovu (Sitzungsberichte d. k. Ak. d. Wissenschaften XXII. (187—220) a v článku Menčíkově, kde jsou odkazy na ruské prameny, zvláště Pamjatniki diplom snošenij, sbírku pro dějiny Ruska neobyčejně důležitou.

Ivan III vyslal již r. 1489 posly k císaři Fridrichovi, kteří měli s ním přátelský spolek uzavříti. Na dvoře císařském se zdrželi Rusové několik měsícu, a r. 1490 se vydali zpátky, při čemž je doprovázel Jiří Thurn (nesprávně mysli Adelung, že ho Rusové nazývali Delator). Císař chtěl býti po smrti krále Matiáše v Uhrách zabezpečen před polským Kazimírem, a toho chtěl dosíci „pomocí boží a velkoknížete moskevského". (Solovjev V. 193; Menčík Sl. Sb. 1887, 324). Uzavřena smlouva, dle níž: My, Jan, milostí boží samodržce Rusi, usnesli jsme se s naším bratrem Maximilianem „u věčné lásce a svornosti žíti, sobě vzájemně při každé příležitosti pomáhajíce." Jiří Thurn obdarován a stal se „zlatonoscem."

Se smlouvou oba panovníci smýšleli upřímně, dí Menčík. Ke dvoru císařskému vypraveni ruští poslové, kteří se vrátili opět v průvodu téhož Jiřího Thurna r. 1491; po pětiměsíčním pobytu opustil Thurn Moskvu. Poněvadž se Maximilian smířil s Vladislavem, neobracel zraků svých již tak k Moskvě, ač po Michalovi Snupsovi odeslal psaní velkoknížeti.

Toto poselství Snupsovo je proto zajímavé, že to byla vlastně jen vědecká expedice; Snups chtěl poznati cizí kraje, naučiti se rusky a procestovati říši ruskou až po Ob, což mu však nebylo dovoleno. Bylo to v roce, kdy byla objevena Amerika.

Deset let na to byl vyslán s císařskou kondolencí nad nešťastnou bitvou u Pleskova (7. září 1501) Justus Kantinger, který roku 1504 nastoupil novou cestu do Ruska, ale došel jen do Narvy. Vyjednávalo se o vydání zajatých německých rytířův.

Mezi nejdůležitější rakouské diplomaty a spisovatele o ruskou geografii a kartografii nejzasloužilejší patří Zikmund svob. pán **Herberstein**, který vykonal dvě cesty do Ruska, r. 1517 a 1526. Obě tyto cesty staly se základním kamenem pro další popisy Ruska (k př. u Guagnina), a ve výtahu vyšly také česky v překladu

Hozia a znova byly vydány Procházkou 1786 str. 144—175 a proto zasluhují větší pozornosti. O Zikmundu Herbersteinovi existuje již značná literatura: První literarní pomník mu postavil Fr. Adelung, a zrovna v téže době 1817 psal Kumar Dějiny hradu a rodiny Herbersteinské (3 svazky). R. 1855 vydal Karajan ve Fontes rer. austr. svaz. I. 69—396 „Selbstbiographie Siegmund's Freiherrn von Herberstein" a r. 1858 J. Fiedler Aktenstücke zu S. Fr. v. Herberstein zweiter Mission nach Russland 1525—1526 str. 63—93 velice důležité. Zde se na str. 91 dovídáme, že získal kroniku polskou od Mat. Michouia Miechowského Chronica Polonorum 1521, která byla důležitým pramenem jeho (viz Praefatio: Mattheus Mechouita). R. 1871 vydal Krones v Mittheilungen des hist. Vereines für Steiermark (19. sv.) „Sigmund von Herberstein". Nejdůkladnějším spisem o Herbersteinovi je bez odporu dílo Zamyslovského, bývalého vychovatele nynějšího cára: „Gerberstein i ego istoriko-geografičeskija izvěstija o Rossii 1884 Записки историко-филол. факул. (Петерб. универ. XIII. sv.). Dílo toto str. 563 vyčerpává úplně všechny možné otázky týkající se Herbersteina a obsahuje zároveň veškeru literaturu o Herbersteinovi.

Po tomto díle nelze o daném předmětu již pabeřkovati. V Sitzungsberichtech V. Ak. vyšly ještě XXI. 71 „Herberstein, dessen Briefwechsel mit dem Herzog Albrecht von Preussen" a od Zahna L. V. 269. Das Familienbuch Sigm. v. Herberstein.

Herberstein byl v Rusku dvakráte.

R. 1515 nastaly „Úmluvy sjezdu vídeňského" (Rezek v Čas. Čes. Musea 1881), pro dějiny říše naší tak důležité. „Mezi jinými věcmi císař slíbil, že orátory a legáty své k Basiliovi knížeti Moskevskému vypraví, kteřížby o pokoj a příměří mezi ním a králem Polským jednali." Práce ta vložena na Herbersteina a Petra Mraxa, který však ve Znojmě zemřel. Začátkem leta 1516 vyjeli z Augsburku. „Ze Znojma jel sem k Wolfernici, k Brnu, k Olomouci, kdež stolice biskupská při řece Moravě jest: ta tři města Brno, Znojmo, Olomuc, jsou nejpřednější v markrabství Moravském. Odtud do Lipníka, do Hranic, do Jitčína, do Ostrova a tu jsme přejeli řeku Ostrovici, kteráž Moravu od Slezska odděluje, a podlé samého městečka teče."

Naposledy přišel Herberstein dne 18. dubna do Moskvy, „ale nic nespraviv, domů jsem se zase navrátil", však jinou cestou.

Na Moravě se mu zvláště líbil „Niklšpurk 4 míle, kdež jest pěkný zámek s městem". Císaře zastihl v Inspruku a byl s milostí přijat a o všem jemu a Matoušovi, kardinalovi solnohradskému, vypravoval.

Více o této cestě viz u Menčíka a ve Fiedlerově Allianz zwischen K. Maximilian und Vasilej (S. B. Vit. Akad. XLIII. 183—289).

Po smrti císaře Maximiliana byl zvolen za císaře Karel, král Hišpanský, k němuž i kníže Moskevské orátory poslal. „Císař pak Karel.

aby zase Moskvovi vděk učinil, poručil bratru svému arciknížeti Ferdinandovi, Ludvíka uherského krále napomenouti, aby u strejce svého Zigmunda, krále Polského, tak mnoho způsobil, aby k mírnému a slušnému pokoji aneb příměří s knížetem Moskevským povolil. Za císaře šel do Ruska hr. Nugarolae, od arciknížete Herberstein. S nimi se vrátili poslové Moskvovi. U krále Polského z počátku zle pochodili. Dne 26. dubna 1526 přibyli do Moskvy, odkud se vrátil zpátky za třeskuté zimy teprve dne 11. listopadu; v Moskvě ho zahrnovali velkými poctami.

Na zpáteční cestě se již dověděl, že král Ludvík Uherský zahynul, a v Krakově vyjednával s králem Polským „mimo instrukci, však věda, že pánu svému, Českému králi nově volenému vděčně příjemné a prospěšné budou". Z Krakova se ubíral přes „Kladsko v Čechách, do Raneřic, Jaroměře, Bydžova, Nymburka, do Prahy a tu jsem nalezl pána svého, již krále Českého voleného a k korunování od stavuv tohoto království povolaného, při kterémžto korunování byl jsem 24. dne února. Poslové pak Moskevští, kteříž za mnou přijeli, a proti nimž jsem já pro poctivost v cestu vyjel, spatřujíce hradu a město Pražského velikost, pravili, že není hrad ani město, ale království, kteréhožby bez krve dobyti nemožné bylo."

Herberstein napsal po cestě své knihu o Rusku, „Rerum Moscoviticarum Comentarii", která vyšla po prvé r. 1549. Kniha tato je neobyčejná zvláštnost. Ale krátce na to byla již několikráte otiskována 1551, 56, 57, po ruce mám osmé vydání z r. 1571, Basilej ex officina Oporiniana, (otisk vydání z r. 1556, s dodatkem od Jana Levenclaie). Spis přeložen již r. 1550 do italštiny a mnohokráte do němčiny: r. 1567 vydán také v Praze. Mimo to máme my česky „Cestu do knížectví Moskevského".

„Commentarii" obsahují tolik bezpečných a nových zpráv o tedejším Rusku, o zřízení, o mravech, ba i minulosti Ruska, že právem nazval Schlözel Zikm. Herbersteina druhým objevitelem Ruska. Jeť spis jeho také zvláště tím důležitý, že obsahuje mapy Ruska a obrazy významu kulturně-historického. Tento popis Ruska je naskrze solidní, založený buď na vlastní zkušenosti*) mnohostranného pozorovatele nebo na ruských pramenech, a pak o tolika nových věcech zprávy podávající, že toho jinde nenacházíme. Mezi ostatními popisy Ruska na mnoze báječnými činí hodnověrné dílo Herbersteinovo dojem takřka vědecký. Velikou předností Herbersteina bylo, že rozuměl rusky; jak sám v úvodu praví, byla mu znalost jazyka slovanského znamenitou pomůckou (linguae Slavonicae peritia, quae magnum mihi adiumentum ad hoc qualecunque.)

Do češtiny je přeložen pouze nepatrný zlomek spisu Herbersteinova, totiž konec: Itinera in Mos-

*) Quod carum rerum oculatus fuerim... Accedit ad hoc, quod ab aliis ne tacta quidem scribo.

couiam. Reditus (str. 136—145). Ve vydání Procházkově pak schází část Commentarii (145 od Expedito mox ... 149 converterit). Dále Iter secundae legationis (Commentarii 149—154 vyjma poslední větu). Města česká v latinském originalu jsou psána takto. Glacz, Ranericz, Ieromiers, Bretschavu (Bydžov), Limburg.

Celá část přední od str. 1—136, tedy nejdůležitější zprávy o Rusku přeloženy do češtiny nebyly. Ale spis Herbersteinův nezůstal přec českému čtenáři aspoň v podstatě utajen. Guagnini v oněch partiích, kde popisuje Rusko jemu neznámé, užívá zpráv Herbersteinových; arciže v části pozdější (ukrutnosti caře Ivana Hrozného) byl Guagnini samostatný. Vytčení přejatých partií z Herbersteina by se musilo státi v práci čistě vědecké. Zde ku př. na ukázku uvádíme, co následuje po titulu Jana Basiliada: „Nyní pak mnozí ho, zvláště Němci, titulem císaře ctí; a nerozumějíce slovanskému slovu car, místo krále, císařem ho jmenují. To pak slovo car, ruským jazykem krále, a cárstvo království vyznamenává, a tím jménem Moskvané kníže své králem nazývají. Jiní pak Slováci, jako Poláci, Čechové, Litvané etc., kteříž mají řeč od Rusův rozdílnější, říkají krol, aneb Korol a král etc."

Č. Zíbrt v Slov. Sborníku 1887 str. 355. myslí, že si „Guagnini tak trochu zaetymologisoval."

Guagnini však přejal výklad tento od Herbersteina (Commentarii 16): Czar Rhutenica lingua regem significat; cum autem .. ca graui quidem syllaba czar, imperator seu caesar intelligatur: unde omnes qui Rhutenicum idioma seu literas non callent, item Bohemi, Poloni, atque etiam Slavi regno Hungarico subditi, alio nomine regem appellant, nempe Kral, alii Kyrall, quidam Koroll: Czar autem solum caesarem, seu imperatorem dici existimant etc."

Za to pěkně vyhledává dr. Zíbrt původ „Zlaté baby" až u Miechowského.

Nemohouce se u této a jiných ještě otázek zdržovati podotýkáme ještě, že Herberstein znal také česky. Herberstein pocházel z Vipavy v Krajině, a z domova tedy již znal slovinsky čili jak Adelung dí, slawonisch. Mimo to uměl německy, latinsky, rusky, uhersky, česky a italsky (S. Fr. v. Herberstein, Adelung str. 302): italština byla tehdy jazykem diplomatův.

Že Herberstein česky uměl, toho důkaz máme také v „Zápiscích" samých. Ku př. v předmluvě „ke čtenáři", kde se zmiňuje o transkripci.

Et Rhuteni, praeter aliorum Slavorum morem, per h aspirationem, Bohemico propemodum more proferunt, ut cum Jugra, Vuolga scribunt: Iuhra, Vuolha pronunciant. Věta tato je pouze pro Malorusy a několik slov ve velkoruštině správná.

O Češích zmiňuje se také v úvodě několikráte, kde mluví o jazyku slovanském. O znalostech slovanštiny svědčí také výklad

slova „knes", což rusky má zníti knjaz; on však měl v hlavě formu jihoslovanskou nebo českou kněz — kníže — Vueliki knezi (dovedl i plural utvořiti), it est Magni Duces appellabantur . . In Croatia vero primore' similiter Knesi vocantur: apud nos vero, (u nás však, — u Slovinců nebo v Čechách), sicuti et in Hungaria, non nisi Comitum nomen obtinent. (str. 17.) Tam, kde se zmiňuje o ženách Vladimírových, uvádí také d v ě Č e š k y : Ex Bohema, Saslaum (s Češkou měl syna Časlava), item ex alia Bohema Svuatoslaum, Stanislaum (s druhou Svatoslava, Stanislava). Zprávu tuto přejal Herberstein z Nestora, patrně po „Ipatském spisu", a nikoliv po spisku Lavrentija: „ot Čechině Vyšeslava; a ot drugoě Svjatoslava i Mstislava (Lavrentija), kdežto Ipatijský rukopis má po straně připsáno „a Stanislava."

Michael Glinski (u Herbersteina Linski) se zmocnil Smolenska zradou — At postremo militum, praefectique cuiusdam Bohemi . . . proditione eo potitus est.

Snad i ve způsobu psaní slova „Vuayuoda" a „Bieloiesero" lze spatřovati vliv češtiny. Při prvním slově je to nerozhodno, poněvadž Sedmihradsko (Erdely) po bitvě u Muhače mělo za tureckého panství „Vayvodae"; možná že tanul Herbersteinovi tento význam na mysli.

Historiky a slavisty bude velice interesovati zvláště místo, kde se mluví o p ů v o d u S l o v a n ů. Je to důležitý onen passus o B ě l o c h o r v a t e c h, který způsobil našim učencům mnoho bezsenných nocí. U Herbersteina máme příklad, kterak se místo ono c h á p a l o a v y k l á d a l o v 16. století, a to na základě r u s k ý c h p r a m e n ů v, jež byly podkladem tomuto muži.

Slované pocházejí z rodu Jafeta (podle starých tradicí) a seděli kdysi na Dunaji, kde jsou nyní Uhry, Bulharsko, dříve Norkové. Tak píše také nejstarší ruský letopisec, což zmýlilo i Šafaříka v Starožitnostech (489).

V „Pověstech vremennych lět" čteme takto: Po mnozěch že vremjaněch sěli sut' Slověni po Dunajevi, gdě jest' nyne Ugorska zemlja i Bolgarska. I ot těch Slověn razidošasja po zemlje i prozvašasja imeny svoimi, gdě sědše na kotorom městě: jako prišedše sědoša na řece imjanem Marava (některé rukop. Morava), a druzii Česi narekošasja; a se ti že Slověni: Chorvate Bělii, i Sereb i Chorutane etc. . . .

U Herbersteina sice vidíme, že měl pod rukou ruský text starého letopisu, ale on m í s t u p o s l e d n í m u r o z u m ě l j i n a k. Je to proto důležito, že on se všude o všem informuje (viz ku př. jak pátrá o původu Jugrů) a pak sám na tomto místě píše o krajinách, jejž sám dobře znal.

Herberstein má tu č t y ř i jména, totiž C h o r v a t y, — následuje čárka — B i e l i, S r b o v é, K o r u t a n é řečení, kteří

u Dunaje byli usazeni etc. Uvádíme doslovně: nomina a locis accepisse, utpote Moravui a fluvio: alii Czechi*), hoc est Bohemi; item Chorvuati, Bieli, Serbli, id est Seruij, Chorontani dieti, qui ad Danubium consederant, a Vualachis expulsi, uenientes ad Istulam, nomen Lechorum . . acceperunt.

Zde patrně máme před sebou: Chorvaté, Bielané nebo Bielové, (jako by obyvatelé sídlící kolem řeky Bělé jako v Čechách anebo Bělové, Bílí, což by etymol. souviselo s bílý, bielý) a pak Srbové.

Prasídla Slovanů způsobila již dosti zmatků v a výklad jejich se ovšem nemohl provésti, poněvadž kronikáři jich nechali maršírovati jednotlivé kmeny Slovanské do jejich krajin teprve z Podunají. Že bylo místo toto vždy temné, vidíme již na Dalimilovi. Ještě Kollár se domníval, že v Chorvatsku našel vlast Čecha a Lecha a přišel při tom do nadšení.

Tak se v 16. stol. aspoň zbavili „Bílých Chorvatův" οἱ *Βελοχρωβατοι* jak u Konstantina Porfyrogenety již čteme.**)

Ještě se zmíníme, že Herberstein čerpal z ruských pramenů a přímo z nich překládal; u historických předloh ponechával i původní vročení (od počátku světa), o čemž se také v úvodě zmiňuje.

Také tato práce Herbersteinova je pro ruskou literární historii velice důležitá, poněvadž zde zachoval buďto různé varianty nebo různé redakce jednotlivých spisů, anebo docela zapomenutí vyrval některé staroruské památky, které se v originalu naprosto ztratily.

V „Zápiskách" je podán také náčrtek ruských dějin; zde jsou také zajímavé zprávy o Tatarech. A třeba nebyl překlad H. vždy přesný, přece je proto důležitý, že obsahuje výklad zastaralých ruských slov, jež odjinud nejsou známa, nehledě ani k tomu, že již překlad dějepisných, literárních, právnických a zeměpisných ruských památek na jazyk latinský a německý je zajisté sám sebou věcí záslužnou.

Vedle výtahu z letopisu (nejspíš redakce Ipatijské) přeložil korunování „Modus inaugurandi pricipes" — čin věnčanija na carstvo Dmitrija, dále poslání metropolity Joanna II. k papeži Klimentovi III. (XI. stol.), pravidla metrop. Joanna I., otázky mnicha Kirika (XII. stol.) (Quaestiones Cyrilli cuiusdam), ruský cestopis o cestě k Pečoře, Jugře a Obu. Výtah učinil z ústavu Varlaama, z církevního ústavu sv. Vladimíra a Suděbníku Jana III.

„Rerum Moscoviticarum Commentarii Sigismundi Liberi Baronis in Herberstain, Neyperg et Guettenhag" byly vydány během století šestnáctého třináctkráte, ve výtahu přeloženy do češtiny a holandštiny, a staly se základem všem pozdějším popisům Ruska. Do

---

*) Chybou tisku Ozechi.

**) Že jsou Bělochorvaté (χαπρηχρι) tvrdý oříšek, viz také v Maretičových »Slaveni u davnini«, nehledě ani k důležitému pojednání Račkiho v Radu.

ruštiny byl spis jeho přeložen po prvé r. 1748.

U Herbersteina jsme se z pochopitelných příčin déle zdrželi na úkor jiných císařských poslů, z nichž si všimneme pouze již některých.

Vyslanci císařští popisují obyčejně obšírně audience u velkého knížete v Moskvě, dále slavné hostiny, o nichž se jim v Německu ani nezdálo. Z kuchyně carovy dostávali 150, 200 až tři sta jídel, vše na zlatých mísách; hůře bylo o nože, vidličky a talíře. Někdy dotýkají se také současných ruských událostí, a zvláště pak dávali si záležeti na ceremoniích při setkání s vyslanci ruskými. Šlo o to, kdo má dříve sestoupiti s koně; obřadnost tato skončila pak tak, že obojí vyslanci seskočili stejně, na jednou. Cosi podobného vypravuje Heřman Černín v druhé cestě do Constantinopole (1644—1645); zde se jednalo o to, jak se k sobě přiblíží na lodích vyslanci císařuv a sultanuv. „A panu Oldybegovi Vostřehomskymu sem oustně oznámil, dokud pan Ahmet-aga vyslanej pana vizíra Budinského se nejprvé z svejch čajk nehne a nevyjde, že já dotud z svejch šifů se nevydám a nevejdu. A tak sem jej zpátkem vypravil. Stalo se. Tu sem já teprv po nich z šifu svého vyšel a proti sobě (vedle starého obyčeje) vážně pomalu kráčel, a když sme se na dva kroky docházeti jměli, zastavil sem se, a on Ahmet-aga dokročiti musel. Na přivítanou ruce sme sobě podali, objali a pozdravení dali, k dobrému sousedství a pokoji conversirovali." (Slav. Bibl. 243.). Ale vyslanec císařský Warkotsch, (Vrkoč) dostal se do zlé půtky s bojary, kteří mu nečinili reverence. On tedy jednoduše a zkrátka nesmekl klobouku ani v paláci a chtěl, aby dvorní charge dříve před ním smekli jako před vyslancem. Konečně se dohodli, že obě strany na jednou smekly, načež byl Warkotsch po audienci pohostěn 185 jídly a slíbena císaři pomoc 3 miliony na penězích. Slévání stříbrných mincí, jež byly pak zaobaleny do vosku, trvalo deset dní.

Ve vyslanectví Francesca de Collo a Antonia de Conti 1518 byl také Jan Thurn, synovec Herbersteinův. Záhadné je jméno Pernsteinovo — Prenistan, jež někteří spojovali s českým kancléřem Pernštýnem.

Po vymření Jagiellonců nastalo známé ono „usilování Habsburků o korunu polskou" nebo, jak se polský literární historik vyjádřil, vzrostl appetit politiky rakouské na Polsku. Vyjednávání hlavně vedl český pán Vilém z Rozmberka, i po útěku Jindřicha, i po smrti Bátora. Císař Maximilian hledal pomoci u Ivana Hrozného, o čemž máme obšírné pojednání od Fr. Dvorského v Slov. Sborníku 1885. „Účast stavů českých a cara ruského při volbě polského krále l. 1573—76", které končí takto: „Smrtí císaře Maximiliana přetrženo další všechno vyjednávání s Ruskem, kteréž kdyby se bylo uskutečnilo a potrvalo, bylo by s nemalým prospěchem domu rakouského i cárství ruského i národa polského. Stát rakouský byl

by sesílen, rozmnožen. Prusko by nebývalo nikdy tak mocným, Rusko by nemělo tak znepřáteleného bratra, souseda a Poláci rozdělení Polsky."

„To je slavné ono historické — kdyby — si —

Více o tom jsem psal v článku o věnování Paprockého p. Vilímu z Rosenberka.

O pobytu moskevských vyslanců Sugurského a Gavrilovského, kteří šli do Prahy a do Řezna s Printzem z Buchova, českým appellačním radou, viz u Tomka: Dějepis Prahy XII. str. 264. a Franceva „Ruská poselství v Čechách". Lituji, že nemohu aspoň část jeho cestopisu zde podati; Printz byl v Rusku dvakráte 1576 a 1578, později také v Polsku.

Po Filipu Prenistanovi psal o Rusku papežský legat Possevino, jenž měl zároveň titul císařského vyslance. Na to následují tři poselství Mik. Varkoče 1589, 93, 94, a Wernera z Barxenu, o nichž jsme se již částečně zmínili. Do té doby patří ony děje, o nichž psal Fiedler v „Beziehungen Oesterreichs zu Russland in den Jahren 1584— 1598." Slavnostní přednáška r. Fiedlera — k níž však nedošlo — svědčí o tehdejší nesvornosti arciknížat. Při poslední legaci řekl Boris Godunov Varkočovi, že velkokníže neopustí císaře, „i kdyby měl jísti z dřevěných mís"; také krásná jsou slova kancléře Ondřeje Jakubovičе Ščelkalova a pět milionů, které byly Rakousku zaslány.

R. 1597 měl za podporu poděkovati a o novém spolku proti Turkům jednati Abraham purkrabí Dohna, o němž nedovede Adelung ničeho říci. Dohnové, po česku Donínové pocházeli ze Saska a Donín blízko českých hranic ležící, přestal býti lénem koruny české teprve r. 1848 (viz Časopis česk. Musea 1901 str. 285).

Jeden z nich, Bedřich Donín vykonal čtyři cesty, totiž do Rakous a Uher 1588—91, do Němec 1592—93, do Italie 1594 a pak do Loretty. (Viz Mikovcův Lumír 1858). Ferdinand Dohna — Donín byl presidentem nad appellacemi 1603—1609, pak sudím dvorským a nejvyšším hofmistrem; Jindřich byl nejvyšším soudcem, zemřel 1651 a žena jeho byla dědičkou po Donu Mart. Huertovi. Rod tento byl rozšířen v Čechách, Lužici a v Prusku. Borisu Godunovi gratulovat byl r. 1598 poslán Martin Schiele. Z Prahy vyjel 9. července a jel pouze se dvěma služebníky přes Královec, Dorpat, kde byl 9 dní zadržen, dále přes Pleskov (Pskov) do Moskvy, kam dne 10. září přibyl. Cestu zpáteční vykonal skoro za šest neděl. R. 1602 ubíral se skrze Rusko do Perska Štěpán Kakaš z Zalonkemeny, který však v Medsku zemřel. Poselství barona Jindřicha z Logau r. 1604 skončilo nezdarem: zavinila to nedostatečná titulatura velikého knížete, poněvadž již Maximilian I. nazýval Ivana *) cárem všech Rusů „Kaiser aller Reussen", čehož se také dovolával Petr Veliký, když

*) Proti tomu píše Herbestein »Comm. r. M.« str. 17—18, vydání 1517

si r. 1723 přiložil název císařský — caře. Peyerle, obchodník z Augsburku, byl v Moskvě za doby Lžidmitrije 1606 a Šujského. Spis jeho byl přeložen také do ruštiny; na str. 205 „Zápisků G. Pejerle" praví, že druhý Dimitrij-Samozvanec pocházel z Prahy. Henkel z Donnersmarcku byl poslán r. 1613 do Ruska, ale nic tam nepořídil. U něho je zmínka o listu velkého vlastence ruského knížete Požarevského, kdy Rusové po dobách rozvratu obraceli oči své k Habsburkům, chtíce míti bratra Rudolfova za panovníka (A. Fiedler: Zur russischen Geschichte, Slav. Bibl. I. sv. 19—42).

Ve stycích Habsbursko-ruských následuje za třicetileté války dlouhá pausa, teprve z r. 1655 máme italský cestopis Allegretta de' Allegetia a Lorbacha, který „ponašio" Petar Franasovič a vydal v almanachu Dubrovník 1868 (57—88). Za pobytu svého v Dubrovníku jsem se marně snažil, abych original od comta Gozze k nahlédnutí obdržel. Cesta Alegretiče šla přes Znojmo, Německý Brod, Kolín, Český Brod do Prahy, kde byli pozváni od Martinice a Koloreda. Úryvky z této cesty jsem již přeložil. Studie o třech zprávách Allegrettiho a Lorbacha by byla velice vděčná. Na to následují poselstva Jana Krištofa z Fragsteina, důležitá relace Aug. svob. p. Meyerberga, o němž psal také Adelung. Meyerberga doprovázel Glavinich, jenž připojil známé „Privilegium Gentis Slavorum, hinc Moscis ab Alexandro Magno concessum" (viz Perwolf „Slované a jejich vzájemné styky II. 440). Z konce 17. století jsou zprávy Petra Marcella, Bottoniho, Guzmanna a Lysecka 1675, Žirovského 1684 a Hövla, Kurze von Senftenau 1691.

Nás by byla zvláště zajímala „Legatio Polono-Lithuanica in Moscovia" 1680 sepsaná od Tannera, pražského rodáka, ale spisu tohoto jsme zde ve Vídni nedostali. Cesta tato byla vykonána r. 1678.

Zvláště slavné bylo poselství Ignace Krištofa z Quarientu a Rallu 1698, 1699, když byl uzavřen křesťanský spolek proti Turkům.

Byl to krásný, nádherný průvod, který na přání carevny (Petr I. byl ještě v Evropě) se ubíral skrze zámek, aby jej viděla carevna, princ a princezny a trval celé čtyři hodiny, od 11 do 3 odpoledne. Byla to báječná nádhera, samé zlato, damašek, sobolí kůže! Také papež Quarientovi gratuloval, když se stal císařským vyslancem. Ke konci třetí relace popisuje zničení střelců, jež obšírně líčí také jeho tajemník Korb v Diariu itineris in Moscoviam. Korb popisuje návrat Petra Velikého z Europy a podává obšírné zprávy o ukrutném zničení střelcův. Dílo toto jest velice řídké. Petr si totiž stěžoval na onu partii o střelcích, což přimělo Vídeňský dvůr k tomu, že dal Diarium ono skoupiti a zničiti; proto je tedy vzácné. Korb tu popisuje onu vozovou hradbu, jež se podobala husitské.

Ze století osmnáctého vytýkáme pouze allianci „tří spodniček", jak znělo okřídlené slovo pruského krále. O spolku rakousko-ruském

za války sedmileté napsal důkladnou studii Ščepkin v Žurnale min. narodnago prosvěščenija před dvěma roky.

Tímto skokem jsme se přiblížili ku korrespondenci císaře Josefa II. s vyslancem jeho při dvoře petrohradském,hr. Cobenzlem.

Poslední slovo našeho článku by měli uvedení již „Rusové v Čechách za válek Napoleonských" od Franceva.

K části bibliogr. o panslavismu a slavistice dodáváme články Pypinovy ve „Věstníku Evropy" 1878 a 1889.

*

Ivan Bunin. Hřeben.*) Přel. dr. B. Prusík.

Je už dávno noc a já stále ještě vleku se po horách k hřebenu, bloudím za větru, za chladné mlhy a beznadějně, ale pokorně jde za mnou mokrý, unavený kůň, zvoně prázdnými střemeny...

V soumracích, oddychaje u podnoží sosnových lesů, za nimiž začíná toto holé a pusté stoupání hor, díval jsem se ještě bodře na neobsáhlou hlubinu pode mnou, s tím zvláštním pocitem hrdosti a síly, s jakým vždy hledíváme s velké výšky. Tam, daleko dole, bylo ještě možno rozeznati plaménky v temnící se dolině, na břehu těsného zálivu, jenž k východu se rozšiřoval a zvedaje se mlhavě modravou zdí, na výši objímal nebe.

Ale v horách už nastávala noc.

Temnělo se rychle a dle toho, jak jsem se blížil k lesům, vyrůstaly hory mračnějšími a imposantnějšími a mezi jejich vrcholky s burnou střemhlavostí valila se kosými, dlouhými oblaky hustá, šedá mlha, honěná svrchu bouří.

Mlha spadala s výše ostrých štítů a svým klesnutím ostře posílila zachmuřený soumrak a hlubinu propastí mezi horami. Mlha už zahalila sosnový les, a už přibližovala se ke mně s hluchým, nevlídným šumem sosen. Bylo cítiti pojednou zimní svěžest, zavál vítr a sníh...

Nastala noc a já dlouho šel pod temnými a skučícími stráněmi horského boru, snaže se aspoň trochu uchrániti se před větrem.

— Brzo bude hřeben — pravil jsem k sobě — Krajina není nebezpečna a je mi známa a za dvě tři hodiny budu v zátiší za horami v jasném a vlídném domě. Teď se brzo stmívá...

Ale prošlo půl hodiny, hodina... Co minutu se mi zdá, že hřeben je dva kroky přede mnou, ale holý a kamenitý svah nemá konce. Už dávno zůstaly dole sosnové lesy, dávno minul jsem nízko rostlá, bouřemi zkřivená křoviska, a začínám býti unaven a třesu se už zimou, větrem a mlhou.

---

*) Seznámil jsem čtenáře České Revue s jedním epigonem Maxima Gorkého Leonidem Andrejevem, dnes obeznamuji je s druhým epigonem Ivanem Buninem. Mladý spisovatel, žije v Oděsse a vydal právě sbírku svých povídek »Razskazy», hluboce psychologických to obrazů a úchvatných líčení přírody. Dnešní ukázka je z této sbírky.

Vzpomínám si na pohřebiště těch, kdož na této výšině zahynuli, několik hrobů uprostřed klubka sosen tady nedaleko hřebenu, v nichž pohřbeni jsou jacísi Tataři dřevorubci, shození s Jajly zimní vánicí...

Ty hroby jsou už nedaleko, cítím na jak divoké a bezlidnaté výšině se nalézám, a od vědomí, že kolem mě nalézá se jen mlha a srázy, svírá se mi srdce.

Jak projdu kolem osamocených kamenů— pomníků, až se ony jako lidské postavy začernají ve špinavé mlze? Což opravdu až o půlnoci dostanu se k vrcholku? A stačí-li mi síly sejíti dolů, když už i teď ztrácím představu času a místa?

Ale k rozmýšlení není času — třeba jíti dál.

Daleko v předu cosi matně se černá mezi letící mlhou... Jsou to nějaké tmavé pahorečky, podobné spícím medvědům. Deru se přes ně, skáči s kamene na kámen a kuň klouzaje a zvoně podkovami po holém, mokrém kamení s námahou leze za mnou a já pojednou cítím, že cesta zas zvolna stoupá!

Zastavuji se a zoufalství se mě zmocňuje. Třesu se všecek napjetím a únavou, celý oděv mi promokl od sněhu a vítr jím fouká naveskrz.

Mám volat o pomoc?

Ale teď už i pastevci zalezli i s kozami a ovcemi do svých homerovských chýží, nikdo by mě tedy ani neslyšel.

A rozhlížeje se, myslím si téměř s hrůzou: — Můj Bože! Snad jsem nezabloudil? Snad to není moje poslední noc? A jestli není, pak kde a jak ji ztrávím?

Je pozdě, lesy hluše a ospalé šumí v dáli pode mnou. Noc stává se hlubší a tajemnější a já to dobře cítím, třeba že nevím ani o čase ani o místě.

Teď shasl poslední plamének tam dole v rovině a šedivá mlha opanovala doliny vědouc, že přišla její hodina — dlouhá a smutná hodina, kdy se zdá, že vše na zemi vymřelo a že už nikdy nenastane jaro, a že od teď budou jen mlhy se množiti, budou hučeti lesy a houšť i houšť bude padati sníh na pustých vrcholcích hor.

Chráně se před větrem, obracím se ke koni.

Jediný živý tvor, jenž se mnou zůstal! Ale kůň se na mě nedívá. Mokrý, ozáblý, shrbiv se pod vysokým sedlem, jež nemotorně mu trčí na zádech, stojí tu, pokorně sklopiv hlavu a schlípiv uši. A já se zlobou trhnu jím za uzdu a znova vystavuji tvář mokrému sněhu a větru a znova úporně jdu jim vstříc.

Když se snažím rozeznati to, co mě obklopuje, tu vidím pouze šedou, letící mlhu, a pod nohama cítím kluzkou kamenitou půdu. Když pozorně naslouchám, tu rozeznávám pouze svist větru a jednotvárné cinkání za zády... To cinkají střemeny, srážející se jeden s druhým.

Ale divná věc, zoufalost dodává mi pojednou síly! Začínám kráčeti směleji a zlobná výčitka komusi za vše to, co snáším, mě těší. Měnit se už v tichou resignaci, při níž s jistým uspokojením vidíme jak hoře vzrůstá a jak beznadějnost se množí...

Konečně hřeben!

Teď je jasno, že jsem na nejvyšším bodu hory, ale mně — je vše jedno! Jdu po rovné a ploské stepi, vítr nese dlouhé pruhy mlhy a podráží mi nohy, ale já na to nedbám. Hluboká noc ovládla svět, tam dole, v rovinách kde kdo už spí v své malinké chýži, ale já nepospíchám, jdu, stisknuv zuby a bručím, obrácen ke koni:

— Nic neškodí, jen jdi dál. Budeme se škrabat vzhůru, pokud se nesvalíme... Kolik už bylo v mém životě těch těžkých a opuštěných hřebenů! Od útlého mládí vstupoval jsem čas od času v jejich osudný pruh. Jako noc valily se na mě žal, utrpení, nemoci, a bezpomocnost, nakupovaly se zrady od drahých mi lidí, urážky od přátel, nastupovalo rozloučení se vším, čemu jsem přivykl a s čím jsem srostl.

A vždy sebrav mysl i vzmuživ se v srdci svém brával jsem svou poutnickou hůl.

A cesta vzhůru, k novému štěstí bývala vysoká a těžká, noc, mlha a vítr uvítali mě na výši, a strašná opuštěnost zachvacovala mě nahoře na hřebenech...

Nic nevadí, budeme škrabati se vzhůru, pokud nespadneme!

Každému souzeny jsou v životě hřebeny...

Klopýtaje, kráčím už jako ve snu. Do rána je daleko. Celou noc budu muset sestupovati do dolin a teprv za úsvitu snad se mi podaří usnouti někde tvrdým snem. Skrčiti se a cítiti jen jediné: radost tepla po pronikavém chladu a sladký odpočinek po mučivé cestě.

Den zas zaraduje mě lidmi a sluncem a zas na dlouho mě oklame a přinutí, abych zapomněl na převaly, na hřebeny...

Ale ony budou zas a nejtěžším bude poslední!

Kde asi padnu a navždy už pak zůstanu uprostřed noci a vichřice na holých a od věků pustých horách?...

*

Piotr Chmielovski, Najnowsze prady w poezyi naszej. Vedle knihy Mazanowského „Mloda Polska“, o níž jsem psal v minulém čísle České Revue, je kniha Chmielowského nejznamenitější knihou o moderních proudech v literatuře evropské vůbec a v literatuře polské obzvláště. Literární historik, nad něhož dnes v Polsku nemají, vyslovuje tu soud a nezřídka láme i hůl nad novými směry, které v obdobě i u nás zavládly a vyplynuvše zanikají v šedi všeobecna. Paralelou romantismu s modernismem začíná Chmielowski svou knihu. Modernisty polské roztřiďuje Chmielowski ve tři skupiny: první místo zevšednělých ideálů místo vybledlých hesel, h l e d á i d e á l y a h e s l a n o v á; druhá nevidouc kolem sebe nic sebe hodného

upadá v pessimismus, vzdychá po buddhovsku po Nirvaně, konečně třetí skupina z těchže příčin co druhá pohrdajíc světem a přece netratíc chuti k životu, uchyluje se do říše své fantasie, do „komnat duše své".

K skupině první náleží především *Maric Konopnická*, jíž Chmielowski věnuje skoro celou kapitolu. Pocit nezničitelnosti národní, podněcování k utužení všech sil, by moc pokroku nepřející byla přemožena, vyvýšení idey lidové co nejlepšího prostředku k vybojování si lepší budoucnosti, toť jsou zásadní idey Konopnické vyslovené v její básních.

Jí po boku stojí *Jan Kasprowicz*, jenž rovněž v lidu a jen v lidu vidí sílu, která by dovedla zachrániti celý polský národ. On neskrývá vad lidu, naopak právě proto, že tak velice miluje ten svůj lid, vytýká vždy a ostře jeho vady, touže vždy po nápravě.

Stejný ton jadrný a zdravý zní z lyry *Andrzeja Niemojewskiego*, jehož hlavní motivy jsou vzaty z bolestí, neštěstí a úpadku lidu, hlavně dělnického. Ale on neztrácí naděje a povzbuzuje k úporné činnosti za lepší budoucnosť.

Tito tři jsou hlavními zástupci první skupiny.

Skupina druhá, pessimisté polští, mají dle Chmielowského své předchůdce už v prvních dobách historie světové, u Egypťanů, Indů i Židů a Řeků. V Polsku a za našich dnů zástupcem této skupiny *je Kazimierz Tetmajer*, temperament vášnivý, prudký, vybuchující mohutnými slovy. Jeho epigoni nedosahují mu ani po kotník a tak možno říci, že Tetmajer je jediným důstojným zástupcem polského pessimismu v literatuře.

Třetí skupina jsou tak zvaní „vyznavači čistého umění", tvůrci pěkna pro pěkno samo, l'art pour l'art, ne pak k vůli nějakým ideám náboženským, filosofickým nebo snad docela národním. A tu Chmielowski znovu třídí ve tři skupiny: symbolisté, intuicionisté a náladovci a individualisté. Toto roztřídění Chmielowského přispívá velice k vyjasnění těchto, mnohdy notně zmatených proudů.

Symbolistům v čele stojí *Miriam* (Zenon Przesmycki), jenž přimkl se těsně k Maeterlinckovi, vedle něho pak stojí *Antoni Lange*, rovněž ctitel a epigon Maeterlinckův.

Intuice a nálada v literatuře polské má za representanta *Jiří Żulawského* a konečně skupina individualistův má za vůdce a poloboha *Stanislava Przybyszewského*, jehož zásada jest:

„Já jsem pro sebe jedině. Jsem počátkem i koncem.
Jsem sám s dojmy svými. Vy máte ještě nějaký svět
zevní. Já ho nemám, já mám pouze sebe. Já jsem Já.
Já synthesa Krista i Satana sám sebe řídím..."

Celá další kapitola věnována jest Chmielowskim rozboru Przybyszewského uměleckých zásad i provedení jich v praxi. Kapitola

ta sama by stála za obšírný referát. Jsou to slova nestranného kritika a to slova lapidární a pro Przybyszewského a jeho družinu osudná.

*

Adolf Dygasiński. Literatuře polské zemřel v červnu t. r. v Grodzisku vzácný spisovatel, básník a filosof Adolf Dygasiński. Zvěčnělý nebyl za života svého od vrstevníků dosti oceněn, teď po smrti jeho teprv kde kdo uznává, jak nevšední talent klesl v hrob. Dygasiński zrodil se r. 1839. v Niegoslawicích v ruském Polsku, studoval v Kielcích gymnasium a ve Varšavě universitu. Věnovav se pouze spisovatelství, byl po nějaký čas redaktorem varšavského illustrovaného listu týdenního „Wendrowiec" a několik let řídil v Krakově i vlastní knihkupectví. Než jsa spíše básníkem, než obchodníkem, zakrvácel se při tomto podniku tak, že byl nucen se škodou se ho zbýti a uchýliti se pak na ves a tam oddati se cele literárnímu tvoření. A tato okolnosť zaviněná osobní nehodou, stala se pro literaturu polskou vzácným štěstím, neboť Dygasiński přišel tak v těsný styk s polskou vesnicí, s polským sedlákem a se světem zvířecím. A v líčení těchto tří oborů — vsi, chlopa a zvířecího světa — dosáhl Dygasiński mistrovského stupně, na němž po většině až posud vůbec není dostižen. Dygasiński — píše polský kritik — byl básník a filosof, zamilovavší si od srdce všechno, co bylo domácí, rozumějící přírodě tak jak snad nikdo před ním, vládnoucí čistým jazykem a jemným, vytříbeným slohem, byl to pravý umělec, nespouštějící nikdy se zřetele aesthetické požadavky, jaké klademe spisovateli našich dnů. Dráhu spisovatelskou začal Dygasiński co publicista, — připomínám pouze jeho Luźne myśle v postenpie i konserwatyzmie — pak co paedagogický spisovatel — z té doby pocházejí četné jeho výchovné spisy původní i přeložené —, konečně pak věnoval se belletristice, a na poli tomto zůstavil řadu děl, jež sebrány v úhrnné vydání vytvoří nehynoucí pomník jeho plodné, leč ne vždy s dostatek oceněné činnosti literární! Jmenuji tuto jen: Beldonek (1888), Z zagonu i wziku (1898), Z pól i lasów (1889); As (1806); Pióro (1898), Žlamane życie (1898), Margieli Margielka (1901) a m. j. *Dr. B. Prusík.*

*

Báseň »Jan Hus« Marie Konopnické. V Helenikách nedávno vyšlých je připojeno několik cyklů hluboce rozjímavých básní. Reflexe a opravdová filosofie dodávají sbírce této mužské mohutnosti.

U nás všeobecně by poutala nadšená báseň »Jan Hus«, která je snad již přeložena.

Stoję przed wami i milczę. O sędzie,
Wy nie jesteście dla mnie sądem Boga!

Wiem, już się stos mój dymi, a u proga.
Już kipi tłum ten, co mnie wieść nań będzie . . . .
— — — — — — — — — — — — — —

Ojczyzno moja! Już idą momenty
I ostateczne tych dni rozwiązanie . . .
Od Białej Góry gdzieś słyszę tętenty,
I od Tabor bojowych surm granie . . .
Lud mój okuty, zabity przeklęty . . .
Lecz Ty wyciągasz prawicę, o Panie!
Ty Bóg żyjących i wolnych . . . Ty święty!
Mój lud — powstanie!

A konec — — — — — — — — — — — —

A gdyby nawet ten zbór miał tu ożyć,
Choćby wstał biskup, co klątwą dotyka,
Ja wam glejt daję — nie chciejcie się trwożyć.
Dziś Europa już nie jest tak dzika . . .
Możecie odejść i spać się położyć:
Choć by stos gorzał — skąd wziąć męczennika?

Jedna báseň má název »Grunwald«, kde německý řád — nesloužící již tehdáž zásadám lidskosti a pravého křesťanství — byl pomocí Čechů strašlivě poražen.

I nie zgadnie wróg krzyżacki,
Czy go miecz dosięże lacki,
Czy go ramię
Czecha złamie,
U Litwina nóg.

Helenica dostala se mně znova do rukou, když jsem viděl polský překlad 24. zpěvu »Iliady« od Lucyana Rydla v Przeglądu powszechnem, kde je překlad tento věnován »Marii Konopnické v jejím roce jubilejním«.

*

Pogland na świat, měsíčník věnovaný vědě, umění a filosofii života, patří k nejzajímavějším polským časopisům. Tak by zajisté i u nás k veřejné diskussi dalo podnět pojednání „Náboženství lidskosti." Poláci mají v poslední době věru příležitost stěžovati si, že se s nimi nezachází ani podle elementarních zásad lidskosti — arciže ne v naší říši, kde vším právem zbožňují našeho rytířského císaře, jak panovník náš bývá nazýván. Přátelé literatury by si měli přečísti článek slovútného analytika polského písemnictví, P. *Chmielowského*: Historie v našich povídkách. Vzpomenuv trilogii Sienkiewiczovy vede si Chmielowski chronologicky; počíná od nejstarších dějin u jiných národů, přechází na staré polské doby a blíží se stále více posledním stoletím.

Z Aegypta přejali látku hr. *Dzieduszycki* (Svatý pták, za kterého od polských demokratů mnoho zkouší) a Boleslava *Prusa*

„Faraon", o jehož ceně se kritika velice rozchází. Pak to jde přes Medy, Řeky k Římu. Sienkiewiczovo „Pojďme za ním" povstalo prý vlivem Anatola France. Velikým Slavofilem je Tomáš *Jež* (Zikmund Milkowski), obrovský počet historických pověstí a románu vytvořil nejplodnější polský spisovatel, *Kraszewski*, který napsal také povídku o největším vítězství Poláků nad německým řádem u Grünwaldu, kde je nedaleko „proslulý" Malborg; „Křižáci" jsou nyní již dávno v Němcích velice ctěni — ale ne všude oblíbeni.

Hnutí husitské s velikou sympathií a s nechutí oproti katolickému duchovenstvu (v Polsku), zvláště proti Zbigněvu Olešnickému (biskupu krakovskému, na jehož dvoře pobýval Dlugosz), zobrazil v delší povídce Josef *Rogosz* „Na dziejowem prelomie" 1890. Žádné dílo v Polsku nevzbudilo již několik let tolik vzruchu jako Stanislava *Wyšpiańského* „Wesele", jemuž věnovány jsou celé studie. — Delší vřelá kritika je věnována překladu *Drtinových* „Ideálů výchovy", které do polštiny přeložila *Kietlińska-Rudzka*. Poglad na świat ji svým čtenářům vřele odporučuje. — Mnohé z čtenářu našich by interesovala krakovská „Krytyka", která přinesla v V. čísle články o vlastenectví a národnosti, dvě nové opery polské a filosofii marxismu. Pojednání Kulczyckého o patriotismu a nacionalismu mělo by se přeložiti a přizpůsobiti *našim* poměrům.

*

Przeglad powszechny, o němž jsme již jednou zde referovali, přinesl nedávno velice poučný článek Romana *Zawilińského*, který zasluhuje, abychom si ho u nás také povšimli. Je nadepsán „*My i oni*" a *obírá se poměrem Poláků k ostatním Slovanům*. Je to několik pozoruhodných slov.

Poláci chovají se sami často tak, a ostatní Slované také o nich tvrdí, že Poláci se nepokládají za Slovany a že se rádi vylučují ze slovanské solidarnosti. My, kteří jsme studovali ve Vídni, kde se slovanská vzájemnost pěstuje nejen idealně v novinách, nýbrž prakticky mezi studující mládeží, můžeme dosvědčiti trpkou pravdu této věty. Dokud jsme my osobností svou připoutávali polské studenty k českému spolku, že se kavalírští Poláci musili revanchovati přítomností v našem středisku, tak dlouho to ušlo; ale hned pak na nás zapomněli a zůstávali dále jen — Poláky. Toto sobectví polské nás vždycky mrzelo. Poláci chodili vždycky sami ve fracích, s bílými kravatami jako salonní lvové, mívali vysoké styky, ale o nás ostatní Slovany se nestarali. Bylo to patrno také o Přešernově slavnosti ve Vídni, a tím začíná Zawiliński.

Zawiliński hned s počátku slibuje, že se vyhne politice, která se o nás slavisty nestará a nemá pro nás porozumění. Zůstává na poli kulturním a literárním.

Poláci se těší zajisté staré a vysoké kultuře a značné literatuře; to se jim musí doznati. A proto není v pořádku, že oni sami zůstávají

„pávem" mezi národy a skoro nikdo z nich se neinteressuje kulturními snahami jižních nebo západních Slovanův.

Komu z Poláků napadne, aby poslal knihu do českého Musea, Turčanského sv. Martina nebo do universitní knihovny v Záhřebě? Která společnost učená udržuje styky s ostatními Slovany — „žádná" nebo „nic", anebo bez pessimismu řečeno „málo" a „nemnoho". O tom, co se děje na Západě, mají Poláci vždycky důkladné zprávy ale pro věci slovanské nemají — zájmu. Kolika literátům psal již referent do Polska, Chorvatska, Srbska, Bulharska a Ruska, by mu byly zasílány knihy, ale vše marné; člověk zbytečně vyhází skoro celý honorář na porto. Tak je tomu bohužel i jinde.

Ostatní Slované mají přece v knihovnách svých oddíl ruský, který povstal obyčejně darem; noviny se vyměňují přece na vzájem, a zvláště Čechové jeví veliký zájem o ruskou literaturu.*)

Národové mali slovanští, které hněte buď netolerance jiných národův nebo jařmo tyranie, touží po spravedlnosti a všichni za ni bojují již celá století. Polsko, na kterém bylo spácháno dosti hříchův a bezpráví, mělo by se vlastně postaviti v čelo těchto malých bojovníkův. Této myšlénky, kterou hlásali již první polští duchové, nemají se na Polsce vzdávati, ale provedení její závisí jen na tom, jestliže se Poláci s ostatními Slovany navzájem poznají a dohodnou.

Zdá se, že v době poslední také u Poláků svítá. Předzvěstí těchto červánků je „Klub slowiánski", který povstal v Krakově za předsedy prof. Maryana Zdziechowského. V Krakově, ba i celém Polsku se ode dávna cítilo palčivě, jak je zapotřebí takového spolku v moři ostatních společenských združení.

Účelem tohoto spolku je, aby členové jeho poznávali ušlechtilé snahy jiných Slovanův a vešli s nimi ve styk. Až dosud informovali se Poláci o druhých Slovanech z německé literatury, ale ta nepodává úplného obrazu české nebo jihoslovanské literatury. Němci dobře vědí, proč překlady z češtiny nepřinášejí; bylo by dobře, kdyby „Máj"-ové nakladatelství také německé překlady z češtiny v drobných lacinych knížkách vydávalo. Také by bylo dobře, kdyby Poláci, jdou-li do českých lázní, se někdy zastavili v českých krajinách a v lázeňských místech se také občas podívali do české společnosti.

Každým způsobem je článek Zawilińského šťastným příznakem, že Poláci se chtí těsněji přikloniti k druhým slovanským národům. Uznání dosavadní chyby je dobrým začátkem. Ostatně rádi tuto konstatujeme, že jsou mezi Poláky jednotlivci, kteří opravdu milují náš národ. Doufejme, že budou naše literarní styky stále větší a větší. Tak uvádíme, že znova tento „Przeglad powszechny" všímá si dosti našeho písemnictví; čtli jsme tu referáty o „Osvětě", „Vlasti", o gramatice prof. Sýkory, dále obšírnou zprávu o česko-polském slovníku

*) Vedle ruské knihovny máme již polskou (vyšla Loutka od Prusa) a Srbskou.

prof. Fr. Hory, od Magiery a Rylského recensi na Machaturv „Výlet na Krym", kde je naše „Česká revue" také citována. Poláka interessovali arci hlavně „Sonety Krymské", jak jsme tuto již časem na to upozornili. Našince pak velice těší, když je činnost jeho v cizině uznána. Aspoň myslíme, že se „České revui" nelá nikterak vyčítati, že by o polské literatuře přinášela málo zpráv, nebo docela „nic", ač si musíme místo vyměřovati také pro ostatní slovanské literatury.

Karásek.

Srpski književni glasnik. (Redaktor Bogdan Popović). Již několikráte měli jsme příležitost zmíniti se o tomto vzorném srbském časopise, který je moderně redigován, ač při tom má redakce stálé zření k srbským poměrům a doplňuje z cizích literatur, co Srbům chybí. Tak teprve nyní překládán Daudetův: Tartarin sur les Alpes. Dr. *Belič*, žák Leskienův, počíná zde serii článku věnovaných linguistice; nutno tedy čekati na pokračování, ač již tuto assiettu jsme ztrávili s patrnou chutí. Zvláště pak nás zajímal referát na brožuru P. *Orlovičе*: „Skopalská" biskupská otázka, tedy věci velice aktuelní související s pomazáním Firmiliana za biskupa. Laskavostí srbského literáta dostal jsem tuto brožuru, která je snůškou článkův uveřejněných roku 1897 v zaslém „Odjeku", namířených proti „Srpské Zastavě" a nyní vydaných a adressovaných pobouřenému bulharskému tisku. Klidné krve nezachovává nikdo, a také data Orlovičova, kterých k článku svému o macedonském sporu užil p. Radič, nejsou spolehliva. Mezi referáty by zvláště politiky zajímala zpráva o nové knize Novikova týkající se „Poslání Italie" (Milán 1902, Treves 3 liry). — Z nedávného čísla „Slovanského Věku" se dovídám, že tajemníkem „Slovanského klubu" v Bělehradě se stal Dr. *Šajkovič*, který horlivě seznamuje své krajany s českou literaturou a s našimi poměry. Tak přeložil Masarykovy články o úkolech studentstva a vybral některé kapitoly z „Naší nynější krise", jež přizpůsobil srbským poměrům.

*

Letopis matice srpske přináší v nejnovějším čísle informační přehled nynější francouzské literatury od Dra. *Skerliče*; je to velice poučný článek, který by se měl do češtiny přeložiti. Letopis přinese podobné referáty o maďarské a také o moderní *české* literatuře. Vedle započatého delšího pojednání o Fed. Nitsche jsou tu vzpomínky *Matavulja* na Černou Horu. Matavulj je vlastně povídkářem, a patří mezi nejznamenitější literáty jihoslovanské vůbec. Soisy jeho čtou i nejznamenitější zástupcové vědy hledajíce v nich osvěžení. Kdežto v naší literatuře člověk neví, kde by mu přijali delší odborný referát, jsou na tom na jihu mnohem lépe. Tak ku př. obšírná recense Jovana Hraniloviče o belletristických spisech matice chorvatské zasluhuje, aby byla tuto uvedena. O Maruličově Juditě, velice vkusně

vypravené a opatřené vhodným úvodem, budu psáti později. V kruzích odborných vzbudí pozornost posudek Vrchovce o knize Rusa *Petrovského* „O spisech Petra Hektoroviče" (1487—1572). Referenta specielně zajímal článek o některých obrazích starých srbských rukopisů (Vučkovič), z nichž obraz šestý mi na paměť přivedl podobný obraz v rukopisu veřejné knihovny v Bělehradě, Psaltiru, kde je zobrazeno několik figur tančících Kolo. Také toto číslo *Letopisu* se vyznačuje jako obyčejně hojnými zprávami o literárních zjevech u Jihoslovanů a také z ostatních evropských literatur.

*

Gradja za povjest književnosti hrvatske. (Materialie k dějinám chorvatského písemnictví). Vydává Jihosl. Akademie, rediguje Milivoj Šrepel. Str. 319. Tato důležitá publikace záhřebské Akademie obsahuje několik článků, jež se přímo nás Čechů týkají. Jsou to zvláště některé listy z korrespondence, která je zde hojně zastoupena; přední zásluhu o to má sám redaktor, jenž tu podává dopisy z pozůstalosti Dragoile Jarnevičevy. Dáma tato je první chorvatská spisovatelka, která se svatou láskou a nezištným nadšením pěstovala chorvatskou literaturu. Korrespondence její počíná již r. 1839, kdy se Trnski hlásil již mezi literáty. Když r. 1862 počala u nás vycházeti „Osvěta", již bylo dopřáno krátkého života, napsala do ní Marie Fabkovička, choť ředitele paedagogia , životopis Jarnevičevé. Čteme-li takovouto korrespondenci, tedy vidíme, jak živě jako v perspektivě se před námi otvírá život této doby a neutěšené tehdejší poměry; bývá to poučnější nežli studium povrchně psané literární historie. Zvláště důležité jsou spisy Dragutina Rakovce, který hrál v době illyrského hnutí největší roli vedle Gaje. Doba tato není dosud náležitě probrána; Chorvatům scházejí rovněž monografie literární jako některým jiným literaturám. Dopisy tyto vrhly nyní mnoho nového světla na pohyblivé desítiletí 1830—40. Jak ti chudáci reformatoři jazyka i pravopisu, sami ještě musí bojovati s vlastní mateřštinou!

Gáj si přinesl do své domoviny myšlénky Kollárovy a v době první blahodárně působil v duchu zásad nadšeného Všesláva. Ale pozdější jeho činnost jako officiosa nezůstala Chorvatům v dobré upomínce; charakteristickým článkem pro něho jest dopis z r. 1837 poslaný z Vídně na redakci c. k. priv. illyr. „National-Zeitungu" v Záhřebu. Gáj vytýká redakci, že přinesla překlad Šafaříkova článku o „Obraze Černoboha v Bamberku" od Babukiče.; taková věc prý může zajímati jen Němce neb učené Slovany; se stanoviska redaktorského měl Gáj úplnou pravdu. Černoboh*) je předmětem všeslovanské mythologie; co prý „naši lidé znají o mythologii"; mimo to nastaly zcela jiné časy. Nyní následuje charakteristika Kollára. —

*) Jak privátně víme, Šafařík nerad mluvíval v pozdějších letech o tomto článku, který napsal patrně za vlivu Kollárova.

„Kollár — který je jako básník v e l i k ý, jako historik m a l ý, a jako politik n e j m e n š í,**) skoro nám vaz zlámal predikatorskou ostentací; suďte sami, dostačí-li po německu chtíti zaslepiti — maďarskou censuru; u dvora nejsou drátaři."

O Šafaříkových „Boicích" vyšlých v Musejníku poznamenává strašpytel-Gaj takto: „D e T e r r a B o i k i od Šafaříka má se to rovněž tak, nejen je nám škodlivá, nýbrž i d v o r s k ý m S l o v a n ů m velmi nevítaná rozprava, podle níž nás chce učiniti ruskými kolonisty." Je viděti, že byl Gaj opatrný tichošlápek, ale zároveň z úsudku jeho je patrno, kolik duševní síly a nadliského nadšení vyžadovalo studium slavistiky od těch, kteří se jí věnovali.

Interessantní jsou listy Rakovce a Šafaříka. Rakovec píše ze Záhřebu Šafaříkovi do Nového Sadu německy. Dopis týká se metriky. „Vážnost, které se Šafařík v učeném světě jako spisovatel těší, přiměla Rakovce, aby ho několika řádky obtěžoval, poněvadž ho trápí různé pochybnosti stran naší slovanské prosodie. Rakovci se zdá, že řecký vzor je slovanskému verši přiměřenější než-li německý princip, neboť slovanský verš dýše v řeckém oděvu volněji než v drsném germanském kyrasu tónu. Rakovec znal již historickou balladu Šafaříkovu „Oldřich a Božena", ale jinak si nevěděl v této otázce porady, „poněvadž zde na slovanské knihy ještě velice chudi jsme", aby mu Šafařík tedy poradil. V Chorvatsku prý začíná P a l m a budit z hlubokého spánku. Mimo to se stala veliká, důležitá událost; Chorvaté jsou plni radosti nad tím, že přijali české — *š*! Byly to doby naivného nadšení.

Šafařík odpověděl, dne 24. března 1833, pár dní před odjezdem do Prahy. Vyslovuje se pro kvantitu, ale v pouhých rýmovačkách (Reimereien) možno se říditi p ř í z v u k e m. „Tak veršují Češi, a to se zdarem." Pak vypočítává, kdo v Čechách již psal o prosodii. „Někteří Anonymové vydali česky: P o č á t k o v é č e s k é h o b á s n i c t w j, w P r e š p u r k u 1818, 8°. Dokazuje se tu potřeba řecko-římské prosodie pro český dialekt. V časopise K r o k w Praze 1822 je několik článků o prosodii a metrice. Já jsem zrovna napsal pojednání o illyrsko-chorvatsko-slovinské prosodii podle řecko-římského způsobu, který ještě toto léto vyjde. Farář H o l ý z Horních Uher předeslal před svými „Rozličnými básněmi" (Ostřihom asi 1824) také prosodii. K a t a n c s i c h o v y Fructus autumnales znáte; lze je dostati v Záhřebě u Supana. J u n g m a n n ve své výborné „Slowesnosti w Praze 1820" pojednal také krátce o prosodii. Básně s verši mohou se zakládati na přízvuku. Obou method se přidružuje náš nesmrtelný pěvec Jan K o l l á r v Pešti. Píše v hexametrech podle řecko-římské prosodie a sonetty podle přízvučného principu. A básně jeho budou zajisté déle žíti než naše ubohé ujařmené národy 70mi-

**) Dobrozdání Kollárova z r. 1849 jako nový příspěvek k politické činnosti Kollárově jsem zadal letos v únoru v České Akademii.

lionové s chřestícími otrockými okovy. A nyní následuje veliká, veliká pravda, kterou pronesl Šafařík: „Já si vážím obou prosodií, jen když jsou básně dobré. Nedostatek básnického talentu nenahradí žádná prosodie." Konečně žádá Šafařík Rakovce, aby mu podával ob čas zprávy o chorvatské literatuře (do Prahy, Štěpánské ul. č. 646), ale aby psal chorvatsky. Podepsán P. J. Schaffarik.

Pozoruhodný je projev Stanka Vraza, který r. 1834 ze Št. Hradce odporouči Rakovci a přátelum svým, aby měli za vzor všude jazyk český, který je chorvatskému tolik podoben. Také prosodie česká je zároveň i chorvatská. Chorvaté mají studovati česky, lépe se seznamovati s naším jazykem, a svoji řeč podle české syntaxe urovnávati. Mimo to se mají Chorvaté starati o národní divadlo, aby Češi nepsali: „na wořegném diwadle (v Zagrebu) němčina panuje" — citováno zcela správně po česku. Jak známo, psal St. Vraz zcela správně po česku. Z jedné poznámky je viděti, jak dukladně studoval i „Časopis museum českého".

R. 1840 žádá Vráz Rakovce, aby v „Danici" uveřejnil zprávu o rozmluvě opata Pogledičе, který v Římě mluvil s Mezzofantim „ilirski". Delší pojednání o kardinálu Mezzofantim vydal brixenský gymn. řiditel Mitterrutzner, bývalý generální sekretář vatikanského konsilia, o němž jsem psal v článku o Havlíčkovi. Když jsem loni koncem října stařičkého pána znovu v Neuštiftu navštívil, vyprávěl mi mezi jiným, že mu Mezzofanti sám řekl, že český jazyk patří k nejtěžším řečem, jež prý zná. Jednou na svátek Ducha sv. v shromáždění kardinalu pravil nejpřednější kardinál, že mají mezi sebou živý slovník a mluvnici všech možných jazyku, naráženje tím na Mezzofantiho. Mezzofanti byl malý stařeček, velice skromný, ale hned vtipně italsky odpověděl: „Bohužel již ve špatné vazbě".

R. 1845. odporoučí Vraz Rakovcovi „přítele, censora a bibliothekaře vídeňského, p. dra. Miklošica" — ve Vídni in rebus slavicis unicum oraculum. Vráz sám zamýšlí jeti parolodí do Lince, odtamtud po železnici do Budějovic, a dále do Zlaté Prahy. Tam prý počká, až se slavnostně otevře dráha mezi Vídni a Prahou. Z Prahy se vrátí přes Olomouc, Brno do Vídně, trochu se pohlédne po Moravě; dále do Požunu nebo do Hradce.

Redaktorovi, prof. akad. Šrepelovi přísluší na sešitu tomto vůbec lví podíl. Tak ku př. sebral přerůzné památnosti z doby illyrské jako ku př. pozvánky, příležitostné básně, jako když se Gaj r. 1841 vrátil z Dalmacie, vítal ho Stoós mezi jiným takto.

Iz Zagorja od prestara
Čeha, Leha, Meha grada

podle běžného na jihu podání, že se tři bratři, Čech, Lech a Mech (Moskvan) narodili v Starém gradu u Krajiny. Ještě Kollár v Italské cestě byl nadšen, že spatřil místa, odkud tito bratří pocházeli. Patrný vliv Kollárův prozrazují tyto verše:

Zar Slavjani svi po světu,
Ki se za svu majku brine,
Budu dali, da u cvětu
Sjajna Slave kći pogine...

Slavnosti Marulićovy daly vznik celé literatuře; nyní vydána „Judita" od Chorv. Matice. Šrepel psal o ní delší pojednání, a zde je od něho uveřejněn dosud neznámý spis Maruličův: De ultimo Christi indicio" nalézající se v Benátkách; je to důležitý příspěvek k poznání Maruliče; o vydáních „Judity" tu píše Breyer. Mimo to uveřejňuje Šrepel divadelní kus z r. 1804 a náš Ferdinand Menčík chorvatskou Batrachomyomachii psanou podle Folengovy „Moscheidy" od Jiřího hraběte Kačiće. Rukopis se nalézal v pozůstalosti Miklosichově.

Nejpřednější znatel dubrovnické literatury, dr. Rešetar otiskuje zde dosud neznámou knihu z r. 1592 tím důležitou, že je psána v prose, a dubrovnická literatura je na spisy prosaické velice chudá, dále písně Ivana Laurentina Regina, kancelaria dubrovnického v XV. století, slavného humanisty. Rukopis tento nalézá se z pozůstalosti Dum Luky Pavlovice u dra. Graciče. Referent vida z poznámky prof. Jirečka v Archivu XXI. důležitost tohoto rukopisu, byl první, který měl rukopis tento v rukách, pomáhal jej hledati v bednách, opsal všechna záhlaví, z nichž se dal sestaviti částečně životopis tohoto humanisty, opsal dále několik básní latinských a italských, jež se vztahovaly na Dubrovčany. Zprávu o tom podal ve „Vorberichtu" Balkanské kommisse, při čemž mu data životopisu poskytl slovutný professor K. Jireček. Iv. Laurentius bude zajímati velice přátele humanistického hnutí, kteří budou zajisté litovati, že dr. Rešetar nevydal všech básní Laurentia Regina. Prof. Šrepelovi patří uznání za redakci „Gradje".
Maria Schutz na Semmerinku. *Karásek.*

*

Bled.*) Rok od roku stoupá počet českých turistů do Slovinských Alp, rok od roku vliv český na povolný lid slovinský jasněji vystupuje do popředí. A jako pravá perla krásného Slovinska může býti označeno jezero Bledské, ztulivší se ve stín velikánů, jimž ctihodný Triglav vévodí. Bled bývá střediskem českých turistů po Slovinsku a to zcela právem. Jeť to nejen rajský koutek přírody, než i pro turisty vhodné východiště pro delší horské partie. Pohodlnější naleznou na Bledu řadu zcela nenamáhavých procházek; jen chůze okolo jezera trvá as půldruhé hodiny a je velmi vděčnou: odevšad skytá se zraku rozkošný pohled. Brzo na starý hrad na strmé skále, brzo na útulný kostelíček na ostrově, pak zas na řadu vill a hotelů a konečně na věnec hor hluboko do léta zasněžených. Co chvíli za-

* Doporučuji vřele publikaci vydanou letos: Bled in okolica. Založila Blejska Občina. Ljubljana 1902.

vzní z ostrova hlas zvonku... Poetická nálada se Vás zmocní. Ti poutníci plující na ostrov v pevném přesvědčení, že zazvoní-li zvonsem vyplní se jim nejtajnější jejich přání... Pak zas zvonce stád pasoucích se nad Vámi na travnatých stráních. Věřte, že v tomto údolí cítiti se budete šťastnými.

I lid je tu dobrý. Před nedávnem neznal skoro jiných hostí než Němce, zřízením českého odboru Slovinského planinského družstva vehnán byl na Bled celý proud českých turistů a tím lid začíná cítiti taky trochu slovansky. Jde to ztuha, ale jde to přece. Tam kde nebyly jiné nápisy než německé, (v krámech, na hostincích a j.) stálou poptávkou vynuceny jsou už nápisy slovinské, hostince s obsluhou slovinskou stále se množí. Co čistě slovinské hostince doporučuji Peternela (župan obce Bledské), Petrana, Sekovaniče a Jaeklera. V ostatních hotelích a hostincích je obsluha po většině jen německá. Tyto mnou uvedené hostince nejsou drahé, jsou velmi dobré, občansky vedené.

Nejlepším vůdcem při četných, vděčných výletech kolem Bledu bude dojista kniha, již sepsal A. Mikuš a již pod názvem „Bled in okolica" vydala o letošních Svatodušních svátcích Bledská obec k uctění sjezdu slovanských žurnalistů, jenž na jeden den též na Bled zavítal. Knížka je ozdobena krásnými illustracemi, které už samy jsou s to, svésti Vás k návštěvě tohoto „bisera med biseri Kranjské" („perly mezi perlami Krajiny"). Na př. obraz vodopádu řeky Radovny (Vintgar), obraz jezera Bohinjského, vodopádu Savice, mohutného řetězu Triglavského, to vše přímo nutí k návštěvě míst tak přírodními krásami obdařených.

Jezeru vévodí hrad, na strmé skále stojící šedá budova. Tu třepetala se římská orlice, tu r. 1004 usadil se biskup. Turci nejednou hrad pobořili, dnes pak je hrad majetkem Němce A. Muhra, jenž věnoval ho rakouským, nemocným důstojníkům. Danajský to dar. Pokoje plísní páchnoucí, a denně cesta do strmého vrchu pro churavé není příliš lákavou.

Pod hradem skoro zakryt keři stojí malý pomník velkého slovinského poety Prešerna. Obyčejně opuštěn, ozdoben byl letos za sjezdu žurnalistů věncem českých novinářů.

Četné boudy, otevřené a jen záslonami kryté, vzbudí Vaši pozornost: jsou to obydlí Riklianů, čili klientů pověstného Rikliho léčitele vzduchem. Chcete-li se vykoupati jsou Vám k disposici dvě velké plovárny a projížďku loďkou nabízejí Vám z četných loděnic. Kouř z továren a parníků tu neuvidíte. Je to ještě nedotčený, čistý kraj. I železnice je od Bledu přes půl hodiny vzdálena.

Klima bledské je znamenité. Střední teplota letní je 10.6°, noc a den mají přiměřeně stejnou teplotu, mlhy a deště v létě jsou řídky. Vzduch je tu vzácně čistý. Anemie, neurasthenie a neuralgie, exudaty, rachitis, kožní nemoci i bronchialní katarrhy, to vše se s nejlepším zdarem léčí na Bledu.

Dr. B. Prusík.

LITERATURA ČESKÁ.

Prof. Dr. **Josef Durdík** zemřel po dlouhé chorobě dne 2. července r. 1902.

Nejen pro veřejnost nýbrž i pro svůj úřad učitelský byl Durdík mrtvý muž skorem již po dvě leta.

Život Durdíkův byl bohat p r a c í především. Málo který z našinců vykonal t o l i k práce, ač máme hezký šik bohatýrských pracovníků od dob svého vzkříšení.

Durdík vždy počítán bude v řadu nejpilnějších, nejhouževnatějších, nejvytrvalejších.

Velká energie jest základní rys povahy Durdíkovy. Jen touto energií dopracoval se vynikajícího svého postavení v naší společnosti národní, v životě vědeckém i uměleckém. Musil často nasaditi veškeré síly a než dobyl si pevné posice na kathedře universitní, byl jeho život jediný boj. Nepřestál zápas ten, třeba se obrátil cestou jinou i v letech pozdějších, nebyl ovšem více rázu existenčního, ale vyčerpal síly a stlumoval oheň nadšení stejně.

K energii D. přistupoval jeho oheň. Bylo třeba znáti Durdíka před 20ti lety, jak jej znala generace pisatele těchto řádků; mládež dnešní znala již vyhořelou sopku a nedovede si udělati pojem o vřelosti a ohni, jakým sálal ve svých veřejných výkladech a k jakému strhoval své posluchače navzájem tento plamenný rhetor.

Vydání knihy „O poesii a povaze lorda Byrona“ bylo vrcholem této skvělé periody v životě Durdíkově. Čtěte dnes knihu a sdílí s vámi ten žár, který prochvíval nitro jejího autora i po letech. Ale i zde již máte jen polovici požitku, s l y š e t i tyto výklady bylo nutno, aby obraz Durdíkův byl úplný a celý.

Tím jsme se octli u hlavního jádra celého významu Durdíkova. Propagator, popularisator vědy a umění v nejryzejším a neušlechtilejším slova významu. Nadšený obrance obou, něco apoštolského a věšteckého najednou v tom stále sálajícím ohni, něco blízkého Rustonovi neb Emersonovi.

Tvořivost původní, ať již badatelská neb umělecká nebyla dána Durdíkovi v první řadě. O tom svědčí jeho díla vědecká a ještě více básnická. Co sám tvořil, byl vždy reflex něčeho, co stálo nad ním, někdy šťastný, působivý, ba v našich úzkých poměrech i veleužitečný reflex, ale vždycky jen reflex. Teprve v tlumočení a výkladu myšlének jiných nalézal D. sebe a jeho myšlení a cítění se rozvíjelo na podkladu jiných myslitelů a tvůrců, ale vždy spíše tak, že dovedl svých vzorů býti více nadšeným apoštolem, než-li obratným imitatorem.

Obě jeho tragedie Stanislav a Ludmila i Karthaginka illustrují Durdíkovu „původnost“ znamenitě.

Proto také v samé filosofii, oboru jemu vlastním, byl Durdík spíše šťastným vulgarisatorem starších mistrů, než originelním my-

slitelem. Zato přirozeno, že spisy jeho v oboru tomto tíhnoucí k methodě historické a exegetické stojí výš než ony, kde měly základy nějaké disciplíny býti vědecky odhadnuty a prohloubeny. Tak jako esthetika i jeho poetika jsou dobré ano výborné knihy pro lid, pro vzdělanější publikum naše, které chce býti poučeno o těchto věcech doma, než základní a směrodatné knihy nových idejí k budoucnosti obrácené.

Jedno vždy zůstane Durdíkovi: Jeho styl. Vypracoval si jej sám. On byl dílem jeho bytosti a jeho života. Malebný, sytý, vše postřehující, nikdy nudný, naopak místy i vzletný a hlaholný, byl pravým odleskem jeho přednesu. Pro některé věci a pojmy měl Durdík při tvoření slov nejen v krásovědě ,nýbrž i v jiných oborech vědění ruku neobyčejně šťastnou a jemný takt a cit. Leckdy ovšem i ten mu selhal, ale většina jeho tvůr se ujala a to jest nejlepší důkaz jich schopnosti životní a šťastné ruky jejich tvůrce. Bylo v Durdíkovi jako v celé řadě našich vynikajících mužů kus filologa.

Ještě jedné oblasti našeho literárního života dotknul se Durdík tak intensivně, že ji své doby rozvířil ke dnu. Je to naše kritika. Jisté době byl Durdík vůdcem, jehož výroky měly počet autority všemi uznávané. Nejen že zasedal v četných porotách dramatických konkursů, ale co hlavnější, že psal o čelných zjevech své doby literárních a divadelních obšírné, důkladné statě kritické, které daleko vynikaly nad úroveň denních, běžných referátů a sebrány v knihu (Kritika), jsou důležitým pomníkem celé epochy, ukazujíce její směry a proudění ovládané duchem silným byť ve vleku jednostranném určité školy neb disciplíny, ale duchem vždy logickým a svrchovaně spravedlivým.

Stopy činnosti Durdíkovy svítí a budou svítit ještě daleko a dlouho do zkypřených brázd našeho literárního a uměleckého života. Nejedna generace šla a jde v jeho stopách a v celku ani obrazoborci pozdější, kteří přišli po něm, nedělali v oboru přísné vědy více než on, byli také především jen popularisatory a vykládači systemů cizích.

Nemá to vzníti výtkou, nýbrž jen konstatováním pravého stavu věcí, aby památce Durdíkově nebylo, jak hustě dělo se za živa, ubližováno po smrti. *R.*

*

PŘEHLED DIVADELNÍ A HUDEBNÍ.

NÁRODNÍ DIVADLO.

Revisor. Veselohra v pěti dějstvích. Rusky napsal Nikolaj Vasiljevič Gogol. Nově přeložil Ignát Hošek. (Dne 24. června; nově studováno).

Emigrant. Drama Aloise Jiráska. Na oslavu mistra Jana Husi, dne 5. července.

Byl to Gogol, který naší divadelní Titanii podal rozčarovný kvítek a tak zbavil ji těžkého snu letních večerů na sklonku sesony, do něhož upadla Raimundovým „Marnotratníkem" a jehož nejhroznějším přeludem po „Kontroloru spacích vagonů" byl zajisté „Slaměný panák", od falešně přeloženého titulu až po poslední slabiku, nemístná to applikace pro scénu Nár. divadla. Doufejme, že tento žalostný úlovek z francouzských niv bude posledním přečinem onoho ducha, který obstarává té doby úkol francouzského akvisitéra pro Nár. divadlo.

Stejně špatně jako ve francouzském repertoiru vyzná se správa naší zemské scény v ruském kalendáři, sic by nebyla odložila oslavu Gogolovu „ad calendas hungaricas". Leč vděčně sluší uznati, že co nejskvěleji osvědčilo se tentokráte „nonam prematur in hebdomadem", a že večer ztrávený dne 24. června s „Revisorem" odškodnil nás vrchovatě za trojí, čtveré premierové zklamání předchozí.

Slib oficialního „Mezziaktí", že představení Gogolovy veselohry bude jistě působiti dojmem premiéry, dodržen byl i tím nadbytkem, že to byl dojem *dobré*, ano výtečné premiéry. Z bohaté klaviatury několikaoktávové, na jakou činí nárok Gogolův Revisor, ani jediný ton neodepřel plnou ozvěnu; každý z přečetných aktérů byl v akci, takřka náruživé; umění, z vlastní osobnosti poskytnouti tvůrčí formu osobnosti, geniem vysněné, slavilo tentokráte opravdové triumfy, upřímně řečeno, zdálo se nám cosi toho večera o ideálu *málem* dosaženém.

Toto „málo" bylo co nejmenší u představitele nejobsažnější role celé veselohry, p. Liera, jehož způsob podání, poněkud utkvělý a na variace nepříliš bohatý, přilehl obdivuhodně k pudové brutalitě Antona Antonoviče. Trojí nuance, zbabělé úzkosti, vítězoslávy a zdrcenosti, v nichž pohybuje se postava činovnického poloboha, Gogolem popraveného, doznaly bez sporného vystižení nynějším interpretem první úlohy v „Revisoru", nehledě k reminiscencím na předchůdce p. Lierova.

Abychom se ještě jen namátkou zmínili o ostatních úlohách představení, od něhož nás dělí již více než měsíc, musíme po spravedlnosti jako jeden z nejpřednějších výkonů označiti Annu Andrejevnu pí. Hübnerové, tohoto z nečetných intuitivních talentů dnešního ensemblu dramatického, kteréž hrají s několika odlišnými rejstříky a dovedou býti pokaždé jinými a trefně jinými! Také p. K. Mušek, jakožto Ivan Alexandrovič Chlestakov, měl šťastný večer, a poněvadž se toto štěstí jeho opakovalo již několikráte, lze nyní doufati, že už bude stálé!

Bylo by nutno opsati divadelní ceduli, kdyby se mělo dostati každému z památného představení po náležité zásluze, a jestliže jest mimo to ještě jedna všem společná zásluha, je to nedílná zásluha

výtečné souhry, tohoto kontrapunktu dramatické symfonie! Zněl tentokráte k nezapomenutí!

Bylo-li tedy jak řečeno jakési značnější opozdění v dochvilnosti oslavy Gogolova jubilea, nelze co do přesnosti časové ničeho vytýkati datu, na něž položeno slavnostní představení v předvečer Husova dne. Že k němu zvolen Jiráskův „Emigrant", náleží k momentům, k nimž třeba původcům gratulovati.

Padá zcela mimo rámec našeho referátu, rozbírati tuto historické drama Jiráskovo; znamenalo by to, přikládati na oheň, jehož sálání všichni až v samém srdci cítíme. Jiráskův „Emigrant" tři doby obkročil. Pro jeden ze svých historických momentů zvolen k oslavě jména Husova, z druhého gigantickým dechem dýše na nás dějinné faktum našeho národa, a co do třetího, překvapuje shoda dramatického ústředí „Emigrantova" s dnešním dotýčným stavem politickým až k ustrnutí! Vždyť dnes z těch jistých stran slyšíme už i ty akcenty vysoce dramatického konfliktu mezi Peškem a Peškovou z jedné a mezi Peškem a P. Bonaventurou z druhé strany, i aby zůstalo při těchto naznačených počátcích, k tomu jest drama Jiráskovo velice případným „memento" ...

Představení bylo pro pana ze Steinsberka triumfem závidění hodným. Umělec tento, jehož talent vyvinul se až na roveň jeho osobním prostředkum, tak divadelně velmi šťastným, pomáhá vydatně nésti architráv dnešního pručelí „Národního Divadla" a v ničem nezadá svému protějšku z „Emigranta" p. Vojanovi.

Oba ruku v ruce dovedli vystoupiti na výši, na níž autor vyzdvihl vrcholy svého dramatu. V málo kterém jiném kuse znamená dramatický konflikt doslovně „spor" tak, jako právě v „Emigrantu" a z těžka lze uvésti hned příklad jiné hry divadelní, v níž by šlo tak krutě přísně o duši, o život, o srdce, o rodinu, o svědomí, o obec, o vlast, jako právě v „Emigrantu", nikde nestřídá se souhlas diváků mezi kladem a protikladem obou principů tak rychle jako ve vášnivých stichomythiích mezi Peškem a Bonaventurou. Pánové Vojan a Steinsberk přinesli akcent každého slova knihy ve vzorné úměrnosti stupňování. Prudká dialektika těchto scén dodává sice „Emigrantu" jeho vzácnou divadelnost v řadě první, selhala by však, kdyby obě tyto čelné úlohy byly v rukách slabších, než v jakých se nalézaly.

Nejlepší uznání zasluhuje Pešková pí. Dvořákové-Danzerové. Povaha této ženy a matky leží vážené umělkyni naší výborně, už tím, že není v ní jiných leč realistických affektů a jen lidského pathosu, kterýž nesvádí k falešným hmatům. Hra pí. Kvapilové jako vždy, také tentokráte prýštila z ryzího i bohatého zřídla umělecké duše. Scéna shledání Peškovy dcery s otcem, v níž každý i nejnepatrnější posun představitelky jest výsledkem duševního boje a připraven umělecky založenou spekulací, náleží k nejkrásnějším výkonům pí. Kvapilové. Že pp. Mošna, Sedláček, Havelský, Želenský, Focht, Mušek jako vždy byli na svém místě, a že zejména p. Mošna usedavou larmoyancí

nešťastného stařika podal výborně odpozorovanou studii lidovou, zbytečno podotýkati. Pan Inneman byl ve své roli novým a počínal si výtečně.

Statečné režii (p. Kvapil) náleží za oba večery obzvláštní poklona, aranžérům jeviště a dekorací uznání svrchované. Zimní nečas v Emigrantu podán tak suggestivně, že při východu z divadla teplý večer až překvapil. Nerozpustnost divadelních vloček v teplé jizbě u Pešků demonstrována na vlasech a šatech Peškových soudruhů déle půl hodiny. Takový sníh dlužno před vstupem důkladně setřásti!

Celkem dlužno říci, že v letošním prohlubování Husovy oslavy divadlu na hloubce nescházelo... *K. M. Čapek.*

*

PŘEHLED UMĚLECKÝ.

Rodinova výstava. Komu se událo, navštíviti Rodinovu výstavu na jejím sklonku, a tu poprvé přečísti si oba úvody ke katalogu výstavnímu, tomu „upatrnilo se", (abychom mluvili „geniovou mateřštinou) že mnohdy stačí dva měsíce, aby ukázaly efemérnost katalogisovaného vzletu. Zejména článek první, „Geniova mateřština" nadepsaný, čte se dnes jako anachronistická studie, dnes, kdy se v Praze požívá Rodin už beze zmatku prvních dnů výstavy, rozžhavených mistrovou přítomností. Tentokráte, v dobách příští díla Rodinova do Prahy, byl takový výlev kalamáře, lávou vroucího, oprávněn a porozuměn jakožto výkon a ukázka síly v umělecké apercepci u nás neoprávněnější.

Kdož medle měl u nás býti tlumočníkem mluvy geniovy, než majitel jediného exempláře slovníku genialnosti u nás, v němž se vyskytuje dokonce i superlativ přívlastku „věčný", které jiné péro mělo nás přivésti k porozumění „mateřštině genia" jazyku věčnosti, kterému se teprvé musíte učit naslouchat a rozumět, poněvadž jste mu odcizeni lety a lety malosti, jalovosti a plochosti"... „jemuž nemůžete porozumět dříve, ... pokud mu nebudete naslouchat ušima svých kořenů, všemi pory své prabytosti"...!!! než ono péro, jež mezi prsty svého majitele narůstá v rozměry Kleopatřiny jehly, osaměle trčící z naší české malosti, jalovosti a plochosti, a kteréž svým „prologem k výstavě Rodinově" provedlo nelitostný škrt křížem krážem bídáckou tou vlastenskou plastikou domácí, jež na prvních stránkách katalogu Rodinova ukázalo, že máme sice jednoho Rodinovi kongenialního kritika, který mu dovede odpověděti „genialštinou", že však u nás každý, kdo po hlíně ruku vztáhl, francouzskému obru volně projde pod prohbím chodidla, aniž by se ho temenem své hlavy dotkl!?

Péro to napsalo: „Před Rodinem musíte se naučit odvaze obdivu a odvaze nenávisti, bez nichž nejste uměleckým lidem, ale

beztvarým blátem, před Rodinem musíte se vychovat na poctivou a věrnou resonanční plochu pro příští svoje veliké tvůrce, na pevnou mateřskou půdu pod nohy svého budoucího obra...“ Aby se porozumělo bližší adresse této nenávisti, a zmírněme hyperbolu jen v pouhou nelásku, setkáváme se v druhém prologu ku katalogu s komentářem k tomuto místu. Čtemeť tu: „A jděte nyní naopak postavit se k takovému dílu Rodinovu — Balzaca, Evu, Calaisské zvláště vyznačuji — postavte se před ně bez toho hrozného předsudku, který ve vás jako zbytek vašeho školení žije, a který musíte setřást, chcete-li nové chápat...“

Při čísle 16. „Kovový věk“, praví se v katalogu: „V duchu sochařově byla tato figura znakem Stvoření; byl to jeden z kamenu vržených Deukalionem, které se stávají lidskými tvory a bolestně povstávají ze země.“ Jako tato překrásná socha, která se stala českým majetkem, má se k Rodinovi, takový poměr panuje mezi prvním tvorem a Deukalionem, takový poměr jest i mezi dotčeným žákem, stěžujícím si na hrozný zbytek svého školení, a jeho mistrem... Byl jednou jeden mistr, který měl žáka, velice milého a drahého. Kdosi navštívil dílnu obou a tázal se: „To je tedy, mistře, váš nejlepší žák?!“ A mistr vece s pohledem nevýslovné lásky na mladém muži spočívajícím: „Muj žák? Holečku, to není žák, to je pan žák!“ A tento žák sám stal se mistrem. —

Leč dosti! Zdá se, že sami zabřídáme do osobností! Nelze to popříti, ale konáme jako všude jinde jenom práci železné nutnosti. Poznáváme, že nezbývá už nikomu jinému než právě nám, abychom poukázali na zjev, který tak těsně souvisí s výstavou Rodinovou, jako její katalog, který stal se epilogem domácí plastiky. Brzy bude výstava trvati dva měsíce a skončí a všem, kdož přilévali do hřmícího vodopádu velezasloužené chvály Rodinovy, jejž staviti našim svatokrádežným rukám ani nenapadá, ušel tento zjev. Snad proto, že jest nejméně pěkný ze všech okolností, výstavu tuto provázejících? A nemáme vzdor tomu tolik povinnosti k domácí práci, k mistrům jejím, o nichž přece víme, že aspoň jedním jménem přispěli k rejstříku světových jmén, abychom se jich zastali proti pokusu horečného exstatika, kterýž mezi psaním ani nepotřebuje ustati, a jen jediným, poněkud „nervnějším“ (vzato z genialštiny) pohybem své čacké plece povalí piedestal o němž jsme se domnívali, že zbudován z balvanů nesmrtelnosti!?

Ovšem, že řeka pod Palackého mostem přes to poteče dále, leč zdá se, že těch jistých příznaků jisté stavy a nálady v mladém našem umění karakterisujících, a zejména u příležitosti výstavy Rodinovy na jevo vystoupivších jest víc než dosti, aby se konečně o nich veřejně uvažovalo. Museli bychom se styděti před budoucími, kdybychom to neučinili s veškerou neohrožeností, bez níž bychom byli opravdu beztvarým blátem. Výrok českého patriarchy: „Kéž by nás

pán Bůh při zdravém rozumu zachovati ráčil!", byl víckráte než jednou na místě za dnů Rodinových. Leč nenapadá nám ani z daleka, abychom chtěli umenšovati veliký dojem, jaký Rodin a jeho dílo v Čechách zustavuje, nemůžeme však za projev tohoto dojmu bez odmluvy přijímati slohové etudy exaltadu, psané nikoli mateřštinou geniu, nýbrž mluvou nejvykutálenějšího snobismu. Essenský Krupp ulil dělo, jímž lze přestřeliti Mont-Blanc, pochybujeme však, že v něm vězí tolik směšné domýšlivosti jako v našich kriticích, mluvících mateřštinou geniu, jímž podařilo se i giganta Rodina tak vysoko přestřeliti! To by se dalo konečně odpustiti, neboť směšným učiniti se může každý po libosti nejvýstřednější. Proti čemu však dlužno se ohraditi, jest onen kultus odvahy k nenávisti velikých a francouzskému geniu rovnorodých mistru domácích a proti pěstění abiturientské pohrdavosti učitelem v mládeži, jakožto nezbytné vlastnosti moderního českého adepta. To, co z důsledků Rodinovy exposice očekáváme především, jest poučení o umění v pravdě a ryze národním, neboť Rodin jest velikým právě proto, poněvadž jest nacionálním v onom smyslu, v jakém to popírá závěrek druhého článku v katalogu výstavy. Rodin jest jako sochař Francouzem až do nejjemnějšího zrnka svých karraru a bronzů, od velikosti až po hřích tohoto umění francouzského, od jeho duchaplnosti až po jeho nezkrocenost v kultu ženy. Kdo to nechápe před vážnými jeho činy, před pomníkem Viktora Huga, před Evou, před Zemí a Lunou, před Balzacem, tímto ztroskotáním genia a prostředky a hranice jeho umění, kdo to konečně nechápe před tou hojností variace na théma „les jambes écartées".*) před těmi Vulviciemi a Hébami, před tou okázalou demonstrací tristicie post a ex post, ten buď nevidí anebo nechce viděti účelně, jenom k vůli doktrině o beznárodnosti umění světového, pro něž Rodina reklamuje a zároveň jej sprošťuje nacionality jeho umění. A tady ocitáme se na samém počátku našeho thematu a zároveň u konce těch několika vět, kteréž uznali jsme připojiti k odborným analysím Rodinova umění naší kritiky. Že k pokračování dojde, o tom nelze pochybovati! *K. M. Čapek.*

*

Z CIZÍCH REVUÍ.

Vienac přináší vřelý nekrolog zvěčnělému malíři chorvatskému Nikole Mašičovi. Zesnulý narodil se roku 1852 v Otočci a zemřel několik dní po svém bratru, v pravém slov těch významu utrápiv se pro smrť nade vše milovaného bratra.

Ljublanski Zvon uveřejňuje Voborníkovu studii o Svatopluku Čechovi a v obzoru revuí opět na prvém místě cituje Českou revui

*) Č. 119 kat. zní: »Divá ženka« (Faunesse les jambes écartées) Tohoto bližšího označení český katalog nepřekládá.

(článek p. dra Karáska o Slovenské Matici). Toto upřímné přilnutí Ljubl. Zvonu a chorvatského Vienca k naší literatuře projevuje se v každém čísle a činí nám tyto dvě jihoslovanské revue nade vše milými.

Književni Glasnik má v posledním čísle velice jasné dějiny linguistiky z pera dra Beliče a pak velmi pěknou charakteristiku Waldek-Rousseaua co politika od dra Kumanudyho.

Ksionžka velmi svědomitě obeznamuje nás s novou literaturou polskou. Hlavními událostmi literárními v oboru historickém je nový otisk znamenitého před 50 léty napsaného díla K. Szajnochy „Jadwiga i Jagiello", a čtvrté vydání „Szkiców historycznych" dra. L. Kubaly. V odboru národohospodářském první místo vydobyl si spis A. Szelangowského „Pieniondz i przewrótocen v XVI. i XVII. stuleciu w Polsce." V belletrii posledních dnů vynikl Maryan Gawlewicz svou knihou „Na Skrawku ziemi." Je to řada novel z ostrůvku Groede v severním moři, jenž den ode dne mořem je zužován, až jednou zanikne do moře. — Artur Gruszecki znovu vybral si tendenční látku k svému románu „Většinou!" — volby v Haliči a boj i podvody volební.

Poglond na świat přináší dvě znamenité studie: „Příspěvek k nauce o povaze národu" a P. Chmielowského výborný článek „Polský Šalamoun XVII. stol." Se studií touto seznámíme čtenáře České Revue v příštím čísle důkladněji..

Wisla na čelném místě přináší informativní studii dra Nadmorského „Polabané a Slovinci." — Z pokračování rabinských přísloví vybírám: Synu, máš-li co, užívej a nemysli na to co zůstane dětem, protože kdo ví, co bude po smrti. — Kde není víno, tam jsou jistě léky. — Po třech věcech poznáš člověka: po měšci, sklenici a hněvu. — Kdo si prohlíží peníz (není-li falešný atd.), má jistě zlou duši. — Kdo se narodil v neděli, bude vudcem buď lidu nebo zlodějů. Kdo v pondělí, bude sudič. Kdo v úterý, bude bohat. Kdo ve středu, bude moudrý. Kdo ve čtrtek, bude dobročinný, kdo v pátek, bude pobožný a kdo v sobotu, ten zemře v sobotu (protože k vůli němu musili židé porušiti sobotní klid, obsluhujíce jeho rodící matku). — V oddíle kritickém nalezáme velice pochvalnou kritiku Horova Slovníku česko-polského.

Vienac přináší velice příznivý rozbor činnosti a umělecké kvality České Filharmonie.

Biblioteka Warszawska uveřejňuje znamenitou studii A. Brücknera „Na zaraniu literatury" čili o literatuře polské 16. století, v době Reje, Kochanowského a j.

Istoričeskij Věstnik přináší z péra B. Glinského obsáhlou studii o Glěbu Ivan. Uspenském. Je to jedna z nejlepších studií o nešťastném ruském belletristovi, jedna z oněch, jež nesmí pominouti ani přehlédnouti ten, kdo studuje dějiny novodobé literatury ruské.

Dr. Bořivoj Prusík.

PŘEHLED POLITICKÝ.

Vnitřní:

Po říšské radě odbyta skoro již kampaň sněmů zemských v roce letošním na jednom místě velmi zajímavá. — Jen nejdůležitější ze sněmu zemských — sněm království Českého, zasedá dosud a skončí práci svoji teprve v poslední den měsíce tohoto neb docela teprve v prvých dnech měsíce srpna.

Tíha zbědovanosti financí zemských činí vládě vídeňské služby nezaplatitelné! Celá mysl zemského poselstva obrácena k ní a jen výminkou při této — dosud bohužel — sysifově práci — zazní píseň politická.

Aby pak práce sněmu k sanování financí zemských směřující nebyla snad záhy provedena, staví se slavná vláda úporně i proti takovým požadavkům, na kterých všechny strany — celá země — zájem svůj projevuje.

Bezohledný jest centralismus vídeňský — ale dnes můžeme říci: dobře že takový jest — neboť dnes s námi stejně *cítí* to i Němci — kteří to po dobu více než třicet let *viděli*, ale nedbali toho. Dnes jest jinak, i na straně Němců počíná uzrávati přesvědčení, že se zemí naší nenakládá se ve Vídni tak, jak by toho význam a potřeby její vyžadovaly, dnes trpká slova na macešskou vládu vídeňskou neslyšeti pouze z demokratických úst českých — dnes i tak zvaní „státníci" němečtí neštítí se příkrých slov...

Jest to sice pro poměry panující mezi oběma národy v zemi úkazem smutným, že jen nouze a bída sloučila je ku stejnému nazírání na potřeby země, ale prospěch i to by přinésti mohlo, kdyby naši sousedé poznati musili, že to naše snažení státoprávní, při němž nikdy hospodářské prospěchy a potřeby království se zřetele nepouštěny, ani jim ku škodě býti nemůže. Tomu ovšem vzdáleni jsme a budeme dotud, dokud naši sousedé dělanou starostlivostí o stát a jeho zájmy budou se s ním stotožňovati a sobě privilegované postavení zabezpečovati, jak to chtějí právě tak Všeněmci, jako dr. Bärnreither a dr. Eppinger.

Činnost sněmu v letošním zasedání přes to, že doba pro letní parna naprosto jest nepříznivá, že mnozí poslanci zvláště — rolničtí, jimž žně začaly, touží po domovu, kde jejich práce nevyhnutelně potřebí, musí každého uspokojiti. Při nepříznivém řádu jednacím vyřízeny sněmem věci důležitosti veliké, kteréž obsáhlého projednávání vyžadovaly. Na všech stranách jevila se známá píle a chuť ku práci jmenovitě mnozí členové strany naší, vynikali chvály hodnou snahou v tomto krátkém a nepříznivém období pokud možno nejvíce pro dobro země dosíci.

Z důležitých předloh nutno poukázati na projednání zákona o přebytcích pokladen sirotčích, kterýmž bude možno zemi na poli pravé lidskosti notný krok ku předu učiniti, což dosud jen nedostatek

hmotných prostředku zabraňovat. Dále na zákon, kterýmž zabezpečuje se příspěvek země na vodní stavby — při němž střetly se sice různé názory, který však v prvé své části, jednající o úpravě řek našich, má pro nás důležitost ohromnou. To jest jeho část nejdůležitější! O praplavech, ať soudí kdo již o prospěchu z nich jakkoli v době blízké jednati se nebude a nemuze, dokud prvá část — úprava řek našich — provedena není! Jednou jen otázkou obtěžovati bychom chtěli odpůrce jejich! Kde byla jejich starostlivost a ohánění se po nejpřesnějších výpočtech o rentabilitě, když šlo o jiný podnik — taktéž stomilionový — ku př. o nové spojení železniční s Terstem?

Námitka, že konec konců zaplatíme si to *my*, neměla by býti u mužu, kteří znají historii Rakouska! My jsme již jiné věci zaplatili, a to ne sobě. O tom by mohla na př. severní Italie mnoho povídati! Bude tedy i v budoucnosti lépe, uplatní-li se u nás zase Vergilovo: „Sic vos non vobis!" a budeme-li svými penězi platiti prospěchy jiným?

Velikou pozornost vzbuzovalo jednání o zemské dávce z piva! Všechny strany sněmu byly za jedno v tom, že přirážka 1 K 40 h, kterouž vláda povoliti chtěla, nestačí ku krytí toho, nač nezbytně obrácena býti musí — ku zvýšení — dávno přijatému zvýšení platů učitelských! Vláda zvýšení povoliti nechtěla. Zvláštní ze všech stran sněmovních sestávající poselstvo vypraveno do Vídně vyjednávati s ministrem financí! V tom vidíme — a musili by i Němci nezaslepení svými choutkami panovačnými viděti — největší ponížení sněmu českého, který nesmí své zemi zvýšiti potřebnou dávku o 60 hal. jen proto, že vláda co nejdříve sáhne po témže prostředku a zvýší daň z piva o další korunu!

Bylo zcela správno, že sněm usnesl se na dávce 2 kr. bez ohledu na to, co vláda zamýšlí a uvidíme, bude-li míti i po přijetí zákona o osvobození daně z příjmu od přirážek tolik odvahy, nepředložiti zákona toho k sankci.

Při tom velmi trefně posl. dr. Kramář poukázal na jednu pro nás velmi zajímavou okolnost! Němcům, zvláště německým městům v Čechách hlavně o to při zákonu tomto šlo, aby mohla dále nerušeně vybírati pivní krejcary! I to jim bylo zabezpečeno. Německá města nezvyšují přirážek obecních v poměru ke vzrůstajícím potřebám zvláště školským, nýbrž nové tyto stále stoupající potřeby uhrazují vybíráním dávek obecních z piva, převalujíce tak uhražování potřeb obecních zvláště i školských na nejširší vrstvy konsumentů. Správně tedy poukázal dr. Kramář na to, že Němci, ač chvástají rádi, že za nás platí — dávají si rádi své školy českými dělníky, pivo spotřebujícími vydržovati, což jim ovšem nepřekáží brutálně vystupovati proti školám českým, kteréž my ze soukromých sbírek svých pro dělníky ty stavíme.

Do jednání sněmu nezanášel nikdo tonu rušivého než Němci, kteří ve příčině té osvědčili se exodem ze školské komise a několika

výbuchy všeněmeckými, které dle zásluhy zcela nepovšimnuty zůstaly.

Vůbec však i tento druh německých nadčlověků nevzbuzuje valné pozornosti — jest to následek afér Wolfových, který jest nyní jak schlíplá slepice, hlavně však následek toho, že zde se s nimi nekoketuje a nemazlí jako ve Vídni od r. 1897. Smysl pro práci osvědčují všichni stejně; nejvíce vynikl Klieman, ze kterého nemohla komise za žádnou cenu dostati zprávu o okresních hosp. záložnách, až mu referát musila odejmouti. Pak byl mladočeským poslancem v necelé hodině vyhotoven, a komisi podán. Tak vypadají ti němečtí rytíři z blízka!

Přibližila se generální debata o rozpočtu, kteráž dne 24. odpoledne ukončena! Klidná a úspěšná práce dosavádní dávala naději, že vše skončí hladce a že letošní sněmování dobrým praeludiem bude smiřovacím konferencím, jež vláda svolati zamýšlí! Ve Vídni pochvalovali si také jednání prvého dne! Leč nemělo při klidu zůstati. Němci nemohou dáti si ujíti nejmenší příležitosti, aby nás řádně neroztrpčili! Čeho nedocílila neurvalost a klackovitost Všeněmců, toho docílil snahou po dosažení místa přísedícího zemského výboru hnaný dr. Eppinger svou hladkou impertinencí. Konec debaty generální ukázal, že nemožno jednati s Němci o čemkoli, co by nám prospěti mohlo! Ať nemluví o společné práci ve věcech hospodářských! Kdyby mohli a kdyby to vůbec šlo, aby nás i ve věcech těch úplně udusili, učinili by to právě tak rádi jako ve věcech politických! Od nich můžeme očekávati jen nenávist a závist, smísenou s hrubým brutálním jednáním i když si k tomu nejpěknější teorie vynajdou.

Generální debatu započal referent dr. Fořt kritickým přehledem historie naši finanční tísně, kteráž jinde kořene nemá než v tuhém připnutí země naši na státní celek i v těch sebenepatrnějších záležitostech a správně rozpoznal, že nemoc dnešní jinak než osamostatněním financí zemských léčiti se nedá! Němečtí řečníci a to dr. Bärnreither a Schücker uznali zásluhu, kterouž má sněm se svými orgány, zvláště v posledních dobách, o pokrok země naši v každém ohledu a což z valné části jde na účet české většiny a tu prvý naladil struny na připravující se „smiřování“. Z celého tenoru řeči prvého vysvítá, že ač jest již exministrem, stále ještě hledá svého mistra a nalézá jej v dru. Körbrovi. — Odstavení — požadavků kteréž nás rozvádí — ovšem jen našich. — Vedlejší kolej. — Toť celý rozum bývalého ministra. Zapomíná, že takovou hude dr. Körber již dvě léta a pro nás že to tedy píseň již otřepaná! Nevysvětlil ovšem, jak to míní s tou kolejí. Má-li to býti jen vedlejší, slepá kolej končící v nádraží, na kterouž by naše požadavky odstraniti chtěl, mezi tím co by páni Němci vesele v před ujížděli, neb má-li to býti d r u h á kolej, po níž by zároveň s hospodářskými a státními potřebami mohla aspoň současně dodána nám býti naše desideria!

Pan exministr by oproti Němcům poslední výklad sotva odvážil se hájiti a tak není jeho řeč ničím jiným než „německým" pokusem Vídni se zalichotiti svojí „smiřlivostí".

Na to nemohla býti se strany české odpověď jiná, než jakou dal dr. Herold — klidně, otevřeně a upřímně ukázati Němcum a vládě, co může jedině klid u nás spusobiti, nejen úplná rovnoprávnost a rovnocennost obou národu v zemi, ale — a to jest pro hospodářský rozkvět nejduležitější — osamostatnění — státní právo české — kteréž by nikoho neutlačovalo — oběma kmenum v zemi prospívalo a království toto — tuto naši společnou vlast jen k většímu lesku přivádělo! Ale mluvte s nimi, když jsou Němci! Jindy od nich uslyšíte chvástání, že mimo boha ničeho se nebojí — síla jejich, že jest nezdolná, ale rovnoprávnost nám nemohou dopřáti, poněvadž bychom je pak zamáčkli jako červa, státní právo nesmí se před nimi vysloviti, aby se netetelili jako čert před křížem.

Nedivno proto, že vudce Němcu dr. Eppinger na klidná slova Heroldova přišel se státní řečí německou. Dr. Eppinger jest člověk chytrý a ví velmi dobře, co nejen jeho přátelum, ale i politickým odpurcům, kteří za krátko rozhodovati budou o volbě přísedícího zemského výboru nejvíce jest po chuti! Jen tak možno si vysvětliti obsah reči jeho ze 24. července! Člověk, který měl odvahu v Žatci a v Rumburku i v Liberci a České Lípě říci, že zavedení státní němčiny v Rakousku jest holou nemožností, utopií, rozplamenní vše ve sněmu na německé straně pro tuto státní němčinu. Tím ovšem odzvoněno všem konferencím smiřovacím. Co by tam mohlo býti projednáno?! Disharmonicky zakončila generální debata o rozpočtu, a tak, myslíme, skončí celé zasedání, do kterého se kladla ve Vídni tak veliká naděje. Českou odpověď a to velmi případnou podal Němcům ihned dr. Fořt, kterýž promluvil jednu z nejostřejších a nejpěknějších řečí.

Němci nemusí býti na vystoupení svého nedávno proklamovaného vudce příliš hrdi. Zdá se, že pravdu měl dr. Fořt, když mu vytýkal, že mnoho v Mimoni zaspal! Kdyby toho nebylo, neohříval by nechutnosti, se kterými se již Menger dávno blamoval, o nemodernosti našich požadavků. Ovšem páni Němci jsou moderní i když si pro sebe — nepatrnou to menšinu, chtějí zachovati středověkou nadvládu nad miliony jiných!

Z ostatních sněmů zemských s největším zájmem sledováno bylo jednání na sněmu tyrolském, kdež připravovalo se rozdělení země. Byl odročen bez výsledku. Vláda nenalezla pro vyrovnací předlohy většiny! Nás ovšem i tato nedokončená práce zajímati musí, ježto má býti vzorem pro naše vyrovnání s Němci, jak aspoň vídeňské listy nepokrytě napovídají.

Z a h r a n i č n í.

V popředí nepopíratelně v posledním období stojí Italie následkem cesty krále Emanuela III. do Ruska. Král italský, sotva prohlášeno, že smlouva trojspolková byla podepsána, dává se na cestu

do Ruska ku caru Mikuláši! Že to není akt pouhé osobní pozornosti ku příbuznému ženy jeho, potvrzují všichni, třeba nekladli i tak velikou váhu na to, že doprovází jej zahraniční ministr Prinetti. Zvláště Anglie, kteráž dosud byla „spojencem" Italie, stává se nepokojnou, vidí, že jedná se v tuto chvíli o převahu na Středozemním moři — a že za krátko může se jednati o to, aby náhle a trvale přeříznuta jí byla nejkratší cesta vedoucí k Indii. Z takové rány nevzpamatovala by se tak lehce jako po válce jihoafrické. Jsou tu však i jiní, kdo nejsou tak choulostiví a nepokojní jako Anglie, aspoň nedávají toho na jevo, — jimž rovněž nové postavení Italie lhostejným není! Německo a i Rakousko, ač smlouva trojspolková s Italií (jejíž obsah se tají) podepsána jest, jen zdánlivě jsou klidny k novému stanovisku svého „spojence" v politice mezinárodní!

Německo ví předobře, že dohoda italsko- francouzská o Tripolis a ponenáhlé, ale jisté zbližování obchodní musí ukládati Italii oproti Francii jisté závazky — zadarmo nedělá nic žádný diplomat, pan Barrére tedy také ne!

Rakousko pak vidí, že ku třem velikým a několika malými interessentům poloostrova balkánského přistupuje jako čtvrtý veliký interessent Italie, kteráž si v Albanii bude nyní sotva s takovou reservou počínati jako dosud. Ať se však s jakéhokoli stanoviska na jednání Italie pohlíží, jisto jest, že není-li na odchodu z trojspolku, jest na přechodu ve své zahraniční politice, kteráž jí asi lépe půjde k duhu než dosavádní politika trojspolková, jež jí ukládá nesnesitelná břemena a vydávala ji hospodářské válce s Francií. Tak rozumějí tomu spěchu italského krále do Ruska Angličané, kteří dobře postihli rozdíl mezi nynějškem a minulostí, v níž po jedenácte let italským králům nenapadlo do Ruska se podívati. Nastává sblížení a snad spojení světa slovanského se světem románským, Malá Černá Hora, Rakouskem chikanovaná a znepřátelovaná, jest tunelem jeho.

V Anglii, kterouž pozdravující se král přece jen o korunovační slavnosti — určené na prvou polovinu srpna — nepřipraví, nastala změna v ministerstvu. Salisbury odešel na odpočinek a místo jeho zaujal synovec jeho Balfour. Změněno tu pouze jméno — směr politiky zůstane nezměněn, snad jen sesílí, dle zpráv posledních, dosavadní imperialism. Nemá totiž zůstati pouze při změně místa premiera — jest prý připravována ve vládě anglické další veliká změna osob. Jmenovitě má býti do vlády povolán ještě jeden Chamberlain (Austin) syn dosavadního ministra osad, dále lord Curzon místokrál indický, lord Rothschild a sir Cassel a sice tito dva bez oboru a konečně vrchní komisař jihoafrický vikomt Milner. Zvláště tato osoba ve vládě znamenala by ještě ostřejší vystupování Anglie ve směru Chamberlainem zahájeném, jedna ze zásad Salisburyho „Splendid isolation" byla Anglií volky nevolky nyní provedená; kdyby Anglie přibráním mužů jme-

novaných do vlády své, pokračovati chtěla na dráze, na níž se skutečně již osamocena nachází, svědčilo by to jen o veliké důvěře ve mravní i hmotnou sílu. Snad velikou roli by hrál králův důvěrník, „věřitel Evropy“ lord Rothschild! —

Ve Francii nastává bouře pro zavírání škol klášterních. Vláda Combesova v opatřeních proti kongregacím nejen že nezůstává za vládou Waldeck-Rousseau-ovou, nýbrž předčí před ní ostrostí prostředků! Zavření klášterních škol má však za následek četné demonstrace, jichž se všecky vrstvy katolického lidu účastní. Zatčení básníka Coppéa a vypovězení vévodkyně Orleánské (dříve rak. arcikněžna Marie Dorota) vzbuzuje velikou pozornost ciziny, kterouž v napjetí udržují zprávy o chystaném zakročení papeže! Jest více než pochybno, zda-li všecky tyto kroky co zmohou proti vládě, kteráž jistě bez rozvahy důležité zakročení proti kongregacím neučinila! Věci katolíků ve Francii jsou hájeny příliš nepopulárními osobami, než aby jádrem lidu hnouti mohly. Za krátko as uvidíme, že vláda francouzská nařízení svá provede i proti vůli kléru a katolíků francouzských.

Německo prožilo dohru k události Malborské uveřejněním zatýkače na Viléma Kaisera v pražské policejním oznamovateli, kteráž má hlavně nádech veseloherní satyry na byrokratickou duševní omezenost, případně vystihujíc situaci. Příliš energické a okázalé pachtění se listů a úřadů německých po satisfakci tomu, komu by prospěti mělo, ještě více škodí! Nevhodné jest už proto, že v Německu podobné věci jiných korunovaných hlav se týkající, buď blahovolně jsou přijímány, neb bagatelisovány. Musí tedy i v tomto ohledu Němci na stejnou minci zvykati.

Návštěva Poznaně, před kterouž někteří císaře Viléma varovati chtěli, v programu cest jeho zůstane! Patrně osobně se chce přesvědčiti o účinku své řeči na Polácích. Velmi překvapilo příkré vystoupení ministra Podbielskiho proti požadavkům německých agrárníků — patrno, že i Německo při celním tarifu musí cizinu respektovati — což může býti i u nás mnohým příkladným poučením.

Rusko uvolnilo síly své v Číně, ponechávajíc akci úplně ostatním, zvláště Německu a vše nasvědčuje tomu, že osobním působením carovým obrací veškeru pozornost ku vnitřním svým potřebám. Tomu nasvědčuje ohlašovaná schůze cara s Tolstým a vyslání osobních důvěrníků carových do gubernií posledními bouřemi postižených, aby, nehledíce k úřadům, poměry v guberniích zkoumali a caru přímé zprávy podávali. Ač není to nic než povinnost dobrého vladaře, vzbuzuje to pozornost a věští lepší budoucnost lidu ruského, který dosud na růžích ustláno neměl! —

V Praze 25. července 1902. —y—

Redaktoři: Prof. Dr. E. Frida (Jar. Vrchlický), prof. dr. B. Raýman. — Vydavatel E. Beaufort.
Tiskem E. Beauforta v Praze. — Nákladem vlastním.

AP
52
C38
roč.5
pt.2

Česká revue

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY